

SAHABE'DEN
GÜNÜMÜZE

ALLAH DOSTLARI

HILYETÜ'L-EVLIYA
SIFATÜ'S-SAFVE

ZAMAN

Süle

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**ZAMAN
ALLAH DOSTLARI KAMPANYASI
KİTAP SERİSİ**

Şule Yayınları : 19
Kaynak Eserler Dizisi 1

**Genel Yayın Yönetmeni
A. Ali Ural**

Yayın Danışmanları
Prof. Dr. H. Kamil Yılmaz
Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal
Doç. Dr. Ahmed Nedim Serinsu

Redaksiyon-Tashih
Doç. Dr. Sedat Cereci

Dizgi-Sayfa Düzeni
Şûle Yayınları

Kapak
Ramazan Erkut

Baskı ve Montaj
EBNER&SPIEGEL
Eberhard-Finckh-Str. 61
D-89075 Ulm-Germany

ISBN
9757796-16-6

Adres : Zaman Media GmbH
Sprendlinger Landstr. 107-109
D-63069 Offenbach-Germany
(+49) 69 300 34 160
Faks: (+49) 69 300 34 250

SAHABE'DEN GÜNÜMÜZE ALLAH DOSTLARI

3

Hilyetü'l-Evliyâ

Ebu Nuaym el-Isfahânî

•

Sıfatü's-Safve

İbnü'l-Cevzî

Çevirenler

Said Aykut

Enver Günenç - Yahya Atak

Abdülhamid Bırışık - Fuat Aydın

ŞÜLE YAYINLARI

2002

© Bu eserin bütün hakları mahfuzdur.

- Bu cildin 85-141 ve 424-463 sayfaları Enver Günenç, 399-403 sayfaları Yahya Atak tarafından tercüme edilmiştir. Geri kalan tüm bölümler ve Hilyetü'l-Evliya dışındaki alıntılar Said Aykut tarafından tercüme edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

İMAM ŞÂFİİ (R.H) / 25

Doğumu Nesebi ve Yetişmesi / 25

İlk Öğrendikleri / 26

Mekke'deki Hocaları, Mâlik'le Karşılaşması ve Gezileri / 26

İmam Şâfiî'nin Ağır Sorgulamalara Maruz Kalışı / 27

Şâfiî'nin Tekrar İlme Dönüşü ve Diğer Gelişmeler / 29

Hafız Zehebî'nin İmam Şâfiî Hakkındaki Rivayetleri ve Şâfiî'yi Övenler / 30

İbni Hallikân'ın Şâfiî Hakkındaki Menkıbeleri / 31

İmam Şâfiî'nin Edebi Yönü ve Şiirleri / 32

İmam Şâfiî'nin Eserleri / 38

İmam Şâfiî'nin Önemli Talebeleri / 40

Hilyetü'l-Evliyâ'da İmam Şâfiî'ye Dâir Rivayetler / 41

İmam Şâfiî'nin Soy İtibariyle Rasûlullah (s.a)'a Yakın Oluşunun Beyânı / 42

İmam Şâfiî'nin Nesebi, Doğumu ve Vefatı Hakkındaki Bilgi ve Rivayetler / 43

Vefatıyla İlgili Rivayetler / 43

İmam Şâfiî Sakalını Boyardı / 44

İmam Şâfiî'nin İlme Olan İhtiyakı / 44

İmam Şâfiî'nin Kızgın Harun er-Reşid'e Okuduğu Âyet / 45

Büyük Zâtların İmam Şâfiî Hakkındaki Sözleri / 46

İmam Şâfiî'nin Sahih Sünnete Bağlılığı ve Kelâmcılara Kızgınlığı / 49

İmam Şâfiî, Taassuba Karşı İdi / 53

İmam Şâfiî'nin Diğer Öğütleri ve Hikmetli Menkıbeleri / 55

İmam Şâfiî'nin Arapça'daki Bir Tâbire Getirdiği Yorum / 66

İmam Şâfiî'den Rivayet Edilen Hadisler / 67

EBU CAFER EL-MÜZEYYEN EL-KEBİR (R.H.) / 70

EBU'L-KÂSİM SA'D B. ALİ B. MUHAMMED EZ-ZENCÂNÎ (R.H.) / 70

MEKKELİ İSİMSİZ ÂBİDLER (R.H.) / 71

MEKKELİ, İBADETE DÜŞKÜN, SEÇKİN KADINLAR / 73

HAKİME EL-MEKKİYYE (R.H.) / 73

SÂLİM KIZI NUKAYŞ (R.H.) / 73

ÂİŞE EL-MEKKİYYE (R.H.) / 74

EBU'L-HASEN EL-MEKKÎ'NİN KIZI (R.H.) / 74

MEKKELİ, İSMİ BİLİNMEYEN SÂLİHA KADINLAR (R.H.) / 76

TÂİF'Lİ SEÇKİN ÂBİDLER / 77

SAİD B. SÂİB (R.H.) / 77

YEMENLİLER / 78

TÂVUS B. KEYSAN (R.H.) / 78

Evliliğe, Cimrilik ve Gece İbadetine Dâir / 79

Hastayı Yalnız Bırakmama, Hastanın Duası ve Mâln Kıyametteki Sözlerine Dâir / 80

Dört Kitabın Özü Olan Nasihat ve Kendine Önem Vermeye Dâir / 81

Temiz Olma, İstıfâr ve Tâvûs'un Başarıyla Geçirdiği Bir İmtihan /82

Huşû, Amel Defteri, Dua İçin Takva, Camiye Ayrı Yollardan Gıtme ve Hükmedenlerin Zulmüne Alet Olmamaya Dâir / 83

Şeytanın Çaresizliği, Meleklerin Mürakabesi, Tâvus'un Binek Dûası ve Ateş ile Âdem'in Mukayesesinde Meleklerin Tavrına Dâir /84

İyiliği Tavsiye Etmenin Ehemmiyeti, Bir Yaşlı Adamın Güzel Öğütleri, Tâvus'un Kabre, Mal ve Evlat Sevgisine Dâir Sözleri / 85

Beş Güzel İnsan, Doğru Hadis Nakli, Kalp Kırmanın Kötülüğü, Mülkün Fâniliği, Erkeğin Zâfiyeti ve Dünya-Âhiret İlişmesine Dâir /86

Şeytan'la İsa (a.s) arasında Geçen Bir Diyalog, Tâvus'un Haccın Yapılışına Dâir bir Sözü, Namazdan Sonraki Hali, Vasfîğin, Kadıhğın ve Yöneticiliğin Mesuliyetine Dâir / 87

Tâvus'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 88

Câhillerle Dolaşmamak, Diğer Fırkaları Doğruya Isındırma / 88

Tâvûs'un Erdemliliği ve Kötü Yöneticilere Karşı Surat Asması / 89

VEHB B. MÜNEBBİH (R.H)/ 93

Vehb'in Önceki Semâvî Kitaplardan Haberi Olduğuna ve Nakil Yaptığına Dâir / 94

Rızık ve İnsanın Yarattığı Hikmeti / 94

Sadece Yaradan'a Güvenmek ve İbadet Edenin Dûasının Makbul Oluşu / 95

Peygamberin Yüceliği, Akıllı Mü'min, Rızıktan Raza Olmak ve Allah'ın İlkiğine Dâir / 96

Allah'ı Unutmamak ve Bir Rahibin Öğütleri / 97

Cebraîl'in Âdem'e Tavsiyeleri ve Mahlûkatın Farklı Şekil ve Hallerde Yaratılmasının Hikmetleri / 98

İlim Sahiplerinin Kendini Kötüye Kullandırması Gerektiğine Dâir / 99

Vehb'in Hikmete, Hayata Ölüm ve Âhirete Dâir Sözleri / 99

İman, Amel, Nefis, Takva, Mü'minin Ölümü ve Şeytanın Gayretine Dâir / 101

Ateşi Hissetmek, Yaşlandıkça İbret Almanın Artması Gerektiği,

Salih Kulların Azlığı ve Güzel Bir Amelle Ölmeye Dâir / 102

Allah'ın Uyarısı ve Lokman'ın Akla Dâir Öğüdü / 103

En Faydalı Tıp, En Güzel Fıkıh, En erişilmez Olgunluk ve Çocukta-
ki Hayâya Dâir / 104

Samimiyet, Amel, Fikir, Hikmet, İrşad, Mağfiret, Akıl, Yalan ve İl-
me Dâir Bir Vaaz / 105

Musâ (a.s.)'nın Ölümüne Dâir Eski Bir Rivâyet / 106

Ölümlerin Kokması, Yemeklerin Bozulması, Sıkıntı ve Dertlerin Va-
roluş Hikmeti, Zikir ve Gaflete Dâir / 106

Ümitsizlik, Şikayetçilik, Hased, Zengine Kulluk, Zulmün Temelsiz-
liği, İbadetin Dua Kabulüne Etkisi, Dinde İkiyüzlülük ve Davud
(a.s.)'un Mahcubiyetine Dâir / 107

Allah'ın Rahmeti ve Aklın Kemale Ermesine Dâir / 108

Övülmeyi Sevmemek, Yerilmeye Kızmamak, Günahı Acıyla Hatır-
lamak, Kanaatkârlık ve Gazab-ı İlâhî'ye Dâir / 109

Benî İsrail'den Birinin Affediliş Hikayesi, Kişinin Başkalarını Kendi
Hakkında Konuşmaktan Alıkoymayışı, Yusuf (a.s.)'un Güvenilir-
liği ve Nuh yoldaşlarına Verilen Arkadaşlık Hissine Dâir / 110

İlmi Krallara Satmamak, İbadette Samimiyet ve Bir Âbid ile Rahip
Arasında Geçen Diyalog / 111

Şeytanın Âbidi Kandıramayışı, Musâ'nın Duası ve Bina Yapma, Ye-
mek Yeme, Giyinme, Gülme, Ağlama, Amelleri Gizli ve Açık Yap-
mada Ölçüye Dâir / 112

Zebur'un Sonundaki Otuz Altın Öğüt / 113

Dinin, İmanın, Amelin, İlmin, Zulmün, Hasetçinin, İsrâfçının, Tem-
belin ve Gâfilin Özellikleri / 116

Tevrat'taki Dört Öğüt ve Bir Zahidin Kraldan Uzak Olmak İçin
Başvurduğu Yöntem / 116

En Zahid, En Hırslı, En Cömert En Cimri Kişiler, Musa (a.s.)'nın
Nuru, Yunus (a.s.)'un Sabırsızlığı ve Süleyman (a.s.)'ın Karıncayı
Dahi İşitmesine Dâir / 117

Şirk, Oruçtan Sonra İftarın Güzelliği, İstikamet Üzere Olmak, Fa-
kirleri Razi Etmek ve Kabre Dâir İsa (a.s.)'nın Sözleri / 118

Şeytanın İsa (a.s.) yı ve Gezgini Bir Âbidi Kandırmak İsterken Söyle-
diği Sözler / 119

Eyyüb, Yusuf (a.s.) ve Babil Kralı Buhtunnasr'ın Hayatında Yedi

Rakamı, Amelsiz Duanın Zâfiyeti, Amelde Sadece İlahi Rızayı Düşünmek, İlahi Sevgi ve İyi Ticaretin Ne olduğuna Dâir / 120
Herkesi Çabaladığı Şeyin Verileceğine, İlmin Âfetine, Allah'ın Kimden Nefret Ettiğine, Bir Âbidin Son Anda Kurtuluşuna ve Başkalarına Kötü Örnek Olmak İstemeyen Bir Erdemli Kulun Güzel Ölümüne Dâir / 121

Hüküm Vermenin İnce Şeyleri Köreltmesi, Musibete Karşı Direnci Kaybetmemek, Dilenciye Aşağılamamak, Zenginliğin Mesuliyeti, Kibrin Bir Türü, İbâdetin Gücü Artırması ve Üç Uyarı / 123
Şeytan'ın Hilekârlığı, Nûrun İsyanlıklar Elinde Kayboluşu ve Süleyman (a.s) İle Bir Bekçi Arasındaki Diyalog / 124

İbrahim (a.s)'in "Halil" Diye İsimlendirilişi, Mü'minlerin Ruhları, Kendine Hakim Olmak ve Rab Teâlâ'nın Bazı Peygamberlere Verdiği Öğütler / 125

İsa (a.s)'nın Helak Olmuş Bir Köyü Ziyareti ve Soruları / 126
Mükâfaat, İbadet, Günah, Dosdoğru Olmak ve Kıyametin Dehşetine Dâir / 127

Sözüne, Dindarlığına, Sevgisine Güvenilmeyenler, Zemzemin Güzelliği, Cimri Bir Köy, Bir Peygamberle Âbid Arasındaki Diyalog ve Dinin Üç Temeline Dâir / 128

Cennetin Anahtarı, Nuh'un Hali, Musibete Direnç, Kendi Ayıbını Bilmek, Sırat'ı Hızlı Geçmek, Bir Âbidin Nankörlüğü ve Üç Güzel Nimete Dâir / 129

Nimete Şükür, Mü'minin Hali ve Halife Süleyman b. Abdülmelik'e Okunan Kitâbe / 131

Vehb'in Bir Gence Verdiği Öğütler ve Allah (c.c)'ın Musa (a.s)'ya Tevazu İle İlgili Seslenişi / 132

İlim-Amel Beraberliği, Davud (a.s)'un Cimri Zenginlere Bedduası Vehb'in Fakirleri Övmesi ve Gıybet Yapamı Azarlaması / 133

MUGİRE B. HÂKİM ES-SANÂNÎ (R.H) / 141

HAKEM B. EBÂN EL-ADENÎ (R.H) / 141

DARGAM B. VÂİL EL-HADRAMÎ (R.H) / 141

YEMENLİ İSMİ BİLİNMEYEN ÂBİDLER (R.H) / 142

YEMENLİ KADIN DERVİŞLER / 143

HANSÂ BT. HADDAM (R.H) / 143

SEVİYYE (R.H) / 144

YEMENLİ İSMİ BİLİNMEYEN KADIN Dervişler / 145

BAĞDAT VE CİVARI / 147

EBU HÂŞİM EZ-ZÂHİD (R.H) / 155

ESVED B. SÂLİM (R.H) / 155

MANSÛR B. AMMÂR (R.H) / 156

Şeytan Biriyle Eğlenmek İsteyince Ne Yapar ? / 157

Mansur'un Kur'an Hakkındaki Görüşü / 158

Mansur, Kalpler İçin Ne Derdi ? / 158

Mansur'un Bazı Sahte Zâhidlere Getirdiği Eleştiri / 159

VELEDÜ'R-REŞİD (SÜBTİ) (R.H) / 160

ABDULLAH B. MERZÛK (R.H) / 162

ABDULLAH B. FEREC (R.H) / 163

BİŞR B. EL-HÂRİS EL-HÂFÎ (R.H) / 163

Hadisin Zekatı, Âlim'in Takvası, Sabırlı Olmak, Tefekktir, Lüksü İstememek ve Bilinenle Amel Etmeye Dâir / 64

Mü'minin Kıymeti ve Şerefi, Allah'ı Razi Etmek, Musibetin Ecri, Rasûlün Dostlarını Sevmek, Gizli Yardım, Akıllı Olmanın Ölçüsü ve Mâlik'in Tevazusuna Dâir / 165

Seviyesiz Din Âlimi, Ekmeğe Saygı, Bîşr'in Yalnızlık Sevgisi, İlim Aramak, İlim Yemek, Âlimlerin Lâneti ve İlimin Gâyesine Dâir / 166
Şahsiyetin Kemâli, Sabretmek ve Bîşr'in Kıymetli Bir Mektubu / 168

Yalnızlık ve Az Dost İstemek, Kötü İhtiras, Gizli Şirk, Sahte Akçe, Riya ve Birkaç Güzel Beyit / 170

Gıybetin Hadise Tesir Edişi, Salih Amel, Aziz ve Emin Olmak, İç-yüzü İslah Etmek, Ehl-i Hadisin Dejenere Oluşu ve İmanın Tezâhürüne Dâir / 171

Sadakanın Âdâbı, Fıskın Şahitliği Zedeleyişi, Sevabın Gizliliği, Hikmetin Ön Şartı, Allah'a Gereğince İtaat, Şöhret, ve Konuşma ile

Susmanın Ölçüsüne Dâir / 172

Fiyatların Artışı ile İlgili Bir Nükte, Ölüm, Bîsr'in Tevâzuu, Amelin Gerekliliği, Samimi ibadet, Ölümü İstemek, Gururun Ashı ve Gezen Ölümlerin, Yatanlardan Daha Fazla Oluşuna Dâir / 173

Menfaat İçin İlim Öğretmemek, Kusur Araştırmamak, İbrahim b. Edhem'in Fazileti, İbadet İçin Bilginin Gereği / 175

Nasıl Bakmalı, Neye Bakmalı, Cimrinin Verdiği Ezâ Kalbi Siyah Edenler, Cömertlik ve Dünya Aşkının Getirdiği Zillate Dâir / 176

Aşırı İsteğe Demir Perde, Dua, Nasip, İki Rekâtın Güzelliği, Süfyan'ın Dûası, Sıcak Dost, Helal Kazanç, Peygamber Sünneti Gaza-ba Set Çekmek ve Kur'an'ın Hatmine Dâir / 176

Bîsr'den Gelen Hadisler / 177

MARUF EL-KERHÎ (R.H) / 178

Tevekkül ve Ölümün Öğretmenliği, Maruf'un Rüyaya Girmesi, Ezan Esmasındaki Huşû ve Dûası / 178

Dünyanın Hali, Allah'ın Hayır Murad Etmesi, Maruf'un Haca-matçıdaki Esprisi, Ölürken Vasiyeti ve Özel Bir Duasının Kabul Edilişi / 180

Maruf'un Karşılıksız Yardımı, Gömlek Yapımı İle İlgili Nasihati. Dicle'ye Varmadan Teyemmüm Edişi ve Kötü İhtirastan Uzak Kalı-şı / 181

Maruf'un Arkadaşının Ticareti Teşviki, Sultanla Alakalı Duası, Herkese Hayır Dua Edişi ve İbni Uyeyne'nin Maruf'u Övmesi / 182

Hakiki Ârifin Duâsı, Vefâ'nın Tarifi, Cenneti, Şefaati ve Rahmeti Ummanın Ön Şartı, Hakiki Sevginin Üç Niteliği, Evliyânın Üç Alâmeti ve Cömertliğini Anlamına Dâir / 183

Maruf'un Hadis aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 184

İMAM AHMED B. HANBEL (R.H) / 184

Tahsili ve Yöntemi / 186

İmam Ahmed ile İlgili, Sıfatü's-Safve ve Hilyetü'l-Evliyâ 'da Bulun-an Rivayetler / 187

Nesebi, Doğumu ve Ölümü / 187

Ahmed b. Hanbel'in Ulema Nezdinde ki Değeri / 190

Ahmed b. Hanbel'in İbadet Hayatı, Zühdü ve Takvası / 195

Ahmed b. Hanbel'in Duâsının Müstecab Olduğuna Dâir Bir Rivayet / 202

Ahmed b. Hanbel'in, Devletin Resmi Görüşünü Savunmadığı İçin Uğradığı Ezizyet / 202

Hilyetü'l-Evliyâ'da ve Sıfatü's-Safve'de Mihnet Hususundaki Rivayetlerden Birkaçı / 205

Ahmed b. Hanbel'e Mektup Gönderilmesi ve Onun Eşsiz Tavrı / 206

İmam Ahmed'e Nisbet Edilen Bir Manzume / 209

Ahmed b. Hanbel'in Duâsı / 209

Ahmed b. Hanbel'in Eserleri / 210

MUHAMMED B. MUS'AB (R.H) / 211

SAİD B. VEHB (R.H) / 212

YAHYA B. EYYUB EBU ZEKERİYYA (R.H) / 213

AHMED B. NASR EL-HUZÂÎ (R.H) / 213

SÜREYC B. YUNUS (R.H) / 214

Süreyç'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 215

EBU MUHAMMED ET-TAYYİB (R.H) / 216

MESRUR B. EBÎ AVÂNE (R.H) / 217

HÂRİS B. ESED EL-MUHÂSİBÎ (R.H) / 218

Aynı anda Bulunamayan Üç Güzel Hâl, Hâris'in Helal Lokma Hususunda ki Titizliği ve Özel Durumundan Ötürü Mirasını Yemeyişi / 218

Hayırlı Rızkın Anlamı, İlim-Zühd-Marifet Ayrılmazlığı, Takvânın Ön Şartı, Gaflet, Zulüm, Cimrilik, Nefsi Denetlemek ve Ümit İle Korku Arasında Olmaya Dâir / 219

Hâris'in, Sevginin Kaynağına Dâir Meşhur Sözleri ve Tasavvuf Anlayışının Temelleri / 220

Yöneticiden Korkup Rahat Yaşama Arzusu, İnsanların Zühddeki Derecesi ve Sâdık Âşıka Dâir / 225

Tevazuya Dâir Hâris'in Altın Sözleri / 226

Ölümü anmak Kimin İşİ, "Varsaydılar Dönmezdiler" sözünün Ma-

nası ve Murakabeye Dâir / 227

Öfkeyi Yutabilmek, Âfetlerden Uzak Olmak ve Rabbin Râzı Oluşunun Alâmetlerine Dâir / 228

Doğru Anlamıyla Tevekkülü Güçlendiren Üç Özellik ve Hâris'in Ârifler Alemini Kısaca Tarif Ediş / 230

Allah ile Tam Dost Olmanın Belirtileri / 231

Sorgu, Kulluk, Ümit ve Akıllılığa Dâir / 232

Haris'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 233

ABDULVAHAB B. HAKEM (R.H) / 233

SERİYY ES-SEKATÎ (R.H) / 234

Seriyy'in Duâsı Makbûldü, O Prensip Sahibi Bir Mümindir / 234

Kapkacağın Masrafsız Şeylerden Meselâ Balıktan Mamul Olması, Geceyi Değerlendirmek, Dünyanın Fâniliği ve Öfkeyi Yenmeye Dâir / 236

Seriyy'in Korkusu, Gördüğü Pırlanta Gençler, Nefsini Terbiye Etmesi, Dini Yemek, Nefis Muhasebesi, Allah'tan Kopma ve Ona Sarılmaya Dâir / 237

Yanlış Bir Hamdediş, İlahi Sevginin Anahtarı, İnancın Yüksek Olması İçin Gerekli Üç Şey ve Hakiki Cesaretin Beş Temel Şartına Dâir / 239

Allah'ın Rızasını Talep eden Müridin Taşınması Gereken Dokuz Nitelik, Hüzün, Ertelemenin Felaket Oluşu, Sabır ve Vuslat İsteğinin Verdiği Derdi Anlatan Birkaç Kısa Beyit / 240

Yeşilliğin İnsanı Dinlendirmesi, Kuşkudan Arınmak, Seriyy'in Fazileti, Kendini Veli Saymamak, Evlada Gösterilen Şefkati Dine de Göstermek ve Dün-Bugün-Yarına Dâir / 241

Seriyy'in Dert Dolu Kalple İlgili Dizeleri, Vefat Anında Talebesi Cüneyd'e Verdiği Öğüt / 242

Seriyy'in Hadis aldığı Kimseler / 243

ALÎ B. EL-MUVAFFAK (R.H) / 243

Allah'a Cömertlik Taslanmaz ! / 243

EBU ŞUAYB EL-BERÂSÎ (R.H) / 244

EBU ABDULLAH EL-BERÂSÎ / 244

EBU CAFER EL-MUHAVVELÎ (R.H) / 246

İBRAHİM EL-ÂCURRÎ (EL-KEBİR) (R.H) / 246

EBU BEKİR MUHAMMED B. MÜSLİM EL-KANTÂRÎ (R.H)
/ 247

Dünya Ne İçin İstenir ? / 247

EBU CAFER B. ES-SEMMAK (EL-ÂBİD) (R.H) / 247

EYYUB EL-HAMMAL (R.H) / 248

Eyyûb'u Seven Serçe Dost / 248

İBNİ EBÎ'L-VERD (R.H) / 249

Nafıyleyle Uğraşıp Farzı Unutanlar, En çok Şükredeninin Sıfatı ve Kıyamete Dâir / 249

MUHAMMED'İN KARDEŞİ AHMED.İBNÜ'L-VERD (R.H)
/ 250

EL-HASAN EL-FELLAS (R.H) / 251

MUHAMMED B. MANSUR ET-TUSÎ / 252

Cahilin Altı Alâmeti ve Dünya Âşıklarını Anlatan Beyitler / 252

MUHAMMED ES-SEMÎN (R.H) / 253

ZÜHEYR B. MUHAMMED B. KUMEYR (R.H) / 254

İBRAHİM B. HÂNÎ (R.H) / 255

FETH B. ŞAHRAF B. DAVUD (R.H) / 255

EBU İSHAK İBRAHİM B. İSHAK EL-HARBÎ (R.H) / 256

Gerçek Garib Kimdir ? / 257

İlim Adamı İbrahim'in Oğlu Vefat Edince Ne Oldu ? / 257

İbrahim'in Hastayken Söylediği Beyitler / 258

YAHYA EL-CELLÂ (R.H) / 259

Gülen Ölü ! / 259

EBU İBRAHİM ES-SÂİH (R.H) / 259

İSMAİL B. YUSUF EBU ALÎ (DEYLEMÎ) (R.H) / 260

ZEKERİYYÂ B. YAHYÂ B. ABDÜLMELİK (R.H) / 261

EBU BEKİR ER-REKKÂK (R.H) / 262

EBU YAKUB EZ-ZEYYAT (R.H) / 262

CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ (R.H) / 263

Şükrün Anlamı, Boş Şeylerle İlgilenmek, Rasûlün Önderliği Cüneyd'in Bir Kerâmeti ve Su Üzerinde Yürüyenlere Dâir Sözü / 264
Çalışmak, Gizli Gunahtan Sakınmak, Mürüvvat, Allah'a Vâsıl Olma, Sevenin Üzülme Âm ve Evlerin Nasıl Güzel ve Çirkin Olduğuna Dâir / 265

Rab Hem Uzak Hem Yakın, Marifetin Gelişi Nasıl Olur ?, Dünyayı Put Edinmemek / 266

İlmin Kime Verileceğine ve Tasavvufun Sekiz Temeline Dâir / 267

Hikmet Tâlibin'in İlk Muhtaç Olduğu Şey, İlme Sarılmak ve Ariflerin Krallardan Üstün Olduğuna Dâir / 267

Marifetin Kühüne ve Derecelerine Dâir Cüneyd'in Meşhur Açıklaması / 268

Cüneyd'in İlimle Amel Beraberliğine Dâir Uyarıları / 270

Hikmet Neyi Yasaklar, Neyi Emreder, Kime Dost Olur ? / 271

İlahi Sevgiye Dâir Birkaç Beyit, Zikirde Titreyenin Yürüyen Dağa Benzetilmesi, Âşıkların Ahvâline Dâir Yine Bazı Beyitler / 272

Cüneyd'in Duâları / 273

Cüneyd'in Ölümüne Dâir Bazı Menkıbeler / 277

Rüyaya Giren Cüneyd'in Cevabı / 278

EBU ALÎ EL-MÜSÜHÎ (R.H) / 279

AHMED B. İBRAHİM B. EYYUB EL-MESÜHÎ (R.H) / 279

SEMNÜN B. HAMZA (R.H) / 280

Semnün'un Yalvarışları, Güzel Beyitleri / 280

İBRAHİM B. SA'D (R.H) / 283

EBU NASR EL-MUHİB (R.H) / 283**AHMED B. İSA EL-HARRÂZ (R.H) / 284**

Marifetin İki Kaynağı, Belânın Turnusol Kağıdı Oluşu, Sırf Allah'a Adanmak, Salihlerin İç Halleri ve İlim-Hikmet-Marifet İlişkisine Dâir / 284

Zâhire Aykırı Olan Bâtınî Yorumların Bâtılhâna, Tevbenin Vuslat-ta İlk Basamak Oluşuna ve Nefsin Suya Benzetilişine Dâir / 285

Musa (a.s)'nın Korunması, Ebu Said'in Rüyasında Oğlundan Nasihat Alması, Sûfî'nin Elbisesi, Allah'a En Uzak Olanın Özelliği ve Asıl Delinin Kim Olduğuna Dâir / 287

Ebu Said'in Hadis aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 288

Ebu Said'in Eserleri / 288

EBU'L-HÜSEYİN EN-NÛRÎ / 289

Ebu'l-Hüseyin'in Hüznü / 290

Ebu'l-Hüseyin Ahmed en-Nûrî'nin, Gulam el-Halil Sorgulamasındaki Tavrı ve Sözleri / 291

Ahmed en-Nûrî'nin Merhameti ve Nefsini Terbiye Edışı / 292

Ahmed en-Nûrî, Cüneyd ve Şiblî'nin Hastalık Geldiği Zaman Okudukları Beyitler / 292

Ahmed en-Nûrî'nin, Ruhi Arınma Peşinde Olanlara On Altın Öğütü / 294

Ahmed en-Nûrî'nin Tasavvufî Beyitleri ve Ona Niçin Nûrî "Aydın" Dendiğine Dâir / 295

Ahmed'in Hadis Aldığı Kimseler, Bir Hadisi ve İki Eseri / 296

AMR B. OSMAN EL-MEKKÂ (R.H) / 297

Tevbe İçin Mazeret Aranmayacağına, Nefsi Murâkabeye ve Allah'a Hakıyla İnanmaya Dâir / 297

Allah'ın Çağrısına Cevap Vermek, Hareketleri Rıza-ı İlâhiye Uygun Düzenlemek ve Şükrün Kalpteki Sırrı ve Amr'ın Kendini Durgun Suya Benzetmesi / 299

Amr'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 300

RÜVEYM B. AHMED (R.H) / 301

Dervişliğin Usulü, Nefse Karşı Güçlü Olmak, İhlas, Sabır, Gönül Zenginliği ve Hem İlimsiz Hem de Amelsiz Oluşun Tam Bir İlâhi intikam Olduğuna Dâir / 301

EBU ABDULLAH B. EL-CELLÂ (R.H) / 302

Allah'a Hediye Edilen Çocuk, Nefsi Reklam Ederek Yükselenin Aldanmışlığı, Sevgiden Önce Tevbenin Gereği ve Sadece Hakla Meşgul Olmaya Dâir / 302

Zühd, İbadet, Tevhidin Tasavvufi Anlamı ve Hak Âşığının Özelliğine Dâir / 303

AHMED B. MUHAMMED B. ATÂ (R.H) / 304

Kur'an'ı Anlamaya Çalışarak Okumak, Rasûlün Sünnetine Sarılmak, Nefsi Yüceltmenin Kötülüğü ve Veli Kulun Dört Alâmetine Dâir / 304

Kâbe Âyetinin Yorumu, Arifin Kalbinin Besmeleyle Huzur Bulması, Hikmetli insanları Bırakmamak ve Hak Teâlâ İle Müşahede Etmeye Dâir / 306

Zikredenlerle İlgili İki Âyetin Yorumu ve Ebu'l-Abbas'ın Hadis Aldığı Kimseler / 307

EBU'L-HASAN ALÎ B. MUHAMMED B. ZAHÎD (R.H) / 308

EBU MUHAMMED EL-HARÎRÎ (R.H) / 309

Allah'ın Affının Amellerimizle Değil O'nun Rahmetiyle Olması, Murakabe, Nefse Yenilenin Hali, Hikmetin Hakkı ve Amelin Kuldan Hiçbir Zaman Kalkmayacağına Dâir / 309

Allah'ı En Çok Hatırlatan Üç Alâmet, Din, iman ve Bedenin Sıhhati İçin Gerekli Üç Şey ve Ahmed İle Cüneyd Arasında Geçen Güzel Muamele / 311

BÛNAN B. MUHAMMED (R.H) / 312

Aslanın Ağzında Fakihlerin İhtilafını Düşünmek, Mazlumun Bedduası ve Bûnan'ın Gurbet Hissiyle Dolmasından Ötürü Uyarılışı / 312

Gerçek Özgürlük, Gerçek Kurtuluş, Allah'a Tam Güvenmek ve Hainin Korkaklığına Dâir / 313

Bünân'ın Bir Muhtacı Duâsıyla Sevindirmesi / 314

Bünân'ın Hadis Aldığı Kimseler ve İki Hadisi / 315

EBU ALİ HÜSEYİN B. SALİH (R.H) / 315

HAYR B. ABDULLAH EN-NESSAC (R.H) / 316

Hayr'ın Nessac Adını Almasının Sebebi / 316

Allah Sevgisinden Mahrum Olmak, İnsanı Olgunlaştıracak Amel ve

Hayr'ın Azrail'e Söylediği Sözler / 317

EBU ALİ ER-RUZBÂRÎ (R.H) / 318

Tasavvufi Bir Mefhum Olarak "İşaret" En Büyük Aldanış, Ebu Ali'nin Sadaka Dağıttırken Gösterdiği İncelik, Sabır ve Şükre Dâir / 318

Mânevi Âfetlerden Uzak Tutan Üç Şey, Dünya-Âhiret, Ehl-i Tevhid'in Dili, Rab Teâlâ'nın İsimleri ve Tasavvufun Güzel Bir Tarifi / 320

Kendini Nimet Sananlara Sert Bir Uyarı, Gerçek Âbidlerin Gönül Diliyle İletişim Kurması ve Ebu Ali'nin Tatlı İkram Etme Huyu / 321

EBU BEKİR MUHAMMED EL-KİNÂNÎ (R.H) / 322

Hatâdan Dönüş Âmnın Büyüklüğü, Veliye Gelen Kerâmetin Sadece Allah'ın Bir Nimeti ve Delili Oluşu, İnalet ve Yasak Lezzetlere Dâir / 322

Gafil Zâkir ve Ârifin Ahvâli, Hakkı Hakkıyla Bilmeye Çalışmak, Beden-Kalp ilişkisi, Şöhret ve Dünya Hırsına Dâir / 323

Ârifin Tanımı, Hakiki Özgürlük ve Mâsivâya Dâir / 324

EBU BEKİR EŞ-ŞİBLÎ (R.H) / 324

Perdelerden Kurtulup Hakka Sığınmak ve Şiblî'nin Hükümdâr-perest Veziri Sert Bir Dille Uyarısı / 325

Şiblî'nin Sevgi Hicran ve Visâle Dâir Beyitleri / 326

Sevgiyi Hep Aramak, Kopmak ve Kavuşmak, Duâ Âyetinin Tefsiri, Şiblî'nin Ziyaretçilerine Söylediği Sözler ve Sevginin Tüm Zamanlardaki En Güzel Tarifi / 327

Dert Sadece Allah İçinse Makbuldür / 328

Tasavvufî Visâlin (Kavuşmanın) En Mühteşem Tefsiri, İnsan, İlim, İsim ve Zâta Dâir / 328

Dünya Aşkına Düşüp Rabba Sırt Dönmek, ve Şiblî'nin İlginç Bir Tavrı / 329

Ölümler Kim / 330

Zühd Nedir ? / 330

Allah'ı Kim Bulur, Kim Kaybeder ? / 331

Tasavvufun Değişik Bir Tanımı, İki Âyetin Tefsiri ve Sırlara Dâir / 331

Cüneyd'in İlahi Aşka Dâir Şiblî'den Nakledilen Beyitleri ve Şiblî'nin Özlediği Sarhoşluk / 332

"Güzel Bir Elbise Giyeceğim Sabır İçin, Geceme Uzun Bir Gece Giyireceğim" / 333

"Dediler ki Bayram Geldi Ne Giyeceksin ? Eteği Sevgi Olan Bir Hırka Giyeceğim" / 334

İzzet ve Şeref Allah'ındır / 334

En Garip Şey, Rab'dan Uzak Olmanın Acısı, Nefisle Yapılan Mücadelenin Zorluğu ve Şiblî'nin Dünya Âşıklarını Yermesi / 335

Derviş Kim ? Derviş Nasıl Olmalı ? Dervişe Öğütler / 336

Hakiki Delilik, Mü'minin Dünyadan Göçerken Güneş Gibi Sararması ve "bâ" Harfinin Noktası Olmak / 337

Şiblî ile Fakih İbni Beşşar Arasındaki Diyalog ve Şiblî'nin Verdiği Güzel Cevap / 338

Şiblî'nin Vefatıyla İlgili Menkıbeler / 339

EL-MÜRTEİŞ (R.H) / 340

Cennet ve Cehennem Endişesinden Önce Sadece Allah'ın Rızasını Gâye edinmek, Su Üzerinde Yürüyenden Üstün Olmak, En Faziletli Amel, Tevhidin Prensipleri / 341

Mürteiş'in Zamanındaki Samimiyetsizlikten Şikayetçi Oluşu, Müslüman, Tanımlayışı ve Yaptığı Amelleri Damia Az Görmesi / 342

EBU CAFER EL-MECZUM (R.H) / 343

Ebu Cafer'in Yol Arkadaşı Olmasını Kabul etmeyen Derrac'ın Pişmanlığı / 343

ABBAS B. EL-MÜHTEDÎ (R.H) / 346

HAZREC B. ALÎ B. ABBAS (R.H) (R.H) / 346

EBU İSHAK İBRAHİM B. HAMMAD EL-EZDÎ (R.H) / 347

EBU BEKİR AHMED B. SÜLEYMAN NECCAD (R.H) / 347

CAFER B. MUHAMMED B. NUSAYR EL HULDÎ (R.H) / 349

Dertli Olmak, İbadetin Tadına Varmak, Riya İle İhlas Arasındaki Fark, Fütüvvet ve Akla Dâir / 349

Cafer'den Gelen Bir Hadis ve Yazdığı Eserler / 350

CAFER B. HARB (R.H) / 351

Cafer'in İnkılabı / 351

EBU BEKİR MUHAMMED B. SAİD EL-HARBÎ (R.H) / 352

EBU BEKİR MUHAMMED B. HÜSEYİN EL-ACURRÎ (R.H) / 352

Acurrî'nin Eserleri / 352

YUSUF B. ÖMER B. MESRÛR (R.H) / 354

İBNİ SEM'ÛN (R.H) / 355

İbn Sem'ûn'un Bir Kerâmeti, Farzları Bilmek ve Kesinliğine İnanmaya Dâir / 355

İbni Sem'ûn'un Sâdıklar, Şükür, Zikir, Korku, Günahlara Ağlamak ve Her şeyi Nefse Maletmemek Hususundaki Güzel Öğütleri / 356

Vaktin İğne Deliğinden Dar oluşu ve Zühdü Doğru Anlamaya Dâir / 358

Eserleri / 358

ABSUSSAMED B. ÖMER (R.H) / 358

Abdüssamed'in Gönül Genişliği / 358

Nefsi Kırmak, "Bugün Ölüp Ebediyen Yaşamak" Ve İbret Dolu Bir İntihar Teşebbüsünün Önlenişi / 359

Fakirken Gönüllü Zengin Olmak, Rıza-i İlahî'yi İsteyenin Bitmeyen Tedirginliği, Âhireti Kaçırmmamak ve Abdüssamed'in Son Sözleri / 360

OSMAN B. İSÂ EL-BAKILLÂVÎ (R.H) / 361

Osman'ın Dûâsı, Namazdaki Huşûu ve Onu Rüyasında Görenlerin
Sözleri / 362

BEKİR B. ŞÂZÂN B. BEKR (R.H) / 363

Bekir'in Affediciliği / 363

ABDULLAH B. AHMED (R.H) / 364

AHMED B. MUHAMMED B. ABDURRAHMAN (R.H) / 365

ALÎ B. ÖMER EL-KAZVÎNÎ (R.H) / 366

EBU BEKİR ED-DİNEVERÎ (R.H) / 367

TAHİR B. ABDULLAH ET-TABERÎ (R.H) / 369

Ebu't-Tayyib'in Rüyasında Rasûlullah (s.a) Tarafından Övülmesi,
İlme Dâir Beyitleri ve Uzun Yaşamı Boyunca İlme Hizmet Edışı
/ 369

EBU'L-HASEN EL-BERDÂNÎ (R.H) / 371

EBU BEKİR AHMED B. ALÎ EL-ALEBÎ (R.H) / 372

EBU'L-MEÂLÎ (Salih Adam) (R.H) / 372

CUMÂDÂNIN KARDEŞİ (R.H) / 373

ABDÜLVEHHAB B. EL-MÜBÂREK (R.H) / 374

Bir İlim Adamının Meslekdaşına Yapılan Cefâyı Unutmayışı / 374

ADI BİLİNMEYEN BAĞDATLI ÂBİDLER / 375

Kalbi Zengin Bir Körün İbret Dolu Hikayesi / 375

Nefsin Şifası / 377

Cüneyd'in Rastladığı Bir Genç / 377

Maneviyat Âleminde Gelen Dostlar / 378

Tanınmamak İçin Göçen Adam / 378

BAĞDATLI BİR GRUP MECZUP DERVİŞ / 380

SÂDUN EL-MECNÛN (R.H) / 380

Sâdun İle Zünnûn el-Mısırî Arasında Geçen Hikmet Dolu Bir Diyalog / 381

"İlim Kaynağı Gözlerinin Önündedir" / 382

Sâdun'un Diğer Beyitleri ve Garip Halleri / 383

BEHLÛL (R.H) / 384

Behlûl'un Halifeyi Sert Bir Şekilde Uyarması / 385

EBU ALÎ EL-MÂ'TUF (MECNUN) (R.H) / 387

İSMİ BİLİNMEYEN BİR MECNUN (R.H) / 388

BAĞDATLI KADIN VELÎLERDEN BAZILARI / 389

CEVHERE EL-BERÂSİYE (R.H) / 389

BİŞR-İ HÂFÎ'NİN KIZKARDEŞLERİ / 391

ABDULLAH B. EL-FEREC'İN HANIMI (R.H) / 391

İBRAHİM B. AHMED EL-HAVVAS'IN ANADAN KIZKARDEŞİ MEYMÛNE (R.H) / 392

MÛMİNE BT. BEHLÛL (R.H) / 392

ÜMMÛ İSA (R.H) / 392

EMETÛ'L-VAHİD (R.H) / 393

BAĞDATLI, İSMİ BİLİNMEYEN SALİHA KADINLARDAN BİRKAÇI / 393

BAĞDATLI İKİ KADININ İLGİNÇ HİKAYESİ (R.H) / 395

MEDÂİN EHLİ'NDEN SEÇKİN ÂBİDLER / 397

ŞUAYB B. HARB (R.H) / 397

VÂSİT'LİLER / 399

MANSUR B. ZÂZÂN (R.H) / 399

Mansur'dan Gelen Hadisler / 401

EBU'L-HAKEM SEYYAR (R.H) / 403

Seyyar'dan Gelen Hadisler / 404

EL-MÜSTESLİM B. SAİD SAKAFÎ VÂSİTÎ (R.H) / 405

HUŞEYM B. BEŞİR B. EBÎ HÂZİM (R.H) / 406

Huşeym'in Eserleri / 406

Huşeym'in Hadise Olan İlgisi / 406

YEZİD B. HARUN (R.H) / 408

Yezid b. Harun'un Eserleri / 410

BASRA KÜFE VE ÇEVRESİ / 411

KÜFELİ'LER / 413

SÜVEYD B. GAFLE (R.H) / 413

Süveyd'den Gelen Hadisler / 414

ESVED B. YEZİD (R.H) / 415

Esved'den Gelen Hadisler / 416

MESRUK (R.H) / 417

Mesruk'tan Gelen İki Hadis / 419

ALKAME B. KAYS NAHAÎ (R.H) / 420

ŞAKİK B. SELEME EL-ESEDÎ (R.H) / 424

Ebu Vâil'in Hadis Aldığı Kimseler, Ondan Rivayette Bulunanlar ve Hadisleri / 428

ZEYD B. VEHB (R.H) / 434

Zeyd'den Gelen Hadisler / 435

YEZİD B. ŞUREYK ET-TEYMÎ VE OĞLU İBRAHİM (R.H) / 437

İbrahim et-Teymî'den Gelen Hadisler / 440

ZİRR B. HUBEYŞ (R.H) / 443

Zirr b. Hubeyş'in İlim ve Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 445

AMR B. ŞURAHBİL (R.H) / 450

Amr b. Şurahbil'in Hadis Aldığı Kimseler ve Rivayetleri / 452

ABDULLAH B. EBÎ HÜZEYL (R.H) / 454

Abdullah b. Ebî Hüzeyl'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 456

MÜRRE B. ŞERÂHÎL (R.H) / 457

Mürre'nin Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 459

İMAM ŞÂFİÎ (R.H)

Doğumu Nesebi ve Yetişmesi

Tarihçiler ve menâkıb yazarları İmam Şâfiî'nin Hicri 150. yılında doğduğu hususunda hemfikirdirler. Gazze'de doğmuştur⁽¹⁾. Bazı kimseler Askalân'da, bazıları da Yemen'de doğduğunu söylemektedirler. Doğru olan Gazze'dir. Babası Kureyş kabilesine mensup olup soyu Rasûlullah(s.a)'ın dedesi Haşim'in kardeşi Muttali-boğulları'na dayanır. Bu nesep zinciri bahsimizin sonunda tercemesini sunacağımız Hilye rivayetlerinde geçmektedir. İmam Şâfiî'nin annesi Ezd kabilesindendir. Oğlunun yetişip olgunlaşmasında onun büyük roltü vardır⁽²⁾.

İmam Şâfiî Kureyşli soylu bir babadan doğmasına rağmen beşikteyken onu kaybetti. Annesi oğlunun hukuki haklarını kaybetmesinden korkarak, Şâfiî'yi henüz iki yaşındayken Gazze'den Mekke'ye gönderdi⁽³⁾. Şâfiî nesepçe üstün biri olmasına rağmen fakir bir çocukluk geçirdi. Ama annesinin güzel terbiyesi sayesinde bozuk şeylere karışmadı.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfi'e*, c. 2, s. 165.

İbni Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c. 4, s. 165.

(2) Prof. Muhammed Ebu Zehra, *el-İmam eş-Şâfiî*, s. 14.

(3) İbni Hallikan, *a.g.e.* c. 4, s. 165.

İlk Öğrendikleri

Annesi Şâfiî'nin yetişmesine azâmi gayret sarfetmiştir. Zaten Şâfiî zamanının yokluk, ıstırap ve gurbetini tatmış biriydi. Hayat ona şairliği öğretti. Küçüçükken Arapçaya olan ilgisi onu fasih dilin konuşulduğu çöllere çekti. Bedevi Hüzeyl kabilesinden şiir ve Arap yaşamına dair gelenekleri öğrendi. Cahiliye devrini ve ilk dönem islâm edebiyatını iyi bilen meşhur dilci el-Asmaî dahi Hüzeylliler'in şiirini Muhammed b. İdris adlı bu gence okuyarak hatalarını düzeltecekti⁽¹⁾.

Şâfiî Kur'an'ı hıfzetmiş ve ilk hadis derslerini daha küçükken almıştır. Hadis-i şerifleri yazacak bir şey bulamayınca bazen top-raktan yapılmış saksılara, bazen de deriye yazıyordu. Ân gelir, yazacak bir şey bulamazsa Hükümet Konağı'na gider, kullanılmış müsvedde evrakı isterdi, öbür yüzünü kendi kullanacaktı böylece⁽²⁾.

Mekke'deki Hocaları, Mâlik'le Karşılaşması ve Gezileri

İmam Şâfiî Arap Dili ve Edebiyatı'nda uzmanlaşırken fıkıh ve hadis bilgisini ihmal etmiyordu. Hadis için ne denli gayret gösterdiğini yukarıda belirtmiştik. Onun bu kutsal beldeye uzun süre ders aldığı ilk hocaları Müslim b. Halid ez-Zencî (ö. 179 H.) ile Süfyan b. Uyeyne'dir. O devrin en meşhur hadis derlemesi İmam Mâlik'in *el-Muvatta'sı* idi. Zira henüz yeni yeni derlemeler yapılıyordu. İmam Şâfiî bu kitabı baştan sona ezberledi ve içinde İmam Mâlik'i görme arzusu uyandı. 20 yaşlarına geldiğinde artık dîni ilimler yönünden alt yapısı mükemmel bir genç idi o.. Arap edebiyatını bilmesi de ona bir ayrıcalık sağlıyordu. Artık ne zamandır arzuladığı İmam Mâlik'e gidebilirdi.

Mâlik'in yanına vardığında o devrin usulü üzere *Muvatta'yı* baştan sona okudu. Mâlik bu zeki gencin düzgün okuyuşu ve bilgisi karşısında hayran oldu. "*Bunda iş var*" diyerek yanına aldı. İmam Mâlik hicrî 179'da vefat edinceye kadar onu bırakmayacaktı bu zeki genç...⁽³⁾.

Daha sonra Hicrî 195 senesinde Bağdad'a gitti, orada iki sene

(1) İbnî Hallikan, *Vesfeyâtü'l-A'yân*, c. 4, s. 163.

(2) Muhammed Ebu Zehre, *Fikhi Mezhepler Tarihi*, Çev.: Abdülkadir Şener, İstanbul, s. 312.

(3) Fuad Sezgin, *Tarihü't-Türâsi'l-Arabî*, c.1, Bölüm 3 (el-Fıkıh) orijinal s. 484, Ar. ter. s.: 179.

kaldı. Sonra Mekke'ye döndü. Ardından yine Bağdad'a gitti (H. 198).

Bu seferki Bağdad'a gidişinde bir ay kalarak Mısır'a yöneldi. Hicrî 199 yılında Mısır'a vardı ve vefat edinceye kadar da oradan ayrılmadı⁽¹⁾.

İmam Şâfiî çeşitli sebeplerden ötürü çok seyahat etmiştir. Aslında o devrin gezgin âlimlerine bakılırsa bu seyahatler az bile sayılır. İlim arayanlarda bir iştihak vardı o zamanlar. Sıcak demez, soğuk demez tek bir kelime için aylarca yolculuk yaparlardı. Tabi bu seyahatlerin siyasi sebepleri de oluyordu bazen...

Şâfiî'nin fakir bir hayat sürdüğünü daha önce söylemiştik. **İmam Malik** ölünce **İmam Şâfiî** geçimini temin için bir iş aramış ve Yemen'in Necran şehrine devlet memuru olarak gelmek nasip olmuştu ona. İşte bu olay Şâfiî'nin mihneti ile ilgili maceranın başlangıcıdır.

İmam Şâfiî'nin Ağır Sorgulamalara Maruz Kalışı

Mihnet; yani devlet görevlilerinin ya da halifenin emriyle yapılan sorgulamalar, bir gün **İmam Şâfiî**'nin de başına gelecekti. Mihnet; Devlet'in resmi görüşüne muhalif ve ardında halk desteği olan kimselere uygulanan bir soruşturmadır. Kısa birkaç sorudan en ağır dayaklara kadar türlü türlü hallerde tezahür eder. **İmam Şâfiî**'de Yemen'deyken Hz. Ali evlatlarına yakınlığından ötürü takibata uğramış, sorgulamaya çekilmiştir. Haddi zatında hiçbir isyana katılmamış ve teşvik etmemiş bir adil görevli olarak Şâfiî'nin mihnete uğraması garip karşılanmalıdır. Sadece Ehl-i Beyte sevgi duyması dahi Abbasiler'i ürkütmüştür. Ama daha sonra **İmam Muhammed b. Hasan es-Seybânî**'nin araya girmesiyle Şâfiî kurtulmuştur. Olay şöyle gelişti:

İmam Şâfiî'nin dirayeti, bilhassa Yemen Valisi'nin maiyetinde olduğu ve kadılık mahiyetinde olan bu görevinde dikkat çekmiştir. Yemen'e bağlı Necran mıntıkasında görev alan Şâfiî adaleti ve ilmiyle gönülleri fethediyordu. Üntü Mekke'ye, Necran dışına taşıyordu. Oysa buranın halkı pek çok yer gibi böyle âdil bir kadı görmemişti. Gelen ağam, giden paşam diyen insanlar vardı burada.

(1) İbni Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c. 4, s. 165.

Şâfiî durumu şöyle tasvir ediyor:

"Necran'da çalışmak üzere vazife aldım. el-Hâris b. Abdullahoğulları ile Sakif mevâlisi orada idiler. Vali buraya gelince poh-pohlayıp, dalkavukluk ettiler. Benden de aynı şeyi beklemelerine rağmen ben onlara yüz vermedim".

Necran'da **İmam Şâfiî**'nin adaleti devletin de kulağına gidiyordu. Onun tavizsiz tutumu başına iş açacaktı. Bu sırada Necran'a zalim bir vali geldi. Halka zulmetmek istediye de **Şâfiî** onu uyar-
mış, yaptığı davranışların hakkaniyete uymadığını bildirmişti. Ayrıca gerektiğinde tenkit etmiş belki de kılıçtan keskin diliyle onu hırpalamıştı.

Vali bu adamı beğenmiyordu. Ama acaba hangi yoldan icabına bakmalıydı?

O devirde Abbasiler Hz. Ali evlatlarına karşı daima saltanat-larını korumak ihtiyacı ve itiyâdı içinde olmuşlardır. Zîra her iki tarafta peygamber soyuna yakın idiler. Ali evlatlarını kendilerine rakip olarak görüyorlardı diyebiliriz. Herhangi bir vali ya da görevlinin Ehli Beyt'e yakın olduğunu tesbit etmek görevden alınması için yeterliydi.

İşte yukarıda andığımız valî de Abbasiler'in bu tutumundan faydalanarak **Şâfiî**'ye karşı bir tuzak hazırlamak istedi ve **Harun er-Reşîd**'e şöyle bir mektup gönderdi:

*"Ali taraftarlarından dokuz kişi harekete geçti. Ben bunların ayaklanmasından korkuyorum. Onlardan birisi Muttaliboğulları'ndan **Şâfiî**'dir. Onun yanında ne fermanım geçer ne yasaklarım! O diliyle, savaşçıların kılıçlarıyla yapamadığını yapıyor".*

İşte **Şâfiî** böyle bir töhmet altında bırakıldı. Oysa fiili bir neden yoktu. **Şâfiî**'nin Hz. Ali evlatlarına karşı sevgi beslediği herkesçe biliniyordu. Fakat onun bu sevgisi kendini şüelik propaganda-sına ve onların iktidara gelmesi için fiili bir harekete sevkedecek durumda değildi. Fakat o sırf sevgisi yüzünden râfizilikle itham edildi. Güya o Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetini reddediyordu. Kuşkusuz **İmam Şâfiî** bu iftiralarından berîdir.

Şâfiî'nin Bağdad yolculuğu böyle oluyordu işte. Eli kelepçeli olarak **Harun Reşîd**'in huzuruna çıktı. Güzel konuşması ve **İmam**

Muhammed Hasan eş-Şeybânî'nin hüsnü şahadetiyle canını kurtardı. Pek kan dökme heveslisi olmayan Harun er-Reşid Şâfiî'nin durumunu İmam Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî'ye havale etmişti. İmam Muhammed b. el-Hasan, Şâfiî'deki ilmi istidadı görmüş ve Harun er-Reşid'e şöyle demişti:

"Evet bunun ilimden nasibi vardır. İddia edilen şeyle onun bir ilgisi yoktur"⁽¹⁾.

Şâfiî'nin Tekrar İlme Dönüşü ve Diğer Gelişmeler

Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî, İmam Şâfiî'yi kadıktan kurtardığı gibi yeniden ilmin aydınlığına götürdü. Hicri 184 yılında ölünceye kadar İmam Şâfiî'ye çok şey kazandırdı.

Böylece İmam Şâfiî hem Irak fıkhamı hem de Hicaz fıkhamı elde etmiş oluyordu.

İbni Hacer el-Askalânî, "Tevâli't-Te'sis fi ma'ali İbn İdris" adlı eserinde şöyle diyor:

"Medine'de fıkhi İmam Mâlik temsil ediyordu. Şâfiî onun yanına gidip derslerine devam etmiştir. Irak'ta da fıkhi Ebu Hanife temsil ediyordu. Şâfiî, Ebu Hanife'nin talebesi olan Muhammed b. el-Hasan'dan da ders aldı. Böylece o hem rey ashabının hem de hadis ashabının ilmini kendinde birleştirmiştir".

Şâfiî Irak'da bulunurken Hicaz'da fazla bilinmeyip bu yörede meşhur olan hadis rivayetlerini de öğrenmiştir.

Şâfiî daha sonra Bağdad'ı terketti. Muhtemel ki İmam Hasan eş-Şeybânî ile giriştiği fıkhi tartışmalar ve bazı konularda bağımsızlığını ilân etmesi buralarda rahat kalamayışına yolaçtı. Haran ve Şam yoluyla Mısır'a giden Şâfiî'yi burada vali karşıladı. Onu İmam Mâlik'in bir talebesi olarak görüyor ve hürmet gösteriyordu. Sonra Hicri 195 senesinde Mısır'dan tekrar Bağdad'a dönen imamımız, bu sefer talebe okutma ve fıkhi görüşlerini yayma hususunda büyük bir başarıya kavuştu. Fakat burada fazla durmadı. İhtimal ki siyasî değişiklik ve kargaşa dolayısıyla çok kalmak istemedi. Daha sonra Mısır'ın yeni valisinin oğlu Abdullah b. Musa'nın beraberinde tekrar Mısır'a gitti. Şâfiî 200. hicri yılda Mekke'ye hac

(1) Muhammed Ebu Zehre, el-İmam eş-Şâfiî, s. 22.

Abdülaziz el-Bedri, el-İslâm beyne'l-Ulemâi ve'l-Hukkam, s. 182.

için gidip döndükten sonra Mısır'dan ayrılmadı. Fustat'ta 204 yılında vefat ettiği zaman ardında çok büyük bir takipçi kitlesi bırakmıştı.

Ebu Hanîfe ve Mâlik'in aksine Şâfiî kendini yeni bir mezhep kurucusu sayar. Fıkıhî konumu rey ile hadis arasındadır. Şâfiî usûlü fıkıh ilminin de kurucusu sayılır. "Kıyas" ilkesine sarıldığı için muayyen bir sınır içinde rey'e yer vermiştir⁽¹⁾.

Hafız Zehebî'nin İmam Şâfiî Hakkındaki Rivayetleri ve Şâfiî'yi Övenler

204. Hicrî yılda Receb'in sonunda asrın fakihi Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî el-Muttalibi Mısır'da vefat etmiştir. el-Muzenî şöyle diyor:

"Şâfiî'den daha güzel bir yüze sahip olan başka birisini görmedim. Sakalı bir tutamı geçmezdi." Za'ferânî şöyle diyor:

"Yanakları hafif tombulca idi ve sakalını kına ile boyardı. O, aynı zamanda usta bir atıcıydı da. On atışından dokuzu mutlaka hedefi bulurdu."

Yunus b. Abdülala, Şâfiî'nin zekâsını ancak şöyle tanımlayabilmektedir:

"Bütün ümmet biraraya gelse yine de Şâfiî'nin zekâsı onlara baskın çıkardı."

İshak b. Râheveyh anlatıyor:

Mekke yolunda **Ahmed b. Hanbel**'le karşılaştım. Bana şöyle dedi:

"Gel, seni öyle bir adamın yanına götüreceğim ki hayatında onun gibisini hiç görmemişsindir"

Ahmed b. Hanbel beni Şâfiî'nin yanına götürdü.

Ebu Davud şöyle diyor:

Ben Şâfiî'nin, hiçbir zaman hatalı ve bozuk bir hadisi rivayet ettiğini bilmiyorum⁽²⁾.

(1) Fuad Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, c. 1, Bölüm 3, orij. s. 495, Ar. ter. s.: 180.

(2) el-Hafız ez-Zehabî, *el-İber fi Ahbâri men Gaber*, Tahkik: Ebu Hacer Muhammed, c.1, s.269.

İbni Hallikân'ın Şâfiî Hakkındaki Menkıbeleri

İmam Şâfiî, hakkında birçok esrarlı olay anlatılacak kadar çok sevilen biriydi. İbni Hallikân onu överken şunları anlatır:

Şâfiî'de Kitabullah ve Rasûl'ün sünnetiyle ilgili tüm ilimler mevcut olduğu gibi o, sahabenin fetvalarını da bilir, âlimlerin birbirleriyle ihtilafa düştükleri fihhî konulardan da haberdar olurdu.

Ahmed b. Hanbel şöyle diyor:

Şâfiî'nin meclislerine katılmadan önce nâsih ve mensuh hadisleri bilmezdim.

Ebu Ubeydi'l-Kasım b. Sellam diyor ki:

Şâfiî'den daha mükemmel bir adam görmedim.

Şâfiî anlatıyor:

Mâlik b. Enes'in yanına vardığımda *Muvatta'yı* ezberlemiştim. O; "*Sana (Kitab'ı) okuyacak olanı bul, (onun yanına otur)*" dedi. Ama ben; "*Ben okuyabilirim!*" dedim. Hemen baştan sona *Muvatta'yı* İmam Mâlik'e ezberden okudum. Mâlik şöyle dedi:

"Eğer biri mutlaka başaracak ve felaha erecekse o bu çocuktan başkası olamaz."

Süfyan b. Uyeyne'ye biri tefsir ya da fetva ile ilgili bir şey sorarsa Şâfiî'yi gösterir;

"Şu çocuğa sorun!" derdi.

el-Humeydi, Müslim ez-Zencî b. Halid'in henüz 15 yaşındaki Şâfiî'ye şöyle dediğini naklediyor:

"Fetva ver ey Ebu Abdullah! Vallahi senin fetva verme devrin gelmiştir!"

Mahfuz b. Ebî Tevbe el-Bağdâdî anlatıyor:

Ahmed b. Hanbel'i Mescid-i Haram'da Şâfiî'nin yanında gördüm. Ona şöyle dedim:

"Ey Ahmed! Bak orada Süfyan b. Uyeyne mescidin bir köşesinde hadis rivayet ediyor..."

Ahmed b. Hanbel şu cevabı verdi;

"Bu kaçır ama o kaçmaz!"

ez-Za'ferânî şöyle diyor:

"Hadisçiler uyuyordu. İmam Şâfiî gelip onları dürtünce uyanabildiler!"

Hadis, fıkıh, usûl ve dil bilginlerinden birçoğu İmam Şâfiî'nin güvenilirliği, zühdü, cömertliği, temiz bir ahlâka sahip oluşu ve kadrinin yüceliği hususunda hemfikirdirler.⁽¹⁾

İmam Şâfiî'nin Edebî Yönü ve Şiirleri

İmam Şâfiî'nin edebiyattan da nasibini aldığını söylemiş-tik. Ona nisbet edilen birçok dize vardır. Onun renkli kişiliğini, kişisel tecrübelerini ve hayatını aydınlatması açısından önemli bir belge niteliği taşımaktadır bu şiirler. Daha çocukken çöktü tanışmış, sevmiş ve vahalara yolculuk etmiş, gençliğindeyken siyasî olaylara karışmış, devrinin bilginleriyle çetin münazaralara katılmış biri elbetteki söz söylemesini bilen biri olacaktı. Onun sözleri kılıç gibi tesir eder, şiirleri dilden düşmezdi. Kimi zaman sevilmemenin ızdırabını anlatır, kimi zaman insanoğlunun derinliklerindeki iki zıt kutbu teşrih masasına yatırır. Şâfiî'nin şiirlerinde zaman zaman engin bir macera ve lirizme zaman zaman da hikmet incilerine tesadüf edilmektedir. Çok gezen, çok okuyan, çok mücadele eden biriydi. Hayatı, şiirlerine yansımıştır diyebiliriz. Onun şiirleri toplanmış ve *Divanü's-Şâfiî* adıyla basılmıştır⁽²⁾.

Şâfiî güzel şiir okuyan şairi sever, kendisinin bu konudaki hassasiyet ve uzmanlığını dile getirmekten geri kalmazdı.

Ama o boş sözü sevmezdi. *Vefeyât*'da onun şu beyitleri aktarıyor⁽³⁾:

*Yolcu, evine döndüğü zaman,
Ailesi "nasılsın, yolculuğun iyi miydi?" diye sorunca
Acaba ne cevap verecek?*

(1) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c. 4, s. 163-165. Tahkik: Dr. İhsan Abbas, Dârü Sadır, Beyrut.

(2) Muhammed Afîf ez-Za'bi, *Divanü'l-İmam eş-Şâfiî*, Darü'l-Ciyl, Beyrut. Bu divan Abdurrahim Ali Ural tarafından Türkçe'ye çevrilmiş fakat henüz basılmamıştır.

(3) İbni Hallikân, *a.g.e.*, c. 4, s. 167.

"Fırat'tan geçtim ama susuz kaldım,
O azgın dalgaların arasında.
Yükseldim, doruklara çıktım,
Vadiler, patikalar içinde sıkıştım,
İssız kaldım!"

Der mi yoksa?

Bende şiirin yakutları incisi,
Alnımda "sözün" zeytin dallı tacı var!
Söz çiçeklerim bulut bahçelere yükselir,
Ve çiğ birikintisinde ışıldar söz ipeğim.
İyi şiir söyleyen, bir kara yılanıdır ki,
Cildinden yeni sıyrılmış parlak ve genç.
Şiir onun zehiri, salyası ve gücüdür⁽¹⁾.

Şâfiî'nin şiirlerine *Hilye*'de de rastlamaktayız. *Hilye*'deki şiirlerde, insanın diğer insanlarla olan ilişkisinde zaman zaman beliren güvensizliğe, sembolik ifade sanatlarına, siyasî tercihlere ve hikmete rastlamaktayız. İşte onlardan örnekler⁽²⁾.

el-Müzenî anlatıyor:

Şâfiî, kendisinden istenen bazı açıklamaları yaptıktan sonra şöyle dedi:

Seni denedim ve kendim de denendim.
Sana öğretici olarak yeter benim öğretim.

er-Rebî şu beyitleri naklediyor:

Köpekler, komşularımız olsaydı keşke de,
Birbirimizden çektiğimizi hiç çekmeseydik!
Köpekler yine savuşturulabilir yuvalarına,
Oysa insanların şerrinden ebedî kurtuluş yok!
Sen, kurtar kendini ve yalnızlığı dost edin.
Ancak tek kaldığında, belki sevinebilirsin!

(1) Burada yılan benzetmesi şiirin etkisini anlatmak için yapılmış olabilir. Hiciv şairleri de söz konusu olabilir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 9, s. 153 v.d.

er-Rebî anlatıyor:

Şâfiî'nin yanındaydım. Bir adam geldi, elinde bir kağıt parçası tutuyordu. Şâfiî kağıdı okudu, cevap olarak bir şeyler yazdı. Ve adam çekip gitti. Ben de adamın peşinden mescidin kapısına kadar seğırttim.

Dedim ki:

"Bakar mısın? Ben Şâfiî'nin hiçbir fetvasını kaçırmam, hepsini öğrenirim..."

Böyle der demez adamın elinden kağıdı aldım. Şu ibareyi gördüm:

*"Gît, Mekkeli âlime sor bakalım,
Sevgiliye ziyarette ve ona yakınlıkta günah var mı?"*

Altında da Şâfiî cevap olarak şöyle demesin mi?!

*Derim ki, maazallah takva gitmesin de,
İçteki yerlere bitişmek günahdır.*

Bu satırları okuyunca şaşırdım. Şâfiî'nin böyle bir söz söyleyişi çok garibime gitti. Sordum Şâfiî'ye:

"Ey Ebu Abdullah! Sen bir delikanlıya böyle mi fetva veriyorsun?!"

Şâfiî cevap verdi:

"Ey Ebu Muhammed! Bu adam Hâşimi soyundan biridir. Bu ramazan ayında damat oldu, yaşı küçüktür. Merak etti sordu, 'cinsel ilişki olmadan hanımımı öpebilir ya da kucaklayabilir miyim' diye. Ben de bu fetvayı verdim."

Şâfiî'nin bu sözlerinden sonra o delikanlının hâlini araştırdım. Tıpkı Şâfiî'nin dediği gibi yeni evliydi. Ben Şâfiî gibi ferasetli (insan sarrafı) birini görmedim doğrusu!

Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem der ki:

Şâfiî'ye ne zaman bir kasideden beyitler okusam, bana hemen

o kasidenin başını ve sonunu okurdu.

Yusuf b. Abdü'l-Ahad anlatıyor:

el-Müzenî'ye sordum;

Şâfiî "iki beyit var ki insan onları okuyunca huzura kavuşur" diyor. Bu iki beyit hangileridir?

Müzenî bana şu beyitleri okudu:

*"İnsan amacı neyse ona ulaşmak ister daima,
Oysa Allah sadece dilediğini yapacaktır.
İnsan 'menfaatim, malım, mülküm!..' der ama,
Takva, insana faydası dokunan en iyi azıktır!"*

Ebu Bekir es-Sibâî anlatıyor:

Bazı hocalarımızdan duymuştuk, anlatıldığına göre **Şâfiî**'nin Ehli Beyt'e olan şiddetli sevgisinden ötürü bir kısım densizler ağzını açıp **Şâfiî** hakkında ileri geri konuşarak onun "**Râfizi**" (aşırı şii) olduğunu söylemişler. **Şâfiî** de onlara karşı şu beyitleri okuyarak cevap vermiş:

*Ey süvari! Mina Dağı'nın çakıllığında dur
ve seslen,
Seslen eteklerinde oturan ve dikilenlere!
Muhammed Ehli'ni sevmek Rafizilikse eğer,
İki cihan şahit olsun ki Rafizi'yim ben de!*

Ebu Ali en-Nisâburî naklediyor:

Bazı dostlarımızdan duyduğumuza göre **Muhamed b. İdris eş-Şâfiî** Mısır'a geldiğinde **İmam Mâlik**'in ashabından seçkin bir grup onun yanına gelir. O da onlara, bazı (fıkıh) meselelerde muhalefet eder. Bu sefer **Şâfiî**'yi reddederek sıkıştırırlar. **Şâfiî** de şu beyitleri okur.

*Davar sürüsünün ortasında inci mi saçayım?
Koyun çobanlarına edebiyat mı düzeyim yoksa?!*

*Hayatıma andolsun ki bir beldenin ferriyle
 mahvolsam da,
 Onların arasında paha biçilmez hikmetleri
 zayi etmem!*
*Eğer ikramı bol Rab, lutfuyla yolumu açar,
 İlim ve hikmetin gerçek sahiplerine rastlarsam,
 Tüm faydalı (bilgilerimi) saçıp savurarak
 onları seveceğim.*
*Aksi takdirde ben bilgilerimle beraber
 gizleneceğim!*
*Kim cahiller taifesine ilim dağıtırsa yazık eder,
 Kim de ilim tutkunlarından esirgerse ilmi,
 O, zalimin ta kendisidir!*

İmam Şâfiî'nin hayatının seyahatlerle geçtiğini söylemiştik.
İşte onun yolculuk sevgisine dair beyitleri⁽¹⁾:

*Akıl ve edep sahibine rahat yok oturmakta
 Bırak memleketi, garip ol, sefere çık.
 Ayrıldıklarına bedel bulacaksın karşılık.
 Ve gayret et, gayrettir hayatın tadı
 Suyu durgunluk bozar, aksa temizdir, pislenir dursa
 Aulanamazdı arslanlar yerinden ayrılmasa.
 Ve isabet etmezdi ok yayından çıkmasa.
 Arabı, acemi, tüm insanlar bıkarı,
 Güneş hep aynı yerde çakılıp kalsa
 Buhur dalı ağacında bir cins odundur.
 Altın, toprak gibidir yerinden oynamasa.
 Kim gurbete gitse ona özlem duyulur,
 Gurbete çıkan altın gibi aziz olur!
 Baştanbaşa memleketi katedeceğim,
 Ya ererim muradıma, ya garip öleceğim
 Canım telef olsa da ecri Allah katında
 Selâmete çıkarsam döneceğim yakında.*

(1) Muhammed Afif ez-Za'î, *Divanü'ş-Şâfiî*, s. 26. Çev.: A. Ali Ural.

İmam Şafîi dünyanın geçiciliğini anlamış, kendini bâki olan Allah'a teslim etmiş biriydi. İşte onun teslimiyet dolu beyitleri:

*Bırak günleri, dilediğini yapsın,
Razı ol hükmederse kader.
Gecelerin musibeti sabrını taşırmasın,
Bâki değil dünyadaki zorluklar.*

*Adam ol, güçlü ve korkuların üstünde,
Ahlâkın müsamaha ve vefa.
Kusurların çoğalıp her yanı kaplasa da
Örtülü olması seni sevindirir yine de.*

*Cömertlikle setret ki her ayıbı
Örter denilir cömertlik
Sakın gösterme düşmanlarına zillet
Belâdır, üzüntünle onları sevindirmek.*

*Cimriden yardım umma,
Ateşte susayan için su yok.
Rızkını eksiltmez ağırdan alış,
Ve artırmaz hırsla çabalamak, yorulmak.*

*Ne hüznün devam eder ne sevinç
Ne sıkıntı, ne rahatlık,
Eğer kalbin kanaatkârsa
Farkın yok, başkası dünyaya sahip olsa*

*Kimin inerse sahasına ölümler
Ne gök korur onu ne de yer.
Allah'ın mülkü geniştir ama
Feza daralır hükmettiğinde kader.*

*Vefasız günlere aldırma hiç,
Fayda vermiyor ölüme ilaç. ⁽¹⁾*

(1) es-Seyyid Ahmed el-Haşîmi, *Cevahirü'l-Edeb*, c. 2, s. 426'dan alan Muhammed Afif ez-Za'î *Divanü'ş-Şafîi*, s. 15. Çev.: A.Ali Ural.

İmam Şâfiî'nin Eserleri

Şâfiî'nin eserleri 113 ile 140 arasındadır. İbnü'n-Nedîm *Fihrist*'inde bunlardan 109 tanesini sayıyor. Öte yandan *el-Beyhaki* kaynak alınarak yapılmış başka bir liste daha vardır. Bu liste İbni Hacer el-Askalânî'nin *Tevâli't-Te'sîs* adlı eserindedir. Şâfiî'nin talebeleri üstadın eserlerini 'eski' ve 'yeni' olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Eski eserlerinden kastolunan, Bağdad ve Mekke'de yazdığı eserlerdir. Yeni olarak nitelendirilenler ise Mısır'da yazdıklarıdır.

1. *Kitâbü'l-Ümm*

İmam Şâfiî vefat ettikten sonra öğrencileri üstadın bazı araştırma ve görüşlerini tek bir mecmuada topladılar. Bu mecmuanın '*Kitâbü'l-Ümm*' (Derlemelerde ana kitap) diye isimlendirilmesi bir sonraki neslin işi olabilir. Bu mecmuayı kimin derlediği hususunda geniş araştırmalar yapıldı. Ebu Talib el-Mekki (ö. 386 h.) bu eserin Yusuf b. Yahya el-Büvaytî (ö. 231 h.) tarafından derlendiğini söylüyor. Bu hususta farklı görüşler de vardır. Bazıları da bu kitabın yazarının el-Buvaytî olduğunu ve Rabi b. Süleyman adlı başka bir öğrenci (ö. 280 h.) tarafından kitapta düzenlemeler yapıldığını söylemektedirler. Zeki Mübarek Kahire 1934 basımlı "*İslâhü Eşna*" adlı kitabında bu tezini dile getirmiştir. Bu eserin Şâfiî'ye isnad edilemeyeceğini savunan bu tez büyük tepkilere maruz kaldı. Ahmed Muhammed Sakr "*er-Risâle*"nin önsözünde bu teze bir reddiye yazmıştır⁽¹⁾.

Kitâbü'l-Ümm adlı eserde bir araya getirilen risaleler şunlardır:

a. *İhtilâful-İrakıyyîn*: Bu risâlede Ebu Yusuf'un yazdığı "*İhtilâfu Ebî Hanîfe vebni Ebî Leyla*" adlı eser üzerine mülahazalar vardır.

b. *İhtilâfu Ali ve Abdillâh b. Mes'ud*

c. *İhtilâfu Mâlik ve Şâfiî*

d. *Cimâu'l-İlm*

e. *Beyânu Ferâidillâh*

(1) Fuad Sezgin, *Târihâ't-Türâî'l-Arabî*, c. 1, Bölüm 3, (el-Fıkıh) Arapçaya çeviren: Mahmud Fehmi Hicazi, orijinal s. 486. Arapça ter. s. 183.

f. *Kitâbu Sıfatı Nehyi'r-Rasûl*

g. *Kitâbu İbtâli'l-İstihşân*

h. *Kitâbü'r-Reddi alâ Muhammed b. el-Hasan*

1. *Kitâbü Siyeri'l-Evzâi*.

Şimdi Şâfiî'nin diğer eserlerine bakalım.

2. *es-Sünenü'l-Me'sûra*:

Bu eser İsmail b. Yahya el-Müzenî (ö. 263 h.)'nin rivayetiyle gelmiştir.

3. *er-Risâle fî Usûli'l-Fıkh*

Şâfiî bu eserine "el-Kitab" adını verir. Kitabın sonradan "er-Risâle" (mektup) adını alması şöyle izah ediliyor:

İmam Şâfiî Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198)'nin sorularına cevap vermek amacıyla bu eseri vücuda getiriyor ve ona gönderiyor.⁽¹⁾

4. *Müsned*

Bu eser Şâfiî'nin yazdığı muhtelif kitaplarda geçen hadislerin toplamıdır. Biraraya getiren Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakûb el-Asam'dır. Bir çok şerhleri yapılmıştır.

5. *İhtilâfu'l-Hadis*

Yine hadisle alakalı olup çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır.

6. *el-Akide*

Bu eser inanç prensipleriyle ilgilidir. Ebu Tâlib Muhammed b. Ali b. el-Feth el-Uşârî (ö. 441 h.) tarafından da rivayet edilen bu kitap "İtikadü's-Şâfiî" adıyla da anılır.

7. *Usûli'd-Dîn ve Mesâili's-Sünne*

İnanç prensipleri ve Sünnetle ilgilidir.

8. *Ahkâmü'l-Kur'ân*

Bu kitabı Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhâki der-

(1) Bkz. el-Hatib, *Târîhu'l-Bağdad*, c.2, s.64.

lemiştir. İmam Şâfiî'nin *Kur'ân*'daki ahkâm âyetleriyle ilgili görüşlerini ihtiva eder.

9. *Mesâil fi'l-Fıkh*

Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin İmam Şâfiî'ye sorduğu sualler ve cevapları ihtiva eder.

10. *Kitabü's-Sebki ve'r-Remy*

Koşmak ve atıcılık sporlarıyla ilgilidir. "*Şurâtü'l-İmâmî's Şâfiî ve Ürcüzetühâ fi'r-Remy*" adıyla da bilinir.

11. *Vasıyye*

Adından anladığımız kadarıyla çeşitli öğütleri içeriyor.

Bu eserlerin dışında Şâfiî'ye nisbet edilen fakat ona ait olduğu kanıtlanamamış birkaç eser daha vardır. Bunlar birkaç şiir, duâ ve ustîl kitabıdır.

İmam Şâfiî'nin Önemli Talebeleri

1. el-Büvaytî

Künyesi Ebu Yakub'dur. Yusuf b. Yahya el-Karaşî el-Büvaytî diye bilinir. Ashı Mısır'dandır. Mâlikî mezhebine mensup olan Abdullah b. Vehb'den hadis dinlemiş, daha sonra Şâfiî'ye gelmiştir. Şâfiî ile alâkası güçlenmiş, onun en yakın talebesi olmuştur. Şâfiî bu zât için benim lisanım derdi. Hocası vefat ettikten sonra onun yerine geçmiş ve üstadına ait birçok risaleyi "*Kitabü'l-Ümm*" ismiyle bilinen mecmuada toplamıştır.

el-Büvaytî zamanın resmi görüşü olan "*Kur'ân mahlûktur*" felsefesine muvafık olmadığı için zincirlenerek Bağdad'a, Halife Vasık'ın yanına götürülmüştür. Zindana atılan el-Büvaytî hicrî 231 yılında şehit düşmüştür.

2. ez-Za'ferânî

İsmi Ebu Ali el-Hasan b. Muhammed b. es-Sabbah ez-Za'ferânî'dir. Ashı Zaferân'dandır. Burası Bağdad'da bir kasabadır. İmam Za'ferânî Bağdad'da Süfyan b. Uyeyne'den (ö. 196 h.) Vekî b. Cerrah'tan (ö. 197 h.) ders almıştır. Şâfiî Bağdad'a geldiğinde Za'ferânî hemen onun ders halkasına girdi. Bu zat telaffuzu

düzgün, hitabeti güçlü biriydi. Bu yüzden Şâfiî'nin risalelerini diğer talebelerine okuma görevini üstlendi. İmam Şâfiî, "*Hac menâsiki*" ve "*Salat*" kitaplarını kendi okur, diğerlerini bu becerikli öğrencisine okuturdu.

İmam Zâ'ferânî'nin, fıkha ve hadise dair eserler verdiği söyleniyorsa da terâcim kitapları bu eserlerden bahsetmemektedir. ez-Za'ferânî de Ebu'l-Abbas Ahmed b. Süreyc, Ebu Avene el-İsfirafî gibi talebeler yetiştirmiştir.

Bu büyük zât hicri 250 yılında vefat etmiştir.

3. el-Müzenî

İsmi Ebu İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Müzenî'dir. Hicri 175 yılında doğdu. Hayatını Mısır'da geçirdi. Şâfiî'nin en meşhur ve en samimi talebelerindendir. el-Müzenî derin görüş sahibi biriydi, bazı meselelerde üstadından farklı görüşler arzettiştir. Bu meselelerde onun kendine has bir mezhebi vardır (Bkz: Subkî, *Tabakatü's-Şâfiyye*, c. 1, s. 243. el-Müzenî, Mısır'da 264 yılında vefat etti, İmam Şâfiî'nin yanına gömüldü⁽¹⁾).

Hilyetü'l-Evliyâ'da İmam Şâfiî'ye Dair Rivayetler

Ebu Nuaym muazzam eseri *Hilyetü'l-Evliyâ*'da İmam Şâfiî'ye geniş yer ayırmış, belki de onunla ilgili en ayrıntılı derlemeyi yapmıştır. Biz bu rivayetler içinde İmam Şâfiî'ye nisbet edilen dizeleri daha önce anlattık. Geriye kalanı burada vereceğiz. Ebu Nuaym bir hadisçi olduğu için daha çok İmam Şâfiî'nin hadisteki güvenilirliğini anlatıyor. Ama onun yüksek bir nesebe sahip olduğunu, fıkhıta da bir dehâ olduğunu belirtmeden geçemiyor. İmam Şâfiî'ye nisbet edilen ilmi firasetle ilgili rivayetlerin anlam olarak tenkidini de yeri geldikçe yaptık. Tabii ki rivayetler için kitabımızın konusuna uygun olanları seçtik. Usulü fıkıhla ilgili derin ve anlaşılması güç meseleleri yeri olmadığı için almadık, şimdi bunları sunabiliriz⁽²⁾:

İmam Şâfiî, bildikleriyle amel eden kâmil bir insandı, Allah ondan razı olsun.

(1) Bu bölüm Fuad Sezgin'in *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî* adlı eserinden alınmıştır. C. 1, bölüm 3: (el-Fıkıh) or. s. 491-493, ter. s. 190-194.

(2) Ebu Nuaym *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.63-161.

İmam Şâfiî nazik ve cömert idi. O karanlıklar arasında bir ısk gibi parlamış, nice ağır meseleleri çözmüştür. Onun ilmi doğudan batıya yayılmış, mezhebi karaları ve denizleri doldurmuştur. O sahih sünnete uyardı. Muhacir ve Ensar'ın icma ettikleri hususları aynen kabul ederdi. Pek hayırlı ve seçkin imamlardan ilim almış, kendisi de birçok zühd sahibi âlime ilim vermiştir. O Hicazlı'dır.

Muttalib soyundandır. En büyük mertebelere erişmiş, en yüksek menkıbelerle anılmıştır. O, ilmiyle amel ederek yücelmiş, Rasûlullah'a yakınlığı ile de nesep bakımından üstün olmuştur.

Onun ilimdeki dehâsı, Rab Teâlâ'nın ona nasip ettiği araştırma yönteminde göze çarpar. O "hüküm" ile ilgili tüm bilimlerde derinleşmiş, gizli mânâları ortaya dökmüş, kendi anlayışı ile yeni bir usûl getirmiştir.

İbni Abbas (r.a) Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Allah'ım! Kureyş'i hidayete erdir. Zira onlardan âlim olanın bilgisi yeryüzünü baştan sona doldurur. Allah'ım! Kureyş'in evvelini acı olarak tattım. Sonunu ise afiyet alarak tadayım."⁽¹⁾

İmam Şâfiî'nin Soy İtibariyle Rasûlullah (s.a)'a Yakın Oluşunun Beyânı

Cübeyr b. Mut'ım naklediyor:

Rasûlullah (s.a) Beni Hâşim ve Beni Muttalib'den olan akrabalarına ganimet taksimi yapıyordu. Ben, **Osman b. Affan**'la beraber Rasûlullah'ın yanına geldim. Beraberce şöyle dedik:

"Ya Rasûlallah! Tamam, şunlar Hâşimoğulları (Beni Hâşim)'dır. Allah (c.c) seni de onlardan kıldığı için, onların üstünlükleri hiçbir zaman yadsınamaz... Peki, kardeşlerimiz olan Muttaliboğulları'na (Beni Muttalib'e) pay verdin de bize niçin vermedin?"

Rasûlullah (s.a) cevap verdi:

"Biz (Beni Hâşim) ve onlar (Beni Muttalib) aynı şeyiz!" Ve bu sözleriyle birlikte parmaklarını içiçe geçirdi.

(1) Yani dâvetin başında, onlardan ıstırap çektim, ama sonunda onlardan memnun kalayım. (Çev.)

İmam Şâfiî'nin Nesebi, Doğumu ve Vefatı Hakkındaki Bilgi ve Rivayetler

Hasan b. Muhammed b. Sabah ez-Zâferânî der ki:

Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin babası **Abbas**, onun babası **Osman**, onun babası **Şâfiî** onunki **Saib b. Ubeyd**, onunki **Abdi Yezid**, onunki **Haşim**, onun babası ise **el-Muttalib b. Abdimenaf**dır. Bağdat'a 195 h. senesinde gelen **İmam Şâfiî** bizim yanımda birkaç ay kaldıktan sonra başka bir yere gitti. O saç ve sakalına kına sürerdi. Yanakları yumuşak idi.

er-Rebî der ki: **İmam Şâfiî** Hicri 204 senesinde öldü.

er-Rebî b. Süleyman der ki: **Şâfiî** Gazze ya da Askalan'da doğmuştur.

Muhammed b. Abdullah b. Abdül-Hakem anlatıyor: **Şâfiî** bana şöyle demiştir;

"Gazze'de, 150 senesinde doğdum. İki yaşlarındayken Mekke'ye göçtük."

Hasan b. Muhammed b. es-Sabah der ki:

İmam Şâfiî, 204 yılında vefat etti.

Şâfiî'nin torunu olan **İbni bt. Şâfiî** der ki:

Dedem 50 yaşını aştığı sıralarda Mısır'da öldü. Annesi **Ezd** kabilesindendi. Dedem Mekke'de oturuyordu. Hanımı ummu veled olan (yani kendisine çocuk vermiş ve hürriyetine kavuşmuş cariye) **Hamde bt. Nâfi**dır. Onun babası **Nâfi b. Ambese b. Amr** onun babası da **Osman b. Affan**'dır.

Muhammed b. Abdullah b. Abdül-Hakem anlatıyor:

İmam Şâfiî (r.h) 150. hicrî yılda doğdu, 204. hicrî yılının Receb ayında vefat etti. Böylece 54 yıl yaşamış oluyor.

Vefatıyla İlgili Rivayetler

er-Rebîb. Süleyman der ki:

İmam Şâfiî, Receb ayının son gününe tesadüf eden bir cuma gecesi yatışı namazı kıldıktan sonra vefat etti. Onu Cuma günü

defnettik. Dönüp geldiğimizde, akşamleyin 204 yılının Şaban ayına dair hilali görüyorduk.

er-Rebi anlatıyor:

İmam Şâfiî'nin vefat ettiği gece, akşam çökünce amcasının oğlu **İbni Yakub** şöyle derdi:

"Haydi, gidip namaz kılalım..."

İmam Şâfiî,

"Oturmuş, ruhumun göçmesini bekliyorsunuz" dedi.

Biz gittik namaz kıldık, sonra tekrar **İmam Şâfiî'nin** yanına geldik ve sorduk:

"Sen de namazını kıldın değil mi? Allah mübarek etsin!"

"Evet!" dedi ve su istedi. Mevsim kıştı. Amcasının oğlu *"Suyu biraz sıcak suyla karıştırın! hastaya zarar vermesin"* diyordu. **İmam Şâfiî;**

"Hayır, ayvanın Rabbine⁽¹⁾ andolsun ki, gerekmez!" dedi.

O gece yatırdan sonra vefat etti.

İmam Şâfiî Sakalını Boyardı

Ahmed b. Sinan el-Vâsıtî der ki:

İmam Şâfiî'yi gördüm. Sünnete uyarak saç ve sakalını kına ile boyamıştı. Bu yüzden başı ve sakalı kırmızı renkteydi.

İmam Şâfiî'nin İlme Olan İhtiyacı

Ebu Bekir b. İdris, İmamı Şâfiî'den naklediyor:

Annemin odasında büyüyen bir yetim idim. Anneciğim, öğretmene verecek bir para ya da yiyecek dahi bulamıyordu. Ama öğretmen beni çok severdi. O dersten kalktığı zaman yerine geçer dersi ben anlatırdım.

Kur'ân-ı Kerim'i bitirdiğimde Mescid'e girdim. Artak ulema ile aynı meclisteydim. Onları dinliyor, hadis ezberliyor ya da bir mese-

(1) Mevsim kış olduğu için o mevsime has bir meyve anılarak yemin ediliyor. (Çev.)

le öğreniyordum. Evimiz; Mekke'de, Şabiü'l-Hayf denilen mıntıkada idi.

Ben düz, müsait kemik parçalarını buluyor, üzerlerine öğrendiğim hadisleri ve meseleleri yazıyordum. Bizim eski bir testimiz vardı. Kemikler, yazmaktan dolunca bilgilerimi bu testi üzerine yazmaya başladım.

Amr b. Sevade naklediyor:

İmam Şâfiî dedi ki:

"İki şeye çok önem verirdim. Atıcılık ve ilim talebi. Atıcılıkta iyi bir dereceye geldim. Hatta onikiyi vurabiliyordum."

İmam Şâfiî böyle dedi ve sustu, ilimde derinleşmediğini kastediyor ya da tevazu gösteriyordu. Ben de şöyle dedim:

"Vallahi sen ilim hususunda nişancılığından daha ilerisin!"

el-Humeydî, Şâfiî'den naklediyor:

"İlm-i Firaset kitaplarını elde etmek için Yemen'e gittim. Orada onları buldum, topladım ve yazdım."

İmam Şâfiî'nin Kızgın Harun er-Reşid'e Okuduğu Âyet

Harun erReşid'in İmam Şâfiî'yi kızgın bir şekilde çağırdığı, ama onu görünce yumuşadığı ve ona ihsanlar verdiği anlatılır. Fadl b. er-Rebî'nin anlattığına göre İmam Şâfiî bu ihsanları sağa sola, fakirlere dağıtmıştır. Fadl, İmam Şâfiî'nin, Harun er-Reşid nezdinden sağsalım çıkacağını dahi zannetmemektedir. İmama sorar, "Nasıl girdin, hangi duâyı okudun halifenin huzurunda?" İmamı Şâfiî ise şöyle der:

"Rasûlullah Ahzab günü (Hendek Savaşı'nda) şu âyeti okudu; ben de o duâyı okudum!"

'Allah, melekler ve adalette sebat eden ilim adamları şahitlik etmiştir ki, O'ndan başka ilâh yoktur. (Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur'.⁽¹⁾

İmam Şâfiî burada uzunca bir duâ okuyor.

Fadl diyor ki: *"İşte İmam Şâfiî'nin ilk bereketi buydu benim*

(1) Âl-i İmran, 18.

için..."

Büyük Zâtların İmam Şâfiî Hakkındaki Sözleri

Muhammed b. İsmail b. el-Habbal el-Hımyerî, babasından naklediyor:

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî; şerefli, yüce bir şahsiyetti. O dilbilimleri konusunda uzmanlaşmıştır. Lügat ilmini, arapçayı, retorik ve şiiri daha küçüklüğünde tahsil etmiştir. Bazen sahralara çıkar, bedevilerden Arap edebiyatının inceliklerini öğrenirdi.

Muhammed b. el-Hasen der ki:

Eğer hadis ashabı bir gün tekellüm ederlerse (söz sahibi olurlarsa, ya da kelâma ve usûlû fıkha meylederlerse.) **İmamı Şâfiî'nin** diliyle konuşacaklar, onun usûlünü takip edeceklerdir.

Ahmed b. Muhammed b. binti'ş-Şâfiî anlatıyor: Babamdan ve amcamdan duydum, diyorlar ki;

Süfyan b. Uyeyne kendisine gelen tefsir ve rüya ile ilgili soruları cevaplamaz *"Bunları Şâfiî'ye sorun!"* derdi.

Abdurrahman b. Mehdi, Şâfiî anıldığında şöyle derdi:

Gayet anlayışlı, zeki bir gençti.

Yahya b. Said der ki:

Ben dört seneden beri tüm namazlarımda **İmam Şâfiî** için duâ ederim.

Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî anlatıyor:

Mekke'de Mescidi Haram'da ilk fetva ve ilim halkası **İbni Abbas'**ın idi. Ondan sonra halkanın başına **Atâ b. Ebî Rabah** geçti. Ondan sonra **İbni Cüreyc** geldi. Ondan sonra **Muslim b. Halid ez-Zencî** bulundu. Müslim'den sonra, halkanın başına **Said b. Salim el-Kaddah** geçti. Said'den sonra ise buradaki ilim meclisinin başına gencecik **Muhammed b. İdris eş-Şâfiî** geçti.

Ebu Ubey der ki: **İmam Şâfiî**'den daha akıllı bir adam görmedim.

el-Humeydî, **İmam Şâfiî**'den nakil yaparken;

"Fakihlerin efendisinden duydum ki..." derdi.

Eyyub b. Süveyd er-Remlî diyor ki:

eş-Şâfiî gibi birini görecektense kadar yaşayacağımı sanmıyorum.

Süveyd b. Said naklediyor:

Süfyan b. Uyeyne'ye "İmam Şâfiî öldü!" denilince **Süfyan** birden şöyle dedi:

"Eğer Muhammed b. İdris öldüyse, zamanın en erdemli insanı ölmüş demektir!"

ez-Za'ferânî anlatıyor: **Büşr el-Müreysî** bir keresinde hac dönüşünde şöyle demişti, İmam Şâfiî'yi kastederek;

"Hicaz'da öyle bir adam gördüm ki, onun gibi soran ve onun gibi cevaplayan başka bir adama rastlamadım şimdiye değin!"

el-Humeydî der ki:

Basra'ya kadar İmam-ı Şâfiî ile yol arkadaşlığı yaptım. O benden hadis alarak istifade ederdi, ben de ondan (fikhî) meseleleri öğrenerek istifade ederdim.

Said b. Abdullah b. Abdülhakem anlatıyor:

Babam şöyle derdi:

Şu gözlerim Şâfiî gibisini görmedi.

Haşim b. Mürsed, Yahya b. Muayn'dan naklediyor:

Şâfiî dosdoğrudur! Ondan (söz ve görüş aktarmakda) hiç beis yoktur!

Muhammed b. Müslim b. Vâre anlatıyor:

Mısır'dan geldim. **Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel'in** yanına vardım, selam verdim. Bana dedi ki:

"Şâfiî'nin kitaplarını sen de yazıya geçirdin mi?"

"Hayır, yazmadım." dedim.

"Kaçırmışsın! Biz de Şâfiî ile ilim müzakeresi yapmadan önce mütemmel mufassaldan ayıramaz, Rasûlün (s.a) hangi hadisinin nâsih hangisinin mensub olduğunu bilmezdik! (Şâfiî ile bunları

öğrendik)" dedi.

Onun bu sözleri bende Mısır'a dönme isteği uyandırdı, döndüm. Yazdım ve geldim.

Başka bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e sorulur:

"İmam Şâfiî'nin Mısır'daki kitaplarına mı başvurayım, yoksa Irak'taki yazdıklarına mı önem verelim?"

Ahmed b. Hanbel şöyle der:

"Gidin, Mısır'da yazdıklarını alın! Zira o Irak'ta bir şeyler yazdı ama pek sağlam yapmadı, sonra Mısır'a giderek orada görüşlerini sağlam bir zemine oturttu."

Râvi Muhammed b. Müslim b. Vâre devam ediyor:

"Ahmed b. Hanbel'den bu sözleri duymazdan evvel vatana (Irak tarafına) gitmeye niyetliydim. Ama onu dinleyince vazgeçtim ve Mısır'a gitmeye karar verdim".

Ahmed b. Hanbel der ki:

Şu kadar seneden beri her namazda İmam Şâfiî için duâ ederim.

Ebu Tevbe el-Bağdâdî naklediyor:

Ahmed b. Hanbel'i Mescidi Haram'da Şâfiî'nin yanında gördüm. Merakla sordum:

"Ey Ebu Abdullah! İşte orada mescidin bir köşesinde Süfyan b. Uyeyne hadis anlatıyor, sense buradasın niye?"

"Şu kaçır, (Şâfiî'ye işaret ediyor), ama öteki (İbni Uyeyne) hemen kaçmaz."

Ebu'l-Abbas es-Sâcî anlatıyor:

Ahmed b. Hanbel'le tartıştığım pek çok konuda onun *"Ebu Abdullah es-Şâfiî böyle derdi!"* diyerek cevap verdiğini gördüm. Yine bu şekilde şöyle derdi: *"Namazda eksiklik ya da fazlalık olduğunda selam vermeden önce iki sehiv secdesi yapılır. Ben Rasûlün sünnetini İmam Şâfiî'den daha iyi takip eden başka birini görmedim".*

el-Hasen b. Muhammed es-Sabah anlatıyor:

Ahmed b. Hanbel bana şöyle derdi:

Ebu Abdullah eş-Şâfî'yi yalnız gördüğünde bana bildir!

O öğleye doğru **İmam Şâfî'nin** yanına gider, onunla kalırdı.

İshak b. Rahaveyh der ki:

"Rey'le konuşanlar içinde en az hatalı olan İmam Şâfî'dir".

İmam Şâfî'nin aynı zamanda çok iyi bir münazaracı olduğu ve rakiplerini hep yendiği rivayet edilir.

Şâfî'nin yeğeni olan **Ebu Muhammed** anlatıyor:

Annem, (**Şâfî'nin** kızkardeşi) der ki: Bir gece içinde belki yirmi otuz defa **Şâfî'nin** yanına kandil getirir ve götürürdük. O arkaya yaslanır düşünür, cariyeye birden *"Ya cariyeye! Kandil getir!"* derdi. Cariye kandil getirince yazacağını yazar, sonra da *"Kaldır şu nu..."* derdi.

Ebu Muhammed'e sordum:

"Peki niye geri gönderirdi kandili?"

"Zira karanlık insanın kalbini cilalar, bu yüzden böyle yapardı."

İmam Şâfî'nin Sahih Sünnete Bağlılığı ve Kelâmcılara Kızgınlığı

el-Humeydî anlatıyor: Mısır'daydım. **Muhammed b. İdris eş-Şâfî** Rasûlullah (s.a)'ın bir hadisini nakletti. Dinleyenlerden biri sordu:

"Ey Ebu Abdullah bu hadisi alacak mısın? (onunla amel edecek misin?)" **Şâfî** cevap verdi:

"Benim kiliseden çıktığımı mı gördün?! Ya da üzerimde papaz kemeri mi var? Eğer Rasûlullah (s.a)'dan kesin sabit olmuş bir söz varsa ben onu savunurum, ona dayandırırım ve ondan vazgeçmem. Eğer kanımca bu söz, Rasûlullah'dan sabit değilse bunu delil almam. Sen bende zunnar mı (papaz kemeri mi) gördün ki Rasûlullah'ın sözüyle amel etmiyeyim?"

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babası **Ahmed b. Han-**

bel'den naklediyor:

İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini işittim:

"Eğer sizin yanınızda Rasûlullah (s.a)'dan gelen sahih bir hadis varsa söyleyin bana, hangi beldede olursam olayım onunla amel edeyim, mezhebim o olsun!"

Harmale b. Yahya, İmam Şâfiî'den naklediyor:

"Dediğim gibi, Rasûlullah'ın benim sözüme muhalif bir hadisi sahih olarak gelmişse tercihe o şayandır. Bu durumda beni taklid etmeyiniz (bana uymayınız)."

Ahmed b. Hanbel der ki:

İmam Şâfiî'den daha çok hadise uyan birini görmedim.

Harmele b. Yahya der ki; Şâfiî'den duydum, şöyle diyordu: Bağdat'ta "hadis kurtarıcısı" olarak adlandırıldım.

Şâfiî, Şu'be b. el-Haccac'dan naklediyor:

"Tedlis (rivayet zincirinde yanıltma ve karmaşa çıkarmak) yalanın kardeşidir".

Müellif Ebu Nuaym der ki:

İmam Şâfiî (r.a) sünnetin takipçisi idi. O hüküm çıkarma konusunda da bir dehâdır. Usûl üzerine binâ edilecek şeyleri bilir ve söyler, usûle aykırı, bozuk görüşleri benimsemezdi.

Muhammed b. Yezid b. Hakem anlatıyor:

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'yi Mescidi Haram'da gördüm. Üzerine otursun diye sedir hazırladım. Horasanlı biri geldi bu sırada ve sordu:

"Eşek arısının küçüğü hakkında ne dersin? Yénir mi acaba?"

"Haramdır!" dedi Şâfiî.

"Haram mı?"

"Evet, Allah Kitabı'ndan, Rasûlün sünnetinden ve akıldan yola çıkarak söylüyorum... Dinle!"

(Burada Şâfiî Eûzu Besmele çekti).

Rab Teâlâ şöyle buyuruyor:

"...Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının..."⁽¹⁾.

Bu kitaptan delil, şimdi sünnete bakalım;

Süfyan, Zâide'den, o Abdülmelik b. Umeyr'den o Mevla er-Rebî'den, o Huzeyfe'den o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Benden sonra Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz".

Bu da sünnetten delil. Şimdi bakalım bu ikisinden rivayet var mı?..

İsrail, Ebu Bekir el-Müstemlî'den, o Ebu Ahmed'den, o İsrail'den, o İbrahim b. Abdi'l-Âla'dan, o Süveyd b. Gafle'den naklediyor:

"Ömer b. Hattab eşek arısı yavrusunun öldürülmesini emretti".

Gelelim akla...

Ömer'in katlini emrettiği şeyin muhakkak ki yenmesi de haramdır.

Şâfiî'nin bu sözlerinden sonra adam sustu ve gitti.

er-Rebî b. Süleyman anlatıyor (İmam Şâfiî'den naklen);

Rabîa b. Abdurrahman dedi ki:

Kim Ramazandan bir gün oruç yerse oniki gün kaza yapar. Zirâ Allah (c.c) oruç için oniki aydan sadece bir ayı seçmiştir.

Şâfiî şu cevabı verir:

İyi o zaman... Allah (c.c) buyuruyor ki:

"...Kadir Gecesi bin aydan hayırlıdır"⁽²⁾.

O halde kim Kadir gecesi namazı terkederse bu yanlış kıyasa göre bin ay namaz kılması gerekir!

İmam Şâfiî'nin kalamcılar ile arasının iyi olmadığı, kelama kızdığı anlatılır. Ama o kelimadan aşırı ve asılsız tartışmaları kas-

(1) Haşr, 7.

(2) Kadir, 3.

tediyordu.

er-Rebî b. Süleyman, Şâfiî'den naklediyor:

"Kulun, şirk dışında Allah'ın nehyettiği tüm günahları işlemesi, hevâ ve bidat ehline kapılmasından kelâma dalmısından daha hayırlıdır".

Ebu Sevr der ki: Şâfiî ehli hadisın yolundan gitmiştir.

Onun sözlerinin çoğu, **Ahmed b. Hanbel, Büvaytî, Humeydî, Ebu Sevr** ve ehli hadisın büyük bir kısmı tarafından destek görmüştür.

Harmele b. Yahya, Şâfiî'den naklediyor:

"Bidat ikidir;

1. Övgüye lâyık olan,
2. Yerilen.

Hangi yenilik sünnete uygunsa o övülen, güzel bir yeniliktir. Sünnete aykırı olan ise istenilmeyen, yerilen kötü yeniliktir".

Şâfiî'nin bu sözüne delil olarak **Ömer b. el-Hattab'ın** Ramazan'daki gece namazı (yirmi rekâtlık teravih) hakkında söylediği şu sözdü:

"Bu, ne güzel bir bidattır."

er-Rebî b. Süleyman, Şâfiî'den naklediyor:

İman söz ve ameldir. İtaat ve ibadetle çoğalır, günah işlediğinde azalır⁽¹⁾. Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

"...Ve iman edenlerin imanını artırmak için..."⁽²⁾.

Hasan b. Muhammed Şâfiî'den naklediyor:

"İnsanlar Ebu Bekir üzerine icma ettiler. Ebu Bekir de ardından Ömer'i vekil bıraktı. Sonra şurâ altı kişi üzerine yapıldı. Bunlardan birini halife tayin edeceklerdi. Osman'ı tayin ettiler. Şunu bilin ki, Rasûlullah'ın ölümünden sonra insanlar sıkıntıya düştüler ve Ebu Bekir'den daha hayırlısını bulamadıkları için onu

(1) Burada artan ve eksilen, imanın derecesidir, gücüdür. Yoksa Allah, Rasûl, Kitap gibi iman edilen şeyler artıp eksilmez. (Çev.)

(2) Müddessir, 31.

başa geçirdiler”.

Hasan devam ediyor:

Şâfiî'nin kitaplarında “Allah'ın görülmesi” ve “kabir azabı” hususunda hadisler vardır. Ve Şâfiî buralarda hiçbir kelâm etmez! O ayrıca başka şey söylemeyi araya kendi sözünü sokmayı sevmez. Ona “irca” hususunda bir kitap yazması teklif edildiği halde o reddetmiştir. O Cedel'den sakınır, sakındırırdı. Bidat ehlini kötüler, fıkha bakmayı, fıkıhla meşgul olmayı öğütlerdi.

Yunus b. Abdü'l-Âla, İmam Şâfiî'nin de çok sevdiği Leys b. Sa'd'ın şu sözünü naklediyor:

“Bidat sahibi birinin su üzerinde yürüdüğünü görsem yine de onu kabul etmem!”.

el-Müzenî, Şâfiî'den naklediyor:

“Herkesin sevdiği ve nefret ettiği insanlar vardır. İlle de böyle olması gerekiyorsa kişi Allah'a itaat eden, onu sevenlerle beraber olsun!”.

er-Rebî, Şâfiî'den naklediyor:

“İnsanlar kendilerinden daha üstün ve yüce bir şeye baktıklarında dil uzatmadan duramazlar!”.

Şâfiî anlatıyor:

Mâlik b. Enes'e bir mesele sordum. Bana cevap verdi. İkinci defa sordum, gene cevap verdi. Üçüncü defa sordum, bu sefer:

“Yoksa kadı mı olmak istiyorsun?!” dedi ve bana cevap vermediyi reddetti.

Şâfiî der ki:

“Mâlik'in Muvatta'sına ne zaman baksam, mutlaka yeni bir şey anlar, yeni bir hikmet bulurum”.

İmam Şâfiî, Taassuba Karşı İdi

Ahmed b. Hilal, Şâfiî'den naklediyor:

“Kimle münazara etmişsem, sadece nasihat için tartıştım”.

Şâfiî der ki:

"İsterim ki herkes bu ilmi öğrensin ama bana bir nisbet yapmasın".

Şâfiî der ki:

"Her öğrendiğim bilgiyi diğer insanlara da öğretmeyi elbette arzu ederim. Ama beni övmemeliler! Aldığım sevap bana yeter".

el-Humeydî anlatıyor: Şâfiî bazen bana ve oğlu Osman'a bir mesele sorar ve şöyle derdi:

"Hanginiz doğru cevabı verirse ona bir dinar var!"

Şâfiî der ki: *"İlim talep etmek nafîle namaz kılmaktan daha faziletlidir".*

Şâfiî, Muhammed b. el-Hasan'dan naklediyor:

"Bu yüce dereceye ancak ilim uğrunda kalbi kahve gibi fokurdayanlar erişebilir!"

Şâfiî der ki:

Bu menzile ancak fakirliğin kasıp kavurduğu insanlar erişebilir.

Şâfiî der ki:

Nefsini yücelterek rahatına düşkün olan hiç kimse ilim arayışında başarılı olamamıştır. Ama kim dar ve zor bir zamanda nefsini kırarak öğretmenine saygıda kusur etmemişse ilmi ele geçirmeyi başarmıştır.

Şâfiî der ki:

İlim isteyen kişi üç niteliğe sahip olmalıdır: *"Eli güzel olmalı (kendini frenlemesini bilmeli, kendine hakim olmalı, ya da maharetli olmalı) uzun ömürlü olmalı, zeki olmalı".*

Şâfiî der ki:

İlmin aslı kalbe yerleşince dil ayrıntıları rahatça söyler ve öğrenir.

Harmele'nin yeğeni, Harmele'den naklediyor:

Şâfiî'ye sordular:

"Bize akıl ve hikmetten haber ver! İnsanın doğuşuyla mı verilir bu nimet?"

"Hayır! Akıl, insanlarla sohbetten ve tartışmadan doğar." dedi.

İmam Şâfiî'nin Diğer Öğütleri ve Hikmetli Menkıbeleri

Müellif der ki: İmam Şâfiî basiretli ve gınahtan sakınan biriydi, o düşüncede eşsiz ve öğüt vermede seçkin bir yere sahipti.

Yunus b. Abdü'l-Alâ anlatıyor:

Şâfiî bir gün bana şöyle dedi:

Ey Yunus! Bir arkadaşından sana hoş olmayan şeyler eriştiğinde hemen kin ve nefrete sarılarak dostluğu kesme! Sen sen ol, git şüpheni kesin gerçeğe gider! Kulağına gelen söylentiye bir tarafa at ve arkadaşına de ki:

"Senin hakkında kulağıma gelen haberler böyle böyledir... Ne dersin?". Eğer bu söylentileri inkâr ediyorsa de ki:

"Tamam kardeşim, sen doğru sözlü ve iyi bir insansın!". Böyle de ve daha fazla üstüne gitme arkadaşının! Eğer senin soruna karşılık suçunu ve gerçeği itiraf eder de hakikaten yerinde bir özür söylerse bu mazeretini kabul et! Ama hakikati itiraf ettiği halde geçerli bir mazeret söylemiyor, bir sebep bildirmek istemiyorsa sor;

"Sen bana erişen sözlerinle neyi kastettin?"

Bu soruna mukabil, eğer o kendi görüşünü munasip bir şekilde anlatıyor ve sebebini bildiriyorsa onu dinle ve kabul et. Eğer böyle bir açıklamada bulunmuyor ve sana da bir çıkış yolu kalmıyorsa arkadaşında bir hata var demektir. Sen bu durumda bir tercihle karşı karşıyasın. Dilersen ona benzeriyle karşılık verirsin, dilersen onu affedersin. Ama bil ki affetmek takvayı daha mükemmel hâle getirir, affetmek ağırbaşlılığın ve iyi insan olmanın en ileri noktasıdır. Zira Rab Teâlâ buyuruyor ki:

"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barış yolunu seçerse onun mükâfatını Allah verecektir" (1)

Eğer nefsin ona gereken karşılığı verme konusunda seninle di-

(1) Şarâ, 40.

dişirse hemen onunla geçirdiğin önceki zamanları hatırla, güzel ve dostça anları düşün! Bu hata sebebiyle dostunun geçmiş iyiliklerini yok sayarak ona haksızlık etme! Çünkü böyle bir davranış, zulmün ta kendisidir. Salih insan şöyle duâ eder:

"Yaptığım bir kötülüğe karşılık, aynı ile adilce bir ceza vererek zulmetmeyen ve benim hakkımı yemeyen insana Allah merhamet etsin, onu korusun!"

Eğer hakiki bir dosta sahipsen ona sıkı sarıl, zîra gerçek dostu bulmak çok zor, ayrılmak ise pek kolaydır. Salih insan dosttan ayrılmanın kolaylığını bir çocuğun kuyuya büyük bir taş yuvarlamasına benzetiyor. Çocuğa taşı bırakmak kolay gelmiştir ama, o taş oradan çıkarmak koca koca adamlara bile zor gelir. İşte ey Yunus, bunlar sana benden bir öğüttür! Vesselam.

Yunus b. Abdü'l-Alâ, İmam Şâfiî'den naklediyor:

Ey Yunus! İnsanlara karşı sıkı elli davranarak cimri olmak düşmanlık kazandırır. Onlara elini iyi açıp savurgan davranmak ise kötü arkadaşları (mıknatıs) gibi çeker. O halde sen cimri ile savurgan arasında (orta halli) ol!

Yunus, Şâfiî'den naklediyor:

İnsanları tam anlamıyla hoşnut etmek, erişilmesi imkânsız bir gayedir. Ben bu işte bir çıkış yolu bulamadım! Sen faydası⁽¹⁾ dokunan şeyi yap!

er-Rebî, Şâfiî'den naklediyor:

En güzel erzak takvâdır. En zararlı erzak ise düşmanlıktır.

er-Rebî diyor ki: İmamı Şâfiî'den şu sözü defalarca işittim: İlim, ezberlenip korunan değildir! İlim faydası dokunandır.

er-Rebî b. Süleyman, İmam Şâfiî'den naklediyor:

Ey Rebî! İnsanları tümüyle razı etmek, erişilmez bir gayedir. Sen sana elverişli olanı yapmalısın. Zira onları tam olarak hoşnut etmeye imkân yoktur! Bil ki kim *Kur'ân* öğrenirse insanların güzünde saygın bir yere sahip olur. Kim hadis (ilmini) öğrenirse delilleri güçlü ve sağlam olur. Kim nahiv (dilbilgisi)⁽²⁾ öğrenirse sözü ge-

(1) Fayda, günümüzdeki fayda değildir. Fayda insanı her yönden kuşatan şu imtihan dünyasında Allah nezdinde başarılı olmayı sağlayan her şeydir. (Çev.)

(2) Nahiv cümle bilgisi demektir. Ama burada genel olarak dilbilgisi kastedildiği için böyle tercüme ettik. (Çev.)

çerli ve kendisi heybetli olur. Kim Arapçayı (Arap dilini iyi anlamak için gerekli olan ilim ve meselleri) iyi bilirse ince ve duyarlı olur. Kim matematik bilirse görüşü açık ve seçik olur. Kim fıkıh bilirse kadrü kıymeti artar. Kim kendini frenleyemezse ilmi ona fayda vermez. Bütün bu saydıklarımın özü ve esası ise takvâdir.

er-Rebî Şâfî'den naklediyor:

Akıllı insan, dalgın ve habersiz gibi gözüktüğü halde son derece zeki ve anlayışlı olandır.

Ebu'l-Velîd el-Carûdî, Şâfî'den naklediyor:

Soğuk suyun bile murûetimi⁽¹⁾ yaralayacağını bilsem hiçbir zaman içmem!

Yunus, Şâfî'den naklediyor:

Kalbim tüm yergi ve kınamalara karşı kapalıdır! Kendisinden uzak olana yaklaşmayı istemek, kendine yakın olandan da uzak olmayı istemek onun başlıca özelliğidir⁽²⁾.

Yunus, Şâfî'den naklediyor:

Şâfî'nin torunu Ebu Muhammed anlatıyor:

Babama⁽³⁾ sordum:

"Babacığım! Hangi ilmin peşinde olayım?"

Dedi ki:

"Ey oğulcağızım! Eğer şiir istiyorsan o yüceyi alçaltır, alçağı yüceltir. Nahve gelince bitirdiğinde edebiyatçı olursun. Feraiz (miras bölüşümü ilmi)'e gelince bu ilmi öğrenen son basamağa geldiğinde matematik hocası olur. Hadis ilminin bereketi ise ömür bittiği zamandır. Gelelim fıkha,.. Fıkıh ise hem gençlik hem de ihtiyarlık için birebirdir. Fıkıh, ilimlerin efendisidir.

er-Rebî anlatıyor:

- (1) el-Muruet; mürüvvet, kişilik, şahsiyet demektir. Mertlikten, "kendini bilir olma"ya kadar tüm iyi anlamları içerir bu kelime. (Çev.)
- (2) Bu söz öylesine derin ki; insanoglunun içinde bitmeyen hareketi ve gelgiti tasvir ediyor. İnsan işte budur. Dünya yaşamında uzak olduğu şeylere karşı bitmeyen bir özlem ve gurbet hissiyle doludur. Yakınındaki şeylerden, alıştıklarından da uzaklaşmak ister. Sonra tarai olur. Sonra yine tersi olur. Bu böyle sürüp gider. (Çev.)
- (3) Buradaki baba, Türkçe'deki dede ve amca da olabilir. Bunun Kur'an'da da örneği vardır. (Çev.)

Şâfiî, ilmi çuval çuval doldurup alanlar için şöyle bir örnek verdi:

İlmi küme küme toplayıp alan kişi küme küme odun kırıp bunları sırtladığı gibi taşımaya kalkan oduncuya benzer. Bir yığın odun adamın sırtındadır, ama adam yığınla kaldırdığı için bu küme içerisinde zehirli bir yılanın onu sokup sokmayacağını hiç bilemez.

er-Rebî şu açıklamayı yapıyor:

Yani, öğrendiği bilginin delilini ve nereden geldiğini bilmeden malumatfuruşluk yapanlar kastediliyor. Böyle birisi bol bol duyduğunu yazar ama hiç anlamaz, yalancından da nakil yapar, doğru söyleyenden de. Bilmeden yalancı ve bidatçilerden yaptığı bu alıntılar onun imanını götürür de haberi bile olmaz!

er-Rebî, **Şâfiî**'den naklediyor:

16 seneden beri hiç doyasya yemedim. Yalnız bir keresinde yemiştım. Onu da kustum. Zîra doygunluk bedeni ağırlaştırıyor, kalbi katılaştırıyor, zekâyı yok ediyor uyku getiriyor ve insanı ibadete karşı tembelleştiriyor.

el-Müzenî anlatıyor: **İmam Şâfiî**'ye sordular:

"Hamamda (avreti) açık olarak gözükken kişinin şahitliği geçerli midir sence?"

"Hayır!" dedi **Şâfiî**.

Şâfiî der ki:

Ne yalan ne de doğru için Allah'a hiç yemin etmedim.

Yahya b. Hişam en-Nahvî anlatıyor:

Şâfiî ile uzun süre ilim sohbetlerinde bulundum. Ama ondan hiç yanlış bir söz duymuş değilim. Sonradan daha iyisiyle değiştireceği bir söz de söylemedi.

el-Hâris b. Miskin diyor ki:

Şâfiî'yi sevdim ve ona kalbim ısındı. Zîra duyduğuma göre şöyle diyor: Kefaet (denklik) din konusundadır, nesep (soy) açısından değildir. Eğer nesep olsaydı hiç kimse **Fâtıma (r.a.)**'ya denk olamazdı. **Rasûlullah**'ın diğer kızlarına da denk biri bulunamazdı. Oysa **Rasûlullah (s.a)** kızlarından birini **Osman**'la diğerini de

Ebu'l-As b. er-Rebî ile evlendirmiştir.

Yunus, Şâfiî'den naklediyor:

Medine ehlinin (Medine fakihlerinin) ilklerinin bir konuda icma ettiğini görürsen kalbine o konuda kuşku girmesin. Muhakkak ki görüşleri doğrudur.

Şâfiî anlatıyor:

Bir adam Şâ'bî'ye demiş ki;

"Şimdi yanımda öyle çetin meseleler var ki, onları sana sormak için biriktirdim."

Şa'bî cevap vermiş:

"Git, onları kardeşin şeytan için biriktir!"

Müellif der ki: İmam Şâfiî Rab Teâlâ'nın verdiği malı hemen kullarına dağıtan ve Allah'a tevekkül eden bir zât idi.

el-Humeydî anlatıyor:

İmam Şâfiî San'a'dan Mekke'ye doğru gelirken yanında bir mendil içinde onbin dinarı vardı. Mekke'ye varmadan çadırını kurdu. Fakir ve yolda kalmış insanlar onun yanına geliyor, yardım parası ahyorlardı. İmamı Şâfiî bu çadırda tüm parasını dağıttı.

er-Rebî anlatıyor:

Bir muhtaç İmam Şâfiî'ye gelerek:

"Ben şu işleri yapan bir adamdım. Ama şimdi muhtacım, bana bir şeyler verilmesini rica eder misin?" dedi.

O esnada İmam Şâfiî'de hiçbir şey yoktu. Benden bir dinar aldı, adama verdi. Dilenci gittikten sonra imamın çevresindeki arkadaşları sordular:

"Niçin böyle çok veriyorsun?! Adama bir iki dirhem verseydin dahi iyi sayılırdı."

İmam Şâfiî dedi ki:

"Bana özrünü beyan eden bir adama para vermemekten utanırım ben!"

er-Rebî b. Süleyman anlatıyor:

Evlendim. Şâfiî sordu ki:

"Ne kadar mehire anlaştın?"

"30 dinara."

"Peki ne kadar verdin?"

"6 dinar!" Bu cevabımdan sonra evine çıktı. İçi para dolu bir kese gönderdi bana. İçinde 26 dinar vardı.

el-Müzenî anlatıyor:

Şâfiî'den daha cömert birini görmedim. Bayram gecesı (Arefe akşamı) onunla beraber camiden çıktım. İlmî bir meseleyi görüşüyordum onunla. Evinin kapısına geldiğimizde elinde kese ile bir hizmetçi geldi yanımıza:

"Efendim selam yolluyor size ve bu keseyi hediye olarak gönderdi."

İmam Şâfiî keseyi aldı, hizmetçi gittikten biraz sonra ders halkasından biri Şâfiî'ye dönerek:

"Ey Ebu Abdullah! Hanımım şu anda doğum yapıyor. Yanımda hiçbir şeyim yok karımı memnun edecek..." dedi.

İmam Şâfiî keseyi olduğu gibi adama teslim etti ve evine çıktı.

Amr b. Sevad es-Sarhî anlatıyor:

İmam Şâfiî altın, gümüş ve yiyecek hususunda insanların en cömertiydi. Bana şöyle demişti: *"Üç defa iflas ettim. Varımı yoğunu sattım".*

er-Rebî anlatıyor:

Şâfiî elime biraz dirhem vererek:

"Git bunlarla et al gel!" dedi. Gittim, balık alıp geldim. Döndüğümde Şâfiî elimdekine baktı:

"Ey Rebî! Sana et al demiştik ama sen balık almışsın?" dedi.

"Ne yapalım, böyle oldu işte!" dedim.

"Olsun! Bu gün senin canının çektiğini yiyelim. Yarın da sen bizim canımızın çektiğinden yersin!" dedi.

Ebu Ubeydullah, Şâfiî'den naklediyor:

Benim şu hizmetçime hayret etmiyor musunuz? Geçenlerde eve geldiğimde bir de ne göreyim, danayı sırtlamış bana bakıyor.

"Bu da neyin nesi?" diye sordum.

"Efendim, siz demiyor musunuz; "eşya kimin yanındaysa aksi-ne bir delil olmadıkça ona aittir". İşte bu yavru da şu anda benim elimde! Bu yavrunun size ait olduğunu isbat edin bakalım! demesin mi?! Bu cevap çok hoşuma gitti ve yavruyu hizmetçiye verdim."

Yunus, Şâfiî'den naklediyor:

Üç defa iflas ettim ömrümde. Bazen hurmayı balıkla yiyordum.

Ebu Sevr anlatıyor: İmam Şâfiî insanların en cömertlerindendi. Helva ve güzel yemekleri yapmasını iyi bilen bir hizmetçisi vardı. Bir gün bize gelerek;

"Dilediğiniz yemeği isteyin... Sizin istediklerinizi pişirmeyi iyi bilen bir hizmetçim var!" demişti. Bazı arkadaşlarımız Şâfiî'ye konuk olduklarında bu hizmetçiye gelir;

"Bize şu şu yemekleri yap!" derdi. Biz dilediğimiz yemeği yaptırırdık ona. İmam Şâfiî buna çok sevinirdi.

İbrahim b. Beriyye anlatıyor:

Şâfiî ile beraber hamama girdik. -İbrahim de iri yapılı Şâfiî de iri yapıydı. İkisi de uzundular- Ben önce çıktım. Şâfiî'nin elbiselerini giydim farkında olmadan. Sonra Şâfiî çıkmış o da benim elbiselerimi giymiş. Ancak eve gelince anlayabildik. Herkes giydiği elbiseyi güzelce temizleyip bir örtüye sardı. Elimizde elbiseler birbirimize geldik. Tebessüm ettik. İkinciyi kaldıktan sonra;

"Allah bize akıl versin! Bu senin elbisen değil mi?" dedim.

Şâfiî de:

"Bu da senin elbisen?! Ama sen benim elbisemi geri verme bana! Benden çıkan bir daha bana dönmez!" dedi (İbrahim böylece hem kendi elbisesini hem de Şâfiî'nin elbisesini alarak döndü).

Şâfiî der ki: Cömertlik ve nezaket, kendilerini takip eden bir

bidat olmadıkça ikisi de dünya ve âhiretin ayıplarını örter.

Müellif der ki: **İmam Şâfiî** ibadetten nasibini almış, diri bir kalbe, açık bir zihne sahipti.

er-Rebî der ki: **İmam Şâfiî**, tümünü de namazlarda okumak üzere Ramazan ayında altmış hatim yapardı.

er-Rebî anlatıyor:

İmam Şâfiî geceyi üçe ayırmıştı. Birinci bölümde yazar, ikinci bölümde namaz kılar, üçüncü bölümdeyse uyurdu.

İbrahim b. Muhammed der ki:

Şâfiî'den daha güzel namazı bilen başka birini görmedim. Zira o bu bilgiyi, **Müslim b. Halid ez-Zencî**'den, o **İbni Cüreyc**'den, o **Atâ**'dan, o **Abdullah b. ez-Zübeyr**'den, o **Ebu Bekir es-Sıddık**'tan, o **Rasûlullah**'tan, o da **Cibril**'den almıştır.

er-Rebî anlatıyor:

İmam Şâfiî son derece fasih konuşurdu. O konuşunca *Kur'ân* okuyor sanırdı.

Yunus b. Abdü'l-Alâ der ki:

Şâfiî bizimle anlayacağımız kadar konuşur, müzakere ederdi. Eğer kendi zekâsı ve anlayışı ile bize konuşsa ondan hiçbir şey anlamazdık.

Şâfiî der ki: Söz beyinde çoğalır. Beyin akıldan bir parçadır.

Şâfiî der ki:

Dünyaya gelen herkesin öveni ve yereni vardır. Bundan kurtuluş olmadığına göre sen gel Allah'a boyun eğenlerden ol!

er-Rebî, **Şâfiî**'den naklediyor:

Herkesin ortasında biriyle tartışan alay ederek gülen ve sesini yükselten adamı gördüğünde onun başına bir kova su dök!

er-Rebî anlatıyor:

Şâfiî *Kur'ân* okurken yapmacıktan ağlayan riyâkarlardan bahsediyordu. Şöyle bir olay anlattı:

Bir adam cemaate karşı şu âyeti okuyordu:

"...Ve savaş esnasında kâfirlerle karşılaştığınızda onların boyunlarını vurun" ⁽¹⁾. Birden ağlamaya başladı. Çevresindekiler şaşkırdılar, tepki gösterdiler.

"Ey şaşkın! Bu âyet ağlama yeri mi?! (kâfirlerin boynu vuruluyor, sense ne yapıyorsun?)."

el-Humeydî anlatıyor:

Şâfiî ile beraberdim. Muhammed b. Hasan da insanları tanır, bir nevi "insan sarraf"lığı yapardı. Adamın biri yanımızdan geçerken Muhammed Şâfiî'ye sordu:

"Hadi söyle bakalım bunun mesleği ne?"

"Adamın durumu beni biraz şaşırttı ama, ya marangozdur, ya da terzidir." dedi Şâfiî. Gittim adama sordum, cevap verdi:

"Önceden marangozdum, şimdi ise terziyim."

er-Rebî anlatıyor:

Şâfiî bana sordu ki:

"Sen Irak'a gittin mi hiç?"

"Hayır, gitmedim dedim."

"Sen dünyayı görmemişsin" dedi.

Şâfiî der ki:

Kim kardeşine başbaşa gizlice öğüt verir ve uyarırsa onu süslemiş ve kurtarmış olur. Kim de açıktan herkesin ortasında bu işi yapmaya kalkarsa arkadaşını rezil etmiş olur.

Şâfiî anlatıyor: Hammad el-Berberî Mekke'de bize tayin edilmiş bir vali idi. Onu Yemen'e sürdüler.

Anneme dedim ki:

"Ben şu adam için yazılan emri anlamıyorum! Mekke'ye vali tayin edildi, sonra Yemen'e sürdüler."

Annem şu cevabı verdi:

"Oğulcağızım! Taş ne kadar yükselirse, düşüşü de öyle şiddetli olur."

(1) Muhammed, 4.

Şâfiî şu beyitleri okurdu:

*Dirhemler harekete geçtikten sonra konuşturdular,
Suskun duran nice insanları.
Onlar kimseye acımadılar,
Hiçbir hayırla anılmadı şanları!*

er-Rebî anlatıyor:

Şâfiî, "Kur'ân'da teganni yapmayan bizden değildir" hadîsini şöyle yorumladı:

Bu hadis, Kur'ân ile kendini zengin ve yeterli kılmak ya da öyle görmek anlamına gelmez. Maksat; insanın ta içinden gelerek, hüzünle okumasıdır.

Harmale, **Şâfiî**'den naklediyor:

Kim cinleri gördüğünü iddia ediyorsa, onun tanıklığını kabul etmeyiz. Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

"Ey âdemoğulları! Şeytan, ana babanızı (Adem ile Havva'yı) çirkin yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşırtıp bir belâyâ düşürmesin. Çünkü o ve kabilesi sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların dostları kıldık" (1).

İmam Şâfiî anlatıyor:

İbni Abbas bir adama:

"Şu nedir?" dedi. Adam gösterilen şeyi gördü ve cevap verdi. **İbni Abbas** daha uzak bir şeyi gösterdi. Adam;

"Göremiyorum, seçemiyorum!" dedi. **İbni Abbas**;

"İşte gözün nasıl daha uzak şeyleri göremiyor, belli bir sınırdadır duruyorsa, aklın için de bir sınır konulmuştur. Oradan öteye geçemez."

er-Rebî b. Süleyman, **Şâfiî**'den naklediyor:

İlim ikidir. Beden ilmi, din ilmi⁽²⁾.

(1) A'raf, 27.

(2) Yani tüm ilimler temelde ikiye ayrılır. Sağlık ve insan bedeni ile ilgili tıbbî ve fennî bilimler, inanç, düşünce ve sosyal yaşamla ilgili insani bilimler. Fıkıh, hadis, tarih, akâid gibi.
(Çev.)

Bazı rivayetlerde İmam Şâfiî'nin, "*İlmi Nucum* (astroloji)'dan faydalanmanın insanlar tarafından pek bilinmeyen bir şey olduğunu" söylediği geçer. Bu rivayetlerde Şâfiî insanların gafil kaldığı iki şeyden birinin tıp, diğerinin ise ilmi nucum olduğunu söyler. Biz bunların zayıf bir rivayet olduğunu sanıyoruz. (Çev.)

Şâfiî der ki: İçinde ihtilafın ve itirazın bulunduğu bir meseleyi soran herkesin yüzünde bir hognutsuzluk görüyordum. Ancak Muhammed b. el-Hasen hariç. O böyle yapmazdı.

Yunus b. Abdül-Alâ, Şâfiî'den naklediyor:

İlmin üstünlüğüne delil olarak şu davranışlar yeter: İlmi olmayan biri bile "ben âlimim!" diyebilir, göğsünü gere gere! Ve kendisine âlimlik sıfatı yakıştırılınca sevinir.

Cehaletin kötülüğüne ve aşağılık bir şey olduğuna delil sayabiliriz şu davranışı:

Gerçekten cahil biri dahi kendini cahil saymaz. Biri "sen cahil-sin!" deyince kızar, küplere biner.

İmam Şâfiî'nin aşırı şişmanlara da kızdığı rivayet edilir. O şişmanlar içinde Muhammed b. el-Hasan⁽¹⁾ gibi ilimle meşgul olanları istisna ettikten sonra der ki: "*Akıllı insan iki dertten biriyle mustarıptır. Ya âhiretini düşünür bu düşünceyle kederlenir, ya da dünyada nasıl geçineceğini, maaşını düşünür yine kederlenir. Oysa yağ ile gam yanyana durmaz! Zaten yukardaki iki gamdan birine dahi girmiyorsa insan seviye olarak çok aşağıya inmiştir...*"⁽²⁾.

Muhammed b. Hasan b. Semmâa, Nehşel b. Kesîr'den, o da babası Kesîr'den naklediyor:

İmam Şâfiî bir gün Harun er-Reşid'in izniyle onun konağına çağrıldı. Yanında hizmetçi Sirac da vardı. Sirac onu aldı, Harun'un çocuklarına ders veren Ebu Abdüssamed'in yanına götürdü. Şâfiî'ye dönerek:

"Ya Ebu Abdullah! Bu çocuklar Harun erReşid'in evlatlarıdır. Ebu Abdussamed de onların hocası. Hocaefendiye rehberlik

(1) İmam Muhammed eş-Şeybani, Hanefî mezhebinin üç büyük imamından biridir.

(2) Bu sözlerde gerçek payı vardır. Rahatına düşkün, dünya ve âhiret derdi olmayan biri için geçerlidir bu itham. Fakat yine de bunu genel kılmak, tüm şişman insanları buraya dahil etmek abestir. (Çev.)

etsen, çocuklar hususunda tavsiyede bulunsun iyi olur..." dedi.

Şâfiî, Ebu Abdussamed'e döndü, şöyle dedi:

"Harun er-Reşid'in çocuklarını ıslah etmeden evvel kendini düzeltmeye bak! Onlara örnek olacaksın, zira onların gözleri senin gözlerine takılıdır. Onlar nezdinde güzel olan senin güzel gördüğündür. Onların çirkin ve hayırsız sandığı da senin razı olmadığın, kerih gördüğün şeylerdir.

Onlara Allah'ın Kitabı'nı öğret! Ama sakın ha zorlama ve bıktırma! Onları Kelamullah'tan soğutma! Onlara şiirin en nezih ve güzel olanını öğret! Hadisin en sahih ve yüce olanını öğret! Bir ilmi sapasağlam öğretmeden hemen başka bir ilmi öğretmeye kalkma! Zira sözlerin kulağa karışık ve üstüste gelişi, anlamayı güçleştirir, zihni saptırır."

er-Rebi b. Süleyman anlatıyor:

el-Büvaytî zindandayken bana gönderdiği mektupta şöyle diyordu:

Garip, kimsesiz insanlara iyi davran, onlara karşı nefsinı kır, mütevazî ol. Zira ben **Şâfiî'nin** şöyle dedikini çok duymuşumdur:

"Onlar için nefsimi alçaltırım.

*Onlar vesilesiyle yüceltirim nefsimi,
Zaten kendini alçaltmayan nefis hiç yücelemez ki!.."*

İmam Şâfiî'nin Arapça'daki Bir Tâbire Getirdiği Yorum

Süfyan b. Uyeyne, Ubeydullah b. Ebî Yezid'den, o baba-sından, o Sıbâ b. Sâbit'den, o da Ümmü Kürz'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a.)'dan duydum; şöyle diyordu:

"Kuşları yuvalarından kaldırmayınız."

İmam Şâfiî bu sözü açıklarken der ki:

"Eski araplar, (cahiliye devrinde) yapmak üzere oldukları bir işin hayırlı ya da hayırsız (uğurlu ya da uğursuz) olduğunu anlamak için, evden çıktıklarında bir kuş yuvasının kenarından geçen kuşu ürktüterek havalandırıyorlardı. Böylelikle kuşun uçuş yönü-

ne göre kendi işlerinin uğurlu ya da uğursuz olacağına inanırlardı.

Kuş eğer kişinin solundan sağına doğru uçarsa (böylelikle hayvanın sağ tarafı insana doğru geliyor, sağ taraf da uğuru temsil ettiğinden) inanırlardı ki, işleri yolunda gidecek, yapacakları şey uğurlu ve hayırlı olacak...

Ama tersi bir durum söz konusu olduğunda işlerinin uğursuz, ve hayırsız olduğuna inanırlar. 'Aman bu meşum bir iş!' deyip geri dönerlerdi. O işe başlamaktan cayarlardı.

İşte Peygamber (s.a) 'Kuşları yuvalarında bırakınız! Hareket ettirmeyiniz' diyerek bu batıl inanca çatıyor ve 'Onu ürkütüp harekete geçirmeniz sonucu izleyeceği yön ile sizin yaptıklarınız iş arasında bir bağ yoktur, Allah'ın kaderiyle hiçbir ilgisi yoktur!' demek istiyor. Zaten Rasûlullah'a kuş olayı sorulduğunda şöyle demiştir: 'Bu inanış, sizden herhangi birinin kendi nefsinde vehmettiği bir şeydir, sakın ha sizi saptırmasın!''.

Kadı Habib'in kardeşi Muhammed b. Muhacir der ki:

Süfyan b. Uyeyne'nin de en baştaki hadisi İmam Şâfiî gibi yorumladığını duydum. el-Asmaî de İmam Şâfiî'nin yorumunu yapıyordu. Vekî'ye sordum. O ise ayrı bir cevap verdi; "Bu söz, bizim nezdimizde gece avına çıkıldığında söylenen (ürkütmeden avlamak için söylenen) bir sözdür" dedi, ona İmam Şâfiî'nin yorumunu aktardığımda çok güzel buldu. Ama yine de kendi görüşünü savunarak "Sanmıyorum, bu söz olsa olsa gece avına hamledilmesi gereken bir sözdür" dedi.

İmam Şâfiî'den Rivayet Edilen Hadisler

Müellif der ki: İmam Şâfiî'nin hadislerinin çoğu, Malik, Süfyan b. Uyeyne, İbrahim b. Said, Abdülaziz b. Muhammed ed-Dravurdî gibi büyük imamlar yoluyla gelir. Ondan hadis rivayet eden imamlar arasında Ahmed b. Hanbefî, Ebu Sevrî ve el-Humeydî'yi sayabiliriz.

eş-Şâfiî Malik'ten, o Ebu'z-Zinad'dan, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Cemaatle kılınan namaz tek kılınan namazdan yirmibeş derece daha faziletlidir".

Şâfiî, **Mâlik'ten**, o **Hâzîm'den**, o **Sehl b. Said'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor:

"Bilal gece (sahurda) 'Yiyiniz, içiniz' diye seslenir, tâ ki İbni Ümmü Mektum nidâ edinceye (ezan okuyuncaya) kadar".

Şâfiî bu rivayetin sonuna *"İbni Ümmü Mektum kendisine 'Sabah oldu! Sabah oldu!' denmedikçe ezan okumazdı"* cümlesini getirmiştir.

Bunu **Mâlik'ten** sadece **İbni Vehb** ve **Şâfiî** nakletmiştir.

Şâfiî, **Abdülazîz b. Muhammed'den**, o **Yezîd b. el-Had'den**, o **Muhammed b. İbrahim'den**, o **Âmir b. Sa'd'dan**, o **el-Abbâs b. Abdülmuttalib'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor:

"Allah'ı Rab olarak kabul eden, din olarak İslâm'a, elçi olarak da Rasûlallah (s.a)'a razı olan imânın lezzetine varmıştır".

Şâfiî, **Mâlik'ten**, o **İbni Şihab'dan**, o **Abdurrahman b. Ka'b'dan**, o da babası **Ka'b b. Malik'ten** naklediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

Müminin ruhu cennet ağacında asılı olan bir kuştur.⁽¹⁾ Nihayet yeniden dirileceği gün Allah onu (asıl) bedenine gönderir.

Şâfiî, **Malik'ten**, o **Said el-Makberî'den**, o **Ebu Hureyre'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının bir gün bir gece sürecek yola mahremsiz çıkması helâl değildir".

Şâfiî, **Süfyan'dan**, o **İbni Ebî Nüceyh'ten**, o **Atâ'dan**, o **Âişe'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor:

"Beyti tavaf etmen, ve Safa-Merve arasında say etmen hem haccın, hem de umren için yeterlidir".

Şâfiî, **Mâlik'ten**, o **İbni Şihab'dan**, o **Salim'den** o da **Abdullah b. Ömer'den** rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a) namaza başlarken ellerini omuzları hizasına kaldırırdı. Başını rûkudan kaldırınca da aynı şekilde ellerini kal-

(1) Buradaki "min" edatına "bayan" anlamı verdik. Böylece ruh kuş oldu. Eğer "min" e "bir kısım" anlamı verilirse "müminin ruhu cennet ağacında asılı olan kuştandır, onun bir niteliğidir, ruhudur" anlamı çıkar. (Çev.)

kalkarken 'Ey Rabbimiz! Bütün övgüler sanadır' derdi. Secdede (inip kalkarken) böyle yapmazdı"⁽¹⁾.

Şâfiî, Abdurrahman b. Ebi Bekir'den, o Kasım b. Muhammed b. Bekir'den, o halası Âişe (r.a)'den o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Rıftan (yumuşaklık ve olgunluktan) nasibini alan kişi dünya ve âhiretin hayırlarını toplamıştır kendinde, Rıftan nasibi olmayan ise dünya ve âhiretin hayırlarından hiçbir paya sahip değildir".

Şâfiî, İbrahim b. Muhammed'den, o Abdullah b. Muhammed'den, o da Câbir'den naklediyor:

"Rasûlullah (s.a) dört tekbir aldı ve birinci tekbirden sonra Fatiha'yı okudu" (Bayram namazı).

Şâfiî, Humeyd'den, o Kays b. Said'den, o Mücahid'den, o Ebu Zer'den o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"İkindiden sonra güneş batıncaya kadar namaz kılınmaz. Sabah'tan (sabah namazını kıldıktan) sonra da güneş doğuncaya kadar namaz kılınmaz. Mekke hariç".

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Mâlik'ten, o Nâfi'den, o İbni Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"İkindi namazını kaçıran tüm ailesini ve malını kaybetmiş gibidir". İmam Şâfiî, Mâlik'ten o Nâfi'den, o da İbni Ömer'den naklediyor: Rasûlullah (s.a), bineği üzerinde babasına yemin eden Ömer'e yetiştii ve şöyle dedi:

"Allah Teâlâ babalarınıza yemin etmenizi yasaklamıştır! Eğer yemin edecekseniz ya Allah'a yemin edin ya da susun!"

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Mâlik'ten o, Nâfi'den o da İbni Ömer'den naklediyor:

"Peygamber (s.a) yolculuğa çıkacağı zaman akşamla yatsıyı beraber kılardı".

Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Muhammed b. Halid el-

(1) Şâfiîler bu vb. hadislerle binaen rükûdan kalkarken ellerini kaldırırlar. Hanefiler de başka hadislerle binaen ellerini kaldırmazlar. İkiisi de caizdir. Peygamber (s.a) bazen öyle yapmış bazen böyle yapmıştır. (Çev.)

Cündî'den, o Ebân b. Salih'ten o Hasan'dan, o Enes b. Mâlik'ten o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Durum daha da zorlaşacak, dünya daha da kötüleşecek, insanlar bencil ve cimri olacak! Kıyâmet sadece şerhilerin üzerine kopacak. İsa (a.s)'dan başka mehdi yoktur⁽¹⁾" (Bu hadis Garîb derecelidir).

Allah (c.c) İmam Şâfiî'ye rahmet eylesin.

EBU CAFER EL-MÜZEYYEN EL-KEBİR (R.H)⁽²⁾

Meşhur âbidlerden olan Ebu Cafer Mekke'ye göçtü. Ömrünün sonuna kadar da burada yaşadı.

Ebu Cafer el-Hayyat anlatıyor:

Ebu Cafer el-Müzeyyen'in hep şöyle dediğini duyardım:

"Zorluk, belâ ve imtihan bizim özelliklerimizdendir".

Allah kendisinden sakınanları, korkuları ve amellerinden ötürü emniyete eriştirmez. Bilâkis onlara şefkat ve rahmet nazarıyla bakar, zâtındaki cömertlik sıfatından ötürü onları emniyete ve huzura eriştirir. Hiçbir kederliye de nefsinin işlediği günahlara üzüldüğü için sevinç ve ferahlık vermez. Bilâkis tüm kullarına acıdığı, rahmet ettiği ve onları sevdiği için ferahlık ve saadete ulaştırır".

Allah (c.c) ona rahmet eylesin.

EBU'L-KÂSİM SA'D B. ALİ B. MUHAMMED EZ-ZENCÂNÎ (R.H)⁽³⁾

Tüm İslâm beldelerini gezen, yüzlerce hocadan ders alan ve ömrünün son zamanlarını Mekke'de geçirerek Şeyhü'l-Haram lâ-

(1) Mehdi; doğru yola ermiş ve diğer insanları da doğru yola eriştirecek insan demektir. Bu hadis gerçekten mehdi vasıflarını taşıyacak ve insanları kıyâmetten önce toplayıp son olarak küfre galip gelecek kurtarıcının sadece İsa (a.s) olduğuna işaret ediyor. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 17.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c. 2, s. 176.

kabını alan Ebu'l-Kasım Kâbe'yi tavafa çıktığı zaman herkes önünden çekilir, daha sonra da elini öpmek için koşuşurlardı. Ebu'l-Kasım'ın birçok kerâmeti rivayet olunur.

Ebu Abdullah anlatıyor:

Sa'd Ebu'l Kâsım Mekke'ye yerleşmeye söz verdi. Ömrünün tümünü bu mübarek belde ibadet içinde geçirecekti. Gerçekten de ölünceye kadar yeminini çiğnemedi, hiçbir yere gitmedi, tüm zamanlarını ibadet, vaaz ve ilimle geçirdi.

Sa'd b. Ali vaazlarında daima Ali b. Abdülaziz el-Cürcânî'nin şu beyitlerini okurdu:

*"Bir kere bile doyastıya tatmadım yaşamı,
Evimin ve kitaplarımın dostu oldum.
Bana göre ilimden yüce hiçbir şey yok,
Niçin ondan başka bir sevgili arayayım?
İnsanlara karışıp onlara dalarsan çöker zillet,
Bırak onları, âziz ve efendi yaşa!"*

İmam Zencânî Hicrî 471 yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

MEKKELİ İSİMSİZ ÂBİDLER (R.H)⁽¹⁾

Ebu Said el-Hazzaz anlatıyor:

Mekke'de salih ve muttakî bir arkadaşım ile dolaşıyordum. Üç gün hiçbir şey yemedik. Karşımızda bir fakir oturuyordu. Onun bazen beyaz ekmek yediğini görürdüm. Sonunda dayanamayıp; *"Bu gece senin misafirin olmak istiyoruz"* dedim. Adam; *"Hay Hay, gelin tabii!"* dedi. Akşam bastırınca adamın yanına geldik. Dikkatli dikkatli etrafa bakıyor, fakat yiyecek namına hiçbir şey göremiyordum. Sonra adamın eli evin içindeki bir direğe dokundu. Birden oradan iki dirhem düştü. Onları gülerek bize uzattı. Bizim dirhemlerimize hiç benzemeyen bu iki dirheme şaşkınlıkla baktık. Hemen gidip ekmek ve katık aldık ve karnımızı doyurduk. Aradan uzun bir

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c.2, s.181.

müddet geçti. Bu ilginç ve keramet ehli zâtın yanına tekrar vardım. *"Seni o gecedен beri izliyorum. Bu mertebeye nasıl geldiğini merak ediyorum. Eğer özel bir riyazet tekniği ile bu hâle gelmişsen, bana da tarif et!"* dedim. Adam bana şu cevabı verdi:

"Ey Ebu Said, bu sadece tek harftir".

"Peki nedir?" dedim.

"Tüm yaratıklarla ilgili dert ve değerleri kalbinden at, isteğine erişirsin!" dedi.

Beyân el-Misrî anlatıyor:

Mekke'deydim. Yolun kenarında otururken, karşımda duran delikanlıya içi dirhem dolu bir kese uzatıldı. Genç adam; *"Hayır, buna ihtiyacım yok"* dediye de keseyi uzatan; *"Öyleyse fakirlere dağıtırsın!"* cevabını verdi. Paraları alan genç hepsini de kuruşu kuruşuna hiç dokunmadan fakirlere dağıttı. Bense onu takip ediyordum. Akşam bastırınca onun bir vadiye daldığını ve karnını doyuracak şeyler aradığını gördüm. Hayret ve şaşkınlık içerisinde gence yaklaşıp sordum:

"Sana verilen şeylerden biraz da kendine ayırsaydın ya, böyle aç aç dolaşmazdın?" dedim.

Genç bana döndü, şu cevabı verdi:

"Akşam vaktine kadar yaşayacağımı bilmiyordum ki, karnım acıkacak diye o paradan bir şeyler ayırayım kendime?".

Ubeydullah b. Ebî Nuh anlatıyor:

Mekke'deydim. Hikmet ehli salih bir kul yanıma yaklaşıp şöyle dedi:

"Şu ateş var ya! Akıllı ve ileriye gören insanlarda ne mal sevgisi bırakıyor, ne de evlat ve soy sop sevgisi! Gururuna yaslanan, gafletten uyanmayan, dünyanın hayhuyu içinde kendini ihmal edenin sonu ne feci olacak!".

Bu adamın yanına arkadaşlarla beraber gittiğimizde bize şöyle bir öğüt de verirdi:

"Allah sevgisi kalplerinizi her yanından sarsın! Bütün işlerinizde Allah'ın rızasını gözetmelisiniz! Ancak böylece, bâtila dalanların iflas edeceği günde yakayı kurtarabilirsiniz!".

Allah (c.c) ona rahmet eylesin.

MEKKELİ, İBADETE DÜŞKÜN, SEÇKİN KADINLAR

HAKİME EL-MEKKİYYE (R.H)⁽¹⁾

Mahzumogulları'nın en hayırlılarından olan **Seleme b. Halid** anlatıyor:

Beni Mahzum içinde **Hakime** adlı sâliha bir kadın yaşıyordu. Bu kadıncağz Kâbe'nin kapısını açık görünce, yavrusu ölmüş ceylân gibi ağlar ve bayılırdı. Zarûrî hallerin dışında mescidden ayrılmazdı. Bir gün Kâbe'nin kapısı yine açılmıştı. **Hakime** ise bazı gereksinimleri için dışarı çıkmış ve henüz gelmemişti. Mescide geldiğinde, komşusu olan kadın; "**Hakime, Hakime! Bu gün Rabbinin evi açıldı.. Ah hacca gelenlerin nasıl bölük bölük tavaf ettiğini bir görseydin! Kapı açıldı, herkes Alah Teâlâ'dan rahmet bekleyerek ibadet ediyordu. Bir gelseydin.. Ne yazık ki kaçırdın**" dedi.

Hakime birden çığlık attı ve olduğu yere yığıldı. Bir daha da kalkamadı.

Allah rahmet eylesin.

SÂLİM KIZI NUKAYŞ (R.H)⁽²⁾

Ebu'l-Müverrik, Mekke'de **Nukayş**'ı dinleyen birinden, bu sâliha kadının şu sözlerini naklediyor:

"*Ey yaratıkların efendisi! Sevgi ve dostluğun beni buralara sürükledi. Artık senin affını uman ve gazabından sakınan insanların makamındayım. Ey tevbe edenlerin sevgilisi! Rahmetinle beni sar, bana kızma! Ey vermekle fakirleşmeyen! Ey nimetlerin sahibi! Benim sana olan güvenimi artır, sana ulaştır beni! Okuduğum Kur'an ile bağışla beni, azât et cehennemden! Gözlerimi senin rızanla doyur!"*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatüs-Sâfiye*, c. 2, s. 177.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 181.

Nukayş, Arafat'ta, vakfe esnasında da şöyle duâ ederdi:

"Ey yaradılmışların efendisi! Beni günahlar kirletti, gözlerimi hüznüle sürmeledim. Yüceliğine andolsun ki, ebediyen güldüren bir nimet yok şu dünyada! Benim sonum ne olacak? Yurdum neresi olacak?"

Nukayş, hacıların duâ için ellerini kaldırdıklarını görünce şöyle duâ etti:

"Ey Rab! Şu kulları senin makamında toplayan senin sevgindir. Ey gözlerimin nuru! Ey iyilerin gözlerinde tüten! Şu kulların senin rahmetini umarak geldiler buraya. Onları affet!"

Allah Nukayş'a rahmet eylesin.

ÂİŞE EL-MEKKİYYE (R.H)⁽¹⁾

Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam anlatıyor:

Mekke'ye girdim. Kâbe'nin karşısına geçip oturdum. Galiba ayak ayak üzerine atarak oturuyordum. Âişe el-Mekkiyye yanıma geldi. Bu kadın Fudayl'ın sohbet meclisine katılan âbid, güzel sözlü, ermiş biriydi. Bana şöyle dedi:

"Ey Abdullah! Senin âlim olduğunu söylüyorlar. Kâbe'ye karşı edepli otursan iyi olur. Çünkü böyle şeylere dikkat etmezsen, Divanı Kurb⁽¹⁾'dan adını silerler".

Allah (c.c) rahmet eylesin.

EBU'L-HASEN EL-MEKKÎ'NİN KIZI (R.H)⁽²⁾

Abdullah b. Ahmed b. Bekr anlatıyor:

Ebu'l-Hasen el-Mekkî'nin Mekke'de oturan sâliha bir kızı vardı. Bu kızcağız babasının her yıl gönderdiği 30 dirhemle geçinir, koca seneyi bu kadar parayla idare ederek çıkarırdı.

(1) İbnü'l-Cevzi, İbnü'l-Cevzi, c.2, s.182.

(2) Divanı Kurb: Allah ve Rasûlü'ne yakın olanlar, salih kullar meclisi demektir. (Çev.)

Ebu'l-Hasen'in komşusu olan İbnü'r-Rüvas et-Temmar anlatıyor:

Hacca gidiyordum. Komşum Ebu'l-Hasen'e de isteklerini sordum. Bana duâ etmesini istedim. Vedalaşmadan önce elime bir paket tutuşturarak, *"Bunu Mekke'de, şu mahallenin falanca köşesinde oturan kadına ver!"* dedi. İşte o zaman bu kadının Ebu'l-Hasen'in kızı olduğunu anladım.

Mekke'ye geldiğimde emaneti vermek için bu salih kadın aramaya başladım. Herkes onu tanıyordu. İbadeti, dünyaya değer vermezliği ve öğütleriyle büyük bir şöhrete sahipti. Ben de bu kadına bir miktar yardımda bulunarak sevap işlemek istedim. Ama çok iyi biliyordum ki, bu kadın hiç kimseden bir şey kabul etmiyordu. Aklıma bir fikir geldi! Babasının gönderdiği 30 dirhem arasına 20 dirhem de ben koydum. Böylece 50 dirhemlik paketi kadıncağıza teslim ettim. Bana; *"Babam nasıl, iyi mi?"* diye sordu. *"Evet! iy!"* dedim. Sonra; *"yoksa dünya ehline karışıp Allah ile olan güzel bağını kopardı mı?"* diye sordu. *"Hayır, hayır. O yine aynı haldedir!"* dedim. O yüce sâlih kadın bu sefer şöyle sordu: *"Bu dirhemlere sen kendinden bir şeyler mi kattın?"*. *"Evet!"* dedim şaşkınlıkla! Sonra da; *"peki benim koyduğumu nasıl anladın?"* diye sordum.

"Babam bana 30 dirhemden daha fazla para gördermezdi. Çünkü durumu, daha fazla göndermeye elvermiyordu. Ancak ibadet ve zühd hayatını değiştirir de dünyaya eğilirse, o zaman çok kazanabilir. Eğer babamın dünyaya daha çok meylettiğini söyleseydin, hiçbir şey almazdım. Şimdi bunların tümünü al!" dedi. *"Peki niçin hepsini geri veriyorsun?"* dedim. *"Ben kendimin ya da babamın kazancı olmayan bir şey yemem! Nasıl kazanıldığını bilmediğim bir rızkı hiç yiyemem"* dedi.

"Tamam... Öyleyse 30 dirhemini al, baban sana bu kadarını göndermişti. Gerisini bana verirsin!" dedim.

"Eğer babamın verdiği 30 dirhemi tanıyabilseydim onları alırdım. Ama şimdi paranın tümü karışık. Ondan hiçbir şey alamam" dedi.

Pen emaneti geri alarak Basra'ya, Ebu'l-Hasen'in yanına geldim. Ama o da parayı almadı. *"Bu dirhemlere seninkiler karışmış"*

alamam!" dedi. Ben şaşkın şaşkın; "Ne yapacağım?" deyince önce; "bilmiyorum!" dedi. Sonra biraz düşündü ve; "en iyisi fakirlere dağıt" dedi. Ben de parayı fakirlere dağıttım.

Allah (c.c) ona rahmet eylesin.

MEKKELİ İSMİ BİLİNMEYEN SALİHA KADINLAR (R.H)⁽¹⁾

Müsenna b. Salih anlatıyor:

Atâ ile Mücahid zaman zaman Mekke'nin izbe bir köşesindeki siyah cariyeye giderler, onun öğütlerinden feyiz alırlardı. Döndüklerinde gözleri yaşlı görürdüm onları.

Mâlik b. Dinar anlatıyor:

Mekkeli, gözleri çok güzel bir kadın vardı. Kadınlar onun vazalarını dinlemek, gözlerini seyretmek için yanına gelirlerdi. Bu saliha kadın zaman zaman şiddetli bir biçimde ağlayınca çevresindekiler:

"Ne yapıyorsun?! Böyle ağlamaya devam edersen kör olacaksın." derlerdi. Kadın ise şu cevabı verirdi:

"Eğer cennet ehlinde isem, varsın gözlerim kör olsun. Cennette daha güzel gözlere sahip olacağım. Eğer cehennem ehlinde isem ateş içinde daha beter hale geleceğim!".

Bu saliha kadın sonunda tek gözünü kaybetmiştir. Allah ondan razı olsun.

Ebu Abdurrahman el-Mügâzili anlatıyor:

Mekke'ye yakın bir yerde oturan hikmetli, saliha bir kadın vardı. Bir gün onu ziyaret ettik. Ona hizmet eden kadın; *"Hanımefendi! Kardeşleriniz geldiler. Sizi dinlemek istiyorlar"* dedi. Sâliha kadının gözleri yaşlıydı. Bize dönerek şu öğütleri verdi:

"Kardeşlerim! Gözümün nuru müslüman kardeşlerim! Kıymeti düşünün ki kalpleriniz açılsın. Hangi amelleri sunacağınızı"

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 184.

düşünlün. O gün nelerin kabul göreceğine inanıyorsanız, o amelleri işleyin. Hangi huylarınızın ters karşılanacağını zannediyorsanız, kendinizi o huylardan temizleyin, nefislerinizi ıslah edin! Sakın ha kendinizi ihmal etmeyin. Sonra karşınıza öyle hesaplar çıkar ki, ne ödemeye gücünüz yeter, ne de bir cevap verebilirsiniz!

Kardeşlerim! Bedenlerin ıslahı ve fesadı, taşıdıkları iyi ya da kötü niyetlere bağlıdır. Âhiret korkusu günahattan sakınan insanların kalplerini meşgul etmiş ve onları haram lezzetlerden alıkoymuştur. Siz Allah'tan ne kadar yüz çevirseniz tüm hayır ve bereketler de sizden o kadar yüz çevirir. Siz ona yönelip ondan hayır umarsanız, Allah (c.c) size olan fazlını, nimetlerini artıracaktır. Allah sizin gibi değildir, ilim ve rızıkça çok geniştir. O çok cömerttir".

Ebu'l-Hasen er-Ram anlatıyor:

Mekke'de bilgin ve salih bir kadın yaşıyordu. Herkes ondan bahseder, ondan hadis dersi alır, öğütlerini dinlerdi. Bu erdemli hatun bir gün sohbet meclisindekilere şöyle demiştir:

"Dünya, kalplerinizden Allah sevgisini sökü� aldı. Allah'ı unuttunuz. Ah... Kalplerinizi Allah sevgisiyle cilalasanız, meleket âleminde de onların parlayacağını, nurlanacağını görürdünüz".

Abdurrahman b. Hâkim anlatıyor:

Mekke'de Kureyşli, yaşlı bir kadın yaşırdı. Bu kadın kimsenin rağbet etmediği köhne bir yerde yatıp kalkardı. Ona; *"Burada gönül hoşluğuyla kalabiliyormusun?"* diye sorduklarında kadın şu cevabı verirdi: *"Ölümlü bir insan için şu mezbele bile çok değil mi?"*

TÂİF'Lİ SEÇKİN BİR ÂBİD

SAİD B. SÂİB (R.H)⁽¹⁾

Said; babasından, Nuh b. Sa'saa'dan ve daha birçoklarından hadis rivayet etmiştir. Vekî ve Muan b. İsa da Said'den hadis rivayet etmiştir.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 187.

Süfyan anlatıyor:

Said'in gözyaşları hiç kurumazdı. Namaz kılınca ağlar, tavaf yaparken ağlar, oturup Kur'an okusa yine ağlardı. Onu yolda kazara görsem, gözlerim gözlerine takılırdı ve ağladığını görürdüm.

Duyduğuma göre adamın biri onun bu haline kızmış *"Said de amma sulugöz biri!"* demiş. Bunu duyan Said: *"Günahlarımdan ve hatalarımdan dolayı kınansam hiçbir şey demem. Beni ağlatan da onlardır. Asıl sebebi bilsinler, öyle konuşsunlar"* demiş. Adam da bu cevabı alınca susmuş ve Said'i eleştirmekten vazgeçmiş.

Muhammed b. Yezid anlatıyor:

Said'e; *"Nasıl sabahlarsın?"* diye sorarlar. Said şu cevabı verir: *"Her gün çeşit çeşit ölüm bekleyerek sabahlarım!"*.

Süfyan-ı Sevrî anlatıyor:

Bir gün ilim meclisi kurulmuş, ben de hadis dersi veriyordum. Said de bizi dinlemekteyken birden ağlamaya başladı. Ben; *"Ey Said! Niçin ağlıyorsun? Bak, hayırlı insanların hayatlarını ve derecelerini anlatmaktayız"* dedim. Said şu cevabı verdi: *"Ey Süfyan! Hayırlı, salih insanların menkıbelerini dinleyip de onlardan uzak olmanın hüznüne kapılmaz mı insan? Buna hiç ağlanılmaz mı?"* dedi.

Ben; *"Hakkın var! elbette"* demekten başka bir söz bulamadım.

Allah Said'e rahmet eylesin.

YEMENLİLER

TÂVUS B. KEYSAN (R.H)⁽¹⁾

Kalp gözü açık, zihni dinç ve ihsan sıfatıyla muttasıf olan Tâvus b. Keysan Ebu Abdurrahman da onlardandır. Yemenliler'in ilklerindendir.

Damra, İbn Şevzeb'den naklediyor:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.4. s.3.

Tâvus'un Mekke'de 105 yılında kaldırılan cenazesine iştirak ettim. Herkes Ebu Abdurrahman Tâvus'un 40 defa hacca geldiğini söylüyordu.

Abdurrezzak anlatıyor:

Tâvus Müzdelife ya da Mina'da vefat etti. Cenazesi yüklenirken Hz. Hasan (r.a)'ın oğlu Abdullah onu kabre kadar taşıyanlardan oldu.

Ebu Bekir b. Malik, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den, o Muhammed b. Yezîd el-Küffî'den, o İbni Yeman'dan, o Mis'ar'dan o da başka bir adamdan naklediyor:

Tâvus seher vakti bir adamı ziyaret etti. Adamın henüz uymakta olduğunu söylediler. Tâvus şöyle dedi:

"Oysa ben seher vakti hiç kimsenin uyumadığını sanırdım."

Evliliğe, Cimrilik ve Gece İbadetine Dâir

Hişam b Huceyr, Tâvus'tan naklediyor:

"Bir genç evlenmedikçe ibadetlerini tam olarak yerine getiremez".

İbrahim b. Meysere, Tâvus'un kendisine şöyle dediğini naklediyor:

"Ya evleneceksin, ya da Ömer b. el-Hattab'ın Ebu'z-Zevâid'e söylediği sözü ben sana söyleyeceğim". Ömer (r.a) şöyle demişti:

"Seni nikâhtan alıkoyan şey ya ihtiyarlık (acizlik) ya da işlediğin günahlardır!".

İbni Tâvus, babası Tâvus'tan naklediyor:

"Cimrilik insanın kendi elinde bulunanı vermeyişidir. İhtirasla karışık eli sıkılık (eş-Şuhh) ise, hiçbir şeye kanaat etmeden tüm insanların ellerindekini kapmayı istemektir".

Leys, Tâvus'tan naklediyor:

Geceleyin on âyet okuyup sabahlayan kulun hanesine yüz sevap yazılır.

İmran b. Hâlid el-Huzâî anlatıyor:

Atâ'nın yanında oturuyordum. Adamın biri geldi şöyle dedi:

"Ey Ebu Muhammed! Tâvus sanıyor ki, bir adam yatıyı kıldktan sonra iki rekât daha kılsa, 1. rekâtta secde sûresini 2. rekâtta da Mülk sûresini okusa Kadir Gecesi'ni ihyâ etmiş gibi sevap kazanır! Sen ne diyorsun?"

"Tâvus doğru söylemiştir! Ben bu ibadeti hiç terketmedim!" dedi Atâ.

Abdülmelik b. Meysere, Tâvus'un şöyle dediğini naklediyor:

"Ben Rasûlullah'ın ashabından elli kişiye yetiştim."

Tâvus'un oğlu anlatıyor:

Babama;

"Evlänmek istiyorum falanca kızla.." dedim.

"Git, bir gör bakalım!" dedi.

Ben de en güzel elbiselerimi giydim, başımı yıkadım, yola koyulacakken babam beni durdurdu:

"Otur bakalım! Böyle olmaz!" dedi.

Hastayı Yalnız Bırakmama, Hastanın Dûası ve Malın Kıyametteki Sözlerine Dâir

Muammer anlatıyor:

Tâvus hasta bir arkadaşının başında bekleyerek haccı kaçırdı.

Abdullah b. Salih el-Mekki anlatıyor:

Hasta olduğumda Tâvus ziyaretime geldi. Ondan duâ istedim.

"Ey Ebu Abdurrahman! Allah için bana duâ et!" dedim.

Tâvus:

"Sen kendin için yalvar Allah'a... Allah zorda kalanın duâsını (daha çabuk) kabul eder." dedi.

İbni Tâvus, babasından naklediyor:

Kıyâmet günü zengin adam malıyla şöyle konuşur:

"Seni şu gün toplamadım mı, seni şu saatte yığmadım mı?"

Mal şöyle der:

"Evet, benimle şu ihtiyacını giderdin, beni şu saatte şu iş için harcadın."

Malın sahibi:

"İşte bu harcamalarım dağlar kadar sevap yapar. Bunlara gü-
veniyorum." der.

Mal:

"Hayır! Ben seninle, Allah'ın emrettiği şeylerin arasına gir-
dim" cevabını verir.

**Dört Kitabın Özü Olan Nasihat, ve Kendine Önem Ver-
meye Dâir**

Vekî, Ebu Abdullah eş-Şâmfî'den naklediyor:

Tâvus'u ziyaret ettim. Karşıma ihtiyar biri çıktı;

"Sen Tâvus musun?" diye sordum.

"Hayır, ben onun oğluyum!" dedi.

"Sen onun oğluysan asıl ihtiyar bunamıştır belki de!" dedim.

"Âlimler bunamaz!" dedi. İçeri girdim. Tâvus'u buldum. Bana
şöyle dedi:

"Sor ama kısa kes!.."

"Kısa olacaksa senin bildiğin gibi kısa olsun!" dedi.

"Sana şurada Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'daki her şeyin
özünü söyleyeyim mi?" dedi.

"Evet!" dedim.

"Dinle öyleyse!" dedi ve şu öğütleri verdi:

"Hiç kimseden korkmadığın kadar Allah'tan kork. Ona duydu-
ğun korku hissinden daha şiddetli bir hisle ona umut bağla! Ve
kendin için neyi istiyorsan insanlar için de aynı şeyi iste".

Atâ anlatıyor:

Tâvus yanıma geldi ve şöyle dedi:

"Ey Atâ! İhtiyaçlarını sana kapısını kapatanlardan ve senden yüz çevirip önüne taş koyanlardan isteme! Kapısı kıyâmete kadar sana açık olan, senden çağrı bekleyen ve duânı kabul eden Allah'tan iste."

Leys b. Süleym anlatıyor:

Tâvus bana şöyle dedi:

"Ne öğrendiyse kendin için öğren! Zira emanet ve sıdk insanlardan kaçmıştır!"

Temiz Olma, İstiğfâr ve Tâvus'un Başarıyla Geçirdiği Bir İmtihan

Davud b. İbrahim anlatıyor:

Tâvus gözleri zayıf gören, elbisesi pasaklı bir fakir gördü. Ona şöyle dedi:

"Be adam! Tamam fakirlik elinde değil, Allah'tan, ama ya sudan niçin uzaksın?"

İbni Tâvus babasına sorar:

"Ölünün üzerine söylenmesi gereken en güzel şey nedir?"
Tâvus;

"İstiğfar; Allah'dan onun bağışlanmasını dilemek!" cevabını verir.

Numan b. Zübeyr es-San'ânî anlatıyor:

Haccac'ın kardeşi **Muhammed b. Yusuf**, ya da **Eyyub b. Yahya Tâvus'a** yediyüz dinar gönderdi. Görevliye de şöyle dedi: *"Eğer Tâvus bu parayı senden alırsa emîr seni baştan ayağa giydirecek ve hediyelere boğacak".*

Görevli yola çıktı, **Tâvus'u** Yemen yakınlarındaki **Cend Kasa-bası'nda** buldu. Ona şöyle dedi:

"Ey Ebu Abdurrahman! Emîr sana şu nafakayı gönderdi!"

"Benim buna ihtiyacım yok!" cevabını verdi **Tâvus**.

Görevli diretti, ama Tâvus almaya yanaşmadı ve parayı evin bir köşesine fırlattı dönüp Tâvus'un parayı aldığını söyledi. Aradan bir müddet geçti. Emîr ve çevresi Tâvus'tan hoşlanmadıkları bir söz işittiler. Emîr hemen emir verdi:

"Bana Tâvus'u çağırın bakalım! Bize malımızı da getirsin!..."

Görevli geldi ve Tâvus'tan daha önce verilen malı istedi. Tâvus: *"Ben o paraya dokunmadım bile!"* diye cevap verince görevli emîre durumu haber verdi. Tâvus'un sözlerine inandılar. Emîr bu defa şu emri verdi:

"Ona parayı götüren önceki görevliyi bulun bakalım!"

Önceki görevliyi getirdiler. Emîr sordu:

"Malı ona verdin mi?"

"Verdim!" deyince emîr onu tekrar Tâvus'a gönderdi. Adam Tâvus'a sordu.

"Sana getirdiğim para nerde ey Ebu Abdurrahman? Sen hiç dokunmadın mı ona?"

"Hayır, dokunmadım! dedi Tâvus,"

"Peki nereye fırlattığını biliyor musun?"

"Evet, şu köşeye! diye cevap verdi Tâvus."

Oraya baktılar, kesenin üzeri örümcek ağıyla doluydu, aldılar ve emîre gittiler.

Huşû, Amel Defteri, Dua İçin Takva, Camiye Ayrı Yollardan Gitme ve Hükmedenlerin Zulmüne Alet Olmamaya Dâir

Abdurrezzak babasından rivayet ediyor:

"Tâvus bulutlu ve soğuk bir günde namaz kılıyordu. Haccac b. Yusufun kardeşi Muhammed b. Yusuf ve Eyyub yanına uğradıklarında secdedeydi. Muhammed ve Eyyub onun üzerine bir örtü koydular. Tâvus namazını bitirinceye kadar kafasını kaldırmadı. Selam verince kafasını kaldırdı ve üzerine kapatılan örtüyü gördü. '(Namaz veya huşu) bozuldu' dedi ve ona hiç bakmadan

evine gittî".

İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Tâvus'un cennet ehlinde olduğunu sanıyorum".

Leys, Tâvus'un şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Âdemoğlunun söylediği her söz amel defterine yazılır. Hastalığındaki inlemesi dahi yazılır".

Davud b. Sabur rivayet ediyor:

"Adamın biri Tâvus'a; 'Allah'a benim için duâ et' dedi. Tâvus; 'sana duâ edebilmem için gerekli olan takvâyı (Allah korkusunu) kalbimde bulamıyorum'" dedi.

Abdullah b. Bişr rivayet ediyor:

"Tâvus el-Yemânî camiye iki ayrı yoldan giderdi. Yolunun biri çarşıdan geçiyordu. Bir gün birinden, diğer gün ötekenden camiye giderdi".

Süfyan-ı Sevrî anlatıyor:

Tâvus (r.h) hep evinde otururdu. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda; *"Yöneticilerin zulmü ve insanların kötülükleri yüzünden"* cevabını verdi.

Şeytanın Çaresizliği, Meleklerin Murakabesi, Tâvus'un Binek Duası ve Ateş ile Âdem'in Mukayesesinde Meleklerin Tavrına Dâir

İbni Tâvus, babası Tâvus'tan rivayet ediyor:

"Kişi evinden ayrıldığında şeytan arkasına düşer. Evine dönüp selam verdiğinde, şeytan arkası üstü döner ve; 'bize söz yok' der. Öğle yemeği geldiğinde kişi besmele çekerse, şeytan; 'bize ne öğle yemeği, ne de söz var' der. Eve girip de selam vermezse, şeytan; 'söz bizedir' der. Öğle yemeği geldiğinde kişi besmele çekmezse, şeytan; 'söz ve yemek banadır' der. Akşam da aynı şeyleri söyler. Melekler âdemoğlunun namazını yazarlar. Falanca namazını tamam kıldı, falanca ise namazını eksik kıldı' derler. Bunlardan, huşû ve tadili erkânı kastederler".

Süfyan-ı Sevrî anlatıyor:

Tâvus'un oğluna; *"baban bineğine bindiğinde ne derdi?"* diye sorduğumda, şöyle dediğini haber verdi: *"Allah'ım, hamd sanadır. Bunlar senin ihsanının ve bizlere bahsettiğin nimetlerindir. Aczimize rağmen bu nimetleri bizlerin emrine veren Rabbimiz! Sana hamdolsun".* Gök gürültüsünü duyduğunda ise; *"çokça tespih ve tenzih edilen (Rabbim), seni tespih ve tenzih ederim"* derdi.

İbni Tâvus, babasının şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ateş yaratılınca, meleklerin kalpleri yerinden fırladı. Âdem (a.s) yaratıldığında ise, sükûn buldular".

İyiliği Tavsiye Etmenin Ehemmiyeti, Bir Yaşlı Adamın Güzel Öğütleri, Tâvus'un Kabre Mal ve Evlat Sevgisine Dâir Sözleri

İbni Ebî Nüceyh babasından rivayet ediyor:

Tâvus babama şöyle dedi: *"Ey Nüceyh'in babası! 'Allah'tan kork' diyenin, susan ve kendi nefsinde Allah'tan korkandan daha hayırlı olduğunu kim söylüyor?"*

İbni Tâvus, babasından rivayet ediyor:

Geçmiş zamanda akıllı bir kişi vardı. Yaşlandı ve evde oturmaya başladı. Bir gün oğluna; *"evde hapis kalmaktan sıkıldım, benimle konuşacak birilerini getir"* dedi. Oğlu bir grup insan getirdi ve onlara; *"babamın yanına gidin ve onunla sohbet edin. Kötü bir şey söylerse onu mazur görün. Çünkü babam çok yaşlıdır. İyi şeyler söylerse onları kabul edin"* dedi. Adamlar yanına girince ilk olarak şu sözleri duydular: *"Hiç kuşkusuz en akıllı insan muttaki olandır. En aciz insan ise, günah işleyendir. Evlendiğiniz zaman salih kadınlarla evlenin. Bir insanın kötü amelinin gördüğünüz zaman ondan sakının. Çünkü o kötülüklerin kardeşleri de vardır".*

Abdullah b. Ömer b. Müslim el-Cîzî babasından rivayet ediyor:

Tâvus el-Yemânî oğluna şöyle dedi: *"Beni kabre koyduğün zaman kabrime bak. Beni göremediğinde Allah'a hamdet. Biz Al-*

lah'tan geldik ve O'na döneceğiz". Abdullah, Tâvus'un oğullarından birinin kabre baktığını ve hiçbir şey göremeyince sevindiğini aktarmıştır.

Mehdî b. Cafer, Yahya el-Kinânî'yi Tâvus el-Yemânî'ye şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Allah'ım beni mal ve evlat çokluğundan mahrum et".

Süfyan, Said b. Muhammed'den naklediyor:

"Tâvus'un yaptığı duâlardan biri şöyleydi: 'Allah'ım beni mal ve evlat çokluğundan mahrum et, bana iman ve amel ver".

Beş Güzel İnsan, Doğru Hadis Nakli, Kalp Kırmanın Kötülüğü, Mülkün Fâniliği, Erkeğin Zâfiyeti ve Dünya-Âhiret İlişisine Dâir

Ebu Sinan, Habîb b. Ebî Sâbit'ten rivayet ediyor: "Benim yanımda beş kişi bir araya gelmiştir ki, onlar gibisi asla bir araya gelmemiştir: **Atâ, Tâvus, Mücahid, Said b. Cübeyr ve İkrime**".

Süfyan rivayet ediyor:

Abdullah b. Ebî Yezîd'e "İbn Abbas (r.a.)'ın yanına kiminle beraber giriyorsun" dedim. "Atâ ve sıradan insanlarla birlikte giriyorum. Tâvus ise özel kişilerle giriyordu" dedi.

Süfyan, Habîb'den o da Tâvus'dan rivayet ediyor:

"Sana bir hadis aktardığım zaman, onu emîn olarak aktarmışumdır. Aktardığım hadis hakkında başkalarına bir şey sorma".

Hammad b. Zeyd, es-Salt b. Râşid'ten rivayet ediyor:

"Tâvus'un yanında oturuyordum. Selem b. Kuteyb, Tâvus'a bir şey sordu ve onu kızdırdı. Dedim ki; 'o Horasanın emîri Selem b. Kuteyb'dir'. Bunun üzerine Tâvus; 'Horasan'a sahip olması beni kızdırmasından daha basittir' dedi".

Diyârü'l-Murâdî anlatıyor:

"Tâvus'a 'evin yıkıldı' denilince, 'artık akşamladık' dedi".

İbni Tâvus, "İnsan zayıf olarak yaratılmıştır"⁽¹⁾ âyeti hakkın-

(1) Nisâ, 28.

da babası Tâvus'un şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kadınlar hususunda zayıf yaratılmıştır. İnsan zafiyetini en çok kadınlarla ilgili işlerde ortaya koyar".

İbni Tâvus babasından naklediyor:

"Dünyanın tatlısı âhiretin acısı, âhiretin tatlısı ise dünyanın acısıdır".

Şeytan'la İsa (a.s) Arasında Geçen Bir Diyalog, Tâvus'un Haccın Yapılışına Dâir Bir Sözü ve Namazdan Sonraki Hâli, Vasîliğın, Kadılığın ve Yöneticiliğın Mesuliyetine Dâir

İbni Tâvus, babasından naklediyor:

İsa (a.s) bir gün şeytanla karşılaştı. Şeytan; *"Allah'ın takdir ettiğinden başkasının sana isabet etmeyeceğini bilmiyor musun?"* deyince, İsa (a.s); *"evet biliyorum"* dedi. Bunun üzerine şeytan; *"öyleyse şu dağın tepesine çık ve kendini aşağı at, bakalım yaşayacak mısın, yoksa ölecek misin?"* dedi. İsa (a.s) ise; *"Allah (c.c)'ın; 'Kulum beni imtihan edemez, ben dilediğimi yaparım' dediğini bilmiyor musun? Kul Rabbini deneyemez. Fakat Allah (c.c) kulunu dilediği gibi dener"* dedi.

Leys, Tâvus'tan rivayet ediyor:

"İyilerin haccı, binek üzerinde yapılan haccdır".

Ebu Seleme, İbn Ebî Davud'dan rivayet ediyor:

"Tâvus ve arkadaşlarını ikinci namazını kılarırken gördüm. Namazdan sonra hiç kimseyle konuşmuyor ve duaya dalyorlardı".

İbni Tâvus, babasından naklediyor:

"Kim vasiyetle sorumlu tutulmamışsa, denenmenin güçlüklerini tatmamıştır".

İbni Tâvus veya başkaları, Tâvus'tan rivayet ediyor:

"Yetimlerin bakımını, insanlar arasında kadılık (hakimlik) görevini ve onların yöneticiliğini üstlenmeyen kişi imtihan (kulluk imtihan) güçlüklerini tatmamıştır".

Cahillerle Dolasmamak, Diğer Fırkaları Doğruya Isındırma, Tâvus'un Erdemliliği ve Kötü Yöneticilere Karşı Surat Asması

Abdullah b. Tâvus rivayet ediyor:

Babam bana şöyle dedi: *"Ey oğlum! Akıl sahipleriyle birlikte ol. Cahillerle dolaşma. Çünkü cahil olmasan dahi, cahillerle dolaşırsan onlardan olursun. Bil ki, her şeyin bir gayesi vardır. Kişinin gayesi ise güzel ahlâk olmalıdır"*.

İbn Tâvus anlatıyor:

"Hâricilerden biri geldi ve babama; 'sen benim kardeşimsin' dedi. Babam da; 'Allah'ın kulları arasında kardeşimsin. Müslümanların hepsi kardeşir" buyurdu.

Ebu Ma'mer, İbni Uyeyne'den rivayet ediyor:

Ömer b. Abdülaziz, Tâvus'a; *"hacetini mü'minlerin emri Süleyman b. Abdulmelik'e bildir"* dedi. Tâvus; *"benim ondan gelecek hiçbir şey ihtiyacım yoktur"* dedi. **İbn Uyeyne, Ömer b. Abdülaziz'in** bu duruma şaşığını söylemiştir. Süfyan der ki: *"İbrahim b. Meysera başımıza geçmişti. Şu kâbe'ye doğru duruyordu. O halde şunları söyledi: Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, Tâvus'un O'nun katında sahip olduğu makama, soylu veya soysuz hiç kimse sahip olamamıştır ve o makama hiç kimse erişememiştir"*.

Ömer b. Şeybe, Ebu Âsım'dan rivayet ediyor:

Süfyan'ın iddia ettiğine göre, **Süleyman b. Abdulmelik'in** oğullarından biri gelip, Tâvus'un yanına oturdu ve Tâvus ona hiç iltifat etmedi. Oradakiler; *"mü'minlerin emrinin oğlu yanına oturdu ve sen ona hiç bakmadın"* dediklerinde, *"Allah'ın kulları arasında, ellerinde bulunanlara değer vermeyenlerin bulunduğunu bilmesini istedim"* karşılığını verdi.

Ma'mer, İbni Tâvus'tan rivayet ediyor:

Sürekli olarak babama; *"şu Sultan'a (yöneticiye) karşı çıkman ve onu tahttan indirmen gerekli"* diyordum. Bir gün bu amaçla yola çıktık ve **Muhammed b. Yusuf** veya **Eyyub b. Yahyâ'nın** memurlarının bulunduğu köylere uğradık. Onlardan birinin adı

Ebu Nüceyh idi ve babamın köye geldiğini öğrenmişti. Hemen gelip babamın önüne oturdu ve onunla konuşmaya başladı. Ancak babam yüzünü çevirdi ve konuşmadı. Bu durumu görünce adamın yanına gidip elinden tuttum ve; *"babam sizi tanımadı"* dedim. Adam; *"aksine beni tanıdı ve ne yaptığını gördün"* dedi. Oradan ayrıldık. Babam susuyor ve benimle konuşmuyordu. Eve gelince bana döndü ve şöyle dedi: *"Kılıcınla karşı gelmenin gerekliliğini iddia ettin ve dilinle onlara boyun eğmekten kendini alamadın"*.

Tâvus'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Tâvus el-Yemani elli sahabinin zamanına yetişti -Allah (c.c) bizleri ilimlerinden faydalandırsın-. Rivayetlerinin geneli İbni Abbas (r.a)'dandır. Kendisinden ise, Mücâhid, Atâ, Amr b. Dinar, İbrahim b. Meysera, Ebu'z-Zübeyr, Muhammed b. Münkedir, Zühri, Habib b. Ebî Sabit, Abdulkerim b. Ebî'l-Muharik, Vehb b. Münebbih, Mugire b. Hakim es-San'ânî ve Abdullah b. Tâvus rivayette bulunmuştur.

Tâvus'un, İbni Abbas (r.a)'dan naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Rasûlullah (s.a) geceleyin teheccüd namazı kılmaya kalktığı zaman şöyle derdi: 'Allah'ım hamd sanadır. Sen haksın. Söztün, va'din ve seninle buluşmak haktır. Cennet, cehennem, kıyâmet, Muhammed ve bütün peygamberler haktır. Sana teslim oldum, sana inandım ve sana tevekkül ettim. Sana yüzümü çevirdim, senin için mücadele ettim ve senin hükmüne dayandım. Geçmişte ve gelecekte, açık ve gizli yaptığım günahlarımı bağışla. Allah'ım, ileri çıkaran ve geri koyan sensin ve senden başka ilâh yoktur'". Süfyan, Abdulkerim'in; "güç ve kuvvet yalnız seninledir" ibaresini ilave ettiğini söylemiştir. İbni Uyeyne'nin, İbni Cüreyc'den, onun da Süleyman'dan rivayet ettiği bu hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir. Tâvus'tan ise, Ebu'z-Zübeyr, Kays b. Sa'd ve Abdulkerim rivayet etmiştir. Ebu'z-Zübeyr'den rivayet edenler ise, Ubeydullah b. Ömer ve Mâlik b. Enes'tir. İmran b. Müslim ise, Kays'tan rivayet etmiştir.

İbni Tâvus, babasından, o da İbni Abbas (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Nazar değmesi haktır. Eğer kaderin önüne geçecek bir şey olsaydı, nazar (göz) geçerdi. Nazar edildiğiniz zaman gusledin". Bu

hadis sahihtir ve İmam Müslim, *Sahih*'inde rivayet etmiştir.

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: “*Hadler (cezaların uygulaması) camilerde yapılmaz. Baba oğlundan dolayı hadde tâbi tutulmaz.*” (Tâvus'un rivayet ettiği bu hadis garîb derecelidir. **İsmail, Amr'dan münferid** olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bunun bir benzerini **İsa b. Yunus, Amr b. Şakîk ve İbni Fudayl, İsmail'den rivayet etmiştir.**)

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Adamın biri Peygamber (s.a)'e şahitlik hakkında soru sordu. Rasûlullah (s.a) ona; “*güneşi görüyor musun?*” deyince, “*evet; görüyorum*” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); “*güneşi gördüğün gibi açık olarak gördüklerine şahitlik et, göremediklerine şahitlik etmeyi ise bırak*” buyurdu. (Tâvus'un rivayet ettiği bu hadis de garîbdir. **Ubeydullah b. Seleme, babasından münferid** olarak rivayet etmiştir.)

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

“*Allah Teâlâ şöyle diyor: Namazı, sadece benim azametim için tevazu gösteren, yarattıklarına karşı böbürlenmeyen, benim rızam için nefsini dizginleyen, gününü zikirle geçiren, günah işlemeye ısrar etmeyen, açları doyuran, çıplakları giydiren, güçsüzlere merhamet eden ve garipleri misafir edenden kabul ederim. (Kullarının) yüzünü güneş gibi ak edecek budur. Bana duâ ettiğinde kabul ederim, dilekte bulunduğunda yerine getiririm, yemin ettiğinde yeminini boşa çıkarmam, cehaletini ilme ve karanlıklarını nura çeviririm. Gücümle onu korur ve meleklerime koruturum. Onun, katımdaki örneği, Firdevs cennetlerindeki meyveleri kurumayan ve değişmeyen ağaçlar gibidir.*” (Tâvus'un rivayet ettiği bu hadis garîb derecelidir.)

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivayet ediyor:

“*Eğer şu topluluk kim için buraya geldiklerini bilseler, bağışlanmadan sonra ihsan ile birbirlerini müjdelerseler.*” (Tâvus'un rivayet ettiği bu hadis garîbdir ve el-Hakem münferid olarak rivayet etmiştir. **el-Hasen b. Ammâra** ise, **el-Hakem'den rivayet etmiştir.**)

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a)'a; *"insanların hangisinin Kur'an okuma bakımından daha iyi olduğu"* soruldu. Rasûlullah (s.a); *"Kur'an okurken Allah'tan korktuğunu gördüğündür"* buyurdu. (Mis'ar'ın rivayet ettiği bu hadis garibdir ve muttasıl olarak sadece İsmail rivayet etmiştir. Ayrıca İbni Lühey'a, Amr b. Dinar'dan, o da Tâvus'tan bir benzerini rivayet etmiştir.)

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a); *"insanların en iyi Kur'an okuyanı, okurken hüzünlenendir"* buyurdu.

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) Tâifi kuşattığı zaman, Tâif kalesinden bir adam çıktı ve ahabtan birini tutarak kaleye sokmak istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); *"kim onu kurtarırsa cennete girecektir"* deyince, Abbas (r.a) ayağa kalktı. Rasûlullah (s.a); *"git onu kurtar, Cibrâil ve Mikâil seninle beraberdir"* dedi. Abbas (r.a) gitti ve o ikisini birden tutup, Peygamber (s.a)'ın yanına getirdi.

Tâvus, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kim okuduğu Kur'an'a karşılık ücret alırsa, iyiliklerinin karşılığını dünyada almış olur. Kur'an ise, kıyamet gününde ondan şikâyetçi olur". (Tâvus'un rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve hadisi ondan sadece Ebu Abdullah eş-Şâmi rivayet etmiştir. Ebu Abdullah eş-Şâmi ise meçhuldür ve hadisleri münkerdir.)

Tâvus, İbni Ömer (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Gece namazı ikişer rekâttır. Sabah belirince bir rekât (kılınarak tamamlanır)". (Bu hadis sahihtir ve birçok değişik yolla Rasûlullah (s.a)'dan sabit olmuştur. Bir benzerini Amr b. Dinar ve Süleyman et-Teymî, Tâvus'tan rivayet etmiştir.)

Tâvus, İbni Ömer (r.a)'den Peygamber (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Mikyal⁽¹⁾ Medine halkının mikyalıdır. Ölçü ise Mekke ehlinin ölçüsüdür"*. (Tâvus ve Hanzala'nın rivayet etmiş

(1) Mikyal; Arapça'da tartı aletlerine verilen adlardan ve bazı yörelere has tartı aletlerinden biridir. (Çev.)

olduğu bu hadis garibdir. Sevrî'den başkası hadisi muttasıl olarak ondan rivayet etmemiştir.)

Tâvus, İbni Ömer (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Allah'ım onlara Ammar'ı verdin. Ammar onları cennete, onlar ise Ammar'ı cehenneme çağırmaktadır". (Tâvus'un bu hadisi garibdir. Kendisinden ise Leys ve Kûfe şairlerinden olan Abdun-nur rivayet etmiştir. Hadisi Abdulmelik'ten, o da Leys'ten münferid olarak rivayet etmiştir.)

Tâvus, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a)'a Deccal sorulduğunda şöyle buyurdu: *"Dec-cal'ı kabre konmuş bir cariye doğuracak. Arkasından kadınlar inkârcı insanlara hamile kalacaktır". (Bu hadisi Osman el-Cumeht, Abdullah'tan münferid olarak rivayet etmiştir.)*

Süfyan b. Âmir, Abdullah b. Tâvus'tan rivayet ediyor:

"Şehadet ederim ki babam, Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğine şehadet etmiştir: 'Şehadet ederim ki Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: Allah'tan başka ilâh yoktur deyinceye kadar, insanlarla savaşmakla emrolundum. Allah'tan başka ilâh olmadığını kabul ederlerse, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.

Onların (kıyâmetteki) hesabı ise Allah'a aittir".

Tâvus, Câbir b. Abdullah (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Cünüp ve hayızlı olanlar Kur'an okuyamazlar".

Tâvus, Enes b. Mâlik'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a)'ı, Ali (r.a)'ye şöyle derken işittim: *"Ey Ali! Müminlerden tanışlarını artır. Dünyada edinilen dostlar âhiret için bereket olur". Bunun üzerine Ali (r.a) geçen süre boyunca karşılaştığı herkesi âhiret arkadaşı edindi. Rasûlullah (s.a)'ın yanına gelince Hz. Peygamber (s.a); "sana emrettiğim konuda ne yaptın?" dedi. Ali (r.a); "ey Allah'ın Rasûlü! Söylediğini yaptım" dedi. Rasûlullah (s.a); "öyleyse git durumlarını öğren" buyurdu. Ali dostlarının durumunu öğrenip döndüğünde Rasûlullah (s.a) başını eğmiş olduğu halde tebessüm ediyordu ve; "ey Ali! Seninle sadece âhiret ehli dost oldu" dedi. Ali (r.a); "seni hak ile gönderene yemin*

olsun ki, (gerçek böyle) değil" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a); "Allah'a saygı duyup kötülükten sakınanlar müstesna olmak üzere (dünyada iken kötülükte) dost olanlar o gün birbirlerine düşman kesilirler"⁽¹⁾ âyetini okudu ve şöyle dedi: "Ey Ali! Kendi işine bak, diline hakim ol, zamanın insanlarından dostlarını akıllıca seç ki, selamete ve (âhiret) ganimetine eresin". (Tâvus'un bu hadisi garîbdir. Vehb, münferid olarak rivayet etmiştir.)

Tâvus, Büreyde (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ben kimin efendisi isem, Ali de efendisidir". (Tâvus'un rivayet ettiği bu hadis garîbdir.)

Tâvus, Âişe (r.a)'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) havanın karardığını görünce rengi değişir, eve girer çıkar, telaşlanarak öteye beriye gider gelirdi. Bu durum kendisine hatırlatılınca; "Allah'ın; Nihayet onu, vadilerine yayılan bir bulut şeklinde görünce; «Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur» dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır"⁽²⁾ sözünde belirttiklerinin gerçekleşmeyeceğinden emîn olamadım" buyurdu.

VEHB B. MÜNEBBİH (R.H)⁽³⁾

Vehb b. Münebbih hikmetiyle müşebbiheyi⁽⁴⁾ susturan ve hilmiyle basit akıllılara karşı koyan ilim sahibi bir zâttı.

Gavs b. Câbir, Ukeyl b. Ma'kal b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Amcam Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittim: Âdemoğlu önce düşünüp sonra anlayarak, aklını kullanıp gerçekleri idrak ederek, Allah'ın, yaratıklara yetecek kadar hilim, âlimlere yetecek kadar ilim, mahlûkatı yaratacak, dünya ve âhiret işlerini düzenleyecek kadar yaratma gücüne sahip olduğunu anlamadı mı? Şüphesiz ki Âdemoğlu, sınırlı ilmiyle Allah'ın sınırsız ilmine, hilmiyle bü-

(1) Zuhraf, 67.

(2) Ahkaf, 24.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.23.

(4) Müşebbihe, Allah'ı insan suretinde düşünen bir fırka. Antropomorfistler. (Çev.)

tün mahlûkatı yaratan Allah'ın hilmine ve sınırlı basiretiyle bütün mahlûkatın kaderini tayin eden Allah'ın hikmetine asla erişemez. Öyleyse âdemoğlu, yaratıcı olan Allah'a nasıl benzer? Yaratılan nasıl yaratıcı gibi olur?

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Ey âdemoğlu! Allah'tan daha güçlüsü ve mahlûkattan daha güçsüzü yoktur. Katından istekte bulunduğundan daha güçlüsü ve elindekilere hakimiyet bakımından istekte bulunan insanoglundan daha güçsüzü yoktur".

Vehb'in Önceki Semâvî Kitaplardan Haberi Olduğuna ve Nakil Yaptığına Dâir

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"İsrailoğulları'ndan bazıları peygamberlerine, Rablerinin nerede bulunduğunu, hangi evde oturduğunu ve ibadet etmek için ona bir ev yapmayı sordular. Bunun üzerine Allah (c.c) peygamberine şöyle vahyetti: 'Kavmin ibadet etmek için nerede olduğumu sormaktalar. Yerler ve gökler bana dar gelmişken, hangi ev beni içine alabilir? Yerimi öğrenmek istiyorlarsa, ben, iffetli ve muttaki kullarımın kalbindeyim".

Ca'fer b. Süleyman, Ebu Sinan'dan rivayet ediyor:

Vehb b. Münebbih ve **Atâ** bir araya geldiler. **Atâ, Vehb'e;** *"ey Abdullah'ın babası! Kader konusunda söylediğin ve ortalıkta dolaşan söz nedir?"* dedi. Bu soru üzerine **Vehb b. Münebbih** şöyle dedi: *"Ben kader konusunda hiç konuşmadım, ortalıkta dolaşan sözü de bilmiyorum. Allah'ın (indirdiği) kitaplarından doksan tanesini okudum. Onların yetmişten fazlası, iki kitapta belirgindir. Yirmi tanesini ise insanlar bilmektedir. Onlarda, irade konusunda kendine bir şeyler atfedenin kâfir olduğu hükmünü buldum".*

Rızık ve İnsanın Yaratalış Hikmeti

Gavs b. Câbir, Ukeyl b. Ma'kal'dan, o da amcası **Vehb b. Münebbih'den** naklediyor:

"Âdemoğlu, Allah'ın rızıkları farklı farklı verdiğinden hiç şüphe etmesin. Rızık eksildiğinde Allah'a olan rağbeti daha da artsın ve asla; 'Allah bu durumu bilseydi, onu değiştirirdi' demesin. Allah (c.c) yarattığı ve kaderini tayin ettiğini nasıl görmez? Âdemoğlu insanların farklı farklı yaratılmasından gereken dersi almaz mı? Şüphesiz ki Allah (c.c) insanları, cisimleri, renkleri ve akılları itibariyle farklı yaratmıştır. Âdemoğlu başkalarının rızık, yaşam, ilim ve akıl bakımından üstün kılınmasını çok görmesin. Âdemoğlu bilmez mi ki, Allah (c.c) kendisine, var oluşunun üç aşamasında hiçbir çaba harcamadan rızık vermiştir. O üç aşamada, çalışmadan rızık verdiğine göre, yaşamının son bölümünde de kendisini aç bırakmayacaktır. Var oluşunun ilk aşaması, annesinin karnında geçirdiği dönemdir. Allah (c.c) insanı annesinin karnında yaratır ve orada rızık verir. İnsan orada ne sıcaktır, ne soğuktan etkilenir, hiçbir düşüncesi de olmaz. Sonra Yüce Mevlâ ikinci aşamaya intikalini murad eder ve onu annesinin sütüyle rızıklandırır. İnsan, hiçbir çaba harcamadan, anne sütüyle yaşamının bu dönemini sürdürür. Daha sonra anne sütünden kesilir ve anne babasının rızısıyla hayatının üçüncü aşamasını sürdürür. Öyle ki, anne babası onu kendilerine tercih ederler. Akli erene ve güçlenene kadar korurlar. Akli erince ve güçlenince çalışıp, kazanç sağlamasının gerekliliğini anlar. Şüphesiz ki Allah (c.c) yaşamının bu son aşamasında da insana rızık verecektir. İnsanın bu konuda hiçbir söz söylemeye ve mazeret dilemeye hakkı yoktur. Şüphesiz ki Âdemoğlu çok şüphelidir. Bu da hilmini ve idrakini azaltmaktadır. Kendi durumunu hiç düşünmez. Şayet düşünse gerçeği anlayacak, Allah'ın yarattığı ve yaratılış gayesini tayin ettiği kullarını tanımak için belirlediği alâmeti öğrenecektir".

Sadece Yaradan'a Güvenmek ve İbadet Edenin Duasının Makbul Oluşu

Farac b. Fadle, Atâ el-Horasânî'den rivayet ediyor:

Yolda Vehb b. Münebbih'le karşılaştım: "Bana bir hadis öğret de, onu ezberleyeyim" dedim. Şöyle dedi: "Allah (c.c) Davud (a.s)'a vahyetti ve şöyle buyurdu: 'Kullarımdan biri, beni hakkıyla hisseder, (tanır)sa, bunu niyetinden anlarım. Eğer gökler ve orada-kiler, yerler ve içindekiler ona kötülük yapmaya kalksalar, izzetimin ve azametimin aşkına kuluma kurtuluş kapısı açarım. Herhangi bir

kulum da benden başkasına yaslanırsa, bunu niyetinden anlarım da, göklerdeki tutanaklarını kaldırır, altındaki yeri ufaltır ve göz kırpmadan herhangi bir vadide helâk ederim”.

Ebu Hişam es-San'ânî, Abdussamed b. Ma'kal'dan rivayet ediyor:

Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittim: *“Bazı kitaplarda Allah (c.c)'in şöyle buyurduğunu okudum: ‘Kulumun taat üzere olması, dünyalık olarak ona yeter. Taatım üzere olan kuluma istekte bulunmadan ikram eder ve daha duâ etmeden duâsını kabul ederim. Onun gönlündeki dileklerini ve ihtiyaçlarını bilirim”.*

Peygamberin Yüceliği, Akıllı Mümin, Rızıkdan Rızî Olmak ve Allah'ın İlklğine Dâir

Ebu İdris, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Yetmişbir tane kitap okudum. Hepsinde; Yüce Mevlâ'nın, dünyanın kuruluşundan yok oluşuna kadar hiçbir kimseye, Muhammed (s.a)'in aklı gibi akıl vermediğinin, bütün insanların akıllarının Peygamber (s.a)'in aklı karşısında çöldeki bir toz zerresi kadar olduğunun, insanların en akıllısının ve üstün görüşlüsünün Muhammed (s.a) olduğunun yazılı olduğunu gördüm. Allah'ın peygamberlere indirmiş olduğu kitapların bazılarında şu sözleri buldum: *“Şeytan akıllı müslümana karşı zorlandığı kadar hiçbir şeyde zorlanmamıştır. Şeytan yüzbin cahile musallat olur, onlarla alay eder ve dilediği yöne sürükler. Akıllı müslümanla karşılaşır ve ondan hiçbir şey elde edemez”.* Vehb sözlerine şöyle devam ediyor: *“Şeytanın, dağları parçalayarak yok etmesi, akıllı müslümanla karşılaşmasından daha kolaydır. Çünkü akıllı mü'min basiret sahibidir, şeytana karşı dağlardan daha çetin ve demirden daha katıdır. Onu hiçbir hileyle kandıramaz ve zillete düşürmeye güç yetiremez. Aciz kalan şeytan 'buna ne oluyor? Benim ona gücüm yetmez ve ona ihtiyacım da yok' der ve cahil insanlara gider. Onu aldatır ve ona istediği kötülükleri işletir. Onu, dünyada cezası ağır olan suçlara sürükler. Kişiler bazen iyi amellerde eşit olurlar. Ancak akıllı olanıyla olmayana arasındaki fark, doğuyla batı arasındaki uzaklık kadardır”.*

Abdullah b. De'î, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Peygamberiniz şu mescitte uyurken veya yarı uyanıkken, kendisine sarılı bir şey geldi. Onu açtığında içinde şöyle yazılıydı: 'Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed O'nun elçisidir. Allah rızkımı geciktirdi diyene ve kaza konusunda ithamda bulunana, Allah (c.c) asla insaf etmez".

Ebu Huzeyl, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Musa (a.s); "ey Rabbim! Bana, senin başlangıcını soruyorlar" dedi. Allah (c.c); "onlara, hiçbir şey yok iken benim var olduğumu haber ver" buyurdu.

Allah'ı Unutmamak ve Bir Râhibin Öğütleri

Bekkar b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Bazı kitapları okudum ve Allah (c.c)'ın şöyle dediğinin yazılı olduğunu gördüm: 'Ey âdemoğlu! Bana hiç insaf etmezsin. Beni hatırlar ve unutursun. Bana duâ eder, bazen de uzaklaşırsın. Katımda bulunan güzel nimetler sana ulaştığı halde kötü ameller işlersin. Ey âdemoğlu! Sana takdir ettiklerime razı olduğun zaman bana çok yakın ve katımda sevimli olursun. Takdir ettiklerime razı olmadığın zaman ise, benden uzakta olur ve nefret edilirsin. Ey âdemoğlu! Emirlerime itaat et ve neyin sana faydalı olduğunu bana öğretmeye kalkışma. Çünkü ben yarattıklarımı çok iyi bile-nim. Emirlerime uyanlara çokça ikram eder, karşı gelenleri aşağı-larım. Kulum benim hakkımı gözetmedikçe, ben onun hakkını asla gözetmem".

Ömer b. Abdurrahman, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Bir kişi, bir rahiple karşılaştı ve "namazların ne alemde?" dedi. Rahip; "cennet ve cehennemi duymayanın bulunduğunu sanmıyorum" dedi. Bir müddet geçti ve namaz kılmadı. Bunun üzerine adam; "ölümü nasıl hatırlarsın?" dedi. Rahip; "bir ayağımı kaldırı-p, öbürünü indirmeden öleceğimi düşünüyorum" dedi. Rahip ada-ma; "senin namazların ne durumdadır" deyince, adam; "ben namaz kılar ve çok ağlarım. Öyle ki yere dökülen göz yaşlarım ot bitirir" dedi. Bunun üzerine rahip; "hatanı kabul edip gülmen, riyakârlık yaparak ağlamandan daha hayırlıdır. Çünkü riyakârın ameli makbul değildir" dedi. Adam rahibe; "seni hikmet sahibi ola-

rak görüyorum. Bana nasihat et" dedi. Rahip şöyle dedi: "Dünyada kanaatkâr ol. Dünyalık için insanlarla boğuşma. Hurma gibi ol. Hurma, yendiğinde tatlı, yere bırakıldığında yine tatlıdır. Köpeğin sahibine sadık kaldığı gibi Allah'a bağlan. Sahipleri köpeği aç bırakır, döver ve kovarlar. Köpek yine de ısrarla onlara sadık kalır ve sahiplerini korur". Vehb b. Münebbih, (rahibin) bu sözlerini her hatırlayışında; "köpeklerin, sahiplerine olan sadakati, senin Allah'a olan sadakatinden daha kuvvetli ise, vay haline" derdi.

Cebrâil (a.s)'in Âdem (a.s)'e Tavsiyeleri ve Mahlukatın Farklı Şekil ve Hallerde Yaratılmasının Hikmetleri

Asım el-Murâdî'nin babası, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Âdem (a.s) dünyaya indirildiğinde meleklerin seslerinden mahrum kaldı ve bu durum kendisini sıktı. Bunun üzerine Cebrâil (a.s) geldi ve şöyle dedi: 'Ey Âdem! Sana dünyada ve âhirette faydalanacağın bir şey öğreteyim mi? De ki: Allah'ım; nimetlerini tamamla ki, dünya hayatım afiyet içinde olsun. Allah'ım; hayatımı hayırla sona erdir ki, günahlarım bana zarar vermesin. Allah'ım; beni afiyet içinde cennete koyuncaya kadar dünya meşgalesinden ve âhiret sıkıntılarından kurtar".

Ukeyl b. Ma'kal, amcası Vehb b. Münebbih'den rivayet ediyor:

"Allah'ın hikmetlerinden biri de, mahlûkatı farklı yaratması ve kaderlerini farklı kılmasıdır. Mahlûkatta bazıları dünya yaşadıkça yaşar. Günler onlara etki etmez ve ömürlerini eksiltmez. Bazıları da zamanla eksilir, ölür ve yok olurlar. Bazıları yemez ve içmezler. Bir kısmı ise yer ve içerler. Allah (c.c) bunlarla birlikte rızıklarını da yaratmıştır. Sonra Allah (c.c) onların bazılarını karada, bazılarını da denizde yaratmıştır. Karada yarattığının rızığını karada, denizde yarattığının rızığını da denizde vermiştir. Denizde yaratılanın rızığı karadakinine, karada yaratılanın rızığı denizdekine fayda vermez. Denizdeki karaya çıktığında, karadaki de denize girdiğinde helâk olur. Rızıkların taksimiyle ilgilenenler için kara ve deniz yaratıklarında büyük ibretler vardır. Âdemoğlu, Allah'ın rızıkları taksim edişinden ibret alsın. Rızıkların dağılımı sadece Allah'ın takdir ettiği şekilde gerçekleşir. Hiç kimse bu dağılımı

değiştirmeye güç yetiremez. Karadakiler denizdekilerin rızıklarıyla yaşamaya kalsalar, bunu başaramazlar ve buna mecbur kalsalar helâk olurlar. Denizdekiler karadakilerin rızıklarıyla yaşamaya kalsalar, başaramazlar ve buna mecbur kalsalar helâk olurlar. Her yaratık yaratıldığı yerde kaldığı ve oradaki rızıklardan yararlandığı sürece yaşamını sürdürür. Aynı şekilde âdemoğlu kendine verilen rızıkla yetinirse yaşamını sürdürür. Kendisi için en hayırlısı da budur. Eğer başkalarının rızıkına el uzatırsa, zarara uğrar ve rızıkı eksilir”.

İlim Sahiplerinin Kendini Kötüye Kullandırmaması Gerektiğine Dâir

Ebu Usâme, İsa b. Sinan'dan, Vehb'i, Atâ el-Horasanî'ye şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

“Bizden önceki alimler ilimleriyle yetinmiş ve başkalarının elindeki dünyalıklara iltifat etmemişlerdir. Dünya ehli ise, onların ilimlerinden faydalanmak için sahip oldukları servetleri harcarlardı. Bugün ilim ehli dünyaya olan rağbetlerinden dolayı ilimlerini mal sahiplerine feda etmektedir. Dünya ehli ise âlimlerin kötü durumlarını gördükleri için ilimlerine iltifat etmez olmuştur. Ey Atâ! Padişahların kapılarından sakın. Çünkü onların kapıları devenin çıktığı yer gibi fitneyle doludur. Onlardan bir dünyalık elde edersen, dininden aynısını koparıp alırlar. Ey Atâ! Eğer kendine yetenle yetinirsen, her şey yaşamın için yeterli olur. Eğer yeterli olanla yetinmezsen, hiçbir şey sana yeterli olmaz. Karnın, denizlerden bir deniz, ovalardan bir ova haline gelir ve topraktan başkası onu dolduramaz”.

Vehb'in Hikmete, Hayata, Ölüme ve Âhirete Dâir Sözleri

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

“Boş gezen hikmet sahibi, zinakâr ise göklerin mirascısı olmaz”.

Abdulkerim b. Ma'kal, Abdussamed b. Ma'kal'den, Vehb b. Münebbih'i bir vaazında şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Bugün uzun bir gündür. Zorlukları nedeniyle uzun olduğu söylenir. O günden iman ehli ibret alır ve akıl sahipleri fayda sağlar. Ey âdemoğlu sadece cehaletin zararlarını yok etmek için o günün yararlarından biriktirdin ve hidayetin aydınlatıcı lambalarını yaktın. Keşke fayda verse... Ey âdemoğlu! Yüce yaratıcıdan daha güçlüsü ve mahlûkattan daha güçsüzü yoktur. Yüce katından istekte bulunduğundan (Allah) dan (katındakilere hakimiyet bakımından) daha güçlüsü ve istekte bulunan insanlardan daha güçsüzü yoktur. Ey âdemoğlu, elinden gidenler gitti, asla geri dönmeyecekler. Beraberinde olanlar ise elbet bir gün yok olacaklar. Kaçınılmaz olandan korkmanın anlamı ne? Erişilmeyene tamah etmenin faydası ne? Fânî olanı baki kılmanın yolu var mıdır? Ey âdemoğlu! Erişilmeyeni isteme. Elde edilmesi mümkün olmayanı elde etmeye çalışma ve var olmayanı isteme. Senden uzak olan eşyaya olan tamahını kes. Bil ki istenilen birçok şey, isteyen için şer kaynağıdır. Ey âdemoğlu! Sabır, musibetlere katlanmaktır. Kötü ahlâk ise tüm musibetlerden daha büyüktür. Ey âdemoğlu! Hangi günün ganimeti umulur veya hangi gün gecikir de vaktinde gelmez? Zamana bakınca üç günden ibaret olduğunu göreceksin. Geri gelmesinden ümidini kestiğin dün, faydalanmasını bilmediğin bugün ve ne getireceğinden emin olmadığın yarındır. Dün şahittir, aldatmalarıyla sana acı veren ve tecrübe kazandıran hikmet kaynağıdır. Bugün uzun aradan sonra gelen, fakat çabucak veda edip ayrılan arkadaş gibidir. O sana gelmiştir, sen ona değil. Daha önce ise âdil bir şahit olan dün geçmiştir. Onda olanlar senin için (hayırlı) ise, arkadan geleni de aynı şekilde değerlendirebilir. Her ikisini kendi lehine veya aleyhine şahit kıl. Ey âdemoğlu! En büyük musibet kişinin aklından yakınının yok olması ve yanlış amel işlemesidir. Ey insanlar! Bâki kalma ölümden sonradır. Hiçbir şey iken yoktan var edildik. İmtihan edilip, sonra ebedî âleme döndürüleceğiz. Bugün verip yarın karşılığını alacağız. Mahrum edilmemiz veya ihsan görmemiz çok yaklaşmıştır. Harcadıklarınızla kazandıklarınızı güzelleştirin ve onları salih kılın. Ey insanlar! Sizler bu dünyada ölüme mahkûm olan cisimlersiniz. Bir nimetten ayrılmadan ikincisini elde edemezsiniz. Ömrünüzün bir kısmını tüketmeden kalan kısmını yaşayamazsınız. Kazandıklarınızı bitirmeden rızkınızı yenilenmez. Yüce Allah'tan, cümlemizi bu nasihatten faydalandırmasını dilerim! Ey âdemoğlu! Dünya ehli sadece birer yolcudur. Yolculuk düğümünü sadece âhirette çözebilirler. Elde

ettikleri sadece birer emanettir. Nimetleri verene şükretmek ve dönüşe teslim olmak ne güzel...! Ey Âdemoğlu! Her şey bir benzeriyle kâimdir. Sulbünden geldiğimiz atalarımız yok olup gitti de onlardan sonra evlatlar da bâki kalamadı”.

İman, Amel, Nefis, Takva, Müminin Ölümü ve Şeytanın Gayretine Dâir

Cafer b. Berkan, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

“İman yol gösterici, amel sürücü, nefis ise inatçıdır. Yol gösterici iman zayıflayınca nefis inatlaşır ve yoldan çıkar. Sürücü olan ameller zayıflayınca yine inat eder ve yol gösterici imana itaat etmez. İman ve amel bir araya geldiği zaman, nefis istese de istemese de düzelir. İsteyerek veya istemeyerek boyun eğer. Eğer insan, dinle ilgili hoşuna gitmeyen her şeyi terkederse, kısa zamanda din adına hiçbir şeyi kalmaz”.

Eğres, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

“Davud (a.s); ‘Ey Rabbim! İsteddiğimde seni nerede bulurum?’ dedi. Allah (c.c); ‘korkumdan, kalpleri buruk olanların yanında’ buyurdu”.

İbrahim b. Hamem'in babası, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Bazı peygamberlerin kitaplarında Allah (c.c)'ın şöyle buyurduğunu okudum: “Ölümü istemeyen mümin kulunun ruhunu almada tereddüt ettiğim gibi, hiçbir şeyde tereddüt etmem. Ben de onun kötülüğünü istemem. Ancak ruhunun alınması kaçınılmazdır”.

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

İsrailoğulları'ndan biri, yetmiş hafta oruç tuttu. Haftada bir gün oruç tutmuyordu. Allah'tan şeytanın insanları nasıl aldattığını kendisine göstermesini istedi. Zaman uzadı ve isteğine karşılık verilmedi. Bunun üzerine; “günahlarıma baksam, Allah'la aramdakilerle meşgul olsam bundan daha hayırlıdır” dedi. Bu sözler üzerine Allah (c.c) ona bir melek gönderdi. Melek gelip; “Allah beni sana gönderdi. Söylediğin bu söz, daha önce yaptığın amelden daha hayret vericidir. Allah (c.c) gözlerinin üzerindeki perdeyi

kaldırıldı" dedi. Adam bakınca, şeytanın iplerinin dünyayı kuşatmış olduğunu gördü. Etrafında, sinekler kadar çok şeytan bulunmayan kimse yoktu. Bunun üzerine; "ey Rabbim! Bundan kim kurtulabilir? dedi. Allah (c.c) da; "Hilim sahibi muttakiler" buyurdu.

Ateşi Hissetmek, Yaşlandıkça İbret Almanın Artması Gerektiği, Salih Kulların Azlığı ve Güzel Bir Amelle Ölmeye Dâir

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Acur bulunan bir yerde dolaşan biri, başkasına ait acurlardan bir tane almak istedi ve cezalandırıldı. Bulunduğu yerde üç gün namaz kıldı. Güneş kendini iyice yaktı, rüzgâra ve soğuğa maruz kaldı. Oradan geçen gezginin biri; 'subhanallah! Bu adam sanki ateşte yanmış' dedi. Bunun üzerine adam; "ben ateş korkusundan bu hale geldim. Ateşe girsem nasıl olurum?" dedi".

Abdurrahman b. San'ânî, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Geçmiş milletlerden bir kişi bir günah işledi ve; 'cehennemden kurtuluş beratım gelinceye kadar Allah'ın beni evsiz bırakması haktır' dedi. Sıcakta ve soğukta dışarda kalmaya başladı. Yanına uğrayan biri onun bu durumunu görünce; 'Ey Allah'ın kulu! Seni bu duruma düşüren nedir?' dedi. Adam; 'beni bu duruma düşüren, cehennemi hatırlamamdır. Cehenneme girdiğimde halim nice olur?' dedi".

Bekkar b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

Bazı kitaplarda, gökyüzünden birinin şöyle seslenmekte olduğunu okudum: "Ey kırk yaşındakiler! Siz kurumuş ve hasadı gelmiş ekinlersiniz. Ey elli yaşındakiler! Siz ne amel işlediniz ve neleri eksik bıraktınız? Ey altmış yaşındakiler! Sizin için ise hiçbir mazeret kalmamıştır. Keşke mahlûkat yaratılmasaydı. Niçin yaratıldıklarını keşke bilseler. Kıyâmet gelip çatmıştır. Dikkatli olun!..".

Münzir el-Eftas, Vehb'den rivayet ediyor:

Danyal (a.s) şöyle demiştir: *"Hasatçının izindeki buğday tanelerinin azlığı gibi, salih insanların aranıp da, bulunamadığı zamana çok yazıklı.."*

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i; *"biz kıyâmet günü adalet terazileri kurarız"*⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle derken işittiğini söylüyor:

"Ameller, sonları itibariyle değerlendirilir. Allah (c.c) herhangi bir kulu için hayır dilediği zaman, onun hayatını iyi amellerle sona erdirir. Birine de kötülük dilediği zaman, onun hayatını kötü amellerle sona erdirir".

Allah'ın Uyarısı ve Lokman'ın Akla Dâir Öğüdü

Üneys b. Münebbih, babası Vehb'den rivayet ediyor:

"Allah (c.c) kullarını yaratma işini bitirdikten sonra, yeryüzünde yürürlerken onlara baktı ve şöyle buyurdu: 'Benden başka ilâh yoktur. Seni kudretimle ben yarattım ve hikmetimle, yaratılışını güzel kıldım. Takdirim haktır ve emrim hemen yerine getirilir. Seni yarattığım gibi geri döndüreceğim. Hikmetimle seni yok edip, tek başıma kalacağım. Hâkimiyet ve ebedilik sadece benim hakkımdır. Yarattıklarımı çağırır ve mahşerde toplarım. O gün düşmanlarım hüsrana uğrar, kalpler korkumdan titrer, heybetimden kalemler kurur ve ilâhlar kendilerine ibadet edenlerden uzaklaşırlar".

Vehb b. Münebbih şöyle demiştir:

Allah (c.c) şöyle buyurdu: "Benden başka ilâh yoktur. Ben sonsuz rahmet ve güzel isimler sahibiyim. Benden başka ilâh yoktur. Ben arşın ve eflâkın sahibiyim. Benden başka ilâh yoktur. Minnet ve büyüklük benim içindir. Benden başka ilâh yoktur. Ben yerleri, gökleri ve oradakileri en güzel biçimde yaratanım. Gücüm her şeyi çevrelemiş, her şey hâkimiyetime boyun eğmiş, kudretim ve hilmim her şeyi kuşatmıştır. Ey yaratıklar topluluğu! Yerimi bilin. Yerde ve gökte sadece ben varım. Yarattıklarım varlığını sadece benimle sürdürebilir. Onlar benim kabzamdadır. Verdiğim rızıkla yaşarlar. Hayatları ve ölümleri sadece benim elimdedir. Benden başka sığınacakları kimse de yoktur. Onları bıraksam, hepsi birden helâk

(1) Enbiya, 47.

olurlar. Ben yine olduğum gibi kalırım. Helâk olmaları benim ne gücümü artırır, ne de eksiltir. Yüceliğin tamamı bana aittir. Yüceliğim, mülküm, delillerim, nurum, kudretim ve büyüklüğüm hiç eksilmez ve olduğu gibi kalır. Benzerim ve benim dışımda ilâh yoktur. Bana ortak koşmaları ve beni inkâr etmeleri, yarattıklarının hiçbirine yaraşmaz. İlmimle yarattığım, beni nasıl inkâr eder? Benden başka yaratıcısı olmadığına, saltanatıma boyun eğdiğine ve başkasına dönmeyeceğine göre bana karşı nasıl kibirlenir? Hayat verdiğim, hastalandırdığım, aklını noksan kıldığım, yaşlandırdığım ve öldürdüğüm kullarım bunlara engel olamazken, nasıl bana ortak koşarlar? Gece ve gündüzün ilerlemesiyle hayatı sona erenlere ve benim dışımdaki fanilere nasıl ibadet ederler? Ey ölümlü faniler! Başkasına değil, bana gelin. Ben rahmeti kendime vacip kıldım. Mağfiret dileyeni bağışlamayı takdir ettim. Ben büyük ve küçük günahları bağışlarım. Kendi ellerinizle nefislerinizi tehlikeye atmayın ve rahmetimden ümidinizi kesmeyin. Çünkü rahmetim azabımı geçmiştir. İyilik hazinelerinin tamamı elimdedir. Yarattıklarımın hiçbirini, ona muhtaç olduğum için yaratmadım. Onları gücümü belirtmek için yarattım. Göz sahipleri mülküne ve hâkimiyetime baksınlar. Bütün mahlûkat yüceliğin tamamının bana ait olduğunu kabul etsin ve bana hamdetsinler!"

İdris, dedesi Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Lokman (a.s) oğluna şöyle dedi: "Ey oğlum! Allah'ı tanı. İnsanların en akıllısı Allah'ı tanıyandır. Şeytan, akıllı insandan kaçır ve ona tuzak kurmaya güç yetiremez".

En Faydalı Tıp, En Güzel Fıkıh, En Erişilmez Olgunluk ve Çocuktaki Hayâya Dâir

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i, arkadaşlarının dan birine şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Sana, doktorların asla ulaşamayacakları tıp bilgilerini, fakihlerin elde edemeyeceği anlayışı ve hilim sahiplerinin asla erişemeyecekleri hilim kaynağını öğreteyim mi? Doktorların erişemeyeceği tıp, başında besmele çekmeden ve sonunda şükretmeden yediğin yemektir. Fakihlerin erişemeyecekleri anlayış, sana soru sorulduğunda, sorulan hakkında bilgin olduğu zaman cevap vermen, bilgin yok ise, 'bilmiyorum' demendir. Hilim sahiplerinin erişeme-

yeceği hilim kaynağı ise, susman ve sadece sorulunca konuşmandır”.

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

“Çocukta hayâ ve korku hasletleri bulunursa, olgun olması umut edilir”.

Samimiyet, Amel, Fıkıh, Hikmet, İrşad, Mağfiret, Akıl Yalan ve İlme Dâir Bir Vaaz

Gavs b. Ma'kal, amcası Vehb'i, şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

“Allah'a itaat etmeye çalışmak istersen, samimi olmaya gayret et ki, Allah (c.c) seni ilim sahibi yapsın. Samimi olmayanın ameli kabul edilmez. Samimiyet ise, Allah'a itaat etmekle gerçekleşir. Allah'a itaat etmek de, tadı ve kokusu güzel olan meyve gibidir. Samimiyet Allah'a itaat etmenin kokusu, amel ise tadıdır. Bu da taat, ilim, güzel huy ve fıkıhla süslenir. Sonra kendini, sefih (bayağı ve beyinsiz) insanların ahlâkından koru. Nefsini âlimlerin ahlâkına ve hilim sahiplerinin hilmine alıştır. Günahkârların kötü amellerinden korun. Fakihlerin yaşantılarını örnek al ve kendini kötü insanların yolundan uzak tut. Herhangi bir fazilet sahibi olduğun zaman, onunla başkalarına yardım et. Başkaları herhangi bir eksikliğe maruz kaldığı zaman, senin ulaştıklarına ulaşmaları için onlara yardım et. Hikmetli insan, sahip olduğu güzellikleri korur ve şükretmek amacıyla onlardan mahrum olanlara bakar. Mahrum olanları tedavi ederek kendi makamına çıkarır. Fakih ise, kendisiyle arkadaşlık etmek ve yardımlaşmak isteyen, fakat fakih olmayanlara yardım eder. Eğer irşatçı ise, günahların bağışlanması için Allah'a yakarır. Eğer iyilik sahibi ise, kendisine kötülük edenlere dahi iyilik eder ve bu tutumuyla büyük sevaplar kazanır. İcraat olmaksızın sözlere kanmaz. Gerekli amelleri işlemeden Allah'ın kulluğunu ummaz. Allah'ın kulluğuna erdiği zaman şükreder ve diğer erişilmesi gereken makamlara ermeye çalışır. Hikmeti elde ettiğinde ona doymaz ve bilmediklerini öğreninceye kadar çalışır. Günahlarını hatırladığında onları insanlardan gizler ve günahları bağışlamaya kâdir olan Allah'tan mağfiret diler. Yalana asla başvurmaz. Çünkü yalan söylemek içi kurtlu, di-

şı sağlam gözüken odun parçalarından yemek gibidir. Dışını görenler aldanır ve aldananlar helâk olurlar. Yalan da böyledir. Yalancı, ihtiyaçlarını gidermede yalancının faydalı olacağını sanar ve helâk olur. Akıl ve ilim sahipleri yalancıları tanırırlar. Tanıdıkları zaman ise söylediklerine inanmazlar. Şehadetini kabul etmez ve doğruluğuna itimat etmezler. İşlerini yalancıdan gizler ve aralarında meydana gelen olaylarda onu hakem tayin etmezler”.

Musâ (a.s.)'ın Ölümüne Dâir Eski Bir Rivayet

el-Müsenna b. Sabah, Vehb b. Münebbih'den rivayet ediyor:

“Musa (a.s) ayağa kalktı. Onun kalktığını gören İsrailoğulları da ayağa kalktılar. Oturmalarını işaret edince oturdular. Musa (a.s) oradan ayrıldı ve Sur şehrine geldi. Kâfur ve reyhanla çevrili pırıl pırıl bir ırmağın aktığını gördü. Hoşuna gitti ve ırmağa girerek yıkandı. Elbiselerini de yıkadı, sonra onları astı ve kuruyuncaya kadar tekrar suya döndü. Sudan çıktığında elbiseler kurumuştu. Elbiselerini giydi ve Sur'un üst kısmındaki kızıl alana doğru yürüdü. Oraya vardığında, kabir kazan iki adam gördü. ‘Size yardım edeyim mi?’ deyince, ‘olur, et’ dediler. Çukura girdi ve kabir kazmaya başladı. Adamlara; ‘kabre koyacağınız kişiyi bana tarif edin’ dedi. Onlar; ‘senin boyunda ve senin eninde birisidir’ karşılığını verdiler. Musa (a.s) ölçmek amacıyla kabre uzandı ve toprak üzerine kapandı. Musa (a.s)'nın kabrini Rahme'den başkası görmemiştir. Rahme'yi de Allah (c.c) sağır ve dilsiz kılmıştır”.

Ölülerin Kokması, Yemeklerin Bozulması, Sıkıntı ve Dertlerin Varoluş Hikmeti, Zikir ve Gaffete Dâir

Eşras, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Bazı kitaplarda şöyle dendiğini okudum: “Eğer ölülerin kokmasını takdir etmeseydim, insanlar ölülerini evlerde bekletirlerdi. Yemeklerin bozulmasını takdir etmeseydim, zenginler yemekleri yıgarlar, fakirlere vermezdi. Sıkıntı ve dertleri takdir etmeseydim, dünya hayatı devam etmez ve bana ibadet edilmezdi”.

Vehb b. Münebbih, Lokman (a.s)'ın oğluna şöyle dediğini

rivayet ediyor:

"Ey oğlum! Zikir ve gaflet ehlinin örneği, nur ve karanlık gibidir".

Ümitsizlik, Şikayetçilik, Haset, Zengine Kulluk, Zulmün Temelsizliği, İbadetin Dua Kabulüne Etkisi, Dinde İkiyüzlülük ve Davud (a.s)'un Mahcubiyetine Dâir

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Tevrat'ın peşpeşe dört satırını okudum. O satırlarda şu yazılıydı: *"Kim Allah'ın kitabını okur ve bağışlanmayacağı kanısını edinirse, o, Allah'ın âyetleriyle alay edendir. Kim bir musibetten şikâyetçi olursa, Rabbinden şikâyetçi olmuştur. Kim başkalarının sahip olduklarına üzülsün (haset ederse), Allah'ın takdirine karşı gelmiş olur. Kim de zengin birine yamanırsa, dininin üçte ikisi zâyi olur".*

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Tevrat'ta şunları okudum: *"Hangi bina zayıfların gücüyle yapılmışsa, âkıbeti harap olmaktadır. Hangi mal da haram yoldan kazanılmışsa, kazananın âkıbeti fakirliktir".*

Muhammad b. Ömer, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Bazı kitaplarda, Allah (c.c)'ın şöyle buyurduğunun yazılı olduğunu gördüm: *"Kulum bana itaat ettiği zaman, duâ etmeden duâsını kabul ederim. Her istediğini veririm. Kulum bana itaat ettiği zaman, yerdeki ve göktekiler ona düşman olsa, kuluma bir çıkış yolu yaratırım. Bana isyan ettiğinde ise, gökten umudunu keserim. Onu nefsinin eline bırakırım da, yarattıklarımın hiçbirine galip gelemez".*

Bekkar b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Allah (c.c) İsrailoğulları'nın din adamlarını yererek şöyle demiştir: *"Dinden ve amel etmeden başka amaçlar için ilim öğrenirsiniz. Âhiret ameliyle dünya için boğuşursunuz. Keçi derilerini giyer,*

dağlar kadar büyük haram kazançları yer, dini insanlara dağlar kadar çetin kılar ve onlara yardım etmezsiniz. Namazı uzatır ve beyaz elbise giyersiniz. Böyle yapıp yetimlerin ve dulların mallarını gasbedersiniz. İzzetimle size öyle bir fitne vereceğim ki, akıl ve hikmet sahipleri bunu hiçbir şekilde anlayamayacak".

Bekkar b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini söylüyor:

Melek; "işinin başı günah, sonu ise ma'siyettir. Başını kaldır" deyinceye kadar Davud (a.s) başını yukarıya hiç kaldırmadı. Hayatı boyunca gözyaşı karışmamış ne bir su içti, ne de yemek yedi. Gözyaşları kendini bitkin düşürmedikçe hiç yatağa girmedi..."

Allah'ın Rahmeti ve Aklın Kemale Ermesine Dâir

Ukeyl b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c) hiç kimseye, taatından dolayı teşekkür etmez. Hiç kimse Allah'ın rahmetinin dışında bir şeyle istekte bulunamaz. Allah (c.c) insanların hayırlarını ummaz ve şerlerinden korkmaz. Rahmeti gereği onlara merhamet eder. Tuzak kurduklarında O da tuzak kurar, hile yaptıklarında hilelerini başlarına geçirir. Yalandadıklarında yalanlarını ortaya çıkarır, yüz çevirdiklerinde arkalarını alır ve onların hiçbir şeyinden korkmaz. Şayet kendisine dönerlerse, dönüşlerini kabul eder. Kulların yakarışlarından başka hiçbir şey, Allah'ı kendilerine merhamet ettirmez. Hiç kimse tuzakla, hileyle ve aldatmacayla Allah (c.c)'dan hayırlı bir şey koparamaz. Hayrı getiren sadece Allah'ın rahmetidir. Allah'tan gelen hayra uymayan insan, onun dışında hiçbir açık kapı bulamaz. Allah katındaki hayırlara ise taattan başka bir şeyle erişilemez. Allah (c.c)'ı insanlara merhamet ettiren, merhamet edilinceye kadar yaptıkları ibadetler ve yakarışlardır. Allah'ın rahmetine bundan başka bir yolla erişilemez. Kim bu anahtarla gelirse, rahmet kapısını açar. Kim de başka bir anahtarla gelirse, bu kapıyı asla açamaz. Kapı, kendi anahtarından başka bir anahtarla nasıl açılabilir ki? İyilik hazinelerinin tamamı Allah (c.c)'ındır. Bu hazinelerin kapısı ise, rahmettir. Allah'ın rahmet kapısının anahtarı ise, kulluk etmek ve yakarmaktır. Kim bu anahtarı korur ve onunla gelirse, kapılar açılır ve hazinelere girer. Kim de o hazinelere girer-

se, orada gönüllerin arzuladığı ve gözlerin lezzet duyduğu sayısız nimetler bulur. Oraya girenler diledikleri her şeyi bulur ve emîn makamlarda otururlar. Oradan asla çıkmazlar ve korkuya maruz kalmazlar. Yaşlanmaz, hiçbir şeye muhtaç olmaz ve ölmezler. Sürekli olarak mutlu bir hayat içinde yaşarlar. Rahmeti ve bağışlamayı seven yüce Allah'ın sonsuz mükâfatlarına nail olurlar".

İdris'in dedesi, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c)'a en güzel şekilde ibadet etmek akıldan geçer. Kişinin aklının kemâle erişmesi için ise, on tane haslet gerekir. Kibirden uzak ve olgun olmalı, dünyalık olarak günlük yiyecek ve içeceğine razı olmalı, tevâzuyu ünden, zilleti övülmekten daha çok sevmelidir. İlim edinmeden ve hayrı istemeden asla bıkmamalıdır. Başkasından gelen az iyiliği çok görmeli, kendinin yaptıklarını azımsamalıdır. Bu hasletlerin onuncusu ise, bütün işlerin başıdır. onunla kişi yüceliğin zirvesine çıkar ve şanı iki dünyada yayılır. Bütün insanları kendinden üstün ve hayırlı görmelidir. Onların bir kısmını ise zelîl ve kötü görecektir. Hayırlı ve üstün olanları gördüğünde nefsi kırılacak ve onlara ulaşmaya çalışacaktır. Kötü ve aşağı olanı gördüğünde ise; 'umulur ki bu kurtulur da ben helâk olurum. Belki onun gizli bir yönü vardır. Ancak ben o yönünü görememişimdir' diyecektir. Böylece aklı kemâle erer. Allah'ın izniyle, yine Allah'ın rahmetine ve cennetine nail olur".

Övülmeyi Sevmemek, Yerilmeye Kızmamak, Günahı Acıyla Hatırlamak, Kanaatkârlık ve Gazab-ı İlâhiye Dâir

Avf, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Münafıkların özelliklerinden biri, övülmeyi sevmeleri ve yerilmeden nefret etmeleridir".

Eşras, Vehb'den rivayet ediyor:

Allah (c.c) Dâvud (a.s)'a vahyederek; "Kullarımdan kimin günahını bağışlayacağımı biliyor musun?" dedi. Davûd (a.s) da; "Ey Rabbim! O kim?" dedi. Allah (c.c); "Günahlarını hatırladığında tir tir titreyen kulumdur. Meleklerime emreder ve o kulumun günahla-

rını yok etmelerini isterim" buyurdu.

Süfyan b. Uyeyne, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Dindarlığa en çok yardım eden ahlâk, kanaatkârlıktır. En çabuk kötülüğe götüren ise, nefsin kötü arzularına uymaktır. Kötü arzulara uymanın örneği, mal ve şân sevgisidir. Mal ve şân sevgisi insanı harama götürür. Haram işleyenler Allah'ın gazabına maruz kalırlar. Allah'ın gazabı ise ilaç değildir".

Abdussamed, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Allah (c.c) İsrailoğulları'nı yerdığı bazı sözlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ben, bana itaat edildiğinde razı olurum. Razı olduğumda bereket ihsan ederim. Bereketimin ise sonu yoktur. Karşı gelindiğinde kızarım. Kızdığım da lanetlerim."*

Benî İsrâil'den Birinin Affediliş Hikayesi, Kişinin Başkalarını Kendi Hakkında Konuşmaktan Alkoyamayışı, Yusuf (a.s)'un Güvenilirliği ve Nuh (a.s)'un Yoldaşlarına Verilen Arkadaşlık Hissine Dâir

İdris'in dedesi, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"İsrailoğulları'ndan bir adam vardı. Allah'a ikiyüz yıl boyunca isyan etmiş ve sonra ölmüştü. Ölünce, onu ayaklarından tutup çöplüğe attılar. Bunun üzerine Allah (c.c) Musa (a.s)'ya vahyetti ve onu yerinden çıkarıp namazını kılmasını emretti. Musa (a.s); 'Ey Rabbim! İsrailoğulları, bu adamın iki yüzyıl boyunca sana isyan ettiğine şahadet ettiler' deyince, Allah (c.c) şöyle vahyetti: 'Evet öyleydi. Ancak Tevrat'ı her açtığında Muhammed (s.a)'in ismine bakardı. İsmi öper, yüzüne sürer ve ona salavat getirirdi. Bu amelini kabul etim ve onu bağışladım. Cennette kendisini yetmiş huriyle evlendirdim".

İdris'in dedesi, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

Musa (a.s); *"ey Rabbim! İnsanların hakkımda konuşmasına mâni ol"* deyince, Allah (c.c); *"Bunu herhangi birine yapmak isteseydim, kendime yapardım"* buyurdu.

Vehb'den rivayet ediliyor:

"Kral, Yusuf (a.s.)'u çağtırtınca, gelip kapının önünde durdu ve; 'dünya yerine dinim, insanlar yerine Rabbim bana yeter. O aziz ve yücedir. O'ndan başka ilâh yoktur" dedi. Sonra içeri girdi. Kral kendisine bakınca tahtından indi ve secde etti. Sonra Yusuf (a.s.)'u beraberinde tahta oturttu ve; 'bugün bizim yanımızda güvenilirsın ve makam sahibisin' dedi. Yusuf (a.s.); 'beni yeryüzü hazinelerinin sorumluluğuna getir. Ben bilen ve emanetleri koruyanım' dedi. Yani, kutluk yıllarında yiyecek biriktirmesini ve bana gelenlerin dillerini bilirim, demek istedi".

Abdulhamid b. Haşek, Vehb'den rivayet ediyor:

Allah (c.c), Nuh (a.s.)'a her cinsten (gemiye) bir çift almasını emretti. Nuh (a.s.); "ey Rabbim! Aslan ile ineği, koyun ile kurdu, güvercin ile kediye nasıl bir araya getireyim?" dedi. Allah (c.c); "Ey Nuh! Aralarında düşmanlığı kim yarattı" buyurunca, Nuh (a.s.); "ey Rabbim! Sen yarattın" dedi. Bunun üzerine Allah (c.c); "Öyleyse birbirlerine zarar vermemeleri için kalplerini birbirlerine ısındıracağım" buyurdu.

İlmi Krallara Satmamak, İbadette Samimiyet ve Bir Âbid ile Rahip Arasında Geçen Diyalog

Ebu Sinan el-Kasmeli, Vehb'in Atâ'ya dönerek şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ey Atâ! Yazıklar olsun. İlmini kralların ve dünya ehlinin kapısına taşıdığını söylemedim mi? Yazıklar olsun ey Atâ! Sana kapısını kapatan ve zenginliğini gizleyenlere gidiyor, kapısını açıp, zenginliğini gizlemeyenleri terk mi ediyorsun? O; 'Bana dua edin, kabul edeyim' buyuruyor. Ey Atâ! Eğer yeterli olanla yetinmek istiyorsan, dünyadaki az bir şey sana yeter. Eğer yeterli olanla yetinmek istemeyenlerdensen, dünyada sana yetecek hiçbir şey yoktur. Yazıklar olsun ey Atâ! Karnın denizlerden bir deniz, vadilerden bir vadi. Onu sadece toprak dolduracaktır".

Abdussamed b. Ma'kal anlatıyor:

Vehb'e denildi ki; "ey Abdullah'ın babası! Namaz kılan iki kişiden biri kunutu uzunca yapıyor, diğeri ise, secdede uzunca

kalıyor. Hangisi daha üstündür?". Vehb; "Allah'a karşı daha samimi olan daha üstündür" buyurdu.

Ebu Abdurrahman, Vehb'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

Âbidlerden biri, bir rahibin yanına uğradı. Rahib'e, "Ne zamandan beri bu mabeddesin?" diye sorunca; "altmış yıldan beri buradayım" dedi. Âbid; "altmış yıl nasıl sabrettin?" deyince, rahip; "Yoluna git. Çünkü dünya gidicidir" dedi. Âbid; "ey rahip! Ölümü nasıl hatırlarsın?" dedi. Rahip şöyle cevap verdi: "Bir miktar zaman geçip de Allah'ı hatırlamayanın Allah'ı tanıdığını sanmıyorum. Kaldırdığım ayağımı yere koymadan öleceğimi düşünürüm". Rahip; "açıktan ağlayışın böyle, yalnız kaldığında ne yaparsın?" dedi. Âbid şöyle cevap verdi: 'Ben yemek yerken hep ağlarım. Öyle ki içeceğime ve yiyeceğime gözyaşı karışır. Uyumak istediğim zaman gözyaşımdan yatağım ıslanır'. Bunun üzerine rahip; 'günahını itiraf ederken gülmen, gösteriş için ağlamandan daha hayırlıdır' dedi. Âbid; 'bana nasihat et' deyince, rahip şöyle buyurdu: "Dünyada arı gibi ol. Arı temiz şeyler yer ve temiz (bal) verir. Herhangi bir şeyin üzerine düştüğünde onu kırmaz ve zarar vermez. Dünyada merkep gibi olma. Çünkü merkep sadece karnını düşündür ve karnı doyunca yere yatıp küllüklenir. Köpeğin sahibine bağlılığı gibi Allah'a bağlan. Sahipleri onu döverler, kovarlar, köpek yine de onları korur ve vefakâr davranır". Egras şöyle demiştir: *Tavus* bu hadisi işitince ağladı ve; "köpeklerin sahiplerine bağlılığının, bizlerin Rabbimize bağlılığımızdan daha üstün olması ağırına gidiyor derdi".

Şeytanın Âbidi Kandıramayışı, Musâ (a.s.)'nın Duası ve Bina Yapma, Yemek Yeme, Giyinme, Gülme, Ağlama, Amelleri Gizli ve Açık Yapmada Ölçüye Dâir

Abdullah b. Müslim, Vehb'den naklediyor:

Rahiplerden biri, İsa (a.s.)'nın zamanında bir mabedde uzlete çekildi. Şeytan onu aldatmak istedi ve başaramadı. Bunun üzerine şeytan, İsa (a.s.)'nın kılığına girdi ve; "ey rahip! Yanıma gel, seninle konuşacağım" diye seslendi. Rahip; "işine git. Fani olanlar ömrümü asla uzatamaz" dedi. Bunun üzerine şeytan; "ben İsa'yım, yanıma gel" dedi. Rahip ise şöyle karşılık verdi: "Gerçekten İsa isen dahi sana ihtiyacım yoktur. Sen bize, ibadet etmeyi öğretilip,

kıyâmeti vaadetmedin mi? İşine git. Benim sana ihtiyacım yoktur". Bunun üzerine melun şeytan rahibi bıraktı ve çekip gitti.

Abdussamed, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Şeytan, kilisede ibadet eden bir rahibin yanına geldi ve kapıyı açmasını istedi. *"Kapıyı aç, ben İsa'yım"* deyince rahip şöyle dedi: *"Eğer şeytan isen, seninle asla bir araya gelmeyeceğim. Şayet İsa isen, seni bugün ne yapayım? Çünkü Rabbinin dinini bizlere tebliğ ettin ve biz de onları kabul ettik. Git, sana kapıyı açmayacağım".* Ümidi kırılan şeytan; *"doğru söylüyorsun. Ben İsa değilim, şeytanım. Artık seni saptırmak istemiyorum. Ancak aklına geleni bana sorabilirsin"* dedi. Rahip; *"doğru söyleyecek misin?"* deyince, şeytan; *"sorduklarının hepsine doğru cevap vereceğim"* dedi. Bunun üzerine rahip; *"âdemoğlunun hangi huyu onları saptırmaya daha çok yardımcıdır?"* diye sordu. Şeytan şöyle cevap verdi: *"Üç şey bize yardımcı oluyor. Öfke, cimrilik ve sarhoşluk".*

Ebu İyas el-Yemânî'nin babası, Vehb'den rivayet ediyor:

Musa (a.s); *"ey Rabbim! Seni dili ve kalbiyle zikredenin mükâfatı nedir?"* deyince, Allah (c.c); *"Onu kıyâmet günü arşımın gölgesinde gölgelendirir ve himayem altına alırım"* buyurdu. Musâ (a.s); *"ey Rabbim! Hangi kulların daha âsîdir"* diye sorunca, Allah (c.c); *"hiçbir vaazın fayda vermediği ve yalnız kaldığında beni hatırlamayanlardır"* buyurdu.

Abdullah b. Büceyr, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Musa (a.s); *"ey Rabbim! En sevgili kulların kimlerdir"* dedi. Allah (c.c); *"hastaları ziyaret eden, sevdiklerini kaybedenleri teselli eden ve ölülerin cenazelerini kaldıranlardır"* buyurdu.

Zebur'un Sonundaki Otuz Altın Ögüt

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'ten naklediyor:

Âlimlerden biri, daha âlim birine; *"kaç bina yapayım"* diye sordu. Âlim; *"seni güneşten ve yağmurdan koruyacak kadarıyla yetin"* dedi. Biri; *"ne kadar yemek yiyeyim?"* deyince, diğeri; *"açlığını giderecek ve karnını tam doyurmayacak kadar"* buyurdu. Biri; *"nasıl elbise giyineyim?"* deyince, diğeri; *"İsâ (a.s)'nın giyindiği"*

kadarıyla yetin" dedi. "Ne kadar güleyim?" deyince; "sesin duyulmayacak şekilde gültümse" dedi. "Ne kadar ağlayayım?" deyince; "Allah korkusuyla ağlamaktan bıkmı" dedi. "Amellerimin ne kadarını gizleyeyim?" deyince; "insanların, hiçbir iyilik yapmadığını sanacakları şekilde amellerini gizle" dedi. "Ne kadarını bildireyim?" deyince; "istekli insanların sana uyacakları kadarını bildir" dedi.

Abdussamed b. Ma'kal rivayet ediyor:

Adamın birinin Kâbe'de amcam **Vehb'e** şöyle dediğini işittim: "Allah sana rahmet etsin. Bana **Dâvud** (a.s.)'a indirilen **Zebur'u** anlat" dedi. Amcam; "olur" dedi ve şöyle anlattı: "**Zebur'un** sonunda otuz satır gördüm. O satırlarda şunlar yazıyordu:

'Ey Dâvûd! Beni dinle. Kim azabımdan korkar olduğu halde bana kavuşursa, ona azap etmem.

Ey Dâvûd! Kim günahlarından hayâ eder olduğu halde bana kavuşursa, hafaza meleklerine günahlarını unuttururum.

Ey Dâvûd! Beni dinle! Hak ile konuşuyorum. Eğer kullarımdan biri dünya dolusu günah işlese, sonra pişman olup, bir kere tevbe etse; o günaha dönmeyeceğini kalbinden anlar, yağmurun gökten dökülmesi gibi günahlarını dökerim.

Ey Dâvûd! Beni dinle! Kullarımdan biri, bir iyilik işlemiş olduğu halde bana gelse, onu cennetime koyarım.' Bunun üzerine **Dâvud** (a.s) şöyle dedi: 'Bu yüzden seni tanıyanın senden ümidini kesmesi helâl değildir'.

'Ey Dâvûd! Onları ne zaman koruduğumu biliyor musun? Kalplerini şirkten ve şüpheden temizledikleri, benim cennet ve cehennemim olduğunu, öldürüp dirilttiğimi, ölüleri kabirden çıkartıp dirilttiğimi, eş ve çocuk edinmediğimi bildikleri zaman onları korumam altına alırım. Bunlara kesin olarak inanmış ve az amel işlemiş olarak öldükleri takdirde, onların az amellerini çoğaltırım.

Ey Dâvûd! Sırat köprüsünü en hızlı kimin geçeceğini biliyor musun? Hükmüme razı olanlar ve dilleri zikrimden ıslananlar geçecektir.

Ey Dâvûd! Hangi müminlerin katımda daha üstün makama sahip olduğunu biliyor musun? Hükmüme razı olan, verdiğim

rızka rıza gösteren ve nimetlerime şükredenlerdir.

Ey Dâvud! Hayatını uzatmayı çok sevdiğim müminlerin kimler olduğunu biliyor musun? 'Allah'tan başka ilâh yoktur' deyip, korkundan tüyleri ürperenlerdir. Babanın, evladının ölmesini istemediği gibi, bu kullarımın ölmesini istemem. Onların, dünyanın dışında mutlu olmalarını isterim. Çünkü dünya nimetleri belâyı, oradaki refah ise şiddeti içermektedir. Orada amansız düşmanları vardır ve düşmanları damarlarında dolaşmaktadır. Bunun için velilerimi acele olarak cennetime alırım. Eğer böyle olmasaydı, Âdem, evlatları ve tüm mü'minler Sur'a üfürülene kadar ölmezlerdi.

Ey Dâvûd! Kalbinden geçenleri biliyorum. Onları(n ruhunu) alarak ibadetlerini kestiri diyorsun? Müminlere, ufak musibetlere uğramalarına karşılık büyük sevaplar verdiğimi bilmiyor musun? Ölüm ise musibetlerin en büyüğüdür. Güzel cesedini topraklar arasında görürsün. Ömürlerini uzattıklarımın ise, sevaplarını çoğaltmak için ömürlerini uzatırım'.

Dâvûd (a.s) şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Hamd sanadır. Bunun için kendini merhametlilerin en merhametlisi olarak adlandırdın. Ey Rabbim! Senin rızan için üzgünleri teselli edenlerin mükâfatı nedir?'. Allah (c.c)da; 'İman elbisesini giydirmem ve o elbiseyi asla çıkartmamamdır' buyurdu.

Dâvûd (a.s); 'ey Rabbim! Senin rızan için (kardeşlerinin) cenazelerine katılanın mükâfatı nedir?' dedi. Allah (c.c); 'Öldüğünde cenazesini meleklerin kaldırması ve ruhlar arasında onun ruhuna salavat okumamdır' buyurdu.

Dâvûd (a.s); 'Ey Rabbim! Senin rızan için dul ve yetimlere yardım edenin mükâfaatı nedir?' deyince, Allah (c.c); 'Hiçbir gölgenin bulunmadığı günde, arşımın gölgesinde onu gölgelendirmemdir' buyurdu.

Dâvûd (a.s); 'Ey Rabbim! Senin korkundan ağlayan ve göz yaşları yüzünden aşağı akanın mükâfatı nedir?' deyince, Allah (c.c); 'Yüzünü cehenneme haram kılmamdır' buyurdu'.

Dinin, İmanın, Amelin, İlmin, Zülmün, Hasetçinin, İsrâfçının, Tembelin ve Gâfilin Özellikleri

Ukeyl b. Ma'kal, amcası **Vehb'i** şöyle derken işittiğini söylüyor:

"Her şeyin bir alâmeti vardır ve onunla tanınır. Bu alâmet, sahibinin lehine veya aleyhine şahitlik eder. Dinin de üç alâmeti vardır ve onlarla tanınır. Bu alâmetler iman, ilim ve ameldir. İmanın üç alâmeti vardır: Allah'a, meleklerle, kitaplara peygamberlere imandır. Amelin üç alâmeti vardır: Namaz, oruç ve zekâtır. İlmin de üç alâmeti vardır: Allah'ı tanımak, Allah (c.c)'in neyi sevip, neyi sevmeyeceğini bilmektir. Zorlaştıranın üç alâmeti vardır: Kendinden yukarıdakiyle boğuşur, bilmediğini söyler ve erişemeyeceğine el uzatır. Zalimin üç alâmeti vardır: Kendinden yukarıdakine, emirlerine karşı gelmek suretiyle zulmeder, kendinden aşağıdakine fiili olarak zulmeder ve zalimlerle bir olur. Münâfığın üç alâmeti vardır: Tek başına kaldığında tembellik eder, yanında başkası olduğu zaman çalışkan görünür ve her işinde övülmeye özen gösterir. Hasetçinin de üç alâmeti vardır: Haset ettiği (kişi)nin arkasından gıybetini yapar, geldiğinde yaltaklık eder ve musibete maruz kaldığında ona söver. İsrâfçının üç alâmeti vardır: Gerekli olmayanı satın alır, gereğinden fazla yer ve gerekli olmayanı giyer. Tembelin üç alâmeti vardır: Taviz verinceye kadar yavaş davranır, taviz verince ziyana uğrar ve ziyana uğrayınca günah işler. Gâfilin üç alâmeti vardır: Yanılma, oyun ve unutmadır".

Tevrat'taki Dört Öğüt ve Bir Zahid'in Kraldan Uzak Olmak İçin Başvurduğu Yöntem

Abdullah b. Deylemî, **Vehb'den** naklediyor:

"Tevrat'ta dört şey yazılıdır. İstişare etmeyen pişman olur, kanaatkâr olan yetinir, fakirlik⁽¹⁾ kıvılcıktır ölümüdür ve itaat ettiğiniz gibi itaat olunursunuz".

Bekkar b. Abdullah, **Vehb b. Münebbih'i** şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

(1) Yani fakirlik ölümün bir çeşididir. (Çev.)

"Adamın biri, zamanının en faziletli insanıydı. Ziyaret ediliyor ve saygı görüyordu. Bir gün yanında toplananlara şöyle dedi: 'Bizler isyan korkusuyla dünyayı terkettik, mallarımız ve ailelerimizden uzaklaştık. Bu halimizle mal sahiplerinden daha çok isyana maruz kalmamızdan korkuyorum...'. Bu sözler etrafta yayıldı ve kralın kulağına da ulaştı. Sözlerden hoşlanan kral adamı ziyaret etmek için yola çıktı. Adama; 'kral seni ziyarete geliyor' dediler. 'Kral beni ne yapacak?' dedi ve yanında bulunanlardan birine; 'yanında yiyecek bir şey var mı?' diye sordu. Adam; 'biraz hurma var' dedi. Hurmaları alıp önüne koydu ve yemeye başladı. Daha önce, gündüzleri hep oruç tutardı. Kral yanına gelip durdu ve selam verdi. Adam hafif bir sesle selâmı aldı ve yemeye devam etti. Kral; 'Vaaz eden adam nerede?' diye sorunca, oradakiler; 'işte bu adamdır' dediler. Kral; 'şu yemek yiyen adam mı?' deyince, 'evet, o adam' dediler. Bunun üzerine kral; 'bu adamda hiçbir hayır olmaz' dedi ve oradan ayrıldı. Kralın ayrılmasından dolayı fazilet sahibi adam Allah'a hamdetti".

Abdurrahman b. Mehdi, Vehb b. Münebbih'i bahsi geçen hikayeyle ilgili şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Kral o adamın çalışkanlığını duyanca; "onun ziyaretine gidelim" dedi. Bu durum karşısında rahibi müjdelediler. O gün gelince rahip dışarı çıktı. Bir tabağın içine bakla, nohut ve yağ koyup karıştırdı. Kralın büyük bir kalabalıkla birlikte geldiğini görünce büyük lokmalar yapıp oburca yemeye başladı. Başını yemeğe dikmişti ve etrafına hiç bakmıyordu. Kral; "rahip nerede?" diye sorunca, oradakiler; "işte şu" dediler. Kral; "ey falanca! Nasılsın?" deyince, adam karşılık vermedi ve yemeye devam etti. Sıradan bir insan gibi davranıyordu. Kral atını çevirdi ve; "bu adamda hayır yok" deyip ayrıldı. Rahip bunun üzerine; "beni yermesine rağmen, onu uzaklaştıran Allah'a şükürler olsun" dedi.

En Zahid, En Hırslı, En Cömert, En Cimri Kişiler, Musa (a.s)'nın Nuru, Yunus (a.s)'un Sabırsızlığı ve Süleyman (a.s)'ın Karıncayı Dahi İşitmesine Dâir

Âmir b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'den rivayet ediyor:

"İnsanların en zahidi, dünya için hırslı olsa da, helâl kazançtan başkasına razı olmayandır. Dünyalıklar konusunda en çok

hırslı olan insan ise, kazancının helâl veya haram olduğuna bakmayandır. En cömert insan -başkaları tarafından cimri sayılsa dahi- Allah'ın hukukunu yerine getiren insandır. İnsanların en cimrisi ise, diğer insanlar tarafından cömert kabul edilse de, Allah'ın hukukunu yerine getirmede cimrilik eden kimsedir".

Atâ b. Müslim, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c) Musâ (a.s) ile bin makamda konuştu. Musâ (a.s) Allah (c.c) ile konuştuğunda üç gün yüzünde nur görülürdü".

Ebu Abdurrahman, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Peygamberliğin çok ağır yükü vardır. O yükü kuvvetli insanlardan başkası taşıyamaz. Yunus b. Meta salih bir kul idi. Kendisine peygamberlik verilince o yükü taşıyamadı. Elinden düştü ve kaçtı. Bunun için Allah (c.c) elçisine hitaben; 'Azim sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sabret'⁽¹⁾ ve 'Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertili dertili Rabbine niyaz etmişti'⁽²⁾ buyurdu.*

Vehb'in oğlu, babası Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Allah (c.c) rüzgâra emretti ve; 'yeryüzünde konuşulanların hepsini Süleyman (a.s)'ın kulağına ulaştıracaksın' dedi. Bunun için Süleyman (a.s) karıncanın sesini duydu".

Şirk, Oruçtan Sonra İftarın Güzelliği, İstikamet Üzere Olmak, Fakirleri Razi Etmek ve Kabre Dâir İsa (a.s)'ın Sözleri

Muhammed b. Amr, Vehb'den naklediyor:

"Allah katında şirkten sonra en büyük günah, insanlarla alay etmektir".

Abdurrezzak, Vehb'den naklediyor:

"İnsan oruç tuttuğu zaman güçlü zayıflar. Afiyet üzere iftar ettiği zaman, eski güçlü geri döner".

Bekkar b. Abdullah, Vehb'den naklediyor:

Âbid bir kişi, başka bir âbidin yanına uğradı. Biri; "ne istiyor-

(1) Ahkaf, 35.

(2) Kalem, 48.

sun?" deyince, diğeri; *"falancaya şaşıyorum. İbadetlerinin çoklucundan dünya tartılıyor"* dedi. Bunun üzerine öteki; *"dünyayı tartana değil, istikamet üzere olana hayret et"* dedi.

Bekkar b. Abdullah, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

İsrailoğulları (toplu olarak) cezalandırıldılar. Bunun üzerine peygamberlerine gidip; *"Rabbimizi razı edecek şeyi bilmeyi ve ona uymayı istiyoruz"* dediler. Allah (c.c) da peygamberlerine vahyedererek şöyle buyurdu: *"Beni razı edecek şeyi bilmeyi ve ona uymayı arzuluyorlar. Onlara söyle; rızamı istiyorlarsa fakirleri razı etsinler. Fakirler razı olursa ben de olurum. Onları kızdırlarsa ben de kızarım"*.

Ömer b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'den naklediyor:

İsâ (a.s) havarilerle birlikte bir kabrin başında duruyordu. Oradakiler kabrin karanlığını ve vahşetini hatırladılar. Bunun üzerine İsâ (a.s) şöyle buyurdu: *"Bundan daha dar ve karanlık olan annelerinizin karnındaydınız. Allah (c.c) bir kulunun kabrini geniş kılmayı dilediği zaman, onu genişletir"*.

Şeytanın İsâ (a.s)'yı ve Gezgin Bir Âbidi Kandırmak İsterken Söylediği Sözler

Gavs b. Câbir, Ebu Huzeyl'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Şeytan, İsâ (a.s)'yı Kudüs'teki tepenin üzerinde görünce; *"ölülerini dirilttiğini iddia ediyormuşsun"* dedi. İsâ (a.s) da; *"evet, öyleydin"* dedi. Şeytan; *"o halde Allah'a duâ et, şu tepeyi ekmek kılın"* dedi. İsâ (a.s); *"insanların hepsi ekmekle mi yaşar?"* deyince şeytan; *"eğer dediğin gibiysen kendini buradan at; melekler tutsun"* dedi. Bunun üzerine İsâ (a.s); *"Rabbim nefsimi denememe emretti. Nefsimin bana teslim olup olmayacağını bilmiyorum"* buyurdu.

Bekkar b. Abdullah, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Gezgin bir âbid vardı. Şeytan, şehvet ve öfke silahını kullanarak onu aldatmak istiyordu. Ancak onu kandırmaya güç yetireme-

di. Namaz kılariken yılan kılığında gelip âbidin ayağına ve vücuduna dolandı. Sonra kafasını âbidin kafasının üzerine koydu. Âbid ise namazına devam etti ve ona hiç iltifat etmedi. Secde etmek isteyince, secde edeceği yere çöreklenildi. Secde etmek için kafasını eğen âbidin kafasını koparmak amacıyla ağzını açtı. Ancak âbid kafasıyla yılanın kafasını kenara itti ve secdesini yaptı. Bunun üzerine şeytan şöyle dedi: 'Seni korkutan, şehvet ve öfkeyle yoldan çıkartmak isteyen benim. Vahşi hayvanlar ve yılan kılığında sana gelen de benim. Bundan sonra sana karşı samimi olacağım ve namazda gözüne görünmeyeceğim. Çünkü bütün yolları denememe rağmen seni kandırmayı başaramadım'. Âbid ise; 'Allah'ın izniyle hiçbir zaman senden korkmadım' dedi. Şeytan; 'sana istediklerini haber vermem için bana soru sormayacak mısın?' deyince, âbid; 'sana soru soracak değilim' dedi. Şeytan; 'ailenden kimlerin öldüğünü sormayacak mısın' deyince, âbid; 'ben onlardan önce öldüm' dedi. Şeytan; 'Âdemoğullarını ne ile sapıttığımı sormayacak mısın?' deyince, âbid; 'ne ile onları sapıttığını bana haber ver!' dedi. Bunun üzerine şeytan şöyle dedi: 'Üç haslete sahip olanları aldatırım. Bunlar cimrilik, öfke ve sarhoşluktur. Cimri olan insanın gözündeki malını azaltırız ve onu başkalarının malına göz dikmeye teşvik ederiz. Öfkeden kızgın demir haline gelen insanla, çocukların topla oynaması gibi oynarız. Ölüleri diriltene olsa dahi, bir sözle tüm yaptıklarını yıkarız. Sarhoşu ise, kulağından tutar ve her türlü kötülüğe kolayca yönlendiririz'.

Eyyub (a.s), Yusuf (a.s) ve Babil Kralı Buhtunnasr'ın Hayatında Yedi Rakamı, Amelsiz Duanın Zâfiyeti, Âmelde Sadece İlâhi Rızayı Düşünmek, İlâhi Sevgi ve İyi Ticaretin Ne Olduğuna Dâir

Ebu Huzeyl es-San'ânî, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Eyyub (a.s) yedi yıl hasta yattı. Yusuf (a.s) hapiste yedi yıl kaldı. Buhtunnasr ise, yedi yıl azap gördü ve vahşi hayvanların eline bırakıldı".

Simak b. Fazl, Vehb'den rivayet ediyor:

"Amelsiz duâ edenin örneği, yaysız ok atan gibidir".

Ömer b. Abdurrahman b. Mehdi, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Âlimlerden biri şöyle demiştir: *"Cennet için Allah'a ibadet edip, verince çalışan ve vermeyince çalışmayan kötü işçi gibi olmaktan hayâ ediyorum. Cehennemden kurtulmak için Allah'a ibadet edip, korkunca çalışan ve korkmayınca çalışmayan kötü köle gibi olmaktan hayâ ediyorum..."*.

Seriyy b. Yahya anlatıyor:

Vehb b. Münebbih, Mekhul'a mektup yazdı ve şöyle dedi: *"Elde ettiğin islâmî ilimlerle insanlar katında sevgi elde ettin. Batın ilminle de Allah'a yakın olmayı ve Yüce Mevla'nın sevgisini iste."*

Ebu Sinan eş-Şeybânî, Vehb'den rivayet ediyor:

"Ey oğlum! Allah'a itaat etmeyi en büyük ticaret edin ki, dünya ve âhiret kârını artırasın. Allah'a iman, seni taşıyacak olan gemidir. Allah'a tevekkül yelkenin, dünya denizin, günler ise dalgalarıdır. Farz ameller, manevî kazanç edineceğin ticaretindir. Nafîleler hediyen, hırs ise gemini yürütecek rüzgârındır. Nefsine engel olman da, demirleyeceğin limanıdır. Ölüm dünyanın sahili, Allah (c.c) ise, o sahilin yegâne sahibidir. Allah katında en iyi tüccarlar, malları iyi ve hediyeleri bol olanlardır. En sevimsiz tüccarlar ise, malları az ve hediyeleri kötü olanlardır. Yaptığın ticaret oranında kâr edindir ve hediyelerin oranında ikram görürsün".

Herkese Çabaladığı Şeyin Verileceğine, İlmin Âfetine, Allah'ın Kimden Nefret Ettiğine, Bir Âbidin Son Anda Kuruluşuna ve Başkalarına Kötü Örnek Olmak İstemeyen Bir Erdemli Kulun Güzel Ölümüne Dâir

Ukeyl b. Ma'kal b. Münebbih, amcası Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Mükâfat belirlenmiş ve arzedilmiştir. Fakat çalışmayan onu elde edemez, istemeyen ve bakmayan göremez. Allah'ın taatı isteyene yakın, istemeyene ise uzaktır. Kim taatını hırsla korursa onu elde tutar. Kim de sevmesse, onu bulamaz. Elde etmeye çalışanı geri de bırakmaz ve çalışmayan onu elde edemez. Allah'a itaat

kişiyi şereflendirir, zâyi edeni aşağılar. Allah'ın Kitabı buna delildir. O'na iman ise, buna teşvik etmektedir".

Vehb b. Münebbih'ten naklediliyor:

"Malın âfeti olduğu gibi, ilmin de âfeti vardır".

Ömer b. Abdurrahman, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Dâvûd (a.s); *"ey Rabbim! Hangi kullarını daha çok seversin?" dedi. Allah (c.c); "namazı güzel kılan müminleri severim" buyurdu. Dâvûd (a.s); "ey Rabbim! Hangi kullarından daha çok nefret edersin" deyince, Allah (c.c); "görünüşü güzel olan kâfirden nefret ederim. Bu, inkâr etmiş, diğeri ise şükretmiştir" buyurdu.*

İmam Ahmed ise, şu ilaveyi rivayet ediyor:

Dâvûd (a.s); *"ey Rabbim! Hangi kullarından daha çok nefret edersin" deyince, Allah (c.c); "İstihare yapan ve istiharesi sonucu gösterdiğime razı olmayandan nefret ederim" buyurdu.*

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Âbidlerden biri Allah'a ibadet etmekle meşgul oluyor ve çokça ibadet ediyordu. Şeytan, âbid bir insan kılığında onun yanına geldi. Âbid, insan kılığında gelen(şeytan)'i sevdi. Çünkü çok ibadet ediyordu. Âbid namaz kılariken şeytan; 'köye gidip insanların arasına karışalım. Onların eziyetlerine katlanırsak sevabımız büyük olur' dedi. Âbid şeytanın teklifini kabul etti. Ayağını kapıdan dışarı atınca bir melek geldi ve; 'bu adam şeytan, seni aldatmak istiyor' dedi. Âbid; 'Allah'a isyan için hareket eden biri oldum' dedi ve ayağını yerinden oynatmadan ruhunu teslim etti".

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Zamanın en faziletli insanlarından biri, insanları domuz eti yemeye zorlayan kralın yanına geldi. Kralın korumalarının başı adama; "bana eti helâl olan bir hayvan getir. Onu keseyim. Kral, sana yedirmek için domuz eti istediğinde, yenmesi helâl olan o eti getiririm" dedi. Bu sözler üzerine adam eti yenen bir hayvan kesti ve etini korumaların başına verdi. Sonunda kral geldi ve domuz eti istedi. Baş muhafız önceden kesilen hayvanın etinden getirdi ve

zamanın en faziletlisi olan insanın önüne koydu. Kral ona, eti yemesini emretti. Başmuhafız da etin domuz eti olmadığını işaret etti ve yemesini istedi. Ancak adam etten yemedi. Bunun üzerine kral baş muhafıza, adamı götürüp öldürmesini emretti. Muhafız adamı oradan çıkarınca; *"niçin yemedin? Yoksa seni aldatıp domuz eti getirdiğimi mi sandın?"* dedi. Adam; *"etin domuz eti olmadığını anladım. Ancak insanların beni örnek almalarından korktum. Kral tarafından domuz eti yemeye zorlananların; 'falanca da yedi' deyip beni örnek almalarından ve böylece fitneye düşmelerinden korktum"* dedi. Adam eti yemediği için öldürüldü.

Hüküm Vermenin İnce Şeyleri Köreltmesi, Musibete Karşı Direnci Kaybetmemek, Dilenciye Aşağılamamak, Zenginliğin Mesuliyeti, Kıbrın Bir Türü, İbâdetin Gücü Artırması ve Uç Uyarı

Abdurrezzak rivayet ediyor:

Vehb'e dedim ki: *"Sen Süreyya yıldızını görür ve bize bazı şeyleri haber verirdin. Şimdi ise, bu halini göremiyoruz".* Bunun üzerine Vehb; *"kadılığa tayin olduktan sonra bu özelliğim kayboldu"* dedi.

Münzir, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Havarilerden birinin kitabında şu sözleri okudum: 'Eğer musibet ehlinin yoluna girersen, gönlünü hoş tut. Çünkü bu seni peygamberlerin ve salih kulların yoluna götürür. Eğer başına gelen seni zenginliğe götürürse, bu seni peygamberlerin ve salih insanların yolundan başka bir yola götürür'".

Münzir, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Âbidlerden biriyle hizmetçisine, üç günde bir (gaybdan) yemek geliyordu. Bir gün ansızın yemek bir kişilik olarak gelmeye başladı. Bunun üzerine âbid kölesine; 'ikimizden birinin muhakkak bir kusur işlemiş olması lazım ki, rızkı kesilsin. Yaptıklarını hatırlamaya çalış' dedi. Köle, önce bir şey yapmadığını söyledi. Ancak daha sonra kapıya gelen bir dilencinin yüzüne kapıyı kapattığını hatırladı. Bunun üzerine âbid tevbe etti ve yemekleri eskisi gibi iki kişilik olarak gelmeye başladı".

Temîmî, Vehb'den rivayet ediyor:

"Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginlerin cennete girmesinden daha kolaydır".

İbni Vehb, babası Vehb'den naklediyor:

Tevrat'ta şunlar yazılıdır: "Kişinin, kardeşinin davetine icabet etmemesi, ona iyilik etmemesi ve yemek getirince beğenmemesi kibirdendir. Kim yediği yemeğe şükrederse, Allah'a olan şükür görevini yerine getirmiş olur".

Muhammed b. Cubâde, Vehb'den rivayet ediyor:

"Kim ibadet ederse gücü artar, kim de tembellik ederse gücü azalır".

Abdussamed, Vehb'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Ey insanlar! Benden üç şeyi belleyin. Arzularınıza uymaktan, kötü arkadaştan ve kendinizi beğenmekten sakının".

Şeytan'ın Hilekârlığı, Nûrun İsyankârlar Elinde Kayboluşu ve Süleyman (a.s) ile Bir Bekçi Arasındaki Diyalog

Ebu Huzeyl, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Âdemoğullarının herbirinin yanında bir şeytan vardır. Şeytan kâfirin yemeğinden yer, içeceğinden içer ve onunla birlikte uyur. Mümin ise şeytandan sakınır. Şeytan müminlerin üzerine çullanmak için gafil anlarını gözetler. Şeytan tarafından en çok sevilen insanlar ise çok yiyen ve çok uyuyanlardır".

Ukeyl'in babası Ma'kal, Vehb'den naklediyor:

"Allah (c.c) Musâ (a.s)'ya bir nur verdi. Kardeşi Harun; 'ey kardeşim! O nuru bana ver' dedi. Musâ (a.s) kardeşinin isteğini yerine getirdi ve nuru ona verdi. Daha sonra Harun (a.s) o nuru oğullarına verdi. Kudüs'te peygamberlerin ve arkadan gelen kralların kutsal saydığı kaplar vardı. Harun (a.s)'un iki oğlu o kaplarda içki içtiler. Bunun üzerine gökten bir ateş geldi ve Harun (a.s)'un iki oğlunu götürdü. Harun (a.s) yüzünü göğe çevirdi ve oğulları için Allah'a yakardı. Bunun üzerine Allah (c.c) vahyetti ve şöyle

buyurdu: 'Bana itaat edenlerin soyundan isyan edenlere böyle yaparım. İsyân ehli olanlara neler yaparım acaba?'

Vehb, babasının şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Süleyman b. Dâvûd (a.s)'un bin tane sarayı vardı. Sarayların üstü inciden, altı ise demirdendi. **Süleyman** (a.s) bir gün rüzgâra bindi ve nöbet tutan bir bekçinin yanına uğradı. Bekçi: **Dâvûd** ehli büyük bir saltanata ermiştir' dedi. Rüzgâr, bekçinin sözlerini **Süleyman** (a.s)'a ulaştırdı. Bunun üzerine **Süleyman** (a.s) bekçinin yanına geldi ve şöyle dedi: 'Sözlerini duydum ve gücünün yetmediğini temenni etmemeni söylemeye geldim. Senin için bir tespih, **Dâvûd** ehline verilenlerden daha hayırlıdır'. Bekçi: 'git, benim sıkıntımı giderdiğin gibi Allah da senin sıkıntını gidersin' dedi'.

İbrahim (a.s)'ın **"Halil"** Diye İsimlendirilişi, Müminlerin Ruhları, Kendine Hakim Olmak ve Rab Teâlâ'nın Bazı Peygamberlere Verdiği Öğütler

Dâvûd b. Ebî Hind, **Vehb**'den rivayet ediyor:

"Allah'ın gökten indirdiği kitapların bazılarında, **İbrahim** (a.s)'e şöyle dediğini okudum: 'Niçin seni halil (dost) edindiğimi biliyor musun?'. **İbrahim** (a.s); 'ey Rabbim! Bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine Allah (c.c); "namazdaki alçak gönüllülüğünden dolayı seni halil (dost) edindim' buyurdu".

Hakem b. Eban rivayet ediyor:

San'a ehlinden bir kişi bana misafir geldi ve **Vehb b. Münebbih**'i şöyle derken işittiğini haber verdi: "Allah'ın yedinci semada **Beyza** adında bir sarayı vardır. Müminlerin ruhları burada toplanır. Dünya ehlinden biri öldüğünde ruhlar onu karşılar ve gurbetten dönenin yakınlarını sorduğu gibi, dünyada olup bitenleri sorarlar".

Muhammed b. Ziyad, **Vehb**'den rivayet ediyor:

"Kim şehvetini ayağının altına alırsa, şeytan onun gölgesinden korkar. Kim de hilmini arzularına galip kılsa, o galip gelen âlimdir".

Fudayl b. İyad, Vehb'den rivayet ediyor:

Allah (c.c) bazı peygamberlerine vahyederek şöyle buyurdu: *"Benim için eziyetlere katlanan ve rızamı kazanmak için çaba harcayanlar evime gelip cennetlerimin kokusunu aldıklarında, kendilerine yakın olan sevgiliyi görmek için amel işleyenler birbirlerine müjdeliler. Ben büyük ihsan sahibiyim. Onların amellerini hiç unutabilir miyim? Bana yönelenler bir yana, yüz çevirenlere dahi cömert davranırım. Günah işleyip, affımın yanında günahını büyük ve bağışlanmaz görene kızdığım kadar hiç kimseye kızmam. Eğer acele olarak birini cezalandırmak istesem, rahmetimden ümit kesenleri cezalandırırım. Onlar ihsanımı ve ikramımı inkâr etmişlerdir. Ben isyan edilmesi helâl olmayan ve rahmetimle ibadet edilenim. Makamımdan korkanların ezikliğine ihtiyacım yoktur. Kullarım kıyamet günü gözleri kamaştıran sarayları gördükleri zaman; 'bunlar acaba kim için?' derler. Ben de; 'Benden korkan, nefsinde isyanı ve ümitsizliği birleştirmeyenler içindir. Beni övenleri severim. Beni methedin' derim".*

İsa (a.s.)'nın Helak Olmuş Bir Köyü Ziyareti ve Soruları

Muhacir el-Esedî, Vehb b. Münebbih'den rivayet ediyor:

"İsa (a.s.), insanları, cinleri, kuşları ve tüm hayvanları ölmüş bir köye uğradı. Durdu ve bir süre helâk olan köye baktı. Sonra köy halkına yöneldi ve; 'bunlar Allah'ın azabıyla ölmüştür. Başka bir nedenle ölmüş olsalardı ayrı ayrı ölürlerdiler' dedi. Sonra; 'ey köy halkı' diye seslendi. Aralarından biri; 'buyur ey İsa' dedi. Bunun üzerine İsa (a.s) ölümler arasından ses veren adama; 'suçun neydi?' diye sordu. Adam; 'tağutlara ibadet etmek ve dünya sevgisi' karşılığını verdi. İsa (a.s); 'tağutlara nasıl ibadet ederdiniz' deyince, 'Allah'a asi olanlara itaat ederdik' dedi. 'Dünyayı nasıl severdiniz?' diye sorunca; 'çocuğun annesini sevdiği gibi severdik. Onu elde ettiğimizde sevinir, yitirdiğimizde ise üzülürdük. Büyük emellerle Allah'ın kulluğundan yüz çevirdik ve gazabına yöneldik' dedi. İsa (a.s); 'durumunuz nice idi?' diye sorunca; 'geceyi afiyet içinde geçirdik, sabaha erişince helâk olduk' dedi. İsa (a.s); 'arkadaşlarına ne oldu? Onlar neden konuşmuyorlar?' diye sordu. Adam; 'onların ağızlarına ateşten dizgin vuruldu' dedi. İsa (a.s); 'sen nasıl benimle konuşabildin?' deyince, 'ben onların arasındaydım, fakat

onlar gibi değildim. Azap gelince beni de onlarla birlikte götürdü. Sadece bir kila tutunuyorum. Ateşe mi düşeceğim, yoksa kurtulacak mıyım, bilemiyorum' dedi.

Mükâfaat, İbadet, Günah, Dosdoğru Olmak ve Kıyame- tin Dehşetine Dâir

Ukeyl b. Ma'kal, amcası **Vehb**'den naklediyor:

"Mükâfat verilmesi farzdır. Ancak çalışmayan onu elde edemez. İstemeyen ona kavuşamaz ve bakmayan göremez. Allah'ın taatı isteyene yakın, istemeyene ise uzaktır. Kim itaat etmeye hırs la itina gösterirse onu elde eder. Kim de sevmeyse, onu asla bulamaz. Elde etmeye çalışanı geri bırakmaz, çalışmayanı da aşağılar. Allah'a itaat etmek, hakkını verenı şereflendirir. Zayi edeni ise aşağılar. Allah'ın Kitabı bunun delilidir. İman, insanı buna teşvik eder ve hilim sahibi insanların dilinden dökülen hikmetler onu süsler. Kişi, Allah'a itaat etmedikçe, hilim sahibi olamaz. Allah'a sadece ahmaklar isyan eder. Gündüzün aydınlanması güneşin doğmasıyla, gecenin kararıması da güneşin batmasıylaadır. Aynı şekilde kişinin hilmi ancak Allah'a itaatla kemâle erer. Hilim sahibi ise asla Allah'a karşı gelmez. Kuşlar nasıl tek kanatla uçamıyorsa, amel etmeyen Allah'a itaat etmiş olmaz. İtaat etmeyen ise, asla amel etmeye tahammül edemez. Ateşin suyla söndüğü gibi, ameller riyâyla yok olur. Zina eden kadını, hamile kalması ele verir ve suçunu açığa çıkarır. Aynı şekilde, tatlı dille arkadaşını kandıranı da kötü amelleri ele verir. Hırsızlık, hırsızın mazeretini ortadan kaldırdığı gibi, Allah'ın rızasından başka amaçlar için Kur'an okuyanı da bu ameli yalanlar".

Abdussamed b. Ma'kal, **Vehb**'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Günahkârların yolundan gitmeyen, tembellerle oturmayan ve Rabbine dosdoğru ibadet eden kişiye ne mutlu. Onun örneği, dibinden su eksik olmayan, meyveleri güzel olan ve sürekli yeşil kalan ağaç gibidir".

İmran b. Abdurrahman, **Vehb**'den rivayet ediyor:

"Kıyâmet koptuğunda taşlar kadınlar gibi çıgılık atar ve diken-

li ağaçlardan kan akar”.

Sözüne, Dindarlığına, Sevgisine Güvenilmeyenler, Zemzemin Güzelliği, Cimri Bir Köy, Bir Peygamberle Âbid Arasındaki Diyalog ve Dinin Üç Temeline Dâir

Münzir, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

“Kim yalancılıkla tanınırsa, doğruluğuna inanılmaz. Kim de doğrulukla tanınırsa, sözüne itimat edilir. Kim çokça gıybet eder ve kin güderse, dindarlığına güvenilmez. Kim günah işlemekle ve aldatmacayla tanınırsa, sevgisine itimat edilmez. Kim de kıymetinin üstüne çıkarsa, kendi kıymetini inkâr etmiş olur. Başkası için çirkin olan, onun için güzel olmaz”.

Abdullah b. Osman b. Heysemî şöyle rivayet etmiştir:

Vehb yanımıza geldi. Zemzemden başka su içmemeye ve başka suyla abdest almamaya başladı. Kendisine; *“neden başka temiz suları kullanmıyorsun?”* denilince, şöyle dedi: *“Buradan ayrılıncaya kadar zemzemden başka su içmeyeceğim ve ondan başka suyla abdest almayacağım. Siz zemzemin nasıl bir su olduğunu biliyor musunuz? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın Kitabı'nda zemzemin en tatlı şey ve hastalara şifa olduğu yazılıdır. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın Kitabı'nda, zemzemin bereketini umanın hastalıklarının yok olacağı ve şifa bulacağı ifade edilmiştir. Zemzeme bakmak bile ibadettir.”.*

Abdullah b. Ahî, Vehb'den rivayet ediyor:

“Adamın biri Mısırlılar'dan üç gün boyunca yemek istedi. Ona yemek vermediler. Adam dördüncü gün açlıktan öldü. Cenazesini yıkadılar, kefenlediler ve defnettiler. Daha sonra adamın kefeni mihraplarında belirdi. Üzerinde; ‘canlıyken yemek vermeyip öldürdünüz ve ölüsüne ikram ettiniz’ yazılıydı”. Yahya şöyle demiştir: “Adamın öldüğü köyü daha sonra gördüm. Her evin bir misafirhanesi vardı. Halkın maddî durumu orta halliydi”. Bu sözleri söyleyen Yahya'nın tam adı İbn Abdülbâkî'dir.

Abdussamed, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

"Peygamberlerden biri, dağdaki mağarada yaşayan âbidlerden birinin yanına uğradı ve selam verdi. Âbid yanına gelen Allah elçisinin selamını aldı. Peygamber; 'ne zamandan beri buradasın?' diye sordu. Âbid, 'üç yıldan beri buradayım' cevabını verdi. Peygamber; 'geçimini nereden temin ediyorsun?' deyince, 'ağaç yapraklarını yiyorum' karşılığını verdi. 'İçeceğini nereden alıyorsun' diye sorunca, 'kaynak sularından içiyorum' dedi. Peygamber; 'kışın nerede kalıyorsun?' diye sorunca, 'bu dağın altında kalıyorum' cevabını verdi. 'İbadetlere karşı tahammülün nasıl?' diye sorunca, şöyle dedi: 'İbadetler benim günümdür. Dün onlarla birlikte geçmiş, yarın ise henüz gelmemiştir'. Âbidin bu sözleri peygamberin çok hoşuna gitti".

Ukeyl b. Ma'kal, Vehb'den rivayet ediyor:

"Dinin üç tarafı vardır. Onlarla amel et. Bu üç taraf, tüm salih amelleri işlemek isteyenler için iyi amellerin tamamını içermektedir. Birincisi Allah'ın açık ve gizli, yeni ve eski olarak verdiği nimetlere şükrederek amel işlemektir. Mümin bu nimetlerin şükrünü eda etmeye çalışandır. İkincisi, benzeri olmayan, pahası bulunmayan ve sefih (basit akıllı, beyinsiz) insanlardan başkasının yüz çevirmediği cennete girme arzusudur. Üçüncüsü ise, kimsenin güç yetiremeyeceği ve tahammül edemeyeceği cehennemden kurtulmak için amel yapmaktır. Çünkü cehennemin musibeti başka musibetlere ve oranın üzüntüsü başka üzüntülere benzemez. Cehennem çok şiddetlidir ve zilleti çok acıdır. Ondan kurtulmak için çalışmaktan ve Allah'a sığınmaktan sadece beyinsiz ve ahmak insanlar gafil olur. Onlar dünya ve âhiret hayatını hüsrana uğratmışlardır. Bu da zararların en büyüğü ve en korkuncudur".

Cennetin Anahtarı, Nuh (a.s.)'un Hali, Musibete Direnç, Kendi Ayıbını Bilmek, Sırat'ı Hızlı Geçmek, Bir Âbidin Nankörlüğü ve Üç Güzel Nimete Dâir

Said b. Ramâne'nin babası rivayet ediyor:

Vehb'e; "cennetin anahtarı 'Lâ ilâhe illallah (Allah'tan başka ilâh yok)'tır değil mi?" denildi. Vehb; "evet, cennetin anahtarı 'Lâ ilâhe illallah'tır. Ancak o anahtarın dişleri vardır. Kapıyı açacak anahtarla gelen açar, başka anahtarla gelen ise açamaz" dedi.

Zeyd b. Halid b. Ma'den, Vehb'den rivayet ediyor:

"Nuh (a.s), zamanının en güzel insanıydı ve başına örtü örterdi. Gemide açlık olmuştu. Nuh (a.s) gemidekilere görüldüğü zaman onlar doyarlardı ve açlıkları kaybolurdu".

Ömer b. Abdurrahman b. Mehrab, Vehb'den rivayet ediyor:

İsa (a.s) havarilere şöyle dedi: "Musibetten en çok korkanınız, dünyayı en çok seveninizdir".

Ca'fer b. Berkan, Vehb'den rivayet ediyor:

"Kendi ayıbıyla meşgul olup, başkalarının ayıplarına bakmaya, zillette olmadığı halde Allah'a karşı mütevazî olana, zillet ehline merhamet edene, helâl yoldan kazandığı malı infak edene, ilim, hilim ve hikmet ehliyle arkadaşlık edene ve sünnetle yetinip, bid'ata sapmayana ne mutlu".

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Zebur'da şöyle yazılı olduğunu gördüm: "Ey Dâvud! İnsanların hangisinin sırat köprüsünden daha hızlı geçeceğini biliyor musun? Hükmüme razı olanlar ve zikrimden dilleri ıslak olanlar sıratı en hızlı geçeceklerdir. Hangi fakirlerin daha üstün olduğunu biliyor musun? Verdiğim nimetlere şükreden, hükmüme ve taksimi-me razı olanlar en üstün olanlarıdır. Ey Dâvud! Hangi müminlerin, katımda makam bakımından daha üstün olduğunu biliyor musun? Vermediğime verdiğimden daha çok sevinenlerdir".

Abdullah b. Safvan (Bu zât Vehb'in kız torunudur), Vehb'den rivayet ediyor:

"Âbidlerden biri elli yıl ibadet etti. Allah (c.c) kendisine ilham ederek; 'ey kulum! Seni bağışladım' dedi. Âbid; 'ey Rabbim! Ben günah işlemedim. Hangi günahımı bağışladın?' dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) o âbidin boyun damarlarının birine ağrı verdi. Âbid ne uyuyabildi, ne de namaz kılabilirdi. Sonra ağrısı dindi ve uyudu. Daha sonra bir melek geldi ve; 'ağrın nasıldı?' diye sordu. Arkasından, Allah (c.c)'in; 'elli yıllık ibadetin ancak buna denktir' buyurduğunu haber verdi".

Beni Temim kabilesinden biri, Vehb'den rivayet ediyor:

"Nimetlerin başı üçtür. Birincisi, diğer nimetlerin tamamının onunla kemâle erdiği İslâm nimetidir. İkincisi, hayatın sadece kendisiyle güzel olduğu afiyet nimetidir. Üçüncüsü ise, yaşamın kendisiyle kâmil olduğu zenginlik nimetidir".

Nimete Şükür, Müminin Hali ve Halife Süleyman b. Abdülmelik'e Okunan Kitâbe

Huzeyme Ebu Muhammed anlatıyor:

Vehb b. Münebbih meczub, kör ve çıplak biriyle karşılaştı. Bu kişi; *"verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükürler olsun"* diyordu. Vehb'in yanında bulunanlardan biri; *"hangi nimetten dolayı şükrediyorsun?"* deyince adam; *"gözünü şehre çevir ve insanların çokluğuna bak. Birinci nimet olarak, onlar arasında benden başka Allah'ı tanıyan olmadığı için şükrediyorum"* dedi.

Âmir b. Mürre, Vehb'den naklediyor:

"Mümin, ilim edinmek için insanların arasına karışır, selamette olmak için susar, anlamak için konuşur ve nimetlere ermek için yalnız kalır".

Ebu Kesîr el-Yemânî, Vehb'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Mümin düşünen, hatırlayan ve ders alandır. Düşünür ve sükûnete erer. Hatırlar ve vuslata erer. Ders alır ve kötülere ayırır. Sükûnete erince tevâzuyu yakalar. Kanaatkâr olur ve endişesi kalmaz. Şehvetlerini dizginler, özgürlüğü elde eder. Hasedi bırakır, hakiki sevgiye erer. Fani olan her şeye karşı kanaatkâr olur, aklını kemâle erdirir. Baki olanlara rağbet eder, marifeti elde eder. Kalbi endişelidir. Endişesi ise akibetidir. Dünya ehli sevindiğinde, onlarla birlikte sevinmez ve ömür boyu mahzun kalır. Sevinci, insanların uyumasından sonra başlar. Allah'ın Kitabı'nı okur ve adeta âyetleri içine akıtır. Bazen kalbini korku sarar, bazen de gözleri dolar. Allah (c.c) onun gecesini Kur'ân okumakla gündüzünü ise uzletle geçirtir. Uzlette günahlarını düşünür ve amellerini azımsar. Bu insan kıyâmet gününde herkesten önce çağırılır ve; 'ey mübarek insan! Kalk cennete gir' diye nidâ edilir".

Ebu Zekeriya et-Teymî anlatıyor:

Süleyman b. Abdulmelik Kâbe'de iken, üzerinde yazı yazılı bir taş getirdi. Birinin, taşın üzerinde yazılı olanları okumasını istedi. Bunun üzerine **Vehb b. Münebbih** gelip, taş üzerinde yazılanları okudu. Taşın üzerinde şunlar yazıyordu: *"Ey âdemoğlu! Eğer ömrünün geriye kalan kısmının azlığını bilsen, uzun amelleri bırakırsın. Amellerini artırmaya çalışır, dünya hırsını terk edersin. Yarın seni pişmanlık karşılayacak ve ayağın kayacaktır. Baban ve soydaşların seni reddedecek. Dünyaya asla dönemeyecek ve emellerini artıracak fırsatı bulamayacaksın. O halde üzülmeyi fayda vermediği zaman gelmeden, âhiret için gayret et".* Bu sözleri duyan **Süleyman b. Abdulmelik** kendini tutamayıp ağladı.

Vehb'in Bir Gence Verdiği Öğütler ve Allah (c.c)'ın Musa (a.s)'ya Tevazu İle İlgili Seslenişi

Ukayl b. Ma'kal, amcası **Vehb'i** şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Ey oğulcuğum! Allah'a ihlaslı bir şekilde itaat et. İçin samimi olsun ve dışına uysun. Kim bir iyilik yapar ve gizlerse, onu yerine ulaştırmıştır. Kim bir amel işler ve Allah'tan başkasından gizlerse, amellerin hakikaten karşılığını veren ve onları kesinlikle zâyi etmeyene bildirmiş olur. Allah için gizlediğin amelin zâyi olmasından asla korkma. Allah'ın zulmedeceğini ve hakkını zayi edeceğini asla düşünme. Açık olarak yapılan amellerin gizli yapılanlardan daha üstün olduğunu sanma. Gizliye oranla açığın örneği, ağacın yapraklarıyla özü gibidir. Açık ameller yaprak, gizlileri ise özdür. Ağacın özüne zarar verildiği zaman, yaprakları ve dalları kurur. Özü sağlam olduğu zaman ise, hem yapraklar hem de dallar sağlam olur. Ağacın özü dış etkilerden güvende olduğu zaman yapraklar ve dallar sağlamlığını sürdürür. Din de böyledir. Kişinin iç âlemine uyan dış âlemi olduğu zaman, dini güzel ve sağlam olur. Ağacın hayatı, özüne bağlıdır. Dallar, yapraklar ve meyveler ise zinetidir. İç âlem dinin özü olduğuna göre, dış âlem onu güzelleştiren en önemli unsurdur".

İmran, **Vehb'den** rivayet ediyor:

Allah (c.c) **Musa (a.s)'ya** şöyle vahyetti: *"Bana duâ ettiğinde korku, şefkat ve eziklik içinde ol. Alnını toprağa sür ve yüzünü secdeye kapa. Bana yakardığın zaman, korkan bir kalp ile yakar.*

Hayatın boyunca benden kork. Cahillere nimetlerimi öğret. Kullarına, içinde bulundukları sapıklığı sürdürmemelerini ve cezalandırmamın şiddetli olduğunu söyle”.

İlim-Amel Beraberliği, Davud (a.s)'un Cimri Zenginlere Bedduası, Vehb'in Fakirleri Övmesi ve Gıybet Yapanı Azarlaması

Mâlik b. Dinar, Vehb b. Münebbih'ten naklediyor:

Bazı kitaplarda şunları okudum: *“Ey âdemoğlu! Bilmediklerini öğrenip, öğrendiklerini yaşamadıkça bir yarar elde edemezsin. Bunun örneği, götüremediği kadar odun yapan ve gücü yetmediği halde bir o kadarını daha ekleyen insan gibidir”.*

Hafs b. Meysera, Vehb b. Münebbih'ten rivayet ediyor:

Dâvud (a.s) şöyle dedi: *“Allah'ım; herhangi bir fakir, bir zenginden istekte bulunur ve zengin onun istediğini vermezse, o zengin sana duâ ettiğinde duâsını kabul etme ve istekte bulunduğu istediğini verme”.*

İbrahim b. Fâris, Vehb'den rivayet ediyor:

“Fakirler katında yer edinin. Çünkü kıyâmet gününde fakirlerin yeri büyük olacaktır”.

Abdussamed b. Ma'kal, Vehb'den rivayet ediyor:

“İlim öğrenip amel işlemeyenin örneği, yanında ilaç bulunduğu halde tedavi yapmayan doktor gibidir”.

Fazl b. Ebî İyâs'ın azatlısı Nuh b. Habîb rivayet ediyor:

“Vehb b. Münebbih'in yanında oturuyordum. Biri geldi ve; ‘falancanın yanına uğradım, sana sövüyordu’ dedi. Bunun üzerine Vehb kızdı ve; ‘şeytan senden başka elçi bulamadı mı?’ dedi. Adam oradan ayrılmadan söven adam geldi ve selam verdi. Vehb b. Münebbih onun selamını aldı, onunla musafaha yaptı ve yanına oturttu”.

Vehb'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Vehb b. Münebbih bazı sahabilerden müsned rivayetlerde

bulunmuştur. İbni Abbas, Câbir, Nu'man b. Beşir, Ebu Hureyre, İbni Tâvus, Muaz b. Cebel ve kardeşi rivayette bulunduğu sahabilerdendir.

Kendisinden ise, birçok Tâbiî rivayette bulunmuştur. Amr b. Dinar, Abdulaziz b. Râfi', Vehb b. Keysan, Zeyd b. Eslem, Musa b. Ukbe, Atâ b. es-Sâib, Ammar ed-Dühni, Muhammed b. Cühâde ve Eban b. Ebî İyâs bunlar arasındadır.

Vehb b. Münebbih, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim çölde ikamet ederse, katılaşır. Kim av peşinden koşarsa, gafil olur. Kim de padişahların kapısına gider gelirse, fitneye düşer".

Ebu Nuaym ve Ebu Kurra, Süfyan'dan bu hadisin bir benzerini rivayet etmişlerdir.

Vehb b. Münebbih, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a), insanları İslâm'a davet etmeleri için çeşitli memleketlere elçiler gönderiyordu. Adamın biri; Ebu Bekir ve Ömer de gönderilse' dedi. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü (s.a) şöyle buyurdu: Ebu Bekir ve Ömer'den müstağni olamam. Göz ve kulağın insan cismindeki yeri neyse, Ebu Bekir ve Ömer'in İslâm'daki yeri öyledir".

el-Hasen b. Arefe Abdullah b. İdris aynı sözleri aktarmıştır. Halbuki onun adı Abdulmun'im b. İdris'tir. Hadis ise garibdir. el-Vefid b. Fazl ondan müferid olarak rivayet etmiştir.

Rasûlullah'ın Vefatıyla İlgili Uzun Hadis

Vehb b. Münebbih, Câbir b. Abdullah ve İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Nasr sûresi indiğinde Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Ey Cebraîl; öleceğimi hissediyorum"*. Bunun üzerine Cebraîl (a.s) de; *"senin için âhiret dünyadan daha hayırlıdır. Yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın"* dedi. Rasûlullah (s.a) bunun üzerine Bilâl'e, ezan okuyup, insanları namaza çağırmasını emretti. Çağrı üzerine Muhacirler ve Ensar mescitte toplandılar. Rasûlullah (s.a) onlara namaz kıldırды ve minbere çıktı. Allah'a hamdü sena etti ve hutbe okudu. Ashab-ı Kirâm'ın kalpleri hutbenin tesiriyle titredi ve gözyaşları dökmeye başladılar. Sonra Rasûlullah (s.a) şöyle

buyurdu: *"Ey İnsanlar! Ben nasıl bir peygamber idim?"*. Ashab; *"Allah (c.c) peygamber olarak seni en güzel şekilde mükâfatlandırsın. Bizler için merhametli bir baba ve sevgili bir kardeş gibiydin. Allah'ın emanetini (dini tebliği) eda ettin. Vahyini bizlere tebliğ ettin. Rabbinin yoluna güzel sözle ve hikmetle davet ettin. Allah (c.c) ümmetinden dolayı peygamberlerini mükâfatlandırdırışının en güzeliyle seni mükâfatlandırsın"* dediler. Sonra Peygamber (s.a); *"ey Müslümanlar! Allah'ın ve benim üzerinizdeki (peygamberlik) hakkım için, kimin bana hakkı geçmişse kıyâmet günü gelmeden kalksın, hakkını alsın"* buyurdu. Hiç kimse kalkmadı. Sözlerini ikinci kez tekrarladı, ancak kimse kalkmadı. Üçüncü kez tekrarlayınca müslümanların arasından Ukkâşe adında bir ihtiyar ayağa kalktı. Kalabalığı yarararak Rasûlullah (s.a)'ın yanına geldi ve şöyle dedi: *"Anam babam sana feda olsun. Eğer isteğini ısrarla tekrarlamasaydın, ayağa kalkmaz ve hiçbir şey istemezdim. Seninle birlikte bir savaşa katıldım. Allah (c.c) zafer ihsan edip, elçisini muzaffer kılınca geri döndük. Dönüşte devem devenizin hizasına geldi. Devemden indim ve dizinizi öpmek için yaklaştım. Bunun üzerine sen elindeki sopayı kaldırdın ve karnıma vurdun. Bunu kasıtlı yapıp yapmadığını veya deveye vurmak isteyip de yanlışlıkla bana vurduğunu bilmiyorum"* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); *"ey Ukkâşe! Rasûlullah sana kasıtlı vuramaz. Allah'ın celâline ve yüceliğine sığınırım. Ey Bilal! Fâtıma'nın evine git ve nakışlı sopayı getir"* dedi. Bilal (r.a) telaştan elini başına koydu ve oradan ayrıldı. Giderken; *"Allah'ın Rasûlü kendisine kısas uygulatıyor"* diye bağırıyordu. Bilal, Fâtıma (r.a)'nın kapısını çaldı ve nakışlı sopayı istedi. Fâtıma (r.a); *"babam sopayı ne yapacak? Bu gün ne hac, ne de savaş zamanıdır?"* deyince, Bilal (r.a); *"ey Fâtıma! Babanın durumundan seni gafil eden nedir? Allah'ın Rasûlü veda ediyor ve dünyadan ayrılıyor. Bu günden helâllik alıyor ve kendine kısas uygulatıyor"* karşılığını verdi. Fâtıma (r.a); *"ey Bilal! Kimin gönlü Rasûlullah (s.a)'a kısas yapılmasına razı oluyor? Ey Bilal! Hasan ve Hüseyin'e söyle Rasûlullah'ın yerine kendilerine kısas uygulatsınlar. Rasûlullah (s.a)'a kısas yapılmasına izin vermesinler"* dedi. Bilal (r.a) sopayı alıp mescide geldi ve onu Rasûlullah (s.a)'a verdi. Rasûlullah (s.a) da alıp Ukkâşe'ye verdi. Ebu Bekir ve Ömer (r.a) bu durumu görünce ayağa kalktılar ve şöyle dediler: *"Ey Ukkâşe! Biz buradayız. Hakkını bizden al ve*

Rasûlullah (s.a)'a bunu yapma". Rasûlullah (s.a) Ebu Bekir ve Ömer'e; "ey Ebu Bekir ve ey Ömer! Siz gidin. Allah (c.c) makamınızı bilmektedir" buyurdu. Sonra Ali (r.a) kalktı ve; "ey Ukkâse! Ben Rasûlullah(s.a)'ın yanında sağ salim durmaktayım. Ben hayattayken ona sopa vurulmasına gönlüm razı olmaz. İşte sırtım ve karnım. Dilersen bana yüz değnek vur. Ancak Rasûlullah (s.a)'a vurma" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); "ey Ali! Otur, Allah (c.c) niyetini ve makamını bilmektedir" buyurdu. Arkasından Hasan ve Hüseyin kalktılar ve şöyle dediler: "Ey Ukkâse! Bizlerin Rasûlullah (s.a)'ın torunları olduğumuzu biliyorsun. Bize kısas yapmak Rasûlullah (s.a)'a yapmak gibidir. Rasûlullah (s.a); "ey gözlerimin nurları! Siz oturun. Allah (c.c) bu davranışınızı asla unutmayacaktır" buyurdu ve şöyle devam etti: "Ey Ukkâse! Vuracaksan vur". Ukkâse; "ey Allah'ın Rasûlü! Bana vurduğunda karnım açıldı" deyince, Peygamber (s.a) karnını açtı. Müslümanlar ağlamaya başladılar. Acaba Ukkâse Peygamber (s.a)'e vuracak mı diye merak ediyorlardı. Ukkâse, Peygamber (s.a)'ın karnına baktığında kar gibi beyaz olduğunu gördü. Kendini tutamadı ve diz çöküp karnını öptü. "Anam babam sana feda olsun. Kimin gönlü sana vurmaya razı olur" dedi. Rasûlullah (s.a); "ya vuracaksın, ya da affedeceksin" deyince, Ukkâse; "Allah (c.c)'ın kıyâmet gününde beni bağışlamasını umarak affediyorum" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a); "cennetteki arkadaşımı görmek isteyen bu ihtiyara baksın" buyurdu. Müslümanlar ayağa kalktılar ve Ukkâse'nin alnını öpmeye başladılar. "Ne mutlu, ne mutlu sana! Büyük makamlara ve Rasûlullah (s.a)'ın cennet arkadaşlığına erdin" diyorlardı. Bunun arkasından Peygamber (s.a) onsekiz gün hasta yattı. Müslümanlar ise, hastalanan Allah elçisinin ziyaretine geliyorlardı.

Rasûlullah (s.a) pazartesi günü doğmuş, pazartesi günü vahiy gelmiş ve pazartesi günü Allah'a kavuşmuştur. Pazar günü olunca hastalığı iyice arttı. Bilal (r.a) ezanı okuyup kapıda durdu ve; "Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun ey Allah'ın Rasûlü" diye seslendi. Hasta yatan Peygamber (s.a) Bilal (r.a)'ın sesini duydu. Fâtıma (r.a); "ey Bilal! Rasûlullah (s.a) bugün kendi nefsiyle meşgul" dedi. Bunun üzerine Bilal (r.a) camiye girdi. Sabah namazını kılma vakti gelince; "Peygamber (s.a)'den izin almadan kamet etmeyeceğim" dedi ve kapının önüne gelip; "ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun" dedi. Rasûlullah (s.a) Bilal (r.a)'ın sesini yine işitti. Fâtıma (r.a); "ey Bilal! Peygamber (s.a) bu gün kendi nefsiyle meşgul. Camiye dön

ve **Ebu Bekir'e** söyle namazı kıldırın" dedi. **Bilal** (r.a) telaştan elini başına koydu. Üzüntüsünden; "vay başıma gelenler... Keşke annem beni doğurmasaydı da Rasûlullah (s.a)'ın bu gününü görmeseydim. Ey **Ebu Bekir!** Rasûlullah (s.a) namazı kıldırmanı emretti" dedi. **Ebu Bekir** (r.a) namaz kıldırma için ayağa kalktı. O çok ince kalpli biriydi. Rasûlullah (s.a)'ın yerinin boş olduğunu görünce dayanamadı ve bayıldı. Müslümanlar yüksek sesle ağlamaya başladılar. Rasûlullah (s.a); "bu gürültü nedir?" diye sorunca, "müslümanların ağlamasıdır" dediler. Rasûlullah (s.a) bunun üzerine **Ali ve Abbas** (r.a)'ı çağırttı. Onlara yaslanarak camiye girdi ve müslümanlara kısa kısa iki rek'at namaz kıldırıldı. Sonra onlara döndü ve şöyle buyurdu: "Ey müslümanlar! Sizleri Allah'a emanet ediyorum. Allah (c.c) sizlerle beraberdir. Allah'tan korkun ve benden sonra O'na itaat etmeye itina gösterin. Ben artık dünyadan ayrılıyorum. Bugün âhiret hayatının ilk, dünya hayatının ise son günüdür".

Pazartesi olunca ağırları arttı. Allah (c.c) ölüm meleğine vah-yederek; "benim sevgilim **Muhammed'in** yanına git ve ruhunu almak için yanında bulun" buyurdu. Ölüm meleği bir arabî kılığında gelip kapıda durdu ve; "ey peygamber ocağı! Allah'ın selamı üzerinize olsun. İçeri gireyim mi?" dedi. **Âişe** (r.a) **Fâtıma**'ya dönerek; "kapıdaki adama cevap ver" dedi. **Fâtıma** (r.a); "ey Allah'ın kulu! Buraya kadar geldiğin için Allah (c.c) seni mükâfatlandırsın. Rasûlullah (s.a) hasta ve kendi nefsiyle meşgul" dedi. Ölüm meleği ikinci kez seslenince **Fâtıma** (r.a) aynı cevabı verdi. Üçüncü kez isteğini tekrarladı ve; "girmem kaçınılmazdır" dedi. Rasûlullah (s.a) ölüm meleğinin sesini duyunca; "ey **Fâtıma!** Kapıda kim var?" dedi. **Fâtıma** (r.a) ise; "kapıda bir adam var. İçeri girmek istiyor. Halbuki ona giremeyeceğini birkaç kez söyledik. Üçüncü seslenişinde tüylerim ürperdi ve ciğerim yandı" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "ey **Fâtıma!** Kapıda kimin olduğunu biliyor musun? O, lezzetleri yok eden, cemaatları dağıtan, kadınları dul, çocukları yetim bırakan, evleri yıkan ve kabirleri imar edendir. O ölüm meleğidir. Allah sana merhamet etsin ey ölüm meleği! İçeri gir". Bunun üzerine ölüm meleği olan **Azrail** içeri girdi. Rasûlullah (s.a); "ey **Azrail** ziyarette mi, yoksa ruhumu almaya mı geldin?" dedi. **Azrail**; "hem ziyarette, hem de ruhumu almaya geldim. Allah (c.c) izin almadan yanına girmememi ve ruhumu almamamı emretti. İzin verirsen görevimi yapacağım. Aksi

takdirde geri döneceğim" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); "ey ölüm meleği! Arkadaşım Cebrâil nerede?" diye sordu. "O birinci semada. Melekler senden dolayı ona taziyede bulunuyorlar" dedi. Cebrâil (a.s) hemen Peygamber (s.a)'ın yanına geldi. Peygamber (s.a); "Ey Cebrâil! Artık yolculuk başlıyor. Allah katında benim için hazırlananları müjdele" buyurdu. Cebrâil (a.s) şöyle dedi: "Ey Muhammed! Sema kapılarını açık bıraktım. Melekler selam vermek için saf saf dizildiler ve senin ruhunu yad ediyorlar". Rasûlullah (s.a); "Allah'a hamdolsun. Müjdele ey Cebrâil!" dedi. Cebrâil (a.s); "cennetin kapılarının açık olduğunu müjdelerim. İrmakları akmaya, ağaçları sarmaya ve huriler, karşılama için süslenmeye başladılar" dedi. Rasûlullah (s.a); "Allah'a hamdolsun. Müjdele ey Cebrâil!" dedi. Cebrâil (a.s); "ruhunun gelişi nedeniyle cehennemin kapıları kapatıldı" dedi. Peygamber (s.a); "Allah'a hamdolsun. Ey Cebrâil! Müjdele!" dedi. Cebrâil (a.s); "ey Habibim! Bana neyi soruyorsun?" deyince, Rasûlullah (s.a); "benden sonra Kur'ân okuyanlara, ramazan orucunu tutanlara, hacca gidenlere ve ümmetime ne olacak?" diye sordu. Bunun üzerine Cebrâil (a.s); "ey Allah'ın sevgilisi! Allah (c.c); 'sen ve ümmetin girmeden, cenneti bütün peygamberlere ve ümmetlere haram kıldım' buyuruyor" dedi. O zaman Peygamber (s.a); "şimdi gönlüm rahat. Ey ölüm meleği! Yaklaş ve aldığın emri yerine getir" buyurdu.

Ali (r.a); "Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbine kavuştuğunda seni kim yıkasın, kefenlesin, namazını kılsın ve kabre koysun?" dedi. Rasûlullah (s.a); "ey Ali! Beni sen yıka. Abbas da su döksün. Cebrâil sizinle olacaktır. Yıkama bitince beni üç ayrı yeni kefene sarın. Cebrâil cennet kokularından koku getirecektir. Kefenlemeyi bitirip, musallaya koyunca, na'şımı mescide götürün ve dışarı çıkın. Bana ilk salatü selamı Allah (c.c) arşının üzerinden yapacaktır. Sonra sırayla Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve diğer melekler namazımı kılacaktır. Sonra camiye girin ve saflar halinde dizilin. Hiç kimse ileri çıkmasın" buyurdu. **Fâtıma (r.a);** "ey Allah'ın Rasûlü! Bu gün ayrılık zamanıdır. Ne zaman seninle buluşacağım" deyince, Peygamber (s.a); "ey kızım! Yarın kıyâmet gününde havzımın başında buluşacağız. Ümmetimden havzımın başına gelenlere ben su vereceğim" buyurdu. **Fâtıma (r.a);** "ya seninle buluşamazsam" deyince; "o zaman mizanda buluşursun. O gün ümmetime şefa'at edeceğim" buyurdu. "Ya orada da buluşamazsam" deyince; "sırat köprüsünde beni bulursun. Orada; 'Rabbim; ümmetimi ateşten koru' diye seslenirim" buyurdu.

Azrail (a.s) Peygamber (s.a)'ye yaklaştı ve ruhunu kabzetti. Ali (r.a) Peygamber (s.a)'i yıkadı, Abbas (r.a) da suyunu döktü. Cebrâil (a.s) ise yanlarındaydı. Mübarek cismini üç yeni kefene sardılar. Musallaya koyup mescide götürdüler. Mübarek na'sın mescide konmasından sonra müslümanlar dışarı çıktılar. İlk önce Allah (c.c) arşının üzerinden elçisine salatü selam okudu. Sonra sırayla Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve diğer melekler Peygamber (s.a)'in namazını kıldılar.

Ali (r.a) şöyle demiştir: *"Mescitte hiç kimse yoktu. Ancak bir fısıltı duyduk. Gaipten bir ses; 'Allah size rahmet etsin. İçeri girin ve Peygamberinizin namazını kılın' diyordu. İçeri girdik ve saf olduk. Namazı kıldırarak için hiç kimse ileri çıkmadı. Namazın tekbirlerini Cebrâil (a.s) aldı, biz de onunla birlikte tekbirleri tekrarladık"*.

Kabire Ali b. Ebî Talib, İbni Abbas ve Ebu Bekir (r.a) indiler. Peygamber (s.a) böylece kabire kondu. İnsanlar döndükten sonra Fâtıma (r.a) Ali (r.a)'ye; *"ey Hasan'ın babası! Peygamber (s.a)'i defnettiniz mi?"* dedi. Ali (r.a); *"evet defnettik"* deyince, Fâtıma (r.a); *"kalbinizde merhamet yok muydu. Allah'ın elçisinin üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu? O iyilik öğretmeni değil miydi?"* dedi. Ali (r.a) da; *"evet, ey Fâtıma! Ancak bu, Allah'ın kesin emridir"* dedi. Bunun üzerine Fâtıma (r.a) ağlamaya başladı ve şöyle dedi: *"Ey babacığım! Artık Cebrâil gelmeyecek. O gökten vahiy getiriyordu"*.

İbrahim b. Ukeyl b. Ma'kal b. Münebbih, Câbir b. Abdullah (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a) fetih günü el-Batha isimli mevkide iken Ömer (r.a)'in Kâbe'ye gidip duvarlarda bulunan resimleri yok etmesini istedi. Bütün resimler ve heykeller yok edilmeden Kâbe'ye girmedik".

Vehb b. Münebbih, Câbir (r.a)'den rivayet ediyor:

"Mekke'yle Medine arasında bir yerde savaşa çıkılmıştı. Şiddetli bir rüzgâr çıktı ve orada bulunanları toprakla örttü. Bunun üzerine Peygamber (s.a); 'bu, bir münafığın ölümü nedeniyle' buyurdu. Medine'ye döndüğümüzde, fırtınanın çıktığı gün azılı bir münafığın öldüğünü öğrendik".

Vehb, Muaz b. Cebel (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Düşmanla savaşmak için kim daha keskin ok atabiliyor? Allah (c.c) düşmanı (dize) getirinceye kadar geçen her gün için ona bir milyon sevap verecektir".

Vehb'in kardeşi, Muaviye (r.a)'den Peygamber (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"İsterken yemin etmeyin. Allah'a yemin olsun ki, sizden biri yemin ederek benden bir şey elde ederse, onu istemeyerek veririm ve verdiğimin bereketini bulamaz".

(Vehb'in rivayet etmiş olduğu bu hadis sahihtir. Müslim Sahih'inde rivayet etmiştir.)

Tâvûs, Sevban'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivayet ediyor:

"Müminin bedduâsından ve ferasetinden sakının. Çünkü mümin Allah'ın nuruyla bakar". (Vehb'in bu hadisi garîbdir ve Müemmel, Esed'ten münferid olarak rivayet etmiştir.)

Vehb, Fadle b. Ubeyd'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Verilen sadaka, isteyenine eline geçmeden Allah'a ulaşır. Allah (c.c) o sadakayla, dünya belâlarından yetmiş belâyı yok eder. Cüzam, alacalık ve diğer kötü hastalıklar sadakayla yok olan belalardandır. Âhiret için sadaka verene sevap kazandıracaklar müstesnadır". (Vehb'in bu hadisi garîbdir. Bunu, sadece Alase'nin Sevr'den rivayetiyle bilmekteyiz.)

Hemmam b. Münebbih, Ebu Hureyre (r.a)'den, Peygamber (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Dâvûd (a.s) şöyle dedi: 'Kolunu dirseğine kadar ejderhanın ağzına sokman ve onu parçalaması, sonradan görmüşten bir şeyler istemenden daha hayırlıdır". (Vehb'in bu hadisi garîbdir. Bu hadisi kitabe tarikiyle sadece Hüseyin b. Ali'nin İsmail'den rivayetinden aldık.)

MUGÎRE B. HÂKİM ES-SAN'ÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Abdullah b. İbrahim babasından naklediyor:

Hakim Mekke'ye elli defadan fazla gitmiştir. Bu yolculuklarında sabah namazını hiç kaçırmayan **Mugîre** aynı zamanda da hep oruçlu olurdu. Arkadaşları, gece namazı kılmak için konaklayan **Mugîre**'yi geçerlerdi. O, sabah namazını da kılar. Ondan sonra arkadaşlarına yolda yetişirdi.

Mugîre'nin gece ve gündüz namazlarında *Kur'an*'ın tümünü okuduğu rivayet edilir. **Mugîre**, **Ebu Hureyre**'den ve **İbni Ömer**'den hadis rivayet etmiştir.

Allah (c.c) rahmet eylesin.

HAKEM B. EBÂN EL-ADENÎ (R.H)⁽²⁾

İshak b. Dayf anlatıyor:

Bir grup âlim ve hikmet ehli âbiddin duyduğuma göre, **Hakem b. Ebân** Yemenliler'in en çok hürmet ettiği âlim kişiymiş. Geceleyin sürekli namaz kılan bu erdemli insan uykusu gelince kendini denize atar ve şöyle dermiş: *"Allah rızası için balıklarla beraber yüzer, tesbih ederim."*⁽³⁾

İkrime'den ve daha birçoklarından hadis rivayet eden **Hakem H.** 150 yılında vefat etmiştir.

Allah rahmet eylesin.

DARGAM B. VÂİL EL-HADRAMÎ (R.H)⁽⁴⁾

Talhî anlatıyor:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.195.

(2) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.2, s.195.

(3) Tesbih; sebeha kökünden gelir. Sebeha yüzmek demektir. Tesbih, bir yerde Allah'ı anar ken vecde dalmak, yüzmek, kendini kaptırmak demektir. (Çev.)

(4) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.2, s.196

Yemen'de Dargam b. Vâil adlı zahid bir zât yaşardı. Bu adam kavmi içinde en ibadete düşkün kişiydi. Bir gün çocuğuna; *"Omuzlarımdan bağla beni! Ve yanaklarımı toprağa sür!"* dedi. Çocuk babanın dediğini yaptı. Dargam bu şekilde yüzü yerdeyken şöyle dedi:

"Ey sahibim! Yolculuk vakti yaklaştı! Oysa benim günahlardan uzak durduğuma dair bir beraatım (garanti belgem) yoktur. Sana karşı ne mazeretim, ne de bunu söyleyecek gücüm var... Sen benim Rabbimsin! Beni affet!"

Dargam böyle derken öldü.

Allah ona rahmet eylesin.

YEMENLİ İSMİ BİLİNMEYEN ÂBİDLER (R.H)⁽¹⁾

Zünnun el-Mısri anlatıyor:

Bana Yemenli bir adamdan bahsedildi. Bu zât âbidler nezdinde yüksek bir yere sahip, âlim ve ermiş biriydi. Bazı arkadaşlarla beraber hac dönüşü bu adamdan feyiz almak için Yemen'e uğradık. Herkes gibi biz de onun öğütlerini dinlemeye gelmiştik. Beraberimizde ince bedenli, sarı yüzlü, süzgün gözlü, ibadete düşkün bir genç vardı. Bu genç ilk görende hemen ölecek gibi bir izlenim uyandırır.

Yemenli zâtın yanına vardığımızda ona önce bu genç selam verdi ve musafahalastı. Yemenli zât sevincini gösterdi ve gence *"merhabalar"* dedi. Sonra biz onu selamladık.

Kısa bir sohbetten sonra genç çocuk Yemenli zâta şu soruyu yöneltti:

"Allah (c.c) seni kalp doktoru yapmış, sen günahlarla kirlenmiş kalpleri tedavi ediyorsun. Benim de iyice azmış bir yaram var kalbimde. Merhemlerinle beni tedavi etsen iyi olmaz mı?" Yemenli;

"Sana ne oldu? Söyle bakalım ey delikanlı!" dedi. Genç;

"Allah seni rahmetiyle sarsın! Allah korkusunun alâmeti ne-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s.197.

dir?" diye sordu. Yemenli;

"Sadece Allah'a güvenmek, sadece O'ndan korkmaktır" dedi. Genç;

"Peki insanın Allah'tan korktuğu nasıl belli olur?" dedi. Yemenli;

"Kişi nefsi hasta sayar ve hastalığı artmasın diye temkinli davranarak ihtiyatlı ve az yer, başına gelen dertlere sabrederse işte o insanın Allah'tan korktuğu belli olur".

Delikanlı bu cevap üzerine bir çığlık attı. Sonra; "Allah sevgisinin işareti nedir?" diye sordu. Yemen'li:

"Bak kardeşim! Allah'ı seven insanın derecesi pek yücedir..." derken genç duramadı:

"Tamam işte! Bu sevgiyi bana anlat! Bunu istiyorum senden!" dedi. Yemen'li:

"Allah'ı seven kulların kalpleri yarılmış, içlerine nur doldurulmuştur. Onların bedenleri dünyada, kalpleri ise görünmezlik diyarındadır. Onlar Allah'ı sadece Allah olduğu için severler. Ne cenneti ummaktadırlar, ne de cehennemden korkarak ibadet etmektedirler".

Delikanlı ürperdi ve tekrar çığlık atarak yere kapaklandı. Yemen'li zât gencin üzerine eğilerek onu seyretti ve şöyle dedi:

"İşte dünyada zorlu bir yaşam süren Allah dostları ancak bu gencin derecesindedir".

YEMEN'Lİ KADIN DERVİŞLER ⁽¹⁾

HANSÂ BT. HADDAM (R.H)

Hafs b. Ömer ve el-Cûfi'den naklediliyor:

Yemen'de güzelliği ve erdemiyile dillere destan olmuş arab bir kadın yaşıyordu. Bu kadının ismi Haddam kızı Hansâ'ydı. Kırk

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s.200

yl boyunca günlerini sürekli oruçlu geçiren bu kadının derisi kemiğine yapışmıştı. Ağlamaktan gözleri kör olmuştu. Tâvus ile Vehb b. Münebbih bu kadının kadrini yüceltir, onu büyük ermişlerden sayarlardı. Gece olunca hazin bir sesle ağlayan bu kadın şöyle duâ ederdi:

"Ey itaat edenlerin sevgilisi! Daha ne zamana kadar itaatkâr kullarının yüzlerini toprakta saklayacaksın? Onları dirilt artık, senin hak olan buluşma gününe yüzleri ak olarak gelsinler!"

SEVİYYE (R.H)

Benî Âmir'den Ebu Hişam adlı Kureyşli bir adam anlatıyor:

Yemen'den bizim beldemize ermiş bir kadın gelmişti. Gecele-yin bazen hıçkırıkla, bazen ince ince ağlayarak Allah'ı zikrettiğini duyardım. Bir gün cariyeme; *"git, şu kadını gözle bakalım geceleri ne yapıyor?"* dedim. Cariye gitti, onu izledi ve geldi. Kadını tarif ederken ayağa kalktı, başını iyice arkaya atıp göğe doğru gözlerini dikti. Ben cariyenin bu tarifine şaşarak, *"ne yapıyorsun öyle?"* dedim. Cariye bana; *"o kadın, gözlerini gökten hiç ayırmadan hep böyle yapıyor"* deyince bu sefer merakım daha da arttı. *"Haydi, şimdi de neler söylediğini dinle!"* dedim. Cariye yine Yemenli kadını izledi, sonra yanıma geldi ve durumu arzetti: *"Kadının bütün sözlerini tam anlayamıyorum. Yalnız şöyle dediğini duyabiliyorum: Ey Rab! Seviyye'yi yapışkan bir çamurdan yarattın. Onu nimetle-rinle donattın. Onu halden hâle koydun. Senin tüm belâların onun nezdinde şifadır, güzelliştir. Ama o, hâlâ günahlara yanaşarak se-nin gazabını çekmeye çalışıyor! O, senin yaptığı günahları görmedi-ğini zannedercesine kayıtsız... Hâlâ günah işliyor. Oysa sen her şeyi götürsün! Senin her şeye gücün yeter!"*

Cariye; Yemen'li Seviyye'nin bu sözleri söyleyip çılgık atarak yere düştüğünü nakletti. Sabah olunca kadını yoklamaya gittik, ve-fat etmişti.

Allah rahmet eylesin.

YEMEN'Lİ İSMİ BİLİNMEYEN KADIN DERVİŞLER⁽¹⁾

Muhammed b. Süleyman el-Karaşî anlatıyor:

Yemen'e doğru giderken yolumun üzerinde kulakları küpeli, aydınlık yüzlü bir çocukla karşılaştım. Çocuk şiirler okuyarak Rab Teâlâ'yı anıyordu:

*"Göğün sahibi O'dur,
O'nunla iftihar eder, O'na güvenirim.
O'nun kadri yücedir, eşsizdir.
Hiçbir yaratık kendini O'ndan gizleyemez".*

Çocuğa yaklaştım, selam verdim. Bana bakarak; *"Bana olan borcunu yerine getirmedikçe selâmını kabul etmem?"* dedi. *"Peki nedir senin hakkın?"* diye sordum. Çocuk; *"Ben Halil İbrahim meşrebindenim. Her gün yemek yemeden önce 1,2 mil gezinir misafir ararım..."* dedi. Onun davetine icâbet ettim, yanyana yürüyerek kıldan yapılmış bir çadıra geldik. Çocuk içeriye; *"ey kızkardeşim!"* diye bağırdı. *"Buyur"* diyen bir kız sesi duyuldu içeriden. Çocuk; *"kalk, misafirimizi ağırlayalım"* deyince kız; *"bize bu misafiri gönderen Allah'a hamdolsun."* dedi. Sonra kalktı, iki rekât şükür namazı kıldı. Çadırın içine girip oturduğumda çocuk bize bir koyun boğazlamak için bıçağı eline almıştı bile. O anda kızı seyrederken dünyanın en güzel varlığını seyrediyormuşum gibi geldi. Zaman zaman kendime hakim olamıyor, gözlerimin ucuyla kıza bakıyordum. Kız bakışlarımı sezdi ve şöyle dedi: *"Hey! Yesrib'in sahibi yüce elçi, gözlerin bile zîna işleyeceğinden bahsetmiyor mu? Ama kızma, bu sözlerimle seni kırmak ve ayıplamak istemiyorum, sadece edepli olmanı istiyorum! Bir daha başını çevirme!"*. Kızın bu sözleri üzerine utandım ve bir daha bakmadım.

Gece olunca çocukla ben dışarda yıldızların altına uzandık. Kız çadırın içinde, rüzgârın uğultusuna karışan ince ve yanık sesiyle Kur'an okuyordu. Sabahleyin çocuğa dedim ki: *"Ey genç! Sen erkeksin! Bu güzel ameli yapmaya, geceleyin Kur'an okumaya sen daha layık değilsin?"*. Çocuk bu sözlerime güldü.

(1) İbnü'l-Cevzi, Sıfâtü's-Sâfiye, c.2, s.201

BAĞDÂT VE CİVARI

Bağdât, bir zamanlar şâ'sâsı, güzelliği ve masahmsı yanlarıyla yaygın deyişlere mevzu olmuş bir yöredir. 'Ana gibi yar Bağdât gibi diyar olmaz' derler. Bu söz; Bağdât'ın tarihi, zihinlerde kalan izi ve egzotik yanı üzerine bize ipucu vermektedir.

Bağdât çok eski çağlardan beri bilinen Milat öncesi tarihi metinlerde de "Bağdadu" ve "Bağdâs" diye anılan bir yerdir. Ancak Abbasi Halifesi **Mansur**'a kadar çok önemli bir ticaret sanat, kültür ve hükümet merkezi olamamıştır.

Mansur, Abbasiogulları için güvenli ve muhteşem bir başkent kurmak istiyordu. Kûfe ve Basra tarafları Ali evlatları ve Şia'nın etkisini çokca hissettirdiği şehirlerdendi o zaman... Bu yüzden rakiplerden uzakta bir karargâh kurmak gerekiyordu. Öte yandan Şam Emevilerin merkeziydi. Abbasiler'in ayrı ve yepyeni bir kalbi olmalıydı. **Mansur** çevresindeki mühendis, bilgin ve stratejistlere danışarak yeni kurulacak görkemli şehrin yerini tesbit etti. Şehir Dicle kıyısında oval bir plan üzerine kuruldu. Arap tarihçiler Bağdât şehrini mimari açıdan eşsiz salsalar da daha önceki uygarlıklar tarafından daire şeklinde yapılan başka kentler de vardı.

Bağdât kısa zamanda gelişti. Şehrin kavşak noktada ve bir imparatorluğun merkezi oluşu kendisine olan ilgiyi artırdı. İslâm aleminin her yönünden âbidler, âlimler, şairler, gezginler ve çeşitli fırka mensupları bu yeni merkeze doğru hücum ettiler. Şehir bir yüzölçümü dolmadan 1,5 milyon nüfusu barındırır hale gelmişti. Şehrin dört kapısının çevresinde ayrı ayrı mahalleler kurulmuş, yakın mıntikalarda bulunan Mansûra ve Kerh gibi mıntikalarda kurulan pazar yerleri son derece canlı bir görünüm arzeder hale gelmişti. Bu şehir ve çevresi taşıdığı kültürel mozaik ve ticarî etkinliğiyle küçük bir dünya gibiydi. Şehrin kıyılarındaki fakir mahalleler, merkeze ve güzel semtlere doğru yoğunlaşan ihtişamlı kasırlar, Şiî'si, Sünnî'si, Hristiyan'ı ve Hintli'siyle tam bir karışım vardı.

İbni Cübeyr sonraki yüzyıllarda Bağdât'ı gezerken halkının bir kısmının çok şımarık olduğundan bahseder. Bahçeleri, havuzları, berrak suları, hamamları ve bimâristân yani hastaneleri ile de

batılı seyyahların ağzını açık bırakmıştı Bağdat.

Burada hayatın her rengi vardı. Zenginler, fakirler, cariyeler, kumandanlar, tüccarlar, siyahlar, beyazlar, Türkler, İranlılar, Hintliler, arada bir uzak doğulular ve Avrupalılar. Halifenin emriyle 850 belgeli doktor 1000 kadar da illegâl şifa dağıtıcı vardı. Şehir de 1500 civarında hamam olduğu Halifelğin sicillerinde kaydedilmektedir. Hayatın her tadının ve her renginin alabildiğine bir coşku ile yaşandığı bu şehir zaman zaman korkunç felaketler geçirdi.

Bentleri yırtan azgın Dicle binlerce kişiyi yuttu, ekinleri çamur etti. Zaman zaman gerçekleşen ayaklanmalarla fukara ve başboş taifesi zenginlerin kasırlarını yağmaladı. Kimbilir adaleti gerçekleştiremedikleri zaman, Allah güç sahiplerinden böyle intikam alıyordu.

Bağdat'ın başına gelen belkide en büyük felaket **Hülâgu** istilasıydı. Kum taneleri gibi şehri her yönden kuşatan Moğol orduları Bağdat'da taş üstüne taş bırakmadılar. Yüzbinlerce şehirli ve şehre sığınan köylü kılıçtan geçirildi. Dicle önce kırmızı aktı. Ardından milyonlarca kitabın yakılıp parçalanarak nehre atılmasıyla bu sefer de mürekkep rengi akmaya başladı Dicle... Günlerce siyah akan Dicle'nin bu hazine halinden ürken âlimler büyük bir korkuya kapıldılar. Sonraki yıllarda hızlı bir derleme-toplama faaliyeti göze çarpıyordu. Âlimler ve vaizler şimdiye kadar öğrenilen şeyleri koruma gayretiyle çok seri bir yazma faaliyetine giriştiler. Çok ciltli ilk büyük derlemeler **Hülâgu** istilasından sonra baş gösterdi İslâm âleminde. Bilginler sanki hafıza kaybından korkar gibiydiler. Bellekte ne var ne yoksa hepsi yokolacaktı, eğer bu telaş ve hızlı yazım işlemleri olmasaydı. Böylece ilimler, terâcimler, fıkıh ve sünen kitapları yeniden derlendi ve yazıldı. Neredeyse eline kalem alan herkes "aman ha kaybolup gitmesin" diye ne bulsa yazıyordu. Bu, tıpkı savaşta nüfusu kırılan bir halkın kadınlarının, çok yüksek düzeylerde seyreden doğum grafiği gibiydi.

Bağdad sonraki yıllarda yine gelişti ve yine bazı felaketlere uğradı. Ama fırka, mezhep ve etnik grupların toplandığı bir merkez olma vasfını her zaman taşıdı.

Bağdad kurulduğu andan itibaren bir terceme ve bilgi üretim merkezi haline geldi. Yunanca Pehlevice (eski İran dili) Latince,

Sanskritçe, Nabatice ve Süryanice yazılmış birçok eser bu şehirde Arapça'ya çevrildi. Arapça, çeşitli ilimlerde de kullanılan bir temel dil olma niteliğini bu şehirde pekiştirdi.

Gelelim Tasavvufa;

Böylesine farklı hayatların yaşandığı, gazab-i ilahi kabîlinden sayılacak büyük felaketlerin görüldüğü, ince fikirli âlimlerin ve hikmet erbabının bulunduğu bu şehirde temiz, zahidâne bir yaşama da ilgi duyanlar olacaktı elbet.. Zenginliğin azgınlık ve yer yer sapıklığa, fakirliğin de kanlı ayaklanmalara ittiği bu insanlar sağlam, temiz ve dengeli bir yaşayışı özlediler.

Fıkhi mezheplerden, Hanbelilik, Hanefilik, Mâlikilik ve Şâfiliğin neşvünema bulduğu bu ortamda Kur'ân ve sahih sünnete dayalı bir arınma "zühd" hareketi öteden beri gelişmekteydi. Sonradan tasavvufi düşüncenin altın isimleri olarak anılan ve selefler gibi tasavvufa pek sıcak bakmayanların dahi beğenisini kazanmış olan Cüneyd-i Bağdâdi, Serîyy es-Sakatî, Maruf el-Kerhî, gibi altın isimler bu iklimde yetişecekti.

Yukarıda isimlerini andığımız mutasavvıflar daha duru ve anlaşılır bir yönleme sahiptiler. Bu yüzden Kur'ân ve Sünnet bağhlarının onayını almışlardı. Ama öte yandan Yunan felsefesine dâir kaynakların da çevrilmesiyle Hulûliyye ve İbâhiyye gibi dış kaynaklı düşüncelere kapılan mistik fırkalar da türüyor ve etkinlik kazanıyordu. Bunlar kendilerini tasavvufa mensup saysalar da mülhidlerden daha beterdiler. Öte yandan aşırı Şîilerden olup Ali'yi Allah sayan gruplardan bir kısmı da bu yeni oluşan felsefi cereyanlardan etkilendiler. Böylece İslâm'dan uzak mistik akımlar doğuyordu. Ama diğer yandan korkutucu boyutlara varan bir kavram kargaşası egemen olmuştu Bağdad'a. En sapık fırkalar dahi kendini sahih sayıyor, temiz olduğunu iddia ediyordu. Şüphesiz bu kavram kargaşasından en büyük bedensel ve fikrî zararı görenler orta yolda olan sûfilerdi.

Mutasavvıflar arasına karışmış bazı bozuk fikirli kimseler az kalsın koskoca bir sûfi tâifesinin kökünden kurutulmasına yolaçacaktı. Zamanla fıkah ve Kelam erbabı da tasavvufa cephe aldı. 885

te **Gulam Halil** adlı bir yetkilinin , "bunların tümü zındık tâifesindendir, hepsinin kellesi uçurula!" diye hükümet ricalini kışkırtmasıyla büyük bir sorgu mahkemesi kuruldu. **Ahmed en-Nûrî** gibi orta yollu sûfiler dahi son anda halifenin de dinlediği etkileyici konuşmalarda bulunmasaydılar hayatlarını kaybedecektiler. Kitabımızda ileriki sayfalarda görüleceği gibi **Ahmed en-Nûrî**'nin sözleri İslâm düşünce tarihine altın harflerle yazılacak sözlerdir. Başhakim gözyaşlarını tutamamış. "*Ey Halife eğer bunlar müslüman ve muvahhid değilse yeryüzünde bir tane dahi mümin yoktur!*" diye bağırmıştır. Böylece sorgulama hafiflemiş, nisbeten orta yollu sûfilerin bir kısmı kurtulmuştur.

Bağdat ribatları ve tekkeleri çok olan bir şehirdi. Bu şehirdeki mutasavvıfların doğruya ve güzele vasil olma yöntemleri de farklı farklıydı. Kimileri vecd yolunu seçer, kimileri kelimelerle taşıdığı hazineyi başkalarıyla paylaşma yolunu seçer, kimi fakir ve mutevâzî bir yaşamla arınmak ister, kimileri de son derece etkin bir emr-i bi'l-maruf nehyi ani'l-münker eri olurdu. Burada yaşayan ârifler içinde halk içine karışmayı, onlarla hemdem olmayı ilke edenler bulunduğu gibi 'kuş uçmaz kervan geçmez' yerlere sığınıp münzevi bir hayat sürerek nefsinin kirlerinden temizlenme yolunu seçenler de vardı. Daha önceki sayfalarda da belirttiğimiz gibi bu bir yöntem meselesidir. Ne öyle ne de böyle yapmak İslâmı özdeş kılınamaz. Her iki halde de güzel, müslümanca ve Allah'ın razı olacağı bir şekilde yaşanabilir. Yeterki inançta ve insanlara İslâm'ı tebliğ etmede bir aşırılık olmasın.

Bağdat sûfileri İslâm dünyasının her yanına yayılmış, usuluları ve tarifleri dört bir yanda etkisini hissettirmiştir. Günümüze kadar uzanan pek çok tarikatın, izlenmekte olan tasavvufi tecrübenin ilk öncüleri Bağdatlılar olmuştur.

Bağdatlılar içinde **Cüneyd-i Bağdâdî** önderdir diyebiliriz. Kendinden önce de meşhur sûfiler gelip geçmesine rağmen, onun deyişleri, yaşamı ve dini ilimlere nüfuzu diğer ârifler nezdinde itibarını artırmış, onun önder sayılmasına yolaçmıştır. **Cüneyd** teva-zunun, güzel ahlâkın egemen olduğu, fıkıh, hadis gibi temel ilimlerin öğretildiği bir aile ortamında yetişti. Büyüme çağında da dünyanın dört bir yanından gelen âbid, zahid, âlim ve filozoflarla karşı

laştı. Bu ortam, fasih bir dilin, anlatım gücü yüksek bir zekânın da katkısıyla yepyeni bir istilâhlar dünyası kurduracaktı ona. O daha küçükken şükürün anlamı üzerine verdiği kısa cevapla geleceğin yıldızı olma istidâdını belli etmişti.

Dayısı büyük ârif Seriiyyü's-Sakâtî, Cüneyd'e sordu :

"Çocuğum ! Söyle bakalım şükür nedir ?"

Cüneyd cevap verdi :

"Allah'ın nimetleriyle Allah'a isyan etmemektir."

Cüneyd de coşkun bir Allah sevgisi vardı. Bir şiirinde şöyle diyordu :

*"Benden talebin, imtihan ve aramak sırrımı,
Sensin en iyi bilen benim istediğimi.
Ben senden gayrı kimseyi görmüyorum,
Nasıl istersen yap, dilediğince sına beni.
Bana gelen her bela bendendir biliyorum,
Keşke sen alsan sen benden beni."*

Cüneyd'in dostlarına gönderdiği mektuplardaki tasavvufî ibarelerin taşıdığı zenginlik ve derinlik insanı hayran bırakmaktadır. Onun özellikle duaları, yakarış biçimi çok güzeldir. Şöyle dua ediyor :

"Allah'ım! Senden sana âit olanı istiyorum.

Allah'ım ! Senin hoşuna gitmeyecek işleri, yapmaktan sana sığınıyorum ! Allah'ım ! Öztün öztünü, temizini temizini, senin vereceğin şerefi istiyorum.

Seni unutanların unutmasına yolaçan meşguliyeti verme bana!

Allah'ım! Beni; sadece seni sevdiğini için seni anan, ibadetiyle hiçbir menfaat ummayan en yüce kullarından eyle!

İlâhî! Senin yarattığın göklerin sınırlarında, yerin uçsuz bucaksız çöllerinde, kırlarında, denizlerinde aslında senden başka hamdedilmeye layık hiç kimse yoktur.

Sen hep yaratmadasın, durmadan yaratansın. Her şey sendendir. Eşya ve yaratıklar âlemi seni nasıl tanımasın ki? Ve sensin zaman içindeki tüm oluşum, değişim ve tasarrufların sahibi.

İlahî ! Baktığım zaman her zerrede senin merhametini ve ikramını görüyorum. Tüm evreni kuşatan fazlından ötürü sana geldim yalvarıyorum. Bana senden başka hiç kimsenin veremeyeceği şeyi vermeni istiyorum.

Ey Vehhab ! Ey kesintisiz dağıtan ! Beni senin yakın dostlarından eyle ! Ey kendisine yalvarılanların en hayırlısı !

Ey acıyanların en cömerdi !

Senin her şeye gücün yeter.

Ey Rab! Sevmediğin şeyleri bize sevdirmeye, sevdiğin şeyleri bize sevdire. Bizi razı olduğun yerlerde kullan. Bizi sevginle doyur!

Allah'ım ! Ölüm günümüzü bizim için bir bayram günü eyle !

Sevinelim, coşalım, sana kavuşmanın sevinciyle huzura erelim o gün.

Ey Rab! O günü pişmanlık, kaygı ve dövünme günü eyleme bize.

Ey Yaradan ! Senin yolunda cihad eden kullarına yardım et ! Yöneteni ve yönetilenleri ıslah et. Ya ilâhî ! İdareyi alan kullarına adalet, rahmet ve olgunluk ver ! Ey Rabbimiz ! Müslümanlara akıl ve ilim ver ! Birbiriyle çarpışan iki keskin ve acımasız kılıç eyleme bizi ! Bizim tek dostumuz sensin.

Ey Rabbimiz ! Bizi aziz kıl, rezil etme, ayaklar altına alma ! Ey Rabbimiz sana daha güzel itaat etmemizi sağlayacak dünya işlerinde ve en büyük hedefimiz, tutkumuz olan Âhiret işlerinde bize yardım et ! İki tarafı da topla bizde. Ya Rab! Bu iki tarafın denge-de olması ancak senin yardımıyla olur.

Ey zikredenleri bilen !

Ey âriflerin irfan kaynağı, ey salih amel peşine düşenleri amaçlarına ulaştıran ! Senin iznin olmadan kim kime şefaât edebilir? Senin verdiğin hayat olmadan, senin rahmetin olmadan hangi âbid seni anabilir?"

Cüneyd'in, insanı eriten bu duâsından sonra Semnûn'un tasavvuf hakkında söylediği cümleye gelelim :

"Tasavvuf, hiçbir şeye sahip olmaman ve hiç kimsenin de sana sahip olmamasıdır."

Bağdat âriflerinin en meşhurlarından biri de Şiblî'dir. Şiblî dâima vecd halindedir. Onun beyitleri ve sözleri ilâhî aşkın kelimelele tasvir edilebileceği en son sınırdır. Alabildiğine dipsiz, çılgık gibi keskin, ışık gibi aydınlık, rüzgar gibi tutulmazdır. Kelimeler bazan yetmez bu hâller için... Oysa elimizde kelimedenden başka araç kalmıyor. Yine de diyebiliriz ki bu şiirleri ve deyişleri ancak anlamak isteyenler ve kalbi anbe an ürperenler asıl derinliğiyle anlar. Şiblî, kendisine deli diyenler için şöyle der :

*"Dediler ki; 'Leylâ Leylâ diyerek Mecnûn oldun',
Dedim ki 'Aşktır Mecnûnlara en yakışan'*

*Güzel bir elbise giyeceğim sabır için,
Geceme uzun bir gece giydireceğim.
İstmeden sabredenim ben, rızayla değil!,
Nefsimi azar azar öldüreceğim.*

*'Peçelere bürünüp konuşmak yüküttür' dediler.
'Peçelendiğim zaman en açık benim ' dedim.
Eğer beni tanır ve sıfatımı keşfederseniz,
Derim ki inciğim ben, zor elde edilenim.*

*Bırak ay ve güneşi, ister batsın ister doğsun,
Bizim tüm yıldızları bastıran dolunayımız var.
Onun ışığından her ân içeriz yudum yudum,
Onun ışığını eskitmez, sarartmaz zamanlar."*

Şiblî'ye sordular :

"Tüm elbiselerini parçaladın, eskittin. Bayram yaklaştı. İnsanlar süsleniyor. Sen ne yapacaksın ?"

Şiblî cevap verdi :

"Dediler ki 'Bayram geldi ne giyeceksin ?'

Eteği sevgi olan bir hırka giyeceğim.

Ey arzu duyduğum Rab !

Sen yokken zaman matemdir bana !

Sen bakmazsan bayram da matem günüdür."

Fıkıh, hadis ve Kur'ân ilimlerindeki derinliğiyle İslâm tarihinde haklı bir şöhrete sahip olan Haris el-Muhasibî'nin uslûbu apayrı bir uslûptur. Bağdâd'ın bu müstesnâ mutasavvıfı akla verdiği önem ve dengeli tutumuyla da tarih boyunca birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Haris el-Muhasibî üzerinde uzun çalışmalar yapılması gereken biridir.

İşte Bağdat ve çevresi ile bu yörede yaşayan mutasavvıfları, kısaca tanıttık. Şimdi Bağdat eskisi gibi değildir. Ama çatlak toprağa yağmurla hayat veren Allah yine diriltir güzelliğin, zühdün, inceliğin ve arınmanın fidanını bu topraklarda...

EBU HÂŞİM EZ-ZÂHİD (R.H)⁽¹⁾

Muhammed b. Hüseyin, Ebu Hâşim'den naklediyor:

"Allah Teâlâ dünyayı ıssızlık ve sahtelikle damgalamıştır. Böylece Rabbi arzulayanlar dünyaya değil sadece Zât-ı İlâhî'ye yöneleceklerdir. Allah'a boyun eğenler dünyadan yüz çevirirler. Dünyadaki marifet ehli yaşarken kendilerini hep gurbette ve yalnız hissederler. Onlar devamlı âhireti özlemektedirler".

Hakim b. Cafer anlatıyor:

Ebu Hâşim, Yahya b. Halid'in evinden çıkan Kadı Şerik'e baktı, ağladı ve şöyle dedi: *"Fayda vermeyen, ıslah etmeyen ilimden Allah'a sığınırım!"*.

Muhammed b. Hüseyin Ebu Hâşim'den naklediyor:

"Kişinin güzel huylarla donanarak kendini terbiye etmesi, ailesi ve çevresini edeple tanıştırır".

Said b. Sabih, Ebu Hâşim'den naklediyor:

"Koca koca dağları işneyle kazmak, kalpten kibir ve gururu çıkarmaktan daha zordur".

Yine Ebu Hâşim'den naklediliyor:

"Âhiret, birkaç derme çatma kulübe olsa, dünya ise onun zıddına baştan sona saraylar ve nimetlerle dolu olsa, yine de âhiretin dünyadan üstün geldiğini savunabiliriz. Çünkü, dünya fâni âhiretse ebedîdir."

ESVED B. SÂLİM (R.H)⁽²⁾

Künyesi **Ebu Muhammed**'dir. Salih ve muttaki bir insan olan **Esved, Maruf el-Kerhî'nin** can yoldaşıydı. **Muhammed b. İbrahim es-Saffâr** anlatıyor:

Bir gece **Esved b. Sâlim'in** yanına geldim ve şu beyitleri oku-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.201.

(2) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.2, s.203.

dum:

*"Önümde mahşer, Rabbimin huzurundayım,
Ben sorguya çekilince açılıyor perdeler.
Ah... Sırat'ı geçebilsem yeter bana,
O sırat ki, kılıç gibi keskin altında alevler!"*

Esved birden çığlık attı, bayıldı. Sabaha kadar da ayılmadı.

Devamlı seyahat eden **Muhammed b. İbrahim, Esved b. Sâlim**'den naklediyor:

"Allah sevgisiyle dopdolu kıldığım iki rekâtlık namaz, benim için cennetteki tüm nimetlerden daha hayırlıdır".

Esved'in bu sözüne itiraz edenler çıktı; *"Bu yanlış bir söz"dür!"* diyenler oldu. **Esved** bunlara şöyle cevap verdi:

"Bırakın şu lafları! Ben cenneti nefsimin razı olduğu bir yer olarak görüyorum. Oysa iki rekât namaz ile Rabbimin sevgisini kazanacağım. Rabbimin hoşnutluğu benim nezdimde nefsimin hoşnutluğundan daha önemlidir!"

Esved; Hammad b. Zeyd'den, Süfyan b. Uyeyne'den ve İsmail b. Aliyye'den hadis almıştır. Hicrî 214 yılında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

MANSÛR B. AMMÂR (R.H)

Künyesi **Ebu's-Seriyy**'dir. Horasan asılbıdır. **Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Mansur**'un Merv'li olduğunu söylüyor. Bazıları onun Herat'a bağli Buşenc köyünden, bazıları da Basra doğumlu olduğunu söyler. Ama Bağdat'a gelmiş ve burada hayatını geçirmiştir⁽¹⁾.

Güçlü bir hitabete sahip olan **Mansur b. Ammâr**'ın vaazları çok tesirliydi. Zamanın hikmetli yüce insanları arasında iyi bir mertebeye sahipti⁽²⁾.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sa'ıve*, c.2, s.204.

(2) İmam Şârânî, *Tebakât*, c.1, Mansur Vaiz mad. s.322.

Ebu Said b. Yunus şöyle der:

"Mansur b. Ammâr'ın sözü ve anlattığı kıssalar çok ilginçti. Daha önce hiç anlatılmamış gibi dikkatle dinlenirdi".

Süleym b. Mansur anlatıyor:

Babam Mansur'u rüyamda gördüm. "Allah Teâlâ sana ne yaptı?" diye sordum. "Rab Teâlâ beni kendine yakın kıldı ve şöyle buyurdu: 'Ey kötü ihtiyar! Seni niçin affettiğimi biliyor musun?'. Ben; 'hayır ey Rabbim!' dedim. Rab Teâlâ şöyle dedi:

'Sen bir gün insanlara vaaz veriyordun. Onları ağılattın. Aralarında benim haşyetimden hiç duygulanıp ağlamamış bir kulum da vardı. O da ağlayınca onu ve o meclise katılan herkesi affettim. Onlara nasibettiğimi sana da nasibettim'"⁽¹⁾.

Şeytan Biriyle Eğlenmek İsteyince Ne Yapar?

Mansur koğuculuk yapamı Şeytan'ın maskarası sayardı. Şöyle derdi:

"Şeytan biriyle eğlenmek isteyince onu insanlar arasında söz gezdirsin diye ayartır. Şeytanın iğvasına kapılan adam iyice azar. Dedikoducu ve çataldilli olmakta öyle bir mertebeye varır ki, Şeytan bile şaşırır"⁽²⁾.

Mansur'un Kur'an Hakkındaki Görüşü

Ebu Nuaym, Abdullah b. Muhammed b. Cafer'den, o Müslim b. İsâm'dan, o Abdurrahman b. Ömer'den, o Yusuf b. Abdullah el-Harrânî'den, o da Mansur b. Ammar'dan naklediyor⁽³⁾:

Bişr el-Müreysi bana yazdığı mektupta Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı hususundaki görüşlerimi sordu. Ben de şu mektubu yazdım:

"Bismillahirrahmanirrahim,

Allah bizi ve seni her türlü fitneden korusun. Bizi korur ve affederse bu, en büyük nimettir. Böyle yapmazsa helâk oluruz.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.204.

(2) İmam Şa'râ'nî, *Tabakât*, c.1, Mansur Vaiz mad. s.323.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, c.10, s.326.

Bana Kur'an'ın mahluk olup olmadığını soruyorsun. Şunu iyi bil ki, Kur'an hakkında bu tür konuşmalar yapmak aslında bidattır. Bunun vebaline soru soran da soruya cevap veren de iştirak eder. Allah Teâlâ Yaradan'dır. Onun dışında her şey mahluktur. Kur'an ise Allah'ın söztüdür (Kelâmullah), mahluk değildir.

Dikkat et! Kur'an'a Allah tarafından konulmamış isimler (ve sıfatlar) takarak ihtilafa düşenlerden uzak dur! Ancak böyle yaparsan doğru davranmış olursun. Kendi kafandan bir isim (ve sıfat) çıkarıp takma, Kur'an'a! Aksi halde sapkınlardan olursun. Onun isimleri hakkında eğri yolda gidenleri bırak! Onlar yapmakta oldukları şeyin cezasına çarptırılacaktır⁽¹⁾. Allah Teâlâ bizi ve sizi zât'ı İlâhisini hiç görmediği halde korkan ve hürmet duyan kullarından eylesin. Onlar kıyâmet gününü düşünür ve ürperirler".

Mansur b. Ammar naklediyor:

Davud oğlu Süleyman der ki⁽²⁾:

"Gururuna egemen olan ve kibirlenmeyen kişi, tek başına bir şehri fethedenden daha güçlüdür".

Süleyman b. Mansur babasından naklediyor:

Süfyan b. Uyeyne'nin yanına geldim. Bana hadis rivayet etti. Ben de ona vaaz verdim. Süfyan dertlendi. İçindeki hüznün gözlerini yaşarttı. Başını göğe kaldırdı. Şöyle dedim:

"Allah seni rahmetiyle kuşatsın ey Ebu Muhammed! Gözlerini saldin yine! Sicim gibi akıyor". Şöyle cevap verdi:

"Ey Mansur! Gözyaşı gözün içinde kalırsa, hüznün daha derin olur".

Süfyan kalbini keder ile imar etmeyi münasip gördü. Geçirdiği günlerin acı dolu olmasını istedi.

Mansur, Kalpler İçin Ne Derdi?

Ebu Nuaym, Hüseyin b. Abdullah en-Nisâbü'rî'den, o Muhammed b. Hüseyin b. Musâ'dan, o da Mansûr b. Ammar'dan naklediyor:

(1) Mansur burada A'râf, 180. âyetten alıntı yapıyor. Âyette sözkonusu olan ise Allah'ın isimleridir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.10, s.326.

"Kulların kalpleri tümüyle ruhânîdir. İçlerine şüphe ve kir sızınca öz⁽¹⁾ çıkıp gider. Hikmet, âriflerin kalplerinde tasdik diliyle konuşur. Zâhidlerin kalplerinde fazilet diliyle konuşur. İbadeti seven kulların kalplerinde tefvîk diliyle konuşur. Rab Teâlâ sevgisiyle dolu, hep onu isteyen (mürîd)lerin kalplerinde tezkîr (saf ilâhî tefekkür) diliyle konuşur. Âlimlerin kalplerinde ise tezkîr (uyarı, emir ve nehiy) diliyle konuşur.

Âriflerin kalplerini zikir ile dolduran, dünyaperestlerin kalplerini tamah ile dolduran zâhidlerin kalplerini tevekkül ile dolduran, dervişlerin kalplerini kanaat ile dolduran ve sadece Allah'a güvenenlerin kalplerini rıza ile dolduran Rab hiçbir yaratığa benzemez.

Bir kulun giyebileceği en şık elbise alçak gönüllülüktür, âriflerin en iyi elbisesi takvâdır. Allah (c.c) şöyle buyuruyor: "...Takvâ elbisesi ise daha hayırlıdır⁽²⁾. Şu iyi bilinmelidir ki nefsin esenliği ona aykırı davranmakla mümkün olur. Nefsin belâsı da hep onun peşinden gitmek ve ona boyun eğmekle olur".

Mansur'un Bazı Sahte Zâhidlere Getirdiği Eleştiri

Mansur devrindeki mutasavvıfları eleştirmekten geri durmamış onları çeşitli tavsiyelerle uyarmıştır. O şöyle derdi:⁽³⁾

"Bu devirde yaşayan bazı âbid geçinenlere şaşıyorum. Arkadaşlarımdan biri, bir hata işlese, onu yanlarından kovarlar. Bir daha sohbetlerine almazlar. Niçin onu tevbe ve kanaata davet etmezler? Oysa bir zalimin uzattığı hediye almasını bilirler, 'Nasıl olsa bu mal ona başkasından geçti, ona zaten haramdı, biz aldık onu haramdan kurtardık. Bize ise helâldir onun malı' diyerek güya tevîl yaparlar! Öte yanda sohbet meclislerinden koudukları adam nefsini ıslah etmiş, Allah'ın iyi bir kulu olmuştur...

Evet, yöntem çoktur ama hak yol birdir. Kendi hatalarını görmeyen bu gafiller hak yoldan başka bir yol mu aramaktadırlar?"

Mansur b. Ammar, Maruf Ebu'l-Hattab'dan senediyle hadis almış, Leys'ten, İbni Lühey'a ve diğerlerinden de hadis rivaye-

(1) Burada öz; "ruh" ya da "ravh" diye okunan kelimedir. Temiz, güzel kokulu esinti anlamına da gelir. (Çev.)

(2) A'râf, 26.

(3) İmam Şâ'rânî, Tabakât, c.1, Mansur el-Vaiz mad. s. 323.

tinde bulunmuştur.

Mansur Bağdat'ta vefat etti. Allah rahmet eylesin.

VELEDÜ'R-REŞİD (SÜBTİ) (R.H)⁽¹⁾

Sübtî adıyla şöhret bulan **Veledür-Reşid**'in asıl adı **Ah-med**'dir.

Abdullah b. Ferec anlatıyor:

Bir gün ev ihtiyaçlarını gidermek ve tamirat yapmak için yardımcı bir adam aramaya koyuldum. Çarşıya çıktığımda bana aydınlık yüzlü, elinde küfe ve kürek bulunan bir adamı gösterdiler. Yanına vardım. *"Benim için çalışır mısın?"* dedim. *"Evet bir dirhem ve dânik'a olur!"* dedi. Ben ısrarla; *"Bir dirhem yeter!"* dedim. Yanımda dânik yoktu, ama onun gücünü ve iş yapabilirliğini öğrenmek istiyordum.

Akşamleyin adama bir dirhem verdim. Bunca çalışmasına karşın bir dirhem alan adam, *"Sana dirhem ve dânik alırım demedim mi? Yazık işimi bozdun!"* dedi. Ben; *"Sana sadece bir dirhem vereceğimi söylememiş miydin?!"* dedim. Adam suratıma baktı; *"bu parayı almıyorum!"* dedi. Ben bir dirhem ve dânikı bularak; *"haydi al artık!"* dediysem de almadı, çekip gitti.

Ailem bu hareketime çok kızmıştı. *"Allah ıslah etsin seni! Adamın birkaç kuruşunu veremedin ha?"* diye çıkıştılar bana. Ben haksızlık ettiğim bu adamın peşine düştüm, onu arıyordum. Hasta olduğunu söylediler. Evini tarif ettiler. Oraya gittim. Hasta yatağına uzanmış olan bu zavallı adamın yanbaşımda küfe ve kürekten başka hiçbir şey yoktu. Selam verdim ve; *"sana ihtiyacım var, konuşmalıyım, mümin bir kulu sevindirmek ister misin?"* dedim. *"Evet"* dedi. *"Peki evime gelip seni tedâvi etmemi ister misin?"* dedim. Adam; *"sen bunu istiyor musun?"* dedi. *"Evet!"* dedim. *"O zaman üç şartla evine gelirim"* dedi. *"Tamam! Kabul ediyorum!"* dedim. Adam şartlarını sıraladı: *"Ben istemedikçe bana yemek çıkarma, öldüğümde beni şu cübbem ve elbisemle kefenleyip göm. Üçüncü şartım en ağır olandır..."* dedi. Ben; *"olsun, onu da yerine getiri-*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.205.

rim" dedim. *"Bunu daha sonra söyleyeceğim"* dedi.

Bu garip ve yalnız adamı öğleyin evime taşıdım. Ertesi sabah; *"Ey Allah'ın kulu!"* deyip beni çağırdı. Yanına geldim *"Evet buyur!"* dedim. *"Hastalığım ağırlaştı, şimdi üçüncü şartımı dinle. Cebimde bir kese olacak, onu aç"* dedi. Gittim cübbesinin cebinden keseyi çıkarıp açtım. Kırmızı yakutlu bir yüzük çıktı. Adam tekrar bana yönelerek: *"Öldüğüm zaman beni göm ve bu yüzüğü alıp Harun er-Reşide götür. Ona de ki: "Şu yüzüğün sahibi sana kızıyor ve şu sözleri iletmemi söylüyor: Yazıklar olsun sana! Şu gaflet ve sarhoşluk içinde ölürsen öyle pişman olacaksın ki"*.

Adam, Harun'a bu sözleri iletmemi rica ettikten kısa bir zaman sonra öldü. Ben yüzüğü alıp Harun'a gittim, olayı anlattım. Harun kızdı. *"Kimmiş bu yüzüğün sahibi"* dedi. Yüzüğü aldı, inceledi. Birden suratının rengi değişti. *"Bu benim oğlumdu! Nereden buldun bu adamı?"* dedi. Çarşıda çalışacak adam ararken rastladığımı anlattım. Harun ağlamaya başladı ve şunları anlattı: *"O çocuk benim ilk oğlumdu. Babam el-Mehdi, Zübeyde ile evlenmemi tavsiye etti. Bu kadını görür görmez âşık oldum. Ama babamdan gizli olarak evlendim. İşte seninle konuşan genç, bu güzel kadından doğmuştur. Ama ben bu kadını resmî olarak yanıma almadım. Onu Basra'ya göndererek elindeki yüzüğü hediye ettim. Ayrıca kadına sıkı sıkı tembih ettim: 'Kendini gizle! Hilafet mekâmına oturduğum zaman ortaya çık, hemen yanıma gel!' dedim. Halife olunca bu kadını aradım. Bulamayınca öldüğünü zannettim. Hem kadının hem de çocuğun öldükleri haber verildi bana. Oysa onların yaşadıklarını bilmiyordum. Söyle bakalım. Onu nereye gömdün?". "Ey müminlerin emîri! Bu adamı Abdullah b. Mâlik Kabristanına gömdüm" dedim. Halife; *"Sana ihtiyacım var! Akşamleyin kapıya gel, beraber çıkalım"* dedi. Akşamleyin saray kapısına geldiğimde Harun kendini gizleyen bir elbise içerisinde beni bekliyordu. Etrafında hizmetçileri vardı. Bana yaklaştı, tokalaştık. Arkasındaki hizmetçilere emir verdi. Onlar geriye çekildiler. Harun'la beraber kabristana geldim. Harun mezar başında sabaha kadar ağladı: *"Ey oğlum! Babana ne güzel öğüt vermişsin"*. Gün ışımaya başlayınca çevreden insan sesleri gelmeye başladı. Halife; *"ne oluyor... Birisi mi var, sesler duymaktayım"* dedi. Ben; *"ey emîr! Sabah oldu. İnsanlar uyandı. Bu ses onlardan geliyor"* dedim. Harun mezarın başından kalktı. Bana onbin dirhem vaadetti. *"Benim ailemden**

birini defnettğin için sana olan borcumu ödeyemem. Ben öldükten sonra da seni ihsan ve ikramdan ırak etmemelerini vasiyet edeceğim" diyordu.

Saraya vardık. *"Her sabah karşıma dikil! Bana oğlumun hikâyesini anlat. Onu anayım ve hüznümleneyim"* dedi. Ben de; *"Allah dilerse"* dedim. Ve bir daha da Harun'a uğramadım.

ABDULLAH B. MERZÜK (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Abdurrahman es-Sülemî, bu adamın Harun er-Reşid'e vezirlik ettiğini, ama daha sonra bu işi terkedip, malını fakirlere dağıtarak kendini ibadete verdiğini anlatır.

Musa b. Ebî Davud anlatıyor:

Abdullah b. Merzûk'un evine geldim. İçeride otururken onu seyrettim. Hüzün onun yaradılışında vardı.

Salt b. Hakîm anlatıyor:

Abdullah b. Merzûk hep kaygılı, hep bir şeyleri kaçırmış gibi tasalı ve üzüntülü bir adamdı. Uzun saçları vardı. Öğüt ve âyet dinlerken coşkuyla ağlardı.

Sellâme'ye, Abdullah b. Merzûk'un ne vasiyet ettiği soruldu. O da şöyle anlattı:

"Abdullah b. Merzuk ölüm hastalığında bana;

"Ey Sellâme! Sana ihtiyacım var!" dedi. *"Söyle bakalım, nedir?"* dedim. Güçlkle şunları söyledi: *"Beni omuzladığın gibi doğruca şu çöplüğe at! Orada belki son nefisimi veririm de, Allah Teâlâ'nın merhametine lâyık olabilirim"*.

Abdullah b. Merzûk, duyarlı, ince yürekli bir adamdı. Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s.209

ABDULLAH B. FEREC (R.H)⁽¹⁾

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Abdullah b. Ferec el-Kantari diye de bilinir. İbadetine düşkün bir zât olan Abdullah, Bûşr b. Hâriş'i sever, Bûşr'de onu ziyaret ederdi.

İbrahim b. Sehl naklediyor:

Abdullah b. Ferec bize; "*Allah'tan güzel affı isteyin*" demişti. Biz ona; "*Güzel af nedir ey Ebu Muhammed?*" diye sorduk. O da şu cevabı verdi: "*Allah Teâlâ'nın seni, mahşerden cennete yollamasıdır*".

Said anlatıyor:

Abdullah b. Ferec vefat ettiğinde onun cenazesine ben de katıldım. Geceleyin ise rüyama girdi. Kabrinin kenarına oturmuş önündeki bir sayfaya bakıyordu. Merakla sordum: "*Allah Teâlâ sana nasıl davrandı?*" diye. Başımı bana çevirdi; "*Beni affetti. Cenazeme katılanları da affetti*" dedi. Ben sevinçle; "*onların aralarında ben de vardım*" dedim.

BİŞR B. EL-HÂRİS EL-HÂFÎ (R.H)⁽²⁾

Allah'ın birçok keşifler ihsan ettiği ve sapkınlık selinden koruduğu Ebu Nasr Bîşr b. el-Hâris el-Hâfî de Allah dostlarından. O, (azla) yetinenin halini yaşadı. Kendine kâfi gördüğü (dünyalık ya da ilim) ile şifa buldu.

Derler ki;

Tasavvuf, yücelere varabilmek için azla yetinebilmektir. Tasavvuf, imtihan sonucunda kalben şifaya kavuşmaktır.

Muhammed b. Salî'tan gelen bir rivayette Bîşr'in halk tarafından çok sevilmesinin sebebi olarak, onun bir gün yerden besmele yazılı bir kağıdı alıp güzel kokular sürdüğü ve o gece rüyasında isminin dünya ve âhirette yücelip güzelleşeceği müjdesi ile bahtiyar

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s. 210.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s. 336

kılındığı anlatılır.

Hadisin Zekatı, Âlimin Takvası, Sabırlı Olmak, Tefekkür, Lüksü İstememek ve Bilinenle Amel Etmeye Dâir

Ubeyd el-Verrak, Bişr el-Hâris'den naklediyor:

Hadis'in zekâtını veriniz! Her ikiyüz hadisten beş tanesiyle amel ediniz⁽¹⁾.

Bişr, Abdulah b. Davud'dan, o da Süfyan'dan naklediyor:

Âlim, diğer insanlar karşısında ancak muttaki olabildiği zaman daha erdemli ve üstün sayılabilir.

Bişr b. el-Hâris der ki:

Sadece eziyet ve sıkıntıya sabredebilen insanın iyiliği emretmesi ve kötülükten sakındırması layıkı ile olur!

Bişr der ki:

İnsanlar Allah'ın kudreti ve yüceliği hususunda gerçekten tefekkür etseler ona başkaldırmazlardı!

Bişr der ki:

Kim Allah'dan dünyayı ve lüksü istiyorsa farkında olmadan Kıyamet sorgusunun uzamasını diliyor!

el-Hasen b. Said'in anlattığına göre Bişr'e Horasandan gelen bir misafir ondan öğüt bâbında birkaç hadis istedi. O "Hadis anlatanlar çoktur!" deyip pek yanaşmadı. Bunun üzerine adam, Hz. İsa (a.s.)'ya nisbet edilen şu sözü söyledi:

"Kim öğrenir, öğrendiğiyle amel eder ve öğrendiğini başkalarına öğretirse gökler âleminde yüce bir zât olarak anılır ve çağrılır".

Bişr adamın bu sözünü tekrarlattı. Tasdik etti ve şöyle dedi:

"Doğru söyledin! Şimdi öğrendik, haydi amel edelim ve sonra da öğretelim."

(1) Bu söz hadisler konusunda çok sakıncalı davranmak gerektiğini ancak mânâca ve rivayetçe sahih sayılabilecek hadislerle amel etmek gerektiğini bildiriyor. (Çev.)

Müminin Kıymeti ve Şerefi, Allah'ı Razi Etmek, Musibetin Ecri, Rasûlün Dostlarını Sevmek, Gizli Yardım, Akıllı Olmanın Ölçüsü ve Mâlik'in Tevazusuna Dâir

Bişr der ki:

Müminin kıymeti insanlardan istemeyişi ile orantılıdır. Onun şerefi ve yüceliği ise gece namazı kılmasındadır.

Bişr, el-Muâfi b. İmran'dan, o da İmam Sevrî'den naklediyor: *"İnsanları hoşnut etmek, elde edilemez bir gayedir"* (o halde sen faydalı olanı yap. Allah'ı razı et!).

Bişr, el-Muâfi'den, o da Sevrî'den naklediyor:

Onlara, (Allah dostlarına) dünyada karşılaştıkları hiçbir felaket zarar verememiştir. Allah (c.c) her bir musibet için cennette tedavi edecektir onları!

Bişr b. el-Hâris der ki: Kendim için en güvendiğim amel, Rasûlullah (s.a)'ın yakın dostlarını sevmek olmuştur.

Bişr b. el-Hâris diyor ki:

İçten gelen gizli bir yardım (sadaka) hacdan, umreden ve cihattan daha hayırlıdır. Zîra biri (hacı) biniyor, gidiyor ve dönüyor, herkes onu görüyor. Diğeri ise gizlice veriyor ve Allah'tan başka hiç kimse bilmiyor, görmüyor onu.

Bişr, Süfyan b. Uyeyne'den naklediyor:

Akıllı insan, iyiliğin ve kötülüğün ne olduğunu bilen insan değildir. Akıllı olan iyiliği görünce onu kabul edip uygulayan, şerri görünce de reddedip sakınandır.

Bişr anlatıyor:

Bir adam kızgın bir şekilde bağırarak **Mâlik b. Dinar'a:**

"Ey riyakâr! Baksana!"

Mâlik b. Dinar gayet sakince;

"Sen ne zaman öğrendin ismimi? Oysa senden başka kimse bilmiyordun!"

Seviyesiz Din Âlimi, Ekmeğe Saygı, Bişr'in Yalnızlık Sevgisi, İlim Aramak, İlim Yemek, Âlimlerin Lâneti ve İlmin Gayesine Dâir

Bişr b. el-Hâris, Süfyan-ı Sevrî'den naklediyor:

Yolculuğa çıkarken serseri biriyle arkadaş olmak zamanımız kârimlerinden (din ve Kur'ân bilginlerinden) biriyle yol arkadaşlığı yapmaktan daha iyidir!

Süleyman b. Yakub anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris'e dedim ki:

"Bana biraz öğüt ver!"

Bişr şöyle dedi:

"Yediğin ekmeğin nereden geldiğine bir bak! ve (onu) ateşe atma!"

Ahmed b. Muhammed b. Gazvan anlatıyor:

Yağmurlu bir gün, Bişr'in öldüğü haberi yayıldı insanların arasına. Herkes harekete geçti bu haberle. Ben de yağmur altında sırlıklam Bişr'in kapısına koştum. Çamur kapıya dayanmıştı. Orada kapının ağzında üç kişi vardı. Diğerlerinden daha yaşlı olan bağırıyordu.

"Ziyaret etmek istiyoruz seni ey Ebu Nasr! Bunun için geldik buralara!"

Bişr Ebu Nasr içeride ağlıyordu. Onlara şöyle seslendi güçlükle:

"Sizin ziyaretinize ihtiyacım yok,.. Gidin yanımdan, bana ezâ veriyorsunuz!"

Bişr ağlıyor böyle diyordu. Fudayl da bu hususta Bişr'e benzer. O da hep; "Hiç ziyaretçisi olmayan bir hasta olmayı arzularım!" diyordu.

Muhammed b. Yusuf el-Cevherî anlatıyor:

Bişr'e sordum:

"Nebiz⁽¹⁾ hakkında ne dersin?"

(1) Nebiz: Hurma şirasıdır. Bazı fakihler nebizin haram olduğu hükmüne varmışlardır.(Çev.)

"Ne nebizi?! Bana su içmek bile zor gelir. Sen bana nebizi soruyorsun!"

Fadl b. Abbas el-Halebî anlatıyor:

Ebu Nasr Bişr b. el-Hâris'den duydum. İlim ve ilim aramaktan söz açılmıştı, şöyle dedi:

"İlimle amel yapılmayacaksa eğer, ilim talebini terketmek daha hayırlıdır! Zaten ilim, ameldir (bilmek, yapmaktır). Sen Allah'a boyun eğersen o sana ilim verir. Sen ona isyan edersen o sana ilim vermez. Rasûlullah (s.a) ilmi ashabına verdi. Onlar verilene sarıldılar, korudular ve uyguladılar. Sonra da kendilerinden sonra gelen faziletli bir kuşağa teslim ettiler. Bu kuşakta ardlarından gelen nesle teslim ettiler ilmi..."

Ebu Nasr bu şekilde üç tabaka saydı. Sözlerinin bitiminde şöyle dedi:

"Şimdi ilim öyle bir kavme ulaştı ki, onlar ilmi yiyorlar!"⁽¹⁾

Bişr b. el-Hâris, İsa b. Yunus'dan, o Evzaî'den, o da Ebu'd-Derda'dan naklediyor:

Ebu'd-Derda bir gün şöyle demişti;

"Allah'ım! Âlimlerin kalbinde lanete uğramış kılma beni!"

Çevredeki bilgili insanlar sordular:

"Sana nasıl lanet edebiliriz ki?"

Ebu'd-Derda:

"Benden hoşnut olmazsanız, beni kerih görürseniz lanet etmiş sayılırsınız!" dedi.

Bişr diyor ki:

"İnsanları küçümsemek için ilim öğrenme! İşte en şifasız, en büyük hastalık budur. Bir insanın göçerken evinde bırakacağı en hayırlı hatıra samimiyetle kıldığı iki rekât namazdır"⁽²⁾.

(1) İlim yemek: Zalim, güçlü, gâsıp ve zenginlere din satmak ve bu satıştan elde ettiği menfaatle geçinmek. An gelir, kurulu düzenin açığını kapatmak için yama gibi, an gelir zalimlerin ısıran köpeği gibi, an gelir parayı verene cennet parselleyen papaz gibi hareket eder böyle bilgiler. (Çev.)

(2) Ne büyük anlamı var! İnsanoğlu dünyaya sahip olsa ecel gelince bir parça bezle gider kabrine. İnsanın bırakacağı en güzel hediye kalbinden gelen sevgi ve itaattir.

Şahsiyetin Kemâli, Sabretmek ve Bîşr'in Kıymetli Bir Mektubu

Bîşr b. el-Hâris diyor ki: **Fudayl b. İyad** şu sözü çok söylerdi:

"İnsan, mürüvvetini (şahsiyetini) mükemmel hâle getiremez, düşmanı bile ondan emin olmadıkça! Oysa günümüzde kişinin dostu bile onun dürüstlüğünden kuşku duymaktadır!"

Bîşr der ki:

"Sabretmek susmaktır! Susmak sabırdan gelir. Boş laf geveleyen, susandan daha muttaki sanmasın kendini! Ancak âlim başka, o tam yerinde konuşur, laf gediğine koyar ve tam yerinde de susar."

Ali b. Haşrem anlatıyor:

Ebu Nasr Bîşr b. el-Hâris bana şöyle bir mektup gönderdi:

"Allah'ın rahmeti, huzur, barış ve esenlik kaplasın seni..."

Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'ın sana nasibettiklerinden ötürü O'na hamedederim.

Allah'tan niyazım o ki, sana ve bize verdiği nimetleri tamamlasın, kemâle erdirdi. Onca ihsanına karşın bize de şükretmek gayretini versin. Müslümanca yaşamayı ve müslümanca ölmeyi niyaz ediyoruz Rab Teâlâ'dan. Kaybettiğimi; her şey için daha hayırlısını versin bize!

Ey Ali! Sana, muttaki olmanı öğütlerim, Allah'ın Kitabı'na sarıl! İman bakımından bizi geçen önceki mübarek insanların bıraktığı kutlu izi, güzel yaşamlarını da ihmal etme! Onlardan da payını al! Onların ahvalini çok düşün ve kendi başına kaldığında onları dost edin. Rasûlullah (s.a)'ın mümtaz dostlarıyla sohbet etmek, ölümlerle sohbet etmekten çok hayırlıdır. Senin kusurlarını sana güzelce bildiren samimi insanlarla arkadaş ol! Allah (c.c), seni hayırlı kilsin ve kendi ehline katsın. Sen Rab Teâlâ'nın ellerinde esirsin, ondan kaçamazsın. Tüm yaratıklar O'nun büyüklüğü yanında zayıf ve minik kalır. Her şey ve herkes O'na muhtaç!..

Öyleyse seni sevenlerin çokluğu, hayranlarının bolluğu kalbini örtmesin. Allah'tan alıkoymasın seni!

Zillet içindeki kulun yalvarışı gibi yalvar O'na! Muhtaç gibi, fakir gibi yalvar ona! Sığınak bulamayan sürgün ve esir gibi yalvar, kaçacak deliği olmayan firarı gibi kaç ona!

İmtihan içinde olduğunu aklından çıkarma, belâ ve fitnelerden emin ve uzak sayma kendini, her an yakalanabilir, her an düşebilirsiniz! Eğer senin böyle endişeli ve gayretli olduğunu görürse sana acır ve rahmetiyle sarar seni!

Başarı Allah'tandır. İsteyeceğin zaman önce O'ndan iste! Ey Ali! Bil ki, şöhret ve insanların iltifatıyla denenen insanların derdi pek büyüktür! Allah bize ve size kulluk nasib eylesin. Azametine ve kudretine saygıyla eğilmek ona ta içten gelerek tapınmak nasib eylesin bize!

Sen gel Rabbini, seni yaratanı razı et, zamane ehlini, yöneticileri ve zenginleri razı etmeye kalkma! Onları aşırı bir şekilde yerme!

Şimdi sen ölümlerlesin, ahireti düşünmediği için ruhu ölü bedenlerin kabir evlerinde dolaşmaktasın. Onların yollarından geçiyor, davranışlarını görüyorsun. İşte onlar, senin çağdaşındırlar ve ölüdürler. Allah'ın nuruyla aydınlanmamış konaklardan, evlerden ve saraylardan uzak dur! O sokaklarda, o kentlerde ve o evlerde Allah'ın koruduğu bir azınlık dışında kimse Kitâbullah ile amel etmez! Onlardan biri seni terkettiğinde üzülme, aldırma gitsin. Onların yokluğuna üzülme! Şunu iyi bil! Bu dünya tutkunu insanlardan uzak durmak senin için daha hayırlıdır. Allah sana yeter! O'nu dost ve sevgili et kendine!

Yalnız ve kimsesiz ölmek onlar arasında gamsız, kasavetsiz yaşamaktan daha hayırlıdır. Zamanımızda erdem insanlara karışmakta değil, uzlettedir. Ben böyle sanıyorum, Allah en iyisini bilir. Dünya kölesi olanlardan bert olmak, onların şerrinden âzad olmak dahi ne büyük bir nimettir.

Seni günaha sokacak şeylere kulak kabartma! Gözünü kapat günaha! İnsanlar hakkında kötü zan etmekten de sakın. Bu konuda Allah Teâlâ kullarını uyarmıştır! 'Ey iman edenler! zandan çok kaçınınız! Çünkü zannın bir bölümü (sui zan) günahdır. Birbirinizin gizli yönlerini de araştırmayınız...'". (1)

(1) Hucurat, 12.

Yalnızlık ve Az Dostu İstemek, Kötü İhtiras, Gizli Şirk, Sahte Akçe, Rıyâ ve Birkaç Güzel Beyit

Bişr b. el-Hâris der ki:

"Hep insanlarla görüşmeyi, karşılaşmayı, onlara karışmayı sevmek dünyayı sevmektir. İnsanlarla yüzgöz olmayı terketmekde dünyayı terketmektir."

Bişr der ki:

"İnsanların kendisini tanımasını ve ilgi göstermesini canla başla isteyen bir kişi görmedim ki sonunda dinini zayi etmiş olmasın! Şöhret olmayı arzulayan kişi âhiretin lezzetine varamaz!"

Bişr, Yahya'dan o da Süfyan'dan naklediyor:

"En kötü ihtiras âhiret ameliiyle dünyayı yakalama ihtirasıdır⁽¹⁾."

Bişr anlatıyor: Halid et-Tahhan'ı dinliyordum. "Gizli şirkten sakınınız!.." diyordu. Merak ettim, yaklaşıp sordum:

"Şirkin gizli olanları da neyin nesi?"

Cevap verdi:

"İçinizden birinin namaz kılariken rükû ve secdeyi uzatması ve bu davranışıyla içine gurur düşmesi!"

Bişr, Yahya b. Yeman'dan o da Süfyan'dan naklediyor:

"Zamane kurrasını sahte akçeye benzetiyorum. Şöyle ezip kırıldığına aslı ortaya çıkar!"

Bişr der ki:

"Nefsin övgüyle rahatlaması ve övgüye olan sınırsız tutkusu apaçık günahlardan daha çok zarar verir ona!"

el-Hasen b. Umran el-Murûzî anlatıyor:

(1) Kur'an okumaktan, sadaka vermeye kadar bütün ibadetler sadece Allah için yapılır ve sevabı âhirettedir. Ama bunları vesile ederek insanları sömürmek din tacirliğidir. En kötü ihtiras da bu yolla dünyalık elde etme ihtirasıdır. (Çev.)

Bişr b. el-Hâris'in şu beyitleri okuduğunu duyardım bazen:

*Amelleri kabul edilmeye lâyık adamlar gitti,
Kötü ve reddedilmesi gereken işleri reddedenler de gitti.
Bense öyle bir halef grubu içinde kaldım ki,
Kör ve şaşının birbirini haklı çıkarması gibi
birbirlerine yağ çeker, süslerler kendilerini!*

Gıybetin Hadise Tesir Edişi, Salih Amel, Aziz ve Emin Olmak, İcyüzü İslah Etmek, Ehl-i Hadisin Dejenere Oluşu ve İmanın Tezâhürüne Dâir

Muhammed b. el-Müsenna, Bişr b. el-Hâris'den naklediyor:

Bişr'e çok gıybet yapan kişide adalet sıfatının⁽¹⁾ bulunup bulunmadığı soruldu, o da şöyle dedi:

"Eğer gıybet ettiği her tarafta biliniyorsa o düşük, kalitesiz bir ravidir (hâdisine güvenilmez)."

Bişr der ki:

"Kişinin salih ameli az olunca, özü, birçok fitneye kapılmaya müsait olur."

Bişr der ki:

"Kim dünyada aziz, âhirette de azaptan emîn olmak isterse kızmasın, yalan yere şahitlik yapmasın, kavme önder olmasın ve kimseden de hediye almasın."

Bişr, İbrahim b. Edhem'den naklediyor:

"Şam'ı seçtim, ekmeğe doymak için."

Bişr, el-Muâfi'den naklediyor:

Bir adam **Muhammed b. Nadr'a** sordu;

"Nerede Allah'a ibadet edeyim?"

"İçini ıslah et! Sonra da nerede ibadet edersen et!" cevabını

(1) Güvenilir bir hadis râvisinde (Sika'da) bulunması gereken şartlardan biri de adalettir. (Çev.)

verdi Muhammed b. Nadr.

Muhammed b. Sehm anlatıyor:

Hadisçiler Bişr'in yanına gelerek;

"Bize *hâdis* nakletsene!" dediler.

Bişr de şu beyitleri söyledi:

*"Ehli hadis, dedikodusu yapılan bir gruba dönüştü.
Hadisin yüzkarası ehli hadistir şimdi!"*

Muhammed b. Sehm şu beyitleri Bişr'den aktarıyor:

*Bana riya olsun diye dinini süsleyip fiyatını
artıran*

Bu gösterişiyle aldatamaz beni ey arkadaş

Kim imanı kalbinde dosdoğru kılsa

Açıkça ortaya koyması kaçınılmaz olur!

Sadakanın Âdâbı, Fıskın Şahitliği Zedeleyişi, Sevabın Gizliliği, Hikmetin Ön Şartı, Allah'a Gereğince İtaat, Şöhret ve Konuşma ile Susmanın Ölçüsüne Dâir

Bişr b. el-Hâris diyor ki:

"Sadaka vermezsem insanlar beni kınarlar" korkusuyla bir şey vereceksen hiç verme!

Yahya b. Osman el-Harbî anlatıyor:

Bişr şöyle demişti:

"Ey Ebu Zekerîyya! İşret ve zevk meclisi kurup da etrafında içki kadehlerini döndüren kimsenin sakın ha şahitliğini kabul etme!"

Bişr der ki:

"Günahlarını gizlediğin gibi sevaplarını da gizle!"

Bişr der ki:

"Kim hikmet peşindeyse Allah'a isyan etmesin!"

Muhammed b. Yusuf el-Cevherî anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris kızkardeşinin cenazesinde verdiği vaazda şöyle dedi:

"Kul, Allah'a gerektiği gibi itaat etmediği zaman ayıpladığı kişinin hakimiyeti altına girer, (ya da) onu kötüleyen kimsenin kölesi olur."

el-Hüseyn b. Muhammed el-Bağdadî anlatıyor. Babamdan işittim, şunları anlattı:

Bişr b. el-Hâris'i ziyaret ettim. Biraz oturduk ve dertleştik. Bana yeni bir hikmet (kelime) öğretti:

"Şöhreti seven kimse Allah korkusunu unuttur!"

Bişr b. el-Hâris anlatıyor:

Hikmet sahibi biri, kendi gibi olan arkadaşına rastladı ve şöyle dedi:

"Allah, seni yasak kıldığı haramları işlerken görmesin! Emrettiği güzel şeyleri yaparken bulsun!"

Ahmed b. el-Feth anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris'in şöyle dediğini duydum:

"Konuşmak sana gurur ve şımarıklık veriyorsa sus! Eğer susmak seni şımartıyor ve kibir sahibi yapıyorsa konuş!"

Fiyatların Artışı ile İlgili Bir Nükte, Ölüm, Bîşr'in Tevazuu, Amelin Gerekliliği, Samimi İbadet, Ölümü İstemek, Gururun Aslı ve Gezen Ölülerin Yatanlardan Daha Fazla Oluşuna Dâir

Ebu'l-Abbas es-Sülemî anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris'ten şu sözleri işittim:

"Fiyatların ne denli pahalandığını kendine dert ediniyorsan ölümü an! Zira ölüm, pahalılık derdini de söküp atar kalbinden!"

Ebu'l-Abbas anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris'ten duydum, şöyle diyordu:

"Ölümü andığında dünyanın parıltısı ve arzuları silinir gö-zünde, cimâdan dahi haz alamazsın."

Ebu'l-Abbas diyor ki: *"Bîşr'in ayaklarını gördüm. Yalınayak yürümekten tabanları simsiyah kesilmişti."*

Ahmed b. el-Feth, Bîşr b. el-Hâris'ten naklediyor:

"Sen sadece dinliyorsun ve tutkulara kapılıyorsun, lezzetler içindesin! Oysa ilimden murad sadece amel etmektir! Dinle, öğren, pratiğe dök, öğret ve gûnahtan kaç! Süfyan-ı Sevrî'ye baksana, il-min peşine nasıl da düştü, bildiğiyle amel etti, bildiğini öğretti ve gûnahtan kaçındı? İlim peşinde olmak demek, aslında dünyaya düşkün olmamak demektir".

el-Kasım b. Münebbih el-Harbî, Bîşr'den naklediyor:

"Eğer bildiğinle amel etmiyorsan, bari isyan etme!"

Bîşr der ki:

"Kim Allah'a ta içinden gelerek ibadet etmeye başlarsa insan-lara yabancılaşır, onu garip görmeye başlarlar".

Bîşr b. Hâris der ki:

"Kim dünyayı sevdiyse ölümü istemiyor. Oysa dünyaya aldan-mayan kişi ölümü seve seve bekler, Mevlâsına kavuşmak için, niçin arzu duymasın ki?!"

Bîşr diyor ki:

"Gurura kapılıp kendini beğenmen; yaptığın işleri çok ve önemli görüp başkalarının yaptığını küçümsemendir".

Ebu Bekir el-Bakillâni anlatıyor:

Babam şu olayı bize nakletti:

"Bîşr b. el-Hâris'le beraber Bab-ı Harb çevresinde geziniyor-duk. Mezarlığa gitmek istedi. Ve şöyle dedi:

Sur içindeki (şehirdeki) ölümler, sur dışındakilerden daha çok!"

Menfaat İçin İlim Öğretmemek, Kusur Araştırmamak, İbrahim b. Edhem'in Fazileti, İbadet İçin Bilginin Gereği

Bişr b. el-Hâris anlatıyor:

İnsanın dünyevi bir menfaat sağlamak amacıyla hadis okuması ya da ilim öğretmesi yakışık almaz! Ben dünyalık için ilim peşinde koşan nice şeyhler, üstatlar bilirim ki, sonunda rezil-kepaze oldular. Kimi iyi insanlar da ilim peşinde koştular, ilmi hakiki yerine koydular, ilimle amel ettiler, işte onlar günahlardan arınmış, Allah'ın nimetine boğulmuş güzel kullardır.

Bişr b. el-Hâris diyor ki:

"İnsanların kusurlarını araştırma! Onların kusurlarını öğrenmeye yarayacak meseleleri sorma! İnsanların diline düşme! Bir meseleyi sorup öğrendiğinde hemen amel et! Gücün yetmezse Allah'tan yardım iste."

İshak İmam Selame anlatıyor:

Bişr b. el-Hâris'e dedim ki:

"Ben İbrahim b. Edhem'in yolundan gitmek istiyorum."

İbrahim:

"Gücün yetmez ki!.." dedi.

"Niçin?" dedim.

"Çünkü İbrahim daima bildiğiyle amel eder, pek konuşmazdı. Sen ise sözler söylüyor, ama amel etmiyorsun."

İbrahim b. Abdullah, Bişr'den naklediyor:

"Kim bilgiden yoksun olursa itaatin ve ibadetin tadına varamaz. Amellerin sevabını bilmeyen zorla, sıkıntıyla ibadet yapar. Kim samimi olarak dünyaya değer vermezse sırtındaki yük hafifler. Kim rızaya (Hakkın ve yaratıkların sevgisine) erişirse, en yüksek mertebeye varmıştır".

Nasıl Bakmalı, Neye Bakmalı, Cimrinin Verdiği Ezâ, Kalbi Siyah Edenler, Cömertlik ve Dünya Aşkının Getirdiği Zillete Dâir

Bişr der ki:

"İstenmeyen kötü birine bakmak gizli bir humma ateşi gibi acı verir"⁽¹⁾.

Bişr diyor ki:

"Cimrilerin varlığı mümin kalplere eziyet verir".

Bişr der ki:

"Ahmak kişiye bakmak, göze acı verir, gözü ateş gibi ısıtır. Cimriye bakmak kalbi karartır. Kim gam ve eziyete katlanamayacaksa sevdiğinin rızasına erişemez, kendi istediğini elde edemez."

Bişr diyor ki:

"İki şey kalbi simsiyah eder: Çok konuşmak ve çok yemek."

Bişr diyor ki:

"Bir çeyrek mala sahip olduğu halde cömert davranan kişi, cimri Kâri'den daha iyidir. İnsanlardan kime baktıysam mutlaka bir imtihana tabi tutulduğunu gördüm. Bazen Allah bir kula rızıkını bolca verir ve nasıl şükredeceğine bakar. Bazen de bir kulun rızıkını daraltır, nasıl sabredeceğine bakar."

Bişr b. el-Hâris diyor ki:

"Dünya peşinde koşana söyle, aşağılanmaya hazır olsun."

Aşırı İsteğe Demirperde, Dua, Nasip, İki Rekatın Güzelliği, Süfyan'ın Duası, Sıcak Dost, Helal Kazanç, Peygamber Sünneti, Gazaba Set Çekmek ve Kur'an'ın Hatmine Dâir

Bişr der ki:

"Kişi, kendisiyle aşırı istekleri arasına demirden bir perde koymadıkça ibadetin tadına varamaz."

Bişr diyor ki:

(1) Ya da "Birine rahatsız edecek tarzda, onun hoşlanmadığı biçimde bakmak, onu gizliden gizliye, humma ateşi gibi yakar." Her iki tercüme de doğrudur. (Çev.)

"Duâ, günahlara keffarettir."

Bişr diyor ki:

"Gökten bir şapka düşse hiçbir kimseye değil, onu istemeyenin başına düşer."

Bişr diyor ki:

"Hiç kimse, evinde iki rekât namaz kadar hayırlı bir şey bırakmamıştır."

Bişr naklediyor:

Süfyân-ı Sevrî birisini ziyaret ettiğinde:

"Allah seni ateşten uzak kılsın." derdi.

Bişr b. el-Hâris, Muâfi b. İmran'dan o da Evzâf'den naklediyor:

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, en az ve zor bulunan şey sıcak, sempatik bir dost olacak, ya da helâlinden bir kuruş veya peygamber sünneti olan bir amel".

Bişr, Abdullah b. İdris'den, o Husayn'dan o da Bekr b. Abdullah el-Müzenî'den rivayet ediyor:

"Kul, kırgınlıktan kendini korumadığı sürece muttaki olamaz."

Bişr, Yahya b. Yeman'dan o Süfyan'dan o da Habîb b. Ebî Cemre'den naklediyor:

"Kişi Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettiğinde bir melek gelir, onun iki gözünün arasından öper."

Bişr'den Gelen Hadisler

Bişr her ne kadar rivayetten hoşlanmasa bile meşhur ravilerden hadis isnadı almıştır.

Bişr anlatıyor:

İsa b. Yunus'a gittim. Bana ikramda bulundu ve dedi ki:

"Herhalde benden bir şey isteyeceksin? Soru sormak ister gibi bir hâlin var!"

"Evet, **Hasan'ın Âişe (r.a)'den rivayet ettiği hadisi soracağım**" dedim.

"**Peki söyleyeyim...**" dedi ve şu rivayeti yaptı:

"**Amr b. Ubeyd** (ki... yerilen bir muhaddistir).

Hasan'dan o da Âişe (r.a)'den naklediyor. Âişe sorar:

"**Ya Rasûlallah! Kadınlara savaş etmek farz mıdır?**"

"Evet ama cihat farzdır. Savaş değil. Yani Hac ve Umre onlara da farzdır."

Bişr b. el-Hâris, el-Muâfi b. İmran'dan, o Süfyan-ı Sevrî'den o Mansur'dan o da İbrahim'den naklediyor:

"Kur'an'ı iyi bilenlerle dost ol! Dînin özünü anlayan fakih insanların meclisine katıl! Sana 'hadis öğret!' çağrısıyla gelen çetelerden sakın, zîra onlar samimiyseler seni yapacağın birçok iyilikten mahrum bırakırlar. Sana karşı yalancı ve ikiyüzlüyseler, senin kalbini de eğiltirler. Sen de onlar için, suni hareketler yapar kendi gururunu kabartırsın! Böylece onlar senin yanından geçip gittiklerinde farzları da kaçırmış olursun!"

MARUF EL-KERHÎ (R.H)⁽¹⁾

Fâni dünyaya aldanmayan iyi ve hayırlı işlere atılan, âhiret için devamlı hazırlık yapan, birçok lûtf ve nimete gömülmüş olan **Maruf el-Kerhî, Ebu Mahfuz** diye de bilinir.

Tasavvuf; dünyevi tasarlardan kurtulmak, kirlerden arınmaktır.

Tevekkül ve Ölümün Öğretmenliği, Maruf'un Rüyaya Girmesi, Ezan Esnasındaki Huşû ve Duası

Muhammed b. Müslime el-Yâmî anlatıyor:

Maruf el-Kerhî bir adama şöyle dedi:

"**Allah'a tevekkül et! Böylece senin öğretmenin Allah olsun,**

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l Eoliyâ*, c.3. s.360.

dostun, dertlerini ilettiğin varlık sadece Allah olsun. Ölümü hatırla! Bu hatırlayış senin meclis arkadaşın olmalı, senden ayrılmalı.”

Ebu Bekir el-Hayyat anlatıyor:

*“Rüyamda kabre girmişim. Ölüler dipdiri ayakta, herkes kabrinin başında bekliyor. Aralarında reyhan kokuları dolaşıyor. Ortalık güzel kokuyor. Birden karşımda **Maruf el-Kerhî**’yi gördüm. Diğerlerinin arasında duruyor, gidip geliyordu. Ey **Ebu Mahfuz!** Rabbin seni nasıl karşıladı? Güzel ameller takdim etmemiş miydin? diye sordum.”*

“Evet! Takdim ettim, dedi ve şu beyitleri okudu;

*Muttakinin ölümü
Tükenmez bir hayatın başlangıcıdır.
Evet bir grup insan ölüyor ama,
İnsanlar içinde dipdiri gezerler! ”*

Ebu Bekir b. Ebî Tâlib anlatıyor:

Marûfun mescidine girdim (evinde bir odasını mescid yapmıştı). Yanımda bir kaç arkadaş vardı. Bize doğru geldi:

“Selâmun Aleyküm ve Rahmetullah” dedi. Biz de onun selâmına selamla karşılık verdik. Şöyle dedi:

“Allah sizi selâmı ile diri tutsun! Bize ve size türlü türlü hüznler vererek nimete boğmuştur Allah bizi.”

Bu sözleri söyleyen **Maruf** ezan okumaya çıktı. Ezan esnasında birden titredi. *“Eşhedü en lâ ilâhe illallah”* derken, yüzündeki kıllar, saç, sakal dimdik oldu. Ezan okuyamadan bayılacak diye korktuk. Yalpaladı. Neredeyse düşecekti.

İbrahim b. Cüneyd yaşlı bir zattan naklediyor:

Maruf hep şöyle duâ ederdi:

“Ey Rabbimiz! Bizi insanlar arasında gurura kapılarak aldanmış kullarından eyleme! Elbiseye ve örtülere aşık eyleme! Sana kavuşacağına inanan, senin kaderine boyun eğmiş, nimetine şükreden, senden tam anlamıyla sakınan ve seni seven kullarından eyle”.

Dünyanın Hali, Allah'ın Hayır Murad Etmesi, Maruf'un Hacamatçıdaki Esprisi, Ölürken Vasiyeti ve Özel Bir Duasının Kabul Edilişi

Maruf el-Kerhî şöyle diyor dünya için:

"Dünya olsa olsa kaynayan bir kazan ve çöpe atılacak bir çaptuttur."

Maruf der ki:

"Allah bir kulunun hayırlı olmasını isterse önüne amel kapılarını açar, boş münakaşa ve tartışma kapılarını kapatır. Bir kulun şerli olmasını dilerse amel kapısını kapatır, cedel kapısını açar."

Maruf nüktedan biriydi. **Hasan b. Mansur**'un anlattığına göre bir gün hacamatçıya gider. Bıyıklarını kısaltacaktır. Fakat bu arada da tesbih çekmektedir. Hacamatçı⁽¹⁾ uyarır:

"Sen tesbih çekerken bıyığını almak mümkün değil!" der. **Maruf** ise;

"Peki sen amel⁽²⁾ edeceksin de ben amel etmiyecek miyim?" der.

Ebu Bekir ez-Zeccac anlatıyor:

Maruf el-Kerhî pek hastaydı. Yambaşındakiler;

"Vasiyetini yap!" dediler.

"Öldüğüm zaman şu gömleğimi sadaka olarak verin! Zira dünyadan çıkarken çıplak çıkmak istiyorum tıpkı geldiğim gibi."

Halil es-Sayyad anlatıyor:

Oğlum **Muhammed** kaybolmuştu. Annesi endişeyle etrafa bakınıyordu. **Maruf**a gittim:

"Ey Maruf! Yardım et!" dedim.

"Ne istiyorsun?" dedi.

"Oğlum Muhammed kayboldu. Annesi yırtınıyor. Allah'a duâ et de bize oğlumuzu göndersin!" dedim. **Maruf** durdu, şöyle duâ etti:

(1) Eskiden hacamatçı aynı zamanda berber ve doktor da sayılırdı. (Çev.)

(2) Amel çalışmak demektir. İslâm'ın amel anlayışı hem hayatımızı sürdürmek için hem de sevap kastiyla yaptığımız işleri içine alır.

"Ey Rabbimiz! Gök senin göğün! Yer senin yerin! İkisi arasından her şey senin! Gönder şu kuluna ciğerparesini!"

Maruf'un bu duâsından sonra Şam kapısına geldim. Birden oğlum Muhammed'i şaşkın şaşkın gezinirken gördüm.

"Muhammed? Neredesin oğlum?" dedim.

"Babacığım daha şimdi zahire anbarındaydım..." dedi.

Maruf'un Karşılıksız Yardımı, Gömlek Yapımı İle İlgili Nasihati, Dicle'ye Varmadan Teyemmüm Edişi ve Kötü İhtirastan Uzak Kalışı

Ebu'l-Haccac el-Mukirri anlatıyor:

Çocuğum oldu. Yanımda hiçbir şeyim yoktu. Kardeşim; *"Allah'a duâ edeyim"* dedi. O duâ ediyor, ben *"âmin"* diyordum. Böylece bayağı duâ ettik.

Daha sonra kalktım. Yolda arkamdan bir süvarinin bana seslendiğini hissettim. Yanına geldim. Elinde bir kese altın vardı:

"Ebu Mahfuz, bu keseyi sana vermemi istedi" dedi. Bir de ne göreyim içinde yüz altın vardı.

Muhammed b. Mansur et-Tusi anlatıyor:

Maruf el-Kerhî elimde bir bez topu ile beni gördü. Şöyle dedi:

"Ey Muhammed! Bu bezi ne yapacaksın?"

"Kesip biçerek gömlek yapacağım!" dedim. Bu sözüm üzerine şu öneride bulundu:

"Öyleyse bu bezin küçük bir bölümünü gömlek yap. Böylece üç şeyden kazançlı çıkarsın: Sünnete uygun giyinmiş olursun, elbisen (yerlere değmediği için) temiz ve kullanışlı olur, ayrıca başka bir elbise yapmak için de yanında bez kalır."

Ahmed ed-Devraki anlatıyor:

Maruf el-Kerhî'yi Dicle yakınlarında teyemmüm ederken gördüler. Merakla sordular:

"Dicle şuracıkta! Sen ise burada teyemmüm ediyorsun?!" Maruf şu cevabı verdi:

"Öyle, ama kimbilir Dicle'ye varıp abdest alamadan yolda öleceğim! Oraya ulaşana kadar teyemmümlü olayım dedim."

Muhammed b. Mansur et-Tusî anlatıyor:

Maruf el-Kerhî'nin şöyle duâ ettiğini duyardım:

"Allah'ım dünya için çok uzak istek ve hayâllere kapılmaktan sana sığınırım. Çünkü bu tür ihtiraslar hayırlı ve samimi amelleri engeller".

Maruf'un Arkadaşının Ticareti Teşviki, Sultanla Alâkalı Duası, Herkese Hayır Dua Edişi ve İbni Uyeyne'nin Maruf'u Övmesi

Maruf el-Kerhî, Bekr b. Hânis'ten şu sözü aktarıyor:

"Satın al ve sat! Sadece sermayenle de olsa! Zira böylece mal, ekinin büyüyüp yetişmesi gibi ürer ve çoğalır."

Seleme b. Gaffar anlatıyor:

Maruf el-Kerhî, sultanın adı anıldığında şöyle derdi:

"Allah'ım! Yüzüne bakmayacağın insanların yüzlerini bize de gösterme!"

Ahmed b. el-Hüseyin, Ahmed'den o da bazı arkadaşlarından naklediyor:

Maruf, Zühayr'in ashabını gördü. Yine savaşa çıkıyorlardı. Yanlarında da bir genç vardı. **Maruf** şöyle duâ etti:

"Allah'ım! Onları koru!"

*"Sen bunlara mı duâ ediyorsun?"⁽¹⁾ diye Maruf'a çıktılar. **Maruf** şu cevabı verdi:*

"Tabii! Allah onları korursa yoldan geri dönerler ve gitmemiş olurlar! Allah'ın koruması bu anlamdadır?"

İsmail b. Şeddad anlatıyor:

İbni Uyeyne'nin yanına gelmiştik. Bize:

"Nereden geliyorsunuz böyle" diye sordu.

"Bağdat ehlindeniz, oradan geliyoruz!" dedik.

(1) Zühayr'in ashabı müslümanlara karşı bir çekişmeden ötürü savaşa çıkmıştılar. (Çev.)

"O tecrübeli büyük zât ne yapıyor?" dedi.

"Kim o?" dedik.

"O **Maruftur** (bilinir, meşhurdur)⁽¹⁾. O aranızda yaşadığı sürece hayır ve mutluluk içerisinde olduğunuz demektir" dedi.

Hakiki Ârif'in Dûası, Vefâ'nın Tarifi, Cenneti, Şefaati ve Rahmeti Ummanın Ön Şartı, İlâhi Sevginin Üç Niteliği, Evliyanın Üç Âlameti ve Cömertliğin Anlamına Dâir

Maruf el-Kerhî diyor ki:

Kim her gün onlarca defa ta içinden gelerek;

"Allah'ım **Muhammed** ümmetini ıslah et! Allah'ım **Muhammed** ümmetinin önünü aç, dertlerini çöz!" diye duâ ederse hakiki dervişlerden (ebdal) olur.

Babamın yazdığı notlardan okudum. Bir gün **Maruf el-Kerhî'ye** "vefa nedir?" diye sormuşlar. O da şöyle demiş:

"Özü gaflet uykusundan kaldırmak ve asılsız dertlerle uğraşmamaktır."

Maruf başka bir sohbetinde de şunları anlatmış:

"Hiç sevaba yanaşmadan, amelsiz bir biçimde cenneti istemek günahdır! Allah'a yapışmadan şefaati ummak aldanıştır, gururdur. Allah'a itaat etmeden, onu dinlemeden rahmetini ummak da cehalettir, aptallıktır."

Maruf'a yine sordular:

"Kalpten nasıl çıkarıp atarsın dünyayı?"

Maruf cevap verdi:

"Temiz bir sevgi, güzel ve nazik davranışla! Temiz Allah sevgisinin üç niteliği vardır:

1. Daima vefakâr olmak.
2. İstmeden verebilmek.
3. İkram ummadan övmek.

(1) Burada kelime oyunu yapılıyor. (Çev.).

"Evliyanın alameti üçtür;

1. Tüm çabaları, dertleri Allah'a varmak içindir,
2. Hep O'nu düşünürler, O'nunla meşgul olurlar.
3. Her şeyden O'na kaçarlar. Sığınacaklara tek yer Allah'tır.

Tüm nimetlere garkolmuş bir ârif daha nimet aramasın!

Maruf çoğu zaman kendine kızar ve şöyle derdi:

"Ey zavallı adam! Daha ne kadar ağladın, ne kadar tevbe ettin ki?! Ta içten ol ki kurtulasın!"

Maruf şöyle dermiş:

"Cömertlik zor ve sıkışık zamanlarda şiddetle ihtiyaç duyduğun şeyi verebilmendir!"

Maruf'un Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Maruf el-Kerhi ilim yüklü bir insandı. İlimle bunca meşgul olması onu hadis rivayeti ile uğraşmaktan alıkoymuştur.

Maruf; Abdullah b. Musa'dan, o Abdü'l-Alâ b. A'yûn'dan, o Yahya b. Ebî Kesir'den, o Urve'den o Âişe (r.a)'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

*"Şirk, kapkaranlık bir gecede beyaz zeminde gezinen karınca-
nın ayak seslerinden daha gizli bir şekilde sızar ümmetime. Şirkin
en azı zalimce bir davranışı sevmek ya da adalete karşı soğuk ve is-
teksiz olmaktır. Din zaten Allah için sevmek ve Allah için kızmak
değil midir? Rab Teâlâ şöyle buyuruyor:*

*'Rasûlüm! De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Al-
lahda sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece ba-
ğışlayıcı ve esirgeyicidir "* (1).

İMAM AHMED B. HANBEL (R.H)

Doğumu ve Yetiştirme Dönemi

Ahmed b. Hanbel 164 h. yılı Rebîulevvel ayında Bağdat'ta

(1) Âl-i İmrân, 3

doğmuştur. Burası onun yaşadığı, ders verdiği ve şöhretinin yayıldığı yerdir. Annesi ona hamileyken, babasının ikâmet ettiği Merv şehrinde Bağdat'a gelmiştir⁽¹⁾. O hem ana hem de baba tarafından soyca Arab'tır. Çünkü ana ve babası Şeybân kabilesindendir. Bu kabile, Adnan kabilesinin bir kolu olan Rabic oymağından gelir ve daha sonra Nizaroğulları'nda Rasûlullah (s.a) 'ın soyu ile karışır.

Hanbel, İmam Ahmed'in babasının değil, dedesinin adıdır. Babasının adı **Muhammed**'dir. Uzun soy ağacı *Hilye*'de ve *Sıfatü's-Safve*'de belirtilmiştir. Biz kısaca dedesinin babasına kadar gidelim: **Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal**...

Bu aile daha önce Horasan'da oturmaktaydı. Dede **Hanbel** Horasan muntakasında bulunan Serahs ilinin valisi idi. Baba **Muhammed** de ya kumandan ya da kumandanlık rütbesine yakın bir mevkideydi. Dede daha sonra Abbasiler'in davetine icabet edince Emeviler'in işkencesine uğradı. Aile daha sonra Abbasiler'in merkezi konumundaki Bağdat'a geldi. Zîra baba **Muhammed** de henüz genç denecek bir yaşta (30 yaşında) vefat etmiş, onun vazifesini deruhdesine alan amca **Ahmed** Bağdat'a gelmişti.

Tarihçilerin kaydettiğine göre babasının yüzünü bile göremeyen **Ahmed**'in terbiyesini annesi üzerine almış ve amcası da yeğeniyle ilgilenmiştir.

Bağdat o dönemin ilim merkezlerinden biriydi. Muhaddisler, Kurra (Kıraat bilginleri), mutasavvıflar, nahivciler (dil bilginleri) ve filozoflarla doluydu Bağdat...

Ahmed b. Hanbel'in eğitiminde ilk basamak *Kur'ân-ı Kerim*'in hıfzı ve hadisler olmuş, daha sonra sahabe ve tâbiîlerin farklı rivayetlerini, Rasûlullah (s.a)'ın sîretini ve ilk dönemdeki güzide insanların menkıbelerini öğrenmişti.

Temiz bir ahlâka sahip olan **Ahmed**, akranları arasında hemen kendini belli ederdi. O bir yetimdi. Ciddi, azimli ve çok çalışkan olmalıydı. Zamanla *Kur'ân* ve hadis bilgisi ile sıvrılan **Ahmed** hakkında bir adam şöyle demişti:

"Ben çocuklarım için hiçbir masraftan kaçınmıyorum, özel hocalar tutuyorum. Ama yine de umduğum gibi yetişmiyorlar. Oysa şu yetim **Ahmed**'e bakın! Onun edebi ve güzel sîreti herkesi hayran bırakıyor!"⁽²⁾.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 221.

(2) Muhammed Ebu Zehra, *İslâm'da Fıkhi Mezhepler Tarihi*, Ahmed b. Hanbel bölümü, s.365 (Çev. Abdülkadir Şener., İst.).

Tahsili ve Yöntemi

Ahmed b. Hanbel felsefe, matematik, mantık vb. ilimlere merak sarmamıştı. Onun temel karakteri hadisçi oluşuydu. O kendini peygamberî bir hayat yaşamaya adanmış samimi bir mümindir. Peygambere olan özlemi ile hadise sarılan **Ahmed b. Hanbel**, bu ilimdeki meseleleri incelerken fıkha merak duymaya başlamıştı. Onun fıkha dair tavsiyeleri ve yaklaşımları gözönüne alındığında hadisçiliğinin ağır bastığını görüyoruz.

Zamanla fıkha olan meyli onu **Ebu Hanîfe**'nin talebelerinden **Ebu Yusuf**a götürdü. **Ebu Yusuf** o dönemin en büyük kadısıydı. **Ebu Yusuf**tan bir müddet ders alan **Ahmed b. Hanbel** daha çok **Ebu Yusuf**un yorumladığı hadislerle ilgi duymuştur. Bu yüzden; *"Kendisinden ilk hadis alıp yazdığım şahıs Ebu Yusuf'tur"* diyor. Bu rivayeti sahih sayarsak, **İmam Ahmed**'in fıkha dair yöntemi oluşurken önce Rey mektebinden faydalandığını söyleyebiliriz. Rey mektebi **Ebu Hanife** yoluyla **Ebu Yusuf**a geçen ve o dönem Irak'ta hakim olan fıkıh ekolüdür. Ama **İmam Ahmed** kendi birikimi ile bunu birleştirmiş olabilir. Zaten daha sonra onun kıyasa bağlı olan fıkıh istinbatını hadise dayandırıldığını görüyoruz. O, eldeki sorun ile ilgili hükmü hadislerden faydalananarak ortaya koyar, bu hükme dayanarak birtakım yeni problemlere cevap bulur, kıyaslar yapardı.

Ahmed b. Hanbel önce hadis ilmine ağırlık vermiş ve hadis arama uğrunda birçok memleketi gezmiştir. Fıkıh ilmini ilerletmeyi daha sonraya bırakmıştır. **İmam Ahmed** belki de bir hadisçi olarak kalır, fıkha olan meylini kesebilirdi. Ama **İmam Şafii** ile karşılaşınca ona hayran olmuş, onun hadis ile fıkıh birbirine meczedisinin tesirinde kalarak tekrar fıkha yönelmiştir. Sonuçta **İmam Ahmed b. Hanbel**'de sünen bilgisi fıkıhla birleşmiş oluyordu.

Ahmed b. Hanbel'de **İmam Şafii** ya da **İmam Ebu Hanife** kadar fikhî derinlik göremeyiz belki ama samimiyeti ve davası uğruna katlandığı zorluklar onu İslâm tarihindeki saygın yerine oturtmuştur.

Ahmed b. Hanbel fıkıhta en çok Hicaz Ekolü'nün önderi sayılan **Süfyan b. Uyeyne**'den etkilenmiştir. Hadis tedvinini konusunda da en çok Yemen'in San'a şehrindeki **Abdürrezzak b. Hem-**

mam'dan etkilendiğini söyleyebiliriz⁽¹⁾.

Halife Memun ve Mutasım zamanında Mutezile'nin Hal-ku'l-Kur'an hakkındaki görüşünü reddettiği için zorluklara maruz kalmış, sorguya çekilmiştir. Bu iki halife döneminde "mihnet" içinde bulunan **İmam Ahmed b. Hanbel** derslerine devam edememiştir. Onun daha sonra **Halife Mütevekkil zamanında** tekrar ilim halkası kurduğunu ve çevresinde birçok talebenin toplandığını biliyoruz. İtikadî görüşlerini "*Kitabü's-Sünne*" adlı kitabında toplayan **Ahmed b. Hanbel'in** fıkıhla ilgili görüşlerini ve çözümlerini talebelerine verdiği cevaplar şeklinde ayrı ayrı kaynaklardan öğreniyoruz.

Bazıları **İmam Ahmed b. Hanbel'in** teşbihci olduğunu, görüşlerinin yaşanan hayata uygun olmadığını ve onda sert bir taassubun egemen olduğunu söylüyorsa da, bu hakikat değildir⁽²⁾.

Hilyetü'l-Evliyâ ve *Sıfatü's-Safve* kitaplarının müellifleri **Ahmed b. Hanbel'e** ve **İmam Şafii'ye** diğer fıkıh imamlarından daha çok yer ayırmışlardır. Bu, yakın oldukları görüşleri daha sert savunmalarından ötürüdür. *Hilye* sahibi fıkıhta Şafii mezhebine, *Sıfat* sahibi de Hanbelî mezhebine mensuptur. Bu iki kitapta en ağırlıklı işlenen tasavvufî ekol Bağdat Ekolü'dür. Yani **Cüneyd** ve takipçilerinin ekolü. Onlar da çoğunlukla ya Hanbelî ya da Şafii idiler.

İmam Ahmed ile İlgili, Sıfatü's-Safve ve Hilyetü'l-Evliyâ da Bulunan Rivayetler

Nesebi, Doğumu ve Ölümü

Hilye'de **İmam Ahmed'in** soyuyla ilgili şu rivayet vardır:

"*Bize (Ebu Nuaym'a) Ebu Bekir Ahmed b. Cafer b. Hamdan; ona da Ahmed'in oğlu Abdullah naklediyor...*"⁽³⁾.

Bu uzun ad sıralamasında **Ahmed b. Hanbel'in** soyu **Nizar'a, Adnan'a** oradan da **İsmail ve İbrahim (a.s)'ya** kadar dayandırılır.

(1) Fuad Sezgin, *Târihü'l-Türâsi'l-Arabî*, c. 1, bölüm 3, orijinal s.: 508, Ar. ter s. 215.

(2) Bu hususta Henri Laost'un mülahazaları için bkz. Fuad Sezgin, *Târihü'l-Türâsi'l-Arabî*, s. 216.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.162

yor.

Ebu Bekir Ahmed b. Cafer b. Malik, İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'tan naklediyor:

Babam bana şöyle dedi:

"Rabîulevvel ayında, 164 h. yılında doğdum. İlk defa Hüseyim'den 179 yılında hadis dinledim. İbnü'l-Mübarek de o sene (ki bu son seferiydi) gelmişti. Onun ilim meclisine vardığımda Tarsus'a gittiğini söylediler. O (İbnü'l-Mübarek) 181 yılında vefat etti". (1)

Süleyman b. Ahmed, İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'tan, o da babasından naklediyor(2): *"164 yılında Rabîulahir ayında doğdum".*

Abdullah şöyle diyor:

"Babam Cuma günü kuşluk vaktinde vefat etti. Onu ikindiden sonra defnettik. Namazını Muhammed b. Abdullah b. Tahir kıldırdı. Çok kalabalıktık. Biz (aile halkı) ve Hâşimîler namazı evin içinde kıldık. Babam 78 yaşında vefat etmişti. 63 yaşında iken saçını ve sakalını kına ile boyamaya başlamıştı".

Abdullah devam ediyor:

"Babam 16 yaşındayken hadis aramaya başladığını ve ilk defa Hüseyim'den 179 yılında hadis dinlediğini söylerdi".

İbnü'l-Cevzi, Ahmed b. Hanbel'in Hicri 241 yılında 77 yaşını doldurduğunda vefat ettiğini söyler(3).

Mervezi anlatıyor:

"Abdullah'ın babası (İmam Ahmed) 241 yılında Rabîulevvel ayının ikinci günü Çarşamba gecesini hastalandı. 9 gün hasta yattı. Gece gündüz ziyaretine koşup geldiler. Misafirler kapının önünde geceliyorlardı. O bazen izin verince odaya doluyorlar, selam veriyorlardı. O da selamlarını alıyordu.

(Ertesi hafta) Cuma günü insanlar daha da kalabalıklaştılar. Ben ona abdest aldırıyordum. 'Parmakları hilâle' diyordu bana (öyle hassastı ki ibadet hususunda). O cuma gününün evvelinde ru-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.162.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.232-233. s.162.

(3) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.2, s.232-233.

hu alındı. Allah rahmet eylesin. Sokakları dolduran insanlar bağırmaya, ağlamaya başladılar. Sanki dünya sarsılmıştı⁽¹⁾.

İshak anlatıyor:

"İmam Ahmed vefat ettiğinde altı yedi parça bir şey bırakmıştı. Bunlar da devamlı yüzünü sildiği 2 dânik eden bir havlunun içindeydi"⁽²⁾.

Hanbel adlı bir râvi naklediyor:

Fadl b. Rabî'nin çocuklarından biri hapisteki **Ahmed b. Hanbel'e** üç tane kıl verdi ve şöyle dedi:

"Bunlar Rasûlullah'ın saçındandır".

Ölüm ânı yaklaşınca **Ahmed b. Hanbel** bu üç kıldan birinin dili üzerine diğer ikisinin de gözleri üzerine konmasını vasiyet etti.

"Öldükten sonra vasiyeti yerine getirildi"⁽³⁾.

Salih b. Ahmed'den naklediliyor:⁽⁴⁾

Babam (Ahmed b. Hanbel) hastalığı sırasında bana:

"İbni İdris'in Leys'ten, onun da Tâvus'tan rivayet ettiği, inlemenin kerih görüldüğüne dair hadisin yazılı olduğu sayfayı getir!" dedi. Ben de getirdim ve babama o hadisi okudum.

Bundan sonra babamın hiç inlemediğini duymadım. Sadece ölmenden önceki gece biraz inledi.

Benan b. Ahmed el-Kasbânî'den nakledildiğine göre o **Ahmed b. Hanbel'in** cenazesine katılmıştı. Manzarayı şöyle anlatıyor:⁽⁵⁾

"Namaz safları meydandan taşıp Katia kapısındaki kemere kadar geliyordu. Çok kalabalıktı".

Ebu Bekir el-Mervezî, İmam Ahmed vefat ettikten sonra gördüğü şu rüyayı anlatıyor:⁽⁶⁾

Ahmed b. Hanbel'i rüyamda gördüm. İki yeşil elbise giymiş, başında nurdan bir taç, hiç görmediğim bir yürüyüş tarzıyla bir

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.10, s.232-233.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e*, c.2, s.232-235. Dânik, dirhemden küçük para birimidir. (Çev.)

(3-4) A.y.

(5-6) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e*, c.2, s. 232-234.

bahçede geziniyordu.

"Ey Ahmed! Bu nasıl yürüme böyle? Seni hiç bu şekilde görmedim!" dedim. İmam Ahmed şu cevabı verdi:

"Bu yürüyüş, Darü's-Selam'da (barış ve huzur ülkesi, cennet-te)ki hüddamın yürüyüşüdür".

"Peki, başında gördüğüm tac nedir?" dedim.

"Rabbim, beni sıkıştırmadan sorguladı. Yumuşak davrandı. Beni kendine yakınlaştırdı. Zâtına bakma izni verdi bana! Sonra başıma bu tacı koydu" dedi.

Ebu Yusuf b. Lihyân anlatıyor:⁽¹⁾

Ahmed b. Hanbel vefat ettiğinde bir adam şöyle bir rüya görür:

Mezarlıktaki bütün kabirlerin üzerinde kandil vardır. Merakla sorar;

"Bu nedir?" diye.

Ona şu cevap verilir:

"Bilmiyor musun? O, kabir ehlini aydınlattı! Onun bu mezarların arasına inmesiyle azap edilen mevtâlar da rahmete erişti".

Ebu Ali b. el-Bennâ anlatıyor:⁽²⁾

Ümmü'l-Katîf öldüğünde **Ahmed b. Hanbel**'in kabri yanına gömdüm. Birkaç gece sonra rüyama girdi.

"Allah sana nasıl davrandı?" diye sordum.

"Oğulcağızım! Allah senden razı olsun. Beni öyle bir adamın yanına gömdün ki, her gece oraya rahmet indiğinde tüm kabristan halkıyla beraber ben de bundan nasibimi aldım".

Ahmed b. Hanbel'in Ulema Nezdinde Değeri

Süleyman b. Ahmed, Musa b. Harun'dan, o da Nuh b. Habîb'den naklediyor⁽³⁾:

(1-2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.234.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.164.

"Abdullah'ın babası Ahmed b. Hanbeli Mescidü'l-Hayf'da gördüm. Yıl 198 idi. O, minare sütununa yaslanmış, hadis öğrencileri de çevresine toplanmıştı. Ahmed b. Hanbel orada fıkıh ve hadis öğretiyor, ibadet ve hac menâsiki konusunda fetvalar veriyordu".

Süleyman b. Ahmed, Ahmed b. Muhammed el-Kâdî'den, o da Ebu Davud es-Sicistânî'den naklediyor⁽¹⁾:

"Belki ikiyüz ilim adamıyla karşılaştım. Ama Ahmed b. Hanbel gibisini görmedim. O diğerlerinin daldığı menfaatçi ilişkilere, dünyevi meşgalelere dalmıyordu. İlim öğretmeye gelince hemen canlanır, konuşmaya başlardı".

Hüseyin, Abdurrahman b. Ebî Hâtim'den, Ahmed b. Sinân el-Kattan'dan, o da Abdurrahman b. Mehdî'den naklediyor⁽²⁾:

"Ahmed b. Hanbel bize doğru gelince hep birlikte kalktık. Ben şöyle dedim:

'İşte bu adam Süfyan-ı Sevrî'nin hadislerini en iyi bilendir'.

Abdullah b. Muhammed b. Cafer, İshak b. Ahmed'den, o da Ebu Zûr'a'dan naklediyor⁽³⁾:

"Ahmed b. Hanbel gibi ilmin dallarında derinleşmiş ikinci bir adam görmedim".

Hüseyin b. Muhammed, Muhammed b. Ebî Hâtim'den, o Hasan b. Hüseyin er-Râzî'den, o da Ali b. Medînî'den naklediyor:

"Arkadaşlarımız arasında Abdullah'ın babası Ahmed b. Hanbel kadar hadisleri iyi bilen başka biri yoktur. O, naklettiği tüm hadisleri kitabından alırdı. O, bize en güzel örnekti".⁽⁴⁾

Süleyman b. Ahmed, Hüseyin b. Muhammed b. Hâtim b. Ubeyd'den, o da Mühenna b. Yahya eş-Şâmî'den naklediyor⁽⁵⁾:

"Ahmed b. Hanbel gibi tüm hayırları kendinde toplayan ikinci bir adam görmedim. Ben Süfyan b. Uyeyne'yi, Vekf'i, Abdürrezzak'ı, Bakıyye b. Velid'i, Damra b. Rabia'yı ve daha bir

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.164.

(2-5) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.9, s.164-166.

çok âlimi tanıyan biriyim. Ama hiçbir ilimde, fıkıhta, güzel ahlâk ve takvâda İmam Ahmed'i geçemezdi".

Süleyman b. Ahmed, Muhammed b. Ahmed b. Berrâ'dan, o da **Ali b. Medîni'den** naklediyor⁽¹⁾:

"Ahmed b. Hanbel bizim efendimizdir".

Süleyman b. Ahmed, Muhammed b. Ali b. Şebib es-Simsan'dan, o **Ubeydullah b. Ömer el-Kavâirî'den,** o da **Yahya b. Said el-Kattan'dan** naklediyor⁽²⁾:

"Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main gibi takvâca ve ilimce yüksek bir dereceye sahip hiç kimse gelmedi bize".

Ebu Nuaym, babasından, o **Ahmed b. Muhammed b. Ömer'den,** o da **Ebu Abdurrahman b. Ahmed'den** naklediyor⁽³⁾:

Hadis ehlinde bir grup adam, **Ebu Asım Dahhak b. Muhallid'in** huzuruna geldiler. **Ebu Asım;**

"Aramızda hiç fıkıhtan anlayan biri yok iken yine de fıkıh ilminde derinleşmek istemiyorsunuz? Size fıkıh gerekli!" dedi. Bu sözleriyle hadisçileri eleştiriyordu.

Onlar;

"Aramızda bir adam var" diye cevap verdiler.

"Kim o?" dedi.

Biz de oradaydık;

"Hemen geliyor!" dedik. Biraz sonra babam geldi. Ebu Asım babama;

"Gel, yaklaş!" deyince babam:

"İnsanların önüne çıkıp, onlardan üstte olmak istemiyorum!" dedi.

Ebu Asım, babamın bu cevabından memnun olmuştu;

"İşte, bu hareketi onun fıkıh bildiğini gösterir!" dedi. Sonra çevredekilere:

(1-2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.164-166.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e. c. 9, s. 166.

"Bu adama yer açın!" diye emir verdi. Yer açıldılar. Babam aradan girdi ve **Ebu Asım**'ın tam karşısına oturdu. Artık soru sorma faslı başlamıştı. Bir iki, üç derken babam **Ebu Asım**'ın cevabını istediği tüm meselelerde gereken açıklamayı yaptı. **Ebu Asım** sonunda şöyle demekten kendini alamadı:

"Bu adam denizde yürütenler tâifesinden olmalı!"⁽¹⁾

Muhammed b. Feth ile **Ömer b. Ahmed**, **Abdullah b. Muhammed b. Ziyad**'dan, o da **İbrahim b. İshak el-Harbi**'den naklediyor⁽²⁾.

"Said b. Müseyyeb kendi zamanının en iyisiydi. Süfyan Sevrî de öyle. Ahmed b. Hanbel de bu zamanın en iyisidir".

Kuteybe b. Said ise şöyle diyor⁽³⁾.

"Ahmed b. Hanbel eğer Süfyan Sevrî'nin, İmam Mâlik'in, Evzâî'nin ve Leys b. Sa'd'ın zamanına yetişseydi muhakkak en birinci olurdu".

Feth b. Şahraf, Hâris el-Muhâsibî'den şu sözleri naklediyor⁽⁴⁾:

"Ahmed b. Hanbel'de, Süfyan Sevrî ve Evzât de bile olmayan bir ilim ve takvâ vardır".

Süleyman b. Ahmed, **Abbadân b. Muhammed el-Mervezî**'den, o da **Kuteybe b. Said**'den naklediyor⁽⁵⁾:

"Ahmed b. Hanbel olmasaydı takvâ ve verâ diye bir şey kalmazdı yeryüzünde".

Yahya b. Main diyor ki:

"Bizden Ahmed b. Hanbel gibi olmamızı istiyorlar. Hayır vallahi... Onun sabrı ve takvasına biz güç yetiremeyiz".⁽⁶⁾

Half b. Salim anlatıyor:

Yezid b. Harun'un ilim ve sohbet meclisindeydik. **Yezid** hadis yazan öğrencilerle şakalaşüyor, nükteli sözler söylüyordu. O sırada bir köşede bulunan **Ahmed b. Hanbel** öksürdü. **Yezid** birden

(1) O devirde ilim ve takvâda yüksek mertebelere gelenler için bu deyim kullanılırdı. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s. 166.

(3-6) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.9, s. 166-169

sordu:

"Kim bu ökstüren?"

"Ahmed b. Hanbel!" dediler.

Yezid elini alnına vurdu ve çevresindekilere:

"Bana Ahmed b. Hanbel'in burada olduğunu niçin söylemiyorsunuz? Bilseydim mizah yapmazdım!" dedi. ⁽¹⁾

Ahmed b. Ali el-Ebbâr anlatıyor:

"Muhammed b. Yahyâ en-Nisâburî'ye Ahmed b. Hanbel'in vefat haberi geldiğinde şöyle dedi:

"Bağdat'taki tüm evlerin Ahmed b. Hanbel için gözyaşı dökmesi haktır".

Abdullah b. Muhammed, İshak b. Ahmed'den, o Ebu Zürra'dan, o da Züheyr b. Harb'dan naklediyor⁽²⁾:

"Ahmed b. Hanbel gibi işkence, dayak ve daha birçok sıkıntıya maruz kalan hiç kimseyi görmedim. Kimse Ahmed b. Hanbel'in yaptığını yapamadı. Onun gibi senelerce "mihnet"e (sorgulama) maruz kalmadı. Onun dayanabildiğine kimse dayanamadı".

İdris b. Abdülkerim el-Makarrî el-Haddâd diyor ki⁽³⁾:

"Ben birçok âlim gördüm; Heysem b. Hârice, Musab ez-Zübeyrî, Yahya b. Maîn, Ebu Behir b. Ebî Şeybe, Osman b. Ebî Şeybe, Abdü'l-Alâ b. Hammad en-Nursî, Muhammed b. Abdülmelik b. Ebî'ş-Şevârib, Ali b. Medîni Ubeydullah b. Ömer el-Kavârirî, Ebu Hayseme Züheyr b. Harb, Ebu Muammer el-Katîi, Muhammed b. Cafer el-Verkânî, Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb, Muhammed b. Bekkâr b. Reyân, Amr b. Muhammed, Abid Yahyâ b. Eyyûb el-Mekâbirî, Şûrayh b. Yûnus, Half b. Hişam el-Bezzâz, Ebur-rebî ez-Zehrânî..."

Daha nice fıkıh ve ilim ehli insan gördüm. Hepsi de Ahmed b. Hanbel'i hürmetle anıyor, ona rahmet ve esenlik diliyordu".

Süleyman b. Ahmed, Hüseyin b. Muhammed'den, o da Mühenna b. Yahyâ'dan naklediyor:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s. 169.

(2-3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 9, s. 170-172.

"Ahmed b. Hanbel zindandan çıktığında, **Yakub b. Ahmed ez-Zührî'nin** onu tebrik ettiğini ve alnını öptüğünü gördüm. **Süleyman b. Davud** da onun alnından ve başından öptü".⁽¹⁾

Yusuf b. Müslim anlatıyor:

Heysem b. Cemil, Hüseyim'den rivayet ettiği hadiste kuşkuya düşmüştü. Ona; "**Sana bu hadis hususunda birisi muhalefet ediyor**" denildi. **Hüseyim**; "**kim muhalefet ediyor?**" diye sorunca, "**Ahmed b. Hanbel!**" cevabını verdiler. **Hüseyim** şu karşılığı verdi:

"Söyleseydiniz ya! Keşke elimden gelse de hayatımı onun hayatına katsam, benimki azalsa bile onun daha uzun yaşaması ne kadar mutlu ederdi beni?"⁽²⁾

Ebu Nuaym, babasından, o **Ebu'l-Hasan**'dan, o **Ahmed b. Hanbel**'in oğlu **Abdullah**'tan, o da **Nuh b. Habib**'den naklediyor:

Bizim beldemizde iki mecûsi kadın miras hususunda anlaşamadılar ve bir müslümana başvurdular. Müslüman hakem sonuçta birinin haklı diğerinin de haksız olduğu hükmüne vardı. Yenik düşen mecûsi kadın, müslüman hakeme şu sözleri söyledi.

"Eğer bu hükme varırken **Ahmed b. Hanbel**'in görüşlerine muvafık davranmışsan razı oldum. Yok böyle yapmadıysan kesinlikle razı değilim".⁽³⁾

Ahmed b. Hanbel'in İbadet Hayatı, Zühdü ve Takvâsı

Ali b. Medinî diyor ki:

"**Ahmed b. Hanbel**'in evine girdim. Tıpkı **Süveyd b. Gafle**'nin evi gibiydi, mütevazî ve zâhidce..."⁽⁴⁾

İshak b. Râheveyh anlatıyor:

"**Ahmed b. Hanbel, Abdürrazık**'in bulunduğu beldeye sefere çıktığında, azığı tükendiği zaman hamallık yapardı. Elde ettiği gelirle **San'a**'ya kadar idare ederdi. Orada arkadaşları tarafından teklif edilen hiçbir şeyi kabul etmezdi".⁽⁵⁾

Ahmed b. Süleyman el-Vasîfî anlatıyor:

"Duyduğuma göre **Ahmed b. Hanbel** terliklerini bir fırıncıda rehin bırakmıştı. Yemen'den çıkarken yediği yemeğin karşılığı ola-

(1-5) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, a. 172-174.

rak vermiş... Daha sonra bazı kervan rehberlerine işçilik etmiş ve Abdürrezzak'ın verdiği dirhemleri almamış..." (1)

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah anlatıyor:

"Babam beş defa yürüyerek, iki defa da binekle hac yaptı. Bazı hac seferlerinde yirmi dirhem civarında sadaka verirdi". (2)

İbrahim b. Metta es-Semerkandi anlatıyor:

Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman'a sordum:

"Ahmed b. Hanbel gerçekten imam mıdır? İlim ve takvâda önder midir?" diye.

"Elbette! vallahi o gerçek bir imamdır. İnsanların kalplerine egemen oldu. O yetmiş yıl fakirliğe sabretmiştir" dedi.

Ali b. Cehm b. Bedr anlatıyor:

Bizim bir komşumuz vardı. Bir gün güzel hatla yazılmış bir sayfa getirdi bize.

"Bu hat kimin biliyor musunuz?" diye sordu. Biz hemen tanıdık:

"Evet, Ahmed b. Hanbel'in yazısı bu!" dedik. Sonra merakla bunu nerede yazdığını sorduk. Adam anlatmaya başladı:

"Mekke'de Süfyan b. Uyeyne'nin evinde kalıyorduk. Birkaç gün oralarda Ahmed b. Hanbel'i aradıysak da bulamadık. Sonra onun evini keşfettik. Ziyaretine vardığımızda üzerinde iki parça eski elbise vardı. 'Ey Ebu Abdullah! Seni günlerden beri göremiyorum! Nerelerdesin?' dedik. Bize şu cevabı verdi: 'Elbiselerim çalındı'. Ben hemen müdahale ettim: 'Yanımda epey dinar var. İstersen borç al, istersen sadaka...' dedim. Almadı. Ben de şu teklifi sundum: 'Bana biraz yazı yazsan, dinarımı alır mısın?'. Ahmed b. Hanbel; 'olur, o zaman evet' dedi. Ama yine de verdiğim bir dinarı almayıp şöyle dedi: 'Bana biraz kumaş al, onu da ikiye böl!'. Bir yarısını elbise olarak giyecek diğer yarısını da ileride dikmek üzere ayıracaktı. Sonra kâğıt getirdim. İşte gördüğünüz yazıyı o zaman yazdı". (3)

Ahmed b. Ömer, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'tan naklediyor:

(1-2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s. 174.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e, c.9, s. 177.

"Babam Halife'nin nezaretinde 16 gün tutuldu. Oradayken her gece bir yudum su, biraz kavutla idare ederdi. Eve döndüğünde sanki aradan altı ay geçmiş de (hiç yemek yememiş) gibiydi. Kemikleri gözükiyordu, avurduları içine geçmişti".⁽¹⁾

Abdullah b. Ahmed b. Hafsa anlatıyor:

Mekke'de **Ebu Bekir b. Semâa** adlı bir ihtiyarın evinde konakladık. Bize **Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel**'in de bir zamanlar bu evde kaldığını şöyle anlattı:

"O zamanlar çocuktum. Ahmed b. Hanbel bizim evde konakladığında annem şöyle derdi:

"Bu adamın peşini bırakma! Ona hizmet et! Çok iyi birisidir".

Ben de bu salih adamın hizmetine adadım kendimi. O evden sadece hadis aramak için çıkardı. Bir gün bütün eşyaları ve elbise-leri çaldı. Eve geldiğinde annem:

"Senin odana hırsızlar girdi, örtülerini ve başka neyin varsa her şeyini çaldılar!" dedi. Ahmed b. Hanbel endişeyle;

"Söyle, hadisleri yazdığım levhalar, sayfalar nerede, onları da çaldılar mı?" diye sordu. Annem: "Onlar tavanda" deyince Ahmed b. Hanbel'in endişesi gitti. Başka bir şey de sormadı.

Hilye'de geçen birçok rivayette Ahmed b. Hanbel'in ölümünün zimmîler arasında da büyük bir üzüntü yarattığı, şehrin her yanını ağlamaların sardığı belirtiliyor⁽²⁾.

Hilâl b. Alâ diyor ki⁽³⁾:

"Herkes hakkı geçen iki insan vardır. Bunlardan biri mihnete katlanan Ahmed b. Hanbel'dir. O olmasaydı insanlar tümünden Cehmiyye⁽⁴⁾ fırkasından olurdu. Diğeri de İmam Şâfi'dir. O da insanların önündeki birçok kilidi çözdü, pek çok meseleyi halletti".

Yahya b. Maîn anlatıyor:

"Ahmed b. Hanbel gibi bir adam görmedim. Elli sene onunla dostluk ettim. O kadar iyi yürekli, salih ve takvâ sahibi bir âlim ol-

(1-3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.179-180.

(4) Cehmiyye: Cehm b. Safvan'ın görüşlerini savunan fırka. Bunlar İslâm tarihindeki ilk fatalistlerdir. Onlara göre kulun yaptığı iyi kötü her şeyin asıl faili Allah olduğu için kula sorumluluk yoktur. Kul rüzgâra kapılan yaprak gibidir. (Çev.)

masına rağmen bir gün bile kendini övmedi, salâhından dem vurup böbürlenmedi".⁽¹⁾

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah anlatıyor:

"Babam her yedi günde bir hatim yapardı. O, gece ve gündüz namazlarını hatimle kılardı".⁽²⁾

Ebu Hafs Ömer b. Sâlih et-Tarsûsî anlatıyor⁽³⁾:

İbadeti ve dünyaya değer vermezliği ile abdallardan sayılan **Yahya el-Cellâ'yı** yanıma alarak **Ebu Abdullah (Ahmed b. Hanbel)**'e gittim. Çevresinde **Bûrân, Züheyr, Harûn** gibi âbidler vardı. Ben yaklaştım ve sordum:

"Allah seni rahmetiyle kuşatsın ey **Ebu Abdullah**, kalpler nasıl yumuşar, söyler misin?" dedim.

Ahmed b. Hanbel bu sorum üzerine arkadaşlarına baktı, gözlerini kıstı bir an hiç hareket etmeden durdu. Sonra başını kaldırarak şu cevabı verdi:

"Oğulcağızım! Ancak helâl yemekle".

Başka bir şey demedi. Ben oradan ayrılp **Ebu Nasr Bişr b. Hâris'in** yanına vardım. Ona da sordum:

"Ey **Ebu Nasr**! Kalpler neyle yumuşar?" **Ebu Nasr**;

"Kalpler ancak Allah'ı anarak, onu hatırlayarak huzur bulur" dedi.

Ben;

"Oysa az önce **Ahmed b. Hanbel'in** yanından geliyordum" dedim. Daha lafımı bitirmeden **Ebu Nasr**'ın gözlerimin içine bakarak şöyle dediğini hatırlıyorum:

"Söyle bakalım ne dedi **Ebu Abdullah**?"

Onun bu sorusuna cevap verdim, yarım kalan cümlemi tamamlayarak, **Ebu Abdullah**'ın "helâl yemek" cevabını verdiğini naklettim. Bunun üzerine **Ebu Nasr**;

"Tamam işte! O, meselenin esasını söylemiş sana!" dedi.

(1-2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s. 180, 181.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.9, s. 182, 183.

Ben daha sonra Abdülvahab b. Ebi'l-Hasen'e gittim. Ona da sordum:

"Ey Ebu'l-Hasen! Kalpler neyle yumuşar?" diye. O da aynı cevabı verdi;

"Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur" ⁽¹⁾.

Ben ona da İmam Ahmed b. Hanbelerin cevabını aktardım. Sevinçten gülmeye başladı. Yanakları kızardı.

"O sana işin cevherini söylemiş! Asıl odur, asıl odur!" dedi.

Abdullah b. Ahmed babasını anlatıyor:

"Babam Tarsus'a yürüyerek gitmiştir. O yalnız yaşama konusunda insanların en sabırlısıydı. Onu ya mescidde ya bir cenazenin kaldırılışında ya da bir hasta ziyaretinde görebilirdiniz. Devamlı çarşı pazar dolaşmayı sevmezdi. Bir gün yanibaşında otururdum. Yumuşak ve nasırsız ayaklarına bakarak;

"Ne bu ayakların! Niçin yalınayak yürüyüp onları alıştırmyorsun?" ⁽²⁾ dedi.

Ahmed b. İbrahim ed-Devrâki anlatıyor⁽³⁾:

Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzak'ın yanında hadis tahsilini yapıp Mekke'ye döntünce üzerinde müthiş bir yorgunluk alâmeti gördüm:

"Ey Ebu Abdullah! Abdürrezzak'ın yanına gitmekle kendini çok hırpaladın, bitirdin!" dedim.

Bana şu cevabı verdi:

"Abdurrezzak'tan istifade ettiklerim yanında çektiğim meşakkat de ne ki? Hiçbir şey değil! Oysa ben Zührî'nin Salim b. Abdullah ve babası yoluyla gelen hadislerini ondan öğrendim. Ayrıca yine Zührî'nin Said b. Müseyyeb'den, onun da Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği hadisleri öğrendim. Bunca kıymetli hadisi öğrenmem yanında şu kadarcık yorulmanın kıymeti mi olur?" ⁽⁴⁾.

Osman b. Yahya el-Karkasânî anlatıyor⁽⁵⁾:

(1) Ra'd, 28.

(2-4) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* c.9, s. 184-185.

(5) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 222.

"Süfyan b. Uyeyne'nin ilim meclisindeydik. Çok kalabalık vardı. Ahmed b. Hanbel izdihamın verdiği sıkıntı ve sıcaklıktan bayıldı. Süfyan'ın Zekerîyya adlı bir hizmetçisi vardı, şöyle dedi:

"İnsanların en iyisi olan Ahmed b. Hanbel öldü. Sen ise hâlâ hadis rivayet edip duruyorsun?"

Süfyan bu söz ile irkildi ve hemen emir verdi:

"Çabuk su getirin!" diye.

Bir testi su getirdiler. **Ahmed'in** üzerine döktüler. Suyun serinliğini hisseden **Ahmed** ayıldı. Eliyle dökülen sudan korunmaya çalışıyordu.

Süfyan da anlatmakta olduğu hadisi yarıda kesti ve kalktı.

İdris b. Abdülkerim, Half'dan naklediyor:

Ahmed b. Hanbel Ebu Avâne'nin hadislerini dinlemek üzere bana geldi. Onu yüksekçe bir yere oturtarak hürmet göstermek istedim. O sert bir cevapla beni önledi:

"Ancak senin önünde otururum. Biz kendisinden ilim öğrendiğimiz insanlara karşı alçak gönüllü olmakla emrolunduk!" ⁽¹⁾

Abdûlmelik b. Abdülhamid el-Meymûnî anlatıyor:

"Ben Ahmed b. Hanbel kadar güvenilir, onun kadar üstüne başına, giysisine, saçına ve sakalına önem veren, tertemiz bir adam görmedim. Hele elbisesi, öyle beyazdı ki" ⁽²⁾

İbrahim el-Harbî diyor ki:

"Ahmed b. Hanbel düğünlere, sünnet merasimlerine ve hayırlı toplantılara gider, kısaca davete icabet eder ve toplu yemeklere katılırdı" ⁽³⁾

Ebu Bekir el-Mervezî, Ahmed b. Hanbel'in bazen şöyle dediğini naklediyor:

"En mutlu günüm, sabah kalktığımda (yiyecek ve giyecek) hiçbir şeyimin olmadığı gündür" ⁽⁴⁾

Salih b. Ahmed anlatıyor:

"Bazen öyle anlar gelirdi ki, babam ekmek parçalarını toplar,

(1-4) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 223-227.

üzerindekileri silkeleyerek bir tabağın içine koyardı. Daha sonra biraz nemlensin diye üstüne su döker ve tuza banarak yerd. Onun bir kere dahi çarşıdan nar, ayva gibi meyveler aldığını görmedim. Yalnız arada sırada karpuz, üzüm ya da hurma alır, ekmeğine katık ederdi. Bundan başka bir şey aldığını bilmiyorum.

Kendisi için pişirilen ekmekleri alır, mercimek, içyağı ve hurmayla beraber bir toprak kabın içine koyar, çocuklara dağıtırdı. Onların bir kısmı alır, bir kısmı da hiçbir şey almadan gülüşürlerdi. Onun günler boyu sadece sirke-ekmekle karın doyurduğunu bilirim. Bazen de kendisi için satın alınan bir dirhemlik içyağıyla bir ay idare ederdi⁽¹⁾.

İshak b. İbrahim'i arkadaşı **Nisâbü'rî** anlatıyor⁽²⁾:

Emîr bir gün bana şöyle dedi:

"Ahmed b. Hanbel'in iftar vakti gelince seyret, bana da söyle!"

Onun yemekte iki parça ekmek ve bir salatalık yediğini emîre bildirdim. Emîr onun ne yediğini duyunca şöyle dedi:

"Eğer bu adam şu yiyeceklerle kanaat ediyorsa, bizim davetimize kesinlikle gelmeyecektir"⁽³⁾.

Mervezî, **İmam Ahmed**'in hastalığı esnasında kan gibi kıpkırmızı bevlettiğini naklediyor⁽⁴⁾. Bu olay doktora haber verildiğinde **İmam Ahmed**'in mahzun yüzüne bakan doktor şöyle der:

"Bu adam, ciğeri keder ve gamdan parçalanmış bir adamdır".

Mervezî'den gelen başka bir rivayette de **İmam Ahmed b. Hanbel**'in hastalıklara karşı niçin güçsüz olduğu belirtilir⁽⁵⁾.

Ebu Abdullah, **Ahmed b. Hanbel**'in şöyle dediğini duymuştum:

"Her yanımın üşüdüğünü hissediyorum. Çünkü sirke ve tuzu katık ettiğim ekmekten başka hiçbir şey yemediğim günler öyle çok ki".

İmam Ahmed hiç kimseden bir şey istemezdi. Oğlu **Abdul-**

(1-2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sıfve*, c.2, s.226-227.

(3-5) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.2, s.227-228.

lah babasının her namazdan sonra şöyle duâ ettiğini naklediyor: ⁽¹⁾

"Allah'ım! Yüzümü senden başkasına secde etmekten beni nasıl koruduysan, senden başkasına yalvarmaktan, dilenmekten de öyle koru!"

Ahmed b. Hanbel'in Duâsının Müstecab Olduğuna Dair Bir Rivayet ⁽²⁾

Ali b. Ebî Harâra anlatıyor:

Annem yirmi seneden beri yatalak bir hastaydı. Bir gün bana;

"Oğlum, Ahmed b. Hanbel'e git, benim için duâ etsin" dedi. Ben de **Ahmed b. Hanbel'in** evine gittim, kapıyı çaldım. İçeriden bir ses;

"Kim o?" dedi.

"Bu mahalleden bir adam... Anneciğim çok uzun bir zamandan beri yatalak... Senden duâ istiyor, bana böyle söyledi" dedim.

İçeriden hafif kızgın bir tonla şu cevap geldi:

"Biz herkesten çok muhtacız sizlerin bizim için Allah'a duâ etmenize!"

Ben döndüm. Ama hemen bir ihtiyar kadın çıktı **Ahmed b. Hanbel'in** evinden. Bana bakarak;

"Sen miydin Ebu Abdullah ile konuşan?" dedi.

"Evet!" dedim. Kadın;

"İmam Ahmed, annen için duâ ediyor. Sen giderken duâya başlamıştı" dedi. Ben sevinerek koş koş eve gittim. Kapıyı çaldım. Birde ne göreyim ! Anneciğim iki ayağı üzeri doğrulmuş yürüyerek bana geldi.

"Allah bana afiyet ve şifa verdi" dedi.

Ahmed b. Hanbel'in, Devletin Resmî Görüşünü Savunmadığı İçin Uğradığı Ezizyet

Ahmed b. Hanbel, devrindeki kelâmcı âlimlerin ortaya koy-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.228.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 9, s. 186-187, İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 229.

dukları meseleleri dile getiren, onlardan herhangi birinin dediğini doğru kabul eden biri değildi. Ona göre Kur'an ve sünnet dışındaki şeyler uzun uzadıya tartışılması, kitaplara yazılması ve gelecek nesillere aktarılması gereken şeyler değildi. O, verdiği derslerde asla o devrin kelâmî problemlerinden bahsetmemiştir. Hatta birçok konuda kendi ağzından verdiği fetvaların dahi yazılmasını istememiştir. Zira ilim adamlarının sözleri kendi zamanlarına ait dertlerin, problemlerin çözümünden ibaretti. Bunların olduğu gibi gelecek nesillere aktarılmasına gerek yoktu. Aktarılmaya en lâyık şey; Kur'an, Kur'an ilimleri, Peygamber (s.a)'in sözleri, sıreti, sahabe ve tâbiîlerin ilmiydi ona göre.

Ama üzerinde titizlikle durduğu bu husus onun da başına gelmiş, verdiği fetvâlar, sözleri ve görüşleri ciltler halinde talebeleri tarafından sonraki nesillere aktarılmıştır.

Bizce bu tabii bir durumdur. Elbetteki onun görüşleri, fetvaları aktarılmalıdır. Sonraki nesiller geçmişin tûrâsından, kültürel zenginliğinden, meselelere ilişkin çözümlerinden faydalanmalıdır. Ama her yeni zaman beraberinde yeni problemleri getirmekte, yeni çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla önceki âlimlerin önerdiği çözümler geçerliliğini kaybedebilir.

Ahmed b. Hanbel'in kelâm problemlerine karşı takındığı bu menfi tutum, zamanının Abbâsî Halifesi **Abdullah el-Me'mûn** tarafından hoş karşılanmıyordu. **Harun er-Reşid**'in oğlu olan **Me'mûn**, Mutezile âlimlerinin tesiri altında kalarak, "*Kur'an'ın mahlûk olduğunu*" savunuyordu.

Kendi görüşünün, değişmeyen tek gerçek olduğuna inanan bu halife, bu görüşe katılmayanları sıkıştırıyor, onları sorguya çekiyordu. İslâm tarihinde "*el-Mihne*" diye geçen kavram, imtihan kelimesinin köktüdür. Sorgulanma, teftiş ve dolayısıyla dayak ve işkence anlamına geliyordu. Mihnet, zorluk ve sıkıntı anlamını taşıyarak Türk diline de geçmiştir.

Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı sorunu ise daha önceki bir devirde yaşayan **Yuhanna ed-Dimaşki**'nin ortaya attığı felsefi bir problemidir. Zihinde tasarlanan imaj ve dilde konuşulan kelimelerden doğmuştur bu sorun. Mutezili bilginler *Kur'an'ın mahlûk olduğu* yargısına vararak dine hizmet ettiklerini sanıyorlardı. Zira onlara göre *Kur'an* eğer "yaratılmış" (mahlûk) değilse "kadim" (öncesiiz,

Allah gibi) olması gerekir, dolayısıyla şirk ortaya çıkardı.

Böyle bir şirk belirtisini bertaraf etmek amacıyla "*Kur'an'ı Allah yaratmıştır. O mahlûktur*" dediler. Sözlerinde samimiydiler. Bu dâvada ölenler de vardır. **Ca'd b. Dirhem** sırf bu görüşünden dolayı Kûfe valisi **Halid b. Abdullah el-Kasrî** tarafından katledilmiştir. Ne garip tecelli ki bir zamanlar mazlum konumunda olan mutezile sonradan eline devlet imkânları geçince bu sefer de kendi gibi inanmayanları itham etmeye başlamıştır. Bir sonraki devrin Mutezile üstadı **Ahmed b. Ebî Dûâd**, **Halife Me'mûn'a** yaslanarak kendi görüşlerini egemen kılmaya çalışır. Halka, âlimlere ve muhaddislere mektuplar gönderilir. Bu görüşü benimsemeyenler devlet dairelerinden atılır. Halk tarafından sevilen bilginler defalarca sorguya çekilir, bu görüşü kabullensin diye baskı uygulanır.

Ahmed b. Hanbel de bu işkenceye maruz kalanlardan biriydi. Özellikle muhaddisler resmî görüşü haklı olarak benimsemiyorlardı. Çünkü dinin kaynağı *Kur'an* ve hadisler ise bu iki kaynağın hiçbirinde *Kur'an'ın* ne mahlûk olduğuna ne de kadim olduğuna dair sarîh bir ifade yoktu. Öyleyse kesinlikle "*Kur'an mahlûktur*" demek yanlıştı. Üstüne üstlük bunu bir iman sorunu gibi görmek ve kabul etmeyenleri işkenceye tâbi kılmak en büyük yanlıştı.

Nihayet **Ahmed b. Hanbel** ve daha bir grup fakih ve muhaddis *Kur'an* hususunda sorguya çekildiler. Çoğu istenileni yerine getirdi. Ama **Ahmed b. Hanbel**, **Muhammed b. Nuh**, **Ubeydullah b. Ömer el-Kavârirî** ve **Hasan b. Hammad** boyun eğmediler. Bunlar yakalanıp elleri kelepçelendi, ayaklarına zincir bağlandı. Ertesi gün **Hasan b. Hammad**, **Halife'nin** vekili **İshak'ın** emrini kabul etti ve bağları çözülerek serbest bırakıldı. Diğer üçü inançlarında direndiler. Öbür günkü sorgulamada **el-Kavârirî'nin** tahammülü bitti, istenilen cevabı verdi ve bağları çözülerek o da serbest bırakıldı. Geriye kalan iki kişi zincirlere bağlanarak Tarsus'ta ikamet eden **Halife Me'mûn'un** huzuruna çıkarılacaklardı. Yolda **Muhammed b. Nuh** da acılara dayanamayıp şehid olunca geriye sadece **Ahmed b. Hanbel** kaldı. **Ahmed b. Hanbel** Tarsus'a varamadan halifenin ölüm haberi geldi. Ama halife, kendisinden sonra gelen **Mu'tasım'a** vasiyet bırakmıştı. Bu vasiyette "*Sen de kardeşin Me'mûn'un yolundan gitmelisin ey Mu'tasım*" diyordu **Me'mûn...**

Me'mûn'un bu vasiyetinde zamanın engizisyoncu kadısı **Ahmed b. Ebî Dûâd'ın** da görevde kalması isteniyordu. Zulüm

Mu'tasım döneminde de devam etti. Dozu daha da arttı. **Ahmed b. Hanbel** görüşünden dönsün diye sürekli kırbaçlanıyordu. Artık o hale gelmişti ki kılıçla dürtüldüğü zaman bile acı hissetmiyordu. Zira diğer acıların yanında hafif kalıyordu bu...

Ahmed b. Hanbel bu işkencelerden dolayı sağlığını kaybetti. İyileştikten sonra mescidinde tekrar hadis okutmaya başladı. Halk nazarında çok büyük bir mertebesi vardı. Onun mazlumiyeti, kararlılığı geniş halk kitlelerinin onu desteklemesine yol açıyordu.

Mu'tasım'dan sonra el-Vâsık halife oldu. O da aynı azgınlığı göstermek istedi. **Ahmed b. Hanbel'i** bitmez tükenmez sorgulara çekti. Ama bu mihnette açık işkence ve dayak uygulanmadı. Çünkü **Halife Vâsık**, birçok devlet adamının ve geniş halk kitlelerinin sevgisini ve desteğini alan bu kararlı adama daha fazla baskı uygulamaktan korkuyordu. Ama **Vâsık** başka bir yöntemle başvurdu. **Ahmed b. Hanbel'e** şöyle diyordu:

"Senin yanına hiç kimse toplanmamalı! Benim bulunduğum yerde ve yanıbaşında da ikamet etmeyeceksin!"

İmam Ahmed bu sözden sonra **Vâsık** ölünceye kadar kendi evinde gizlenmiştir. Namaz kılmak için camiye dahi gitmemiştir.

Zaman geçti, devran döndü, **Vâsık'tan sonra el-Mütevekkil** halife oldu. Bu adam muhaddislerin görüşüne sahip biriydi. Tüm mutezili meşreplileri saraydan uzaklaştırdı. Ellerindeki imkânları aldı⁽¹⁾.

Mihnet sadece **İmam Ahmed b. Hanbel**'le ya da sırf hadisçilerle sınırlı kalmadı. Mutezile görüşünü savunmadığını açıkça söyleyen herkesi kapsamıştır.

Hilyetü'l-Evliyâ'da ve Sıfatü's Safve'de Mihnet Hususundaki Rivayetlerden Birkaçı

Meymun b. el-Esbağ anlatıyor:

Bağdat'taydım. Ansızın bir inleme duydum. *"Bu nedir?"* diye sorduğumda çevremdekiler;

"Ahmed b. Hanbel. şu anda sorguya çekiliyor" dediler. Ben

(1) Muhammed Ebu Zehra, *Fıkhi Mezhepler Tarihi*, s. 381. (Çev. Abdulkadir Şener, İst.)

de hadiseyi izlemek için yaklaştığımda **Ahmed b. Hanbel**'in her kamçıda 'Bismillah' diye bağırdığını duydum. Sonraki kamçı darbelerinde 'La havle vela kuvvete illa billah' dedi. Daha sonra; 'Kur'an Allah'ın kelâmıdır, yaratılmamıştır' diye bağırdı. En sonunda da;

'Bize Allah'ın yazdığından başka bir şey isabet etmez' ⁽¹⁾ demeye başladı. Ben 27 kamçı darbesi saydım ⁽²⁾.

Muhammed b. İsmail b. Ebi Sümejne, Nâib Şaba'stan naklediyor ⁽³⁾:

"Ben Ahmed b. Hanbel'e seksen kamçı vurdum. Bu kadar dayığı bir file atsaydım, fil bile mahvolurdu".

Ahmed b. Sinan ve İbrahim el-Harbi'den gelen rivayetlerde **Ahmed b. Hanbel**'in kendisine işkence eden birçok kimseyi affettiği bildirilmektedir ⁽⁴⁾.

Ahmed b. Hanbel'e Mektup Gönderilmesi, ve Onun Eşsiz Tavrı

Ahmed b. Hanbel'in oğlu **Salih** naklediyor ⁽⁵⁾:

Ali b. el-Cehm'in mektubu geldi. Şöyleydi:

"Emirü'l-müminin Mütevekkil sana Kavsara diye bilinen Yakub'u gönderiyor. Bu adamın sana ödül getirdiğini göreceksin. Ayrıca emir sana çıkıp gelmeni emrediyor; ya Allah'a sığınırsın ya da bu malı reddetmek suretiyle, sana karşı gazap dolu olan adamın ⁽⁶⁾ cezasına lâyık olursun".

Ertesi gün **Yakub** denen adam geldi ve şöyle dedi:

"Ey Ebu Abdullah! Emir sana selam yolluyor ve şöyle diyor: 'Sana yakın olmak ve duân ile bereketlenmek istiyorum. Şimdi kolayca buraya gelebilesin diye onbin dirhem gönderdim".

Yakub böyle dedi ve dirhemlerle dolu bir kese bırakarak:

"Yarın döneceğim, yolculuk için hazırlanmış olmanı umuyo-

(1) Tevbe, 51.

(2-3) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 229-230, Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eoliya*, c.9. s.206-216. Bu mektuptaki ifadeler halifenin değil vezirindir. (Çev.)

(4-5) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c. 2, s. 229-230, Ebu Nuaym, a.g.e, c.9. s.206-216.

(6) Bu adam Halife'dir. (Çev.)

rum. Ondan sonra halifeye giderim" dedi.

Babam geceleyin sabaha doğru bana şöyle seslendi:

"Ey Salih! Kalk!".

Kalktım, yanına geldim. Bana bakarak;

"Bu gece hiç uyuyamadım oğlum" dedi. Ben merakla;

"Niçin babacığım?" diye sordum. Babam ağlamaya başladı ve şöyle cevap verdi:

"Öncekilerden kurtuldum... Âhir ömrümde de bunlarla sınanıyorum. Bu hediyeyi hiç parçalamayıp (kendime ayırmadan) sadaka vermeye azmettim. Sabah olunca hemen bu işe koyulacağım".

"Babacığım bu hediye sadece sana gönderildi" diyecek oldum. Ama sabah olunca bana şu emri verdi:

"Ey Salih! Bana bir terazi getir! Muhacir ve Ensar torunlarını buraya çağırın. Şunları şu köşeye gönder orada dağıtsınlar. Şunları da şu adama gönder, kendi nahiyesinde dağıtsın!". Böylece bütün parayı dağıttı. Hiçbir şeyimiz kalmadı. Oysa o günlerde ne halde olduğumuzu ancak Allah bilir. Çocuklarım yanıma gelir ve şöyle derlerdi:

"Babacığım! Bana bir dirhem ver!".

Bense ona bakıyor, bir parça ekmek veriyordum.

Posta müdürü (Sâhibü'l-Berîd) halifeye şu mesajı ilettili:

"Ahmed b. Hanbel, dirhemlerin tümünü dağıttı, hem de aldığı günden itibaren! Kese toptan sadaka olarak verildi".

Ali b. el-Cehm halifeye şöyle diyordu:

"Ey Emîr! İnsanlar onun senden hediye kabul ettiğini öğrendiler artık⁽¹⁾. Ahmed malı ne edecek ki? Onun azığı ekmek parçasıdır".

Halife şu cevabı verdi:

"Doğru söyledin ey Ali! Hakikaten de öyle!".

(1) Yani onun sana saygı duyduğunu, senin de ona saygı duyduğunu bildiler. Amacına ulaşın demek istiyor. (Çev.)

Sonra bir gece muhafızlarla beraber yola çıkarıldık. Sabah olunca bana sordu:

"Ey Salih! Yanında hâlâ dirhem var mı?"

"Evet, var" dedim.

"Onları dağıt!" dedi. Elimdekileri de dirhem dirhem dağıttım. Kampa geldik. Babamın başı eğikti. Biraz sonra kabul odasına girdi. O sırada Ali b. el-Cehm geldi ve şöyle dedi:

"Emir daha önce dağıttığın onbin dirhem yerine tekrar onbin dirhem verilmesini emretti. Bunun kimse tarafından da bilinmemesini tenbih etti!"

Daha sonra Ahmed b. Muâviye babamın yanına geldi ve şöyle dedi:

"Emir hep senden bahsediyor, senin ona yakın bir yerde oturmanı ve işte şurada ders halkası kurup hadis öğretimine başlamanı istiyor".

Babam;

"Ben zayıf bir adamım!" dedi. Onu halifenin sarayına götürdüler. Oradaki hizmetçilerin bana daha sonra naklettiğine göre halife bir perdenin arkasında oturuyormuş. Babam saraya girince halife, annesine şöyle demiş:

"Anneciğim sarayın içi ışıkla doldu!"

Sonra bir hizmetçi güzel elbiselerle dolu bir bohça getirmiş. Babama bu elbiseler giydirilmiş. Babam parmağını dahi kımlıdarmamış.

Eve döndüğünde babam kendisine giydirilen tüm elbiseleri çıkardı, ağlayarak şöyle dedi:

"Altmış sene boyunca benle uğraşanlardan kurtuldum. Âhir ömrümde de bunlarla imtihan ediliyorum. Ey Salih! Bu giysileri Bağdat'a götür. Satılsın ve parası fakirlere dağıtılsın. Sizden hiçbirisi bu paradan alıp faydalanmasın!"

Babam için daha sonra mükellef bir sofraya hazırlandı. Babam otursun diye de ketenden dokunma bir minder serildi. Babam şaşkınlıkla baktı ve kendini bir köşeye attı. Sürekli oruç tutmaya baş-

ladı. Üç günde bir hurma yiyordu. Bu şekilde onbeş gün geçtikten sonra her gece bir parça ekmek yiyerek orucuna devam etti. Ona yemek gönderildiğinde yanına bırakılırdı. Gelen geçen yer ve orada bitirilirdi. Böylece o elini bu yemeklere hiç sürmezdi. Daha sonra hastalandı. Halife onun Bağdat'a dönmesine izin verdi.

İmam Ahmed'e Nisbet Edilen Bir Manzume

Ebu Nuaym, Ebu Ali İsa b. Muhammed el-Cerihî'den, o da Nahivci (dilbilgini) Sa'leb Ahmed b. Yahya'dan naklediyor: ⁽¹⁾

Ahmed b. Hanbel'i görmeyi çok istiyordum. Bir gün onu buldum. Bana;

"Ne soracaksın?" dedi.

"Nahiv, Arapça ve şiir" dedim. O zaman o büyük insan, Ahmed b. Hanbel (r.a) şu beyitleri söyledi:

*"Zaman seni bir gün yalnız bırakınca
Yalnızım, kimse görmez beni deme.
Üzerimde beni hep izleyen biri var del
Sanma ki Allah geçip gitmekte olanları
unutur ve geriye atar.
Sanma ki (bu gün) gizli kalanlar, tümünden
kaybolur.*

*Yazık o günlere ki günahlar
Ardarda sağanak gibi yağmaktadır.
Keşke Allah affetse, örtse
geçmiş,
Ve izin verse bana tevbeni kabul etse!"*

Ahmed b. Hanbel'in Duası

Ebu İsa Abdurrahman b. Zâzân rivayet ediyor. ⁽²⁾

Namaz kıldık. Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel de oradaydı. Onun şöyle duâ ettiğini duydum:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 9, s. 220.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 228.

"Allah'ım! Kim bir görüşe veya hevese saplanır da yanlış olan-bu tavrında ısrar ederek doğru yolda gittiğini sanırsa, onu uyar, hakka döndür ki bu ümmetten hiç kimse şapkınlardan olmasın!

Allah'ım! Bize kefil olduğun şeyler⁽¹⁾ ile kalbimizi doldurma! Derin derin düşündürme!

Senin vereceğin rızıkta başkalarına yalvaran kullarından eyleme!

Kötü ve kirli olmamızdan ötürü nezdindeki hayırdan bizi esir-geme!

Harama giden yolları bize tıka! Bizi emir ve tavsiye buyurdu-ğun işlerde bul! Bizi aziz kıl, hakir ve mahvolmuşlardan eyleme! Sana itaat ederek yücelmiş iyi kullarına kat sana isyan ederek al-çalmış rezillerden eyleme!"

Ahmed b. Hanbel'in Eserleri ⁽²⁾

1. *el-Müsned*: 29 bin civarında hadis ihtiva etmektedir. Bazı-larının iddia ettiklerinin aksine bu eseri bizzat **Ahmed b. Han-bel'in** kendisi telif etmiştir. **Ebu Musa el-Medîni'nin** "*Hasâisu'l-Müsned*" adlı eserinde geçtiği üzere **Ahmed b. Hanbel** bu eserdeki hadisleri 16 yıl boyunca evlatlarına ders olarak okutmuştur.

2. *Kitâbü's-Sünne*,

3. *Kitâbü'z-Zühd*,

4. *Kitâbü's-Salât* (Risâletü's-Salât),

5. Ölüm, kıyâmet günü ve Allah'a itaat hakkında ona nisbet edilen uzun şiir,

6. *Kitabü'l-Verâ ve'l-İman*,

7. *Kitabü'r-Reddi ale'z-Zenâdika ve'l-Cehmiyye*,

8. *İlelü'l-Hadis*,

9. *Kitabü'l-Eşribeti's-Sağır*,

10. *el-Mesâil*,

(1) Yani rızık.

(2) Bu bölüm, Fuad Sezgin'in *Târîhu't-Türâsı'l-Arabî* adlı eserinden alınmıştır. c. 1, s. 506.

11. *Fedâilü's-Sahâbe*,
12. *Kitabü'l-Vukuf ve'l-Vesâyâ*,
13. *Bâbü Ahkâmi'n-Nisâ*,
14. *Kitâbü't-Tereccül*,
15. *Kitâbü Ehli'l-Mileli ve'r-Riddeti ve'z-Zenâdikati ve Tariki's-Salâti*,
16. *Cevâbü'l-İmam Ahmed b. Hanbel an Süâlin fi Halki'l-Kur'an*,
17. *Kitâbü'l-İrcâ*,
18. *Kitabü'l-İmân*,
19. *Muhtasarun fi Usûliddîn ve's-Sünne* (İsim, kitabın içeriğinden esinlenerek konulmuştur),
20. *es-Selas el-Ehadîs elletî Revâha'l-İmamü Ahmed ani'n-Nebiyyi fi'l-Menâm*,
21. *Kitâbü Fedâili Ali* (İbni Ebî'l-Hadid bu eseri Nehcü'l-Belağ şerhine koymuştur),
22. *el-Akîde*.

Yukarıdaki kitaplardan bir kısmının Müsned'den alınmış olması muhtemeldir.

Allah İmam Ahmed b. Hanbel'e rahmet eylesin.

MUHAMMED B. MUS'AB (R.H)⁽¹⁾

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Mus'ab'ı över, onun salih bir zât olduğunu söylerdi. Muhammed, İbni Mübarek ve daha birçoklarından hadis almış, bilgin bir insandı. Aynı zamanda ermiş biri olan Muhammed b. Mus'ab hakkında birçok keramet rivayet edilir.

Muhammed b. Nasr es-Sâîğ anlatıyor:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.264.

Halife Me'mûn, Muhammed'i hapsedti. Muhammed ellerini göğe kaldırıp; "Ey Rab! Bu gece beni onların yanında hapsedecek-sen, izin ver de gecenin ortasında çıkayım namazımı kılayım" dedi. Muhammed o gece evine gitti ve sabah namazını evinde kıldı.

Muhammed h. 228 yılında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

SAİD B. VEHB (R.H)⁽¹⁾

Künyesi Ebu Osman'dır Benî Seleme'nin azatlı kölesi olan Said, önceleri şaraba, kadına ve hicve düşkün bir şairdi. İlk zamanlar Basra'da oturan Said daha sonra Bağdad'a taşınmış ve günahlarından tevbe etmiştir. Artık Said'in ibadete düşkün ve yürüyerek defalarca hacca giden biri olduğu görülmektedir.

Hüseyin b. Abdurrahman anlatıyor:

Said Hacca yüreyerek giderken yorulduğunda şu beyitleri okurdu:

*"Ayaklarımı! Kesib'in kumlarını görmezden
gelin!*

*Ve Kalib'in sularından kalkıp Acin'e
yürüyün!*

*Nice zamanlar önce dünyanın,
Çiçeğine ve ışıltısına gömülerek,
Bereketli vadilerde yolculuk ettiniz!*

*Güzelden gelen güzel nağmeler,
Evcil ceylan gibi yayıldı bahçelere.
Ayaklarımı! düşünün bunları
ve dayanın,*

*Ve her ilimden, acıdan, sevapdan
paylarınızı alın.*

*Yürüyorum, yürüyorum
günahkârım.*

İnşaallah bağışlanır günahlarım".

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s.235.

Said, Halife Me'mûn zamanında ölmüştür. Allah rahmet eylesin.

YAHYA B. EYYUB EBU ZEKERİYYA (R.H)⁽¹⁾

el-Mekâbirî olarak da bilinen bu meşhur âbid, ehl-i sünnetin bayraktarlarından.

Abbas b. Muhammed b. Abdurrahman el-Eşhelî babasından naklediyor:

Bir gün kabristanın kıyısından geçiyordum. Hafif bir inilti duyunca dönüp baktım. Bir de ne göreyim? Yahya b. Eyyub çukurların birinde oturmuş ağlıyor, duâ ediyor ve şöyle diyordu: *"Ey ita-atkâr kulların gözünün nuru! Ey günahkârlara acıyıp bağışlayan! Sen sevdiğin kullarına itaat ruhunu aşlamışsın, niçin onların kalp gözlerine nur olmayasın ki? Sen günahkârların işlediği onca hata ve günahı örtmüştün! Elbette onların göz nuru olursun!"* Onu o halde görünce ben de ağlamaya başladım. Yanbaşına geldiğimi farkedince başını bana çevirdi, şöyle dedi: *"Gel! Allah belki de seni, hayırlı bir insan olasın diye buraya gönderdi"*.

Yahya, Şerîk'ten, İsmail b. Aliyye'den ve daha birçoklarından hadis dinlemiştir. Yahya; hicrî 234 yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

AHMED B. NASR EL-HUZÂÎ (R.H)⁽²⁾

Künyesi Ebu Abdullah'tır. Birçok talebenin feyiz ve ilim kaynağı olan Ebu'l-Hâris, iyiliğe davet eden, kötülükten sakındıran büyük bir âlimdir. Mâlik b. Enes'den, Hammad b. Zeyd'den, Hüseyim ve daha birçok hadisçiden hadis dinlemiştir. Onun yüksek ahlâkı, ilginç menkıbeleri dillere destan olmuştur. Ahmed; cesur, hak bildiğini söylemekten çekinmeyen hakikî âlimlerdendi. Vâsık, ona işkence etmiş, Kur'an'ın mahluk olduğunu söylemesini istemiş, ama reddedince kızmış ve onu şehid etmiştir. Hicrî 231 yılının Ramazan ayı ortasında, cumartesi günü şehit edildiği bildiriliyor. Mü-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.235.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.2, s.237.

barek cesedi Rey şehrinde, Sürr kasabasında bekletilerek kafası Bağdad'a gönderildi. Halifenin emriyle halkın gözü önüne asılan kelle 6 yıl çakıldığı kazıktan çıkarılmadı. Sonunda bedeni ve kafası bir araya getirilerek Bağdad'daki Mâlikiyye mezarlığına gömüldü. Tarih, Hicrî 237 yılının 3 Şevvalini (salı günü) gösteriyordu.

Ebu Bekir el-Mervezî, Ahmed b. Hanbel'in Ahmed b. Nasr'ı övgüyle andığını naklediyor. **Ahmed b. Hanbel** onun hakkında hep şöyle dermiş: *"Allah onu rahmetiyle kuşatsın. Ondan cesuru, ondan cömerdi yoktu. Çünkü o, bu yolda canını vermiştir"*.

Bazı rivayetlerde **Ahmed'in** kesilen başının dahi *Kur'an* okuduğu söylenir. **İbrahim b. Half**, şehid **Ahmed'i** rüyasında görür. Başında bir taç, üzerinde ipekli parlak bir giysi vardır. **İbrahim** sorar: *"Ey kardeş! Allah Teâlâ seni nasıl karşıladı?"*. **Ahmed** cevap verir: *"Merhabalar, diyerek karşıladı. Ve beni hemen cennetine koydu"*.

SÜREYC B. YUNUS (R.H)⁽¹⁾

Künyesi **Ebu'l-Hâris el-Mervezî**'dir. İlmi ve güzel ahlâkıyla çevresindeki insanları aydınlatmış olan bu büyük insan, kerametleri ile meşhur olmuştur.

Ahmed b. Muhammed b. Abdülaziz, Süreyc'den naklediyor:

Rüyamda Rab Teâlâ'yı gördüm. Bana; *"Ey Süreyc! İste benden!"* dedi. Ben de; *"Ey Rab! İkimiz arasında gizlice isterim, senin sevgini isterim"* dedim.

Ahmed b. Abdülaziz, Süreyc'in bakkalından naklediyor:

Süreyc, hanımının doğum yaptığı gece dükkânıma geldi, elim 3 dirhem tutuşturarak;

"Bana bir dirhemlik bal, bir dirhemlik yağ, bir dirhemlik de un kavurması (kavut) ver!" dedi. Oysa yanımda hiçbir şey yoktu.

Tüm rafları boşaltmıştım. Sabahleyin erkenden, işe başlarken dolduracaktım.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.235.

"Yanımda hiçbir şey yok, tüm raflar boş" dediysem de beni dinlemedi, gülümseyerek; "olsun biraz göz at, ne bulursan getir! Şu deri torbaların içine de bak, elinle yokla, belki bir şeyler bulursun!" dedi. Bir şey bulamayacağımdan emin olarak gittim, elimle torbaları yokladım. Ansızın şaşakaldım! Deri torbalar ağzına kadar doluydu! Hemen avuç avuç getirip Süreyc'in önüne yığdım. Süreyc; "Bu ne? Hani bir şey yoktu?" dedi. Ben de; "Al ve sus!" dedim. O; "Ne olduğunu söylemezsen almam!" deyince, ben de hiçbir şey ummayarak torbaların yanına gittiğimi, ama elimle yokladığımda, torbaları ağzına kadar zahire ile dolu bulduğumu anlattım. Süreyc; "Tamam... Ben sağ olduğum müddetçe bu olayı kimseye anlatma!" dedi.

Süreyc'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Süreyc, Süfyan b. Uyeyne'den, Hüseyim'den ve daha birçoklarından hadis rivayetinde bulunmuştur.

Rivayet ettiği hadislerin birkaçını burada zikrediyoruz:

Süreyc, İsmail b. Halid'den, o Mücahid'den, o Şa'bî'den, o da Cabir'den naklediyor:

"Bedevi bir adam Rasûlullah'a gelerek şöyle sordu: 'Bize Rabbinin soyunu izah et!'. O anda Peygamberimize İhlas sûresi indi"⁽¹⁾.

Süreyc, Ali b. Sâbit'ten, o Hamza en-Nasibî'den, o Ebu'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Kim yemeğe başlarken besmele çekmeyi unutursa, yemeği bitirirken ihlâs sûresini okusun".

Süreyc, Ebu Hafs el-Ebbar'dan, o Muhammed b. Cuhâde'den, o Atiyye'den, o da Ebu Said'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Kiyâmet günü azabı en çetin olan, zulmederek hüküm süren devlet başkanıdır".

Süreyc, Ebu Halid el-Ahmer'den, o Mücahid'den, o Şa'bî'den, o Hâris'den, o da Ali'den naklediyor: Rasûlullah (s.a) (namazdakilere dönerek) şöyle buyurdu:

"Dosdoğru, aynı hizada olun ki, kalpleriniz de düzelsin!"

(1) Bu sûrede, Allah'ın doğmadığı, doğurulmadığı ve tek olduğu anlatılır. (Çev.)

(omuzlarınızla) birbirinize dokunun. Aranızda şefkat ve merhametle muamelede bulunun".

EBU MUHAMMED ET-TAYYİB (R.H)⁽¹⁾

Ebu Hamdûn ed-Dellâl olarak da bilinen bu zât, İsmail b. İbrahim ez-Zühelî'nin oğludur. Meşhur *Kur'ân* bilginlerinden, zühde önem veren biridir. Kıraat ilmini Kisâfî ve Yakub el-Hadramî'den aldı. Müseyyeb b. Şerîk, Süfyan b. Uyeyne ve Şuayb b. Harb onun hadis hocalarıydılar.

Ebu Muhammed Hasan b. Ali anlatıyor:

Ebu Hamdûn et-Tayyib'in gözleri görmez oldu. Artık mescide giderken önünden biri yürüyor, yol gösteriyordu. Mescide geldiğinde, yol gösteren; "*Ey Üstad, terliklerini çıkar!*" deyince Ebu Hamdun; "*Evladım, niçin çıkarayım onları?*" diye sordu. Rehber delikanlı; "*Çünkü onları çıkarmazsan, içerde, çevrendekilere sıkıntı verirsin*" cevabını verdi. Ebu Hamdûn o zaman mescide girmek üzere olduğunu anladı, ne hallere düştüğüne üzüldü. Allah'ın salih kullarından olan bu zât ellerini kaldırdı, Rab Teâlâya yalvardı, yakardı. Duâsının sonunda ellerini yüzüne sürdüğünde Allah'ın izniyle gözlerinin açıldığını gördü. Sevinçe, kimsenin yardımı olmadan yürümeye başladı.

Ebu Abdullah b. Hatib anlatıyor:

Ebu Hamdûn'un bir defteri vardı. Bu defterde üçyüz arkadaşının ismi yazılıydı. Her gece onları davet eder, ilmi ve sohbetiyle feyiz dağıtırdı. Bir gece yine onları çağırmasına rağmen yorgunluk bastı, uyuyakaldı. Rüyasında biri karşısına dikilip; "*Ey Ebu Hamdûn! Bu gece kandillerini yakmadın!*" dedi. Hemen silkinerek yatağından fırlayan Ebu Hamdûn kalktı, kandilleri yaktı, defterine göz atıp dostlarını ve talebelerini tek tek içeri çağırdı. Böylece yine sohbet ve ilim meclisi kurulmuş oldu.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 238.

Ebu'l-Hüseyn b. Münâdî anlatıyor:

Ebu Hamdûn et-Tayyib, *Kur'ân* bilgisiyle ün salmış, mütevazî ve erdemli insanlardandı. *Kur'ân* okumayı bilmeyen insanların yaşadıkları bölgeleri araştırır, o bölgelere yolculuk ederdi. Oralara yerleşir, önemli sayıda öğrenciye *Kur'ân*'ı öğretip ezberlettikten sonra oradan kalkar, henüz Kitabullah bilgisi yeterli seviyeye gelmemiş diğer köy ve kasabalara göçerdi. Ömrü sadece Allah rızası için oradan oraya *Kur'ân* öğreticisi olarak seyahat etmekle geçmiştir.

Bu hasbî, fedakâr ve mütevazî bilgine Allah rahmet eylesin.

MESRUR B. EBÎ AVÂNE (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi **Ebu Avâne** olan **Veddah** adlı bir adamın oğludur. **Yezîd b. Atâ el-Vâsitî'nin** azatlı kölesi olan **Mesrur**, Bağdad'a yerleşmiş, ibadete düşkün, zorluklara katlanmasını bilen, sabırlı bir zattır.

Ebu Yakub İsmail b. Ziyad anlatıyor:

Ben birçok âbid, birçok azimli ve sabırlı insan tanırım. Ama gece namazlarını hiç aksatmadan kılan, gündüzlerini ibadetle geçiren ve uykusuzluğu yoldaş edinen **Mesrur b. Avâne** gibisini görmedim. Bir gün bize uğramıştı da; "*Beni sahile çıkarın, denizi seyredeyim. Böylece uyumaktan kurtulurum*" demişti.

Ebu Avâne'nin kayını olan **Fadl Ebu'l-Müsâvir** anlatıyor:

Ebu Avâne gece namazını uzun kılma ve hiç aksatmama konusunda âbidlerin en titiziydi. Oğlu **Mesrur** bize geldiğinde sevinçle bana bakar, oğluna işaret ederek: "*Ey Ebu'l-Müsâvir! Vallahi kendimi küçümsüyorum şu çocuğun karşısında!..*" derdi.

Allah **Mesrur'a** ve babasına rahmet eylesin, bize de hayırlı nesiller nasib eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 239.

HÂRİS B. ESED EL-MUHÂSİBÎ (R.H)

Künyesi Ebu Abdullah'tır. Hâris, hadis bilgisi, ilimdeki dirayeti ve Kur'an araştırmalarıyla İslâm tarihinin mümtaz şahsiyetlerindendir. (1)

Cüneyd anlatıyor:

Hâris'e zaman zaman; "Dostum, yalnızlık arkadaşım" dedim. O da şöyle derdi: "Bana nicedir dostum, gurbet arkadaşım diyorsun. Oysa, yaratıkların yarısı bana yakınlık duyup yaransa, içlerinde bir tane bile dost bulamam! Diğer yarısı da bana buğz edip köşe bucak kaçsalar, yine de, onlar benden uzak duruyor diyerek kendimi yalnız ve yabancı hissetmem".

Aynı Anda Bulunamayan Üç Güzel Hal, Hâris'in Helal Lokma Hususunda Titizliği ve Özel Durumundan Ötürü Mirasını Yemeyişi

Ahmed b. Muhammed b. Mesruk, Hâris b. Esed'den naklediyor:

"Üç şey yanyana ya çok azdır ya da hiç yoktur: Güvenilir ve ahlâklı bir karakterle güzel yüz, dindarlıkla temiz ahlâk, emanete hıyanet etmemekle vefakâr dostluk".

Cüneyd anlatıyor:

Hâris çok hastalanan, dertli biriydi. Bir gün kapımızda otururken onu karşımda gördüm. Yüzünde açlığın verdiği bir solgunluk vardı. Bitkindi. Yanına sokulup; "Amca! Bizim eve gersen, bir şeyler atıştırırsan ne iyi olur! Sonra bizim evimizden çıkıp amcamgile gideriz. Orada lezzetli yemekler buluruz, bizden daha geniştir amcamın sofrası" dedim. Önüne birkaç çeşit yemek koydum. Elini uzattı, bir parça alıp ağzına götürdü. Ama yutamıyordu. Çiğniyor, ağzında geveliyor, lokma boğazından aşağı inmiyordu... Sonra anınsızın kalktı, hiçbir şey demeden çıkıp gitti. Ertesi gün onunla yine karşılaşınca merakla sordum: "Amca! Önce beni sevindirdin, sonra da üzdün. Niye böyle davrandın?". Hâris dikkatle bana baktı ve şöyle dedi: "Evladım! Açlık feci bastırmişti, bana sunduğun yemeği

(1) İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safoe, c.2. s.240

bulmak için çok çaba harcamıştım. Ama benimle Rabbim arasında özel bir işaret vardır. Yiyeceğim onun rızasına uygun olmazsa, burnuma kötü bir koku gelir, midem kaldırmaz önümdekini. Sizin evin önündeyken bana sunduğun yemeğin ilk lokmasını çiğnediğim anda bu kokuyu hissettim. Birden iştahım kesildi, çıktım".

Yine Cüneyd anlatıyor:

Babası ölünce Hâris çeyrek dirheme muhtaç bir halde kaldı. Oysa babasından o kadar çok mal ve mülk miras kalmıştı ki. Ama bir buğday tanesi bile yemedi. Niçin yemediği sorulunca şu cevabı verirdi: *"İki sınıf insanın ailesi ve evladı mirasçı olamaz"* derdi. Babası vakıf müdürüydü. Bu yüzden mirasa hiç dokunmadı Hâris.

Rasûlullah'ın sözleri hususunda son derece titiz olan Hâris hakkı cesurca haykıran ender insanlardandı. Yazdığı cilt cilt kitaplar kütüphanelere sığmaz olmuş, sözleri dillerde dolaşan özdeyişler haline gelmişti. Yaşayış biçimi gerek kendi devrinde gerekse kendinden sonra birçokları için örnek teşkil etmiştir. Hâris, fıkıh usulü dahında zamanının otoritesidir. Laf ebeliği yapmayan, anlamsız sözler etmeyen, sapkın muhaliflerine susturucu cevaplar veren Hâris, dostlarına ve öğrencilerine karşı şefkatli, yumuşak bir öğüt vericiydi.

Denilir ki; *"Akıl sahipleri temel düsturlara sıkı sıkı sarılır, fuzuli işleri terkeder ve Rasûlün seçtiği yaşamı seçerler".*

Hayırlı Rızkın Anlamı, İlim-Zühd-Marifet Ayrılmazlığı, Takvânın Ön Şartı, Gaflet, Zulüm, Cimrilik, Nefsi Denetlemek ve Ümit ile Korku Arasında Olmaya Dâir

İshak b. İmâm anlatıyor:

Hâris b. Esed el-Muhasibî'ye sordum:

"En hayırlı rızık, yeterli miktarda olandır sözünün anlamı ne?" Hâris;

"Günlük rızkını (Kûtu'l-Yevm) bulman ve yarınki rızık için endişeye düşmemendir" dedi.

Ebu Osman el-Beledî, Hâris el-Muhasibî'den naklediyor:

"İlim, Allah korkusu verir, zühd gönül zenginliği, marifet (öz

bilgisi) ise Allah'a yakınlık ve pişmankârlığı sağlar. Kim içini, sürekli gözetim ve samimiyetle düzeltir, sağlıklı hale getirirse, dışı da Rasûlün sünnetine sarılıp zorlu ama temiz bir hayat sürdürdüğü için apaydınlık olur. Çünkü Rab Teâlâ şöyle buyuruyor: 'Ama bizim uğrumuzda cihad eden (ve zorluklara katlananları) elbette kendi yollarımıza eristireceğiz. Şüphesiz Allah, iyi davrananlarla beraberdir'. (1)

Cüneyd b. Muhammed, Hâris'ten naklediyor:

"Vacibi yerine getirmeyen kulun takvâ istemesi hiç de yakışık almaz!".

Hâris'ten naklediliyor:

"Allah'ın duyurularını işitemiyorsan, onun çağrısına nasıl karşılık verebilirsin? Kim Allah dışında bir şeyle kendini avutur ve gurura kapılırsa, Allah'ın kadri kıymetini bilmiyor demektir. İnsanlar ne kadar pohpohlayıp baş eğse de, zalim elbette 'keşke.. keşke' diyecek, feryad edecektir. Milletin kınamasına, yumruklarına maruz kalsa bile, mazlum insan, hakiki kurtuluşa erişecektir. Karnı aç da olsa, kanaatkâr zengindir aslında. Cimri ve ihtiraslı kişi ne denli zengin de olsa yoksuludur. Allah'a boyun eğmenin esası verâ'dır. Verâ'nın temeli takvâ, takvânın aslı kendini sorguya çekebilmendir (otokritik, nefis muhasebesi). Kendini hesaba çekmek istiyorsan, korku ile ümit arasında yaşamalısın. Böyle bir yaşam, tehdit ve müjdeyi bilmekten geçer. Tehdid ve müjdeyi anlamak, mükâfatların en büyüğüdür. Bu anlayışa ermek, ibret gözüne sahip olmakla mümkündür.

Arap şairlerinin söylediği en güzel mısralar, **Hassan b. Sabit**'in dilinden dökülen şu sözler olmalı:

*Hiçbir deve sırtında taşımadı,
Muhammed'den yüce, iffetli, vefâkâr bir yolcuğu".*

Hâris'in, Sevginin Kaynağına Dâir Meşhur Sözleri ve Tasavvuf Anlayışının Temelleri

Ebu Abdullah, Ahmed b. Abdullah b. Meymûn, Hâris b. Esed el-Muhâsibî'den naklediyor:

(1) Ankebut, 69.

"Sevginin özü itaattir. Sevgi, tek efendi olan Rab Teâlâ'nın sevgisinden kopmuş bir kordur. Çünkü kaynak O'dur. İlk seven O'dur. Şöyle ki, Rab Teâlâ kullarına kendini tanıttı, onlara itaat aşıladi, onlara ihtiyacı olmadığı halde şefkatle yaklaştı. Muhabbeti, onu seven kullarının kalplerine değerli bir armağan olarak yerleştirdi. Kalplerdeki aydınlık dillerine aksetti, sözleri inci oldu Allah aşıklarının. Onların bu hallerini gören Yüce Yaradan meleklerine onlardan bahsetti. Melekler ve göğün tabaka tabaka tüm sakinleri Allah dostlarını sevdiler. Ezeli bilgisinden ötürü, henüz yaratmadan övdi Rab Teâlâ, yaratacağı bu güzel kullarını... Sonra hilkat boyutuna geçtiler. Onların kalpleri en zengin gaybi hazinelerle doludur, mutlak sevgili olan Yüce Allah'a asılı kuş gibi titrer dururlar. Rab Teâlâ sevgiyi, şifayı ve şefkati öğretmiştir bu temiz gönüllere. Onlara özerlerinden gelen bir nidâ ile şöyle demektedir Yüce Allah: 'Ey yol gösterici belgeler! Size hasta biri geldiğinde tedavi edin. İtaatimden kaçanlar geldiğinde yeniden itaate çevirin. Nimetlerimi unutup nankörlük edenleri uyarın. Size sesleniyorum, çünkü ben halim (yumuşak, olgun, müşfik) bir mevlâyım. Halim bir mevla sadece halim kullarıyla muhatab olur, onları hizmetine alır'.

Allah sevgisi, özlem ve aşkın en diri, en şiddetli mertebesidir. Çünkü, Rab Teâlâ'ya duyulan özlem, sevileni hayâlleyerek kalpleri bilemekte, âdeta yakmaktadır. Bilginler bu özlemin mahiyeti hususunda görüş ayrılığına düştüler. Onlardan bir grup; 'Özlem; kalbin vuslat (kavuşma) nîmetini beklemesidir' dedi. Bir gün Velid b. Şucâ'nın sohbet meclisindeki bir adama; 'Özlediğini söyleyen aşık ne zaman doğru söylemiş olur?' diye sordum. Şu cevabı verdi: 'Aşık, güzel dertli halini kışkanç bir şekilde korur, sevgisini günlerin getireceği fesad ve belâlardan, nefsin hastalıklarından uzak tutmayı başarırса doğru söylüyordur'.

Bu adam gerçeği bildirmişti bana. Zira, Allah'a hasret aşıklar, kendilerini kınamayıp sevgileri uğruna zelil olmasalar, Rab Teâlâ'nın kendini seven kullarının kalplerine akıttığı nimetlerin tadına varamazlardı.

Bu adama; 'Peki, sence özlem nedir?' diye sordum. Şu cevabı verdi: 'Bence özlem, aşk nurundan ışığını alan bir kandildir, ancak asıl aşk nurundan ayrı fazladan bir şeydir'. Ben yine sordum: 'Esas aşk nedir?' diye. İman sevgisidir. Çünkü Allah, kullarının sevgisini doğrularken şöyle buyuruyor: 'İman edenler, Allah'ı en çok sevenler

onlardı" (1) dedi. Özlem ışığı, gücünü aşk nurundan alır. Allah aşkından doğan bu güzel aydınlık, kul yaptığı işlere güvenip kendini kurtulmuş saymadıkça sönmez. Ama düşmanı olan nefsine karşı uyguladığı tedbir ve çabaları yeterli görürse kibir hafiçe sızar kalbine. Nefis, ben de varım diyerek ortaya çıkar. Artık Yüce Mevlâ'dan gelecek cezaları haketmiştir. Zaten Allah'ın hediye ettiği aşk armağanını bir kenara itip nefsini teminat altına alarak olanca süratıyla yoksullaşmaya koşan bir asi kalbe lâayık olan da budur. Büyük sevgili Allah, aldanmış aşğının kalbinden kendi sevgisini alacaktır.

Abidin birine sormuşlar:

"Bize Rabbine duyduğun özlemden bahset, bu özlemin kalbindeki ağırlığı ne kadar?" diye,

"Benim gibi!" demiş âbid.

Ashında kalpte bir şeyin ne kadar ağır bastığını bilmek, ancak nefsin yamabasında, onun huzurunda olur. Oysa nefis kalpte Rab Teâlâ'ya yakınlığın izlerini görürse, hemen ortalığı bulandırmak için harekete geçer. Kısaca sevginin ağırlığı ve miktarını söylerken nefis hazır beklemektedir. O açıklamayı yaptığın anda da nefsin tuzağına düşersin. Sevmek açıklamamaktır.

Mudırr el-Kârî'ye sormuşlar:

"Sevene korku mu lâyıktır, özlem mi?" diye .

"Bu, benim cevap vereceğim bir mesele değil!" demiş.

Zaten öyledir, nefis neyi anlarsa hemen bulandırmaya, bozma-ya çalışır. Abdülaziz b. Abdullah şu beyitleri söylüyor:

"Korku, hüzne düşen günahkâra yakışır.

Sevgi, itaathâr ve günahattan arınana,

Özlemse, zekî ve seçkin âbidlerin hakkıdır".

Bu yüzden özlem, aşktır dediler. Çünkü sen sadece sevdiğine özlem duyarsın. O halde eğer asıl aşkın dallarından biriye, sevgiyle özlem arasında fark yoktur. Bazıları da; *'sevginin alâmeti, Allah'ın sevgisiyle özel kıldığı kullarının kalplerine sızan parıltılar*

(1) Bakara, 165.

dır' diyor. İşte bu hali ifade eden beyitler:

*"Onun özel dostları var, aşkıyla yanarlar,
Rab Teâlâ zamandan eski bir zamanda seçti onları.
Onları yaratmadan seçti, çekti fitratlarını,
Emanetler, hediyeler ve ilân ile".*

Allah aşkı; kalbi ferahlatan, sevgiliye yakın olunduğu zaman sevindiren bir kandildir. Kalp bu kandilin ışıltısıyla aydınlanınca, Rab Teâlâ'yı arar, yalnızlıktan zevk alır. Aşk her şeyi bastıran bir heyecan halidir. Seven kalbe korku gereklidir. Bu kalpte tüm günahlara karşı duyulan tutku silinmiştir. Allah ile ünsiyet پیدا etmiş gönlün nişânesi, Allah'tan gayrı hiç kimseyle huzur bulamayışıdır. Allah dostu, yalnızlığını sevgilisine doğru yakararak süslerse, bu yakarışın verdiği lezzet aklın tüm cephelerini tutar. Artık o ne dünyayı ne de dünyada olup bitenleri anlayabilir. Meşhur âbid Daygam'ın sözü buna işaret ediyor:

"Yaratıklara hayret ettik, onların kalpleri senden başkasını anarak nasıl aydınlanıyor?"

Ebu Muhammed bana şunları anlatmıştı: *"Rab Teâlâ Davûd (a.s)'a vahyetti; 'Ey Davûd! Benim yaratıklarına olan sevgim, onların ruhânî olmalarıylaadır. Ruhânî olmanın bir alâmeti vardır: O da, kullarımın, -eğer kalplerindeki kandil ben isem- dünyevî gam ve kedere düşmemeleridir. Ey Davûd! Kalbine dünya tasasını sokma yoksa ruhânîlerin tattığı şeyden nasibin olmaz! Ey Dâvud! Öğrencilerine karşı mütevazî ol, Allah sevgisini arayanlarla yarışa girme! Eğer muhabbet ehli, Allah sevgisini arayanların benim nezdindeki değerini bilseydi, onların altına toprak olur, ayaklarını öperlerdi. Ey Dâvud! Beni arayan birini gördüğünde bana hizmetçi ol, zorluğa sabret ki yardım göresin. Ey Dâvud! Ben beni severek dünyadan ayrılanları cennetime sokarım".*

Ebu Abdullah Ahmed b. Abdullah b. Meymun, Hâris el-Muhâsibî'den naklediyor:

Bir grup âbid toplanıp kendileri gibi zühde ve riyâzata düşkün bir dervişin evine gittiler. *"Bize öğüt ver, güzel şeylerden bahset"* dediler. O da şöyle dedi: *"Kardeşlerim! Daima Rabbinize yalvararak zamanınızı değerlendirin. Dertlerinizi tek dert haline getirin.*

Yaşamınızı ilâhi sevgiye adayın". Oradakiler; "peki dediğin gibi olduğumuzda bizim kazancımız nedir?" diye sorduklarında derviş şu beyitleri okudu:

"İzzeti ve rüyaları yakalarsınız,
Şansınız açılır Rab Teâlâ nezdinde.
Hayatıma andolsun yeryüzünün kralları bile
Sizin evreninizde köledirler,
Mülkünüz onların mülkünü geçer".

Dinleyenlerden biri; "Dünyada ya da âhirette ne zaman ve nasıl kral gibi oluruz?" diye sordu. Derviş cevap verdi:

"Ancak takvanızla âhirette kral edirsiniz,
Yüce Yaradan sizi sevip kıymet verirse size,
O zaman prens sizsiniz cennette.
Bilin ki,
Allah'ı ne kadar seviyorsanız
O kadar yakınsınız O'na, o kadar O'ndansınız".

Dediler ki: "Bizi Rab'dan koparan, uzaklaştıran nedir?"

Derviş:

"Siz yaptıklarınıza ve içinizden geçirdiklerinize bakmadan çok şey isteyen, kuruntulara kapılan zavallılersiniz. Yaşamınızı daha lüks ve zahmetsiz kılmak için çabalayıp durdunuz. Kalbiniz bunların tasasıyla doldu. Allah'ı bir kenara ittiniz." dedi. Sordular: "Gerçekten Allah'a boyun eğmek istiyoruz. Bu konuda neyin yardımına güvenmeliyiz?" Derviş:

"Sevgiliyi anın! Sevgiliyi hatırlamak size yardım edecektir. Eğer bazı ulu insanlar gibi ilâhî sevgiden nasibinizi alabilseydiniz, yataklarınızda uyuyamazdınız. Allah'a yakarışlarınız çok daha içten olurdu..." dedi.

Ebu Süleyman ed-Darânî'ye sordular:

"Allah'a en yakın olmanın alâmeti nedir?". O da şöyle cevap verdi:

"Âbidin kalbinde dünya ve âhirette O'ndan başka hiçbir şeye karşı heves kalmaz. Demek ki insan sadece Allah rızası için az da olsa bir şeyler yapabiliyorsa, ona yaklaşmaktadır. Takvâ ipiyle örülmüş olmalı ki, yapılan iş korunabilsin, Allah'a adansın. Hz. Ali de; 'Az gibi görünse de salih amel yap' diyor. Hem Rab Teâlâ tarafından kabul görmüş bir ameli nasıl azımsayabiliriz? Nasıl küçümseyebiliriz ki".

Bilginler, Allah âşıklarının ahlâkı olan zühd hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir bölüm şöyle diyor: "Allah aşkının dünyaya değer vermezliği hem helâlde hem de haramda olur". Diğer bir fırka ise daha da ileri giderek şöyle dediler; "Zühd dünyadan da öte, cennet için olmalıdır. Yani Allah âşığı cennete karşı bile zahidçe davranmalı, değer vermemelidir. Çünkü o, sevgilisi olan Yüce Rabbin şöyle demesinden korkmalıdır: 'Ey âşık! Benim için neleri terkettin?'.

Bu soruya muhatap olan bir zavallı âşık şu cevabı verir: 'Senin için dünyayı terkettim'. Rab Teâlâ; 'Dünyanın değeri nedir?' diye sorar. Âbid; 'Bir sinek kanadı ne kadar değerliyse, onun değeri de odur. Ben sinek kanadı kadar değeri olan bir dünyayı terkettim. Ama biliyorsun ki, sana sadece, cenneti veresin diye ibadet ediyordum. Senden cenneti istiyorum' der. Zavallı derviş bunları söyleyebilir. O halde gerçek zühd hem dünyaya hem de âhirete karşı olmalıdır.

Ayrıca şunu da söylemeliyiz; hakikaten dünyaya değer vermeyen bir zâhid, kendisini ilâhî sevgiye dalmaktan mahrum eden arkadaşlarına da değer vermemelidir".

Yöneticiden Korkup Rahat Yaşama Arzusu, İnsanların Zühddeki Derecesi ve Sâdık Âşıka Dâir

Ebu'l-Abbas b. Mesruk, Hâris b. Esed el-Muhâsibî'den naklediyor:

Kim sultandan korkarak, rahat ve aziz olacağı bir makama sığınırsa, adım adım mahvolmaya sürüklenir. Adalet hissi kaybolur. Fırsatçı olur. Onun için, ne koşulması, sevilmesi gereken bir düstur, ne de uzak durulması gereken bir haram kahr. O, arzu ettiği şeylerin kölesidir artık. Rab Teâlâ nezdinde bu eyyamcı adamın

hiçbir değeri kalmaz.

Hâris el-Muhâsibî'ye sordular:

"İnsanlar zühd hususunda nasıl derecelendirilebilir?" diye.

Söyle cevap verdi:

"Akıllarının sağlamlığına, kalplerinin temizliğine göre. Zâhidlerin en yücesi, en akıllı olanıdır. En akıllı olan ise Rab Teâlâ'yı en iyi bilendir. En iyi bilen, Allah'ın en çok sevdiğidir. Allah'ın en çok sevdiği ise, onun davetine en hızlı koşandır. Allah'ın çağırdığına en çabuk giden, dünyaya en az değer verendir. İşte akıl bakımından böylece sıralanırlar. Her zahidin zühdü bilgisi ile orantılıdır. Bilgisi akli ile, akli iman gücüyle orantılıdır. Kim kalbini dünyaya karşı uyarır, çirkinlikleri görür, sonunun hayırlı olması için Allah'a duâ ederse dünya pırlını pırtısını toplayıp bu adamın kalbinden geçer".

Hâris el-Muhasibî'ye "doğru aşk"tan soruldu. O da cevap verdi:

"Sadık âşık, doğru söyleyen, hakkın verdiği ölçüyle konuşan, kalbini kirlerden arıtan ve her nefeste mevlâsına kavuşmak isteğiyle dolu olandır".

Tevazuya Dâir Hâris'in Altın Sözleri

Cüneyd, Hâris el-Muhâsibî'den naklediyor:

"Bil ki, sen, Allah olmaksızın bir hiçsin! Senin için, Allah'ın rızasına ulaşmaktan gayri bir amaç olmamalıdır. Eğer sen Allah'ın hakkını korursan, o da seni mahlûkatın şerrinden korur. Senin sendeki düşmanların, kötü huylarıdır. Senin sendeki dostların, güzel huylarıdır. Sen sendeki düşmanlarına karşı, sendeki dostlarına yardım ederek savaş! Kızgınlığını hilim ile boğ! Gafletini tefekkür, hatanı sevapla telâfi et! Mütevazi ol! Tevazu kısım kısım dır. En güzeli hiç kimseyi kendinden aşağı görmemendir.

Hayır ehlinden birini görürsen onun duâsını al, ondan feyiz al! İşte en büyük tevazu budur. Bundan sonraki tevazu insanın tanrıdiklarına karşı kibar davranması, muhaliflerini küçümsememesi, huzuruna gelenlere yüz çevirmemesidir. Üçüncü kısım tevazu ise, bütün kulların uyması gereken ve terkedildiği zaman küfre gir-

meye sebep olan tevâzudur. Bu tevâzu; sadece Allah'a tapınmak, O'na secde etmektir. Hadisi şerifte şöyle buyuruyor Rasûlullah (s.a): 'Kim alnını Allah için yere koyarsa, kibirden arınır'".

Ahmed b. Muhammed b. Mesruk anlatıyor:

Ölümü Anmak Kimin İşi, "Varsaydılar Dönmezdi" Sözü'nün Manası ve Murâkabeye Dâir

Hâris el-Muhâsibî'ye soruldu:

"Ölümü anmanın değeri nedir? Ölümü anmak ârifin işi midir, yoksa yeni başlayanların işi midir" diye.

Hâris şöyle cevap verdi:

"Ölümü anmak, ilk olarak yeni başlayanların, son olarak da âriflerin işidir".

"Bunu açıklar mısın?" dediler. Hâris şöyle dedi:

"Allah yoluna girmeyi isteyen kişi kalbine zikrullah mührünü vurmak zorundadır. Şehvetlerin yok edilmesi için yeni başlayanın ölümü anması şarttır. Ölümü anarak içinde zaman zaman kaba-ran dünyevi isteklerine gem vurur. Ârife gelince, o ölümü sevgiyle, istekle anar. Çünkü Allah özlemiyle yanıp kül olmuş kalb bir ân önce kafesten sıyrılıp özüne kavuşmayı istemektedir. Şair ne diyor:

*İyilerin Allah'a olan özlemi artıyor yaşadıkça,
Ya Allah onları özlemez mi sanırsın?"*

Hâris el-Muhâsibî'ye, Ebu Süleyman ed-Dârânî'nin; "Varan dönmez. Varsaydılar dönmezlerdi" sözünün anlamı soruldu. Hâris bu sözün birden fazla mânâ taşıdığını söyleyince; "öyleyse açıkla" dediler. Hâris de anlatmaya başladı:

"Ebu Süleyman bu sözü müritlerini teşvik amacıyla söylemiş olabilir. Gevşemesinler, Rab Teâlâ'ya olan sıkı bağlarını koparsınlar, O'na yakın olma isteğini hep gönüllerinde taşısunlar diye söylemiştir. Bu söz şu anlama da gelebilir: Temiz ve ilâhî rızadan gayri hiçbir amaç güdülmemiş amele varan kalb, eğrilğe dönmez. Ya da, kesin imanın güzelliğini tatmış bir ruh, yaratıklara tapınmak zilletine düçar olmaz! İşte böyle ayrı ayrı mânâlara göre veri-

lecek cevap da farklı cihetlerde olacaktır”.

Soru soran kişi o gece Hâris'in evinde geceledi. Sabahleyin Hâris şöyle dedi:

“Rüyamda bir süvari yanıma geldi. Ben hâlâ bu sözün anlamını çözmeye çalışıyordum. Eliyle işaret ederek şu açıklamayı yaptı: ‘İhlas denizine ermiş âbid, bir daha eksik ve fâni olana dönmez’”.

Cüneyd anlatıyor:

Hâris el-Muhâsibî'ye murâkabe'nin ne olduğu soruldu. Hâris şu açıklamayı yaptı:

“Murâkabe (daima Rab Teâlâ'nın gözetimi altında olduğunu düşünmek), akıllı insanların marifet ve fikir derecelerine göre üç kısma ayrılır. Bunlardan birincisi Allah'tan korkmak, ikincisi Allah'tan utanmak, üçüncüsü Allah'ı sevmektir. Evvela, korkan kişi Allah'tan sakınmakta ve endişeyle hareket etmektedir. Utanan kişi üzüntü içindedir ve amellerinin kabulü için azami gayret göstermektedir. Seven kişi ise müthiş bir sevinç, canlılık içinde fedakârâne bir tutum sergilemektedir”.

Öfkeyi Yutabilmek, Âfetlerden Uzak Olmak ve Rabbin Râzı Oluşunun Alâmetlerine Dâir

Cüneyd b. Muhammed anlatıyor:

Bir adam Hâris el-Muhâsibî'ye; *“Benim halim ne olacak?.. Kaçırdığım ilim öğrenme fırsatlarına yanıyorum, ama diğer yandan da öğrendiklerimle bile amel etmiyorum”* diye sordu.

Hâris şu cevabı verdi:

“Sen derya gibi bilgiye sahip olsan da, Allah'ın senin üzerinde hakkı olduğunu unutuyor, aleyhindeki bilgilerden korkmuyorsun. Salih davranışlarda bulunmuyorsun”.

“Ben kızdığım zaman sövmekten kendimi alamıyorum!” dedi adam. Hâris;

“Çünkü öfkeyi yutmak sana ağır geliyor” dedi.

“Peki niçin ağır geliyor?” dedi adam. Hâris;

“Sen yumuşak, sabırlı ve olgun davranmayı zayıflık olarak gö-

rüyorsun. Bu güzel huyları küçümsüyorsun" diye cevap verdi. Adam;

"Öfkemi nasıl yutabilirim?" diye sordu. **Hâris;**

"Nefsine sabrederek, azalarını gûnahtan ve taşkınlıktan uzak tutarak" dedi. Adam;

"Sabretmeyi nasıl öğrenmeliyim?" dedi. **Hâris;**

"Hilmin bir erdem olduğunu, sefahat ve nefis köleliğinin de bir ayıp olduğunu anlayarak" dedi. Adam;

"Bunu nasıl anlayabilirim? Kalbim bunun tam tersini söylüyor. Bana diyor ki: 'Eğer öfkeni yutarsan, kendini rezil ve zelil etmiş olursun'. Bana söğen beni yenmiş oluyor, sabredersem ondan intikamımı alamadığım için kıvranıyorum? Nasıl gazabımı dindireyim ki?" dedi. **Hâris;**

"Oysa Allah'ın, öfkesini yutan müminleri ne kadar övdüğünü, müminlerin birbirleri arasında mûsamahakâr ve müşfik davranması gerektiğini bilmiyor musun? Rab Teâlâ buyuruyor ki: 'O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever'(1)" dedi.

Ahmed b. Abdullah b. Meymûn, Hâris el-Muhâsibî'den naklediyor:

"Afetlerden uzak olmak istiyorsan Allah için öğüt ver ve güzel öğütten nasibini al! Çünkü öğüt veren ne zaman riyaya ve kibre düşse, artık öğüt verici olmaktan çıkar. Rab Teâlâ'nın istemediği kötü bir kişi olur. Hûzne davetiye çıkaran en güzel hal, uzun süre yalnız kalmak ve 'işlerin sonu ne olacak, kıyâmet günü ne yapacağım?' diye düşünmektir. Kalbin uyanışına vesile olan en iyi ilaç, Rab Teâlâ'yı unutturmayan, bu korkuyla insanı diri kılan sakınma duygusudur".

Ahmed b. Muhammed b. Mesruk anlatıyor:

Hâris el-Muhâsibî'ye;

"Allah'ın kulunu sevdiğinin alâmeti nedir?" diye soruldu. **Hâris soruyu sorana;**

(1) Âl-i İmrân, 134.

"Bunu sormak nereden aklına geldi?" dedi. Adam:

"Rab Teâlâ şöyle buyuruyor: 'De ki; eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir'⁽¹⁾. Buradan anladım ki, Rab Teâlâ'yı sevmenin alâmeti, onun peygamberine uymaktır. Peki Allah insanı severse, bu nasıl anlaşılır?" dedi. Hâris;

"Sen pek çoklarının gafil kaldığı bir konuyu soruyorsun. Şimdi onu açıklayalım. Allah'ın kulunu sevdiğine dair en büyük belirti, o insanın tüm çabalarında Allah rızasını gaye edinmesidir. Onun işlerini yürüten, çekip çeviren sanki Rab Teâlâ'dır. Onu uyarır, güzel bir gidişatta ilerlemesini sağlar" dedi. Adam;

"Peki söylediklerinin delili ne?" dedi. Hâris;

"Rasûlullah'ın şu sözü: 'Allah bir kulunu sevdiğinde, o kulun kendi kendine uyarıcı ve öğüt verici olmasını sağlar, kalbi kendisine iyiliği tavsiye eder, kötülükten sakındırır" dedi. Adam;

"Peki bilgin ve samimi Allah dostlarından, kötülerin ve zalim yöneticilerin işkencesine en çok maruz kalanlar hangileridir?" diye sordu. Hâris;

"En yüksek marifet derecesine erişmiş, en sağlam imanlı olanlardır. Bak hadiste nasıl geçiyor: 'İnsanlar içinde en zor belâ ve işkencelere maruz kalanlar peygamberler, daha sonra da onlara benzeyen onlar gibi hayat sürenlerdir" dedi.

Doğru Anlamıyla Tevekkülü Güçlendiren Üç Özellik ve Hâris'in Ârifler Âlemini Kısaca Tarif Edışı

Hâris el-Muhâsibî'ye soruldu:

"Tevekkülü güçlendiren şeyler nelerdir?" diye. O da şöyle cevap verdi:

"Üç özellik vardır ki, bunlar tevekkülü güçlendirir: Allah hakkında güzel ve olumlu zanda bulunmak, Rab Teâlâ'yı suçlamamak, Allah'tan razı olmak, onu sevmek".

"Bu mertebelere nasıl varılır?" diye soruldu.

"Yakîni imanla, temiz, duru ve içten gelen bir inançla varılır".

(1) Âl-i İmrân, 31.

Zünnun el-Mısırî diyor ki: "Yüce makamlar 18 tanedir. En aşağısı ilâhî davete uymak ve cevap vermektir. En yükseği ise, içten gelen Allah'a güvenme isteğidir. İnsan son mertebede sadece Allah'a güvenmelidir. Şair ne diyor:

Bırak insanları ve tüm uğraşları
Onlar hardal tanesinde bile cimrilik
ederler.
Onlardan isteme, yalvarma, dilenme
Sadece sana sahip olandan,
Efendinden
Allah'tan iste!" dedi.

Cüneyd anlatıyor:

Hâris el-Muhasibî, öz bilgisi ve imanla dolu ruhları şöyle izah etti:

"Hak Teâlâ onları kendine ehil yapmıştır. Onlar Rabbin dostları, Rabba lâyık kullardır. Rab Teâlâ'yı sınırlayıp belirli şekillere sokmazlar. Tüm öğrenilen bilgilerin üstünde, anlatılamaz bir bilgi ile kuşatılmış olan bu insanlar, zihinlerin, zamanların ve dillerin içine alamadığı bir evrende yaşarlar".

Allah ile Tam Dost Olmanın Belirtileri

Cüneyd b. Muhammed anlatıyor:

Hâris'e soruldu:

"Allah ile dost olmanın alâmeti nedir?". O da şöyle cevap verdi:

"Yaratıklardan uzak olmaktır".

"Yaratıklardan uzak olmak nasıl olur?" denildi.

"Boş ve hiç kimsenin olmadığı yerlere göçmekle, zikrullahın tadına varmakla mümkündür. Kalbe zikrullah ile ne kadar sıcaklık girerse gurbet ve yabancılık hissi o kadar azalır. Bazı hikmet ehli Allah'a yakarırken şöyle derler: 'Ey hatırlanışı ile beni dost edinen, içimi ısıtan!.. Ey beni yarattıklarından irak ve yabancı kılan!'.

Bir Allah dostuna şöyle sorulur: 'Falanca âbid ne yaptı, orta-

larda gözükmüyor?'. Derviş cevap verir: 'Isındı ve uzaklaştı'. Yani Allah'a ısındı, O'nun dostu oldu. O'ndan gayrı her şeyden irak oldu. Rabia el-Adeviyye'ye sormuşlar: 'Bu dereceye nasıl geldin?' diye. Şu cevabı vermiş:

'Beni ilgilendirmeyen anlamsız şeyleri terkettim, hiçbir zaman ölmeyen ebedî dostla arkadaşlık kurdum'. Abdülvahid b. Zeyd bir münzevi âbid sorar: 'Ey âbid! Ne çabuk yalnızlığa çekildin?' diye. Âbid cevap verir: 'Ey delikanlı! Eğer inzivanın tadına varsaydın, böyle konuşmazdın! Yalnızlık ibadetin başıdır'. Abdulvahid sorar:

'Peki ey âbid! Yalnız kalınınca insanın kazandığı en az şey nedir?' diye. İnsanların ikiyüzlülüğünden, hilesinden, dedikodusundan uzak olmak, onların şerrinden kurtulmaktır' der âbid.

'Ey Âbid! Kul Allah dostu olmanın tadına ne zaman varır?' diye sorar. 'Sevgi iyice durulaştığı ve muamele tamamen Allah için olduğu zaman der âbid. 'Sevgi nasıl dupduru olur?' diye sorar.

'Tüm dertler bir araya gelip sadece Allah'a ibadet hususunda birleşince' der âbid. 'Muamele nasıl sadece Allah için olur?' diye sorar. 'Tüm çabalar tek çaba, tüm davranışlar tek davranış olunca. O da Allaha itaat, O'na varma çabasıdır' der".

Sorgu, Kulluk, Ümit ve Akıllılığa Dâir

Cüneyd, Hâris'den naklediyor:

"Sorgu ve tartı üç yerde olacaktır; İman ve küfür arasında, doğru ve yalan arasında, tevhid ve şirk arasında".

Hâris'e soruldu:

"Rab Teâlâ'ya kul olmak nedir?" diye. Şöyle cevap verdi:

"Kulluk; hiçbir şeye sahip olmadığını ve kendinin dahi Allah'a ait olduğunu farketmendir".

"Ümit nedir?" denildi.

"Allah'ın rahmetini ummaktır" dedi.

"En akıllı kimdir?" diye soruldu.

"Rab Teâlâ'nın bilgisine erişemeyeceğini itiraf edendir. Ama bilinmeli ki insanlar akıl konusunda mazurdurlar (herkesin aklı

bir olmaz ve hiç kimsenin anlayamadığı şeyler vardır). Ama *hüküm* (ilâhî buyruk) konusunda mazur değildirler, muhakkak sorguya çekileceklerdir. Her şeyin bir cevheri vardır. İnsanın cevheri aklıdır. Aklın cevheri ise sabırdır" dedi.

Hâris'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Buraya kadar Hâris b. Esed el-Muhâsibî'nin sözlerinden, kıymetli öğütlerinden bahsettik. O, derin bir okyanustur. Faydalanmak isteyenler kitaplarına başvurmalıdırlar. Rivayet ettiği hadisler, yazdığı kitaplarda mevcuttur. Ama biz teberrüken bir tane-sini alalım⁽¹⁾.

Hâris hadislerini, Yezid b. Harun ve onun tabakasındakilerden almıştır. Hicrî 243 yılında vefat eden Hâris girdiği tüm ilimlerde güzel eserler vermiştir⁽²⁾.

Hâris, Yezid b. Harun'dan, o Şu'be'den, o Kasım b. Atâ'dan, o Ümmü Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a.)'dan naklediyor:

"Mizanda, güzel ahlâktan daha ağır basan hiçbir şey yoktur"⁽³⁾.

ABDÜLVAHAB B. HAKEM (R.H)⁽⁴⁾

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.

Oğlu Ebu Bekir, Abdülvahab için şöyle diyor:

"Babamı ne kahkaha ile gülerken, ne mizah yaparken, ne de tebessüm ederken gördüm".

Ebu Bekir el-Mervezî, Ebu Abdullah'tan yaptığı bir nakille, Abdülvahhab'ın son derece iyi yürekli ve doğru sözlü biri olduğunu bildiriyor. Abdülvahhab, Ahmed b. Hanbel'in özel dostlarından. İbni Hanbel onu devamlı över ve şöyle derdi:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 73-115.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 240.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e., c. 10, s. 115.

(4) İbnü'l-Cevzî, a.g.e., c. 2, s. 241.

"Ben devamlı Abdülvahhab için duâ ediyorum. Abdülvahhab'ın dayandıklarına başka kim dayanabilir?"

İbni Hanbel'e vefat ederken sordular:

"Kendinden sonra kimi tavsiye ediyorsun bize?" diye.

"Gidin Abdülvahhab'a sorun (onu tavsiye ediyorum)" dedi.

Abdülvahhab, Yahya b. Süleym'den, Abdülmecid b. Abdülaziz'den ve Muaz b. Muaz el-Anberî'den hadis rivayet etmiştir. Abdülvahhab, Hicrî 251 yılında vefat etti. Allah ona rahmet eylesin.

SERİYY ES-SEKATÎ (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Cüneyd Ebu'l-Kasım'ın dayısı ve hocasıdır. Mâruf el-Kerhî bölümünde de anlattığımız gibi Seriiyy, onun için duâda bulunmuş; "Allah, kalbini zengin etsin!" demiştir. Böylece onun kalbine de zühd ve ibadet aşkı düşmüştür⁽¹⁾.

Ebu'l-Kasım Süleyman b. Darrah anlatıyor:

Bazı arkadaşların naklettiğine göre Seriiyy b. Sakatî'nin yanına bir cariye gelir. Elindeki kabı Seriiyy'in dükkânına girdiği anda düşürür. Seriiyy, kırılan kap yerine dükkânından bir gereç hediye eder bu kadıncağıza. Maruf, olanları görünce çok memnun olur ve Seriiyy'e şöyle der:

"Allah sende, dünyaya karşı bir hınç uyandırmış".

Seriiyy'in Duası Makbûldu, O Prensip Sahibi Bir Mümin-di

Muzaffer b. Sehl el-Mukrî anlatıyor:

Terzi Allân, bana Seriiyy'in bazı menkıbelerini nakletti. İşte bunlardan birkaçı:

Seriiyy ile oturuyordum. Telaşlı bir kadın koşarak geldi;

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 242.

"Ey Ebu'l-Hasen! Ben senin komşularındanım. Bekçi çocuğumu yakaladı, ona eza vermesinden korkuyorum. Benimle o adamın yanına gelsen... Ya da bekçiye haber edip çocuğumu kurtarsan ne iyi olur" dedi.

Ben kadının bu sözlerinden ötürü Seriyy'in hemen kalkıp haber göndereceğini umuyordum. Ama o kalktı, namaza durdu. Kadın;

"Ey Ebu'l-Hasen! Allah için yardımına koş!.. Ne olur! Belki de şu anda Sultan, çocuğumu hırpalıyordur! Haydi çabuk ol!" di-yordu. Seriyy namazı bitirip selam vererek:

"Ben senin isteğini yerine getirmekteyim!" dedi. O sırada koş a bir kadın geldi dertli kadının yanına. Heyecanla şöyle dedi:

"Oğlunu serbest bıraktılar... Gel birlikte onun yanına gidelim".

İşte Seriyy böylesine keramet sahibi salih bir kuldu. Ya şu olaya ne demeli?

Seriyy bir ton civarında badem satın aldı. Ödediği para 60 dinar idi. Kayıt defterine, bu maldan satım sonucu elde edilecek kârın sadece üç dinar olacağını kaydetti. Günler geçti, bademin tonu 90 dinara çıktı. Saray tellâh Seriyy'in dükkânına gelerek;

"Şu bademi istiyorum!" dedi.

"Tamam, al" deyince adam;

"Kaç lira?" diye sordu. Seriyy;

"63 dinar" cevabını verdi. Tellâl şaşkınlıkla;

"Ama bademin tonu 90 dinar oldu!" dedi. Seriyy,

"Ben kendimle Allah arasında bir akit imzaladım. Kesinlikle onu çiğneyemem! Şu bir ton bademi de sadece 63 dinara satabilirim, daha yükseğe değil!" dedi. Bunun üzerine tellâl;

"Ben de kendimle Allah arasında bir akit yaptım, hiçbir müslümanı kandırmayacağım, aldatmayacağım diye... Bu yüzden bademi sadece 90 dinardan satın alabilirim!" dedi.

Sonuçta ne tellâl bademi satın alabildi, ne de Seriyy malını satabildi. Böylesine yüce ahlâka sahip insanların duâsı niçin kabul olmasın ki?

İbni Ebi'l-Verd naklediyor:

Seriyy b. Sakat'nin yanına geldim. Ağlıyordu. Baktığımda, sürahisinin kırılmış olduğunu gördüm.

"Ne oldu, niye ağlıyorsun?" dedim.

"Sürahi kırıldı!" dedi.

"Olsun! Ben sana yenisini alırım!" dedim.

"Hayır hayır mesele o değil! Biliyorum yenisini alabiliriz... Ama böyle bir sürahinin yapımı için kullanılacak balçık nereden gelecek, kim yapacak, nereden kazandığımız parayla bu sürahiyi alacağız? Ayrıca ustası o sürahiyi yaparken ne yiyip ne içti... Haram mı helâl mi?" dedi.

Kapkacağın Masrafsız Şeylerden Meselâ Balçıktan Mamul Olması, Geceyi Değerlendirmek, Dünyanın Fâniliği ve Öfkeyi Yenmeye Dâir

Cüneyd, **Seriyy**'den bazı öğütler naklediyor:

"Eğer imkânın varsa, evindeki tüm eşyaları balçıktan yaptır. Hepsi topraktan olsun".

Hakikaten de, **Cüneyd**'in kullandığı kapkacak cinsinden her şey topraktan mamuldü. Bir keresinde de şu tavsiyeyi yaptı:

"Tüm bereket ve faydaların gece karanlığında indiğini görmekteyim".

Seriyy, gece bastırınca uyumamak için direnirdi. İbadet eder, namaz kılar sonunda iniltiyle karışık bir ağlamaya tutulurdu.

Abdus b. Kâsım, **Seriyy**'den naklediyor:

"Dünya tümüyle boş! Beş şey dışında; karnını doyuran ekmeğe, susuzluğunu gideren su, örten elbise, barındıran ev, amel edilen ilim".

Ali b. Abdülhamid el-Gadâiri, **Seriyy**'den naklediyor:

"Tattığı nimetlerin kadrini bilmeyen, bir gün onlardan mahrum olur. Hem de hiç ummadığı, bilmediği bir sebeple! Başına gelen dünyevî felaketleri kaldırmaya güç yetirip, onları hafif gören,

sevaba erişir. Peygamber (s.a)'in sünnetine uygun olarak eda edilen az amel, bidat içinde sürdürülen çok amelden daha hayırlıdır. Takvâ ile yapılan bir ibadet, bir iş; nasıl az ve küçük sayılabilir ki? En çetin şey kendini yenebilmendir. Nefsine edep veremeyen bir insan başkasını terbiye etmekten haydi haydi acizdir. Kim sadece Allah'tan korkarsa, herkes ondan saygıyla bahseder. Malından bir şey eksildiği için kedere düşüyorsan, ömründen eksilenler için hüngür hüngür ağla! Dalkavukluğa çokça başvurmak, sadakatsizliğin göstergesidir. Kendi işlediğin hata ve günahlara karşı kör olmak da, çarpılmışlığın⁽¹⁾ alâmetidir.

İnsanların en dayanaklısı öfkesini yenebilendir. Kim insanlara gösteriş olsun diye, kendisinde hiç olmayan huylar ve tavırlar takınırsa, Allah'ın gözünden düşer. Bir insan dinini zevkinden üstün görmezse, mükemmel insan olamaz. Şehveti dîninin önüne geçen iflah olmaz².

Seriyy'in Korkusu, Gördüğü Pırlanta Gençler, Nefsini Terbiye Etmesi, Dini Yememek, Nefis Muhasebesi, Allahtan Kopma ve Ona Sarılmaya Dâir

Cüneyd, Seriyy es-Sakatî'den naklediyor:

"Bildığım, tanıdığım bir toprakta ölmek istemiyorum. Yerin beni kabul etmemesinden, rezil olmaktan korkuyorum. Her gün iki defa yüzüme bakarım, bir gün yüzümün simsiyah kesileceği korkusuyla!

"Bir keresinde Tarsus taraflarına gitmiştim. Kaldığım handa ibadete düşkün salih gençler vardı. Toprak bir fırında ekmek pişiriyorlardı. Fırın ansızın parçalandı, ben de kendi malımla yenisini yaptım. Ama gençler orada ekmek pişirmeye yanaşmadılar. Haram yemekten korkuyorlardı".

Cüneyd anlatıyor:

Adamın biri Seriyy'e;

"Nasılsın?" diye sorunca Seriyy;

(1) Metinde "istidrac" kelimesi geçiyor. İstidrac, insanın maddi ya da manevi alanda yüksek bir dereceye çıktığında şımarıklığa ve kibre kapılması sonucu ansızın bulunduğu yerden yuvarlanması demektir. Bu da bir nevi şeytan çarpmışa dönmektir. (Çev.)

"Karnında bir lokma etmek olmadan gecelemeyen, ciğerlerin nasıl acı çektiğini hiç anlayamaz" diyerek nazımla karşılık verdi.

Cüneyd naklediyor:

Hakikat ehli büyük âbidler Seriiyy için şöyle derlerdi:

"Onun yemesi, hastanın yemesine benzer. Uykusu da, vecd halindeki dervişin uykusuna".

Seriiyy, temiz ve helâl gıda ve takvâya olan düşkünlüğü ile şöhret bulmuştu. Onun bu duyarlılığı Ahmed b. Hanbel'in kulağına kadar gelmişti. O aynı zamanda son derece alçak gönüllü bir dervişti. Cüneyd'den gelen bir rivayetinde şöyle diyor:

"İnsanlar arasında öyle (duyarsız)ları var ki, bedeninin yarısı ölse öbür yarısının bundan haberi bile olmaz. Ben de kendimi onlardan sayıyorum".

Ebu Ubeyd b. Harbeviyye, Seriiyy'den naklediyor:

"Kişinin dinini yemesi, ne kadar değersiz ve hakir olduğunu gösterir".

Ali b. Abdülhamid Seriiyy'den naklediyor:

"Kim kendini sorgularsa Allah huzurunda vereceği hesaptan utanır, dikkatli olur!"

Ne istediğini bilen insan için, gayesi uğrunda katlandığı tüm zorluklar basit gelir".

Ahmed b. Muhammed es-Sûfi, Seriiyy b. Mugallas'tan naklediyor:

"Allah'tan kopan, iki nitelikten ötürü kopmuştur. Allah'a sarılan, O'na dost olan ise dört özelliği kendinde taşıdığı için bu payeye ermiştir. Allah'tan kopan derviş, farzları eda etmediği halde nafilelere yapıştığı için; azalarıyla çok ibadet yapmasına rağmen, kalbi dosdoğru ve samimi olmadığı için ilâhî sevgiden ıraklaşmıştır. Rab Teâlâ'ya kavuşan, O'ndan kopmayan âbid ise; esaslara sınıksız sarıldığı; tüm çabasını Allah uğrunda sarfettiği; başına gelen dert ve ezaya dayandığı; ve güzel ahlakını koruduğu için Allah'ın sevgisini kazanmaya devam etmiştir".

Yanlış Bir Hamdediş, İlahî Sevginin Anahtarı, İnancın Yüksek Olması İçin Gerekli Üç Şey ve Hakiki Cesaretin Beş Temel Şartına Dâir

Muhammed b. Ali el-Harbi, Seriiy es-Sakatî'den naklediyor:

Bir kere Allah'a hamdettim, ama keşke o zaman hamdetmeyseydim diye üzülüyör, 30 seneden beri Allah'tan af diliyorum. Olay şuydu: İçinde kıymetli eşyalarımın bulunduğu dükkânımın çevresinde yangın çıkmış, çarşının alevler içinde olduğu haberini duyar duymaz, dükkânıma ne oldu deyip koşmuştum. Yolda rastladığım bir adam; *"Müjde! Senin dükkânın hiç hasar görmemiş!"* deyince birden; *"Elhamdülillah!"* sözü kaçırverdi ağzımdan. Ama ne büyük bir hata yapmıştım. Bu sözümün bencilce söylenmiş bir söz olduğunu düşünerek Allah'a tevbe ettim.

Cüneyd b. Muhammed anlatıyor:

Seriiy es-Sakatî'nin yanına geldim. Bana şu öğütte bulundu:

"Oğulcağızım! İlahî özlem ve sevgi kalb üzerinde dalgalandır, girmek için yol arar. Eğer kalpte Rab Teâlâ'nın heybetine dair izler bulurlarsa girerler. Yoksa çekip giderler".

İbni Mesruk Seriiy es-Sakatî'den naklediyor:

"Kimde üç nitelik varsa, inancı en üst düzeyde olur: Kızdığı zaman, öfkesinden ötürü hak yoldan sapmamak; bir şeyi sevince, bu sevgisinden ötürü batıla meyletmemek; güçlü, nüfuzlu olduğu halde başkasının hakkına tecavüz etmemek".

İsmail b. Abdullah eş-Şâmî, Seriiy es-Sakatî'den naklediyor:

"Kimde beş özellik varsa, o cesur bir kahramandır: Hiç uyuşukluk ve sapma göstermeden Allah'ın emrinde sebat etmek; O'nun yolundan gitmek; gaflete düşmeksizin daima kalben uyanık olmak; ibadete önem vermek; gizli ve açık, tek ya da başkalarıyla yanyana-yken daima Allah'ı düşünmek, bunu gösteriş için yapmamak; ölüme hazırlanarak her an öleceğini düşünmek".

Allah'ın Rızasını Talep Eden Müridin Taşınması Gereken Dokuz Nitelik, Hüzün, Ertelemenin Felaket Oluşu, Sabır ve Vuslat İsteğinin Verdiği Derdi Anlatan Dırkaç Kısa Beyit

İsmail b. Abdullah, Seriyy es-Sakatî'den naklediyor:

Müridin dokuz makamı vardır:

1. Farzı eda ettikten sonra nafile ibadetlerle Allah'a yakınlaşmaya çalışmak;

2. Ümmete öğüt vererek, Allah nezdinde güzel bir mevki sahibi olmaya çalışmak.

3. Allah kelâmıyla dost olmak, sürekli Kur'ân okumaya, onu anlamaya çalışmak;

4. Allah'ın hükümlerini uygulamada sebatkâr olmak;

5. Rasûlullah'ın sünnetini yaşamak;

6. Rab Teâlâ'nın her an gördüğüne inanarak, günahattan sakınmak;

7. Sevgiliye varmak için samimi bir çaba içinde olmak;

8. Aza razı olmak;

9. Şöhretten kaçmak.

Cüneyd, Seriyy'den naklediyor:

"İsterdim ki tüm yaratıkların hüznü bende toplansın".

Muhammed b. İshak el-Eslemî, Seriyy'den naklediyor:

"Günlerini, 'yarın yaparım, yarın yaparım' diye boş geçiren aldanmıştır".

Abdullah b. Meymun Seriyy'den naklediyor:

"Sabrın anlamı, sırtında dağları ve insanoğullarını taşıyan toprak gibi olman demektir. Böyle olmalısın ve bunu belâ değil nimet görmelisin".

Cafer, Seriyy es-Sakatî'nin şu beyitlerini naklediyor:

*"Ne gece rahatlatır beni
Ne gündüz ferahlarım.
Ha uzamış gece, ha kısalmış ne yapayım".*

Yeşilliğin İnsanı Dinlendirmesi, Kuşkudan Arınmak, Serriyy'in Fazileti, Kendini Veli Saymamak, Evlada Gösterilen Şefkati Dine de Göstermek ve Dün-Bugün-Yarına Dâir

Ebu Abdullah el-Mukrî anlatıyor:

Bir adam Serriyy'e:

*"Bakıyorum, kırdan yeşillikten pek hoşlanıyorsunuz?" dedi.
Serriyy de şu karşılığı verdi:*

*"Kalpler düşünce denizine dalınca, gözler ağırlaşır, kapanır.
Ama yeşil kırları görünce, hayat rüzgârı onlara geri döner".*

Serriyy es-Sakatî diyor ki:

"Ancak kuşkularдан arınan kişi nefsinin istekleriyle başa çıkabilir".

Hasan el-Bezzaz diyor ki:

*"Ahmed b. Hanbel şuracıkta, Bişr b. Hâris de buradaydı.
Biz, Allah Teâlâ'nın bizi, onlar vesilesiyle korumasını umardık.
Sonra her ikisi de öldü, geriye Serriyy es-Sakatî kaldı. Ben umuyorum ki Serriyy vesilesiyle Rab Teâlâ bizi koruyacaktır".*

Cüneyd diyor ki:

"Ben Serriyy es-Sakatî'den daha çok Allah'a ibadet eden birini görmedim. 78 sene boyunca bir kere dahi uzanıp yatarken görülmedi. Sadece ölüm ağrıları çektiği sırada uzanmıştı".

Kasım b. Abdullah el-Bezzâz, Serriyy es-Sakatî'den nakle diyor:

Bir adam, içerisinde Allah'ın nimetlerinden her şeyin barındığı, ağaçların ve kuşların şenlendirdiği bir bahçeye girdiği zaman bir kuş ona;

"Ey Allah'ın velisi! Sana selam olsun" dese ve bu manzarayla nefsi rahatlayıp sükûnet bulsa, o artık nefsinin elinde bir köledir.

Seriyy'in oğlu İbrahim, babasından naklediyor:

"İnsanlar evlatlarına gösterdikleri şefkat ve ilgiyi dinlerine gösterecekler, âhirette mesud olacaklar..."

İbni Mesruk, Seriyy'den naklediyor:

"Dün geçti, bugün amel, yarınsa emeldir".

Seriyy'in Dert Dolu Kalple İlgili Dizeleri, Şefkat Anında Talebesi Cüneyd'e Verdiği Öğüt

Cüneyd anlatıyor:

Seriyy hastaydı. Yüzü sapsarı, ilâhi sevgiyle aydınlık ve huzurluydu. Ona hekim çağırmak amacıyla; *"Nasılsın?"* diye sordum. Bana şu beyti okuyarak karşılık verdi:

*"Hekimime niye şikâyet edeyim derdimi
Bana gelen dert zaten hekimimdendir".*

Ben üzgün bir vaziyette elime bir yelpaze aldım ve onu rahatlatmak için sallamaya başladım. Bana;

"İç i alev alev yanan bir insan, yelpazenin rüzgârıyla mı rahatlayacak?" dedi ve şu beyitleri okudu:

*"Kalp yanıyor, gözyaşı sıra sıra
Dertler bir arada, sabır ayrılıkta,
Kararsız olan nefiste karar kılmak niye?
Ruh, endişe özlem ve tutkuyla kanamakta.
Ya Rab! Ecelde benim için ferahlık varsa
Bendeki hayatı al, ölümle ihya et beni".*

Cüneyd, Seriyy'in son anlarını anlatıyor:

Seriyy es-Sakatî'yi can çekişirken gördüm. Başımı başına yaklaştırdım. Ağlamaya başladım. Zorlukla gözünü açtı;

"Sen kimsin?" dedi.

"Ben senin sadık hizmetkârın Cüneyd!" dedim.

"Merhaba" dedi.

"Ey Şeyh... Ey benim biricik üstadım! Bana sen gittikten sonra faydası dokunacak bir öğüt ver!" dedim. Hocam bana şu öğüdü verdi:

"Kötülerle arkadaş olma! Hayırlı ve seçkin kulların dostluğundan ırak olma ki Allah ile olan bağını koparmayasın"⁽¹⁾.

Seriyy'in Hadis Aldığı Kimseler

Seriyy es-Sakatî meşhur hadis âlimlerinden ders almasına rağmen çok hadis rivayet etmekten kaçınmıştır. Rivayet ettiği birkaç hadisi de Hüseyim, Ebu Bekir b. Ayyaş ve Yezid b. Harun'dan nakletmiştir. Seriyy, Maruf el-Kerhî'nin arkadaşlarından⁽²⁾.

Kadı Ebu Ubeyd, Seriyy'in Hicri 253 senesinde, Ramazan ayının altısında, salı günü vefat ettiğini bildiriyor⁽³⁾. Allah ondan razı olsun.

ALİ B. EL-MUVAFFAK (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.

Muhammed b. Ahmed b. el-Mehdi, Ali b. el-Muvaffak'tan naklediyor:

"Allah'ım! Sen bilirsin! Eğer sana ateşinden korkarak ibadet ediyorsam, beni cehenneminde yak! Eğer cennetine âşık olduğum için ibadet ediyorsam, beni cennetinden mahrum et! Allah'ım! Sen biliyorsun; sana sevginden ötürü, senin rızanı kazanmak için ibadet ediyorsam bana dilediğini yap"⁽⁴⁾.

Allah'a Cömertlik Taslanmaz !

Muhammed b. İshak, Ali b. Muvaffak'tan naklediyor:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 116-127.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sağve*, c. 2, s. 242.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c. 2, s. 243.

(4) Ebu Nuaym, a.g.e, c. 10, s. 312.

Elliden fazla hac yaptım. Vakfede duranlara ve onların hac esnasındaki çılgınlıklarına baktım. Şöyle dedim:

"Allah'ım! şu kulların arasında haccı kabul olmayanlar varsa, ben haccımın sevabını ona bağışladım". Böyle duâ ettikten sonra Müzdelife'ye geldim. Orada geceledim. Rüyamda Rab Teâlâ bana şöyle buyurdu:

"Ey Ali! Ey Muvaffakoğlu! Bana cömertlik mi taslıyorsun? Ben vakfede duranları ve onların arkadaşlarını bağışladım. Onların ailelerine de şefaatt ettim. Mağfiret etmeye en lâyık olan benim!"

Ali b. Muvaffak, Mansur b. Ammar'dan ve Ahmed b. Ebil-Havari'den hadis almıştır. Ali, Hicri 265 yılında vefat etti⁽¹⁾. Allah rahmet eylesin.

EBU ŞUAYB EL-BERÂSÎ (R.H)

Cüneyd b. Muhammed anlatıyor:

Ebu Şuayb el-Berâsî, Beras⁽²⁾ mahallesine ilk yerleşen adamdır. Burada köhne bir kulübecikte kendini ibadete vermiş bu âbide, bir gün zengin şehir eşrafından soylu bir ailenin kızı uğrar. Onun yaşam biçimini benimser, içinde bulunduğu debdebeli hayatı terkederek onunla evlenir. İki güzel insan bu küçük köhne kulübede senelerce sevgi ve ibadet içinde yaşarlar. Birbirlerine kol kanat gererek öylece ölürler⁽³⁾. Allah onlara rahmet eylesin.

EBU ABDULLAH EL-BERÂSÎ (R.H)

Ebu Meryem anlatıyor:

Ebu Abdullah el-Berâsî'ye;

"Ne bu hal? Niçin bu kadar çok ağlıyorsun?" diye sordum. Eli-ni uzattı, parmağına dolanmış bir kılı çekti, dümdüz etti ve şu kar-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 251.

(2) Beras; o devirde Bağdad çevresinde ki küçük bir yerleşim birimi.dir. (Çev.)

(3) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 25

Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 323.

şılığı verdi:

"Geçilecek yer böyle olursa, hangi can dayanır buna?". Sonra ağlamaya devam etti.

Hâkim b. Cafer anlatıyor:

Ebu Abdullah el-Berâsî'den şu öğütleri işittim:

"Kıyâmet günü Rab Teâlâ'nın huzuruna, rızayı ilâhiye kavuşanlar kadar üstün derece sahibi olan ikinci bir fırka gelmeyecektir. 'Rıza' niteliği kime nasib olduysa, o, mertebelerin en yücesine nail olmuştur. Kim samimi olarak zahidce bir yaşamı seçerse, katlandığı zorluklar ona hafif gelecektir. Amellerinin sevabını bilmeyen adam, yaptığı her ibadette sırtına ağır yükler almış bir hamal gibi yorulur".

Yine Hâkim b. Cafer, Ebu Abdullah'tan şu duâyı naklediyor:

"Ey Rab! Senin cömertliğün bize umut verdi, affın için... Senin keremin, bizi heveslendirdi, fazlına kavuşmak için... Günahlarımız içimizi karartıyor, bazen umudumuzu kırıyor. Kalplerimiz ise senden umut kesmeye hiç yanaşmıyor. Ey efendim! Ey cömert olan! Bize ikramda bulun, bizi affınla sevindir ey Rahim!".

Yine Ebu Abdullah'dan naklediliyor:

"İbadet ilâhî bilgi ile salih kullara gayet zevkli ve kolay gelir. Onlar Rab Teâlâ'nın emirlerine razı oldukları için dünyaya tapmadılar".

"Kim nefsini yüce kılmak istiyorsa, dünyadan yüz çevirmelidir".

Bercelânî, Ebu Abdullah el-Berâsî'den şu öğütleri naklediyor:

"İhtiras ve zevklerimiz bizi en kötü işleri yapmaya itti. Öyle ki gerçekte bize bir faydası ve zararı dokunamayacak olanların önünde eğildik! Bize rızık, can, ölüm ve yeniden dirilişi veremeyecek zavallıların karşısında eridik köle olduk! Şu halimizle nasıl Rabbimizi tanıdığımızı, ilâhî bilgiye eriştiğimizi iddia edebiliriz ki? Heyhât... Heyhât!.." (1).

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 323.

EBU CAFER EL-MUHAVVELÎ (R.H)

Bağdad'ın el-Muhavvel adlı kapısına yakın bir yerde yerleştiği için oraya nisbetle bu adı almıştır. Bağdad'ın en eski âriflerinden olan bu zât doğru sözlü, keramet ehli biriydi. ⁽¹⁾

İsmail b. İbrahim et-Tercemâni anlatıyor:

Ebu Cafer el-Muhavvelî ibadete düşkün, âlim bir zat idi. Onun şöyle dediğini duyardım:

"Dünya âşığı bir kalbin gizli ve derinden gelen bir verâ ile dolması imkânsızdır. İnsanlara baş olmak hırsıyla dolan bir nefsin, âhiret sevgisinin tadına varması imkânsızdır. Bilgisiyle amel etmeyen bir âlimin, müttakiler nezdinde önder olması imkânsızdır".

Abdullah b. Ebi Habib, Ebu Cafer el-Muhavvelî'den naklediyor:

"Ya Rab! Senin nimetinle gıdasını aldığı halde, sana isyan ederek günahlara yönelen bir bedeni sana şikâyet ediyorum".

Salt b. Hâkim, Ebu Cafer el-Muhavvelî'den naklediyor:

"Kul acıktığı zaman bedeni tertemiz olur, kalbi incelik, gözleri yasarır, tüm azâları ve davranışlarıyla Rab Teâlâ'ya itaat etmeye can atar, şerefli ve cömert biri olarak yaşar dünyada"⁽²⁾.

İBRAHİM EL-ÂCURRÎ (EL-KEBİR) (R.H)

Abdûn ez-Zeccac anlatıyor:

İbrahim el-Âcurrî, erdemli insanlardandı. Onun şöyle dediğini duymuştum:

"Tüm çabanı, dikkatini ve itinanı bir an olsun Allah'a yöneltmen; güneşin, üzerine doğduğu bütün varlıklara sahip olmandan daha hayırlıdır"⁽³⁾.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Safve*, c. 2, s. 252.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 144.

İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c. 2, s. 253.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c. 2, s. 253.

Ebu Nuaym, a.g.e, c. 2, s. 223.

EBU BEKİR MUHAMMED B. MÜSLİM EL-KANTÂRÎ (R.H) ⁽¹⁾

İbnü'l-Münâdî anlatıyor:

Ebu Bekir Muhammed el-Kantârî, Berdan kemerinin yakınlarında yaşadığı için ona **el-Kantârî** denmiştir. **Ebu Bekir**, zühd, takvâ ve dünya ehline yüz vermeyişi hususunda **Bişr b. el-Hâris'e** benzemektedir. Onun günlük gıdası gayet mütevazî ve basitti.

Cüneyd b. Muhammed diyor ki:

"Benim bazı şeyhlerim vardı ki, onları haftadan haftaya görmekle manevî bir güç kazanırdım. Ebu Bekir el-Kantârî de onlardandı".

Dünya Ne İçin İstenir ?

Ebu Bekir el-Mervezî, **Ebu Bekir b. Müslim el-Kantârî**den naklediyor:

"Dünya ne için istenir? Eğer sadece zevk için istenecekse, ne dünya ne de dünya ehli, hiçbirisi faydasız! Ama içinde Allah'a itaat ederek yaşanılması amaç ise, ne âlâ! Dünya, o zaman istenir".

Ebu Bekir, Hicrî 260 senesinde Zilhicce ayının bitmesine 5 gün kala vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU CAFER B. ES-SEMMÂK (EL-ÂBİD) (R.H) ⁽²⁾

Seriyy es-Sakatî anlatıyor:

Ebu Cafer b. es-Semmak, bana geldi. İbadetin tadına varmış bu tecrübeli insan yanımdaki cemaatı görünce durdu, oturmadı. Sonra bana baktı ve şöyle dedi:

"Ey Seriyy! Boş ve dertsizlerin uğrak yeri oldun". Böyle de-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 254

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 255.

dikten sonra hiç oturmadan döndü. Onların etrafında toplanmasını hoş görmemişti.

EYYUB EL-HAMMAL (R.H)

Künyesi Ebu Süleyman'dır. Keramet sahibi büyük âbidlerdendi. Eyyub, Bişr ve Seriiy'in akranlarından olup Sehl b. Abdullah'ın sohbetlerine katılmış bir dervıştır. ⁽¹⁾

Muhammed b. Halid, Eyyub el-Hammal'dan naklediyor:

"Kendi kendime, hiçbir zaman gafil olmayacağıma, devamlı Rab Teâlâ'yı anacağıma dair söz verdim. Bir gün yürüyüşe çıktığımda ansızın topallamaya başladım. 'Nereden geldi bu hastalık?' dedim. Ağladım. Allah'tan yardım istedim, topallığım gitti. Gafil davranıp Rabbimi anmayı unuttuğum yere döndüm. Onu zikrettim. Yoluma sağ salım devam ettim".

Ahmed b. Muhammed b. Vehb, Eyyub el-Hammal ile hacca giden bir arkadaşından naklediyor:

Eyyûb'u Seven Serçe Dost

Çöl içinden geçip bir yerde mola verdik. Başımızda bir serçe döñüyordu. Eyyub başını kaldırdı, kuşa baktı ve;

"Buraya geldin ha?" dedi. Bir parça ekmeği ufaladı ve serçeciğe verdi. Serçe alçaldı, Eyyub'un eline konarak avucundan tek tek kırıntıları aldı. Eyyub oradaki suyun kıyısına gitti. Serçeye su da vermek istiyordu. Küçük kuş suyunu içince Eyyub:

"Haydi şimdi yoluna revan ol..." dedi. Kuş gitti.

Ertesi gün kuş yine geldi, ağızını aldı ve geri döndü. Yolculuğumuz bitene kadar kuşun her gün Eyyub'e gidip karnını doyurduktan sonra döndüğünü gördüm.

Sonra öğrendim ki, bu kuş Eyyub'un evinde yemlediği kuşmuş. O seyahate çıkınca peşinden gelmiş, yine her günkü gidasını almaya devam etmiş.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safoe*, c. 2, s. 255.

(Bu zât *Hilye*'de Ebu Eyyub el-Hammad olarak geçer)⁽¹⁾.

İBNİ EBİ'L-VERD (R.H)

Kureyşli Said b. el-As'ın azatlı kölesidir. Künyesi Ebu'l-Hasen, lakabı Habeş'tir. Esas adı Muhammed⁽²⁾ olan bu zât büyük zâtlardandır.

Ali b. Abdülhamid anlatıyor:

Nafileyle Uğraşıp Farzı Unutanlar, En Çok Şükredenin Sıfatı ve Kıyâmete Dâir

Muhammed b. Ebi'l-Verd'den şöyle duymuştum;

"İnsanların iki sebepten helâk olduklarını görüyorum: Devamlı nafile ile meşgul olup farzları ziyan ediyorlar ve kalbe inmeyen bir ibadet ile azalarını yoruyorlar. Esasları terkeden bu zavallılar Rab Teâlâ'nın sevgisine erişmekten mahrum ediyorlar kendilerini".

Ebu Bekir es-Sûfi, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ebi'l-Verd'den naklediyor:

"Kullar içinde Allah'a en çok şükreden, Rab Teâlâ'ya hakkıyla hiç şükretmediğini gören ve buna üzülenlerdir".

Cafer b. Muhammed, Ebu'l-Hasen'dan naklediyor:

"Fakirliğin âdabından biri de, haline yerinmemek, dünya tutkunu olmamaktır. Fakir insan başkalarını kendine acındırmamalıdır".

Abdurrahman b. Ahmed anlatıyor:

Ebu'l-Hasen Muhammed'den duydum. Şöyle diyordu:

"Allah Teâlâ öyle bir gün hazırlayacak ki, zevkine, gururuna ve şehvetine tapanlar o günün şerrinden kurtulamayacak! Kıyâmet günü en dehşetli bir biçimde diriltilecek onlardır! Akıl madendir. Fikir ise onu ezeleyen bir kazma! İtaat ve manevî güç oranında de-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 313.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 1, s. 257.

rinlere inilebilir. Akıllı insan kalbini kötüden korumalı, her anının kıymetini bilmelidir".

Ebu'l-Hüseyn b. el-Münâdi diyor ki:

Ebu'l-Hasen Muhammed Habeş İbni'l-Verd dünyadan ayrılıncaya kadar zühdü, takvâyı bırakmadı. O ibadetten zevk alan biri idi⁽¹⁾.

Muhammed, Ebu'n-Nadr'dan, Bişr el-Hâfi'den hadis rivayet etmiş, **Seriyy ve Muhasibî'nin** sohbet halkasında bulunmuştur.

Muhammed Hicrî 263 senesinin Receb ayında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Muhammed, rivayetlerinin çoğunu **Bişr b. el-Hâris'den** yapmıştır.

MUHAMMED'İN KARDEŞİ AHMED İBNÜ'L-VERD (R.H)⁽²⁾

Ahmed'in künyesi de **Ebu'l-Hasen'dir**.

Cafer b. Muhammed, Ahmed b. Ebi'l-Verd'den naklediyor:

"Allah'ın dostu olan kul, öyle bir velîdir ki, manevî mertebesi arttıkça alçak gönüllülüğü de artar. O zenginleştikçe cömertliği, yaşlandıkça da ibadet ve ilim sevgisi artan bir kuldur".

Ebu Ali er-Ruzbârî diyor ki:

Ahmed ile Muhammed, Muhammed b. Ebu'l-Verd'in oğluydular. Onlar **Ebu Abdullah es-Sâcî'nin** sohbet meclisine katılmışlardır. **Ebu Abdullah** hep şöyle derdi:

"Kim gerçekten fakirlere hizmet etmek istiyorsa, Ebi'l-Verd'in iki oğluna hizmet etsin. Onlar yirmi sene sohbetime geldiler, bana arkadaş oldular da, bir kere bile benden bir şey istemediler. Ben de onların şimdiye kadar hiçbir kötülüklerini görmüş değilim".

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*. c. 10, s. 315.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 257.

Ahmed de Bişr el-Hâfi'ye, Hâris el-Muhâsibî'ye ve Seriyy'e arkadaşlık etmiştir. Kardeşi **Muhammed**'den daha önce vefat etti.

Allah rahmet eylesin.

EL-HASAN EL-FELLAS R.H)⁽¹⁾

Hasan, edeb ve takvasını **Bişr el-Hâfi**'den aldı. **Seriyy es-Sakatî**'nin çağdaşı olan **Hasan** Onun nezdinde büyük bir mertebeye sahipti. **Vehb b. Nuaym b. el-Heysem** anlatıyor:

Hasan el-Fellas, bir meseleyi sormak için defalarca **Bişr b. Hâris'e** gitti. Daha sonra mezarlığa kadar **Bişr'i** takip eden **Hasan'a** **Bişr** şöyle dedi:

"Ey Hasan! Şu kabir halkı yerlerinden kalkıp işledikleri hataları düzeltmek ister mi? Kimbilir isteyenler vardır. Ey Hasan bil ki, dünyada kalbi bir şeye kanan, hikmetleri göremez olur. Kim, insanı yoldan çıkaran haram arzuları ayakları altına alırsa, şeytan da onun gölgesinden ayrılır. Kim nefsini yenerse galib olur. Bilesin ki, belâların hepsi senin hevân ve isteklerinden çıkar". Hasan bu öğütleri aldıktan sonra dışarda satılan hiçbir yemekten yemeyeceğine, hiçbir giysiyi giymeyeceğine, elini altın ve gümüşe değdirmeyeceğine ve hiç gülmeyeceğine dair söz verdi. Altı ay boyunca evindeki giysileri giydi, Darü'l-Bittin semtinde kaldı.

Zendern'den gelen bir adam **Hasan'a**;

"Ey Hasan! Kim Allah için bir şeyi terkederse Allah ona daha hayırlısını verir. Söyle bakalım, sana ne verdi?" diye sorunca **Hasan**;

"Rızâyı" dedi.

Hasan ölmeden önce bir yudum su içmiş ve şöyle demiştir: *"Rab Teâlâ bana, herkesin elde etmek için yarıştığı şeyi verdi".*

Seriyy es-Sakatî der ki:

"Hasan el-Fellas'ın zühd ve ibadetteki yöntemi beni hep çek-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 256.

miştir. O sadece kıvrıntı yerdî".

Allah hepsine de rahmet eylesin.

MUHAMMED B. MANSUR ET-TUSÎ

Künyesi Ebu Cafer'dir. Tûs şehrinde dir. Bağdad'a yerleşti ve orada vefat etti. Ahmed b. Hanbel ondan övgüyle sözeder⁽¹⁾.

Ahmed b. Muhammed b. Fadl anlatıyor:

Muhammed b. Mansur'a sordular:

"Ey Ebu Cafer! Bugün günlerden ne? Halk, arefe mi değil mi diye kuşku içinde".

"Sabredin..." der Muhammed. Eve girer. Biraz sonra çıkar:

"Sanıyorum bugün arefe günü" diye cevaplandırır soruyu.

Onu dinleyenler; *"Bunu nasıl bildin?"* diye sormaktan çekindikleri için günleri ve geceleri hesap ederler. Hakikaten de o gün arefe günüdür. İbni Selam sonunda dayanamayıp sorar:

"O günün arefe olduğunu nasıl bildin?" diye.

"Eve girdim. Rab Teâlâ'ya duâ ettim. Bana insanların vakfeye toplandıklarını gösterdi. Ben de size cevap verdim" der.

Cahilin Altı Alâmeti ve Dünya Âşıklarını Anlatan Beyitler

Hasan b. Aleviyye, Muhammed b. Mansur'dan naklediyor:

"Altı şey vardır ki, cahili bunlarla tanırsın. Durup dururken öfkeye kapılır, boş ve anlamsız laflar söyler; yersiz öğüt ve vaazda bulunarak insanı yorar, sırrı yayar; herkese güvenir; dostunu düşmanından ayırdetmez".

Hüseyin b. Abdurrahman, Muhammed b. Mansur et-Tûsî'nin daima şu beyitleri söylediğini naklediyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 258.

"Dünya âşıklarında bir gayret,
Uzun ve ayrılığa izin vermeyen bir dert,
Şerefsiz ve hakirce bir hayat,
Hiç fayda vermeyen fakirlik,
Ardı arkası kesilmeyen meşguliyet
Her koşanla yarışma isteği,
Ve insanı yiyip bitiren bir tatminsizlik gördüm.
Hırsın kulu, hiç kanaatkâr olur mu?"⁽¹⁾.

Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ebi İmrân, Mansur'dan, o Hüseyin b. Muhammed'den, o da Muhammed b. Mansur et-Tusî'den şu beyitleri naklediyor:

"Dünya ne kadar mutlu etse de,
Azın azıdır.
Sana en güzel giysileriyle gelir,
Sonra huzurdan kapı dışarı atar seni.
Yaşamak...
Sadece Allah'ın civarında,
Arşın gölgesinde olur".

**Muhammed b. Mansur, Haşim b. Kasım'dan hadis almış-
tır.**

**Muhammed, Hicrî 254 yılında, Şevval ayının bitimine beş
gün kala vefat etti. Allah rahmet eylesin.**⁽²⁾

MUHAMMED ES-SEMÎN (R.H)

**el-Huldf, Cüneyd'den, o da Muhammed es-Semîn'den nak-
lediyor:**

Bir zamanlar içimdeki ateş çok canlıydı. İbadet ediyor ve bun-
dan büyük zevk alıyordum. Herkesle birlikte Rumlar'a karşı savaşı-
maya gittik. Rumlar müslümanları darmadağın etmiş, bizimkilerin

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s. 216.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 258.

içine korku düşmüştü. Nefsimi pısırik ve pasif buldum. Kendi hakkımdaki bu yargı beni sarstı. Kendime hakaret ettim: "*Hani o âbidliğin, aşkın, şevkin nerede? Hemen bozuldun böyle. Korkak!*" dedim. Bu haleti ruhiye içinde aklıma, şöyle bir fikir geldi: Yambaşımızdaki nehre girmek! Ve düşmanı korkutmak! Hemen elbiselerimi çıkardım. Nehre daldım, boy abdesti alıp çıktım. Ansızın içime müthiş bir cesaret gelmişti. Ama nasıl oldu, ben de bilmiyorum! Elbiselerimi giyindim, silahımı aldım, nerede olduğumu, ne yaptığımı bilmiyor gibiydim. Birden saflara daldım. O kargaşa içinde müslümanların birliklerini geçtiğim gibi, Rumları da yarmışım. Tekbir getirmeye başladım. Rumlar "*Allahü ekber*" nidâlarını işitince arkalarından bir saldırı olduğunu sandılar, paniğe kapıldılar. Müslümanlar da yeni bir cesaret ve güvenle saldırıya geçtiler. O gün zafer müslümanların oldu⁽¹⁾.

ZÜHEYR B. MUHAMMED B. KUMEYR (R.H.) ⁽²⁾

Ash Mervezi olan Züheyr'in künyesi Ebu Muhammed'dir.

Dedesinin babası Şu'be'dir.

Ebu'l-Kasım Ahmed b. Menûi diyor ki:

"*Ahmed b. Hanbel'den sonra gördüğüm en zahid insan Züheyr b. Kumeyr'dir*".

Muhammed b. Züheyr diyor ki:

"*Babam Züheyr, Kur'an'ı her hatmedişinde bizi toplar, duâ ederdik. Ramaza'nın her günü üç defa olmak üzere o ay içinde 90 hatim indirirdi*".

Züheyr, Hüseyin b. Muhammed el-Mervezi'den, Hasan b. Musa el-Eşib'den, Ya'la b. Ubeyd'den, Kânebi'den ve Abdür-râzık'tan hadis almıştır.

Ömrünün son zamanlarına doğru Tartûşa'ya giden Züheyr, Hicri 257 yılında vefat etti.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 336.

İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 259.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c. 2, s. 259.

Ebu'l Hasen el-Münâdi onun mezarının Bâbı Harb kabristanında olduğunu söylerse de Tartûşâ'da olduğu daha sahihtir.

İBRAHİM B. HÂNİ (R.H)⁽¹⁾

Künyesi **Ebu İshak**'tır. Nisabûr asıllıdır. İlim talebiyle yollara düştü. Bağdad'a yerleşti. **Ahmed b. Hanbel**'in övgüsünü kazandı. **İmam Ahmed**; "İbrahim gibi ibadet edemiyorum" derdi.

Ebu Bekir b. Zenceveyh, **Ahmed b. Hanbel**'in şu sözünü naklediyor:

"Eğer Bağdad'ta âbid varsa, Ebu İshak İbrahim b. Hâni olsa gerektir!"

İbrahim b. Hâni, **Ubeyd**'in oğulları olan **Ya'la** ve **Muhammed**'den, **Kubaysa**'dan ve **Ebu'l-Yeman**'den hadis almıştır.

Hicri 265 yılında Rabiü'l-Ahir ayının dördünde çarşamba günü vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

FETH B. ŞAHRAF B. DAVUD (R.H)⁽²⁾

Künyesi **Ebu Nasr**'dır.

Muhammed b. el-Müseyyeb'in naklettiğine göre **Ahmed b. Hanbel**, **Feth** için; "Horasan diyârı **Feth** gibi birini çıkarmamıştır" diyor.

Hüseyin b. Yahya el-Ermevî anlatıyor:

Feth, kapısına şöyle yazmıştı:

"Şu ölünün yanına gelen, onu ziyaret eden ölüyü Allah rahmetiyle kuşatsın. Ölüler onun yanında daima rahmetle anılırlar".

Ahmed b. Abdülcebbar babasından naklediyor:

Feth'in otuz senelik arkadaşıyım. O sık sık başını göğe diker, gözlerini iri iri açar; "Sana olan özlemim artmıştır. Sana varışımı

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 260

(2) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c. 2, s. 261.

çabuklaştır" derdi.

Ebu'l-Hüseyn el-Hamâdî, Feth'ten naklediyor:

Rüyamda Ali b. Ebî Tâlib (r.a)'i gördüm. "Ey müminlerin emiri! Bana öğüt ver!" dedim. Bana şöyle dedi: "Zenginlerin fakirlere olan tevazûu ne güzeldir. Bundan daha güzel olan, fakirlerin zenginlere karşı izzeti nefislerini korumaları, vakûr olmalarıdır".

Feth; Recâ b. Mürcâ'dan, Cafer b. Abdülvâhid'den, Muhammed b. Abdülmelik ve diğer birçoklarından hadis rivayet etmiştir.

Hicrî 273 yılında Şevval ayının ortasında vefat eden **Feth Bâbı Harb** ile **Bâbı Kutrubel** arasındaki kabristana gömüldü. Onun cenaze namazını **Bedr el-Mugâzili** kıldırmıştır. Allah rahmet eylesin.

EBU İSHAK İBRAHİM B. İSHAK EL-HARBÎ (R.H)⁽¹⁾

Hicrî 198 yılında doğdu. Ash Merv'den gelir. **Ebu İshak** tüm ilimlerde otorite sayılan dâhi bir zat idi. Çok güzel eserler vermiş olan **Ebu İshâk** dünya âşığı değildi.

Ebu Osman er-Râzî anlatıyor:

Mûtedid'in dostlarından biri, **İbrahim el-Harbî**'ye onbin dirhem getirdi. Parayı halifeden getirmişti, dağıtmasını emreliyordu. **İbrahim** parayı geri gönderdi. Haberci dirhemleri aldı halifeye götürdü. Sonra yine gelerek şöyle dedi:

"Emirü'l-müminîn bu parayı komşularına dağıtmanı istiyor". **İbrahim** şöyle dedi:

"Allah affetsin seni! Biz mal ile nefislerimizi yormadık, yığmadık da, şimdi dağıtımı ile mi uğraşalım? Git halifeye söyle; eğer bizi kendi halimizde bırakacaksa ne âlâ! Yoksa çeker gideriz buralar-dan".

Ebu'l-Kasım el-Cebelî'den gelen bir rivayette, **İbrahim**'in

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 262.

son derece aç ve hasta bir haldeyken Halife Mutedid'den gelen bin dinarı almadığı anlatılıyor.

Muhammed b. Salih el-Enmâtî diyor ki:

"Bağdat; edebiyat, hadis, fıkıh ve zühde İbrahim el-Harbî gibisini çıkarmadı".

Gerçek Garib Kimdir ?

Ebu'l-Hasen el-İtkî anlatıyor:

İbrahim el-Harbî ders halkasındaki insanlara sordu:

"Şu zamanda kimi 'garib' olarak tanımlarsınız?" içlerinden biri:

"Garib; vatanından ayrı düşendir" dedi. Başka biri:

"Garib; arkadaşları ve sevdiklerinden ayrı düşendir" dedi. Daha başkaları da bu mealde sözler söylediler. **İbrahim** garibi şöyle tarif etti:

"Zamanımızda hakiki garib; salih insanlar arasında yaşayan salih insandır. Böyle bir garib, etrafındakilere iyiliği tavsiye ettiğinde, onu dinler ve desteklerler. Kötülükten sakındırınca, kabul eder ve ona yardım ederler. Eğer bir şeye ihtiyacı olursa, verirler. Sonra onlar ölür ve bu salih adam yalnız kalırsa, işte gurbet o zaman tecelli eder bu adama".

İlim Adamı İbrahim'in Oğlu Vefat Edince Ne Oldu ?

Sa'leb anlatıyor:

"İbrahim el-Harbî'yi elli seneden beri hep ilim halkalarında, nahiv ve lugat derslerinde buldum".

Muhammed b. Half Vekî anlatıyor:

İbrahim el-Harbî'nin bir çocuğu vardı. Onbir yaşına geldiğinde Kur'an'ı hıfzetmiş ve iyi derecede de fıkıh ilmine vakıf olmuştu. Çocukcağız bir gün aniden öldü. Üzüntü içerisindeki babasına taziyelerini bildirmek istedim. **İbrahim'in** yanına geldim. Bana hiç ummadığım bir şey söyledi:

"Oğlumun böyle bir dönemde ölmesi benim acımı biraz hafifletiyor!" dedi.

"Ey Ebu İshak! Sen zamanımızın âlimisin, hadis ve fıkıh ilmini bilen hâfız bir çocuğun ölmesine sevindin mi yoksa?" dedim.

"Evet... Rüyamda kıyâmet kopmuştu. İnsanlar eriten, yakan bir sıcaklığın altında terliyor, su istiyorlarken bazı çocukların testilerle onlara su dağıttığını gördüm. Hemen aceleyle onların birine yaklaştım ve; 'Bana da su verir misin?' dedim. Çocuk bana baktı;

'Sen benim babam değilsin ki' dedi. Çocuğa merakla bakarak:

'Peki siz kimsiniz?' dedim. Çocuk;

'Biz dünya evinde erkenden vefat edip babalarımızı geride bırakan çocuklarız. Şimdi onları karşılıyor ve su veriyoruz' dedi. İşte bu yüzden onun ölümünü temenni etmişim".

İbrahim'in Hastayken Söylediği Beyitler

Ali b. Hasan el-Bezzaz anlatıyor:

İbrahim hastaydı. Çevresinde geniş bir ziyaretçi grubu vardı. Ona sordular:

"Kendini nasıl hissediyorsun ey İbrahim?" diye.

İbrahim şu cevabı verdi:

"Kendimi şairin dediği gibi hissediyorum:

Belâ tepeden tırnağa sardı beni,

Kendimi uzuv uzuv ölürken görüyorum.

Nefsime boyun eğmenin ne ciddiyeti var ne gereği

Şimdi yeniden, parlak ve güçlü,

Hatırlayışımınla Allah'a boyun eğmekteyim".

İbrahim el-Harbî; Ebu Nuaym el-Fadl b. Dükeyn'den, Afan'dan, Müseddid'den ve Ahmed b. Hanbel'den hadis rivayet etmiştir.

Bağdat'ta 285 yılında vefat etti. Kabri insanların devamlı geldiği bilinen bir mevkidedir. Allah rahmet eylesin.

YAHYA EL-CELLÂ (R.H) ⁽¹⁾

İnsanların en iyilerindendi. Bîşr b. el-Hâris'in arkadaşıdır.

Muhammed b. el-Hüseyin b. el-Hasan, Yahya el-Cellâ'nın oğlundan naklediyor:

Zünnûn el-Mısri'ye sordum:

"Babam niçin Cellâ diye adlandırıldı? Acaba bir sanatı mı vardı?"

Zünnûn şu cevabı verdi:

"Hayır, hayır... Ona Cellâ ismini biz verdik. Çünkü konuştuğu zaman kalplerimizden pasını siler, sanki yüreklerimizi cilalardı"⁽²⁾.

Gülen Ölü !

Yine Yahya'nın oğlu Ebu Abdullah anlatıyor:

Babam öldü. Ama gasil tahtasına koyduğumuzda yüzü gülüyordu. İnsanlar şaşırdılar. Kimi öldüğünü, kimi de ölmediğini savunuyordu. Bir hekim çağırıldılar. Adam geldi. Babamın yüzü örtülü olduğu halde nabzını kontrol etti:

"Bu ölmüş" dedi. Biz hemen yüzünü açtık. Yüzündeki gülümsemeyi, hayretten ağzı bir karış açık seyreden hekim;

"Bilmem ki... Ölü mü, diri mi? Ne diyeceğimi bilemiyorum!" dedi.

Babamın naaşı dahi pek heybetliydi. Onu kimse yıkayamadı. Sonunda onun sohbet arkadaşlarından biri geldi, yıkadı, kefenledi, namazını kıldırdı ve gömdü. Allah rahmet eylesin.

EBU İBRAHİM ES-SÂİH (R.H) ⁽³⁾

Ahmed b. Hanbe'nin oğlu Abdullah anlatıyor:

(1) el-Cellâ: Cıla yapan, parlatan demektir. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevri, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 291.

(3) A.y.

Bizim, zemin katta dükkânımız vardı. Biri gelip babamla özel bir konuyu yalnız konuşmak istiyorsa, bu dükkâna girerdi. Eğer böyle özel bir konudan bahsedilmeyecekse, babam kapının iki kanadını tutar orada konuşurdu.

Bir gün kapımıza yabancı biri geldi. Bana:

"Babana söyle, Ebu İbrahim gelmiştir!" dedi. Babamla dükkânda oturuyorduk. Bana şu tenbihi yaptı:

"O adama mutlaka selam ver! O iyi ve seçkin müslümanlardandır".

Ben de Ebu İbrahim'e selam verdim. Babam:

"Haydi, anlat bakalım ey Ebu İbrahim!" dedi. Ebu İbrahim anlatmaya koyuldu:

"Şu falanca manastırın yakınlarında bir tanıdığım oturuyordu. Oraya doğru yola çıktım. Yaklaştığım sıralarda hasta oldum, güçten düştüm. Hiç hareket edemiyordum. Kendi kendime; 'keşke manastırın yakınlarında olsam, bir rahip çıkar da beni tedavi ederdi' diyordum. Ben böyle düşünürken karşıma iri bir vahşi hayvan çıktı. İyice yaklaştı. Ama hiçbir şey yapmadı, beni sırtına aldı ve manastıra doğru götürdü. İlerilerde benim bu garip halimi gören bir ruhban topluluğu gözlerini hiç ayırmadan bana baktılar. Hayvan beni bıraktı. Bütün rahipler orada müslüman oldu".

Ebu İbrahim es-Sâih'e Allah rahmet eylesin⁽¹⁾.

İSMAİL B. YUSUF EBU ALİ (DEYLEMÎ) (R.H) ⁽²⁾

İlimle ibadeti biraraya getiren İsmail b. Yusuf ed-Deylemî, Ahmed b. Hanbel'in ders halkasına girmiş, hadis ilminde derinleşmiş salih bir insandı. Deylemî, Mücahid b. Musa'dan da hadis almıştır.

Ebu'l-Hüseyn b. el-Münâdi diyor ki:

İsmail ed-Deylemî insanların en iyilerindendi. Onun kırkbin

(1) es-Sâih; devamlı gezen, seyyâh anlamına geldiği gibi, mescidden ayrılmayıp devamlı oruç tutan anlamına da gelir (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 267.

hadisi ezbere bildiğini duydum.

Onu tanıyanlar, hadis öğrenmek amacıyla devamlı şehrin doğu yakasına Hafız Muhammed b. Eşkabî görmeye gittiğini söylüyorlar.

İsmail, zühdü, takvâsı ve alçakgönüllülüğü ile meşhur olmuş biriydi. Kendini günahattan korur ve helâl rızık ile geçinirdi. Kazancını değirmenlerde işçilik yaparak elde ediyordu.

Ebu Ali el-Ebrârî'den naklediliyor:

İsmail ed-Deylemfîye;

"Demek şu değirmenlerde aylık 3 dirheme çalışarak geçimini sağlıyorsun ha? Üç dirhem senin neyine yetecek?" dedim. İsmail bana şu cevabı verdi:

"Ey oğulcağızım! Eğer bize tevekkülün izzeti ve şerefi erişmeyecekse, zengin ve mevki sahibi olmak yoluyla zillate koşmamız gerekmiyor herhalde!"

Münâfî de Deylemî'nin seçkin insanlardan olduğunu söylüyor.

Deylemî'nin kabri Maruf el-Kerhî'nin kabrinin arkasındadır.

ZEKERİYYÂ B. YAHYÂ B. ABDÜLMELİK (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi Ebu Yahya'dır. Büyük mutasavvıflardandı.

Muhammed b. Cafer b. Sâ'm diyor ki:

Ebu Yahya en-Nâkîd'a *"yarın öleceksin"* desen ibadetinde bir artma ve hızlanma göremezdin (Çünkü o, hep ölecekmiş gibi sürekli ilâhî sevgiyi yaşıyordu).

Ebu Yahya en-Nâkîd; Halid b. Haddas'den, Fudayl b. Abdulvehhab'dan ve Ahmed b. Hanbel'den hadis rivayetinde bulunmuştur.

Ebu Yahya Hicrî 285 yılında, Rabîu'l-evvel ayının bitimine

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 267.

sekiz gün kala, cuma gecesi vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU BEKİR ER-REKKÂK (R.H.)⁽¹⁾

Muhammed es-Serrâc, Cüneyd'den naklediyor:

Rüyamda İblis'i gördüm. Çırlıçıplaktı. Ona;

"İnsanlardan utanmıyor musun?" diye sordum.

"Allah için söyle! Senin yanındakiler insan mı? Onlar gerçekten insan olsalardı, çocuğun misket oynaması gibi onlarla oynamazdım. Fakat insanlar insan değil! İnsandan insana fark var!" dedi. Ben merakla;

"Peki, hakiki insanlar kim?" diye sordum. İblis;

"Şüneyzi mescidindekiler... Onlar beni yendiler, cismimi zayıflattılar, yüreğimi ağzıma getirdiler. Ne zaman onları mahvetmek istesem hemen Allah'ı hatırladılar" dedi.

İblis'in bu sözlerini dinledikten sonra uyanan Cüneyd olayın devamını şöyle anlatıyor:

Elbiselerimi giyindim. Şüneyzi Mescidi'ne gittim. Vakit geceydi. İçeri girdiğimde başlarında yamalı sarıklar bulunan üç insan gördüm. Benim geldiğimi görünce birisi başını kaldırıp şöyle dedi:

"Ey Ebu'l-Kasım! Sen her söylenene koşup bakar mısın?"

İbni Cahdam anlatıyor:

Ebu Abdullah b. Câmâr, Şüneyzi Mescidi'nde bulunan o üç kişinin; Ebu Hamza, Ebu'l-Hasen en-Nûrî ve Ebu Bekir er-Rekkâk olduğunu söylüyor.

EBU YAKUB EZ-ZEYYAT (R.H.)

Bir gün müridlerini yanına çağıran Ebu Yakub onlara şöyle sordu:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 269.

"Kur'ân'ı anlamaya ve hıfz etmeye çalışıyor musunuz?"

"Hayır!" dediler. **Ebu Yakub;**

"Yazık size! Allah için, bir mürid Kur'ân'ı düşünmüyor ve hıfz etmiyorsa kokusuz portakal gibidir. Böyle bir mürid manevî rızkını neyle sağlayacak, neyi terennüm edecek, hangi sözler ile Rabbine yalvaracak?"⁽¹⁾

Allah Ebu Yakub'a rahmet eylesin.

CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ (R.H)

Ash Nihavend'dendir. Kendisi Bağdat'da doğmuş ve orada yetişmiştir. Künyesi **Ebu'l-Kâsım**'dır. Babasının adı **Muhammed "el-Kavâirî"**⁽²⁾.

Cüneyd, fıkıh ilmini bilen bir âbidî. Yöntem olarak **İmam Şafî'nin** arkadaşı **Ebu's-Sevr'i** izlemiştir. **Seriyy es-Sakatî**, Cüneyd'in dayısıdır. Cüneyd'in sohbet halkasından hiç ayrılmazdı. Cüneyd büyük mutasavvıf **Hâris el-Muhâsibî**'ye yetişmiş, ondan da feyiz almıştır. **Muhammed Ali Kassab**'ın sohbetlerine de katılan Cüneyd âbidler arasında zekâsı, hikmetli sözleri ve örnek hayatıyla en üst mertebede kabul edilirdi. O, ibadet, takvâ ve hikmette zamanının önderiydi.

Cafer el-Huldî anlatıyor:

"Cüneyd Ebu'l-Kasım gibi hem ilmi hem de hali (âbidçe bir hayatı) bir araya getiren başka birini görmedik. Onun zühhdünü ve tevazusunu görsen, ibadet yönünü ilim yönünden daha yüksekte sanırsın. Ama bir de ilimdeki derinliğine şahit olsan, bu sefer de ilminin, tasavvufî yönünden daha baskın olduğuna inanırsın".

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 269.

Ayrıca bu zât *Hilye*'de iki defa geçmektedir.

Bkz. *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 342 ve, c. 10, s. 224.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 270.

Şükrün Anlamı, Boş Şeylerle İlgilenmek, Rasûlün Önderliği, Cüneyd'in Bir Kerâmeti ve Su Üzerinde Yürüyenlere Dâir Sözü

Cüneyd'in daha çocukken, bir cevher olduğunu şu meşhur cevabından anlıyoruz:

Ebu Muhammed el-Murteîş, Cüneyd'den naklediyor;

Dayım Seriiyy es-Sakati'nin kollarında oynuyordum. Henüz yedi yaşımdaydım. Etrafında "şükür"den bahseden bir cemaat vardı. Sohbet, bu kelimenin anlamı üzerine yoğunlaşmıştı. Seriiyy es-Sakati bana;

"Çocuğum! Söyle bakalım, şükür nedir?" diye sordu.

"Allah'ın nimetleriyle Allah'a isyan etmemektir" dedim.

Sülemî, dedesi İsmail b. Nüceyd'den naklediyor;

"Cüneyd her gün çarşıya gelir, dükkânını açar, içeri girip perdeyi indirdikten sonra namaz kılmaya başlar, çok uzun bir süre namaz kıldıktan sonra evine dönerdi".

Ebu't-Tayyib b. el-Ferhân, Cüneyd'den naklediyor:

"Allah'ın kuldan yüz çevirdiğine en büyük işaret; kulun kendisine fayda vermeyecek boş şeylerle ilgilenmesidir".

Hâmid b. İbrahim, Cüneyd'den naklediyor:

"Allah'a giden yol ancak Rasûlullah(s.a)'ın yaşadığı gibi yaşayan, onun sünnetlerini diri tutanlara açıktır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

'Andolsun ki, Rasûlullah'ta sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel örnek vardır"⁽¹⁾

Hayr anlatıyor:

Evimde oturuyordum. Birden kalbime Cüneyd'in kapıma geldiği fikri doğdu. Bu sezgiyi bastırmaya çalıştım. Sonra ikinci defa aynı şey oldu. "Cüneyd kapıda, haydi çık ve aç kapıyı" diyordu içimdeki ses. Bu sesi de, içimdeki bir vesvese diyerek savdım kal-

(1) Ahzâb, 21.

bimden. Sonra bir üçüncüsü gelmez mi? O zaman bu sezginin hak olduğuna inandım. Kapıyı açtım. Karşıma Cüneyd çıktı! Selam verdi ve şöyle dedi:

"Ey Hayr! İlkinde çıksaydın ya!"

Ebu Muhammed el-Hariri anlatıyor:

Cüneyd'den şöyle bir vecize işittim;

"Bazıları su üzerinde yürüyorlar. Ama ibadet içerisinde susuzluktan ölmek, (yakini iman bakımından) su üstünde yürümekten daha hayırlıdır".

Çalışmak, Gizli Gunahtan Sakınmak, Mürüvvet, Allah'a Vâsıl Olma, Sevenin Üzülmeye Ânı ve Evlerin Nasıl Güzel ve Çirkin Olduğuna Dâir

Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, Cüneyd'den naklediyor:

"Çalışan bir kulun gayreti tüm ilimlerin kapılarını açabilir".

Ebu Bekir el-Müfid, Cüneyd'den naklediyor:

"Açık övgü ve gizli ayıptan Allah'a sığınırım".

Abbas b. Abdullah, Cüneyd b. Muhammed'den naklediyor:

"Mürüvvet; arkadaşların hatalarını kaldırabilmek, onlara karşı müsamahakâr ve sabırlı olmaktır".

Ebu'l-Kasım en-Nekkaş'tan naklediliyor:

Bir adam Cüneyd'e sordu:

"Allah'a nasıl gidilir?". Cüneyd şöyle cevap verdi:

"Sürekli tevbe, aldatılmayı önleyen bir günah korkusu, güzel işleri yapma hususunda devamlı çaba ve umut ve Allah'ı anmakla".

Muhammed b. Nusayr anlatıyor:

Bir adam Cüneyd'e sordu:

"Seven ne zaman üzülür?".

Cüneyd şöyle cevap verdi:

"Ardından darlık ve ayrılık gelecek sevinç ânında ve peşinden

gurbet ve yabancılık gelecek dostluk ânında”.

Cüneyd böyle dedikten sonra şu beyiti okudu:

*“Sizi görünce apak akan bir pınarım vardı,
Günlerin, gecelerin eli oraya uzandı, karardı”.*

Cafer, Ebu'l-Abbas b. Mesruk'tan naklediyor:

Cüneyd ile yanyana Bağdat'ın dar sokaklarında dolaşıyorduk. Herilerden gelen bir şarkı sesi **Cüneyd'i** ağlattı;

*“Tutkuyla bağlandığın ve alıştığın evler var ya,
Hani sen, günlere yenilmediğin zaman,
Oturmuştun onlarda”.*

Cüneyd bir müddet ağladıktan sonra şöyle dedi:

“Ey Ebu'l Abbas! Rabba dost olanların evleri ne güzeller.. Ve ne ıssız, ne korkunç şu isyan evleri!”.

**Râb Hem Uzak Hem Yakın, Marifet'in Gelişi Nasıl Olur?,
Dünyayı Put Edinmemek**

Cüneyd'e Hakk'ın yakınlığından sordular. Şöyle dedi:

“O uzaktır. Hem de erişilmesi güç bir uzaklıkta. İşte böyleyken O en yakınımızdadır. Fakat bu yakınlık ne el değdirmekle, ne yapışmakla, ne de tutmakla ifade edilebilir”.

Bir gün **Cüneyd'e** marifetten soruldu:

“Marifet (ilâhî bilgi, öz bilgisi), çalışmakla mı elde edilir, yoksa kendiliğinden mi gelir?” dediler.

Cüneyd şu cevabı verdi:

“Marifet ne çalışmakla elde edilir, ne de kendiliğinden gelir. Marifetin nasıl elde edileceğini kavramak mümkün değildir. Benim edindiğim tecrübe şöyle:

Eşyanın özüne his ve delille varıldığını gördüm. Gözle görülenleri hislerimizle biliriz, görülmeyenleri ise delilleriyle. Rab Teâ-

lâ'ı beş duyumuzla bilemeyiz. O gizlinin gizlisidir. O gizliyi bulmak, onu tanımak... İşte marifet budur. Gaybı ne ilim keşfedebilir ne de duyular... Geriye deliller kalıyor. Marifete erişen kişi, delilleri anlar ve duyulardan, dış dünyadan alabildiğine uzaklaşır".

Cüneyd diyor ki:

"Dünya yüceltilmemelidir. Çünkü onu tazim edip de hakiki sevince eren hiç kimseyi görmedim. Dünyada iken gerçekten mesud olanlar, dünyayı küçümseyen ve ondan kaçanlardır".

İlmin Kime Verileceğine ve Tasavvufun Sekiz Temeline Dâir

Cüneyd'e, ilmin kime verilmesi gerektiğinden sordular. Şöyle cevap verdi:

"İlim rastgele dağıtılmaz! İlmi, degecek insanlara veriniz! İyi taşıyana, kötüye kullanmayana ve zâyi etmeyene veriniz".

Cüneyd tasavvufun sekiz temel üzere kurulduğunu söyler ve her birinin yorumunu Peygamberler ile yapardı:

1. el-Cûd (cömertlik): İbrahim peygamber cömertti.
2. er-Rıda (rıza): İshak peygamberin en belirgin özelliği idi.
3. es-Sabr (sabr): Eyyûb peygamberin sıfatı idi.
4. el-Gurbe (Gurbet, yalnızlık, inziva): Yahya peygamberin alâmetiydi.
5. es-Sûf (yün): Mûsa peygamber yün giyerdi.
6. es-Siyâha (gezmek, yolculuk): İsa peygamberin nişânesiydi.
7. el-İşâre (alâmet, giz, lemha): Zekeriyya peygambere özgüydü.
8. el-Fakr (yoksulluk): Fakirlik peygamberimiz Muhammed (s.a)'in övündüğü bir hâl idi.

Hikmet Tâlibinin İlk Muhtaç Olduğu Şey, İlme Sarılmak ve Âriflerin Krallardan Üstün Olduğuna Dâir

Ebu Nuaym anlatıyor:

Bağdat'ta 359 (H.) yılında Ali b. Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ali b. Hubeyş'in kitabında okudum. "Sûfi tenkitçi" diye de bilinen bu zât, Ebu'l-Abbâs b. Atâ'nın arkadaşıdır. Kitabında şöyle diyor:

Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed'den şu sözleri işittim:

*"Hikmet arayan kişinin ilk muhtaç olduğu şey, yaradanı tanı-
maktır. Nasıl yaratıldığını, başlangıçta ne olduğunu, öldükten son-
ra ne olacağını düşünmelidir. Böylece yaradanı yaratılardan ayır-
detmeli, ezeli olan Allah ile sonradan yaratılan tüm mahlukatı bir-
biriyle aynı tutmamalıdır.*

*Kul, efendisini bilmeli, sadece ona ibadet etmeli, onu şirkten
arınmış bir inançla sevmeli, çağrısına uymalı, ona itaat etmelidir.
Kim sahibini tanımazsa kâinatın kime ait olduğunu idrak edemez".*

Hüseyin b. Musa, Ebu Nasr et-Tûsî'den, o Abdülvahid b. Ulvan'dan, o da Cüneyd'den naklediyor:

*"Delikanlı! Başına ne gelirse gelsin ilimle bağını koparma!
İlim hep senin dostun olsun, genç iken de ihtiyar iken de, hasta ve-
ya sağlam iken de... Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:*

*'İlimde yüksek payeye erişenler ise: 'Ona inandık. Hepsi Rabbi-
miz tarafındandır' derler. Bu inceliği ancak akıl sahipleri düşünüp
anlar'"(1).*

Ebu'l-Hüseyin b. ed-Derrâc anlatıyor:

Cüneyd, marifetullah ehlinin niteliklerini açıklarken, onların Allah'a severek ibadet ettiklerini ve Allah'ın da onlara cömertçe davrandığını bildirdi ve şöyle dedi:

"Âriflerin ibadeti, kralların taçlarından daha güzeldir".

Marifetin Kühnüne ve Derecelerine Dâir Cüneyd'in Meşhur Açıklaması

Muhammed b. Ali b. Hubeyş, Cüneyd'den naklediyor:

*"Ey dost! Bana marifet nedir, marifeti elde etme yolları nedir
diye soruyorsun. Bil ki, marifet aslında genel ve özel anlamda tek
şeydir. Çünkü marifet yoluyla tanınması gereken, tektir. Ama mari-*

(1) Âl-i İmrân, 7

fetin ilki vardır, en yücesi, en sonu vardır. Ama asıl iş, marifetin en son noktasında. Buna 'Âla' diyoruz. O nokta bir son, bir bitim olarak nitelendirilemez hakikatte... Çünkü ârifler nezdinde mâruf (Allah)un bir sonu yoktur. O halde fikrin erişemeyeceği yücelikteki aşkın mevlâyı, 'marifet' nasıl kuşatabilir? Kuşatamaz elbette! Akıllar da, zihinler de mevlâyı tüm vecheleri ile kuşatamaz. Ona Rûyet (tüm ve en geniş anlamlarıyla görmek, incelemek) yoluyla erişilemez.

Allah'ın yarattıkları arasında en bilgin olan, O'nun azameti ve gücü karşısında kendi yetersizliğini en derinden farkedendir. Onlar; bir benzeri olmayan yaratıcıyı tüm yönleriyle anlamaktan aciz olduklarını bildikleri için Yüce Rabbin zâtını keşfedemeyeceklerini farketmişlerdir. O, Allah'tır. O'nun dışında her şey ise O'na muhtaçtır. O ezeldir. O'nun dışındakilerin bir başı, başlangıcı vardır. O bir destek ve yardımcı olmadan güçlü kalandır. Aslında şu kâinattaki her güçlü, ancak Allah'ın nasibettiği bir güç ile ayakta-dır. O, öğretmeni olmayan bir 'âlim'dir. O'nun bir başkasından istifade etmesine gerek yoktur. Evrendeki tüm bilginler sadece Allah'ın ilminden bir tutam alarak bilgin oldular. Başlangıçsız ilk olan ve sonsuz kalıcı olan Allah Teâlâ'yı tüm yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim! Allah'ın dostları içinde "özel" olanlar (Ehli Hâssa) marifetin sonuna gelemedikleri ve marifeti noktalayamadıkları halde marifetin en üst mertebesinde-dirler.

Genel olarak müminler ise marifetin ilk basamağındadırlar. gerek en yüce gerekse ilk basamakta bulunan âriflerin mârifete dair özel tecrübeleri ve belgeleri vardır⁽¹⁾.

İlk basamakta bulunan ârif, Allah'ın birliğini kabul edip O'ndan başka ilâh olmadığına, O'nun kitabında geçen yasaların (el-Emr ve'n-Nehy) uyulması gereken direktifler olduğuna inanarak bu tecrübeyi yaşar. En yüce mertebede bulunan arif ise O'nun izni⁽²⁾ ile O'nda varolarak⁽³⁾; tüm zamanlarda O'ndan sakınmak ve O'nu tüm yaratıklara tercih etmek ve en güzel ahlâka sarılmakla

(1) Burada "şevâhid" kelimesini tecrübeyle yorumladık. Çünkü her ne kadar şevâhid, dile ilişkin kaynak eserlerde örnek, kanıt, numune anlamına gelse de (Bkz İbni Hişam'ın Mugni'l-Lebibin v.b. dil kitapları) burada ayrı kökten türemiş olan müşâhede (gözlem, edinim, izlenim, tecrübe) anlamına gelmesi daha muhtemeldir. (Çev.)

(2) Metinde "Hakk" geçiyor. Hakkın bir mânâsı da izindir. (Çev.)

(3) Metinde "el-Kıyam" geçiyor. Kıyam, ayağa kalkmak, bulunmak, yürütmek, meşgul olmak demektir. (Çev.)

marifet tecrübesini yaşar.

Özel ve seçkin (el-Hâssa) ârifleri genelden üstün kılan marifet.. İşte onların kalplerindeki en yüce bilgi budur. Bu bilgi; Rab Teâlâ'nın gücünü, yüceliğini, kapsamlı bilgisini, cömertliğini ve nimetlerini bilmektir. Böylece onların kalplerinde Allah'ın kudreti, heybeti, azabının şiddeti, cömertliğinin sonsuzluğu, cennetinin eşsizliği, yumuşaklığı ve rahmeti diğerlerine nisbetle daha yüksek düzeyde hissedilir.

Evet... Marifet (Allah'ı tanıma) oranı arttıkça Allah'ın büyüklüğünü ve gücünü daha iyi bilmektedirler.

İşte insanlar bu seçkin kulları görünce 'şu Ârifi billahtır. Âlimi billahtır' demeye başladılar" (bu terimler böyle doğdu).

Cüneyd'in İlimle Amel Beraberliğine Dâir Uyarıları

Cüneyd, hâl ile kâlin birbiriyle mutabık olması gerektiğini de çok sıkı vurgular. İnsanın sözleri ile yaşam biçimi birbiriyle uyumuyorsa ârif olması imkânsızdır.

Ali b. Harun, Cüneyd'in bir arkadaşına gönderdiği mektuptan şu pasajları naklediyor:

"Allah senden razı olsun... Bil ki;

Gâfil gönülleri en çabuk uyaran, müridleri berraklığıyla cezbeden, tembellere ve iş savsaklamayı sevenlere ise en ağır gelen hâl; söz ile hareketin birbirine mutabık oluşudur. Söyle bakalım ey kardeş, bir davetçinin, yaşamadığı, üzerinde hiçbir izi ve süsünü barındırmadığı bir prensibe insanları çağırması güzel bir davranış mıdır sence? Söyleyen ama yapmayan, dünyaya değer vermezliğe çağırdığı halde harıl harıl mal yığan, ondan bundan çekip aldığı halde dünyayı terkedip diyen, yamuk yumuk iş yaptığı halde herkesi kaliteli işe davet eden adamdan uzak dur!

Zaten böylelerinin sözü içtenlikle dinlenilmeyecek, kalpler bu insanlardan zamanla soğuyacaktır. Böyle insanların sözleri; tevili hevâsına uygun yapan ve dünyasını âhiretinden üstün tutanlar için rahatlatıcı bir yalan kanıt oluşturur.

Allah Teâlâ en yakın dostlarından olan **Şuayb Peygamber'in** dilinden ne buyuruyor:

'Size yasak ettiğim şeylerde aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı ile. Yalnız ona dayandım ve yalnız O'na döneceğim'⁽¹⁾.

Rab Teâlâ seçkin dostu Muhammed (s.a)'e şöyle buyuruyor:

"(Ey Muhammed) Sen, Rabbin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Çünkü Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de en iyi bilendir"⁽²⁾.

İşte Peygamberlerin, Allah dostlarının yöntemi ve sıreti böyledir. Ey kardeş, ilim ehlinin söz ve amel birliğine daha çok dikkat etmesi gerekir. Böylelikle önce Allah nezdinde sonra da arkadaşları ve takipçileri nezdinde iyi bir izlenim bırakabilirsin.

Hikmet Neyi Yasaklar, Neyi Emreder, Kime Dost Olur ?

Cafer b. Muhammed b. Nasr kitabında şöyle anlatıyor:

Cüneyd-i Bağdâdî'ye soruldu:

"Hikmet neyi yasaklar?" diye. Cüneyd;

"Hikmet, yapıldıktan sonra özür dilemeye mecbur eden ve başkası bilmese de hatırladığın zaman 'niye yaptım?' deyip utandığın işleri yasaklar".

Adam;

"Peki, hikmet neyi emreder?" diye sordu. Cüneyd;

"Övgüyle anılan kalıcı işleri, insanlığın hayrına olan ve sonuç itibariyle günaha ve zarara sokmayan şeyleri emreder" dedi.

Adam;

"Peki, hikmet kime dost olur?" diye sordu. Cüneyd;

"İhtirassız, tamahsız ve tüm davranışlarıyla Allah rızası için çalışan kimselere dost olur" dedi.

(1) Hud, 88.

(2) Nahl, 125.

İlahi Sevgiye Dâir Birkaç Beyit, Zikirde Titreyenin Yürüyen Dağa Benzetilmesi, Aşıkların Ahvaline Dâir Yine Bazı Beyitler

Ebu'l-Hasen, Ali b. el-Hasen'den, o da Cüneyd'den naklediyor:

*"Sevgiliye varmak için yol arıyorum,
Beni kullarla başbaşa, yalnız bırakan...
Allah'ı arıyorum, O'nu istiyorum.
Bana imtihan üstüne imtihanla yaklaşıp da
O'nun zâtından irak olamam, O'nsuz olmaz
Varlık⁽¹⁾ ile paramparça olsam bile".*

Osman b. Muhammed el-Osmâni Hâkim b. Muhammed'den naklediyor:

Cüneyd sesli zikir yapılan bir cemaatin bulunduğu eve geldi. Kapıyı vurunca içeriden biri çıktı ve şaşkın şaşkın;

"Ey Cüneyd! Titrediğini görüyoruz!" dedi. Cüneyd, adama şu âyeti okudu:

"Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler"⁽²⁾.

Cafer b. Muhammed, Cüneyd'in şu beyitlerini naklediyor:

*"Kalpleri gaybda olanlara uğradım,
Onlar kerim olan yüce mevlâya yakındılar.
Cebbar Mevlâ'dan şefkat ve sevgi ile,
Hiç kesilmeyen, ardarda gelen ihsan buldular,
Dolaşıyordu ruhları Arşın çevresinde,
Melekut Alemi'ne çıkıp Aziz Rabba sığındılar".*

(1) Varlık ile paramparça olmak. Sûfi, Rab Teâlâ'ya varamadığı (vusulât) ve onda yokolmadığı (fenâ) zaman varlık âleminde. Varlık bu anlamıyla sûfi için gurbet halidir, üzüntü, keder, inkisar ve parçalanma halidir. (Çev.)

(2) Neml, 88.

Osman b. Muhammed el-Osmânî, Hüseyin b. Ahmed b. Mansur es-Sûfî'den naklediyor:

Cüneyd b. Muhammed şu beyitleri çok okurdu:

*"Benden isteğin,
sırrımı aramak ve imtihan!
Sen en iyi bilensin benim isteğimi.
Ben senden gayrı kimseyi görmüyorum,
Nasıl istersen yap, dilediğince sına beni.
Bana gelen her belâ benden, biliyorum,
Keşke sen alsan benden beni".*

Cüneyd'in Duâları

Ali b. Harun b. Muhammed anlatıyor:

Bir adam Cüneyd'e gelerek iç darlığından, sıkıntıdan şikâyetçi olduğunu bildirdi. Cüneyd de adama şu duâyı okumasını salık verdi:

"Allah'ım! Senden sana âit olanı istiyorum. Allah'ım! Senin hoşuna gitmeyecek işleri yapmaktan sana sığınıyorum. Allah'ım! Özün özünü, temizini temizini, senin vereceğin şerefi istiyorum. Allah'ım! Seni unutanların unutmasına yol açan meşguliyeti verme bana! Allah'ım senden rızana uygun olanı istiyorum. Allah'ım! Beni; seni, sadece seni sevdiği için anan, ibadetiyle hiçbir menfaat ummayan kullarından eyle! Allah'ım, kalbimi senden gelen bir sevinçle doldur, dilimi senin zikrinle arıt, âzâlarımı senin iyi bulduğun hoşnut olduğun işlerde çalıştır. Allah'ım kalbimde senin hatırandan gayrı tüm iz, hatıra, zikir ve intibaları yoket!

Allah'ım! Beni sadece senin rızan için veren ve sadece senin emrinden ötürü harekete geçen kullarından eyle. Sadece sana sığınmalı, sadece senden korkmalı ve senden istemeliyim. Allah'ım beni, senin fermanına boyun eğen, sadece seninle övünen, başkalarının hakkını yemeyen, harama, zulme yasak şehvete karşı tedbirini alan sabırlı ve akıllı kullarından eyle. Allah'ım! beni riyakâr yalvarıcılardan eyleme! Senden bir istekte bulunurken ta kalbinden gelerek yakaran samimi kullarından eyle!"

Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî, Osman b. Muhammed'den, o Abdurrahman b. Ahmed'den, o da Cüneyd'den şu duâyı naklediyor:

"Elhamdülillah... Ya İlâhî! Sana ilminin genişliğince hamdediyorum. Şüpheden, günahdan ve töhmetten arınmış saf insanların diliyle hamdediyorum. Ey Yaradan! Senin nurunu amaç edinelim, seni sonsuzca analım, senin ahbine sadık kalalım, senin sevginle dalalım istiyoruz.. Bize yardım et!

İlâhî! Senin yarattığın göklerin sınırlarında, yerin uçsuz bucaksız çöllerinde, kırlarında denizlerinde aslında senden başka hamdedilmeye lâyık hiç kimse yoktur. Sen hep yaratmadasın, durmadan yaratırsın. Her şey sendendir. Eşya seni nasıl tanımasın ki? Tüm âlemlerin gizlisini ve açığını bilirsin. Sensin kerem, sensin önleyen! Sen, yaptığından sorguya çekilmezsin, gelmiş geçmiş tüm insanlığın gücü ve dizgini sendedir. Ve sensin zaman içindeki tüm oluşum, değişim ve tasarrufların sahibi! Yeniden diriltilemenin sırrını da ancak sen bilirsin. Senin varlığını ve birliğini kabul eden kullarının bilgi ve sezgisi sendendir. İnkârcıların içlerinde neler sakladıklarını da bilirsin. Kalplerin korkuları, sevinçleri, kirleri, vesveseleri istekleri ve neye tamah ettikleri senin için ayân beyândır.

İlâhî! Baktığım zaman senin merhametini ve ikramını görüyorum! Tüm evreni kuşatan fazlından ötürü sana geldim, yalvarıyorum! Bana, senden başka hiç kimsenin veremeyeceği şeyi vermeni istiyorum.

Ey Vehhab! Ey kesintisiz dağıtan, veren, ihsan eden! Beni, senin yakın dostlarından eyle! Ey kendisine yalvarılanların ey hayırlısı!

Ey acıyanların en cömerdi!

Senin her şeye gücün yeter!"

Cafer b. Muhammed b. Nuseyr el-Huldî ve Ebu Tahir el-Muhtesib'den duydum. Onlar, Cüneyd'in en çok şu duâyı yaptığı- nı söylüyorlar:

"Kesintisiz, zâtına ve azametine uygun bir hamd ile övüyorum Allah'ı. Ey Rab! Sen tesbihe, takdise, tahlile, tazime ve tüm güzel sözlere lâyıksın. Allah'ım! Dostumuz, efendimiz, Peygamberimiz,

seçkin ve günahattan arınmış kulun **Muhammed**'i sevgin, rahmetin ve kereminle kuşat, onun şanını yücelt⁽¹⁾. **Muhammed**'in ev halkına, takipçilerine, yardımcılarına, dava arkadaşlarına ve diğer Peygamber kardeşlerine de salat ve selam ediyoruz.

Allah'ım! Göklerde ve yerde sana itaat eden tüm yaratıklarına rahmet et! Cebrâil'e, Mikâil'e, İsrâfil'e, Azrâil'e, Rıdvan ve Mâlik'e⁽²⁾, ruhânilere, kendine yaklaştırdığın meleklerle, gezgin ve sürekli ibadet eden meleklerle, insanın neler yaptığını kaydeden hafıza meleklerine, arşı taşıyan meleklerle rahmet eyle! Ve yarattığın tüm âlemler, ülkeler ve tüm boyutlardaki rahmete lâyık olan bütün varlıklara rahmet eyle!

Allah'ım!

Senden; keremini, mecdini, ihsanını istiyorum. Ey Rab! Günahlarımızı bağışla! Ey dilediğini yokedip dilediğini vareden! Ey kitapların en büyüğünü kendi nezdinde tutan! Bizi ecellerimiz gelinceye kadar doğru yoldan ayırma, günahattan ırak kıl! Ayaklarımızı senin yolunda sabit kıl! Sevmediğin şeyleri bize sevdirmeme, sevdiğin şeyleri bize sevdire. Bizi razı olduğun yerlerde kullan! İçimizi temizle. Bizi sevginle doyur, bize yet! Bizim yardımcımız ol! Allah'ım! dostlarına, seçtiğin, arındırdığın iyi kullarına verdiğin şeyi bize de ver!

Allah'ım! Ölüm günümüzü bizim için bir bayram günü eyle! Sevinelim, coşalım, sana yakın olduğumuz için huzurla dolalım o gün! Ey Rab! O günü pişmanlık, kaygı ve dövünme günü eyleme bize! Ey Rab! Bizi kabirlerimizden neşe, sükun, huzur ve gözyaşlınlığı ile kaldır ve dirilt! Kabirlerimizi, cennet bahçelerinden bir bahçe, senin rahmetin ve cömertliğinin tezahür ettiği güzel mekânlardan bir mekân eyle! Orada bizi dehşetten, kaygıdan ve tüm korkulardan uzak, rahat ve mutmain kullarından eyle!

Ey gelmesi hak olan, kuşku götürmeyen bir günde insanları toplayan yüce Rab! Bizi o gün korkudan uzak, senin himayene girmiş kurtulan kullarından eyle!

Bizi Muhammed'in zümresinde, onun takipçileri arasında

- (1) Burada Peygamber'e salat sözkonusudur. Ve Kur'an'da geçtiği üzere (Bkz: Ahzab, 56) Allah ve melekleri de Rasûlullah'a salat ve selam ederler. Salat eğer Allah'a isnad edilirse, rahmet, ikram ve yüceltme anlamına gelir (Bkz: Cürcanî, Tâ'rifât, s.134) (Çev.).
- (2) Rıdvan'ın, cenneteki görevli meleklerin reisi olduğu Malik'in de cehennemdeki görevlilerin reisi olduğu rivayet edilir. (Çev.)

haşret! O Peygamber ki, onu sen seçtin ve izin vererek dostlarına şefaatçi kıldın!

Ey bizi sorgulayacak olan! Ey tek sığınağımız! Bizim hesabımızı kolaylaştır. Bizi süratle cennetine koyduğun şanslı kullarından eyle! Bize amel defterimizi sağdan ver, Sirat'tan şimşek gibi geçir. Terazimizin sevap yanını ağır bastır! Cehennem alevinin horultusunu, ıslığını ve sıcaklığını bize gösterme! Bizi peygamberler, şiddiklar, şehitler ve salihler ile yanyana cennete koy! Ah... Onlar ne güzel dost... Bizi atalarımız, baba ve analarımız çocuklarımız ve tüm soyumuzla o kutsadığın güzelim cennette buluştur! Kadın-erkek bütün dost ve kardeşlerimize umduklarından daha çoğunu ver.

Ya Rab! Senin yolunda cihad eden kullarına yardım et! Yöneteni ve yönetilenleri ıslah et! Ya ilâhî! İdareyi ele alan kullarına adalet, rahmet ve olgunluk ver! Ey Rabbimiz, müslümanlara akıl ve bilinç ver, birbiriyle çarpışan iki keskin ve acımasız kılıç eyleme bizi... Birbirimizle dost kıl bizi... Bizim tek koruyucumuz, dostumuz sensin.

Ey Rabbimiz! Bizi aziz kıl, rezil etme, ayaklar altına alma! Ey Rabbimiz sana daha güzel itaat etmemizi sağlayacak dünya işlerinde ve en büyük hedefimiz, tutkumuz olan âhiret işlerinde bize yardım et! İki tarafı da topla bizde! Ya Rab bu iki tarafın toplanıp dengeye varılması ancak senin yardımınla olur.

Ey Rabbimiz! Bize sevdiğin kullarına verdiği Allah sevgisi ver! Ey melekût âleminin sahibi! Ey tüm kâinatın sahibi, ey her şeye gücü yeten!.. Bizi tüm hallerimizde tüm zamanlarımızda gönül huzurundan, güçlü imandan mahrum etme! Sana inanan kadın erkek bütün kullarına yardım et! Ey sesleri işiten, ey gizlileri duyan, ey gökleri tutan, ey mülkün sahibi. Kulun arınmış ve seçilmiş Muhammed'e onun Ehl-i Beyti'ne ve tüm inanmışlara rahmet ve esenlik ver!

Ey cömertler cömerdi! Ey merhametlilerin en merhametlisi! Dualarımızı kabul et, sana lâyık olduğu şekliyle bize muamele et!"

Cafer b. Muhammed, Muhammed b. Abdullah'tan, o da Cüneyd'den şu duâyı naklediyor:

"Ey zikredenleri bilen, ey ariflerin irfan kaynağı, ey salih amel peşine düşenleri amaçlarına ulaştıran! Senin iznin olmadan kim

kime şefaât edebilir ki?! Senin verdiğin hayat olmadan, senin rahmetin ve fazlın olmadan hangi âbid seni anabilir ki?'

Cüneyd'in Ölümüne Dâir Bazı Menkıbeler

Cüneyd'in ölümüne dair birçok menkıbe anlatılır. Onlardan birkaçını alalım.

Abdülmün'im b. Ömer, Ebu Said b. el-Arabî'den, o da Ebu Bekir el-Attar'dan naklediyor:

Bazı arkadaşlarla beraber ölüm ânı yaklaşmış olan **Ebu'l-Kâsım Cüneyd'i** ziyaret ettik. Oturmuş namaz kılıyordu. Secdeye vardığında ayağını katlarken acı duyduğu belli oluyordu. Artık zorlukla hareket ediyordu. Ayakları şişmişti. **Besâma** adlı bir arkadaş orada bulunuyor, Cüneyd'in artık son anlarda ayağını uzattığını görüyordu. **Besâma** şöyle diyor:

"Ebu'l-Kâsım'ın ayakları iyice şişmişti. 'Ne bu hâl ey Ebu'l-Kâsım?' diye sordum. Cüneyd; 'Bu, Allah'ın nimetidir. Allah en büyüktür' dedi. Cüneyd namazını bitirince Ebu Muhammed el-Cerîrî kaygıyla:

'Ey Ebu'l-Kâsım! Biraz dinlensen, şöyle uzansan...' dedi. Cüneyd;

'Ey Ebu Muhammed! Bu vakit bir nimet vaktidir. Allahü ekber' dedi. Biraz sonra ruhunu teslim etmişti"(1).

İsmail b. Nüceyd anlatıyor:

Ebu'l-Abbâs b. Atâ can çekişen Cüneyd'in yanına geldi. Selâm verdi. Cüneyd'in ağzı kırırdıyordu. Selâmı almadı. Biraz sonra selâmı aldı ve güçlkle konuşarak şöyle dedi:

"Beni mazur gör. Hentüz virdimi tamamlamamışım".

Bu sözleri söyledikten sonra yüzünü kibleye çevirdi, tekbir getirdi ve ruhunu teslim etti.

Ebu Muhammed el-Hârîrî anlatıyor:

Vefat ânı yaklaştığı günlerde Cüneyd'in başımdaydım. O gün Cuma'ydı. Cüneyd *Kur'ân* okuyordu;

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 281.

"Kendini yorma ey Ebu'l-Kasım!" dedim.

"Ey Ebu Muhammed! Kur'an'a bugünden daha çok muhtaç olacağım bir gün var mı?" dedi.

Cüneyd, Hasan b. Arefe'den hadis almıştır.

Cüneyd, Hasan b. Arefe'den, o Muhammed b. Kesir el-Kûffî'den, o Amr b. Kays el-Meleî'den, o Atıyye'den, o Ebu Said el-Hudrî'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Mü'minin ferasetinden korkunuz. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar"⁽¹⁾.

Rasûlullah (s.a) böyle buyurduktan sonra şu âyeti okudu:

"İşte bunda düşünen ferasetli kimseler için ibretler vardır"⁽²⁾.

Ebu Bekir el-Hatib bu hadis dışında **Cüneyd'den** gelen başka bir hadis olmadığını söyler.

Cüneyd daha yirmi yaşındayken **Ebu Sevr'in** fıkıh halkasında ders vermiş, fikhî görüşlerini bildirmiştir.

Cüneyd Hicrî 298 yılının Şevval ayında bir cumartesi günü vefat etti. Onu **Ebu Muhammed el-Harîrî** yıkadı, oğlu cenaze namazını kıldırdı. O gün cenazeye katılanların altmışbin kişi olduğu söylenir.

Rüyaya Giren Cüneyd'in Cevabı

Cafer el-Huldî yazdığı kitapta şöyle der:

Rüyamda Cüneyd'i gördüm.

"Allah sana nasıl davrandı?" diye sordum.

"Tüm işaretler uçtu, ibareler kayboldu, ilimler tükendi, her şey bitti. Bize sadece seher vakti kıldığımız iki rekât namazın faydası dokundu" dedi⁽³⁾.

Allah hepsine rahmet eylesin.

(1) Sünen-i Tirmizî, No: 3127.

(2) Hicr, 75.

(3) İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, c. 2, s. 274.

EBU ALİ EL-MŪSŪHÎ (R.H)

Adı Hasan'dır. Künyesi Ebu Ali'dir.

Cüneyd anlatıyor:

Bir gün Hasan el-MŪsŪhî'ye "ens"den⁽¹⁾ bahsettim. Bana şöyle dedi:

"Ens de ne? Gökkubbenin altında herkes ölse yine de yabancı-
lık ve gurbet çekmezdim"⁽²⁾.

Cüneyd, Ebu'l-Abbâs b. Mesrûk, Ebu Muhammed el-Mu-
gâzilî ve Ebu Muhammed el-Harîrî anlatıyor:

Hasan el-MŪsŪhî'den duyduk. Şöyle diyordu:

"Soğuktan ve sıcaktan korunmak için mescidde yatardım. Bir
keresinde mescidin tavanından yanıbaşıma bir huri indi. 'Kimsin
ne yaparsın?' diye sorduğumda; 'Ben (cennette) senin gibi devamlı
mescidlere misafir' dedi".

Hasan el-MŪsŪhî, Bıçr-i Hâfî'den hadis almıştır. O, Seriyy
es-Sakatî'nin dostları arasında en değer verilenlerdendi.⁽³⁾

AHMED B. İBRAHİM B. EYYUB EL-MŪSŪHÎ- (R.H)⁽⁴⁾

Bu zâtın da künyesi Ebu Ali'dir. Seriyy es-Sakatî'nin dostla-
rından olan bu zât Hasan el-MŪsŪhî'den hadis rivayetinde bulun-
muştur.

Muhammed b. el-Hüseyin es-Sülemî'nin bildirdiğine göre
Ahmed b. İbrahim, Bağdat'ın şeyhlerinden, dervişlerinden ve bü-
yük zâtlarından ilim almıştır.

(1) Ens: E-N-S kökünden, dostluk, birliktelik, alışkanlık demektir. Yalnızlık, yabancılık ve
gurbetin zıddıdır. (Çev.)

(2) Ebu Ali Ebedî Dost'a, Allah'a işaret ediyor. (Çev.)

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 322.

(4) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 275.

Cafer el-Havvas anlatıyor:

Ahmed b. İbrahim el-Müsûhî, takunya, uzun elbise (rida) ve gömlekle hacca giderdi. Yanına, içine Şam elması koyduğu bir kavanozdan başka hiçbir şey almazdı. Bağdad'dan Mekke'ye kadar bu elmayı köklardı. **Ahmed**, erdemli insanlardandı. Allah rahmet eylesin.

SEMNÛN B. HAMZA (R.H)

Künyesi **Ebu'l-Kâsım**'dır. Basra asıllıdır, fakat Bağdat'a yerleşmiştir⁽¹⁾.

Ebu Ahmed el-Mugâzilî'nin naklettiğine göre **Semnun** bir günde beşyüz rekât namaz kılmayı vird haline getirmişti.

Half b. el-Hasan el-Abbâdî, **Semnûn**'dan naklediyor:

"Kulun Hakka ulaşmasındaki ilk merhale, nefsinin terketmesidir. Kulun Hak Teâlâ'yı terketmesindeki ilk âlâmet de nefsine yâpışmasıdır".

Semnûn'un Yalvarışları, Güzel Beyitleri

Ebu't-Tayyib el-Akkî anlatıyor:

Bana nakledilene göre **Semnûn** Dicle kenarında oturuyor ve elindeki dal parçasını dizine vuruyormuş. Neredeyse eti parçalanacak haldeyken şu şiiri söylüyormuş:

*"Bir kalbim vardı,
Onunla yaşırdım.
Tersine döndü⁽²⁾, onu kaybettim!
Ey Rab! Geri ver onu bana,
Daraldı göğsüm ararken bittim!*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 276.

(2) Kalb; dönmek, çevrilmek, değişmek, yüzüstü olmak mânâlarına gelir. K-L-B kökünden gelmektedir. İnsan kalbi düşünce, his ve sezi merkezi olması münasebetiyle sürekli değiştiği, farklı yönlere meylettği için "KALB" ismini almıştır. Beyitteki "takallüb" de "kalb" ile aynı köktendir. (Çev.)

*Ey yalvaranların imdadına koşan,
Bende bir damla hayat varsa
Yetiş, yetiş, yetiştir beni sana!"*

Muhammed b. Hamdân anlatıyor:

Semnûn'u gördüm. Başını yün cübbesinin altından çıkardı, derinden bir nefes aldı ve şöyle dedi:

*"Gönlümü yaralı bıraktım,
Ziyaret edilecek bir hasta gibi.
Uykumu parçaladım
Yatak bana haram şimdî".*

Ebu Bekir el-Vâsîî anlatıyor:

Semnûn bir gün; "Ya Rab! Bana takdir ettiğin her şeye razıyım!" dedi. Bunun üzerine hasta oldu, ondört gün küçük abdestini yapamadı. Acısından kumda çarpınan yılan gibi çarpınıyor, kıvranıyordu. Nihayet hastalığı geçti. Rahatlayan Semnûn "Ey Rab! Sana tevbe ediyorum" dedi⁽¹⁾.

Semnûn, manevî bir mürşid olarak çok seviliyordu. Ali b. Ahmed b. Cafer, İbni Firâs'ın Semnûn'a yazdığı şu şiiri naklediyor:

*"Sizin sevginizden önce boştu gönlüm,
Herkes gibi oynar eğlenirdi.
Kalbim sizi tanıyınca
Hemen cevap verdi,
Avlunuzdan ayrılmaz oldu.
Ayrılık belâsına düşeyim yalancıysam eğer,
Dünyada mutlu oluyorsam eğer senin gayrınla!
Oysa hiçbir ülkede yok sen gözümden irakken
Gözümü yumuşatan, ağartan, ağlatan beni!"⁽²⁾*

(1) İmam Şa'rânî'nin *Tabakât*'inde ve *Hilye*'de bu olay anlatıldıktan sonra şöyle denir: "Semnûn kendi verdiği sözü tutmadığı, hâline razı olmadığı ve kıvrandığı için kendine 'Kezzab' (yalancı) adını vermiştir". Bkz: *Hilye*, c.10. s. 310, Semnûn mad; *Tabakât* (Şa'rânî), Semnûn Havvas mad. 1. cilt (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 310.

*İster uğra bana istersen uğrama,
Kalbim senden başka kimseyle barışmaz ki".*

Semnûn, kendi nefsi için şöyle derdi:

*"Kalbimi dünya zevklerinden arıtmaya çalıştım,
Oysa sen ve kalp ayrı şeyler değilsiniz!
Uyku ile uyanıklık arasında
bakıştı gözler,
Seni kirpikle gözbebeği arasında gördüm"(1).*

Ebu'l-Kâsım el-Hâşimî anlatıyor:

Üzerimde cübbe ve elbise olduğu halde Beyt-i Makdis civarında geziyordum. Hava çok soğuktu, kar yağıyordu. Ötede sahrada iki parça beze sarılmış yürüten bir genç gördüm;

"Ey kardeş! Gel de şu elbiseleri giyin, seni donmaktan korur!" dedim. Delikanlı uzaktan;

"Ey kardeş!" diye seslenince onun **Semnûn** olduğunu gördüm. Şu beyti okudu:

*"O yüce Rabbin huzurunda olmayı
Düşlemek bile beni rahatlatıyor.
Onun himayesinde olan biri,
Hediye lokma alabilir mi?"*

Bir gün **Semnûn**'a tasavvuftan sordular.

O da tasavvufu şöyle tarif etti:

"Tasavvuf, hiçbir şeye sahip olmaman ve hiç kimsenin de sana sahip olmamasıdır".

Semnûn; **Seriyy es-Sakatî**, **Ebu Ahmed el-Kalansî**, **Muhammed b. Ali el-Kassab** ve daha birçok meşhur âbid ile dost olmuş büyük bir dervişti.

(1) Nefis ile kalbin önce ayrılığı sonra da ayrı bile olsalar çok yakın şeyler olduğu vurgulanıyor. (Çev.)

Onun hadis isnad edip etmediğini bilmiyoruz. Cüneyd'den sonra vefat ettiğini biliyoruz⁽¹⁾. Allah rahmet eylesin.

İBRAHİM B. SA'D (R.H)

Künyesi Ebu İshak'tır. Bağdad asıllıdır. Sonradan Şam'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin'in bildirdiğine göre Ebu İshak, Hz. Hasan (r.a)'ın soyundan gelmektedir. Bağdat'ta şerif ve zahid diye tanınan bu zât, Ebu'l-Haris el-Evlâşî'nin hocasıdır⁽²⁾.

İbrahim b. Sa'd kerametleri ile çevresindekileri şaşırtmış bir zât idi. Bazıları onun denizde yürüdüğünü, seccadeyi suya yayıp üzerinde namaz kıldığını ve buna benzer birçok kerametini nakle-der⁽³⁾.

EBU NASR EL-MUHİB (R.H)

Ebu'l-Hasan b. Muksim der ki:

Ebu Nasr el-Muhib, cömert, fedakâr, sağlam karakterli ve hayâ sahibi bir insandı⁽⁴⁾.

Ebu'l-Abbâs b. Mesruk anlatıyor:

Ebu Nasr el-Muhib ile beraber Kerh şehrine girdik. Ebu Nasr'ın sırtında kıymetli bir giysi vardı. Karşımıza bir dilenci çıktı;

"*Muhammed (s.a) size şefa'atçi olsun*" diye duâlar etti. Ebu Nasr, giysisini ikiye böldü, yarısını dilenciye verdi. İki adım yürüdükten sonra:

"*Bu az*" dedi⁽⁵⁾ ve giysisinin öteki parçasını da dilenciye verdi.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c. 2, s. 276.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 278.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 156.

(4) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c. 10, s. 347.

(5) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 271.

AHMED B. İSA EL-HARRÂZ (R.H)

Künyesi Ebu Said'dir. Babasının adı İsa'dır. Zünnun Mısırlı ve Seriiyy es-Sakatî ile sohbet etti. Biğr-i Haff ve daha birçoklarıyla da arkadaşlık etmiştir. Ebu Said kendi zamanındaki velilerin önderi sayılırdı. O devirde fenâ ve bekâ ilminden ilk bahsedenin Ebu Said olduğu söylenir⁽¹⁾.

Cüneyd der ki:

"Allah Teâlâ'dan Ebu Said el-Harraz'ın yaşadığı hakikati isteseydik mutlaka mahvolurduk".

Marifetin İki Kaynağı, Belânın Turnusol Kağıdı Oluşu, Sırf Allah'a Adanmak, Salihlerin İç Halleri ve İlim-Hikmet-Marifet İlişmesine Dâir

Abbas b. Ahmed er-Remlî, Ebu Said el-Harraz'dan naklediyor:

"Marifet, kalplere iki yönden geliyor: Cömertlik kaynağından ve sürekli gayretten".

Ahmed b. Muhammed ez-Ziyadî, Ebu Said el-Harraz'dan naklediyor:

"Sağlık ve selamet, iyi ve sabırlı olan ile günahkâr olanı örter, aynı kefeye koyar. Ama belâ gelince o zaman kimin salih kul, kimin de günahkâr olduğu ortaya çıkar"⁽²⁾.

Ebu Bekir ed-Dekkak, Ahmed b. İsa Ebu Said'den naklediyor:

"Eşyayı tamamen veda edercesine terkedin ki, ileride beklediğiniz ve yöneldiğiniz (ilâhî) sevgiye kalben hazır olarak varasınız! Bir kimse bir şeyi tam ve usulünce terketmezse hiç şüphe olmasın, ân gelecek yine ona dönecektir. Zira o şahısta hâlâ o şeyin izi vardır. İleride karşılaşmak istediğiniz haller vardır ki, eskiden yaptıklarınız bu halleri yaşamanıza engel olabilir".

(1) İmam Şa'rânî, *Tabakât*, c.1, Ayrıca, *Hilye*, c. 10, s. 246.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 282.

İbnü'l-Kâtib, Ebu Said el-Harraz'dan naklediyor:

Allah Teâlâ evliya kullarının ruhlarından kendisine erişmeleri ve zikri ilâhî'den yoğun bir zevk almaları hususunda çabuk davranmalarını diler. Onların yaşadıkları güzel hayat ve salih amelleri dolayısıyla hemen nimete ve cennete varmalarını ister. Onlara her şeyden bir pay ayırmıştır. Onların bedenleri diğer canlılar gibi yaşasa da ruhları Allah sevgisinde eriyen Rabbâni ruhlardır. Onların iki dilleri vardır. Bâtın dili, zâhir dili. Bâtın dili, Yüce Yaradan'ın tüm evrendeki ibda gücünü anlatır, onları ibrete davet eder. Zâhir dili ise, onlara yaratıkları öğretir. Bâtın dili, onların Rabba yalvarış halindeki ruhlarının dilidir. Zâhir dili ise bedenlerini konuşturan dildir⁽¹⁾.

Ebu Bekir ed-Dekkak anlatıyor:

Ebu Said el-Harraz bir keresinde hafif bir uykuya dalmış ve kalkınca şunları söylemişti:

"Bu kısa uykuda içime doğanları yazın. Allah Teâlâ ilmi, bilinmesi ve tanınması için bir belge yaptı. Hikmeti, insanlar birbirleriyle kardeşçe yaşasın ve dost olsunlar diye nezdinden ilâhî bir rahmet olarak indirdi. İlim insanı Allah'a götüren bir kanıttır. Marifet (öz bilgisi) insanı Allah'a davet eder. İlimle bilinen şeylere ulaşılır. Marifetle irfani şeylere, tecrübelerle varılır. İlim, öğrenmekle elde edilir. Marifet ilâhî sevgiyi tanımakla... Marifet, Hak Teâlâ'yı tanımak için gereklidir. İlim ise yaratılanları tanımak için gereklidir. İkinci dereceden faydalar bu esas tanımlardan sonra gelir"⁽²⁾.

Zâhire Aykırı Olan Bâtını Yorumların Bâtıllığına, Tevbenin Vuslatta İlk Basamak Oluşuna ve Nefsin Suyu Benzetilişine Dâir

Ebu'l-Fadl et-Tûsî, Gulam ed-Dekkak'tan, o Ebu Said es-Sekra'dan o da Ebu Said el-Harrâz'dan naklediyor:

"Zâhire aykırı olan tüm bâtını (yorumlar) bâtıldır".

Muhammed b. Ali el-Kettâni Ebu Said el-Harraz'dan naklediyor:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 2, s. 247.

(2) A.y.

"İlahî bilgi ile tanışan âriflerin garip ilimleri yükledikleri, ilginç haber ve olaylarla dolu dağarcıkları vardır. Bunlardan bahsederken ebediyet dilini kullanırlar, ezeliyet yorumunu yaparlar"⁽¹⁾.

Ebu'l-Hasan er-Remlî ile Ebu Bekir el-Kettânî naklediyor:

Ebu Said el-Harraz'a sorduk;

"Bize Allah'a ulaşmanın ilk basamaklarından bahseder misin?" diye.

Ebu Said:

"İlk basamak tevbedir" dedi. Sonra tevbenin kabulü için gerekli şartları saydı ve şöyle devam etti:

"Tevbeden havf (korku) mertebesine, oradan recâ (ümit)'ya, oradan sâlihîn (salih kullar) mertebesine, oradan müridîn (ilâhî sevgiyi arayanlar) mertebesine, oradan mütiîn (sadece Allah'a boyun eğenler) mertebesine, oradan muhibbîn (Allah sevgisine kapılanlar) mertebesine, oradan müştâkîn (özlemle Allah'a kavuşmak isteyenler) mertebesine, oradan evliya (Allah dostları) makamına, oradan da mukarrabîn (Allah'ın kendisine yakınlaştırdığı yüce kullar) makamına geçilir.

O yüce insanlar daima Allah'a yakın olmak isterler. Ondan uzak olmaya dayanamazlar. İnecekleri Adn Cennetleri'nin sahibine bakabilmeleri için kalpleri nurlandırılmıştır. Onlar evliyâdır, asfiyâdır, mukarrebîn'dir. Artık iyilik için çaba harcayanlar da onlar gibi çalışmalıdırlar".

Ebu'l-Hasan er-Râzî, Ebu Said el-Harraz'dan naklediyor:

"Allah dışında kaybettiğin her şeyi basit ve önemsiz saymalısın. Allah'ın rızası dışında kazandığın tüm şans ve nimetleri az saymalısın".⁽²⁾

Ebu Said el-Harraz, nefsi şöyle tarif ederdi:

"Nefis, durgun bir su gibidir... Dıştan bakılınca pâktır. Ama biraz karıştırılınca bulanır ve altındaki kirler üste çıkar. İşte nefis böyledir. Nefis, denenmekle hangi mertebede olduğunu belli eder"⁽³⁾.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 248.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c. 10, s. 249.

(3) İmam Şa'rânî, *Tabakât*, c.1. s.336.

Musa (a.s)'nın Korunması, Ebu Said'in Rüyasında Oğlundan Nasihat Alması, Sûfi'nin Elbisesi, Allah'a En Uzak Olanın Özelliği ve Asıl Delinin Kim Olduğuna Dâir

Ebu Said, Rab Teâlâ'nın tecellisi sonucu parçalanmış dağ karşısındaki Musa'nın durumuna değinirken şöyle diyor:

"O esnada Allah (c.c) Musâ'yı korumuştur. Yoksa, o da dağ gibi parçalanırdı".

Ebu Said'in iyi huylu salih bir oğlu vardı. Eceli geldi, vefat etti. Aradan birkaç gün geçince Ebu Said, oğlunu rüyasında gördü:

"Evladım, bana bir öğüt ver!" dedi. Çocuk da şöyle dedi:

"Hak Teâlâ ile arana bir gömlek dahi sokma!".

Ebu Said bu rüyadan sonra ölümüne değin 30 yıl boyunca hiç gömlek giymedi.⁽¹⁾

Ebu Said ibadet ve zühde önem verenlere şu tavsiyeleri yaptı:

"Sûfi ince giymelidir. Mümkün olduğu kadar yalnızlığı dost edinmeli, kendisini şüpheli işlerden uzak tutmalıdır. Çok zor durumda olmadığı sürece hiç kimseden bir şey istememelidir. Dünya-lık için ona buna el açmamalıdır".

Ebu Said şöyle derdi:

"İnsanların Allah'a en uzak olanı, Allah'a yakın olduğunu ve Rab Teâlâ hususunda marifet sahibi olduğunu söyleyendir. Onun bu iddiaları Allah katında onun en sevimsiz kişilerden biri olduğunu gösterir". ⁽²⁾

Ebu Said Harraz anlatıyor:

Bir gün sokağa çıktım. Yolda kalabalığın bir deli etrafında kümelendiğini gördüm. Deli kaçmaya çalışıyor, onlar da kovalıyordu. Deli kızıp onlara dönünce bu sefer onlar kaçmaya başlıyordu. Ben de yaklaştım;

"Dur ey deli!" dedim. Adam dönüp baktı,

(1) İmam Şa'rânî, *Tabakat*, c.1, s.366.

(2) İmam Şa'rânî, *a.g.e*, c.1, s.387.

"Deli kime derler biliyor musun?" dedi.

"Hayır... Bilmiyorum!" dedim. Şaşkın bakışlarına adam şu cevabı verdi;

"Deli, attığı hiçbir adımda Allah'ı anmayandır!"⁽¹⁾

Ebu Sâid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Ebu Said, Abdullah b. İbrahim el-Gıfârî'den ve İbrahim b. Beşşar'dan hadis almıştır.⁽²⁾

Ebu Said'in Eserleri

Ebu Said Ahmed b. İsa el-Harraz, Abdullah b. İbrahim el-Gıfârî'den, o Câbir b. Süleym'den, o Yahya b. Said'den, o Muhammed b. İbrahim'den, o da Hz. Aişe'den naklediyor:

"Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu :⁽³⁾

"Kötü ahlâk, uğursuzluktur. Sizin en şerhileriniz, huyca en kaba ve en kötü olanlarınızdır".

Ebu Said Ahmed b. İsa el-Harraz Kitabü's-Sirr adlı eserini Bağdad'da yazdı. Kitabın gördüğü tepkiler üzerine önce Buha-ra'ya oradan da Kahire'ye göçmüştür. Zünnun el-Misrî ve Cüneyd ile orada tanışmıştır. Ebu Said'in ölüm tarihi bazı kaynaklarda Hicrî 279 bazılarında 286'dır.⁽⁴⁾

Ebu Said el-Harraz'ın başlıca eserleri şunlardır :

1. Kitabü's-Sıdk,
2. Kitabü's-Sıfat,
3. Kitabü'd-Diyâ,
4. Kitabü'l-Keşfi ve'l-Beyân,
5. Kitabü'l-Ferağ,
6. Kitabü'l-Hakâik,

(1) İmam Şa'rânî, *Tabakât*, c. 1, s. 368.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 282.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 249.

(4) Bkz. *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 283, Ayrıca Fuâd Sezgin, *Târîhü't-Türâsi'l Arabî*, c. 1, Bölüm 4, *el-Akide ve't-Tasavvuf*, s. 646.

7. *Kitabü Mi'yâri't-Tasavvuf ve Mâhiyetühü.*

EBU'L-HÜSEYİN EN-NÛRÎ (R.H)

Bağdatlı Ebu'l-Hüseyin b. Muhammed en-Nûrî, zamanının en meşhur zâhidlerindendi. Cüneyd onu övmüş, Hatib-i Bağdâdî, tasavvufun inceliklerini bilme konusunda Ebu'l-Hüseyin'i çağın en büyük yorumcusu kabul etmiştir. Zındıklık ile suçlanan bir tasavvuf zümresinin sorgulanmasından sonra Ebul-Hüseyin de hapse atılmış, daha sonra suçsuzluğu ortaya çıkmıştır.⁽¹⁾

İbnü'l-Cevzî Ebu'l-Hüseyin'in aslen Horasan taraflarından Herat ile Merv arasında Bağşun kasabasından geldiğini, bu yüzden de "İbnü'l-Bağavî" diye de bilindiğini naklediyor.⁽²⁾

Ebu Ahmed el-Mugâzilî diyor ki:

"Ömrüm boyunca Ebu'l-Hüseyin kadar zühde ve ibadete düşkün başka birini görmedim".

Ebu Ahmed'in bu sözü üzerine;

"Peki Cüneyd de mi onun kadar âbid değil?"

diye soruldu. O da;

"Hayır, Cüneyd dahi onun kadar olamaz"

cevabını verdi.

Ebu Cafer el-Fergânî anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyin en-Nûrî yirmi sene boyunca her gün evinden aldığı iki ekmekle yola çıkar, çarşıya gider, bu ekmekleri fakirlere verir, oradan da mescide girerdi. İkinci defa pazara çıkıncaya kadar namaz kılardı. İkinci çıkışında arkadaşları onun evde yemek yediğini sanırlardı. Oysa o hep oruçlu olurdu.

Ebu Ömer el-Enmâtî anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyin Ahmed en-Nûrî hastalanınca, Cüneyd ona bir kese dirhem gönderdi. Ziyaretine gelince Ahmed keseyi iade et-

(1) Fuad Sezgin, *Târîhü't-Türâsi'l Arabî*, c.1, s.134.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 283.

ti. Daha sonra Cüneyd hasta oldu. Ahmed en-Nûrî hemen dostunun ziyaretine koştu, elini başına koydu ve Cüneyd iyileşti. Bu olaydan sonra Ahmed Cüneyd'e şöyle dedi:

"Kardeşlerini ziyaret ettiğin zaman onlara böyle bir iyilikte bulunarak zarif davran"⁽¹⁾.

Hilyetü'l-Evliyâ'da Ebu'l-Hüseyin'in, Ahmed b. Ebî'l-Havâri ile görüştüğü, Seriiy es-Sakatînin dostlarından olduğu rivayet edilir. İmam Şa'rânî de onun Muhammed Kessab ve Cüneyd-i Bağdâdî ile aynı sohbet meclislerinde bulunduğunu naklediyor.

Ebu Said el-Arabî, Ebu'l-Hüseyin Ahmed en-Nûrî'nin sorguya çekilmesinden, çektiği acılardan ve Gulâm el-Halil tarafından hesaba çekildiği günlerdeki halinden bahsederken şöyle der:

"Ebu'l-Hüseyin Rakka'da insanlardan uzak ve tek başına uzun bir müddet kaldı. Oradan Bağdat'a döndüğünde tüm dostlarını, sohbet meclislerini ve arkadaşlarını kaybetmişti. İyice zayıfladığı, gözleri artık göremez, ayakları yürüyemez hale geldiği için eskisi gibi vaaz edemiyordu"⁽²⁾.

Ebu'l-Hüseyin'in Hüzünü

Muhammed b. Ahmed Ebî Süfyan ile Muhammed b. Ali el-Kahtabî anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyin en-Nûrî sûfî idi. Hac dışında bazı Mekke dönüşü seyahatlerinde kelâm ilmine dair konuşmalar yapmıştır. Onu Bağdat'ın üst taraflarında karşıladık⁽³⁾. Yüzünde bir hüznü vardı. Merakla:

"Ey Ebu'l-Hüseyin! İçteki hüznü dışa vurur. Yüzün neden böyledir?" diye sorduk. Şöyle cevap verdi:

"Hayır, hayır. Allah Teâlâ dostlarının kalplerinden tüm dertleri ve ağırlıkları kaldıracaktır". Sonra da şu beyitleri okudu:

*"Beni vatanımdan etti,
Gördüğün gibi
Fakirliğimde müzmin oldum.*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 284.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 250.

(3) Sürgün dönüşü olmalı. (Çev.).

*Ben yitince çıkar,
Ben yiterim o çıkınca
Ona uydum ama
O bana uyunca aykırı oldum.
Ya görme hiçbir şeyi
Ya da beni gör' dedi".*

Ebu'l-Hüseyin'in Ahmed en-Nûrî'nin, Gulam el-Halil Sorgulamasındaki Tavrı ve Sözleri

Ömer el-Bennâ, Gulam el-Halil sorgulamasında Ebu'l-Hüseyin'in başına gelenleri anlatıyor:

Sûfiler zındıklık ile damgalandı. Halife onların yakalanmasını emretti. Tutulanlar arasında Ebu'l Hüseyin de vardı. Halife'nin huzuruna çıkarıldılar. Boynu vurulması için celladın önüne süratle atılan Ebu'l-Hüseyin'e sordular:

"Arkadaşlarının hepsinin önüne geçip ölüme koşmanın mânâsı nedir ki?"

Ebu'l-Hüseyin:

"Onların hayatlarını kendi hayatıma tercih ediyorum!" dedi.

Onun bu sözleriyle birden sesler kesildi. Cellat ve oradaki sorgulayıcılar durdular. Onun bu cesareti ve sözleri Halife'ye bildirildi. Halife durumu o zamanın baş hakimi olan (Kâdi'l-Kudât) İsmail b. İshak'a havale etti. Ebu'l-Hüseyin Ahmed en-Nûrî başkadının huzuruna çıkarıldı. İsmail ona ibadet, tahâret ve namaz hakkında sorular sordu. Ebu'l-Hüseyin sorulara tek tek cevap verdikten sonra şöyle bir konuşma yaptı:

"Allah'ın kulları içinde O'nunla işiten, O'nunla gören, O'nunla gezen, O'nunla cevap veren, O'nunla yiyen, O'nunla giyinen salih insanlar vardır!"

Başhakim İsmail, Ebu'l-Hüseyin'i dinlerken ağlamaya başladı. Hüngür hüngür ağlıyordu. Sonra kalktı, halifenin huzuruna çıktı ve şöyle dedi:

"Eğer bu insanlar zındık ise, yeryüzünde Allah'ı birleyen hiç-

bir mümin yoktur".

Daha sonra halife hapsedilen dervişleri serbest bıraktı⁽¹⁾.

Ahmed en-Nûrî'nin Merhameti ve Nefsini Terbiye Edişi

Cafer b.Zübeyr el-Hâşimî anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî bir gün yıkanmak için suya girdi. Öteden bir hırsız geldi, Nûrî'nin elbiselerini çaldı. Nûrî suyun ortasında elbisesiz kalmıştı. Fazla beklemedi, hırsız biraz sonra döndü, elbiseleri aldığı yere bıraktı. **Ebu'l-Hüseyn** bir elbiselere baktı, bir de hırsızın işlemeyen sağ eline. Sonra;

"Ya Rab! Bu adam elbiselerimi geri getirdi. Onun kolunu iyileştir!" diye duâ etti. Allah, adamın koluna can verdi, kol felçten kurtuldu.

Ebu'l-Ferec el-Versânî, Ali b. Abdurrahim'den naklediyor:

Bir gün **Ahmed en-Nûrî'nin** yanına geldim. Ayakları kütük gibi şişmişti. Niçin şiştiğini sordum. Sebebinin anlattı:

"Nefsım benden hurma istedi. Ona karşı mücadele ettiysem de pek aldırmadı. Pazara çıktım, hurma satın aldım. Yiyince nefsim şöyle dedim: 'Kalk bakalım, namaz kılacaksın! Bu teklifimi kabul etmeyince ben de; 'Allah için söz veriyorum, kırk gün hiç oturmayaçağım' diye yemin ettim. Hâlâ da oturmuş değilim".

Ahmed en-Nûrî, Cüneyd ve Şiblî'nin Hastalık Geldiği Zaman Okudukları Beyitler

Fâris el-Cemmal anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî hastalandı. O sıralarda **Cüneyd** de hastalandı. **Cüneyd** hastalığı esnasında **Vecd** (ilâhî sevgiye dair şahsi deneyimler)den bahsetti. Ama **Nûrî** sustu.

Oradakiler **Nûrî'ye**;

"Arkadaşın Cüneyd gibi sen de vecdden bahsetseydin ya?" dediler. **Nurî** şu cevabı verdi:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 252.

"Bir imtihana girelim de, hemen şikâyetçi mi olalım?"

Daha sonra şu beyitleri okudu:

*"Eğer hastalığa lâıysam,
Sen de şükredilmeye lâıysın ey Rab!
Bilirim! Sen kalmazsın
Hastalığa 'Bekle biraz!' diyen kalpte".*

Onun bu sözleri ve beyitleri Cüneyd'e nakledildi. Cüneyd de şöyle dedi:

"Biz Allah Teâlâ'dan şikâyetçi değiliz. Fakat onun içimizde fişkırttığı kudret pınarının bendini açmayı murad etmiştik".

Daha sonra da şu beyitleri okudu:

*"Evet, senden daha aydınlık yoktur,
Çünkü her şey senden alır ışığını.
Sen ey kalbimin arkadaşı
Aydınlık olmaya en lâıık sensin!
Niyetim ve içim tümümden bir parçaysa eğer,
Niçin senden şüphe edeyim ki?"*

Cüneyd'in sözleri ve beyitleri Şiblî'ye ulaştınca o da şu beyitleri okudu:

*"Acılarım, imtihanım, derdim sendendir,
Ama aldırmam belâlarıma!
Ey beni hastalıktan şıfaya kavuşturan!
Ben tümüyle günah yumağı olsam da,
Tüm zamanlara yayıldı pişmanlığım,
Sana döndüm,
Seni tanıdığımдан beri.
Yakınlığın uzaklığın gibi
Uzaklığınsa yakınlığın,*

*Ne zaman rahatlayacağım
Ne zaman alacaksın beni?*(1)*

Ahmed en-Nûrî'nin, Ruhi Arınma Peşinde Olanlara On Altın Öğüdü

Şimdi Ebu'l-Hüseyin en-Nûrî'nin arkadaşlarına verdiği on öğüdü anlatalım.

Ebu Muhammed el-Murteîş, Ebu'l-Hüseyin en-Nurî'nin arkadaşlarına nasihatta bulunarak şöyle dediğini naklediyor:

"On şey var ki, mutlaka aklından çıkmaması gerekir!

1. Şeriat bilgisinin sınırlarını aşacak şekilde Allah ile bir beraberliğinin olduğunu iddia eden birini görürsen sakın ona yaklaşma,

2. Haram sınırlarını aşarak karşı cinsin arasına giren, onlara düşüp kalkan hayâsızlara yaklaşma,

3. Baş olmak sevdasıyla tutuşan ve övülmekle huzur bulan adama yaklaşma! Onunla sıkı fıkı olma, o sana yakınlaşmayı dene-se bile sen ona prim verme,

4. Dünya sevgisine yeniden kapılan dervişe, açlıktan ölsen bile yaklaşma, o sana dost olmayı denese de, sen ona dost olma! Çünkü onun dostluğu ve yakınlığı kırk sabah kalbini karartacak, seni pişman edecektir,

5. İlimle gururlanan ve kendini hiçbir şeye muhtaç saymayan birini gördüğünde, cahil olduğu için ona güvenme,

6. Huyları ve yaşam biçimiyle hiç uyuşmadığı halde kendinde özel haller vuku bulduğunu, ermiş, veli ve ya yüce insan olduğunu iddia eden adama kuşkuyla bak! İnancı konusunda ona güvenme,

7. Nefsinin tüm hallerine razı olan, kendinden tümüyle memnun olan ve zamanını en huzurlu zaman sayan adamı görürsen, bil ki o aldanmıştır, kendini kandırmıştır! Ondaki kesinlikle sakın, yoksa sen de sahte mutluluk hastalığına yakalanırsın.

8. Şarkı dinleyen ve lükse iyiden iyiye meyleden müriden ha-

(1) Ebu Nuaym, Hüyetü'l-Evliyâ, c.10, s.252.

yır umma,

9. Zikir ve semâ ânında mecliste bulunmayan dervişe güven-me! Şunu iyi bil ki, o dervişte semânın gayreti ve hevesi azaldığı için, bereketinden kendini mahrum etmektedir,

10. Dostları, kardeşleri ve meclisdaşları ile gönlü mutmain olup; içinde yaşadığı durumu, huyca ve yaratılışça mükemmele ulaştığının göstergesi zanneden birini görürsen, bu adamın akılsız ve dinde gevşek olduğuna inanabilirsin!⁽¹⁾

Ahmed en-Nûri'nin Tasavvufî Beyitleri ve Ona Niçin Nûrî "Aydın" Dendiğine Dâir

Osman b. Muhammed el-Osmânî, Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed er-Râzî'den, o da Ahmed en-Nûrî'den şu şiiri naklediyor:

"İçimdeki sırlar neredeyse kendini tutamayacaktı,
Sen, adını veremediğim bir sevinci bana lâayık görünce
Senden gelen sır benim içime seslendi
Ama hep tetikte durdu, hep gözetledi
Kimseye söylemeden bir sırrı taşımanın,
Sürûru olur mu, tadı kalır mı ki?
Sır sırra bakıyor, sır sırrın içinde
Hak beni gözetliyor, sırrımı saklıyayım diye.
Sır geliyor benden alıyor her şeyi
Hak geliyor beni zengin ediyor
Hak sırrımı besliyor⁽²⁾.

Ebu'l-Hüseyn el-Kannâd anlatıyor:

Ahmed en-Nûrî'ye çocukluğum sırasında şöyle yazdım:

"Eğer tüm varlığın kusuru
kaybolacaksa nurda,

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 253.

(2) A.y.

*İki vücuddan hangisi iyi
söyle bana!*"

Ahmed, şu beyitle bana cevap verdi:

*"Eğer anlatılamaz olanda
yokolacaksan,
Senin halin, senin vaktin
benim nezdimde hayrete şayan!"*⁽¹⁾.

Ebu'l-Hüseyn Ahmed en-Nûrî simâca aydınlık biriydi. Yüzü nur gibi parlıyordu. Herkes onu görmek için koşuyordu. Bir arkadaş şöyle diyor:

"Ahmed en-Nûrî Sûniziyye mescidine geldiği zaman simâsı orayı aydınlatırdı. Zaten ona Nûrî (nurlu, aydınlık) denmesi de bu yüzdendir"⁽²⁾.

Ahmed'in Hadis Aldığı Kimseler, Bir Hadisi ve İki Eseri

Ahmed en-Nûrî, **Seriyy es-Sakatî'den**, o **Maruf el-Kerhî'den**, o **İbni's-Semmak'tan**, o **Sevrî'den**, o **A'meş'ten**, o **Enes'ten**, o da **Rasûlullah (s.a.)'dan** naklediyor:

"Kim, müslüman kardeşinin ihtiyacını giderirse ömrü boyunca Allah'a hizmet etmiş gibi sevap kazanır"⁽³⁾.

Ebu'l-Hüseyn, Cüneyd'den önce Hicrî 295 yılında vefat etmiştir⁽⁴⁾.

Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî'nin "Makâmütü'l-Kulûb" adlı bir eseri ile muhtelif sözlerinin yorumlandığı **"Şerhü Kelâmihi"** adlı bir kitaptan bahsedilir.⁽⁵⁾

Allah rahmet eylesin.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 254.

(2) İmam Şa'rânî, *Tabakât*, c.1. s. 341.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.255.

(4) Fuad Sezgin, *Târîhu'l-Türâsi'l Arabî*, c.1, Bölüm: 43. el-Akâid ve't-Tasavvuf, s.136.

(5) Fuad Sezgin, *a.g.e.*, c.1. Bölüm:4, s.136.

AMR B. OSMAN EL-MEKKÎ (R.H)

Ebu Bekir el-Kanâdilî naklediyor:

Amr b. Osman şöyle derdi;

"Şahsiyetli olmak, arkadaşların yaptıkları küçük hataları görmezden gelmektir".

"İlim kumandandır. Korku rehberdir. Nefis bunların arasında hilekârca davranır. Ondan sakın! İlim ile onu gözet, korku ile onu yönet ki dileğine kavuşabilesin"⁽¹⁾.

Amr'ın künyesi **Ebu Abdullah**'tır. **Cüneyd**'in sohbetlerine katılmış, ona intisab etmiştir. **Ebu Abdullah Naci** ve **Ebu Said el-Harraz** ile de görüştü. **Amr** etkileyici bir konuşma üslubuna sahipti. Vaazlarında devamlı hadis okurdu. Özellikle **İmam Buhârî**'nin naklettiği hadisleri sohbet mevzuu yapardı.⁽²⁾

Soyu itibariyle Mekkeli olan bu zât Bağdatta yaşamış ve sûfilîğe dair birkaç kitap telif etmiştir. **Amr** aynı zamanda Fıkıh ve Usûlü Fıkıh ilimlerinde de otorite sayılırdı. Hele Usûlü Fıkıh konusunda daha da derinleşmişti.

Onun hayatına dair anlatılanların çoğu **Abdullah b. Muhammed b. Cafer** yoluyla gelmiştir⁽³⁾. Eserleri ya günümüze ulaşmış, ya da başka isimlerle gelmiştir.

Tevbe İçin Mazeret Aranmayacağına, Nefsi Murâkabeye, ve Allah'a Hakkıyla İnanmaya Dâir

Amr b. Osman'ın güzel sözlerinden:

"Tevbe için ille de bir mazeret aranmamalıdır. Tüm günahkârlara tevbe gereklidir. Yaptıkları ister büyük ister küçük günahlardan olsun".

"Allah'ın yüceliğini anlama hususunda kalbine bir vehim doğmasın! Onu bildiğin, gördüğün bir güzellik ile kıyaslama! Onu bir insan gibi düşünme! Aklına ne tür bir şekil gelirse gelsin, hata etti-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 284.

(2) İmam Şa'rânî, *Tubakât*, c.1, s. 350.

(3) Fuâd Sezgin, *Târihü'l-Turâsi'l Arabî*, c. 1, Bölüm 4, s. 136.

gini bil! Zira Rabbimiz insan zihninin düşünebileceği tüm şekillerden münezzehtir. O, yücelerin yücesidir".⁽¹⁾

Hilyetü'l-Evliyâ'da Amr b. Osman el-Mekkî'den bahsedilirken birçok beldeyi gezdiği, salih insanlara dost olduğu ve kalbe şifa veren bir dile sahip olduğu bildirilir.

Ebu Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Cafer anlatıyor:

Ebu Abdullah Amr b. Osman el-Mekkî, kendisine sorulan bir konuyu şöyle cevaplamıştı:

"Kendi halini ve hangi makamda olduğunu araştıracaksan aklınla dengeyi ara ve nefsine tatbik et. Başına gelen iyi, kötü, boş ve yararlı birçok şey aklından biraz yüz çevirmenle seni makamından edebilir. Bunların hepsi mazerettir. Kalbine tehlikeli düşünceler geldiğinde, efendine (Allah'a) ait içinde bir şaşkınlık uyandığında derhal Allah'a sığın! Zira kendi nefsinde vahdâniyeti, kudreti ve rablğına kesin inandığın Allah Teâlâ sana fayda vermeye de kâdirdir, zarar vermeye de...

Ondan başka tutan, serbest bırakan, fayda ve zarar veren, yardım eden, koruyan ve destek olan hiç kimse yoktur. Allah tektir, O'nun yarattığı şu yeryüzünde, göklerde ve tüm evrende ona bir eş, ortak ve benzer bulamazsın.

Allah hiçbir şeye benzemez. O'nun eşi yoktur, dengi yoktur. İçine doğan hiçbir resim, hayâl ve belli belirsiz çizgiler Allah'a benzemez. Onu hakkıyla takdir edenler bilmedikleri şey hakkında ileri geri laf etmezler. Bu yüzden o yüce insanlar; rusuh, rabbâniyet ve derin iman sıfatları ile övülmüşlerdir.

"İlimde derinleşenler (rusuh sahibi olanlar) 'Ona iman ettik, her şey Rabbimiz katından'derler. Bu inceliği ancak akıl sahipleri düşünüp anlar".⁽²⁾ Bakın ne diyor melekler:

"Melekler; 'Ya Rab! Seni yakışık almayan sıfatlardan tenzih ederiz! Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz âlim ve hakim olan sensin' dediler".⁽³⁾

İşte Allah'ın kendisine yakın kıldığı melekler dâhi Ahsenü'l-

(1) İmam Şa'rânî, *Tebakât*, c.1. s.351.

(2) Âl-i İmran, 7.

(3) Bakara, 32.

Halikîn olan Allah'ı sınırlayamamış, onun keyfiyeti hakkında hiçbir şey diyememişlerdir".

Allah'ın Çağrısına Cevap Vermek, Hareketleri Rıza-ı İlâhiye Uygun Düzenlemek, Şükrün Kalpteki Sırrı ve Amr'ın Kendini Durgun Suya Benzetmesi

Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer, Amr b. Osman'dan naklediyor:

"Allah Teâlâ imtihanı, seçim için bir aracı kıldı. Çağrısına cevap verenleri iyiler zümresine kattı. Göklerde ve yerde rahmetini her türlü hayrın anahtarı yapmıştır. Allah'ın kulları içerisinde seçtiği dostları vardır. Onlar Allah'ın çağrısına cevap vermiş, Allah da onların çağrısına cevap vermiştir:

"Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü'ne uyun. Ve bilin ki, Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer. Mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız". (1)

İşte o insanlar, Allah'ın çağrısına cevap vererek en güzel hayatı istediler".

Ebu Muhammed Abdullah, Amr b. Osman el-Mekkî'den naklediyor:

Allah'ın kalplerini tertemiz kıldığı kullar, Allah'ın gösterdiği doğru yol üzerindedirler. Onların kalpleri Allah'a nazar eder. Allah da onların bâtınlarına nazar eder. Her an Rabbin onları murakabe ettiğini bilirler. Oturuşlarını, kalkışlarını ve tüm hareketlerini istekle, sevgiyle Allah'ın rızasını hedefleyerek yaparlar. Onlar Rab Teâlâ'nın şu âyetlerini iyi anlamışlardır:

"Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir". (2)

"Sen hiçbir işte bulunmazsın, Kur'an'dan bir şey okumazsın ve siz hiçbir iş yapmazsınız ki ona daldığınız zaman biz üstünüzde şahit olmayalım. Çünkü ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak ve (gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta bulunmasın". (3)

(1) Enfal, 24.

(2) Nisa, 1.

(3) Yunus, 61.

Ebu Muhammed, Amr b. Osman'dan naklediyor:

"Şükürün kalpteki sınırı, nimete sevinmenin dışından başlar. Şükretmek nimete sevinmekle aynı şey değildir"⁽¹⁾.

Osman b. Sehl anlatıyor:

Amr b. Osman el-Mekkî'nin yanına geldim. Ölüm hastalığındaydı.

"Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordum.

"Su gibi durgunum. Ne kalmayı ne de göçmeyi istemeyen durgun su gibi!" dedi.

Amr'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Amr, Yunus b. Abdü'l-Alâ'dan, Rebi b. Süleyman'dan ve daha birçoklarından hadis dinlemiştir⁽²⁾.

Amr, Ebu Abdullah es-Sâcî'yi överek şöyle derdi:

"Sohbet, görüş ve ilim bakımından Ebu Abdullah es-Sâcî kadar bana faydası dokunan başka birini bilmiyorum".

Hilye'de Amr b. Osman'ın birçok ilim dalında nasipdar olduğu ve senetleriyle birlikte hadis mecmuaları tertip ettiği bildirilir.

Amr b. Osman, Yunus b. Abdü'l-Alâ'dan, o İbni Uyeyne'den, o İbni Aclan'dan, o babasından, o Ebu Hüreyre'den, o da Rasûlullah'tan naklediyor:

"Güçlü mümin zayıf müminden hayırlıdır. Hayır üzere ol ve sana fayda verecek şeyi elde etmede hırslı davran. Aciz olma! Eğer bir şeyi kaçırsan; böyle oldu, kader böyle istedi' de! Sakın; 'keşke böyle yapmasaydım, keşke şöyle olsaydı' deyip üzülme! Zira 'keşke' şeytan işini açan anahtardır".⁽³⁾

Amr Bağdat'ta 297 H. yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin⁽⁴⁾.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 296.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfve*, c. 2, s. 285.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.296.

(4) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 285.

RÜVEYM B. AHMED (R.H)

İsminin İbni Muhammed b. Ruveym b. Yezîd olduğu da söylenir. Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Şeybanoğullarındandır⁽¹⁾.

Ruveym, zekî, oturaklı, sağlam görüşlü, güvenilir ve açık konuşan bir zât idi. O, *Kur'ân* ilmine vakıf, onun mânâsını derinden anlayan, ibadetini sağlam temellere dayanarak (bidatsiz) yapan salih bir insandı. Dedesi, Leys b. Sa'd ile İsmail b. Yahya et-Temimî'den hadis rivayet eden Ruveym b. Yezîd el-Mukrî'dir⁽²⁾.

Dervişliğin Usûlü, Nefse Karşı Güçlü Olmak, İhlas, Sabır, Gönül Zenginliği ve Hem İlimsiz Hem de Amelsiz Oluşun Tam Bir İlâhî İntikam Olduğuna Dâir

İbnü'l-Heykel el-Hâşimî, Ruveym'den naklediyor:

"Dervişliğin bir usulü, kurallar bütünü vardır. Fakir insan halini belli etmemeli, kimselere söylememeli, hatta kıskançlık derecesinde gizlemelidir kendini. Kim fakirliğini açar, herkese duyurur ve bu konuda müsrif davranırsa o fukara ehlinde değildir. Onun şerefi, kerameti ve erdemi de sözkonusu edilemez".

Muhammed b. İbrahim, Ruveym b. Ahmed'den naklediyor:

"Yirmi seneden beri yemeği karşımda görmedikçe açlığın aklıma dahi gelmediğini söyleyebilirim".

Cafer el-Huldî, Ruveym b. Ahmed'den naklediyor:

"İhlas, yaptığın işi büyük görmemendir. Fütüvvet; hata yapan kardeşini ayıplamaman ve sonunda onlara özür dileyecek herhangi bir davranışta bulunmamandır".

"Sabır, boş şikâyetleri bırakmaktır, rıza imtihanlara alışmaktır, tevekkül araçlara güvenmemektir".

Ahmed b. Fâris, Ruveym'den naklediyor:

"Gönül zenginliği ve tasavvuf; insanın ruhundan gelen bir ça-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 285.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 296.

badır. Eğer böyle değilsen sülûlik masallarıyla kendini avutma". (1)

Hüseyin b. Harun, Ruveyym b. Ahmed'den naklediyor:

"Allah Teâlâ sana konuşma ve hareket kabiliyeti verdikten sonra senden konuşma yeteneğini alır ve sadece hareket (fiil, amel) yeteneğini bırakırsa aldırma! Zirâ bu hal; bir nimettir aslında. Eğer senden hareketi alır ve konuşmayı sana bırakırsa, kendine ağ-la! Çünkü bu hal, bir felakettir. Ama hem konuşma hem de hareketi senden alırsa şunu iyi bil ki bu bir cezadır, intikamdır".

Ruveyym, Yezid b. Sinân el-Basrî'den hadis rivayet etmiştir.

Ruveyym Bağdat'ta 303 yılında vefat etti.

Allah rahmet eylesin(2).

EBU ABDULLAH B. EL-CELLÂ (R.H)

İsmi Ahmed b. Yahya'dır. Ebu Abdullah, künyesidir. Bağ-dat asıllıdır. Daha sonra Şam'a göçüp Ramle'ye yerleşti. Zünnûn el-Misrî, Ebu Turâb ve kendi babası Yahya el-Cellâ'nın sohbet-lerine katıldı. Tasavvuf tâifesinin önde gelen isimlerinden olan Ebu Abdullah'ın Şam'da bir benzeri yoktu. Ebu Abdullah nük-terleri ve güzel sözleri ile de meşhurdur(3).

Allah'a Hediye Edilen Çocuk, Nefsi Reklam Ederek Yük-selenin Aldanmışlığı, Sevgiden Önce Tevbenin Gereği ve Sa-dece Hakla Meşgul Olmaya Dâir

Ebu Ömer ed-Dimeşki anlatıyor:

Ebu Abdullah b. Cellâ bize şunları anlattı;

Anne ve babama bir gün şöyle dedim:

"Beni Allah için hibe etmenizi istiyorum! Salın beni!"

Onlar da:

"Tamam! Seni Allah için hibe ettik!" deyince bir müddet ka-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 286.

(2) A.y.

(3) A.y.

yıplara karıştım. Günler sonra yağmurlu, fırtınalı bir gece evin kapısını çaldım.

"Kim o?" dediler.

"Çocuğunuz!" dedim.

"Bizim bir çocuğumuz vardı ama, onu Allah için hibe ettik! Biz Arab'ız, hibe ettiğimizi (hediyemizi) geri almayız!" dediler.

Kapı bana bir daha açılmadı⁽¹⁾.

Ebu Ömer ed-Dimeşki, Ebu Abdullah'tan naklediyor:

"Kim nefesine dayanarak, kendini yücelterek bir mertebeye gelse, muhakkak düşecektir! Kim Allah tarafından bir mertebeye getirilirse, ona olan güvenini koruması şartıyla orada kalır, düşmez!"

Ebu Abdullah'a sevgiden bahsedilince şöyle derdi:

"Bana ne sevgiden? Ben asıl tevbeği öğrenmek istiyorum!"

Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Ebu Abdullah'dan naklediyor:

"Kimin derdi ve gayreti yaratıklar âleminde daha yüce olanla ilgiliyse o, evreni yaratana varacaktır. Kim de Hak Teâlâ dışındaki bir şeyle uğraşırsa, Hakk'ı kaybedecektir. Çünkü Hakk, kendisi ile bir ortağın bulunmasına izin vermez!"

Zühd, İbadet, Tevhidin Tasavvufî Anlamı ve Hak Âşığı'nın Özelliğine Dâir

Ebu Nuaym babasından, o da bazı arkadaşlarından naklediyor:

Ebu Abdullah b. el-Cellâ şöyle derdi:

"İnsan sürekli, her şeyin künhüne vakıf olacağı anahtar bir şey ihtiyacı duyar. Övülmek ve yerilmek bir kulun gözünde eşitse, işte zahid odur. Allah'ın emirlerini (Ferâid) tam vaktinde yerine getiren kul âbidir. Kim, tüm hareket, fiil ve oluşların Allah'tan geldiğine inanıyorsa, ona muvahhid denir"⁽²⁾.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 314.

(2) Bu, tasavvufî anlamda muvahhidir. (Çev.)

Ahmed b. Ali anlatıyor:

Ebu Abdullah b. el-Cellâ'ya Hakk'tan soruldu. O da şöyle dedi:

"Eğer Hakk bir ise, Hakk talibinin de zât itibarı ile vahdâni olması gerekir. Müridlerin çabaları Hakka varma uğrındadır. Onlar nefislerini bu yolda tükettiler (el-Fenâ). Arifler tüm gayretlerini Mevlâ'ya yöneltmişlerdir. Onlar Allah'tan başka hiçbir şeye iltifat etmezler".

İbnü'l-Cevzî, Ebu Abdullah b. el-Cellâ'dan hadis rivayeti gelmediğini bildiriyor.

Ebu Abdullah Hicrî 306 senesinde Receb ayının 12'sinde, cumartesi günü vefat etmiştir⁽¹⁾.

AHMED B. MUHAMMED B. ATÂ (R.H)

Künyesi Ebu'l-Abbas'tır.

Hasan b. Muhammed b. İsâ b. Hakan anlatıyor:

Ebu'l-Abbas b. Atâ gece ve gündüz iki saat uyurdu⁽²⁾.

Ebu'l-Abbas, Ebu Nuaym'ın tanıdığı; zarif, ilmiyle amel eden, temiz ve kâmil bir insandı. O, özlediği iyi insanların çektiği acılara katlanmak ve geldiği derecelere yükselmek istedi. Onun sözleri Hakk içindi, onun düsturu Kur'ân'dı⁽³⁾.

Kur'ân'ı Anlamaya Çalışarak Okumak, Rasûlün Sünnetine Sarılmak, Nefsi Yüceltmenin Kötülüğü ve Veli Kulun Dört Âlâmetine Dâir

Ebu'l-Hüseyin b. Hubeyş anlatıyor:

Ebu'l-Abbas belki de her gün bir hatim yapardı. Ramazan ayında gündüzünü ve gecesini hatimlerle geçirirdi.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c. 2, s. 286.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 287.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 303.

Ebu Cafer Muhammed b. Abdullah el-Fergânî anlatıyor:

Ebu'l-Abbas bana şöyle demişti:

"Ey Ebu Cafer! Ben senelerden beri her gün bir hatim yaparım. Ramazan ayında ise gece gündüz Kur'ân okur, günde üç hatim yaparım. Ama bir de benim özel bir hatmim var ki, ondört seneden beri bitiremedim".

Ebu'l-Abbas bu son sözleriyle Kur'ân'ı derinlemesine anlamaya çalışarak yaptığı hatimi kastediyor. İnce tefekkürle sürdürdüğü bu çaba vefatına kadar sürmüştür.

Ebu'l-Abbas şöyle derdi:

"Kim sünnet âdâbını kendine yol edinirse, Allah onun kalbini marifet nuruyla diri kılar. Allah'ın sevgilisi Muhammed (s.a)'in takipçisi olmaktan daha yüce bir makam yoktur. Onun tavsiyelerini, davranışlarını, huylarını bilmeli onun edebîyle edeplenmeliyiz".

Muhammed b. Ali b. Hubeyş anlatıyor:

Ebu'l-Abbas'a;

"Allah'ın en sevmediği şey nedir?" diye sorulunca şu cevabı verdi:

"Nefsi yüceltmek ve her şeyi kendinden bilmektir. Daha da beteri, onu tek hedef haline getirmektir".

Muhammed b. Ali, Ebu'l-Abbas'tan naklediyor:

Veli'nin alâmetleri dörttür:

1. Allah ile kendi arasındaki sırrı korumak,
2. Allah'ın emirlerine uyarak azalarını gûnahtan korumak,
3. Allah'ın yarattıklarının verdiği ezaya katlanmak,
4. Tüm yaratıklara, anlayışlarına göre hitab etmek, onları sevindirmek⁽¹⁾.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 287.

Kâbe Âyetinin Yorumu, Ârifin Kalbinin Besmeleyle Huzur Bulması, Hikmetli, İnsanları Bırakmamak ve Hak Teâlâ ile Müşâhede Etmeye Dâir

Ebu'l-Abbas Kur'an'ı yorumlama hususunda birçoklarını geçmiş biriydi. Cüneyd'in arkadaşı Muhammed b. Ali anlatıyor:

Ebu'l-Abbas;

"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabed) Mekke'deki Kâbe'dir"⁽¹⁾ âyetini okur ve şu yorumu yapardı:

"İbrahim'in makamı bu evdedir. Aynı şekilde İbrahim'in Rabbi tüm eserlerini ve nurunu kalbe bırakır. Kâbe'nin nasıl temelleri varsa, kalbin de öyle temelleri vardır. Kâbe'nin temelleri sağlam taşlardan kurulu, kalbin temelleri ise nur madenleriyle doludur".

Muhammed b. Ali anlatıyor:

Ebu'l-Abbas'a;

"Âriflerin kalpleri neyle huzur bulur?" diye soruldu.

Şu cevabı verdi:

"Bismillahirrahmânirrahîm! (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla). Çünkü Allah isminde bir heybet, Rahmân isminde yardım ve zafer, Rahîm isminde ise sevgi, merhamet ve aşk vardır. Ah!.. Bu isimlerin içine en güzel mânâları birbirinden ayrı olarak koyan Allah'ın şanı ne yücedir, o tüm yaratılmışlardan uzaktır. Hiçbir şeye benzemez".

Ebu Nuaym, babasından, o da Ebu'l-Abbas'tan naklediyor:

"Nefsin kalbine bakmıyorsa, hikmet sahibi nükteli insanların sohbetine katıl! Kim hikmet nuruyla aydınlanmak istiyorsa anlaşılı ve akıllı insanlara danışsın, onlarla dost olsun".

Ahmed b. Muhammed, Ebu'l-Abbas'tan naklediyor:

"Kim Hakkı hak ile müşâhede ederse, sebepler zinciri onun için ortadan kalkar".

(1) Âl-i İmrân, 96.

Zikredenlerle İlgili İki Âyetin Yorumu ve Ebu'l-Abbâs'ın Hadis Aldığı Kimseler

Ebu'l-Abbâs şu âyeti okudu:

"Onların yanları yataklarından kalkar. Korkuyla, umutla Rablerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar" (1).

Sonra şu yorumu yaptı:

"Yanları üzere yatanlar kısım kısımdır. Bazıları yataklarında yatarlar. Onlar nefislerine zulmederler. Allah'ın zikriyle uyandıklarından on kat sevap kazanırlar. Dünyası üzeri yatanlar da vardır. Onlar orta yolda olanlardır. Dünya uğraşısını bıraktıkları zaman Allah'tan af dilerler. Onlara yediyüz kat sevap verilir. Bir de kendi nefsinde yatanlar vardır. Bunlar Sâbıkîn (Önde gidenler) zümresinde olanlardır. Ne zaman nefsini gözlese ve sapkınlaştığına karar verse, kendini mahvolmuşlardan sayar. Hemen o anda kendi nefsinden kurtulmak için Allah'a yalvarır. İşte şu âyette bahsedilenler onlardır:

"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice sevindirici ve gözyadınlatıcı nimetler sakladığını hiç kimse bilemez" (2).

"Şunu iyi bilmeli ki; Allah'ın zikrinden doğan sevabı belirtmek; Allah'tan gafil kalmaktır, Allah'ı bilmemektir".

Ebu'l-Abbâs b. Atâ; Yusuf b. Musa el-Kattân'dan, Fadl b. Ziyâd'dan ve bu iki şahsın tabakasında bulunanlardan birçok hadis rivayet etmiştir (Fadl b. Ziyad, Ahmed b. Hanbel'in arkadaşlarıdır).

Ebu'l-Abbâs Hicrî 309 yılının Zilkâde ayında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin⁽³⁾.

(1) Secde, 16.

(2) Secde, 17.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 287.

EBU'L-HASAN ALİ B. MUHAMMED B. ZAHİD (R.H)⁽¹⁾

Künyesi Ebu'l-Hasan olan bu zât genelde İbni Beşşar olarak bilinir.

Maruf el-Kerhînin kardeşi Ebu Muhammed, İbni Beşşar'ın yanına geldi. Ebu Muhammed'in sırtında beyaz bir yün elbise vardı. İbni Beşşar şöyle dedi:

"Ey Ebu Muhammed! Cismini apak yünle kaplamışsın, kalbini de böyle yap ki beyaz üzerine beyaz giymiş olasın!"

Bir adam Ebu'l-Hasan b. Beşşar'a sordu:

"Allah'a nasıl varılır?" diye.

Ebu'l-Hasan şöyle cevap verdi:

"Kimse olmadığı zaman nasıl günah işliyorsun? İşte böyle zamanlarda Allah'a itaat eder, O'nun buyruklarına uyarsan, kalbine iyilik ve güzelliğin lâtif nuru girer! Allah'a böyle varılır".

İbni Beşşar şöyle derdi:

"Otuz seneden beri, beni özür dilemeye mecbur edecek hiçbir kelime söylemedim".

İbni Beşşar insanlara etkileyici vaazlar verir, sohbet meclisini açarken şöyle derdi:

"Sen, elbette bizim ne istediğimizi bilirsin!"

Bazıları onun bu sözüyle neyi kastettiğini sordu. O da şu cevabı verdi:

"O biliyor ki, ben ne dünyayı ne de âhireti istiyorum. Ben sadece O'nu istiyorum".

İbni Beşşar, Salih b. Ahmed b. Hanbel'den ve Ebu Bekir el-Mervezî'den hadis rivayet etmiştir. İbni Beşşar'ın apaçık karametleri olduğu, rivayet edilir.

İbni Beşşar Hicrî 313 senesinin Rebîulevvel ayında vefat etti.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safile*, c. 2, s. 288.

Mezarı Bağdat'ın batı yakasındadır.

Allah rahmet eylesin.

EBU MUHAMMED EL-HARÎRÎ (R.H)

İsmi Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin'dir. Künyesi Ebu Muhammed'dir. *Sıfatü's-Safve*'de el-Harîrî olarak geçen bu zât, *Hilyetü'l-Evliyâ*'da ve İmam Şa'rânî'nin *Tabakatı*nda el-Cerîrî diye geçer. Fakat biz doğru olanın el-Harîrî olduğunu sanıyoruz⁽¹⁾.

Abdullah er-Râzî, el-Harîrî'den naklediyor:

"Yirmi seneden beri yalnız kaldığımda bile ayağımı uzatarak oturmuş değilim. Çünkü Allah ile başbaşa kalındığında edep daha çok gereklidir".

Ali b. Abdullah anlatıyor:

Ebu Muhammed el-Harîrî 292 H. senesinde Mekke'de itikafa girmişti. Bu ibadeti esnasında ne uyumuş, ne ayaklarını uzatmış ne de doğru düzgün bir yemek yemiştir. Ebu Bekir el-Kinânî, onun bu halini şaşkınlıkla seyrederek bir gün sordu:

"Ey Ebu Muhammed! Böyle bir itikafa nasıl gücün yetiyor?"

el-Harîrî cevap verdi:

"Allah, içimin temizliğini bildi ve dışıma da yardım etti".

Allah'ın Affının Amellerimizle Değil O'nun Rahmetiyle Olması, Murâkabe, Nefse Yenilenin Hali, Hikmetin Hakkı ve Amelin Kuldânı Hiçbir Zaman Kalkmayacağına Dâir

Ebu'l-Hasan el-Fârisî, Ebu Muhammed el-Harîrî'den naklediyor:

"Kim yaptığı bir ameli, onu en yüce emele (Allah'a) ulaştıran bir araç sayarsa, yoldan çıkmıştır. Çünkü Peygamber (s.a) şöyle buyuruyor:

(1) Bkz. Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.347; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.228.

'Hiçbiriniz ameliyle kurtulacak sanmasın'⁽¹⁾.

Korkulan cezadan bile amelimizle kurtulamayacağımıza göre, arzu duyulana amelimizle kavuşacağımızı sanmak hiç de akıl kârı değildir. Kim sadece Allah'ın fazlına, rahmetine, bağışlayıcılığına ta içinden gelerek güvenirse işte onun Allah'a varması ümit edilir, mümkündür".

Muhammed b. Davud ed-Dîneverî, Ebu Muhammed el-Harîrî'den naklediyor:

"Bizim işimiz, her şeyiyle tek bir prensibe dayanmaktadır; o da kalbin sürekli murakabe halinde olması, zâhirimizde de ilmin kâim olmasıdır⁽²⁾. Allah'ın kelâmından kim tat almaz?"

İbni Nasır, Ebu Muhammed el-Harîrî'den naklediyor:

"Nefsine tam yenilmiş bir kimse fânî arzularının hakimiyeti altına girer. O, hevâ zindanında tutsaktır. Allah onun kalbine iyilik, güzellik ve hikmetin girmesini yasaklamıştır. Böyle bir kul, Allah'ın kelâmından tat alamaz. Ne kadar Kur'ân okusa, ne kadar Allah dese de, o bunları zevkle yapamaz"⁽³⁾.

Ebu Nuaym Hilye'sinde, Ebu Muhammed'i şöyle tanımlar:

"O nice ağır yükleri kaldırmış, nice zor geçitlerden geçmiştir. Hikmeti ehlinden başkasına vermez, kendini nimetten sayan denizlere yüz vermezdi".

Muhammed b. Hüseyin, Ebu Muhammed er-Râsî'den o da Ebu Muhammed el-Harîrî'den naklediyor:

Rüyamda biri şöyle diyordu bana: "Her şeyin Allah nezdinde bir hakkı vardır. Allah nezdindeki hakların en önemlisi de hikmet hakkıdır. Kim hikmeti ehil olmayanlara verirse Allah o adamdan hesap soracaktır".

Muhammed b. Mûsa, Ali b. Said'den, o da Ahmed b. Atâ'dan naklediyor:

(1) İmam Ahmed, *Müsned*, 2/235.

(2) Murâkabe; ister tek başına, ister insanlarla beraber, ister evde ister dışarda, tüm zaman ve mekânlarda Allah'ın bizi gördüğünü düşünmemizdir. Zahirimizde ilmin kâim olması; giyin, kuşam, davranış ve sosyal yaşantımızın tümünde şuurlu ve İslâm'a uygun bir hayat sürmemizdir. (Çev.)

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfve*, c. 2, s. 239.

Ebu Muhammed el-Harîrî'ye soruldu:

"Kuldan amelin ağırlığı ne zaman kalkar?"

Ebu Muhammed şu cevabı verdi:

"Hayır, amelden ayrılık yok! Amel hiç kalkmaz. Ama hafifleme olur".

Allah'ı En Çok Hatırlatan Üç Alâmet, Din, İman ve Bedenin Sıhhatı İçin Gerekli Üç Şey ve Ahmed ile Cüneyd Arasında Geçen Güzel Muamele

Ebu Muhammed şöyle derdi:

Allah'a en çok işaret eden şeyler üç tanedir:

1. Onun apaçık mülkü (kâinat),
2. Mülkündeki ahenk ve icra (tedbir),
3. Her şeye kâfi gelen, doyurucu sözü (Kelâm = Kur'ân).

Muhammed b. Musa, Ebu'l-Hüseyin el-Fârisî'den, o da Ebu Muhammed el-Cerîrî'den naklediyor:

Dinin kıvamı, imanın devamı ve bedenın sıhhati üç şeyden geçer:

1. İktifa (kâfi bulmak, yeterli görmek),
2. İttika (Allah'ın öğüdüne kulak vermek),
3. İhtima (korunmak, sakınmak).

Kim Allah'ı kendine kâfi bulur, ona yalvarırsa, içi tertemiz olur. Kim O'nun öğüdüne kulak verir, koyduğu yasaklardan kaçınırsa gidişatı düzelir. Kim de Allah'ın uygun görmediği şeylerden sakınırsa, kendisi ile barışır, tabiatı güzelleşir.

İktifa'nın meyvesi, marifet nurudur.

İttika'nın neticesi, güzel ahlaktır.

İhtima'nın amacı da mutedil bir tabiata sahip olmaktır⁽¹⁾.

Harîrî hadis rivayetinde bulunmuştur. Cüneyd'in ashâbı

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 349.

arasında bulunan Harîrî, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin sohbetlerine de katılmıştır. ⁽¹⁾

İmam Şa'rânî, *Tabakât*'ında Ahmed el-Harîrî'den şu menkıbeyi nakleder:

Mekke'den döndüğümde, manevî babam **Cüneyd-i Bağdâdî**'nin yanına gittim. Onu bulamadım. Sonra kaldığım mescide döndüm. Biliyordum ki geldiğimi duyunca bana gelecek ve yorulacak... Oysa onun yorulmasına gönlüm razı olmazdı. Ertesi gün sabah namazını kılariken bir de baktım ki arkamda namaz kılıyor. Bana hoş geldin demek için gelmiş. Buraya kadar gelip yorulması beni üzdü;

"*Seni buraya kadar yormayayım diye dün senin ziyaretine gittim*" dedim. Şu cevabı verdi:

"*O ziyaretin senin faziletine delildir. Buraya gelmem de senin hakkındır*". ⁽²⁾

Harîrî, Hicrî 311 yılında vefat etti ⁽³⁾. Allah rahmet eylesin.

BÜNAN B. MUHAMMED (R.H)

Künyesi **Ebu'l-Hasen**'dir. Ash Vâsıt'tandır. Daha sonra Bağdat'a yerleşti. Hadis derslerine orada katıldı. Fakat daha sonra Mısır'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. **Ebu'l-Hasen**, Mısır emîri **İbni Tulun**'a öğüt vermiş, ama Kadı **Ebu Ubeydullah** onu kıskanmış ve emîrin içine ona karşı fesat ateşi salmıştır. Hapse atılan **Ebu'l-Hasen** aslanların önüne atılınca Kadı **Ebu Ubeydullah**'a bedduâ eder. **İbni Tulun** da kadıyı hapseder ve daha önce **Ebu'l-Hasen**'e vurulan kamçı sayısı kadar hapiste tutar onu ⁽⁴⁾.

Aslanın Ağzında Fakihlerin İhtilafını Düşünmek, Mazlumun Bedduası ve Bünan'ın Gurbet Hissiyle Dolmasından Ötürü Uyarılışı

Bünan, nüktedan ve cesur biriydi.

(1) **İbnü'l-Cevzî**, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.289.

(2) **İmam Şa'rânî**, *Tabakât*, c.1, s.378.

(3) **İbnü'l-Cevzî**, a.g.e, c. 2, s. 289.

(4) **Ebu Nuaym**, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 324.

Muhammed b. Hüseyin, Hüseyin b. Ahmed er-Râzi'den, o da Ebu Ali er-Ruzbârî'den naklediyor:

Mısır'a girişimin sebebi Bünan'ın hikâyesidir. Bünan, İbni Tulun'a birçok konuda tavsiyelerde bulunmuş, onu uyarmıştı. Ama İbni Tulun başka birinin kışkırtmasıyla Bünan'a kızdı ve onu aslanların önüne attı. Aslanlar Bünan'a yaklaştılar, kokladılar fakat ona bir şey yapmadılar. Bu son derece tehlikeli maceradan sıyrılıncaya ona sordular:

"Aslanlar seni koklarken içinden neler geçiyordu?"

Bünan şu cevabı verdi:

"Yırtıcı hayvanların salyası ve artığı hakkında fakihlerin düştüğü ihtilafları düşünüyordum"⁽¹⁾.

Kadı Ebu Ubeydullah, Bünan'ı hapse attırıp yedi kırbaça dövdürdüğünde şöyle bedduâ eder Bünan:

"Allah, her kırbacın için bir sene zindanda bıraksın seni!"

Gerçekten de daha sonra İbni Tulun bu kadıyı yedi sene zindanda tutacaktır.

Ebu Ali er-Ruzbânî, Bünan'dan naklediyor:

Tebük çölüne girdim. Birden yalnız kaldığımı hissettim. Celadetli bir ses geldi gaipten ve beni uyardı:

"Ahdi bozdun ha? Nasıl kendini yalnız ve garip hissedersin? Dostun her zaman yanında değil mi?" dedi.

Gerçek Özgürlük, Gerçek Kurtuluş, Allah'a Tam Güvenmek ve Hainin Korkaklığına Dâir

Zübeyr b. Abdulvahid Bünan'dan naklediyor:

"Eğer tamahkâr ve doymaz bir karaktere sahipse özgür sayılan biri dahi köledir! Asıl özgür, köle bile olsa gözü tok ve kanaatkâr olan kimsedir".

Hüseyin b. Abdullah, Bünan'dan naklediyor:

"Kendisine zarar veren şeyleri alıp, bunlarla mutlu olan kimse

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 290.

ne zaman felâh bulabilir ki?"

er-Rakiyy, Būnan'dan naklediyor:

"Eğer ibadetini sadece Allah rızası için yaparsan, o da sana yardım edecektir, senin eline güç verecektir. Öğüt verdiğinde insanlar karşında cephe alır, aralarına katılıp onlara yakınlaşmaya çalıştığında da seni yalnız bırakırlar. Sadece Allah'a güven! Sürekli sebep ve vesileleri görmek asıl müsebbib olan Allah'ı müşahade etmekten alıkoyar. Tüm sebepleri bırakmak, tâ gönülden gelerek vesileleri terketmek insanı erdemliler kervanına katar"⁽¹⁾.

Būnan diyor ki:

"Suçtan uzak olan cesurdur! Hainse korkak... Kötülük eden, kendini garip, yalnız, suçlu ve metruk hisseder".

Būnan'ın Bir Muhtacı Dûasıyla Sevindirmesi

Amr b. Muhammed b. Arak anlatıyor:

Bir adamın arkadaşından alacağı vardı. Bunun ne zaman ödeneceğini yazdığı senedi kaybetti. Alacağı gün yaklaşınca senedi aramaya kalktıysa da bulamadı Būnan'a geldi, duâsını istedi. Būnan adama şu cevabı verdi:

"Ben iyice yaşlanmış biriyim. Canım helva istiyor. Haydi git bana ağzına kadar dolu bir ritul (yarım kiloluk kese) tatlı getir, sana duâ edeyim".

Adam gitti, Būnan'ın dediği gibi tatlıyı aldı geldi. Kesenin ağzı kapalıydı. Būnan;

"Aç bakalım keseyi" deyince adam açtı. Bir de ne görsün!.. Aradığı senedi orada değil mi? "Bu benim senedim!" diye sevinçle bağırdı. Būnan gülümseyerek;

"Haydi, vesikayı al. Tatlıyı da götür çocuklarına yedirirsin!" dedi. Adam uzaklaştı.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eulyâ*, c. 10, s. 325.

Bünan'ın Hadis Aldığı Kimseler ve İki Hadisi

Bünan, Hasan b. Arefe'den, Humeyd b. Rabî'den, Hasan b. Muhammed ez-Za'ferânî'den ve Bekkar b. Kuteybe'den hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir⁽¹⁾.

Bünan, Mısır'daki Muammed b. Hakem'den (Hakem, Said b. Âsoğulları'ndandır), o Muhammed b. Haftan'dan, o Yahya b. Ebî Zâide'den, o Bünan'dan, o Kays'dan, o da Ebu Bekir'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a) Sa'd hakkında şöyle buyurmuştur.

"Allah'ım! Onun atıcılığını sağlam kıl ve duâsını kabul et".

Bünan, Ubeydullah b. Amr'dan, o Velid b. Müslim'den, o Evzâf'den, o da Yahya b. Ebî Kesîr'den naklediyor:

Ebu Bekir es-Sıddık bir hutbesinde şöyle dedi:

"Nerede güzel yüzlüler, gençliği ile övünen ve şımaranlar? Nerede Medâinliler? Nerede Medâin'i surlarla çevirip koruyanlar? Nerede o savaş meydanlarında zafere erişenler? Zaman onları öğüttü, yerin dibine geçirdi! Onlar kabirlerin karanlığında 'imdat, imdat!' diye bağırırlar şimdi".

Bünan Hicri 316 yılında Mısır'da vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU ALİ HÜSEYİN B. SALİH (R.H)⁽²⁾

Şâfiî mezhebinden meşhur bir fakih olan Ebu Ali, İbni Hayran olarak da bilinir. O fıkıh ile takvâyı kendinde toplamış, kendisine gelen kadılık teklifini kabul etmemiştir.

Ebu Abdullah Hüseyin b. Muhammed anlatıyor:

Muktedirbillah'ın veziri Ali b. İsa, kentin valisi konumundaki Nazuk'a; *"Şâfiî fakihî İbni Hayran'ı çağır"* emrini verdi. Niyeti onu başkadi yapmaktı. İbni Hayran teklifi kabul etmedi ve

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sıfve*, c. 2, s. 290.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 291.

evine gizlendi. Vali de kapıya kendi adamlarını dikti. Aradan on gün geçmesine rağmen içerden hiç ses çıkmadı. Askerler içeri bir şey girip çıkmasına izin vermiyorlardı. Ebu Ali, su ihtiyacını yanıbağındaki komşudan zorlukla temin edebiliyordu. Hadise vezirin kulağına ulaştı. Vezir zorla güzellik olmayacağını anlayınca muhâsaranın terkedilmesi emrini verdi. Meclisinde yeralan devlet erkânına ve halka şöyle dedi:

"Biz Şeyh Ebu Ali'ye başkadılık teklifini yaptığımızda sadece iyilik istemiştik. Memleketimizde bu teklifi kabul etmeyen bir adam vardı demek... Bunu öğrenmiş olduk".

Ebu Ali b. Hayran 320 yıllarında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

HAYR B. ABDULLAH EN-NESSAC (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Aslen, Rey şehrinin Sür kasabasından gelmektedir. Daha sonra Bağdat'a gelip yerleşmiştir.

Hayr, Bağdat'a yerleşince Ebu Hamza ve Seriyy es-Sakati ile dost oldu. Birçok kerameti dillere destan olmuştur. Seriyy'in derslerine katılan Hayr, Cüneyd-i Bağdâdi tarafından da büyük bir ilgi görmüştür. Cüneyd, Nessac hakkında; *"O, hepimizin iyisidir"* der⁽¹⁾. Nessac'ın evinde yaptığı sohbetler bereketini göstermiş, meşhur mutasavvıf Ebu Bekir Dulef b. Cafer eş-Şibli de (ö. 334 H.) burada tasavvufa intisab etmiştir.⁽²⁾

Sülemî, Fâris el-Bağdâdî'den yaptığı rivayette Hayr'ın asıl adının Muhammed b. İbrahim es-Samrî olduğunu, onun meclisinde günahlara tevbe edenler arasında İbrahim el-Havvas gibilerinin de bulunduğunu söylüyor⁽³⁾.

Hayr'ın Nessac Adını Almasının Sebebi

Cafer el-Huldî anlatıyor:

(1) Sülemî, *Tabakât*, s. 200.

(2) Süleyman Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdi*, s.48.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 291.

Hayr en-Nessac'a sordum:

"Nesc (örgücülük, kumaşçılık) *senin sanatın mıdır?*".

"Hayır!" dedi.

"Peki niçin Nessac (kumaşçı, örgücü) *adını aldın?*" dedim.

"Bir gün Allah'a söz verdim, bir daha taze hurma yemeyeceğim diye. Ama nefsimi yenildim, yarım ritil taze hurma aldım. Bir tanesini ağzıma atmıştım ki karşıdan bir adam geldi, bana; 'Ey Hayr! Ey şaşkın! Benden kaçtın ha?' dedi. Adamın Hayr isimli bir hizmetçisi vardı ve beni ona benzetmişti. Çevreme toplandı herkes ve; 'Bak, bak... Bu hakikaten *senin oğlun Hayr!*' demeye başladılar. Ağzım açık donakaldım. Hayretle etrafıma bakınırken; 'Acaba böyle bir cezaya niçin müstehak oldum?' diyordum. Hemen yaptığım işi hatırladım. Yemeyeceğim diye söz verdiğim halde hurma yemiştım! Adam beni tuttuğu gibi dükkânına götürdü. Orada daha birçok hizmetçi yün eğiriyor, elbise yapıyordu. Bana şöyle dedi adam:

"Ey kötü köle! Efendinden nasıl kaçarsın? Gir bakalım içeri! Daha önce yaptığın işi yap!". Kirbas denilen sert bir yün giysi örmek üzere oturdum. Ayağımı uzattım, işe koyuldum. Sanki işimi senelerden beri yapıyormuş gibi maharetliydim. Orada dört ay kaldım.

Bir gece kalktım. Duâ edip elimi yüzüme sürdüm. Sabah namazında secdeye vardığımda; "İlahî! Bir daha yaptığım hataya dönmeyeceğim..." diye yalvardım. Sabah olunca yüzüme baktım. Bendeki hâl gitmiş, adamın oğluna hiçbir benzerliğim kalmamıştı. Daha önceki sûretime döndüm, salıverildim.

Daha sonra Nessac ismi devam etti.⁽¹⁾ Allah'ın kendi eliyle yarattığı insanın, insan olmaktan daha büyük nesebi yoktur... Ama o günaha düşer.. Allah'ın tüm isimleri öğrettiği insandan daha âlim bir yaratık yok ama ilmi ona zerre kadar fayda vermeyebilir".

Allah Sevgisinden Mahrum Olmak, İnsanı Olgunlaştıracak Amel ve Hayr'ın Azrâil'e Söylediği Sözler

Ebu Bekir er-Râzî, Hayr en-Nessac'dan naklediyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 292.

"Allah'ın sevgisinden mahrum olmak korkusu, nefislerimizi uyanık tutan bir kamçıdır. Edepsizlik yayıldı, âdet oldu! Âzalar edebe riâyet etmezse, kalb gafil demektir, içimiz karanlık demektir".

"İnsanı en son, en derin gayelere ulaştıracak amel, kendi hatasını görebilmek, aczini ve zayıflığını itiraf edebilmektir"⁽¹⁾.

Ebu Nuaym Cüneyd'in yakın arkadaşı Ali b. Harun'dan, o da Hayr'ın ölümünde hazır bulunan bir çok ihvandan rivayet ediyor:

Hayr, akşam namazında birden bayıldı. Ayıldığında evin kapısına doğru baktı ve şöyle dedi:

"Dur! Allah affetsin seni! Sen de emir almış bir kulsun ben de... Emrolunduğun şeyi hemen yapmalısın. Ben de hiç kaçırmadan yapmalıyım. Beni biraz bırak da gideyim, ibadetimi yapayım. Sonra gel, sen de vazifeni yap!"

Hayr böyle sözler ettikten sonra su istedi, namaz için abdest aldı ve namazını kıldı. Sonra uzandı, gözleri dondu. Şehadet getirdi ve öldü. Allah rahmet eylesin... Arkadaşlarından biri onu rüyâda görmüş ve sormuş:

"Allah sana nasıl davrandı?" diye.

Hayr şöyle cevap vermiş:

"Bana bunu sorma... Ama şükürler olsun ki sizin pis kokan dünyanızdan ayrılmış rahatladım!"⁽²⁾.

Hayr en-Nessac çok uzun bir hayat yaşamıştır. Sıfatü's-Safve müellifi İbnü'l-Cevzi onun yüzyirmi sene yaşadığını ve Hicri 322 yılında vefat ettiğini söylüyor⁽³⁾.

EBU ALİ ER-RUZBÂRÎ (R.H)

Adı Ahmed b. Kâsım'dır. Sülemî böyle diyor. Hatîb ise adının Muhammed b. Ahmed olduğunu söyler. Hilve'de de adı Ah-

(1) İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Safve, c. 2, s. 294.

(2) Ebu Nuaym, Hilvetü'l-Evlâya, c. 10, s. 307.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c. 2, s. 293.

med b. Muhammed olarak geçmekte ve künyesinin Ebu Ali olduğu belirtilmektedir. Ebu Ali güzel konuşan, söylemek istediğini iyi ifade eden biriydi⁽¹⁾.

İbnü'l-Cevzî, Ebu Ali'nin aslen Bağdat'lı olduğunu, daha sonra Mısır'a göçüp, orada ilerleme kaydettiğini ve hadis ilminden nasibi olduğunu belirtiyor. Ebu Ali şöyle derdi:

"Hadisteki üstadım İbrahim el-Harbt idi. Fıkıhta Ebu'l-Abbas b. Süreyç, nahivde Sa'leb'dir. Tasavvuftaki önderim ise Cüneyd'dir"⁽²⁾.

İmam Şa'rânî, *Tabakât*'ında, Ebu Ali'nin hadiste hafız olduğunu Ahmed en-Nûrî ve Ebu Hamza gibi büyük mutasavvıfların, onun sohbetine katıldığını söylüyor.

Tasavvufî Bir Meffhum Olarak "İşaret" En Büyük Aldanış, Ebu Ali'nin Sadaka Dağıtırken Gösterdiği İncelik, Sabır ve Şükre Dâir

Ebu Ali kibar bir insandı. Tasavvufta irfânî derinliğe varmış biriydi. Sözleri herkesin sözlerine benzemezdi.

Muhammed b. Hüseyin, Abdullah b. Muhammed ed-Dîmeşkî'den naklediyor:

Ebu Ali er-Ruzbârî'ye soruldu:

"İşaret nedir?" diye.

Şöyle cevap verdi:

"İşaret, işaret olunandan (Allah'dan) doğan vecd hâlini ortaya çıkarmaktan ibarettir. Aslında işaret birçok illet (eksiklik)lerle doludur. Oysa illet, hakikatlerin kaynağından (Allah'dan) uzaktır"⁽³⁾.

Muhammed b. Ali b. Me'mûn, Ebu Ali er-Ruzbârî'den naklediyor:

"Bir kötülük yaptıktan sonra ihsana kavuşman ve yaptığın hatalara müsamaha edildiğini sanarak tevbe ve pişmanlığa yanaşmaman ve günahkâr olduğu halde cezasız kalışını Allah'ın rahmeti

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 356.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sa'fe*, c. 2, s. 293.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e., c. 10, s. 357.

sanman kadar büyük bir aldaniş olmaz⁽¹⁾.

Ebu Mansur b. Ahmed el-İsfahânî, Ebu Ali er-Ruzbârî'den naklediyor:

"Fakir ve kimsesiz insanlarla anlaştım. Onların eline hiçbir şey koymayacaktım. Bir yere oturacak ve tüm paramı avucumda tutacaktım. Sonra fakirler önümden geçip avucumdaki paraları alacaktı. Bu şekilde yaptım, tüm servetimin onlar tarafından alınmasını seyrettim. Amacım, elimin onların elinden altta olmasıydı. Elim hiçbir fakirin elinden yüksekte olmamalıydı"⁽²⁾.

Ebu Ali; Cüneyd, Nûrî, İbnü'l-Cellâ, Mesûhî ve daha birçoklarının sohbet halkasına katılmıştır.

Ebu'l-Fadl et-Tûsî; Ebu Said el-Kazrûnî'den, o da Ebu Ali er-Ruzbârî'den naklediyor:

"Sabretmeyen rıza mertebesine erişemez! Şükretmeyen de kemâle ermez! Ârifler ilâhî sevgiye Allah ile vardılar. Ve onun nimetine şükrettiler".

Manevi Âfetlerden Uzak Tutan Üç Şey, Dünya-Âhiret, Ehl-i Tevhîdin Dili, Rab Teâlâ'nın İsimleri ve Tasavvufun Güzel Bir Tarifi

Hemmam b. Hâris, Ebu Ali er-Ruzbârî'den naklediyor:

"Üç şeyi tadan; mânevi afetten uzak olur: Duyarlı ve titrek bir kalbe sahip olduğu halde karnı doymamış olmak, hiç bitmeyen kanaatle beraber tam sabır, silinmeyen, ayrılmayan bir zühd beraberinde sürekli fakirlik".

"Dünyayı elde etmede, diğer nefislerin altında küçülmek vardır. Âhireti elde etmede ise yücelik ve azizlik vardır. Hayretler olsun, fâniyi arzulayıp zilleti, ebedî izzete tercih edenlere!"⁽³⁾.

Ebu Ali şöyle derdi:

"Eğer ehli tevhid, tecrit diliyle konuşsaydı, hak âşıkları hep ölürdü".

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 294.

(2) Eğer onlara para dağıtmak için gezinseydi, verici olmanın gururunu tadacaktı. Bu gururdan kaçınmak için böyle yaptı. (Çev.)

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 357.

Ebu Ali isimlerin niçin yaratıldığını şöyle anlatıyor:

"Allah isimleri insanlar için yarattı. Tâ ki hak âşıkları bu isimlerle rahatlayıp sükûnet bulalar. Arifler de bu isimlere ısınıp dost olalar".

Ebu Ali tasavvufu şöyle tarif ederdi:

"Tasavvuf; uzakta olmanın acısını tattıktan sonra yakınlığın lezzetine ermek, safiyeti bulmaktır".

Kendini Nimet Sananlara Sert Bir Uyarı, Gerçek Âbidlerin Gönül Diliyle İletişim Kurması ve Ebu Ali'nin Tatlı İkram Etme Huyu

Ebu Ali, kendini manevî hal erbabı zanneden, burnu havada olanlar için şöyle derdi:

"Kendini bir defa dahi manevî bir hal üzere gördüğünü iddia eden kimse tüm hakikatlerden uzak olur. Çünkü iddiasında haklı olsaydı böyle bir şey savunmasına gerek kalmazdı. Hakikatın kendisi onda tecelli eder, o da güzel haliyle yetinirdi, bir şey söylemezdi".

Ebu Ali gönülleri bir olan hak dostlarını şöyle anlatıyor:

"Birtakım âbid insanlarla sohbet ettik. Ama toplanmak için aramızda önceden söylenmiş bir söz bir randevu olmazdı. Sohbet bitince dağılırdık. Ama kimse 'dağılalım mı kalalım mı?' diye sormazdı. Gönümüzle anlardık her şeyi".

Ebu Ali er-Ruzbârî etrafındaki salih insanlara tatlı ikram ederdi. Onun helva ziyafetlerine çok sayıda zahid, âbid, fakir ve âlim insan katılırdı.

Ebu Ali Mısır'da 322 yılında vefat etmiştir⁽¹⁾. Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 294.

EBU BEKİR MUHAMMED B. ALİ B. CAFER EL-KİNÂNİ (R.H)

Aslen Bağdatlıdır. Daha sonra Mekke'ye gelip yerleşti ve orada vefat etti. Mürteiş onun hakkında şöyle diyor:

"Kinânî Mekke'nin kandilidir".

Hilye'de ve Şa'rânî'nin *Tabakât*'ında Kettânî olarak geçmektedir. Dr. Süleyman Ateş de Cüneyd-i Bağdâdî'ye dair eserinde el-Kittânî olarak almıştır.

Hatadan Dönüş Anının Büyüklüğü, Veliye Gelen Kerâmetin Sadece Allah'ın Bir Nimetidir ve Delili Oluşu, İnâyet ve Yasak Lezzetlere Dâir

Ebu Cafer el-İsfahânî anlatıyor:

Senelerce Ebu Bekir el-Kinânî ile dost oldum. O her gün ilim ve takvâca daha yüksek bir dereceye gelir, tevazu bakımından da iyice alçalırdı. Neredeyse toprak gibi olmuştu. O, bazen şöyle derdi:

"Kulun bir gafletten ya da bir hatadan uyanış zamanındaki samimiyeti ve korkusu, mürid için tüm insanların ve cinlerin ibadetinden daha hayırlıdır"⁽¹⁾.

Ebu Cafer el-Hayyat el-İsfahânî, Ebu Bekir'den naklediyor:

"Eğer Allah'tan tevfiik istiyorsan hemen güzel amellere başla".

"Hak tarafından bir manevî hediye sahibi olmak, hakkın hakla şahitliğidir. Zira hak, tüm şeylerin delilidir, rehberidir, belgesidir. Onun altında bulunan şeyler ona delil olamazlar".

Muhammed b. Musâ, Ebu'l-Hasen el-Kazvîni'den, o da Ebu Bekir'den naklediyor:

"Eğer Allah'a olan şiddetli ihtiyacımızda samimi isek, inâyet⁽²⁾ de sahih olur. Çünkü bu iki hal yanyanadır. Biri olmazsa diğeri olmaz".

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.2, s.294

(2) Mânâ kökünden gelir. İlâhî sırra erişmek, Allah'ı hakkıyla sevmek demektir.

Muhammed b. Hüseyin, Ahmed b. Ali b. Cafer'den, o da Ebu Bekir'den naklediyor:

"Yasak lezzetler şeytanın yularıdır. Kim şeytanın yularına yapışıyorsa onun kulu olacaktır".

Gafil, Zâkir ve Ârifin Ahvâli, Hakkı Hakkıyla Bilmeye Çalışmak, Beden-Kalp İlişkisi, Şöhret ve Dünya Hırsına Dâir

Ebu Nuaym, Abdurrahman b. Ahmed es-Sâîğ'den, o da Ebu Bekir'den naklediyor:

"Gafiller Allah'ın hilminde yaşar. Zâkirler (Allah'ı sürekli ananlar) Rab Teâlânın rahmetinde yaşarlar. Ârifler onun lutfunda, sâdiklar ise onun yakınında yaşarlar".

"Hak Teâlâ'nın hakikatleri insanın içine tecelli edince tüm zanlar ve kuruntular yok olur. Çünkü Hakk, bir sırta (içe, bâtına) süzülüp orayı kaplayınca mutlaka galip gelir, onun yanında başka bir şeyin izi kalmaz".

"Allah'ı bilmek, O'nu hakkıyla tanımak, şekli ibadetten daha hayırlıdır"⁽¹⁾.

Ebu Bekir, kalb ve beden ilişkisini şöyle anlatırdı:

"Bedenin dünyadayken kalbin âhirette olsun".

Şöhrete iyi gözle bakmayan Ebu Bekir şöyle demiştir:

"Şöhret şeytanın yularıdır. Kim şeytanın yularına yapışırsa onun yoluna gider".

Bu rivayetin bir benzeri *Hilyetü'l-Evliyâ*'da da geçer. Orada şöhret değil yasak lezzet, şehvet sözkonusudur.

Bir gün etrafındaki cemaatten biri Ebu Bekir'e şöyle sordu:

"İlim ehlince tartışmasız kabul edilen güzel gelenek (sünnet) nedir?".

Ebu Bekir şu cevabı verdi:

"Dünyaya karşı hırslı olmamak, kalben ve amelen cömert olmak ve halka iyiliği tavsiye etmektir".

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 358. Bu söz bilinçli ibadete teşviktir. (Çev.)

Ârifin Tanımı, Hakiki Özgürlük ve Mâsivâya Dâir

Ebu Bekir, ârifi şöyle tarif ediyor:

"Marufundan (sevgisiyle yandığı Allah'tan) gelen emre boyun eğen, O'na aykırı davranmayan, O'nun sevdiği kullara yakınlık ve sevgi besleyerek ilâhî sevgiyi kazanan, bir göz açıp kapayacak zaman kadar dahi O'ndan gafil olmayan kişi ârifdir".

Ebu Bekir hakiki özgürlüğün ibadet ve sufilikte olduğunu savunurdu:

"Sufiler, görünüşte kullar ve köleler gibidirler. Ama gerçekte onların hepsi özgürdür".

Ebu Bekir, dünya, dünya adamları ve mâsiva hakkında şöyle derdi:

"Mahlukata dalıp onlarla avunmak, kulun kendine verdiği bir cezadır. Dünyaya ve dünya âşıklarına yakınlaşmak, insanın özüne ve Rabbine olan isyanıdır. Onlara güvenmek de zilletir⁽¹⁾".

Ebu Bekir el-Kinânî, **Cüneyd'in**, **Harraz'ın** ve **Ahmed en-Nûrî'nin** sohbetlerine katılmıştır. Ondan herhangi bir hadis rivayet edilmedi.

Mekke'de 328 H. senesinde vefat etmiştir⁽²⁾.

Allah rahmet eylesin.

EBU BEKİR EŞ-ŞİBLÎ (R.H)

Şiblî son derece ateşli, coşkulu ve sürekli cezbeye kapılan bir Allah dostuydu. O hep susuzdu, hep sarhoştı. O bulanık ve ağyar olan her şeyden kopmuş, kendini ilâhî nurun cazibesine kaptırmış bir mecnundu⁽³⁾. **Şiblî** daha önce halifenin mabeyincisi idi. Bir gün **Nessac'ın** evinde yapılan bir sohbette tevbe etti. Saraydaki vazifesini terketti, **Cüneyd'in** talebesi oldu. **Şiblî**, **Cüneyd'in** de sevgisini kazanmış biriydi. **Cüneyd** onun hakkında şöyle der:

(1) İmam Şa'rânî, *Tabakât-ı Kübra*, c. 1, Ebu Bekir el-Kettânî mad. s.451.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 294.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 367.

*"Şiblî daima sarhoştur. Şayet ayılırsa insanların faydalana-
cağı bir imam olur"*⁽¹⁾.

İsminde ihtilaf edilmiştir. Bazıları Dülel b. Cafer bir kısmı Dülel b. Cahdar, başkası Cahdan b. Dülel demıştır. Bazıları da Şiblî'nin esas adının Cafer b. Yunus olduğunu savunurlar. Aslen Horasan diyarından gelen Şiblî'nin ataları Serûse kasabasının Şib-
liye köyündendir. Kendisi Rey şehrinin Sürr nahiyesinde doğmuş-
tur. Halife Muvaffık'ın mabeyinciliğini yapan Şiblî, mesleğini ba-
basından almıştır. O dervişliğe adım atmasıyla beraber babasından
kalan altmışbin dinarı fakirlere infak etmiştir.

Perdelerden Kurtulup Hakka Sığınmak ve Şiblî'nin Hükümdârperest Veziri Sert Bir Dille Uyarışı

Ömer el-Bennâ el-Bağdâdî Mekke'deyken Şiblî'den şöyle
bir söz işittiğini naklediyor:

*"Yaratıkları kendi ile Hak Teâlâ arasına koyup perde edinen,
Hakk'a sarılıp O'nun yardımıyla yaratıklardan kopan gibi değıl-
dir. Rab Teâlâ'nın kudsiyet nuruna kapılıp O'nun dostluğuna eri-
şen kimse, O'nun rahmetine kapılıp mağfiretine koşan kimse gibi
değıldir".*

Ebu Nuaym, Muhammed b. Ali'den naklediyor:

Şiblî tedavi edilmek üzere hastaneye getirilmişti. Halife'nin
vezirî Ali b. İsa ziyaretine geldi. Şiblî;

"Rabbim ne yapıyor?" diye sordu.

Vezir cevap verdi;

*"Rabbim yücelikler âleminde hükmünü verir ve emrini icra
eder".*

Şiblî:

*"Sana, taptığın Rabbini soruyorum! Tapmadığın Rabbi sor-
muyorum!"* dedi. Şiblî bu sözleriyle vezire, Halife'yi sorduğunu
açıklıyordu. Vezir maiyetindekilerden birine dönüp; *"Onu sorguya
çekin!"* dedi. Biri öne çıktı ve Şiblî'ye sordu:

"Ey Ebu Bekir! Sen sağlıklıyken hep şöyle dermişsin: 'Kera-

(1) Süleyman Ateş, Cüneyd-i Bağdâdî, Hayatı ve Eserleri, s. 47.

meti olmayan bütün siddıklar aslında yalancıdır'. Sen de arkadaşların arasında siddık (doğru insan, âbid) olarak bilinirsin. Senin kerametın nedir?"

Şibli şu cevabı verdi:

"Uyanık halimle cezbe halim arasında pek fark olmayışıdır. Her iki halde de Allah'a boyun eğmekten uzak değilim".

Şibli'nin Sevgi Hicran ve Visâle Dâir Beyitleri

Ebu Nasr en-Nisabûrî, Ebu Züra et-Taberî'den, o da Hayr en-Nessac'dan naklediyor:

Mescidde oturuyorduk. **Şibli** yanımıza geldi. Yine cezbe halindeydi. Onun yüzüne baktık. Bizi görmedi sanki. Tek kelime bile etmedi. Doğrudan **Cüneyd**'in evine gitti. Şu beyitleri okuyordu:

*"Beni ilâhî visale alıştırdılar,
Ah o visal ne doyulmaz şey!
Sonra çekip aldılar beni ondan
Ne zor ne korkunç, koparılmak!
Beni yerdikleri zaman sanıyorlardı ki,
Benim cürmüm çok ama çok sevmekti.
Oysa böyle sevgi günah mıdır?
Hayır, hayır,
Görüşme ânında güzelce boyun eğmek
bir mükâfatı gerektiriyorsa,
Sevenin mükâfatı
Hep sevlmektir".*

Şibli cezbe halinde bu sözleri söylerken **Cüneyd** ayaklarını yere vurdu ve:

"İşte o!" deyip birden bayıldı.

Ebu Nuaym Muhammed b. İbrahim, Ahmed'den, o Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed'den naklediyor:

Şibli'nin devamlı şu iki beyti terennüm ettiğini görürdüm:

*"Hicran eğer yerleşirse cennetlere,
En güzel nimetler bile cehenneme döner
kullar için.
Visal kendine cehennemi yurt edinirse,
Ateşin sıcaklığı melteme dönüştür
kullar için".*

**Sevgiyi Hep Aramak, Kopmak ve Kavuşmak, Dûa
Âyetinin Tefsiri, Şiblî'nin Ziyaretçilerine Söylediği Sözler ve
Sevginin Tüm Zamanlardaki En Güzel Tarifi**

**Ebu Nuaym Muhammed b. Ahmed b. Yakub el-Ver-
rak'tan, o da Şiblî'den naklediyor:**

*"Mürid için bir ân bile sevgiyi aramaktan yorulma yoktur. Se-
ven için durma yok. Sâdık için şikâyet yok. Sevgiyi kaybetmekten
korkan hiçbir zaman istrarlı ve rahat olamaz. Yaratıklar için de
Allah'tan kaçış yok! Nereye kaçarsınız? Tüm evren O'nun".*

**Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o da
Şiblî'den naklediyor:**

"Kim koparsa kavuşur. Kim kavuşursa ayrılır"⁽¹⁾.

**Ebu'l-Kasım Abdüsselam b. Muhammed el-Mahzûmî an-
latıyor:**

Şiblî, "Bana duâ edin ki size cevap vereyim" ⁽²⁾ âyetini şöyle yorumladı:

*"Hiç gaflete kapılmadan bana yalvarın ki hemen çağrınıza ce-
vap vereyim".*

**Ebu Nasr en-Nisabûrî, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed'den
o da Şiblî'den naklediyor:**

*"Sizler sıhhatli insanlar olarak bir mecnunun yanına geldiniz!
Sizin için bende hangi fayda var? Kaç defa, hastaneye gittim, nice*

(1) Buradaki kopuş, mâsivâden kopuş anlamına gelir. Birinci kavuşma Allah'a kavuşmadır. İkinci cümledeki kavuşma ise dünyevî gayelere kavuşmadır ki sonuçta bâkî olandan ayrılma vukû bulur. Ya da ikinci kavuşma da birincisi anlamındadır. Ama kavuşma hali sürekli olmamalıdır ki tadına varılsın. Dolayısıyla med-cezir gibi ardarda sürecektir, visal ve firak. (Çev.)

(2) Gâfir, 60.

ilaçlar kullandım. Ama sadece mecnunluğum arttı”.

Muhammed b. Ahmed b. Yakub el-Verrak naklediyor:

Şiblî'ye sevginin ne olduğu soruldu. O da şu cevabı verdi:

“Sevmek, kendini tamamen sevgiliye adanmak ve onun gözetimine itiraz etmemektir. Ben kendimi kaybolmuş hissedersen, o zaman özümü bulduğumu anlarım. Kendimi bulduğumu zannedersem o zaman kaybolmuşum demektir.

Velilerin sıratı sevgidir. Kâmil sevgi, O'nu öncesiz ve şartsız sevmendir”.

Dert Sadece Allah İçinse Makbuldür

Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Yakûb el-Verrak Ebu Bekir eş-Şiblî'den naklediyor:

“Dert sahibi insan hiçbir şeyle meşgul olmaz. İrade sahibi olan ise meşgul olur. Dert sadece Allah içindir. Onun dışındakiler için gösterilen gayret, çaba ve düşünülen dert hiçbir şeydir!

Vehimlerinize ayırdettiğiniz ve en mükemmel mânâları içerse de akıllarınızla kurduğunuz şekillendirdiğiniz her şey sizin ürettiminizdir, yapmacıktır, merduddur! Kim tadına varmadan, söz gelişi Allah derse ahmaktır. Kim de gösteriş olsun diye söylerse mahvolmuştur.

Gayb ses veren bir serinlik,

bir tazeliştir,

Ey sabah içkisini tatmamış gafiller!

Hoşgeldin diyorum ey sevgi sana,

Ruh cisimde varoldukça!”.

Tasavvufî Visâlin (Kavuşmanın) En Muhteşem Tefsiri, İnsan, İlim, İsim ve Zâta Dâir

Muhammed b. Hüseyin b. Musa, Muhammed b. Abdullah b. Abdullah er-Râzî'den, o da Şiblî'den naklediyor:

“Ruhlar (buhar gibi) inceldi ve hakikatin çıkıntılarına yapıştı.

O zaman haktan başka tapılacak bir şey göremediler. O halde anlıyorum ki, sonradan yaratılan, kadimi (ilksiz ve sonsuz) her yönüyle anlayamaz. Zira yaratıklar eksik niteliklerle donatılmışlardır. Ancak Hak Teâlâ onları temizler, saf (pür, saydam, kirsiz) hale getirirse o zaman kendine eriştirebilir. Yoksa yaratık kendi kendine O'na varamaz".

Muhammed b. İbrahim Ebu Tâhir, Şiblî'den naklediyor:

"İnsanlar ilimde yittiler. İlim ise isimde yitti. İsim zatta kayboldu".

*"Sevginiz hicrandır, aşkınız gazab,
Visâliniz kılıç gibi keskin, barışınız harp!
Onun zâtı tecelli edince kaybolur,
Yok olur gündüzün güneşi onun heybetinden
ve ay doğmaz olur".*

Dünya Aşkına Düşüp Rabba Sırt Dönmek ve Şiblî'nin İlginç Bir Tavrı

Şiblî, denizde su arayan balıklara kızardı:

Ebu Nasr en-Nisâbü'rî, Ahmed b. Muhammed el-Hatib'den o da Şiblî'nin talebesi Bükeyr'den naklediyor:

Hocam Şiblî'ye sordum:

"Üstad! Mevlâyı nerede arıyayım?" diye.

Şu cevabı verdi:

"Gökleri ve yeri tutanı, dilerse onları mahvedecek olan Allah'ı mı arıyorsun? Allah yaratıklarından gizlenmemiştir. Yaratıklar dünya sevgisine düşerek O'nunla kendi aralarına perde çektiler!".

Şiblî derin konuşan nükteli bir adamdı.

Ebu Nasr, Ahmed b. Muhammed en-Nihavendî'den naklediyor:

Şiblî'nin Galib adındaki oğlu vefat etmişti. Anası ölen çocuğunun hüznünden saçlarını kesti. Şiblî de uzun sakalının kesilmesini emretti berbere. Bazıları şaşkınca sordular:

"Üstad! Niçin böyle yapıyorsun?" diye.

Şiblî şöyle cevap verdi:

"Kadın, giden, kaybolan biri için saçlarını kesebiliyorsa, benim, hala Rab Teâlâya kavuşamadığım için sakalımı kestirmem çok mu?"

Ölüler Kim?

Ebu Nasr, Ahmed'den naklediyor:

Şiblî'nin sohbetlerinden birinde birisi şöyle sordu:

"Bazıları diyor ki: 'Bu kabirlerin sakinliği ve sessizliği sizi aldatmasın. İçlerinde nice tellal ve hırıldayanlar vardır, nice sevinçli mesut kullar vardır'. Sizce bu kabirler nerede, hangi mezarlıkta?"

Şiblî cevap verdi:

"Hepiniz gömülüstünüz! Allah'tan yüz çevirenler cehenneme çağırılır, hırıldar! Allah'a yönelenler ise saadet içinde rahattırlar.

*Her insanın son durağı toprak altı ama,
Elbisesinin altına gömülmüş ölümler de vardır".*

Ben Şiblî'nin bu sözlerinden ve dizelerinden sonra şöyle sordum:

"Hocam! Biz de ölümlerden sayılır mıyız?"

Şiblî cevap verdi:

*"Diri kaldığım sürece dostuz seninle,
ama ölürsem
Toprakta çürümüş kemikler dost kalacak seninle".*

Zühhd Nedir?

Ebu Said Abdullah b. Muhammed b. Abdülvehhab er-Râzî anlatıyor:

Şiblî'ye zühdden soruldu. O da şu cevabı verdi:

"Kalbi tüm şeylerden çekip alarak eşyanın Rabbine yönelmek-tir".

Birisi Şiblî'den duâ istedi. Şiblî de şu beyti okudu:

*"Nice zamandır insanlar benden şefaât ister oldu,
Oysa sabaha çıkma garantisi veren biri var mı bana?"*

Başka biri;

"Ey Ebu Bekir! Seni iri yarı, güçlü kuvvetli görüyoruz. Oysa sevgi cimridir, inceltir insanı, bu ne hal?" diye sordu.

Şiblî şu dizeleri okuyarak cevap verdi:

*"Kalbim sevdi ama anlamadı bedenim,
Anlasaydı onda yağ kalmazdı derim".*

Allah'ı Kim Bulur, Kim Kaybeder?

Ebu Tâhir Muhammed b. İbrahim, Ebu Bekir eş-Şiblî'den naklediyor:

"Allah Teâlâ, sanatına bakanlar nezdinde mevcuttur. Onlar Allah'ı bulur. Ama zâtını arayanlar, zâtına bakanlar için mefkudur, kayıptır".

Tasavvufun Değişik Bir Tanımı İki Âyetin Tefsiri ve Sırlara Dâir

Cafer b. Muhammed b. Nusayr'dan naklediliyor:

Ebu Bekir Şiblî şöyle derdi:

"Tasavvuf, azalıp biten bir hâl değildir. Tasavvuf insanı gölgeleyen, hep başında duran bir gök de değildir".

Muhammed b. Hüseyin b. Musa, Muhammed b. Abdulah'tan, o da Şiblî'den naklediyor:

"Allah Teâlâ buyuruyor ki: 'Allah dilediğini siler, dilediğini"

bırakır⁽¹⁾. Yani, kulluğa ait tüm gözüken vasıfları dilediği gibi siler, mahveder, ve rububiyete dair şevahid ve delilleri dilediği şekilde sabit kılar”.

Birisi kalktı; “Onlar boş şeylerden yüz çevirirler” ⁽²⁾ âyetinin yorumunu istedi. Şibli şöyle cevap verdi:

“Allah'ın dışında her şey boştur!”.

Şibli bazen şöyle derdi:

“Sırları muhafaza etmek, başkalarına göstermekten kaçınmaktır”.

Cüneyd'in İlahi Aşka Dâir Şibli'den Nakledilen Beyitleri ve Şibli'nin Özlediği Sarhoşluk

Abdülvahid b. Muhammed b. Amr, Bendar b. Hüseyin'den, o da Şibli'den naklediyor:

Cüneyd, çok söz söyleyenlere şu beyitleri okurdu:

*“Eğer her gün ve her gece,
Fışkıran gözyaşlarımdan seksen denizim olsa
Hepsini tüketir ve başlardım yenisinden.
Bu bile,
Aşka düşen genç için azın azıdır.
Susuzum, ölünceye kadar hasretle beklerim,
Çevremde uçsuz bucaksız sevgiden hendekler var.
Tepemde arzu ve şevk bulutları
yağmur olur,
Altımda gözeler durmaz aşk fışkırır”.*

Muhammed b. Hüseyin b. Musa, Ebu Bekir er-Râzî naklediyor:

Şibli şöyle derdi:

“İnsanlar sarhoş olmaya öyle muhtaçtırlar ki”.

(1) Ra'd, 39.

(2) Mü'minûn, 2.

Merakla sorardım:

"Üstadım! Hangi sarhoşluk bu?"

"Onları canlarından, davranışlarından ve tüm hallerinden çekip alan bir sarhoşluk..."

*Beni diri sanırsın oysa ölüyüm ben,
Bir parçası bir parçasına hicrandan ağlayanım ben".*

"Güzel Bir Elbise Giyeceğim Sabır İçin, Geceme Uzun Bir Gece Giydireceğim"

Ahmed b. Muhammed, Ebu Bekir Şiblî'den naklediyor:

"Vallahi O'nun için hiç rüşvet vermedim, O'ndan başka hiç kimseye razı olmadım. Aklım O'nun uğrunda yitti. Yirmisekiz defa vecd haline yenildim. Bana 'Leylâ'nın Mecnun'u' dediler. Buna da razı oldum.

*Dediler ki; 'Leyla Leyla diyerek mecnun oldun'
Dedim ki; 'Aşktır mecnunlara en yakışan'*

*Güzel bir elbise giyeceğim sabır için,
Geceme uzun bir gece giydireceğim.
İstemedem sabredenim rızayla değil
Nefsime azar azar öldüreceğim.*

*Peçelere bürünüp konuşmak yüküttür dediler
'Peçelendiğim zaman en açık benim' dedim.
Eğer beni tanır ve sıfatımı keşfederseniz
İnci olurum, incilerse zor elde edilir.*

*Bırak ay ve güneşleri ister batsın,
ister doğsun,
Bizim tüm yıldızları bastıran dolunayımız var.
Onun ışığından her ân içeriz yudum yudum,
Onun ışığını eskitmez sarartmaz zamanlar".*

"Dediler ki Bayram Geldi Ne Giyeceksin ? Eteği Sevgi Olan Bir Hırka Giyeceğim"

İbni Muhammed el-Makarri, Muhammed b. Nasr b. Mansur eş-Şa'zebî'den naklediyor:

Şiblî'ye sordular:

"Tüm elbiselerini parçaladın, eskittin. Bayram yaklaştı. İnsanlar süsleniyor, sen ne yapacaksın?"

Şiblî şu dizelerle cevap verdi:

*"Dediler ki, 'Bayram geldi ne giyeceksin?'
Eteği sevgi olan bir hırka giyeceğim.
Dervişlik ve sabır benim elbiselerim,
Onların altındaki kalp hep görür sevgilisini
bayramlarda cumalarda.*

*Ey arzu duyduğum!
Sen yokken zaman matemdir bana
Sen bana bakmazsan bayram da matem günüdür.
Elbiselerin en kıymetlisi
Kıyâmet günü elbisesiz gelip
Sevgiliye kavuştuğum zaman giydiğim elbisedir".*

İzzet ve Şeref Allah'ındır

Ebu Nuaym, Ahmed b. Muhammed'den, o da Ebu Bekir eş-Şiblî'den naklediyor:⁽¹⁾

"Tüm zelillerin acizliğine baktım, benim küçüklüğüm ve acizliğim onlardan daha fazlaydı. Tüm aziz ve şerefli insanların izzetine baktım. Benim şerefim, onlardan çok çok üstündü. Onların izzeti benim izzetim içerisinde kayboldu, azaldı.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

'Kim izzet ve şeref ararsa, bilsin ki izzet ve şeref tümüyle Allah'ındır'⁽²⁾.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 374.

(2) Fâtır, 10.

Şunu iyi bilin, kim izzetin asıl sahibi nezdinde aziz ise, onun şerefi sadece O'dur. O'na imandır!

*Bir gün senden bir bulut gelip çöktü üzerimize
Bulutlu şimşek aydınlattı ama yağmuru yok.
Bulutlar dağılmaz ki yağmurdan ümit kesile
Açmaz kapısını gök susuzlar suya kana".*

En Garip Şey; Rab'dan Uzak Olmanın Acısı, Nefisle Yapılan Mücadelenin Zorluğu ve Şiblî'nin Dünya Âşıklarını Yermesi

Hüseyin b. Ahmed es-Saffan anlatıyor:

Benim de hazır bulunduğum bir mecliste Şiblî'ye soruldu:

"En garip şey nedir?".

"Rabbini tanıyan ve sonra O'na isyan eden kalp!" dedi.

Ebu'l-Hüseyin Ali b. el-Müsenna et-Temîmî anlatıyor:

Ebu Bekir eş-Şiblî'nin evine geldim. Gayet sevinçli ve heyecanlı bir şekilde şu beyitleri okuyordu:

*"Senin gurbetine sabredemez,
Hep sana yakın olanlar.
Senin hicranına dayanamaz,
Aşkınla dolup taşanlar.
Seni hiçbir göz göremese de
Görür kalp gözüyle bakanlar".*

Ahmed b. Muhammed el-Âmilî, Şiblî'den naklediyor⁽¹⁾:

"İnsanın kendi nefsiyle yaptığı mücadele başkalarına karşı can pahasına yapılan mücadeleden daha zor ve daha üstündür".

Hüseyin b. Ahmed es-Saffar anlatıyor:

Şiblî'nin yanındaydım. Dünya ve dünya ehlini kötülüyordu. Şu sözlerini işittim:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 295.

"Ey her şeyi satan, ve her şeyini vererek hiçbir şey satın alan...".

Bazen de şöyle dediğini işitirdim:

"Zikre alışan, zikir dostu olan kimse zikredilen Allah'ın dostu olmayabilir".

Şiblî'ye soruldu:

"Zühd nedir?" diye.

"Zahid olduğunu unutmaktır!" dedi.

Derviş Kim? Derviş Nasıl Olmalı ? Dervişe Öğütler

Şiblî şöyle diyor:

"Derviş, hiç durmadan Allah'a doğru yolculuk eden bir gezegendir".

Şiblî mecnun gibiydi, ilâhî aşkıta. Bazen geceleri şöyle derdi:⁽¹⁾

"Ey gözümün nuru! Ey kalbimin sürûru! Beni senin gözünden düşüren ne?".

Ardından hüngür hüngür ağlardı.

Şiblî der ki:

"Aldanış yurdundan ümit yurduna çıkıncaya kadar, su üzerinde yürüsen bile nefsinle güvenme".

Hüseyin b. Ahmed es-Saffar, Şiblî'den naklediyor:

"Kalbin Allah ile beraberken nefsinden kork, ona karşı hazırlıklı ol! Kalbini nefsinle yanyana görürsen Allah'tan kork!".

Ahmed el-Halkânî, Şiblî'den naklediyor:

"Kim Allah'ı tanırsa, onun için bir gam ve keder yoktur. Ey Rab! İnsanlar seni nimetlerinden ötürü seviyorlar bense imtihan ve belâlarından ötürü seviyorum seni".

Ebu Hâtim et-Taberî, Ebu Bekir eş-Şiblî'den naklediyor:

"Eğer dünyayı küllî ve aslî bir bakışla seyretmek istiyorsan,

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 296.

bir çöplüğe bak! Orası dünyadır. Nefsini görmek istiyorsan, bir avuç toprak al! Sen ondan yaratıldın, oraya döneceksin ve oradan diriltileceksin. Eğer kendinin ne olduğunu görmek istiyorsan, tuvalete girdiğinde senden çıkan şeye bak! İşte hali böyle olan insan, nasıl böbürlenebilir? Kendi gibi olanlardan nasıl üstün tutar kendini?"

Hüseyin b. Ahmed el-Herevî, Ebu Bekir eş-Şiblî'den naklediyor:

"Âmâ eşyayı göremez, sadece eliyle yoklar. Cahilin Allah'dan nasibi pek yoktur, sadece dili onu söyler"⁽¹⁾.

Hakikî Delilik, Mü'minin Dünyadan Göçerken Güneş Gibi Sararması ve "bâ" Harfinin Noktası Olmak

Şiblî, daha önce de belirttiğimiz gibi, vecdî sembolik sözleri ve zor anlaşılan kelimeleri ile meşhurdur. Serrâc, kitabında Şiblî'nin kelimeleri yorumuyla ilgili bir bölüm ayırmıştır. Bir gün Şiblî çarşıya girdiği zaman halk ona;

"Bu adam deli!" der. Şiblî de şu cevabı verir:

"Siz beni deli sanıyorsunuz. Ben de sizi akıllı sanıyorum. Allah benim deliliğimi, sizin de akıllılığınızı artırsın!"⁽²⁾.

Yine bir gün Şiblî cezbe dolu bir halde Cüneyd'in yanına geldi. Cüneyd üzgündü. Sebebini sordu.

Cüneyd;

"Arayan bulur!" dedi. Şiblî;

"Hayır, bulan arar şeklinde cevap verdi"⁽³⁾.

Şiblî, müminin dünyadan göçüş ve ahirette dirilişini şu benzetmeyle anlatırdı:

"Gün batarken sararır. Tâ tepedeyken kendini batma haline getiren makama karşı korku duyduğu için sararır. Mümin de böyledir. O da dünyadan göçeceği zaman sararır. Nasıl karşılanacağını bilemez ahirette... Gün doğunca aydınlık doğar. Tıpkı müminin

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 296.

(2) Ali b. Osman Hucviri, *Kefî'l-Mahcub*, s. 415.

(3) Ali b. Osman Hucviri, a.g.e, s. 414.

kabirden kalktığında yüzünün aydınlık olması gibi”.

Bir gün kalp gözü açık bir derviş, Şibli'ye geldi:

“Sen nesen?” diye sordu.

Şibli:

“Bâ harfi altındaki bir noktayım!”

deyince adam;

“Sen Hak Teâlâ'nın övdüğü şahid kullardansın! Ancak herhangi bir şeyi nefsine maletmemen şartıyla!” dedi.

Şibli ile Fakih İbni Beşşar Arasındaki Diyalog ve Şibli'nin Verdiği Güzel Cevap

Şibli derin adamdı. Söz söylerken gerekirse delilini söylerdi. İbni Beşşar, Şibli'yi sevmez, derslerinde devamlı şöyle derdi:

“Şibli'nin sohbetlerine katılmayınız”. İbni Beşşar, Şibli'nin, hiçbir şeyden haberi olmayan bir kara cahil sofi olduğunu sanıyordu. Bir gün onu imtihan edip küçük düşürmek amacıyla sordu:

“Beş devenin zekâtı nedir?”.

Şibli:

“Şeriat ölçüsüne göre bir koyun! Vacib olan budur. Ama bizim gibiler için durum başka. Koyunların hepsini vermemiz gerekir” dedi. İbni Beşşar hayretle sordu:

“Bu dediğinle kime uymaktasın, imamın kim, delilin nedir?”.

Şibli gayet soğukkanlı cevap verdi:

“Hz. Ebu Bekir! Ona uyuyorum. O da böyle infak ederdi. Allah ondan razı olsun. O evindeki her şeyi, malını, mülkünü her şeyini Peygamber (s.a)'e getirdi. Çocuklarına ne bıraktığı sorusuna şu cevabı verdi : ‘Onlara Allah ve Rasûlünü bıraktım’”.

İbni Beşşar bu cevabı beğendi. Sesini çıkarmadan çıkıp gitti. Artık Şibli'nin sohbet toplantılarına katılana mâni olmuyordu.

İnanç itibariyle Şibli, Cüneyd'in tasavvufi görüşünü benim-

ser. Ama konuşma, hareket tarzı ve coşkusuyla Cüneyd'den farklı bir tarzdadır. Şiblî hocası Cüneyd ile öğrencisi Nasrâbâzî arasında orta halkayı teşkil eder⁽¹⁾.

Şiblî'nin Vefatıyla İlgili Menkıbeler

Ebu Nuaym, Muhammed b. İbrahim'den, o Ebu'l-Hasen el-Mâlikî'den naklediyor:

Şiblî feci bir hastahğa tutuldu. Onun öleceği söylentisini her yana yaydılar. Biz de onun evine koştuk. Şiblî'nin çevresinde İbni Ata, Cafer el-Hulîdî ve Cüneyd'in daha birçok seçkin müridi ve arkadaşları toplanmıştı. Şiblî başını kaldırdı ve sordu:

"Ne oluyor size? Olay nedir?"

"Bize bir şey olduğu yok! Senin cenazene geldik!" dedim. İçlerinde en cüretlisi bendim. Şiblî oturduğu yerden doğruldu, şöyle dedi:

"Ah... Rabbin huzuru, Rabbin huzuru... Oraya varmak istiyorum. Ölüler dirinin cenazesine gelmişler! Yazık size!"⁽²⁾.

Ebu Nuaym, Cafer b. Muhammed'den o da Muhammed b. İbrahim'den naklediyor:

Şiblî'nin vefatında ben de bulundum. Alnının teri akıyor, tutuluyor, hiçbir şey konuşamıyordu. Gözleriyle abdest alacağını anlattı. Ona abdest aldırđım. Ama sakallarını hilallemeyi unutmuş-tum. Elimi kavradı birden. Parmaklarımı sakahna sokup hilalleme-ye çalıştı. Ağladım. Şöyle dedim:

"Şu adama bakın! Dili tutulduğu, canı çıktığı zaman bile abdest almayı istiyor! Ve bu abdestinde sakalının hilallenmesini istiyor. Bu adama ne hazırlandı kim bilir?"⁽³⁾.

Ebu Nuaym, Muhammed b. Hüseyin'den, o Ebu'l-Abbas Muhammed b. Hasen el-Haşşab'dan o da Şiblî'nin bir yakın arkadaşından naklediyor:

Şiblî'yi rüyamda gördüm. Ona sordum:

(1) Süleyman Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî*, s. 48.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 368.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c. 10, s. 371.

"Ey Ebu Bekir! Senin sohbetine katılan ashabın arasında en saadetli, en huzurlu kimdir?"

Şiblî şu cevabı verdi:

"Allah'ın yasaklarına en çok riayet eden, Allah'ın zikrini unutmayan, Allah'ın hakkını hemen yerine getiren, ilâhî rızayı elde etmek için en süratli davranan ve Allah'ın çok önemli saydığı kul hakkını boynunda taşımayandır!"⁽¹⁾

Şiblî 334 H. yılında Bağdat'ta vefat etti. Kabri, Azamiye mahallesinde olup herkesin uğradığı bir ziyaretgâhtır⁽²⁾.

İmam Şiblî fıkıh ilmini de bilen bir zâttır. Fıkıhta Mâlikî mezhebine mensuptur. Birçok hadis alıp yazdığını duyduğumuz Şiblî'nin *"Fakir olarak Allah'a kavuşmaya"* dair bir hadisinden başka bir şey bulamadık⁽³⁾.

EL-MÜRTEİŞ (R.H)

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Cüneyd'in talebelerinden olan, Mürteiş'in asıl adı Abdullah, babasının adı Muhammed'dir. Soy itibarıyla Nisaburlu'durlar. Eskilerin dilinde darbimesel olmuş bir söz vardır. "Bağdad'ın üç ilginç şeyi var; Şiblî'nin vecd hali, sembolik kelimeleri, Mürteiş'in nükteleri ve Cafer el-Havvas'ın hikâyeleri"⁽⁴⁾.

Ebu'l-Hasan b. Muksim anlatıyor:

Ebu Muhammed el-Mürteiş etkileyici bir hitabete, parlak bir zekâya ve sağlam bir hafızaya sahipti. Ondan şu öğüdü duy-dum:

"En güzel rızık, müşahede hali üzere kulluğu en güzel bir şekilde ifade etmek, sünnete uygun olarak dîne hizmet etmektir. Allah sevgisine erişmek ve lâîk olmak için onun değer vermediği şeylere değer vermemek gerekir. Bunlar dünyanın yararsız işleri, nefsin ih-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 375.

(2) Süleimî, *Tabakât*, s. 337. Ayrıca bkz. el-Hatib el-Bağdâdî, *Tarihü'l-Bağdad*, c. 14, s. 389.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 297.

(4) İbnü'l-Cevzî, a.g.e., c. 1, s. 298. Cafer el-Havvas'ın hikâyeleri ne yazık ki günümüze kadar gelememiştir. Edebi ve tasavvufî değeri çok yüksek olan bu kitabın daha birçok müellif tarafından da övgüsü yapılmıştır. Bkz. S. Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî*, s. 50. (Çev.)

tiraslarıdır. Allah Teâlâ'nın dostlarını dost, düşmanlarını düşman edinmeliyiz. Davranışlarımızın sahih bir temele oturması için samimi olmalı ve sebat etmeliyiz"⁽¹⁾.

Cennet ve Cehennem Endişesinden Önce Sadece Allah'ın Rızasını Gâye Edinmek, Su Üzerinde Yürüyenden Üstün Olmak, En Faziletli Amel, Tevhidin Prensipleri

Ebu'l-Ferec es-Sâîğ, Mürteiş'den naklediyor:

"Kim, işlediği amellerin neticesi olarak cehennemden azât olacağını veya cennette Rıdvan derecesine erişeceğini zannederse, kendisinin büyük bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu bilsin! Kim yaptığı güzel davranıştan sonra sadece Allah'ın rahmetine, fazluke-remine güvenirse Rab Teâlâ tarafından Rıdvan cennetlerinin en yüksek mevkillerine eriştirilecektir".

Ebu'l-Ferec es-Sâîğ anlatıyor:⁽²⁾

Mürteiş'e dediler ki:

"Falanca adam su üzerinde yürüyor! Ne dersin?"

"Allah Teâlâ'nın yardımıyla nefesine uymaktan kurtulan ve hevâsına aykırı davranabilen kimse, su üzerinde yürüyenden de üstündür, havada uçandan da!" dedi.

Ebu Nuaym, Muhammed b. Hüseyin'den, o da İmam Ebu Sehl Muhammed b. Süleyman'dan naklediyor:

Bir adam Mürteiş'ten nasihat istedi. Mürteiş şöyle dedi:

"Senin için benden daha hayırlı olanlara git! Beni bırak, kendim için senden daha hayırlı olana vereyim zâtımı!"

Başka bir adam geldi, şu soruyu sordu:

"En faziletli amel nedir?"

Mürteiş :

"Allah'ın rahmetini, fazlu keremini görebilmektir".

Şair ne diyor:

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 355.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 296.

"Kader yardım edince

Âcizler bile muzaffer olur!"

diye cevap verdi!

Mürteiş'in tevhidi şöyle tarif ettiğini görüyoruz:

"Tevhidin prensipleri üçtür: Allah'ı Rab olarak tanımak, O'nun birliğine kesin inanmak, ondan gayri tüm yaratıkların hiçbirini ona ortak koşmamak"⁽¹⁾

Mürteiş'in Zamanındaki Samimiyetsizlikten Şikayetçi Oluşu, Müslümanı Tanımlayışı ve Yaptığı Amelleri Daima Az Görmesi

Mürteiş de zamanındaki samimiyetsizlik ve tefessühten şikayetçi olmuştur:

"Hiçbir şey hakiki amacına uygun olarak yapılmıyor: Şimdi sadece isimler var. Herkes iddialı konuşuyor ama içleri boş. Yakında ne bu iddiaları kalacak ne de riyâkarâne davranışları. Davasında samimi olan, isabet eden hiç kimse kalmayacak belki de".

Mürteiş, müslümanı şöyle nitelendirirdi:

"Müslümanı, tüm insanlar, tüm evren, tüm yaratıklar sever aslında! O ise kendini yaratıklara muhtaç hissetmez. Sadece mevlâya başvurur".

Mürteiş öze ve samimiyete önem veren bir mutasavvıftı. Ramazan ayının son on gününü tamamen ibadet ve yüksek bir haleti ruhiye içerisinde geçirmek üzere mescide gitti. İtikafı esnasında etrafında Kur'an okuyan, gece namazıyla övünen sofilere rastladı. İtikafını yarıda bırakıp camiden çıkarak şaşkın bakışlara şu cevabı verdi:

"Onların, yaptıkları ibadete güvendiklerini gördüm. Amellerini çok büyük, çok faziletli görüyorlardı. Onlar gibi olmaktan korktum ve çıktım. Başlarına bir belâ gelmesinden de korktum".

Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed en-Nisabûrî'nin feyz aldığı büyük zâtlar arasında Ebu Hafs'ı ve Ebu Osman'ı sayabiliriz. Bağdat'ta Cüneyd ekolünün sadık takipçilerin-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 10, s. 356.

den olan Ebu Muhammed Mürteiş Şûniziyye mescidinde kahrıldı. Bağdat'ta Hicri 328 yılında vefat etmiştir⁽¹⁾. Süleymî de bu görüştedir.

Allah rahmet eylesin.

EBU CAFER EL-MECZUM (R.H)

Ebu Nuaym, Ebu Cafer'i tanımlarken, onun az bilinen, iç halleri herkese malum olmayan, mânen güçlü ama bedenlen zayıf abidlerden olduğunu söyler. Hak Teâlâ daima onun yardımına koşmuştur der⁽²⁾.

Ebu Cafer'in Yol Arkadaşı Olmasını Kabul Etmeyen Derrac'ın Pişmanlığı

Ebu'l-Hüseyn ed-Derrâc anlatıyor:

Hac esnasında bir grupla beraberdim. Onlarla kalıyor, onların işiyle meşgul oluyordum. Bir sene tek başıma hacca gittim. Kâdisiye'ye çıktım. Şehrin bir mescidine girdiğimde mihrapta oturan sakat bir adam gördüm. Başına nice musibetler gelmişti ki, gayet zayıf, nahif bir vücudu vardı. Beni farkedince selam verdi:

"Ey Ebu'l-Hüseyn! Hacca mı gidiyorsun?" dedi. Ben; "tamam, gene biri soru soruyor" diyerek kızgınlıkla cevap verdim:

"Evet"

Adam yine;

"Sohbet edelim mi? Yol arkadaşım olur musun?" diye sordu.

Ben bu sorulardan sıkılmıştım. İçimden; *"Yahu ben kolu kanadı sağlam insanlardan kaçtım, beni rahatsız etmesinler diyeli Şimdi de karşıma bir sakat çıktı! Onun kucığına düştüm, ne talih..."* diyordum. Cevap verdim:

"Hayır, ne sohbet, ne yol arkadaşlığı!"

(1) Bkz. Süleymân Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî*, s. 55-58. İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü'l-e-Sâfiye*, c. 2, s. 298.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 333.

"Haydi, kızma teklifimi kabul et!" dedi.

"Hayır olmaz!" dedim. Sakat adam şöyle dedi:

"Ey Ebu'l-Hüseyin! Allah zayıf için öyle şeyler yaratır ki, güçlüler hayret içinde kalır!"

Adamın bu sözlerine;

"Evet, öyledir!" dedim. Sıkıldığımı açıkça belirttim.

Onu orada bırakıp Mekke yolu üzerinde Mugise denilen kasabaya vardığımda oranın mescidinde ikindi namazımı kıldım. Ertesi gün sabahleyin bir ihtiyarla karşılaştım. Selam verdi ve:

"Ey Ebu'l-Hüseyin! Allah zayıf kulu için öyle şeyler yaratır ki, güçlüler hayret içinde kalır" dedi.

İçimi bir vesvese ve şüphe sarmıştı. Kimdi bunlar? Neden böyle söylüyorlardı?

Ertesi gün Kar'â denilen kasabaya geldim. Sabah namazı için mescide girdiğimde karşımda yine bir pîr-i fânî buldum. Bana doğru baktı ve şöyle dedi:

"Ey Ebu'l-Hüseyin. Allah zayıf kulları için öyle şeyler yapar ki, güçlüler şaşkına döner".

Hemen adama yanaştım. Önünde durdum.

"Allah'tan ve senden af diliyorum!" dedim.

Adam:

"Ne oldu? Niçin?" dedi.

"Hata ettim!" dedim.

"Ne hatası?" dedi.

"Kimseyle sohbet etmedim ve yol arkadaşlığı yapmadım" dedim.

"Peki sen kendi kendine yemin etmedin mi? Biz yeminini bozmak istemeyiz" dedi.

"Peki seni karşıma çıkan her konakta görebilir miyim?" dedim.

"Tamam, olur" dedi.

Benden yol boyunca açlık, yorgunluk ve susuzluğu götürmüştü bu karşılaşmalar. Medine'ye kadar konakladığım her yerde onu görüyordum. Bir daha da göremedim.

Mekke'ye geldim, Ebu Bekir el-Kinânî, ve Ebu'l-Hüseyin el-Müzeyyen'e gördüklerimi anlattım. Bana şöyle dediler:

"Ey Ahmak! O adam Ebu Cafer el-Meczûm'dur! Biz hep onu görelim diye Allah'a duâ eder dururuz. Bir daha görürsen peşine takıl, bırakma onu, belki biz de görürüz".

Mina ve Arafat'a çıktık. Şeytan taşlama gününde yanıma biri yaklaştı ve şöyle dedi:

"Ey Ebu'l-Hüseyin. Selam olsun sana!"

Onu görünce birden şaşırdım ve bayıldım. Ayıldığımda Hayf mescidine geldim, onu tekrar gördüğümü arkadaşlara haber verdim.

Hac bitmişti. Ayrılacağı gün Makâm-ı İbrahim'in arkasında namaz kılarken yine arkamdan bir ses duydum:

"Ey Ebu'l-Hüseyin! Sabaha kadar seninle yolculuk edebilirim." dedi. Ben;

"Hayır! Bana dua etmeni istiyorum." dedim.

"Peki iste bakalım!" deyince ben ellerimi açtım. Üç ayrı duâ ettim. Onun bana âmin demesini istiyordum. Bütün duâlarıma âmin dedi. Sonra ansızın gözden kayboldu. Onu bir daha hiç göremedim.

Bu üç duâm şunlardı:

"Ya Rab! Bana fakirliği, dervişliği sevdire. Şu anda ondan başka bir şeyi arzulamıyorum dünyadan!"

"Allah'ım! Yarına bir azık ayırmış olarak gecelemeyi hiç nasib eyleme bana! Ben şu kadar seneden beri hiçbir yiyecek biriktirmedim."

"Allah'ım! Sana nazar etmeleri, seni seyretmeleri için bazı veli kullarına izin vermişsen bana da izin ver. Senden bunu istiyorum."

Sülemî, Ebu Cafer el-Meczûm'un Bağdatlı olduğunu söylü-

yor. Ebu Cafer Ebu'l-Abbas b. Atâ'nın akranlarından idi⁽¹⁾.

ABBAS B. EL-MÜHTEDİ (R.H)⁽²⁾

Künyesi Ebu'l-Fadl'dır. Ebu Abdurrahman es-Sülemî bu zatın da Bağdat'lı olduğunu söylüyor. Keskin bir ferâseti olan, cesaret ve fedakârlık gibi güzel niteliklerle anılan Abbas, bu yüzden Ebu'l-Fadl (erdemın babası) künyesini almıştır.

Ebu'l-Fadl, fakir ve zavallı insanları severdi. Mısır'a seyahat etti ve Ebu Said el-Harrâz ile orada dost oldu.

Muhammed b. Abdullah el-Fergânî anlatıyor:

Abbas, bir kadınla evlenmişti. Ama zıfak gecesi geldiğinde birden içine doğan sıkıntıyla hammine yaklaştı. Aynı odada bulunduğu halde onunla yatmadı. Üç gün sonra bu kadının başka biriyle evli olduğu ortaya çıktı.

HAZREC B. ALİ B. ABBAS (R.H)⁽³⁾

"Sâfi" diye de bilinen Hazrec'in künyesi Ebu Tâlib'dir.

Ebu Abdullah b. Hafif anlatıyor:

Ebu Talib Hazrec b. Ali Şiraz'a geldiğinde hastaydı. Ona hizmet ettim. Her gece defalarca ona tasla su verdim, ilaç sundum. Ben o sıralarda bir riyâzet içinde nefsimi eğitiyordum, akşamları orucumu sadece kuru bakla ile açıyordum.

Ebu Tâlib bir gün dişlerimle bakla kırđığını duydu.

"Bu nedir?" diye sordu. Ben de durumu anlattım. Ağladı ve şöyle dedi:

"Ey Ebu Abdullah! Ben de senin gibi riyâzet yapar, böyle idâre ederdim. Bir gün arkadaşlarla beraber Bağdat'ta bir davete

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 299.

(2) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c. 2, s. 301.

(3) A.y.

çağrıldım. Bize kızarmış kuzu ikram edildi. Kendimi bu güzel yemekten alıkoymaya çalıştıysam da bazı arkadaşlarım ısrarla;

'Ye, yel' diyordu. Bir lokma yedim. Hoşuma gitti. Ama gördüğün gibi rahatsız oldum. Kırk seneden beri böyle hastayım".

Ebu Abdullah İbni Hafif devam ediyor:

Sonra biraz iyileşir gibi oldu. Çeşitli ülkelerle doğru seyahate çıktı. Rabat'a (Fas) yerleşti. Rabat'ın içinde ve dışında sevilen biri olmuştu. İşte musibet ehli insanlar sonunda böyle de olabilirler. **Ebu Talib es-Sûfî** bir daha Rabat'tan çıkmamış ve orada vefat etmiştir⁽¹⁾. Allah rahmet eylesin.

EBU İSHAK İBRAHİM B. HAMMAD EL-EZDÎ (R.H)⁽²⁾

Ebu İshak, Cerîr b. Hâzım ailesinin azatlısıdır. **Ebu'l-Hüseyin el-Cirâhî** diyor ki:

"İbrahim b. Hammad'ın yanına ne zaman gitsem, ya namaz kılarken ya da oturmuş Kur'ân okurken görüyordum".

Ebu Bekir en-Nisâbüri de şöyle der:

"Ben İbrahim b. Hammad'dan daha âbid birini görmedim".

İbrahim, Hasan b. Arefe'den ve bir gruptan hadis rivayetinde bulunmuştur. Hicrî 323 yılının safer ayında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

EBU BEKİR AHMED B. SÜLEYMAN NECCÂD (R.H)

Ebu İshak et-Taberî anlatıyor:

(1) İbnü'l Cevzî, Ebu Talib'in Ahmed b. Abdullah en-Nermisî'den bir hadis rivayet ettiğini ve onun Cüneyd ashabından olduğunu söylüyor.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 302.

Ahmed b. Süleyman günlerini oruçla geçirirdi. Her gece bir parça ekmekle yetinir ve bir lokmayı da kenara ayırırdı. Cuma günü gelince biriktirdiği lokmaları yer, o günün ekmeğini bir fakire verirdi⁽¹⁾.

Ebu Abdullah Ahmed b. Abdullah el-Harbi anlatıyor:

Ebu Bekir Ahmed'den duydum, şöyle diyordu:

"Kim insanlara ihtiyacı için seslenirse, arkadaşı az olur. Kim günahları için dil döker, Rabba yalvarırsa, ağlayışı güzel olur. Kim ondan bundan yemek dilenirse açlığı uzar".

Ebu Bekir, Ebu Davud Sicistanî'den, gayet geniş bir cemaat içinde hadis almıştır. O, hadis talebi için yalınayak yollara düşerdi.

Ebu Bekir ayrıca, **Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya'dan** da hadis almıştır. **Dârekutnî, Hâkim en-Nisûbûrî** ve daha birçokları ondan hadis rivayetinde bulunmuşlardır. O, güvenilir bir hadis rivayetçisiydi. Bazıları onun gayet tertipli bir "**Sünen**" kitabı yazdığını, fıkhıta da, Hanbelî mezhebine uygun bir kitap kaleme aldığını bildiriyorlar.

Günümüze ulaşan kitapları şunlardır:

1. *er-Reddû alâ men Yekûlu inne'l-Kur'âne Mahlûkun*,
2. *Emâli*,
3. *Hadis*,
4. *Müsnedi Emîri'l-Müminin Ömer b. el-Hattab*⁽²⁾.

Hanbelî mezhebine mensup olan **Ebu Bekir** en çok **Neccad** adıyla şöret bulmuştur.

Hicrî 348 yılında vefat ettiğinde yaşı doksana dayanmıştı. **Kabri Bîşr b. Hâris'in** mezarı yanındadır⁽³⁾.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 302.

(2) Fuad Sezgin, *Târihü't-Türâsîl-Arabî*, c. 3, Bölüm: 3, s. 513.

(3) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 302.

CAFER B. MUHAMMED B. NUSAYR EL-HULDÎ (R.H)

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Altmış defa hacca gitti⁽¹⁾. *Hilye*'de çok seyahat eden, çabuk anlayan, çok namaz kılan, güzel ahlâkla süslenmiş ve sağlam belgelere sarılmış âbid diye anlatılan Ebu Muhammed Cafer el-Huldî hikâye ve hadis derleme konusunda uzman olanlardandı. Devrinin en hayırlı insanlarıyla sohbet etmiş, Cüneyd, Sevrî ve Ruveyym'den feyiz almıştır⁽²⁾. Cafer el-Huldî, esas itibarıyla Ahmed en-Nûrî ile Cüneyd'in talebesidir⁽³⁾.

Cüneyd'in gözde talebelerinden olan Cafer, tasavvuf ilimlerinde, hikâyelerinde, siyerlerinde kaynaktır. Kendinde 130 küsur sûfi divanı (kitabı) olduğu söylenmiştir.

Tahsiline muhaddis olarak başlayan Cafer sonunda tasavvufa meyletmış, hocası Cüneyd'in hayatını teferruatıyla kaleme almak ve onun sözlerini gelecek nesillere aktarmak suretiyle hakkını ödemeye çalışmıştır. Eserleri yalnız Cüneyd hakkında değil, Maruf ve Serriyy hakkında da temel kaynak olmuştur. Muhaddisler tarafından son derece "sika" görülen Cafer, "*Hikâyâtü'l-Evliya*" adlı eseri ile Bağdat'ta meşhur olmuştur. Cafer el-Huldî önce hadiste rivayet kritiğini öğrenip tasavvufa geçtiği için yaptığı nakiller çok değerli ve sahih sayılır⁽⁴⁾.

Daha önce de geçtiği gibi Bağdat'ın üç harikası vardı:

Şiblî'nin işâri sözleri, Murteiş'in nükteleri, Cafer el-Huldî'nin hikâyeleri⁽⁵⁾.

Dertli Olmak, İbadetin Tadına Varmak, Riya İle İhlas Arasındaki Fark, Fütüvvet ve Akla Dâir

Ali b. Müsenna et-Temîmî, Cafer el-Huldî'nin bir adama şöyle dediğini naklediyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 303.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, c. 10, s. 371.

(3) Fuad Sezgin, *Târîhu't-Türdsi'l-Arabî*, c. 1, bölüm: 4, s. 661.

(4) Süleyman Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî*, s. 51.

(5) Süleimî, *Tabakat es-Süfyye*, s. 349.

"Dertli ol. Çünkü insanı yücelten şey sıkı riyazet ve nefis mücahedeleri değil, dertlerdir"⁽¹⁾.

Ebu Nuaym, Cafer'in kitabından naklediyor:

"Kul saf ibadetin tadını alabilmesi için nefsin lezzetinden vazgeçmelidir. Çünkü hakikat ehli hakiki insanlar kendilerini Hakk'tan ayıran tüm bağları kestiler, bu bağlar onları kesip ayırmadan önce".

"Riyâ ile ihlas arasındaki fark şudur: Riyakâr sadece görülmek için çalışır, ibadet eder. Samimi olan ise varmak için, ilâhi sevgiye ermek için".

"Fütüvvet, nefsi küçültmek ve müslümanların şerefini, ırzını, namusunu, canını kendinden önemli görmek ve korumaktır".

"Akıl; seni mahvolmaya iten sebeplerden koruyan şeydir"⁽²⁾.

Cafer el-Huldi, Hâris b. Ebu Üsâme'den ve daha birçoklarından hadis almıştır⁽³⁾.

Cafer'den Gelen Bir Hadis ve Yazdığı Eserler

Ebu Nuaym da, Cüneyd gibi birçok tasavvuf erbabının menkıbelerini anlatırken Cafer el-Huldi'den nakil yapmıştır.

Ebu Nuaym anlatıyor:

Cafer b. Muhammed el-Huldi bana yazdığı bir mektupta şu hadisi rivayet etti:

Hâris b. Ebî Üsâme, Abdullah b. Bekir'den, o Humeyd'den, o da Enes'den naklediyor:

"Kişi Rasûlullah'a gelip soru sorar, Allah elçisi ona selam verir ve henüz akşam olmadan o adamın kalbinde İslâm'a karşı müt his bir sevgi uyanırdı. O dinini dünyadaki her şeyden üstün tutardı"⁽⁴⁾.

Cafer el-Huldi, Hicri 348 yılında Ramazan ayının dokuzunda bir pazartesi günü Bağdat'ta vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 303.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c. 10, s. 381.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e., c. 2, s. 303.

(4) Ebu Nuaym, a.g.e., s. 371.

Onun bugüne kadar gelen eserlerini şöyle sıralayabiliriz:⁽¹⁾

1. *Hikâyâtü'l-Meşâyih* (Bir bölümü),
2. *el-Fevâid ve'z-Züh'd ve'r-Rekâik ve'l-Merâst*,
3. *Mihnetü's-Şâfi Ebt Abdullah b. İdris*,
4. *Risâletü'n fi't-Tasavvuf*.

CAFER B. HARB (R.H)

Künyesi Ebu'l-Fadl'dır. Aslı Bağdat'tandır. Ebu'l-Hüzeyl el-Allaf'ın Basra'daki öğrencilerinden olan Cafer b. Harb Zeydiye'ye meyleden zahid ve muttakî bir zattı⁽²⁾.

Cafer'in İnkılabı

Ali b. Muhsin el-Mesûhî babasından naklediyor:

Cafer b. Harb sultanın önemli memurlarına yardım ederdi. Maaşı bir vezir maaşı kadar vardı. Bir gün kendisi için düzenlenmiş büyük bir merasimin ortasında yürüyorken şu âyeti okuyan bir adam işitti:

"İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun bir zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdi" ⁽³⁾.

Bir anda o heybetli celadetli hali değişti Cafer'in. Etrafına cömertçe para serpen gururlu Cafer şöyle bir çığlık attı:

"Evet, ey Allah'ım evet, geldi!"

Bu sözü birkaç defa tekrarladı, ağladı, bineğinden inip elbise-lerini çıkardı. Kendini Dicle'nin serin sularına bırakan Cafer suyu kendine elbise edindi. Üzerinde hiçbir şey yoktu. Bütün malını mülkünü daha önce haksızlık ettiği davalı mazlumlara dağıtuncaya ka-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.10, s.381.

(2) Fuad Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, c. 1, s. Bölüm 4, s. 661.

(3) Hadid, 16.

dar sudan çıkmadı.

Geriye kalan bir iki eşyayı da fakirlere tasadduk etti.

Suda iken bir adam onu uzaktan görmüş ve onun hikâyesini başkalarından dinlediği için yanına gelip bir gömlek ve izar uzatmıştı ona. Cafer bu iki elbiseyi giyinip dışarı çıktı. Ölene kadar kendini ilme ve ibadete verdi⁽¹⁾.

Cafer, Hicrî 236 yılında vefat etmiştir⁽²⁾.

Kaynaklarda Cafer b. Harb'in "el-İhtilaf fî Usûli'l-Fıkh" adlı bir eserin müellifi olduğu geçer. Bu kitap günümüze kadar gelememiştir.

EBU BEKİR MUHAMMED B. SAİD EL-HARBÎ (R.H)⁽³⁾

İbnü'd-Darîr olarak da bilinen Ebu Bekir Muhammed b. Said; dünyaya, mala ve şöhrete önem vermeyen biriydi.

Abdülvehid b. Ebi'l-Hüseyn babasından o da Ebu Bekir b. Darîr'den naklediyor:

"Haram isteklerle savaştım. Sonunda tek isteğim savaşmak oldu".

İbnü'l Cevzî'nin bildirdiğine göre Ebu Bekir b. Darîr bazen Bağdat'ın Harbiye taraflarına inerdi. Bu yüzden Harbî adını almıştır. Ebu Bekir, İbrahim b. Nasr el-Mansûrî ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Hicrî 351 yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU BEKİR MUHAMMED B. HÜSEYİN EL-ACURRÎ (R.H)

Aşlı Bağdat şehrinin batı yakasındaki Acurr mahallesinden-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 308,

(2) Fuad Sezgin, *Târîhü'l-Türâsî'l-Arâbî*, c. 1, s. 619.

(3) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 308,

dir. Son derece güvenilir bir muhaddis olan Acurrî aynı zamanda fıkıh ilmini de iyi bilen âbid bir zât idi. Şafî mezhebine mensup olan Acurrî'nin fıkha ve hadise dair günümüze kadar gelen birçok eseri vardır. Önce Bağdat'ta 330 H. senesinde hadis nakline başlayan Acurrî, oradan Mekke'ye geçmiş, vefat edene kadar burada kalmıştır⁽¹⁾.

Ebu Müslim el-Kecî'den, Ebu Şuayb el-Harrânî'den ve Cafer el-Feryâbî'den hadis dinleyen Acurrî Hicrî 360 yılının Muharrem ayında Mekke'de vefat etmiştir⁽²⁾.

Ebu Sehl Mahmud b. Amr el-Akberî anlatıyor:

Ebu Bekir el-Acurrî Mekke'ye vardığında bu mukaddes beldeyi çok sevdi. İçinden şöyle duâ etti:

"Allah'ım beni bu beldede hiç olmazsa bir sene yaşat!".

Gâib'den gelen bir ses;

"Ey Ebu Bekir! 30 sene kalacaksın" der. Mekke'de otuz sene geçiren Acurrî bu sefer yine gâibten bir ses duyar;

"Ey Ebu Bekir! Verilen sözün müddetini bitirdik. Söze sadık kaldık".

Acurrî o sene ölür⁽³⁾.

Acurrî'nin Eserleri

1. *Erbaûne Hadîsen*,

2. *Fardu Talebi'l-İlm*,

3. *Ahbâru Ömer b. Abdilazîz*,

4. *Ahlâku'l-Ulemâ*,

5. *Kitabü'l-Gurebâ mine'l-Müminîn*.

6. *et-Tasdîk bi'n-Nazari ile'llâhi fi'l-Âhireti ve ma Uidde lievliyâihî*,

(1) Fuad Sezgin, *Târîhu't-Türâs'il Arâbi*, c. 1, s. 194.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 304.

(3) A.y.

7. *Tahrimü'n-Nerd ve's-Şatranc ve'l-Melâhi,*
8. *Kitabü Ahlâkî Hameleti'l-Kur'an,*
9. *Kitabü's-Şeria,*
10. *Ma Vüride fi leyleti'n-Nisfi min Şa'ban,*
11. *Vusûlü'l-Müştâkin ve Nüzhetü'l Müstemîn,*
12. *Cüz'ün fihî Meseletü'l-Cehri bi'l-Kur'an fi't-Tavâf,*
13. *Edebü'n-Nüfûs,*
14. *Cüz'ün fihî Hikâyatü's-Şâfil ve Gayrihi,*
15. *el-Fevâid el-Müntehibe*⁽¹⁾.

YUSUF B. ÖMER B. MESRÛR ⁽²⁾

Ebu'l-Feth el-Kavvas diye de bilinir. **Ezherî**, **Ebu'l-Feth**'in duâsı kabul edilen dervişlerden olduğunu söylüyor.

Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî diyor ki:

"Ebu'l-Feth el-Kavvas henüz çocukken bize bereket getirmiştir".

Ebu Zer el-Herevî anlatıyor:

"Ebu'l-Feth el-Kavvas'ın yanındaydım. Bazı kitapları çıkartıp önüme koyduğunda fare yenikleriyle karşılaştı. Elinde olmadan kitabı kemiren farelere beddua ettiğinde birden evin tavanından farelerin düştüğünü gördüm. Bir iki fare yere düştü, çırpındı ve kendiliğinden öldü".

Yusuf Ebu'l-Feth; Bağavî'den, Ebu Bekir b. Ebî Dâvud'dan ve Yahya b. Sa'd'dan hadis almıştır. Hicrî 385 yılında **Rebiü'l-Ahir** ayının bitimine yedi gün kala Cuma günü vefat etti. Mezarı **Ahmed Kabristanı**'ndadır. Allah rahmet eylesin.

(1) Bu eserlerin yazma nüshalarının nerelerde olduğunu öğrenmek için bkz. **Fuad Sezgin, Târîhu't-Turâsî'l-Arabî**, Almanca'dan Arapçaya çeviren: **Mahmud Fehmi Hicazî, Suud baskısı**, c. 7, bölüm 1; "Ulûmu'l-Kur'an ve'l-Hadis" kısmı orijinal sayfa: 196, terceme sayfa 392.

(2) **İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Sa'fîe**, c. 2, s. 304.

İBNİ SEM'ÜN (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hüseyin'dir. İsmi Muhammed b. İsmail b. İsmâ'dır. Bağdat'ın vaizleri arasında seçkin bir yere sahip olan İbni Sem'ün'un sözleri birçok müellif tarafından derlenmiş, nesilden nesile aktarılmıştır⁽¹⁾.

Ebu Bekir el-İsfahânî anlatıyor (Bu zât Şiblî'nin hizmetçisiydi):

Cuma günü camide Şiblî'nin önünde oturuyordum. Henüz çocuk olan Ebu'l-Hüseyin b. Sem'ün içeri girdi. Başında bir takke, sırtında taylasan şalından yapılmış bir giysi vardı. Yanımızdan hiç selam vermeden hızlı hızlı geçti. Şiblî çocuğun arkasından bakarken bana şöyle dedi:

"Ey Ebu Bekir! Bu çocukta ne hazineler var Allah için, bir bilsen."⁽²⁾

İbni Sem'ün'un lakabı "hikmetli dil" idi.

Hasan b. Muhammed el-Hilal anlatıyor:

Ebu'l-Hüseyin b. Sem'ün bana sordu:

"İsmin ne?"

"Hasan!" dedim.

"Allah sana ismi vermiş! İsmin güzel, ondan mânâ vermesini de iste (Hasan, güzel, güzellik demektir)."

İbn Sem'un'un Bir Kerâmeti, Farzları Bilmek ve Kesinliğine İnanmaya Dair

Ebu'l-Feth el-Kavvas anlatıyor:

Bir defasında misafirler için masraf yapmam gerekmişti. Evde bir yay ve bir çift mestten başka hiçbir şey olmadığını gördüm. Bunları da kullanıyordum. Ama yine de misafirlerime bir şeyler ikram edebilmek için onları satmaya karar verdim. O gün de mescidde İbni Sem'ün'un vaaz verdiği gündü. *"Bari mescidde bir iki öğüt*

(1) *Târîhu't-Türâsü'l-Arabî*, c. 1, s. 667.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 305.

dinleyeyim de, ondan sonra satarım eşyaları" dedim. Sohbet meclisine yaklaştım. Biraz dinledim. Çıkmaya karar verdiğim sırada Ebu'l-Hüseyn b. Sem'un arkamdan seslendi:

"Ey Ebu'l-Feth! mestleri satma, yayı da satma!". Allah Teâlâ sana kendi nezdinden rızık verecektir.

İçimi okumuştı. Onun bu sözlerine şaşırdım.

Ali b. Talha el-Mukrî, Ebu'l-Hüseyn b. Sem'un'dan naklediyor:

"Allah'ın farz kıldığı şeylere ilim ve inanç gözüyle bakmayan kul bilsin ki, ilim onun aleyhine bir delildir, vebaldir".

İbni Sem'un'un Sâdıklar, Şükür, Zikir, Korku, Günahlara Ağlamak ve Her şeyi Nefse Maletmemek Hususundaki Güzel Öğütleri

Ali b. Talha, İbni Sem'un'dan naklediyor:

"Derinden anlayan sadık kullar, kendilerine açılan yollar ve tecelliler ile karşılaştıklarında, harcadıkları çabayı çok az görürler".

"Kendiniz için itina ve ihtimamı azaltınız. Yaptığınız, sizinle beraber olan amellere özen gösteriniz! Şükür yastıklarına yaslanınız. Zikir elbiselerini giyiniz. Korku yorganlarına sarılınız. Ancak böylece Rab Teâlâ'nın övgüsüne kavuşabilirsiniz. O'nun yardımıyla başkaları tarafından kınanmayı göze alabilirsiniz".

"Kaçırdığınız güzel ibadetler için üzülünüz. Günahlarınıza ağlayınız. Kendinizi, huylarınızı ve hareketlerinizi boş ve yararsız şeylerden, helâkten koruyunuz. Ancak böylece manevî âleminizdeki yol kesen haydutlardan korunabilirsiniz".

"İlacı bilinen tüm hastalıklar küçüktür, önemsizdir. Asıl tedavisi bilinmeyen hastalıktan korkunuz! İşte o, tehlikeli ve büyüktür".

"Küçük günahlardan sakınınız! Çünkü tertemiz bir elbiseyi kirleten de küçük küçük lekelerdir".

"Yaptığın işin tamamen kendi nefsine ait olmasından, işi hepten, kendine maletmekten sakın! Eğer böyle yaparsan, sana ait ol-

mayan, bir amele sahip çıkmış olursun".

"Aciz, yorgun ve tembel olduğun halde hırsla cenneti temenni etmen, düpedüz utanmazlıktır. Önce kendinden tüm hakları temizle. Sonra nefesine güzel gelen hasletleri topla, ama azma, gururlanma! Nefsini cennetle ateşin arasına koyduğunda cennetin seni istemediğini, cehennem de sana iştahla baktığını görürsün".

"Bu fesat zamanında en büyük kurtuluş ve hayır; insanların takip ettiği yolu, el değdirdiği (haram) yemeği ve konuştukları mevzuları terketmektir".

Vaktin İğne Deliğinden Dar Oluşu ve Zühdü Doğru Anlamaya Dâir

Mahfuz b. Ahmed el-Külâdânî, Şeyh Salih Ebu Ali Hasan b. Gâlib el-Harbî'den, o da Ebu'l-Hüseyn b. Sem'ün'dan naklediyor:

"Diyorsunuz ki, vakit çoktur, geniştir. Akıllı adam için vakit geniş olur mu?! Bilmiyor musunuz akıllılar için vakit iğne deliğinden daha incedir"⁽¹⁾.

Ebu Bekir el-Berkânî, Ebu'l-Hüseyn b. Sem'ün'a der ki:

"Ey Vaiz! Sen milleti zühde çağırıyorsun, dünyayı terketmelerini istiyorsun. Oysa en güzel elbiseyi giyen de sensin, en güzel yemeği yiyen de sensin. Bu nasıl iş?".

İbni Sem'ün cevap verdi:

"Eğer Allah ile olan hâlin güzel ve sıhhatliyse, sana yaraşan tüm mübahları yapabilirsin; yumuşak elbise giyebilirsin, en güzel yemekleri yiyebilirsin. Sana zarar vermez!".

İbni Sem'ün birçoklarından hadis almıştır. Bunlar arasında Abdullah b. Ebî Davud Sicistânî'yi sayabiliriz. Aynı zamanda hadis de yazdırmıştır. Hicri 387 yılında Bağdat'ta Zilkâde ayının ortasında vefat etti. Kendi evinin avlusuna gömüldü. Daha sonra Bâbı Harb kabristanına götürülmüştür.

Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 307.

Eserleri ⁽¹⁾1. *el-Emâli*,2. *Cüz'ün fihî Meseletün min Kelâm* (Kelama dair bir mesele-
nin anlatıldığı birkaç sayfa).**ABDUSSAMED B. ÖMER (R.H) ⁽²⁾**

Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. Meşhur bir vaiz olan Abdüssamed b. Ömer, iyiliği tavsiye eden, kötülükten sakındıran, zühd ve selah sahibi bir insandı.

Ahmed b. Ali b. Sâbit, Damnî'den naklediyor:

Abdüssamed'de Ahmed Neccad'dan aldığı bir küçük vaaz risalesi vardı. Ebu Bekir el-Bakkal'dan bu risâlenin bir nüshasını aldım. İbni Me'mûn Ebu Ya'lâ ile beraber Abdüssamed'in yanına gittik. Ona selam verdik, mescidde vaaz halkasında onu dinlemek istediğimizi ve bu risâleden bize okumasının bizi sevindireceğini bildirdik. Hemen mescide koştuk, o da mescide geldi, selam verdi ve iki rekât namaz kıldı. Sonra kalkıp aramıza oturdu. Ben;

"Biz seni dinlemek, senden nasiplenmek için geldik. İstersen meclisin başköşesine otur. Böylece hepimize daha rahat öğüt verirsin." dedim.

Abbüssamed şöyle dedi:

"Şu (İbnu'l-Mem'ûn'u işaret ediyor) Rasûlullah(s.a)'ın amcasının oğullarından. Sen ise ilim ehlinde kadri yüce bir adamsın. Ben bu mecliste sizden yükseğe oturamam."

Abdüssamed'in bu tevâzuuna hayran kaldık.

Abdüssamed'in Gönül Genişliği

Ali b. Muhammed Hasan el-Mâlikî anlatıyor:

Bir adam Abdüssamed'in yanına gelerek ona yüz dinar hibe

(1) Daha geniş kaynaklar için bkz: *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, c. 1, s. 667 (tercüme sayfa 181),

(2) İbnu'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 307.

etti. Abdüssamed;

"Benim bu paraya ihtiyacım yok!" deyince adam;

"Öyleyse bu parayı arkadaşların arasında dağıt. İhtiyacı olanlar vardır" dedi. Abdüssamed;

"Tamam, parayı yere bırak" dedi. Adam parayı bıraktı gitti. Abdüssamed;

"Ey millet! Sizden ihtiyacı olan varsa gelsin alsın!" dedi. Cemaat geldi, teker teker ihtiyaçları kadar aldılar, gittiler...

Ama Abdüssamed elini bile sürmedi. Biraz sonra Abdüssamed'in çocuğunu gördük. Babasının yanına gelip bir şey istedi. Abdüssamed;

"Haydi oğlum.. Bakkala git, yüz gram, hurma al. Bu sana yeter" dedi.

Nefsi KırmaK "Bugün Ölüp Ebediyen Yaşamak" ve İbret Dolu Bir İntihar Teşebbüsünün Önlenişi

Tünûhî anlatıyor:

Cuma günü Mansur Camii'ndeydim. Hatib minberdeydi. Solunda da Basra'lı Ali b. Talha el-Mukrî oturuyordu. Abdüssamed'i görünce sevindim. Bana yakın bir yerdeydi. Ona doğru gitmek istedim. Namazın kılınmasına da az vakit kalmıştı. Onun bana doğru geldiğini gördüm. Ben de ona yönelince;

"Otur ey kadı! Sana doğru gelmedim. Şu adama geldim (İbni Talha'yı göstererek). Çünkü nefsim o adamı hiç sevmez ve kerih görürdü. Nefsime kırmak istedim." dedi.

İbni Talha kalktı, kucaklaştılar. Sonra Abdüssamed oturduğu yere geri döndü.

Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Abdullah es-Sükkerî, Abdüssamed'den naklediyor:

Bir gün yolda yürüyordum. Karşımda üzerinde toz toprak bulunan bir süvari gördüm. İnsanlar onu hediyelerle karşılıyordu. Besbelli ki savaştan dönüyordu. Kalabalıktan biri çıktı adama şöyle bağırdı:

"Bugün öl! Ebediyen yaşa!"

Bu sözü duyunca irkildim. Kendime;

"Ey nefs! İşte sana söylenecek bir söz..."

Bugün öl ki, ebedi yaşama kavuşabilesin!" dedim.

Ebu Ali Hasan b. Ali b. Führl el-Kallaf naklediyor:

Abdussamed bana dedi ki:

"Ey Ebu Ali! Bugün ilginç bir olaya şahit oldum. Bazı harabelerin yanından geçtim. Bir ara bir inleme sesi duydum. Sesin geldiği köhne eve girdim. Adamın biri tavana ip bağlamış, kendini asmaya çalışıyordu. Hemen yanına koştum;

"Böyle yapmak helâl değildir!" dedim. Adam;

"Boş ver, hoş gör halimi!" dedi.

"Neden canına kıyıyorsun?" dedim.

"Kendi ölümüne kumar oynadım. Yenildim, kendimi asıyorum!" dedi.

Hemen koştum, ipi çıkardım adamın boynundan. Kendi kendime şöyle düşündüm:

"Şeytânî bir zevk uğruna verdiği sözü çiğnemiyor da, Rahman'ın rızasını kazanma hususunda nasıl gevşek davranıyor, nasıl verdiği sözleri çiğnemekten kaçınmıyor şu insanoğlu?"

Fakirken Gönlü Zengin Olmak, Rıza-i İlahî'yi İsteyenin Bitmeyen Tedirginliği, Ahireti Kaçırmamak ve Abdüssamed'in Son Sözleri

Ebu'l-Vefâ b. Ukayl anlatıyor:

Bayram geldiğinde Abdüssamed'in evinde. Yiyecek cinsinden hiçbir şey yoktu. Bir adam elinde dirhemler olduğu halde kapıda gözüktü. Bunları Abdüssamed'e uzattı. Ama Abdüssamed onları almadı ve şöyle dedi:

"Bırak beni bugün zenginlerin paradan zevk almaları gibi, fakirliğimden lezzet alayım".

İbnü'l-Cevzî anlatıyor:

Bana ulaşan bir rivayete göre Abdussamed'e;

"Artık gevşe, rahatla!" denilince şu cevabı vermiş:

"Nasıl, rahatlayayım? Yalnız kaldığında ondan utanan, ilâhî rızayı ta derûnundan isteyen kişi hiç gevşeyebilir mi?"

Abdüssamed ashabına hep güzel ameli, ciddi çabayı tavsiye eder;

"Dünyayı kaçırdınız, âhireti kaçırmayın!" derdi.

İbni Ukayl, Abdüssamed'in ölümü esnasında orada bulunan bir zattan naklediyor:

Abdüssamed can vermeden önce şöyle diyordu:

"Ey Efendim! Bugün için hazırladım kendimi! Sana olan güzel zannımı biliyorsun. Bu arzumu gerçekleştir".

Abdüssamed, Ahmed en-Neccad'dan hadis almıştır. 397 yılında Zilhicce ayının bitimine yedi gün kala vefat etti. Kabri Zâhir Kabristanı'nda, İmam Ahmed'in yanındadır⁽¹⁾.

Allah rahmet eylesin.

OSMAN B. İSÂ EL-BAKİLLÂVÎ (R.H) ⁽²⁾

Künyesi Ebu Amr'dır. Kendisine fayda vermeyecek şeyleri konuşmadığı ve kendisiyle ilgisi olmayan şeylere burnunu sokmadığı için ona "Samût" ⁽³⁾ adını vermişlerdi.

Ahmed b. Ali el-Hafız diyor ki:

Osman el-Bakillâvî ibadete düşkünlüğü ile meşhur olmuş sayılı zâhidlerdendi. O insanlardan yardım ummaz, zamanını itikafa geçirirdi.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Safve*, c. 2, s. 311.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 313.

(3) Samût, "Konuşmayan" demektir. (Çev.)

Osman'ın Duası, Namazdaki Huşûu ve Onu Rüyasında Görenlerin Sözleri

Muhammed b. Muhammed b. Abdülaziz el-Abbâsî babasından naklediyor:

Bir gün dayımla sohbet ederek yanyana **Osman b. İsa el-Bakillâvî**'ye gittik. Onu caminin dışında bulduk. Evine dönüyordu. Dilinden tesbihi hiç eksik etmiyordu. Dayım dedi ki:

"Bize duâ et!"

"Ey Ebu Abdullah! Benim hakkımda yaptığın hüsnü zan kalbimi meşgul etti. Haydi sen de bana duâ et!" dedi **Osman**.

Ben **Osman**'a dönüp dedim ki:

"Allah için bize duâda bulun!"

"Allah seni merhametiyle karşılasın, sana yumuşak muamele etsin" dedi. Ben daha çok duâ istedim. **Osman** bize öğüt verdi ve şu sözleri söyledi;

"Zaman gider, amel sayfaları ise ebedidir."

Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Muhammed b. el-Mühtedî anlatıyor:

İçinde bulunduğum şu hal, **Osman el-Bakillâvî**'nin bereketindendir. Çünkü ben devamlı onunla namaz kıldım. O da namaz bitince elini göğsüme değdirir ve duâ ederdi. İşte onun duâsından geliyor benim bu halim.. Onun mescidde bir itikaf köşesi ve gusül abdesti aldığı bir küçük odası vardı. Bu iki köşe arasında namazını kılardı. Bir gece Hakka sûresinin *"O gün kıyâmet kopar..."*⁽¹⁾ âyetini okuduğumda ansızın bir çığlık attı ve baygın yere düştü. Mescidde herkes yüzü koyun düşmüştü.

Osman el-Bakillâvî, **İbrahim b. Muhammed el-Muta-vîfden**, **Hasan b. Ebinnecm'den** (bu adam veliaht **Taillillah**'ın öğretmeni idi) ve daha birçoklarından hadis almıştır.

Hicrî 402 senesinin Ramazan ayının bitimine yedi gün kala vefat etti. **Mansur Camii**'nin kabristânına gömülmüştür.

Fırıncı Aris anlatıyor:

(1) Hakka, 15.

Osman el-Bakillâvî gömüldükten sonra rüyamda bazı adamları gördüm. Bunlar **Osman**'ın kabri çevresinde yatan insanlardı.

"Osman'ın yanında mutlu musunuz?" diye sordum.

"Osman nerede? O gelir gelmez duyduk ki bir tellal 'cennete, cennete' diyor. O da cennete gitti. Hiç durmadı yanımızda." dediler. Allah rahmet eylesin.

BEKİR B. ŞÂZÂN B. BEKR (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi **Ebu'l-Kâsım**'dır. *Kur'ân*'ı bir mütehasıs gruba okuyarak icazetini aldı. Hadisi, **Cafer el-Huldî**'den, **Ebu Bekir eş-Şafî**'den ve daha birçok üstadın, güvenilir ravilerden almıştır. O iyi bir *Kur'ân* bilgini, hadis ravisi ve halk vaizi idi. Onun gecelerini namazla ihya eden muttakî bir zat olduğuna şehadet eder akranları.

Bekir'in Affediciliği

Hasan b. Galib el-Mukrî anlatıyor:

Bekir b. Şâzân ile **Ebu'l-Fadl et-Temîmî** arasında cereyan eden sohbette **Ebu'l-Fadl** ağır bir söz söyledi. Daha sonra pişman olan **Ebu'l-Fadl et-Temîmî**, **Ebu Bekir b. Yusuf**un yanına gelerek;

"Bekir'e belki de hissetmediği kerih bir söz söyledim. Şimdi pişmanım. Benimle onun arasını yapar mısın?" dedi.

İbni Yusuf;

"Tamam, Bekir ikindi namazına çıkarken bir vesileyle özrünü ona bildirirsin" dedi.

Bekir çıktı ve **İbni Yusuf**un yanına geldi. **Ebu'l Fadl et-Temîmî** de oradaydı. Şöyle dedi;

"Bana hakkını helâl etmeni istiyorum!".

Şaşran Bekir;

(1) *İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 312.

"Fesühbanallah!.. Sana küsmedim ve kızmadım ki. Niçin benden böyle bir şey istiyorsun?" dedi.

Bekir öyle geniş yürekli idi ki, dostunun ağır sözlerini daha o özür dilemeden affetmişti.

Ebu'l-Fadl et-Temîmî şöyle der:

Babam bu olaydan sonra bana şu tavsiyede bulunurdu;

"Bak Abdülvahid! Sen uyurken dipdiri ayakta ve uyanık olan birine hasım olma!"

İbni Gâlib, Bekir'in her gece takip ettiği bir virdi olduğunu ve bundan hiç taviz vermediğini anlatıyor.

Bekir Hicrî 405 senesinde 9 Şevval günü vefat etti. Bâbı Harb Mezarlığı'na gömüldü. Allah rahmet eylesin.

ABDULLAH B. AHMED (R.H) ⁽¹⁾

(İbni Muhammed el-Fardî)

Künyesi Ebu Ahmed'dir. Daha çok İbni Muhammed el-Fardî ya da Ebu Ahmed el-Fardî diye tanınır.

Ali b. Abdülvâhid b. Mehdi anlatıyor:

"Onüç sene boyunca Ebu Ahmed el-Fardî ile beraberdim. Onun kakkaha ile güldüğünü hiç görmedim. Yalnız bir defasında bize 'Kitabü'l-İnbisat'⁽²⁾ okurken gülmek istedi ve kendini zor tuttu, ağzını kapadı".

İsâ anlatıyor:

Ebu Ahmed el-Fardî, **Ebu Hâmid el-İsferâyînî**'nin meclisi-ne geldiğinde Ebu Hâmid yerinden kalkar, evindeki mescidin kapısına doğru çekilerek onu karşılardı. Bir defasında Ebu Hâmid, Horasanlı bir adamla mektup gönderdi Ebu Ahmed'e. Ebu Ahmed bir mesele sorulduğunu sanarak mektubu açtı. Ama mektupta Ebu Hâmid, ondan kendisi için Kur'an okumasını istiyor, böyle

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 313.

(2) *Kitabü'l-İnbisat*; mizah, nükte, dinlenme, gevşeme kitabı demektir. O devirde yazılmış bir nükte kitabı olabilir. Müellifini bulamadık. (Çev.)

yaparsa ona arka çıkacağını söylüyordu. Ebu Ahmed, mektubu okur okumaz fırlattı ve şöyle dedi:

"Ben Kur'an'ı, biri bana arka çıksın diye okumam!"

Fakih Ebu'l-Kasım Mansur b. Amr şöyle diyor:

"Şeyhler arasında ilmi sadece Allah için öğreten ve dünyalık hiçbir şeyi amaçlamayan tek adam Ebu Ahmed el-Fardî'dir. O bu hususta en küçük yolu dahi hoş görmezdi. İlim için övülmeyi dahi sevmeydi".

Ebu'l-Kasım devam ediyor:

"Ebu Ahmed el-Fardî'de fıkıh, Kur'an bilgisi, hadis râvilîği ve dünyada hali vakti yerinde olma gibi birçok haslet toplanmıştı. O bu özellikleriyle birçok hususta önderdi. İnsanların en iyi huylusu idi. Muttakî idi. Günlük programına Kur'an dersıyla başlar, Kur'an kıraatı bittikten sonra hadise başlardı. Gücü bitene kadar bize okur okuturdu. En sonunda yorulur, kitabı elinden bırakır ve dönerdi evine. Onun yanında uzun yıllar oturdum. Ders okumaya başlayınca kılı kıpırdamaz, boş işlerle uğraşmaz, tüm dikkatini öğrettiği şeye toplardı.

Ebu Ahmed el-Fardî, Kadı Muhâmilî'den, Yusuf b. Yakub'dan hadis dinlemiş, **Ebu Bekir b. Enbârî'nin** meclisinde bulunmuştur.

Hicrî 406 yılında Şevval ayının ortasında salı günü vefat etti. 82 sene yaşadı. Medine Camii Kabristanı'na gömüldü. Allah rahmet eylesin.

AHMED B. MUHAMMED B. ABDURRAHMAN

(R.H)⁽¹⁾

Künyesi **Ebu'l-Abbas**'tır. Ebu Hâmid el-İsferâyînî'nin ashabından açık sözlü bir fakihti. Bağdat'a yerleşti. Doğu Bağdat ve Mansura kentinin kadısı oldu. **Ebu'l-Abbas**, hem bir öğretmen hem de müftü idi. Kelam v.b. tartışmalarda da dehasını göstermiş-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 314.

tir. Onun Sur Camii'nde sürekli katıldığı bir münazara ve ilim hal-kası vardır.

Ubeydullah b. Ahmed b. Osman es-Sayrafi anlatıyor:

Kadı Ebu'l-Abbas el-Ebîverdî bütün günlerini oruçla geçirir-di. İftarını da ekmek ve tuzla yapardı. Fakir olmasına rağmen tok-gözlü ve ahlaklı biriydi.

İbni Sâbit, Sûrî'den rivayet ederek Ebîverdî'nin 357 yılında doğduğunu söylüyor. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Adurrahman b. Sa'd el-Ebîverdî Hicrî 425 yılında Cumadâl Âhire ayının altısında cumartesi günü vefat etti. Kabri Bâb-ı Harb Mezarlığı'ndadır. Allah rahmet eylesin.

ALİ B. ÖMER EL-KAZVÎNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Salih zatların büyüklerindendir. Bağdat'ta 360 H. yılının Muharrem ayında doğdu. Babası Kazvin'dendir. Ali, kıraat ilmini Ebu Hafs el-Kinânî gibi kurralardan almıştır.

İbni Keysan en-Nahvî'den, Kadı Cirânî'den, Ebu Hafs b. Zeyyat'dan, Ebu Amr b. Hayve'den, Ebu'l-Hüseyin Muzaffer'den, Ebu'l-Hüseyin b. Sem'un'dan, ve daha birçok güvenilir zattan hadis dinlemiştir.

Fıkıh ilmini Ebu'l-Kasım ed-Dârikî'de olgunlaştıran Kazvinî, Nahiv ilmini (dilbilgisi) Ebu'l-Feth b. Ceriyy'den almıştır.

Kazvinî çocukluğundan beri güzel huylu biriydi. Kendini ilgilendirmeyen şeylere karışmaz, boş konuşmazdı. Çok zekî idi.

Zamanını Kur'ân kıraati ve hadis rivayeti ile geçiren Kazvinî evinden sadece namaz için çıkardı. Ona nisbet edilen birçok keramet vardır.

Vefat ettiğinde Ebu Muhammed Rızkullah b. Abdülvehhab et-Temimî tarafından yıkanmıştır.

Ahmed b. Ali b. Sâbit der ki:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 315.

Ebu'l-Hasen el-Kazvîni, Allah'ın salih kullarındandı. 442 senesinin Şaban ayında vefat etti. Cenaze namazı açık ve geniş bir alanda Harbiye ile Habeyn arasında kılındı. O gün ben de namaz kıldım. Büyük bir kalabalık vardı. O kadar geniş bir kitleyi ilk defa görüyordum. Tüm şehir oradaydı.

Ebu'l-Vefâ b. Ukayl anlatıyor:

Kazvîni'nin cenazesine katıldım. **Ahmed b. Hanbel**'in vefatından bu yana bu kadar büyük kalabalık görmedim. Tüm kütüphaneler, medreseler, hamamlar kapanmış, herkes cenazeye koşmuştu. Cemaat öyle dağınık ve o kadar çoktu ki, tek bir imamın cenaze namazı kıldırması mümkün olmadı. Ayrı ayrı namazlar kılındı.

Abdullah b. Muhammed el-Berdâri şu ilginç olayı anlatıyor:

Kardeşim **Ebu Galib Yusuf**, **Kazvîni**'nin vefat ettiği gece ansızın uyandı. Ağlıyordu. Babam onu sakinleştirdi, ona *Kur'an* okudu ve sordu:

"Ne var, niçin ağlıyorsun yavrucuğum?".

Kardeşim;

*"Rüyamda gök kapılarının açıldığını ve **Kazvîni**'nin göğe yükseldiğini gördüm. Korktum!"* dedi.

O gecenin sabahında tüm şehri yasa boğan haberi duyurdu telâllar. **Kazvîni** ölmüştü. Allah rahmet eylesin.

EBU BEKİR ED-DİNEVERİ (R.H) ⁽¹⁾

Bağdat'ın Rusâfe nahiyesinde otururdu. Hayatı örnek alınacak zâhid bir insandı.

Ebu'l-Hasen el-Kazvîni şöyle diyor:

"Dineveri, kendisinden sonra gelenleri geride bırakıp koş a koş bir kemerin altından geçen adama benzer".

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 316.

Ebu'l-Vefâ b. Ukayl anlatıyor:

Henüz gencecik bir çocuktum. Vaiz **İbni Büsrân**'ın sohbet meclislerine katılıyordum. Gözümde hiç dinmeyen ağrılar olurdu. Bir gün beni **İbni Büsrân**'ın minber yaygısını düzelten ve mescid hizmetkârlığı yapan adam gördü. Adı **Bekkar**'dı, Bana dedi ki:

"Senin devamlı şu sohbet meclislerine katıldığını görüyorum".

"Belki dinimi düzeltmede faydası olur diye hep katılırım" dedim.

"Güzel... Gene sohbet bitene kadar otur. Ondan sonra seninle görüşelim" dedi.

Mesciddeki sohbet halkası dağıldığında, adamın yanına vardım. Beni **Rusâfe**'ye götürdü. Bir kapının önüne geldik. Adam kapıyı tıklatınca;

"Kim o?" diyen bir ses duyuldu.

"Ben, Bekkar!" dedi.

"Sen Bekkar mısın? Bugün burada mıydın ki?" dedi içindeki ses.

"Önemli bir durum için geldim!" dedi **Bekkar**.

Bekkar'ın bu sözleri üzerine kapı açıldı. İçeri girdiğimizde kibleye yönelmiş bir adam gördük. Selam verdik, selamımızı aldı. **Bekkar**:

"Üstadım! Bu çocuk devamlı zikir, sohbet ve ilim meclislerine iştirâk eder. Hayra tutkun bir genç.. Gözü de hiç durmadan ağrıyor... Onun için bir duâ etsen?" dedi.

Adam beni çağırdı, duâ etti, sonra serçe parmağını ağzına değdirip gözümü meshetti.

Bu tedâviden sonra altmış sene gözlerim hiç ağrımadı. **Rusâfe**'den ayrıldıktan sonra bu adamın kim olduğunu sordum. *"Bu zat, Ebu Bekir ed-Dineverî'dir, İbni Sem'un'un arkadaşısıdır"* dediler.

Ebu Bekir ed-Dineverî 430 senesinde vefat etti. Allah rahmet eylesin.

TAHİR B. ABDULLAH ET-TABERİ (R.H)

Künyesi Ebu't-Tayyib'dir. Uzun ismi; **Tahir b. Abdullah b. Tahir b. Ömer et-Taberî**'dir. Taberistan'ın Âmul şehrinde Hicrî 348 yılında doğdu. Henüz 14 yaşındayken fıkıh dersi vermeye başladı. Hicrî 371 yılında Cürcân'a gitti. Oradan Nisabur'a geçen Ebu't-Tayyib daha sonra Bağdat'a seyahat etti ve orada yerleşti. Bağdat'tayken Ebu Ahmed el-Gatrifi'den, Dârekutnî'den, Ebu'l Ferec Muafi b. Zekerriyya'dan ve daha birçoklarından hadis dinledi. Artık Bağdat'ta muallim konumundaydı. Fıkıh ilmini de Ebu'l-Hasan el-Mâsercesi'den alan Ebu't-Tayyib özellikle Şâfiî fıkıhında önde gelen imamlardan biri oldu⁽¹⁾. Hicrî 436 senesinde Bağdat'ın Kerh nahiyesine kâdı olan Taberî ilimle güzel ahlâkı kendinde toplamış ender şahsiyetlerdendi.

Ebu't-Tayyib et-Taberî şöhreti tarihe mal olmuş birçok âlimin de hocasıdır. Hatib el-Bağdâdî ve Ebu İshak Şirâzî onun talebelerindendir. Taberî, özellikle usulü fıkıh ve usul meselelerinde söz sahibi uzman âlimlerdendir⁽²⁾.

Ebu't-Tayyib'in Rüyasında Rasûlullah (s.a) Tarafından Övülmesi, İlme Dâir Beyitleri ve Uzun Yaşamı Boyunca İlme Hizmet Edişi

Ebu't-Tayyib Taberî rüyasında Rasûlullah(s.a)'ı görür. Peygamberimiz (s.a) ona; *"Ey Fakih!"* diye seslenir... Taberî bu rüyasını her anlatışında sevinçten gözleri parlar ve *"Ne güzel şey! Allah elçisi bana fakih diyor rüyamda."* derdi⁽³⁾.

Ahmed b. Ali b. Sâbit'in rivayet ettiğine göre Ebu't-Tayyib et-Taberî kendi için şu dizeleri okurdu:

*"En iyilere varmak için
En zorlara sabrediyorum;
Fıkıh ilmini arıyorum!
Uykusuz geceler ve uzun derslerim,*

(1) Fuad Sezgin, *Târîhü't-Târâsî'l-Arabî*, c. 1, bölüm. 3, Orijinal s. 502, ter. s. 213.

(2) Fuad Sezgin, a.g.e., c. 1, bölüm 3, s. 502.

(3) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 317.

Ancak ukbâda mağfirete erişirsem değer kazanır.
 Hadisleri belledim hem de güvenilir bir kaynaktan,
 Ve hadise dayanan delilleri bildim.
 İlmin her dalına dair eserler yazdım.
 Ya muhtasar, ya da tafsilatlı
 ilginç kitaplar...

Ben kesintisiz isnadla gelen
 hadisle hüküm veririm.

Hadis bulamazsam
 hemen kıyas ederim.

Yorumlarım, ilmin gizlerini açınca
 Peçesi kalkar, ilim malum olur.
 Eğer Hakk'ın ne olduğunu arıyorsam

adım adım,

Fikrin âciz kaldığı noktalara varırım.
 (Manevî) servet sahibi oldum ilme

dodandığımda

Sonra ne açıkta ne gizli hiç saklamadan
 dağıttım.

İlim bana yoldaş olup,
 Takvâ rehberlik edince artık hiç aldırmam,
 İnsanların bana dost olmamasına!
 Daraldığım zaman Allah'tan isterim,
 O verir!

Göğsümü açar,
 O bana kâfidir".

Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Famî
 diyor ki:

Kadı Ebu't-Tayyib et-Taberî fıkıh derslerine ve ilme 14 ya-
 şındayken başladı. Ölene kadar hiç ara vermeden devam etti.

Taberî'nin talebelerinden Hatib Bağdâdî anlatıyor:

Taberî 450 Hicri yılında Rabîulevvel ayının bitimine 10 gün
 kala cumartesi günü vefat etti. Ertesi gün Bâb-ı Harb mezarlığına
 gömüldü. Ben de Mansur da onun cenaze namazını kıldık. İmamı-

mız Ebu'l-Hüseyn b. Mühtedî idi. Taberî vefat ettiğinde 102 yaşındaydı. O çok zekî idi, vefat edene kadar bir hakim olarak davalara bakmış, fakih olarak hukukî sorunları çözmüş, fetvalar vermiştir. Allah rahmet eylesin⁽¹⁾.

Ebu't-Tayyib Taberî'nin eserleri:

1. *Şerhu'l-Muhtasar li'l-Müzenî*,
2. *Ravdatü'l-Münteha* (İmam Şafîi'nin doğumu hakkında),
3. *Belh kadısı, Hanefî mezhebine mensup Ebu'l-Hasan et-Talehânî ile yaptığı münazara*. Bu tartışma Subkî'nin *Tabakât*'inde yer alır (c. 3, s. 182-189).
4. *Ebu'l-Hasan el-Kudûrî ile yaptığı münazara*, Subkî'nin *Tabakât*'inde yer alır (c. 3, s. 189-195).
5. *Yüzsekiz beyitlik bir manzume*. Subkî'nin *Tabakât*'ı yoluyla gelmiştir (c. 3, s. 178-182)⁽²⁾.

EBU'L-HASEN EL-BERDÂNÎ (R.H)⁽³⁾

Ebu'l-Hasen, vaktini Mansur Camii'nde ibadetle geçiren zahidlerden idi.

İbnü'l-Cevzî, Ebu Muhammed Abdullah b. Ali el-Mukrî'den naklediyor:

Ebu'l-Hasen el-Berdânî, Kattan'ın evinde gecelerdi. İnsanlar onu ziyarete geldiklerinde şaşırır, şöyle derdi:

"Bende fazla ve faziletli olan şey ne ki? Beni ziyaret ediyorsunuz. Ben rençberdim. Elbisem de rençber elbisesidir. Yemem içmem önceki gibidir. Dünyamdan hiçbir şeyi terketmedim ki, övülecek bir şey yapmış olayım... Niçin ziyaretime geliyorsunuz, anlamıyorum!"

Ebu'l-Hasen bir zahid olarak vefat etti.

Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 318.

(2) Taberî'nin terceme-i hayat kaynakları ve diğer bilgiler için bkz. Fuad Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, c. 1, bölüm 3, orijinal say. 502, ter say. 213).

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e., c. 2, s. 318.

EBU BEKİR AHMED B. ALİ EL-ALEBÎ (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Bekir el-Alebî *Kur'an* öğreten ve kendi eliyle ürettiğinden kazanan bir insandı. Kimseden bir şey almazdı. Her akşam Dicle'ye giden **Ebu Bekir** elindeki testiye su doldurur, iftarını bununla açardı. Hiç kimseden yardım dilenmeyen **Ebu Bekir**, mes-cidde namazlarda imam olurdu.

Hacca gittiğinde Mekke'deki kabirleri ziyaret eder, **Fudayl b. İyad**'ın mezarını hiç ihmal etmezdi.

503 yılında hacca giden **Ebu Bekir** Arafat'tayken akşamleyin vefat etti. Omuzlarda taşınan **Ebu Bekir**'e Kâbe tavaf ettirildi. Kurban günü **Fudayl**'ın mezarı yanına gömüldü.

EBU'L-MEÂLÎ (Salih adam) (R.H) ⁽²⁾

Şehirde Resmi geçitlerin yapıldığı büyük kapının çevresinde otururdu. **Ebu'l-Hasen b. Mâlân**, **Ebu'l-Meâlî**'nin son derece güvenilir biri olduğunu söylüyor. **Ebu Ahmed**, **Ebu'l-Meâlî**'yi anlatırken şöyle diyor:

"Ebu'l-Meâlî oturduğu yerde uyur, yaz kış aynı elbiseyi giyerdi. Soğuk arttığında giysisini ikiye katlayıp omuzlarına atardı".

Ebu Muhammed Abdullah b. Mukrî anlatıyor:

Ebu'l-Meâlî'nin yanındaydım. Bağdat emniyet amiri **Sâdüddevle** kapıya geldi. **Ebu'l-Meâlî**;

"Kapatın kapıları." dedi. **Sâdüddevle** kapıyı çaldı ve şöyle dedi:

"Ben atımdan indim ve kapıyı açmadığınız sürece buradan ayrılmayacağım."

Ebu'l-Meâlî kapıyı açtırdı. **Sâdüddevle** içeri girdi. **Ebu'l-Meâlî** emniyet müdürüne çıktı. Yaptığı yanlış hareketlerden ve

(1) **İbnü'l-Cevzi**, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 319.

(2) **İbnü'l-Cevzi**, a.g.e. c. 2, s. 319. Bu zâta "Salih adam" denilirdi. Yani "er-Raculu's-Sâlih" tamlaması bu zâtın neredeyse ismi olmuştu. (Çev.)

haksızlıklarından ötürü onu azarladı. Koca Sadüddeve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Arkadaşlarından ayrıldı ve Ebu'l-Meâlî'nin elinde tevbeye erişti. Kendini eski kötü hallerinden arındırdı⁽¹⁾.

Ebu'l-Meâlî tüm güzel huyları kendinde topladığı için bu lakpla anılır, yani "yüceliklerin sahibi". Allah rahmet eylesin.

CUMÂDÂ'NIN KARDEŞİ (R.H) ⁽²⁾

Şehrin resmi geçitlerinin yapıldığı kapıda otururdu. İnsanlar onu ziyaret eder, Feyiz almaya gelirlerdi.

İbnü'l-Cevzî, Ebu Muhammed Abdullah b. el-Mukrî'den, o da Cumâda'nın kardeşinden naklediyor:

Ellerimde irin dolu yaralar belirmişti. Hekimler, topuz gibi şişmiş ellerimin şifasının mümkün olmadığına, tek çarenin ellerimin kökünden kesilmesi olduğuna karar verdi. Gecemi yalnızlık içinde, evin terasında geçirdim. Şöyle duâ ettim:

"Ey bu kâinatın sahibi! Ey evrenin tek sahibi! Bana şifa ver!"

Uyudum. Rüyamda Rasûlullah(s.a)'ı gördüm. Ona dedim ki;

"Ey Allah'ın elçisi! Ellerime bak!"

Peygamber (s.a);

"Uzat, bakayım" dedi. Uzattım. Mübarek ellerini ellerimin üzerinde gezdirdi. Sonra;

"Haydi kalk" dedi. Rasûlullah'ın önünden kalktım. Uykudan da uyandım. Elimin her yanını kaplayan irin dolu yaraları sardığım bezler yırtılıp yokolmuştu.

Geceleyin Ezc kapısına doğru yürüdüm, bir yakınımaya gidiyordum. Sevinçliydim. Kapıyı çaldığımda kadın içeride kocasına şöyle diyordu:

"Falan adam var ya, ölmüş".

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 320.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 320.

Kadın beni kastediyordu. Kapıya gelen adamın da, bu ölüm haberini duyuran biri olduğunu sanıyordu. Yani ben, benim vefatımı duyuruyordum... Kapıyı açtı. Karşısında beni görünce heyecandan dili tutulacak gibi oldu! Bu hastalıktan kurtulup, yaşamaya devam ettiğimi bilmiyordu.

Ben daha sonra büyük kapıya döndüm. İnsanların sultanın sarayından benim kulübeye doğru koştuğunu gördüm. Sayılamayacak kadar kalabalıktilar... Yanlarında testiler ve ibrikler vardı, şaşırdım;

"Ne oluyor size? Niye bu tarafa geliyorsunuz?" diye sordum...

"Bize söylendi ki, burada oturan bir adam Rasûlullah(s.a)'ı görmüş. Efendimiz (s.a) bir suyun başında abdest alıyormuş!"

İçimden; *"Eğer evime girersem, bu adamlar benim başıma birikirler..."* dedim. Köhnemiş, izbe evlerden birine girdim. Bu sahipsiz harabede geçirdim gecemi ve gündüzümü.

ABDÜLVEHHAB B. EL-MÜBÂREK (R.H) ⁽¹⁾

Künyesi Ebu'l-Berekât'tır. İbni Ahmed el-Enmâtî diye de bilinir. Çok dinleyen ve çok yazan biriydi. Ebu'l-Berekât el-Enmâtî bize Ebu Muhammed es-Süreyfinî'den İbnü'n-Nekûr'dan ve daha birçok eski âlimden güzel öğüt ve hadis nakletti.

İbnü'l-Cevzî şöyle der:

Hocalarımız arasında ondan daha çok duyan, ondan daha çok hadis yazan, *Kur'ân* kıraatı dinlerken ondan daha çok sabırlı davranan, karşılama, uğurlama ve sohbet zamanında onun kadar iyi davranan başka birini bilmiyoruz. Hocamız el-Enmâtî aynı zamanda kalbi yanık bir zât idi. Hemen duyulanır ve ağlardı.

Bir İlim Adamının Meslekdaşına Yapılan Cefâyı Unutmayışı

İbnü'l-Cevzî anlatıyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 321.

Henüz ilmin tadını almamışken, gencecikten ona ezberlediğim hadisleri okurdum. O mânâları düşünür, kesintisiz gözyaşı dökerdi. İçimde buruk hisler uyandıran hocama şaşırır;

"Bu adam nasıl ağlıyor böyle? Muhakkak büyük bir derdi var" derdim. Onun duyarlığı ve hıçkırıkları, bana verdiği ilimden daha tesirli idi. En çok manevî halinden istifade ettim.

Sohbet meclislerinde insanların gıybeti hiç yapılmazdı. Selefin yolundan giderdi. Cuma günleri vaaz vererek ruhumuzu şenlendirceği zaman yollara düşerdik onu karşılamak için... Kalâin Nehri'nin karşı kıyısından Mansur Camii'ne gelirken yeni yapılan Babû'l-Basra Kemerî'nden geçmez, eski köprüden geçerdi. Bir gün niye böyle yaptığını sordum.. Şu cevabı verdi:

"Burası eskiden Kadî İbnî Marûf'un eviydi. Verdiği doğru hükümlerden dolayı tutuklanıp hapse atılınca evini yıktılar, işte Babû'l-Basra denilen bu kemerli köprüyü yaptılar... Bu yüzden buradan geçmem..." . .

Bu muhterem hoca Hicrî 462 yılında Recep ayında doğdu. 535 yılının 21 Muharremi'nde, perşembe günü vefat etti. Ölüm yatağındaiken;

"Allah Teâlâ'yı verdiği ecelden ötürü suçlayamayız" dedi.

Allah rahmet eylesin.

ADI BİLİNMEYEN BAĞDATLI ÂBİDLER⁽¹⁾

Kalbi Zengin Bir Körün İbret Dolu Hikayesi

Ebu Abdullah el-Berâsî, Half el-Birzâlî'den naklediyor:

Elleri ve ayakları işlemez durumdaki kör bir adama yardım ettim. Onu diğer sakat insanların yanına götürdüm. Uzunca bir süre o adam hiç aklıma gelmedi. Sonra birden onu hatırladım. Ziyaretine gittim:

"Seni uzunca bir süre unutmuştum. Nasılsın?" diyerek halini sordum. Bana;

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c. 2, s. 322.

"Sevgilimin... beni sevdiğini düşünmekteyim.. Onun sevgisi her yanıma sarıyor. Onun beni hiç terketmeyen sevgisiyle rahatım, yaşadığım halden bir şikâyet, bir elem hissi yok bende!" dedi.

"Oysa ben seni unutmuştum" dedim. Sakat adam şu cevabı verdi:

"Beni hatırlayan birine sahibim. Sevgili sevgiliyi hatırlamaz mı hiç?"

Karşımdaki şu kör zavallının gözlerini bir noktaya dikip sabit bir halde baktığını görüyordum. Bu adamın aklı ve şuuru gitmiş olmalıydı. Tekrar söze girdim:

"Seni, şu kirlerden temizleyecek bir kadınla evlendireyim mi?"

Adam bu sözüme ağladı, gözlerini göğe kaldırdı ve şöyle dedi:

"Ey kalbimin sevdiği!". Sonra bayıldı ve tekrar ayıldı. Aylır aylmaz sordum:

"Sen ne diyorsun? Soruma cevap vermedin?"...

Adam şaşkın şaşkın bana baktı. Alaycı bir edâ ile:

"Beni evereceksin ha? Oysa dünyanın sahibi de benim, damadı da!" dedi.

"Ne demek bu? Sen dünya mülküne neyin sahibisin ki?! Elle rin yok! Ayakların işlemez. Körsün! Hayvanlar gibi üstüne başına, döke döke yemek yiyorsun!" dedim. Adam;

"Ama ben Efendimden memnûnum. O da benden razı ki, organlarımı mübtela ederken dilimi ve kalbimi zikriyle doldurdu" dedi. Birden gözümde büyük bir mevki kazandı. Bu adam boş biri değildi.

Adam fazla yaşamadı, öldü. Ona, uzunca bir kumaşı keserek kefen yaptım. O gece rüyamda;

"Ey Halef! Cimrilik yaptın! Sana kefenini iade ediyoruz! Biz o kulu nezdinizde sündüs ve ipek kumaşıyla kefenledik!" diye uyarıldım.

Heyecanla kalkarak kefenin bulunduğu yere gittim. Hakika ten de benim hazırladığım kefen bir köşeye atılmıştı.

Nefsin Şifası

Cüneyd anlatıyor:

Bir gece huzurum kaçtı. Ben de virdimi okumaya, namaz kılmaya çalıştım. Ama içimdeki sıkıntı geçmedi. İçime korkunç bir darlık çökmüştü, elbisemi omuzuma attım, biraz yürüdüm. Artık gecenin sonuna gelmiştim. Sokağı yarıladığımda aba giymiş heybetli bir adamın yanıbaşına geldiğini hissettim. Başını kaldırdı;

"Hemen buraya gel!" dedi.

"Efendim bir randevudan mı dönüyorsun?" dedim.

"Hayır! Fakat kalpleri harekete geçirenden istedim ki, benim için senin kalbini de harekete geçirsin".

"Bir şey mi oldu?" dedim.

"Evet" dedi.

"Nedir? Ne oldu?" diye sordum.

"Ey Ebu'l-Kasım! Hastalık ne zaman şifa bulur?" dedi. Ben;

"Nefis, kendi hevasına ve gururuna muhalefet edebilirse, hastalığı şifa bulur" dedim. Adam derin bir nefes aldı. Bu şekilde yedi defa bu cevabı verdim. Adam; "Cüneyd'den bu cevabı aldım?" dedi ve gözümünden kayboldu. Bir daha da o adamı hiç görmedim.

Cüneyd'in Rastladığı Bir Genç

Cüneyd anlatıyor:

Seriyy es-Sakatî'den duyardım: *"Şu Bağdat'ın köyleri var ya... Evliya yatağıdır ha! Ama halk bilmez!" derdi.*

Belki onlardan birine rastlarım diye bu köyleri dolaşmaya başladım. Bir köye girdim. Mescide vardım. Orada suskun, sessiz bir genç gördüm. Bana geldi ve sordu:

"Sana bir şey sorabilir miyim?" diye.

"Evet!" dedim. Genç adam kalp ahvâline dair gayet ince bir meseleyi sordu. Bildiğim kadarıyla cevap verdim. Bu sefer ben sordum:

"Başına böyle haller gelir mi?" diye.

"Çook!" dedi.

"Peki, sen ne iş yaparsın burada?" dedim.

"Ben bu mescidden ayrılmayan bir garibim. Başıma böyle haller zuhur edince Rab Teâlâ tarafından bir veli gönderilir, ona sorarım. O da bana cevap verir" dedi.

Maneviyat Âleminde Gelen Dostlar

Ebu Cafer es-Sekkâ anlatıyor:

Yağmurlu bir gündü. Evden çıktım. Hızlı, hızlı yürürken yol kenarındaki çöplükte siyah hasta bir adam gördüm. Onu eve getirdim. Akşama doğru kendine geldi, bana şöyle seslendi:

"Ey Ebu Cafer! Yaptığın güzel işi bozma! Benim yanımda otur!". Evden çıkmamı istemiyordu. Onun bu sözünden sonra evin her yanı misk kokmaya başladı. Cübbem, elbiselerim eşyalarım her şey misk kokuyordu. Adam tekrar; "Haydi kalkma, otur biraz..." dedi, eliyle yer açıyormuş gibi işaret ederek;

"Hah şöyle.. Dostlarımı sıkıştırmadan otur" diyordu. Onun bir şeyler fısıldadığını duyuyordum:

"Bana yumuşak davran ey Efendim!" diye duâ ediyordu. Sonra adam yığıldı kaldı. Ruhu gitmişti. Kendi kendime;

"Bari elbisemi satayım da adamcağıza bir kefen alayım" dedim. Birden kapım çalındı. Kapıda yetmiş kişi vardı:

"Ey Ebu Cafer! Senin yanında kefenlenmesi gereken biri var, biliyoruz" dediler.

Tanınmamak İçin Göçen Adam

Ebu'l-Hüseyin b. Sem'un anlatıyor:

Bir gün suya düşen sebze yapraklarını toplayan bir kadına rastladım. İçimden; "Bu kadın mutlaka fakir bir kadıncağızdır" diyordum. Kadını takip ettim. Bir eve girdi. Ben de kendi evime döndüm. Biraz sonra içi dinar ve dirhem dolu keselerle bir hizmetçi

geldi. Bana; *"Bunları al, muhtaçlara dağıt!"* dedi. Hemen aldım, takip ettiğim kadının evine geldim. Kapıyı çaldım. Karşıma her zaman sohbet meclisine katılan seçkin bir adam çıktı. Beni görünce;

"Ne yapıyorsun burada?" dedi. Ben;

"Size bu paraları getirdim. Geçiminize yardımcı olur" dedim. O seçkin insan bana öfkeyle baktı;

"Ya Şeyh! Bizi dünyadan sakındırırsın, ama diğer yandan da yardım olsun diye bir sürü para getirirsin!" dedi. Kapıyı yüzüme çarptı, içeri girdi. Ben melûl mahzun eve döndüm. İçimden; *"Şu adama yine uğrasam iyi olacak. Hem özür dilemiş olurum"* dedim. Ertesi gün gittim, adamın kapısını çaldım. Defalarca tıklatmama rağmen içerden hiç ses sedâ gelmiyordu. Dönüp giderken komşulardan biri; *"Ne yapıyorsun orada?"* dedi bana. *"Bu evin sakinleri neredeler?"* dedim. Kadın cevap verdi:

"Burada annesiyle yaşayan bir adam vardı. Biz onları başımıza bereket bilirdik. Dün akşam şeytanın biri geldi. Onların hoşuna gitmeyecek şeyler söylemiş olmalı ki, buradan göçtüler, ayrıldılar bizden".

Komşu kadının bu açıklamalarıyla üzüntüm daha da arttı. Yaptığım patavatsızlıktan ötürü çok pişman olmuştum. Sohbet meclisimde gözlerimle o adamı aradım. Ama bulamadım. Aradan zaman geçti. Bir arefe günü vaaz verirken, cemaatin arkalarında bir yerde gördüm onu. Meclis dağılınca hemen yanına koştum. Selam verdim. Selamımı aldı. Bana baktı ve şöyle dedi:

"Eskiye, olan bitene dönme! Hiçbir şey de söyleme... Eğer sözlerinin kalbime, ilâç olduğuna inanmasam, buraya seni dinlemeye gelmezdim. Birden kaybolmama gelince, tanınmayalım diye başka bir mekâna göç etmiştik".

Ben;

"Sana özür dilemek için geldim. Bir daha uğramam" dedim. Sonra ayrıldık.

BAĞDATLI BİR GRUP MECZUP DERVİŞ

SÂDUN EL-MECNÛN (R.H) ⁽¹⁾.**Yahya b. Eyyub anlatıyor:**

Bir gün Horasan Kabristanı'nı ziyaret ettim. Kabristanın giriş ve çıkışını rahatça seyredebileceğim bir mevkiye oturduktan sonra etrafıma bakınmaya başladım. İlerilerde, mezarların ortalarında yüzü peçeli bir adam dolaşmaktaydı. Nerede çökmüş bir kabir görse duruyor, ağlıyordu. Bu esrarengiz adamdan manevî bir fayda elde ederim diye yaklaştım. Bir de ne göreyim? Bu adam hafiften aklı gitmiş Sâdun'du. Sâdun, Abdullah b. Mâlik'in mezarlığı çevresinde bir kulübede yaşıyordu. Hemen sordum:

"Ey Sâdun, ne yapıyorsun söyle bakalım!" diye.

Başını kaldırdı;

"Ey Yahya! Oturur musun biraz... Henüz şu mezara konmuş bedenler unufak olmadan ağlayalım. İbret alalım. Kimse ne düşünür, ne ağlar bunlara" dedi. Sonra şöyle devam etti:

"Ey Yahya! Aslında Rab Teâlâ'nın huzuruna çıktığımızda ne cevap vereceğimizi düşünerek ağlamak, bedenlerin unufak oluşuna ağlamaktan daha hayırlıdır. Ey Yahya! Bak Rab Teâlâ ne buyuruyor:

"Amel defterleri açıldığı zaman, gök yerinden oynatıldığı, cehennem alevlendirildiği, cennet yaklaştırıldığı zaman... İnsanoğlu önceden ne hazırladığını görecektir" ⁽²⁾.

Sâdun bu âyetleri okurken birden çığlık attı: *"Yardım senden ey Rab!.. Yardım senden ey Allah'ım... Bizi amel defterlerimizde bekleyen âkıbetten sen kurtarırısın..."* dedi. Ben o sırada bayılmışım.

Uyandığımda yüzümü kolunun yeniyle meshetti ve şöyle dedi:

"Ey Yahya! Şu anda ölsen, senden daha şerefli hiç kimse olmaz!"

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 330.

(2) Tekvir, 10-13.

Feth b. Şahraf diyor ki:

Sâdun, kalbi ilâhî aşkın cezbeseine kapılmış bir garipti. Altmış sene oruç tutmuştur. Akıllı hafifleyince insanlar ona 'mecnun' dediler. Çünkü ilâhî sevgi dilini garip sözlerle doldurdu. Uzun bir zaman onu göremedik. Bir gün **Zünnun el-Mısırî**'nin sohbet meclisindeyken onu karşımda gördüm. Sırtına "satılmaz" yazılı yün bir cübbe geçirmişti. **Zünnun el-Mısırî**'nin öğütlerini dinlerken ansızın coştı ve şu beyitleri söyledi:

*"Derdi bilmeyene dert yanmak faydasız,
Sabır olmayınca selvâ'ya⁽¹⁾ muhtacız".*

Sâdun ile Zünnûn el-Mısırî Arasında Geçen Hikmet Dolu Bir Diyalog

Ahmed b. Abdullah b. Meymun naklediyor;

Zünnûn el-Mısırî'den işittim. Şöyle anlatıyordu:

Basrahlılar yağmur duâsına çıkıyordu. Ben de katıldım. Birden iki elin, ayaklarıma yapıştığını hissettim,

"Kimsin? Git başımdan!" dedim. Bir ses;

"Ben Sâdun'um! Nereye gidiyorsun ey Ebu'l-Feyz?" dedi. Ben;

"Allah'a duâ etmeye çıkıyorum" deyince,

"Kutlu bir kalp ile mi, kupkuru bir kalp ile mi çıkıyorsun?" dedi.

"Kutlu bir kalp ile!" dedim.

"Peki, istersen sen duâ et, ben sana âmin diyeyim.. Ya da ben duâ edeyim, sen âmin de..." dedi.

"Sen duâ et, ben âmin diyeyim" dedim.

Ben böyle deyince **Sâdun** şöyle bir duâ etti:

"İlâhî! Dünün hürmetine, dün gecenin hakkı için bize yağmur

(1) Selvâ: Teselli eden demektir. Bildirecin anlamına da gelir. (Bkz. el-Mu'cem el-Hadis Larus S.L.V mad.) Burada iki anlam da kastedilebilir. (Çev.)

ver!"

Biraz sonra bulutların sağdan soldan toplandığına, ortalığın karardığına ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağdığına şahit oluyordum. Merakla Sâdun'a sordum:

"Mabudun hakkı için söyle! Dün gece seninle Rabbin arasında ne oldu?"

"Benimle, göz nurum arasına girme!" cevabını verdi Sâdun. Ben yine ısrar ederek;

"Nolursun, bana söyle!" dedim. Sâdun şu beyitleri okumaya başladı:

"Ona dost oldum, başkasını arzulamam,
Kaybederim, kaybolurum, göremem korkusuyla.
Sana yeter özlem, sıkıntı talihsizlik ve gam olarak,
Onun dostlarının sohbetlerinden kovulmak".

"İlim Kaynağı Gözlerinin Önündedir."

Yine Zünnûn anlatıyor:

Sadûn'u mezarlıkta gördüm. Hava ateş gibi sıcaktı ve o yüksek sesle kendinden geçmiş bir halde mevlâsına yalvarıyordu.

"Birsin, birsin!" diyordu. Yaklaştım, selam verdim. Selamımı aldı.

"Biraz durur musun benim için" dedim. Durdu ve bana:

"Tamam söyle ve kısa kes!" dedi.

"Bana bir öğüt ver, onu yerine getireyim, ya da benim için duada bulun!" dedim.

Sâdun şu beyitleri okumaya başladı:

"Ey ilim arayan orada şurada,
İlim kaynağı gözlerinin önündedir!
Eğer arzuluyasan girersin cenneti Âla'ya
Hemen sel gibi akıt gözyaşlarını.

*Ve her nefsiyle cihad eden gibi kalk
Lebbeyk Lebbeyk diye yalvar mevlâya”.*

Sâdun'un Diğer Beyitleri ve Garip Halleri

el-Asmaî anlatıyor:

Sâdun el-Mecnûn'u gördüm. İhtiyar bir sarhoşun başında garip bir şeyler söylüyordu.

“Ey Sâdun! Bakıyorum, şu ihtiyar adamın başında eğleşiyor-sun” dedim. Sâdun bana şöyle dedi:

“O bir mecnûndur!”.

“Ya? Sen mecnun değil misin?” dedim.

“Hayır! Asıl mecnûn o!” dedi.

“Nereden çıkarttın bunu?” dedim.

“Çünkü ben öğleyi ve ikindiye cemaatle kıldım. O ise ne cemaatle ne de tek başına... Hiç namazını kılmadı” dedi.

“Peki ey Sâdun... Bu hususta bir şeyler okur musun bana?” dedim.

Sâdun şu beyitleri okudu:

*“Hurma şarabını sarhoşlara bıraktım,
Dupduru bir sudan içiyorum ben.
Çünkü şarap azizi hakir eder
Ve örter, siyah eder ak yüzleri.
Peki, genç cahilliğinden içti şarabı,
Saçlar ağarınca içmek ne?
Söyle mazeretini!”.*

Sâdun'u dinledim;

“Doğru söylüyorsun!” dedim ve döndüm.

Salih el-Mürri anlatıyor:

Sâdun el-Mecnûn'un yanında şu âyeti okudum:

"Onlar (cenneteki hûriler) Yakut ve mercan gibidirler..." (1).

Sâdun çığlık attı; "aydınlık Vallahi!" dedi ve şu beyitleri okudu: (2)

*"Ebedi bahçedeki hûriler,
Su gibi, kendi gibi berrak.
Onları yumuşak yastıklar üzerinde
İşvekâr, davetkâr ve nâzende görünce
Sahibi olmak istersin ebedî hayatta.
Ben ki,*

*Yanakta açan menekşelere
Pahalı bir satır, bir cümle yazdım.
Ben ki,
Gözlerinden zaman gibi
Gözyaşı akan bir zahidim".*

Sâdun garib bir adamdı. Sanki günlerini, yıllarını, aylarını yarıya bölmüştü. Senenin altı ayında deli, altı ayında ayık gezerdi. Kimse onun sırrını çözememiştir. Sözleriyle hareketleriyle insanların en akıllılarından olduğuna inandığımız Sâdun'un adı halk arasında "deli"ye çıkmıştır.

Sâdun'un ilginç huylarından biri de, geceleyin ansızın dışarı fırlamak ve insanlara:

"Uyanın, kendinize gelin! Ölüm birden yakanıza yapışınca ne cevap vereceksiniz?" diye bağrmaktı. Allah ondan razı olsun.

BEHLÛL (R.H) (3)

Seriyy es-Sakatî anlatıyor:

Bir gün mezarlığa girdim. Bir de baktım ki, Behlûl ayaklarını

(1) Rahman, 58.

(2) Bu şiirin başka birinden alınıp, Sâdun'a isnad edilmesi muhtemeldir. (Çev.)

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 332.

bir kabrin içine sarkıtmış, toprakla oynuyor.

"Ne yapıyorsun burada? Demek kabristandaydın?" dedim.

"Evet! Bana eziyet etmeyenlerin yanındayım. Hem onlar benim gıybetimi de yapmazlar!" dedi.

"Ey Behlûl! Durum hiç de iç açıcı değil, ekme çok pahalandı!" dedim.

"Vallâhi zerre kadar aldırmiyorum! Bize düşen, O'na ibadet etmektir. O bizim rızkımızı verir, bize vadettiği gibi!" dedi.

Bana bu cevabı veren Behlûl, kaygısız bir edâ ile sırtını döndü ve şu beyitleri okumaya başladı:

*"Ey dünya ve süslerinden zevk alan,
Ve gözlerini lezzetlere bir an kapatmayan.
Ömrünü bir hiç uğruna harcadın heba ettin,
Allah ile karşılaştınca ne cevap vereceksin?"*

Başka bir rivayette Behlûl şu beyitleri okur:

*"Evet, acıkırız, acıkmak takvâ ilminden,
Aç kalanlar gün gelip doycak elbet.
Boş ver dünyayı, benim evim değil zaten,
Sağlam ebedi cennette sağlık, rahat bereket!
Zamanlar peşpeşe gelir çekinmez yemekten
Unufak olan bedenimde gece gündüz hareket!"*

Behlûl'un Halifeyi Sert Bir Şekilde Uyarması

Fadl b. er-Rebi anlatıyor:

Hacca Hârûn er-Reşîd'in bulunduğu kabileyle gittim. Kûfe'ye geldiğimizde Behlûl'un hezeyan dolu sözler söylediğini gördüm; dayanamayıp,

"Sus! Emîrû'l-Müminin geliyor!" dedim.

Behlûl sustu. Ama halifenin devesi onun hizasına gelince duramadı şöyle dedi:

"Ey Emîrü'l-Müminîn! Kudâme b. Abdullah el-Âmirî'den Eymen b. Nâbil'e, ondan da bana nakledilen bir hadiste Kudâme şöyle diyor: 'Rasûlullah (s.a)'ı Minâ'da deve üzerinde gördüm. Altında son derece eski bir deve palanı vardı".

Behlûl bu hadisi rivayet ederken oradan uzaklaştırıldı. Gerçi dövülmemiş veya kötü muamele görmemişti, ama itilmişti⁽¹⁾.

Halifeye yaklaştım;

"Bu adam deli Behlûl'dür!" diyerek açıklama yaptım. **Hârûn er-Reşîd**;

"Tanıdım, onun Behlûl olduğunu bildim." dedi. Sonra Behlûl'ü yanına çağırarak;

"Konuş bakalım!" dedi.

Behlûl şu beyitleri okudu:

*"Uyan! Yeryüzüne boylu boyunca sahip oldun,
Ülkeler esirin oldu da ne oldu sanki?
Yarın mezarın karnına girdiğinde
Toprak senin üstüne serilmeyecek mi?"*

Halife:

"Güzel söyledin ey Behlûl! Başka bir diyeceğin var mı?" diye sorunca **Behlûl**;

"Ey Emîr! Allah'ın rızık, yakışıklılık ve servet bahşettiği kullar, malını güzel harcar, harama girmez ve Allah'tan korkarsa iyiler zümresine katılır!" dedi.

(1) Behlûl bu sözleriyle Halife'ye Peygamberimizin yaşam biçimini, alçakgönüllülüğünü anlatıyor. Bu hadisin kaynağını araştırdığımızda İbni Mâce, Menâsik bölümü "Deve palanı üzerinde hac yolculuğu", 4. babda bir benzerini buluyoruz:

"Enes b. Malik'ten gelen bir rivayette şöyle geçiyor:

Peygamberimiz eski bir palan ve dört dirhem eder ya da etmez bir örtü üzerinde hac yolculuğu yaptı. Ve "Allah'ım! bu hacci, rıyasız, mütevâzi bir hac olarak (kabul et)" dedi.

Hadis hac yolculuğunun rıyadan uzak olmasına işaret ediyor. Hac esnasında binit ve eşyalar mütevâzi fakat kirden uzak olmalıdır. Bkz: (Süneni İbni Mâce, tahkik: Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâki, 25. Kitab (menasik), 4. bab (el-Hac ale'r-Rahl), s. 965, c. 2. Ayrıca; Sünen-i İbni Mâce ter. ve şerhi, H. Hatipoğlu Kahraman yayınları, c. 8, s. 54).

Halife Behlûl'ün bu sözlerini iltifat mahiyetinde hediye versin diye söylenmiş sözlerden zannetti:

"Biz senin borcunu ödeyeceğiz, emir verdik!" dedi. Behlûl sert bir eda ile:

"Ey Emîr! Dîne karşılık deyn (borç, hediye, para) ödeme! Hakkı ehline ver! Kendine olan borcunu eda et!" dedi.

Halife:

"Biz sana bir lutufta bulunmak istemiştik, sana maaş bağlatılmasını emretmiştik!" dedi.

Behlûl:

"Hayır ey Emîr! Eğer Rab Teâlâ beni unutacaksa sana hiçbir şey vermez! Benim ecrimi ve maaşımı sana hayat ve mülk izni veren Yüce Allah verecektir! Senin parana ihtiyacım yok benim!" dedi.

Aklı erenler Behlûl'e deli demezdi. Ama halk arasında Behlûl-i Mecnûn diye şöhret bulmuştur bu büyük insan. Onun bir diğer ismi de Dâna'dır. Dâna; hikmetli, bilgili insan demektir. Bazıları onun, Halife Hârûn'un kardeşi olduğunu söyler. Hârûn'la arasında geçen daha birçok menkıbe vardır. Hicrî 183 yılında vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

EBU ALİ EL-MÂ'UH (MECNUN) (R.H)⁽¹⁾

Half b. Sâlim anlatıyor:

Ebu Ali'ye sordum:

"Ey Ebu Ali! Senin sığınağın var mı?"

"Evet, var!" dedi.

"Nereye sığınırsın?" dedim.

"Azizle hakirin, zenginle fakirin eşit olduğu yere" dedi.

"Orası neresi?" dedim.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 334.

"Mezarlık!" dedi.

"Orada geceleyin yalnız kaldığında yabancılık çekmiyor musun, korkmuyor musun?" dedim.

"Ama mezardaki ölünün yalnızlığı ve karanlığı ile mukayese edince gece karanlığı bana öyle az, öyle rahat geliyor ki!.." dedi.

"Kimbilir, kabirlerde ne müthiş şeylere şahit olmuşsundur, ama söylemezsin!" dedim.

"Belki.. Ama âhiretin dehşeti kabir korkusunu da unutturur!" dedi.

Half el-Eşheli sözlerine devam ediyor:

Babama dedim ki;

"Böyle doğru ve hikmetli sözleri bir deli nasıl söyleyebilir ki?"

"Oğlum! Onlar erdemli, marifetin sırrına varmış ve böylece akılları gitmiş bir gruptur. Geriye kala kala özbe öz fazilet kalınca, diğer insanlara karışan riyâ ve benzeri haller onlarda barınamaz olmuştur" dedi.

İSMİ BİLİNMEYEN BİR MECNUN (R.H) ⁽¹⁾

Bağdat'lı sâfi İbnü'l-Kassâb bana şunları anlattı:

"Bir grup halinde hastaneye gittik. Karşımıza akli gitmiş, eli sakat bir delikanlı çıktı. Sözleri hoşumuza gitti. Genci konuşturup yorduk. Birden bir çılgılık attı.

"Akli kısa, bilinçsiz ama bedenini kokularla süsleyen şu cemaate bak hele! Eğlenceyi ve zevki şiar edindiler, alayı sanat saydılar ve ilmi başlarından attılar!" dedi.

Biz onun bu sözlerine şaşırdık ve sorduk:

"Senin ilmin nasıl, güzel mi?"

"Evet! Vallahi ben güzel bilgi sahibiyim! İsterseniz sorun." dedi. Ben sordum:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 334.

"Gerçek cömert kimdir?"

"Günlük rızıkınıza bile lâyık olmayan size ve sizin benzerlerinize rızık verendir!" dedi.

Biz işi gülmeye verdik ve sorduk:

"En az şükreden insan kimdir?"

"Birçok felaketi ve belâyı ucuz atlattığı halde bu felaketlerin başkasının başına geldiğini görünce ibret almayan, duâ etmeyen, ona ve kendisine yardımcı olsun diye Allah'a yalvarmayan alaycı, oyun ve zevk düşkünü insan!" dedi.

Delikanlı bu sözleriyle bizi kalbimizden vurmuştu. İçimizden biri:

"Peki zerâfet nedir?" diye sordu.

"Sizin yaptıklarınızın tersi!" cevabını veren delikanlı ellerini açtı, Rabbine şöyle yalvardı:

"Ya Rab! Eğer aklımı bana göndermeyeceksen, elime tutacak güç ver de, şu adamlardan birini güzel bir pataklayayım!"

Gencin yanından hemen ayrılp, oradan uzaklara gittik!

BAĞDAT'LI KADIN VELÎLERDEN BAZILARI ⁽¹⁾

CEVHERE EL-BERÂSİYE (R.H.)

Kocasını Ebu Abdullah el-Berâsî ile Beras kasabasına yerleşti. Hakim b. Cafer, Cevhere'nin daha önce bir prens cariyesi olduğunu azat olduktan sonra dünyaya olan tutkusunun azaldığını ve Ebu Abdullah el-Berâsî'yi sevdiğini naklediyor. Ebu Abdullah bu kadınla evleniyor ve bu iki insan ömürlerini ibadete veriyorlar.

Ebu Abdullah el-Berâsî anlatıyor:

Cevhere bir gece rüyasında ardarda kurulmuş güzel çadırlar

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c. 2, s. 336.

gördü.

"Bu çadırlar kim için hazırlandı?" diye sorunca;

"Kur'ân'ı kendine azık ediniz neysiyle cihad eden sabırlı kullanın!" dediler.

Rüyâsında bu cevabı alan **Cevhere** bir daha uyumadı. Gecelelerini ibadetle geçirdi.

Ebu Abdullah el-Berâsi anlatıyor:

Cevhere geceleri beni kaldırır, kulağıma şöyle fısıldardı:

"Ey Ebu Abdullah, kalk! Kâriyan ref, kâriyan ref"⁽¹⁾ (Kervan göçtü, kervan geçti!)"

Hakim b. Cafer anlatıyor:

Bazen **Ebu Abdullah b. Ebî Cafer**'i ziyaret ederdik. Bu zât **Beras** kasabasında otururdu. İbadete düşkün kalp gözü açık bir hanımı vardı. Adı **Cevhere** idi. **Ebu Abdullah** hurma yaprağından yapılmış bir minder üzerine oturur, **Cevhere** de onun hizasında kibleye yönelerek yine aynı cinsten bir yaygının üzerine oturur, Allah'a ibadet ederdi.

Bir gün **Ebu Abdullah**'ı ziyaret ettik. Altında hiçbir şey yoktu. Merakla sorduk:

"Ey Ebu Abdullah! Hep kuru hurma yapraklarının üzerine otururdun. Bugün altında hiçbir şey yok?". Ebu Abdullah şu cevabı verdi:

"Hanımım Cevhere dün gece beni uyandırdı ve;

"Hadiste; yeryüzü insanoğluna 'bugün benimle kendi arana engel koyuyorsun, ama yarın karımın içinde olacağını' diyecektir diye buyurulmuyor mu? Artık bu şilteleri at, bunlara ihtiyacımız yok!" dedi.

Ben de hanımımın bu sözünü haklı buldum ve daha önce gördüğünüz o hurma yapraklarını evden dışarı attım!"

(1) Bu cümle farsçadır. Cevhere ya İranlı ya da İranlılar'ın yanında kalmış bir prens cariyesi olabilir. (Çev.)

BİŞR-İ HÂFÎ'NİN KIZKARDEŞLERİ

Bunlar üç tanedir. **Mudga, Muhha ve Zübde**. En büyükleri **Mudga**'dır.

Sülemî anlatıyor:

Hâris oğlu **Bişr**'in kızkardeşleri üç taneydi. Bunlardan **Zübde**'nin künyesi **Ümmü Ali**'dir. **Mudga**, **Bişr**'den daha yaşlıydı ve ondan önce vefat etti. Rivayete göre **Mudga** öldüğünde **Bişr** çok üzülür ve günlerce ağlar. Onu teselli ederler ve niçin ağladığını sorarlar. **Bişr** şu cevabı verir:

"Bazı hikmetli kitaplarda okumuştum. Kul Rabbine hizmette kusur ederse Allah onun çok sevdiği bir dostunu çekip almış. Kızkardeşim de benim dünyadaki en iyi arkadaşım."

Gıylan el-Kasâidî, **Bişr el-Hâfî**'den naklediyor:

"Takvâyı ve salih kul olmayı kızkardeşimden öğrendim. O başkaları tarafından yapılmış hiç bir şey yemedi. Haram ve helâl konusunda çok titizdi".

Ebu Ali er-Razânî'nin yazdığı kitapta okudum:

Bişr'in kardeşleri arasında **Muhha** devamı **Ahmed b. Hanbel**'in yanına gelir, ona vera, takvâ ve salih amele ilişkin sorular sorarmış. **İmam Ahmed b. Hanbel** bu kadının zühde ve takvaya olan ilgisini çok beğenirmiş.

Sülemî, **Bişr**'in kızkardeşi **Zübde**'den naklediyor:

"Kulu en çok sarsan kötü şey günah işlemektir. Onu rahatlatacak, onu hafifletecek amel ise tevbe etmektir. Anlamıyorum, niçin en güzeli vasıtasıyla en kötü ve ağır amellerini başından savmuyor?"

ABDULLAH B. EL-FEREC'İN HANIMI (R.H)

Ebu Bekir Muhammed b. el-Hasan el-Âcurrî anlatıyor:

Abdullah b. Ferec vefat ettiğinde hanımı onun arkadaşları-

na ölüm olayını bildirmedi. Onlar dışarda kapı önünde beklerken kalktı, kocasını yıkadı, kefenledi ve kapıya gelip;

"Kocam vefat etti. Onu yıkadım, kefenledim"

dedi. Arkadaşları içeri girdiler ve Abdullah'ı kabre taşıdılar. Kadın onları gözledi ve arkalarından kapıyı kapattı.

İBRAHİM B. AHMED EL-HAVVAS'IN ANADAN KIZKARDEŞİ MEYMÜNE (R.H)

Meymune ibadet ve salih amel hususunda kardeşi İbrahim'in yolunu izlemiştir.

Ahmed b. Sâlim anlatıyor:

Bir adam İbrahim el-Havvas'ın kapısını çaldı. Kızkardeşi içerden seslendi;

"Kimi arıyorsun?".

"İbrahim'i arıyorum!" dedi adam. Meymüne adama şu cevabı verdi;

"Çıktı ve onu götüren bilir ne zaman döneceğini".

MÜMİNE BT. BEHLÛL (R.H)

Mümine, Behlûl'un kızıdır. İsa b. İshak el-Ensârî, Mümine'nin şu sözünü naklediyor:

"Bütün güzellikler, nimetler ve mükâfaatlar sadece Allah dostluğunda, ve onun kanunlarına uymadadır".

ÜMMÜ İSA (R.H)

İbrahim el-Harbi'nin kızıdır. Ebu Bekir Ahmed b. Ali'nin bana anlattığına göre Ümmü İsâ erdemli, son derece akıllı ve fıkıh

ilmini bilen bir hanımefendi idi. Birçok konuda fetva veren bu bilgin kadın babası İbrahim'in yambaşına gömülmüştür.

EMETÜ'L-VAHİD (R.H)

Kadı Ebu Abdullah el-Hüseyn b. İsmail el-Muhâmilî'nin kızıdır. Ebu Bekir el-Berkânî bu hanımefendiyi tanıtırken onun Ebu Ali b. Ebî Hüreyre ile beraber dini konularda halkın sorularını cevapladığını naklediyor.

Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî ise şöyle diyor:

Kadı Ebu Abdullah el-Muhâmilî'nin kızı Emetü'l-Vahid, kendi babasından, İsmail b. Abbas el-Verrak'tan Abdülgâfir b. Seleme el-Humûsî'den Ebu'l-Hasen el-Mısrî'den İmam Hamza el-Hâşimî'den ve daha birçoklarından hadis dinlemiştir.

Emetü'l-Vahid Hanımefendi, *Kur'an-ı Kerim*'i hıfzetmiş, İmam Şafî'nin fıkhındaki yöntemini benimsemiş, ferâiz, nahiv ve daha birçok ilimde söz sahibi olmuştur. Bu kadın, sadaka vermeyi seven, erdemli bir kadındı. Kendisinden hadis rivayeti de yapılan bu bilgin kadın, Hicrî 377 yılının Ramazan ayında vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

BAĞDATLI, İSMİ BİLİNMEYEN SALİHA KADINLARDAN BİRKAÇ⁽¹⁾

Nuh el-Esved anlatıyor:

Ebu Abdullah el-Berâsî'yi dinlemeye gelen bir kadın vardı. Oturur, kulağını el-Berâsî'nin sözlerine verir, ama hiç soru sormaz, hiç konuşmazdı. Onun bu hâli merakımı celbetti. Bir gün sordum:

"Bakıyorum ne bir şey konuşuyor, ne de bir şey soruyorsun?" diye.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 2, s. 342.

Kadın şöyle dedi:

"Az söz çok sözden iyidir. Ancak Allah'ı anarsak o başka... Susmak, öğütleri anlamak için birebirdir. Kendi benliğine öğüt vermeyen, nefisini terbiye etmeyen biri başkasına hiç öğüt veremez. Kısaca ey kardeş, sen Allah için itaati kendine yol edinmişsen Allah da sana acıyacaktır. Eğer İslâm'dan yüz çevirenlerin yoluna girersen, yarın mahşer gününde kaybedenlerden olunca hiç kimseye değil, sadece kendine kız!"

Seriyy'in arkadaşı Gıylan anlatıyor:

Seriyy'in bir kız öğrencisi vardı. Bu kadının, yazı dersi için öğretmene gönderdiği bir çocuğu vardı. Bir gün öğretmen bu çocuğu bir iş için değirmene gönderdi. Fakat çocuk suya düştü. Öğretmen durumu Seriyy'e bildirdi. Seriyy etrafındakileri yanına alıp çocuğun annesine gitti. Konuya, sabrın fazileti hakkında konuşarak girdi. Daha sonra kadere razı olmaktan bahsetti. Kadın;

"Hoca! Bu sözlerle ne demek istiyorsun?" deyince Seriyy:

"Çocuğun boğuldu!" dedi. Kadın;

"Çocuğum ha?" dedi.

"Evet!" dediler.

Kadın:

"Rabbim böyle bir şey yapmadı" dedi. Seriyy yine rızâdan bahsederken kadın;

"Haydi, kalkın gidiyoruz!" dedi ve nehre vardılar. Çocuğun battığı yere gelince;

"Muhammed.. oğlum Muhammed!" diye seslendi kadın. Sıdan ses geldi;

"Yardım et anacığım! Yardım et!". Kadın süratle indi, çocuğun elinden tuttu ve evine getirdi.

İbrahim el-Havvas'ın arkadaşı Ebu'l-Hasen el-Bahrânî anlatıyor:

İbadet ve takvâ ehli bir kadın, kalbinde ve dış hallerinde bir değişim olduğundan bahsetti. İbrahim bunun sebebini bulması için kadına;

"Kendini ve ne yaptığını düşün" dedi.

Kadın;

"Araştırdım, kendimi yokladım, ama bir şey bulamadım" dedi. İbrahim Havvas bir ân düşündü, kadına dönerek;

"Meşaleden faydalandığın geceyi hatırladın mı?"

dedi. Kadın;

"Evet, evet" deyince İbrahim;

"İçinde ve halindeki değişim o geceden dolayıdır" dedi.

Kadın ağladı ve olayı anlattı:

"Damda ip eğiriyordum. İpim koptu. O esnada sultanın kandil taşıyan bir görevlisi sokaktan geçti. Onun ışığında başka bir ip eğirdim. Sonra bu ipi yumağa kattım ve bu yumaktan yaptığım elbiseyi giydim".

Bunları anlatan kadın kalktı bir köşeye çekildi. O iple ördüğü elbiseyi çıkardı ve İbrahim'e gelip şöyle sordu:

"Ey İbrahim! Eğer bu elbiseyi satar da parasını fakirlere verirsem, kalbim yeniden saflığına ve güzelliğine kavuşur mu?"

İbrahim;

"İnşaallah!" dedi.

BAĞDATLI İKİ KADININ İLGİNÇ HİKÂYESİ ⁽¹⁾

Bağdat'ta kumaş ve elbise ticaretiyle meşgul olan zengin bir adam yaşıyormuş. Bir gün dükkânında otururken karşısına gencecik bir kız gelir. Ondan bir şeyler satın alacak gibi sorar, konuşur. O esnada yüzündeki örtüyü kaldırır ve adamı şaşırtır. Kızın güzelliği karşısında dili tutulan dükkân sahibi;

"Gördüğüm şey beni hayrete düşürüyor vallahi" der. Kızın güzelliği onun aklını başından almıştır. Kız adama kurnaz kurnaz bakar ve esas niyetini açıklar:

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c. 2, s. 344.

"Ben buraya herhangi bir müşteri gibi bir şeyler almaya gelmedim. Bazı günlerde çarşığı gezerim, âşık olacağım bir erkek bulmak için. Sen benim kalbimi yaktın. Malım var. Söyle bakalım, benimle evlenir misin?" der.

Adam;

"Ben amcamın kızıyla evliyim. Ona söz verdim; kesinlikle onu hiçbir kadına tercih etmeyeceğim diye. Hem, ondan bir çocuğum da var" der.

Kız;

"Olsun!.. Haftada iki defacık bile bana gelsen yeter" der.

Adam kadının teklifini kabul eder. (Nikâh) akdini yapar, kadının evine giderler.

Daha sonra kendi evine giden adam asıl karısına şöyle bir yalan söyler:

"Bazı arkadaşlarım bu geceyi yanlarında geçirmem için ısrar ettiler..."

Bu yalanla paçayı kurtardığını sanan adam o gün tanıştığı kızın evinde geceler. Artık ona öyle alışmıştır ki her gün öğleden sonra onunla beraber olmaktadır.

Bu şekilde sekiz ay geçer... Öte yandan asıl eşi olan amca kızı durumdan şüphelenmiş, huzuru kaçmıştır. Kocasının ahvâlini hiç beğenmemektedir artık. Bir gün hizmetçi kıza;

"Şimdi git kocamı takip et, dükkândan çıkınca nereye gittiğini öğren!" diye tenbih eder...

Hizmetçi, zengin kumaşçıyı takip etmektedir. Öğlenleyin her zamanki gibi dükkânından çıkan adam öteki kızın evine giderken arkadan da hizmetçi gelmektedir. Adam hiçbir şeyin farkına varmaz. Çünkü hizmetçi ustaca davranmakta, adam izlendiğinin farkına varamamaktadır.

Adam nihayet evine girer. Arkadaş hizmetçi etrafı yoklar, komşulara sorar:

"Bu ev kime ait?" diye.

"Bu ev, kumaş tüccarı bir adamla evlenen genç bir kızıdır"

derler komşular.

Hizmetçi koş a koş eve gelir, hanımefendisine gördüklerini anlatır. Hanımefendisi hizmetçiye:

"Bunu hiç kimseye bildirmeyesin" der.

Kadın kocasına hiçbir şeyi belli etmemeye çalışır. Olayı bildiğini söylemez. Adam bir sene sonra hastalanır ve ölür. Geriye sekiz bin altın miras bırakmıştır. Kadın mirastan çocuğa düşen payı öğrenir, yedi bin dinardır bu pay. Yedibini çocuğa ayırır. Geriye kalan bin dinarı da ikiye böler. Yarısını bir keseye koyarak hizmetçisine:

"Al bunu o kadına götür. Adamın öldüğünü ve geride sekiz bin dinar bıraktığını, evladının bu sekizbinden yedi bine hakkıyla sahip olduğunu, geriye kalan bin dinarı da benimle onun arasında pay ettiğini ve bu kesenin de onun hakkı olduğunu söyle!" der.

Hizmetçi gider, kapıyı çalar. Genç kadına adamın öldüğünü söyler ve olayı baştan sona anlatır. Kadın ağlar, sandığını açar ve içinden belge niteliğinde bir kâğıt parçası çıkararak şöyle der:

"Hanımefendiye dön, benden ona selam söyle. Ona şunu bildir: Adam beni boşadı ve benim için bir de (boşandığına dair) şu yazıyı yazdı.

"Şimdi, elindeki parayı ona geri ver. Çünkü ben o adamın terekesinden (mîrasından) hiçbir şeyi haketmiyorum".

Cariye döner, durumu hanımına bildirir.

MEDÂİN EHLİ'NDEN SEÇKİN ÂBİDLER ⁽¹⁾

ŞUAYB B. HARB(R.H)⁽²⁾

Künyesi Ebu Salih'tir. Önce Medâin'e geldi. Orada yalnız bir hayat yaşadı. Sonra Mekke'ye gitti ve ölünceye kadar burada kaldı.

(1) Medâin Dicle kenarında Bağdad yakınlarında küçük bir şehir. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's Sâfiye*, c.3, s.3.

İbni İsmail anlatıyor:

Medâin'e Şuayb b. Harb'in yanına gittik. Dicle kenarında oturuyordu. Küçük bir kulûbe yapmış, bir torba içine de ekmeğini koymuştu. Her gece ekmekten bir dilim alır, duvara astığı tasına su doldurarak ekmeği suya banar, ıslanıp yumuşayınca da yedi.

Şuayb, bir deri bir kemik denecek kadar zayıftı. O şöyle derdi:

"Acaba bende hâlâ et varmı? Vallahi daha da eriyip, zayıflamaya çalışacağım. Mezara indiğimde takır tukur ses çıkaran kemik yığını olarak bırakacaklar beni... Yoksa küçük kurtların ve yılanların afiyetle yiyecekleri bir yağ tulumu mu olayım?"

Onun bu sözleri **Ahmed b. Hanbel'e** ulaştığında **İmamAhmed** şöyle dedi:

"Şuayb, kendini tamamen verâ ve takvâya verdi."

Seriyy es-Sakatî diyor ki:

Şu dünyada dört kişi varki, helali elde etmek için hakikaten büyük gayret gösterirler. Onlar midelerine helalden başka hiçbir şeyi koymazlar. Bu dört kişi; **Vuheyb b. Verd, Şuayb b. Harb, Yusuf b. Eshat ve Süleyman b. Havvas'tır.**

Hasan b. Salih anlatıyor,

Şuayb b. Harb'in şöyle dediğini duydum;

"Şu iki kişiden başkasıyla oturma! Sana hayrı öğretecek ve senin de rahatça kabul edeceğin kişi, ya da kendisine hayrı öğrettiğin zaman seni dinleyip kabul edecek kişi. Bir üçüncü kişinin yanına oturma!"

Ahmet b. Havâri anlatıyor:

Şuayb'in bir adama şöyle dediğini duydum:

"Kabre girdiğinde yanıbaşında İslâm varsa, ne mutlu sana"⁽¹⁾

Ahmet b. Fadl, Şuayb'ı anlatıyor :

"Şuayb b. Harb'i Mekke'de gördüm. Üzerinde ince bir yün elbise vardı. Tertemizdi. Altında sarıya çalan bir şalvar, başında çepeçevre bir sarık vardı. Sakalı biraz sarıcaydı. Yüzü ise sapsarıydı.

(1) İslâm; Allah'a tam teslimiyet anlamında kullanılıyor . (Çev.)

Muhammed b. İsâ, Şuayb b. Harb'dan naklediyor :

"Kim, tüm gücüyle dünya peşinde koşuyorsa zillete, aşağılanmaya ve kirlenmeye hazır olsun".

Hanbeli fakihî Merkezî anlatıyor:

Ebu Abdullah (Ahmed b. Hanbel)'a sordum :

"Ey Ebu Abdullah! Ondan (Şuayb b. Harb'dan) hadis rivâyet edeyim mi?". Ebu Abdullah; "edebilirsin!" dedi.

Ebu Cafer el-Haddad, Şuayb b. Harb'dan naklediyor :

"Allah'a itaat ederek helal yoldan kazandığın bir kuruşu dâhi küçümseme! Para, amaç değildir. Amaç, Allah'a itaattir. Helal yoldan kazandığın kuruşla bir bakla tanesi alırsın da, daha midene inmeden Allah Teâlâ seni bağışlamış olur."

Şuayb b. Harb, Şu'be'den, Süfyan es-Sevri'den, ve Züheyr b. Muaviye'den hadis dinlemiştir.

Şuayb, zühd ve ibadette parmakla gösterilen muhterem insanlardandı. Mekke'de 197 H. yılında vefat etti. Allah (c.c) rahmet etsin.

VÂSİT'LİLAR ⁽¹⁾

MANSUR B. ZÂZÂN (R.H) ⁽²⁾

Mansur b. Zâzân, Kur'an okyan gençlerin süsüydü, Kur'an'ın tilâveti ona kolaylaştırılmıştı.

Abbâd b. el-Avvâm anlatıyor:

"Mansur b. Zâzân'ın cenazesinde bulundum. Hristiyanları, mecusileri, yahudileri, hepsini ayrı ayrı gördüm. Kalabalığın çokluğundan dolayı dayım elimden tutmuştu. Ben o zaman çocuktum".

Ebu Hamza anlatıyor:

"Mansur b. Zâzân'ın cenazesinde erkekleri, kadınları, yahu-

(1) Vâsit, Irakta Bağdad yakınlarında bir bölgedir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.3, s.57.

dileri, hıristiyanları görmüştüm".

Hişam anlatıyor:

"Cuma günü, Vâsıt Mescidi'nde, Mansur b. Zâzan'ın yanı başında namaz kıldım. Kur'an'ı iki defa hatmetti, üçüncüyü de 'Tâ, Sîn, Mîm'le başlayan sûrelere kadar okudu. Başında, 12 arşın uzunluğunda sarık vardı; onu gözyaşlarıyla ıslatıp önüne koydu".

Hişam b. Hassan, anlatıyor:

Ben ve Mansur b. Zâzân birlikte namaz kılardık. Zâzân, Ramazan ayı geldiği zaman, akşamla yatsı arasında Kur'an'ı iki defa hatmederdi. Sonra, namaza başlamadan önce, "Tâ, Sîn, Mîm"lere kadar okurdu. O günlerde, Ramazan ayında, yatsı namazını gecenin dörtte birine kadar geciktiriyorlardı. Mansur mescide gelirdi. Hasan dostlarıyla oturuyor olurdu. O ise, bir direğin yanına durur namaz kılar, Kur'an'ı hatmederdi. Sonra, dostları ayrılmadan önce Hasan'ın yanına gelir otururdu. Kur'an'ı, öğle ile ikindi arasında hatmederdi. Ramazan ayı dışında, akşam ile yatsı arasında da hatmederdi. Sarığını omuzuna indirmiş olarak namaz kılar, ağlar, sarığıyla gözlerini silerdi. Sarığının hepsini göz yaşlarıyla ıslatacak kadar ağlardı.

Muhalled diyor ki:

"Bu olayı bana Hişam'dan başkası anlatsaydı, inanmazdım". O ve Hişam, birlikte namaz kılarlardı.

Salih b. Ömer anlatıyor:

Hasan (el-Basrî) dostlarıyla beraber otururdu, Mansur b. Zâzân, Kur'an'ı hatmedinceye kadar yerinden kalkmazdı.

Hişam b. Hassan anlatıyor:

Mansur b. Zâzân'ın yanı başında, akşam ile yatsı arasında namaz kıldım. Kur'an'ı bir kez hatmetti ve sonra Nahl sûresine kadar okudu.

Muhallid b. Hüseyin, rivayet ediyor:

"Mansur b. Zâzân Kur'an'ı her gün her gece hatmederdi".

Said b. Âmir (Zâzân'ın komşusu) anlatıyor:

"Vâsıt Mescidi'neye geldim. Müezzin öğle namazı için ezan okudu. Sonra Mansur b. Zâzân geldi, namaza durdu. Onun, namaz için kamet getirilmeden önce onbir defa secde ettiğini gör-

düm”.

Ebu Avâne anlatıyor:

“Mansur b. Zâzân’a, bugün veya yarın öleceksin denilse, onun fazla yapacak bir şeyi yoktur”.

Halef b. Halife, Mansur’dan rivayet ediyor:

“Endişe, üzüntü, sevapları artırır. Çok sevinmek, neşelenmek de günahları artırır”.

Osman b. Ebu Seleme, Mansur’dan rivayet ediyor:

“Cehennem ateşine atılan bazı kişilerin pis kokusundan cehennemlikler rahatsız olurlar. Onlara şöyle denilir: ‘Vay senin haline! Dünyada ne işlerdin? Kendi cezamız bize yetmiyormuş gibi, bir de seninle ve pis kokunla cezalandırıldık’. O kişi şöyle cevap verir: ‘Âlimdim, ilimden faydalanmadım (amel etmedim)’”.

Mansur’dan Gelen Hadisler

Mansur b. Zâzân, Enes (r.a)’e hadis isnad etmiştir. Hadislerin çoğunu **Hasan (el-Basrî), İbn Sirin’den rivayet etmiştir.**

Ebu Kılâbe, Humeyd b. Hilal, Muaviye b. Kurra, Katâde, Ata b. Rabah, Amr b. Dînar, Abdurrahman b. el-Kâsım, Nâfi, Meymûn b. Ebî Şüheyb, el-Haris, el-Akeli ve başkalarından hadis rivayet etmiştir.

Mansur Hasan’dan, o da İmrân (r.a)’dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: “Hayâ (utanma) imandandır. İman ise cennettir. Çirkin söz söylemek, kabalıktandır. Kabalık ise cehennemdedir”⁽¹⁾.

Mansur, Hasan’dan, o da İmran (r.a)’dan rivayet ediyor:

“Ensar’dan bir adam ölürken, altı kölesini birden azad etti. Bunlardan başka malı da yoktu. Bu haber Hz. Peygamber (s.a)’e ulaştı. Rasûlullah (s.a); ‘içimden onun cenaze namazını kılmamayı geçirmiştim’ dedi. Sonra köleleri çağırdı, ikisini azad etti, dördünü köle olarak bıraktı”.

Mansûr b. Zâzân’ın İbni Sirin’den, onun da Ebu Hureyre (r.a)’den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

(1) Aynısını **Hasan el-Basrî’den, Ebu Bekir de rivayet etmiştir.**

"Allah (c.c), hiçbir sabah yaratmasın ki; o günün sonunda ne olacağını, ne Allah (c.c)'a yakın bir melek, ne de Mursel bir peygamber bilsin! Allah (c.c), her sabah bütün canlıların yiyeceğini taksim eder. Öyle ki, yeryüzünün en uzak köşesinden bir kişi gelir. İki omuzunun arasındaki şeytan ondan, Hakk'ı inkâr etmesini ister. Kimisi, rızkını yalanla, günahla yer. İşte o, kaybedendir. Kimisi iyilikle takvayla rızkını kazanır. İşte o da, Allah (c.c)'ın doğruluktan ayırmamaya azmettiği kimsedir"⁽¹⁾.

Mansur, Katâde'den, o Enes b. Malik (r.a)'den o da Zeyd b. Sâbit (r.a)'den rivayet ediyor:

"*Rasûlullah (s.a) ile beraber sahur yemeği yedik, sonra namaza gittik*".

Mansur b. Zâzân, Katâde'den, o da Enes (r.a)'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "*Sidretü'l-Müntehâ'nın altından, ikisi gizli, ikisi açıktan dört ırmak çıkıyor. Ağaçların yapraklarını fil kulakları gibi, meyvalarını Hecer testileri gibi gördüm*"⁽²⁾.

Mansur b. Zâzân, Muaviye b. Kurre'den, o da Ma'kil b. Yesar (r.a)'dan şöyle rivayet ediyor:

Hz. Peygamber (s.a)'e bir adam geldi: "*Ya Rasûlallah, ben soylu, dindar, makam sahibi bir kadınla evleniyorum, fakat doğurmuyor*" dedi. Rasûlullah (s.a) onu (o kadınla evlenmekten) menetti. Sonra adam ikinci defa geldi, Rasûlullah yine menetti ve şöyle dedi: "*Sevimli, doğurgan (kadınla) evleniniz. Şüphesiz ben (kıyamet günü) sizin çokluğunuzla, diğer ümmetlere karşı övüneceğim*"⁽³⁾.

Mansur b. Zâzân, Kurra b. Ma'kûl b. Yesâr'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "*Fitne zamanında ibadet etmek, hicret etmek gibidir*".

Mansur b. Zâzân, el-Hâris el-Akalî'den, o da Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

- (1) İbni Sîrîn'in garîb hadisidir. Ondan Mansur ve Abdurrahman b. Muhammed el Muharribî'den başkası rivayet etmemiştir.
- (2) Katâde'nin rivayetine göre; Sahih, Meşhur hadistir. Mansur'un rivayetine göre; garîbdir, Hâşim ondan tek başına rivayet etmiştir. Hecer, Yemen'de bir yer adıdır. Testiler oraya nisbedilirdi.
- (3) Mansur'un rivayetine göre; garîbdir. Müstelim ondan tek başına rivayet etmiştir.

Bir adam Abdullah bin Ömer'e; "Haccediyorsun, savaşmıyorsun?" dedi. Abdullah b. Ömer de, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu söyledi. "İslâm beş (temel) üzerine kurulmuştur: Allah (c.c)'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan (ayın)'da oruç tutmak, hacca gitmek"⁽¹⁾.

Mansur'un ölüm sebebi hususunda İbnü'l-Cevzî şöyle diyor:⁽²⁾

"Mansur b. Zâzân, Vâsıt'tan Mübarek'e taşındı. Burası Vâsıt'a dokuz fersah uzaklıkta bir yerd. Hicrî 131 senesinde veba salgınında vefat etti. Allah rahmet eylesin".

EBU'L-HAKEM SEYYAR (R.H)⁽³⁾

Sabırlı, âbid, Allah'a çok çok anan bir dile sahip, olgun ve vakur bir zat olan Ebu'l-Hakem Seyyar da Allah dostlarından.

Tasavvuf; zâhiren tebessüm ve sevinç bâtinen üzüntü ve düşüncedir.

Hüseyim anlatıyor:

Seyyar'ın yanına geldik. Ağlıyordu. "Seni ne ağlattı?" diye sorduk.

"Benden önceki âbidleri ağlatan" dedi.

Seyyar dedi ki:

"Dünya ve âhiret kulun kalbinde toplanır. Hangisi galip gelirse, öteki onun ardından gelir."

Fudayl b. İyad anlatıyor:

"Seyyar, Ebu'l-Hakem Mâlik b. Dinar'ın yanına geldi. Üzerinde güzel bir elbise vardı. Mâlik sordu :

"Senin gibi birisi böyle elbiseyi nasıl giyer?"

(1) Mansur'dan aynımsı Surûr b. el-Mugîre rivâyet etmiştir.

(2) İbnü'l Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.7.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.313.

"Ey Mâlik! Elbisem senin nezdinde (itibarımı) artırıyor mu, alçaltıyor mu?"

"Hayır, bilakis alçaltıyor?" dedi.

"O halde bu, bir tevâzudur... Ey Mâlik, Ben; insanların seni Allah'ın koymadığı bir makama yerleştirmelerinden korkarım." dedi Seyyar.

Seyyar anlatıyor :

Amcama sordular:

"Senin hikmetin nedir?"

"Ben, her görüp karşılaştığımı istemem ve beni ilgilendirmeyen şeyle uğraşıp yorulmam!" dedi.

Seyyar'dan Gelen Hadisler

Seyyar, Tark b. Şihab'dan rivâyet almıştır. Tark'ın sahabeden olduğu söylenir. Rivâyetlerin çoğu Şa'bi'den, Ebu Vâil'den, Ebu Hâzim'den, Yezîd el-Fakir'den, Sâbit el-Bünânî'dendir.

Seyyar'dan rivâyet alanlar ise şunlardır : Saîd, Mis'ar.

Seyyar Ebu'l-Hakem, Tark'tan, o Abdullah b. Mes'ud'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Kim bir ihtiyacını hemen insanlara bildirir (onlardan yardım dilerse) ihtiyacını tam gidermiş olmaz. Halbuki doğrudan Allah'a bildirirse, Rab Teâlâ onun ihtiyacını karşılar. Ya ileride vereceği bir mükafatla ya da hemen vereceği bir nimetle". (Garîb Hadis)

Seyyar, Şa'bi'den, o da Câbir'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a); kişinin (sefer dönüşünde) ansızın geceleyin eve (haber vermeden) gelişini yasakladı. (Ailesinin haberi olsun ki) dağınık saçlarını tarasın ve (uzun zaman kocasından) ayrı kalan kadın keskin bıçakla temizlensin.⁽¹⁾ (Sahih Hadis)

(1) Buhârî der ki: "Gece ansızın gelmek, kadının ufak tefek hatalarını aramak demektir. Bu yüzden doğru değildir." Yani kadını huzursuz etmemek gerekir. Zan altındaymış gibi bir duygu hissetmemelidir. Ayrıca kocasının geleceğini daha önce haber alırsa temizlenir ve erkeğini daha güzel karşılar. (Çev.)

Seyyar, Mansur'dan, o Ebu Hâzim'den, o da Ebu Hureyre'den naklediyor :

"Kim hacceder, hiçbir günaha bulaşmaz ve fıskâ düşmezse, anasından doğduğu günkü gibi (tertemiz, günahsız olarak) döner".

Seyyar, Sabit el-Benânî'den, o da Enes b. Mâlik'ten naklediyor:

Rasûlullah (s.a) çocukların yanından geçerken onlarla beraber oldu, onlara selam verdi. (Sahih Hadis)

Seyyar, Yezid el-Fakîr'den, o Cabir b. Abdullah'tan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Benden öncekilere verilmeyen beş şey bana verildi.

Düşmanım benden bir aylık mesafe kadar uzakken, onun kalbine korku salınarak bana yardım olundu.

Yeryüzünün her yanı benim için tertemiz bir mescid kılındı. Ümmetimden bir kimseye, nerede namaz erişse (namaz vakti gelse) hemen oracıkta kılsın!

Ganimetler bana helal kılındı. Oysa benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı.

Bana şefa'at hakkı verildi.

Benden önce bir peygamber sadece kendi kavmine (toplumuna, kasabasına, kentine, ülkesine) gönderiliyordu. Oysa ben tüm insanlara gönderildim."

EL-MÜSTESLİM B. SAİD SAKAFÎ VÂSİTÎ (R.H)⁽¹⁾

Künyesi Ebu Said'dir. Yezid b. Harun'un azatlısı olan Mansur'un yeğeni şöyle diyor :

"Müsteslim kırk sené boyunca uyanıp da yanı üzere yatmamıştır."

Yezid b. Harun anlatıyor :

Müsteslim'in yanında bir gece geçirdim. Hiç uyumadı. Ya hep

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.3, s. 8.

ayakta duruyor (namaz kılıyor), ya da hep oturuyor (dua ediyordu). Onun, hiç yan tarafı üzerine yatmadığını duyduğumda, sadece geceleri böyle olduğunu zannetmiştim. Ama onu tanıyanlar, gündüzleri de yan tarafı üzerine hiç yatmadığını söylediler.

HUŞEYM B. BEŞİR B. EBÎ HÂZİM (R.H)

Ebu Hâzim'in adı Kasım b. Dinar, künyesi ise Ebu Muaviye es-Sülemî'dir. Süleymoğulları'nın azatlısı olduğu için ona Sülemî derlerdi.⁽¹⁾ *Şezerâtü'z-Zeheb* adlı eserde Huşeym'den bahsedilirken Bağdat'ın meşhur bir muhaddisi olduğu, Zührî ve tabakasından hadis rivâyet ettiği anlatılır. İbni Nasır, *Bediatü'l-Beyan* adlı eserde Huşeym'in sonradan Bağdat'a geldiğini, kendisine güvenilen sağlam bir hadis hafızı olduğunu, ama bazılarınca mudelislerden sayıldığını kaydeder. Bununla beraber onun sıdkı, emaneti, güvenilirliği ve adaleti hususunda tam bir ittifak vardır.

Fuad Sezgin, *Târhu't-Turâsi'l-Arabî* adlı fihristinde Huşeym'i, "Abbasi dönemi tefsir kitapları bölümünde ele alıyor. Bağdat'ta yaşadığını, müfessir, muhaddis ve fakih olduğunu ve İmam Ahmed b. Hanbel'in önemli talebelerinden biri olduğunu naklediyor. Huşeym, Hicri 104 yılında doğdu, 183 yılında vefat etti.⁽²⁾ Allah (c.c) rahmet eylesin.

Huşeym'in Eserleri

1) *et-Tefsir* :

Taberî'nin kendi tefsirini yazarken en çok istifade ettiği kaynaklardan birisidir. Yine Taberî tarihe dair muazzam eserini yazarken, Yakub b. İbrahim ed-Devrakî'nin rivâyetiyle Huşeym'in eserinden faydalanmıştır.

Sa'lebi de Ziyad b. Eyyub rivâyetiyle bu eserden faydalandı.

Huşeym'in Hadise Olan İlgisi

İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*'inde şu kitapların da Huşeym'e ait

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.3, s.8.

(2) Fuad Sezgin, *Târhu't-Turâsi'l-Arabî*, c.1, s. Bölüm.1, s.38; Arapça terceme, s.89.

olduğunu söylüyor: 1) *es-Sünen fi'l-Fıkh*, 2) *el-Megâzi*, 3) *el-Kıraât*.

İbnü'l-Cevzî, Huşeym'in Amr b. Dinar'dan, Zühri'den, Yunus b. Âbid'den, Eyyub es-Sahtiyânî'den, İbni Avn'dan, Halid el-Hazzâ'dan ve Mansur b. Zâzân'dan hadis rivâyet ettiğini nakleder.

Ondan hadis rivâyet edenler ise şunlardır :

Mâlik b. Enes, Süfyan es-Sevrî, Şu'be, İbnü'l-Mübârek, Yezid b. Harun.

Muhammed Mustafa A'zamî *"İlk Devir Hadis Edebiyatı"* adlı eserinde Huşeym'den şu râvilerin de hadis rivâyet ettiğini söylüyor :⁽¹⁾

Ebu Salih, Haccâc b. Muhammed, Hayyân b. Bişr, İbni Hanbel, Leys b. Sa'd.

Harbî şöyle der:

Hadis hafızları o devirde dört tane idi. Onların hocası ve en tecrübelisi Huşeym idi.

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, babasından naklediyor :

"Dört ya da beş sene Huşeym'in peşini bırakmadım. Ne sor-duysam onun heybetinden ürkererek iki defa sormuşumdur. Huşeym Allah'ı çok zikreden biriydi. Hadis anlatırken arada bir 'la ilâhe il-lallah' deyip sesini yükseltirdi".

Huşeym, devrinin en güçlü belleğe sahip hadisçilerindendi. Muhammed b. Hatim el-Müeddib'in naklettiğine göre Huşeym'e bazan şöyle sorulurmuş :

"Ey Ebu Muaviye! Ne kadar ezberledin?"

O da şu cevabı verirmiş :

"Bir hadis meclisinde yüz tane ezberlediğim olurdu. Bir ay so-ra bu yüz hadis bana sorulsa, ezbere okuyabilirdim".⁽²⁾

Allah ondan razı olsun.

(1) Muhammed Mustafa A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, Çev. Prof. Hulusi Yavuz, 1. yay. 1st. 1993. s. 121.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c. 3, s. 9.

YEZİD B. HARUN (R.H)

Künyesi **Ebu Halid**'dir. İsmi kaynaklarda **Yezid b. Harun b. Za'dân** olarak geçmektedir. ⁽¹⁾ *Tezkiretü'l-Huffaz*'da da **İbni Zadi** olarak anılmaktadır. Hicrî 118 yılında Vâsıt'ta doğdu. 206 yılında da yine burada vefat etti. Tefsir ve hadis ilimlerinde söz sahibi olan kıymetli bir zat idi. ⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî, **Yezid**'in aslen Buhara'lı ve Süleymoğulları'nın azatlılarından olduğunu bildiriyor. O halde **Yezid** de büyük bir ihtimalle o devirde çeşitli yollarla İslâm'a giren Türklerdendi.

Yezid'le İlgili Rivâyetler

Ali b. Medîni diyor ki:

"**Yezid b. Harun**'dan daha iyi bir hafızaya sahip hiç kimse görmedim."

Ebu Cafer Ahmed b. Sinan anlatıyor :

Yezid b. Harun' daha güzel namaz kılan hiçbir alim tanımıyorum. O, pervane gibiydi. Akşamla yatsı arasında, öğle ile ikindi arasında hep namaz kılardı. O, gece ve gündüz namazlarını hiç ihmal etmemiştir. **Yezid** ile **Huseym** uzun namaz kılmak ile meşhurdurlar.

Âsım b. Ali anlatıyor :

Yezid yatsı namazını kıldığı abdest ile sabah namazını kılma azmini 40 yılı aşkın bir zamandan beri sürdürüyor.

Muhammed b. Rabî b. Hakem, **Yezid b. Harun**'un şu sözünü naklediyor :

"*Kim münasip olmayan bir vakitte reislik peşine düşerse, uygun bir zaman gelse dahi Allah ona reisliği nasib etmez*".

Hasan b. Arefe anlatıyor :

Yezid b. Harun'u Vâsıt'ta gördüm. O, insanlar içinde belki de en etkileyici gözlere sahip olardı. Daha sonra onun tek gözünün kör olduğunu gördüm. En son gördüğümde de iki gözü gitmişti. Merak-

(1) *Hatth el-Bağdâdî, Târîhu'l-Bağdâd*, c.14, s.337.

(2) *Fuad Sezgin, Târîhu'l-Türâsi'l-Arabî*, c.1, Bölüm.7, s.40.

la sordum:

"Ey Ebu Halid! O güzelim gözlerini ne yaptın?".

"Seher vaktinde akıttığım gözyaşları onları alıp götürdü dedi".

Yezid b. Harun'un, kızından olma torunu Ebu Nâfi anlatıyor:

Ahmed b. Hanbel'in yanındaydım. Orada iki adam vardı. Biri Ahmed b. Hanbel'e dönerek şu rüyayı anlattı :

"Ey Ebu Abdullah! Yezid b. Harun'u rüyamda gördüm. Ona sordum : 'Ey Ebu Halid! Allah Teâlâ sana ne yaptı?'. Bana şu cevabı verdi : 'Beni affetti, şefaatine mazhar kıldı ve bir hususta da azarladı'. Merakla sordum : 'Affetmesini ve şefaati buyurmasını anladım da, peki niçin sitem etti?'. Yezid bu sorum üzerine şu cevabı verdi : Rab Teâlâ bana; 'Sen Hureyz b. Osman'dan hadis rivâyet ediyor musun?' dedi. Ben de; 'Ya Rab! Sadece hayırlı ve doğru şeyleri aldım, doğru olanı öğrendim' dedim. Rab Teâlâ bana şöyle buyurdu: 'Ey Yezid! Hureyz, Ali b. Ebî Talib'e kin duyan biriydi'. Rab Teâlâ bana böyle sitem etti işte".

Yezid b. Harun'u rüyamda gördüm. Öleli dört gün olmuştu. Ona hemen sordum :

"Allah Teâlâ sana ne yaptı?".

"İbadetlerimi kabul buyurdu, günahlarımı örttü ve hediyeler verdi" dedi.

"Peki daha sonra ne oldu?" dedim.

"Cömert olan Rab cömertçe davranmaktan başka ne yapar ki? Günahlarımı affettikten sonra beni cennetine koydu" dedi.

"Cennet'e nasıl eriştin?" dedim.

"Zikir meclislerine iştirak etmekle, sadece doğruyu söylemekle, hadis hususundaki güvenirliliğimle, uzun namaz kılışım ile ve fakirliğe sabredişimle" dedi.

"Münker ve Nekir'den ne haber, onlar geldiler mi sana?" dedim."

"Evet vallahi! kendinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'a yemin ederimki, geldiler, beni karşlarına oturtular ve sordular:"

'Kimdir senin Rabbin?, Dinin nedir?, Peygamberin kimdir?' diye. Ben beyaz sakalımı topraktan silkeledim ve şöyle dedim :

'Benim gibi birine böyle sorular mı soruyorsunuz? Ben **Yezid b. Harun el-Vâsıtî**'yim. Dünyadayken 60 sene insanlara ilim öğrettim!. Ben bu cevabı verince içlerinden biri diğerine şöyle dedi : 'Doğru söylüyor. Bu **Yezid b. Harun**'dur' Ondan sonra bana döndü: 'Şimdi bir damadın uyuduğu gibi rahat uyu, bugünden sonra sana hiçbir korku ve endişe yoktur ' dedi".

İbnü'l-Cevzî, **Yezid b. Harun**'un, **Yahya b. Said el-Ensârî**den, **Süleyman et-Teymî**'den, **Asım el-Ahval**'den, **Humeyd et-Tavîl**'den, **Davud b. Ebî Hind**'den, **Abdullah b. Avn**'dan, ve **Hüseyn el-Muallim**'den hadis isnadında bulunduğunu söylüyor. ⁽¹⁾

Yezid b. Harun'un Eserleri ⁽²⁾

1) Tefsîrü'l-Kur'ân :

Taberî, gerek tefsirinde gerekse meşhur tarih kitabında **Mücahid b. Ferruh** kanalıyla bu eserden önemli ölçüde istifade etmiştir.

2) Kitâbu'l-Ferâid :

Feraiz ve miras ilmiyle ilgili olan bu kitap meşhur **Hatib el-Bağdâdî** tarafından ezberlenmiştir. **Hatib** bu eseri rivâyet edip anlatma yetkisini (icazetini) **Dımaşk'ta** almıştır.

(1) **İbnü'l-Cevzî**, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.12

(2) **Fuad Sezgin**, *Târihu't-Türâsi'l-Arabî*, c.1, Bölüm.1, (Ulumu'l-Kur'an ve'l-Hadis)

KÜFE BASRA VE ÇEVRESİ

Basra ve Kûfe, Mezopotamya kültür mirasını almış bir bölgedir. Ayrıca daha ötelelerden Hind'den, İran'dan, Arap Yarımadası'nın iç kısımlarından bu bölgeye büyük küçük göçler olmuş, çeşitli Arap kabileleri bu iki şehrin çevresine yerleşmişlerdir.

Basra ve Kûfe'de İslâm Tarihinin en önemli hadiseleri vuku bulmuştur diyebiliriz. Bu iki şehir ve Arap Yarımadası'nın kıyılarına doğru Katar ve Bahreyn tarafları çok sayıda Şifî barındırmaktadır. Bunlar arasında Zeydiyye gibi gayet mütedil fırkalar bulunduğu gibi Ali'yi Allah sayan gulat fırkalar da vardır.

Basra'da yetişen âlim ve zâhid kimselerin dini konularda nakilden çok temel prensiplere ve usûle yer vermelerinin sebebi budur. Son derece farklı temayüllere sahip fırkalar, kendi görüşlerine uygun hadisler üretmekte pek mâhir idiler. Hadis kaynağı tam bilinmemekte ve kopuk rivâyetlerle İslâm'ın temel prensiplerine aykırı görüşler ihtiva eden hadisler üretilmekteydi. Bazı cahiller de güya halkı uyarmak amacıyla hadis üretiyorlardı. Öte yandan fırkalar arası çatışma bıkıracak seviyeye gelmişti. Ayrıca mali durumu iyileşen müslümanların bir kısmının kalpleri dünya sevgisiyle iyiden iyiye dolmuştu.

Basra'da ve Kûfe'de yaşayan ulema ve zâhidlerin son derece dikkatli olmaları gerekiyordu. Bir yandan müsamaha ve sevgi, öbür yandan da özden taviz vermemek gerekiyordu. Tekfirden kaçınmak özellikle bu bölgede yaşayan aklı selim sahibi bilginler için şart olmuştu. Zira bazan sadece lafzî bir farktan çıkan tartışmalar hemen benlik ve grupçuluk rengine bürünüyor, neredeyse birbirini kâfir ilan etmeyen kalmıyordu. Müslümanların gönül huzuruna ihtiyaçları vardı. İşte İmam-ı Azam bunu yapmaya çalışmıştır. O kendine has bir usulle hadisleri incelemiş, Zaruratı Diniyye'yi inkar etmeyen fırka mensuplarını tekfirden kaçınmıştır. Ayrıca kendini korumayı bilmiş, siyasi şartlardan ötürü vereceği hükümlerin bazı yanlışların desteklenmesinde payanda olarak kullanılacağını düşünerek, kendisine sunulan kadılık teklifini hep reddetmiştir.

Onun paraya pula ihtiyacı yoktu. Şöhrete de ihtiyacı yoktu. Kimseye "Evet Efendim" diyerek boyun eğmediği gibi, halk içinde kendini bilmez cahillerin saldırılarına da şiddetle karşılık vermedi. Kendini eleştirenleri küçümsemek yoluna gitmedi. Ezmedi, çevresindeki âlim, talebe, halk ve zahidler topluluğunun getirdiği ağır ithamlara gayet müşfik bir edayla cevap verdi. İmam'ın haklılığı, bu müsamahalı tutumun meyvelerini vermesiyle sonradan ortaya çıkacaktı. Ortalık zaten birbirini ortadan kaldırmaya hazır fırkalarla doluydu. Barıştırmacı kaynaştırıcı olmak lazımdı. İmamımız bunu yapmaya çalıştı.

Siyasi olaylar bu bölgelerde yaşayan âlimleri diğer yörelerden daha önce zühde itmiştir. Bilginler uzun iç savaşlardan bıkmışlardı. Âlimlerin çoğu yöneticilerin emrine amade olmayı reddediyordu. Sultana yakın olmak iyice yerilen bir hal olmuştu. Zira devletin herhangi bir kademesinde görev almak, ansızın halka yapılacak bir haksızlığın onaylayıcısı olmak anlamına geliyordu. Para zenginlerin gözünü ve gönlünü doyurmuş, fakirlerin de iştahını kabartmıştı. Ortada konuşulan şeyler, kimlerin köşkü nerede, kimin kaç cariyesi var, kim okuduğu methiye ile kaç kese altın aldı, hangi âlim hangisini halkın önünde mat ederek ününe ün kattı? gibi konulardı. Zaman zaman da dövüşen fırkalardan bahsediliyordu. Tabii bunun yanında toplumun iyilik ve güzellikte seçkin insanları da bir şeyler yapmaya çalışıyor, elinden geldiğince halkı uyarıyordu. **Hasan el-Basrî** de bunlardan biriydi. O, bu gidişattan kurtulmayı; samimi ibadet, dünya ihtirasından azatlık, azla yetinme ve sadece Allah rızası için amel etme düsturlarında buluyordu.

Halk içinde onları etkileyen, uyarıcı çok etkileyici konuşan vâizler de çıkıyordu. Müslüman toplum kendi içindeki dinamiklerle silkinip kalkmaya çabalıyordu. Zâhidâne hayat süren âlimler ve dervişler de bu silkinişe en çok katkıda bulunan kimselerdi. **Cüneyd-i Bağdadî**, devrindeki Basralıları anlatırken onların zâhid ve âlimlerinin en çok kanaat mevzuunu işlediklerini belirtiyor. ⁽¹⁾ Demek ki o devirde anlatılması en çok gerekli şey belki de kanaatti. Kanaat mefhumunun eksikliği vardı gönüllerde.

(1) Ebu'l-Mehâsin, *en-Nucûmu'z-Zâhira*, c.3, s.169.

KÜFELİLER

SÜVEYD B. GAFLE (R.H)

İbnü'l-Cevzî, Süveyd'i anlatıyor : ⁽¹⁾

Künyesi **Ebu Ümeyye**'dir. Rasûlullah (s.a)'a ulaşmak için Medine'ye gelmiş, ama o varmadan az önce efendimiz (s.a) vefat etmişti. Böylece Süveyd; **Ebubekir, Osman ve Ali**'yle (r.a) dost olmuştur. Şa'bî'den gelen bir rivâyette Süveyd şöyle diyor : *"Ben Rasûlullah (s.a)'tan bir yaş küçüğüm"*.

Uzun Yaşayan Dinç Bir Adam

Ebu Nuaym, Süveyd'i şöyle anlatıyor : ⁽²⁾

Namaz ve ezan **Ebu Ümeyye Süveyd b. Gafle**'nin tek uğraşydı. O, en büyük yaşta emeline ermiş, ⁽³⁾ cehalet ve fitne ona ulaşmamıştır.

Hanes b. Hâris en-Nahaî rivayet ediyor:

"Süveyd b. Gafle'yi, Beni Esed kabilesinden olan karısına uğrarken gördüm. O zaman yüzyirmiyedi yaşındaydı".

Süfyan, Âsım'dan rivayet ediyor:

"Süveyd b. Gafle yüzonaltı yaşındayken evlendi. Yürüyerek camiye geliyor ve bize imamlık yapıyordu".

el-Velid b. Ali, babasından naklediyor:

"Süveyd b. Gafle yüzyirmi yaşındayken, Ramazan ayında gece namazlarını kıldırıyordu".

Ebu Nuaym, Hanes b. Hâris'ten naklediyor:

"Süveyd'i, yüzyirmiyedi yaşındayken gördüm. Namaz kıldırıyor ve duâ ediyordu".

Züheyr, İmran b. Müslim'den naklediyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.13.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, 174.

(3) Sahabe ile görüşmesi kastediliyor. (Çev.)

"Süveyd b. Gafle'nin müezzin, 'Kad Kâmeti's-Salat' demeden önce tekbir aldığı çok azdır".

İmran, Süveyd'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Eğer mahallenin müezzini olmaya güç yetirebilseydim, olurum".

Ali b. Müdrîk rivayet ediyor:

Süveyd b. Gafle, el-Hâcira'da ezan okuyup, namaz kıldırıyordu. Köyde'de bulunan Haccac ezan sesini işitti ve; "şu müezzini çağırın" dedi. Süveyd b. Gafle yanına geince; "el-Hâcira'da namaz kıldırmana neden olan nedir?" diye sordu. Süveyd de; "orada Ebu Bekir ve Ömer (r.a)'le namaz kıldım" dedi.

Süveyd'den Gelen Hadisler

Süveyd b. Gafle, Abdullah b. Mes'ud, Ömer, Ebu Bekir, Bilal ve daha başka sahabelerden müsned rivayetlerde bulunmuştur.

Süveyd b. Gafle, Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan rivayet ediyor.⁽¹⁾

Rasûlullah (s.a) bana; "ey Abdullah!" dedi. "Buyur ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Bana; "hangi iman bağı daha kuvvetlidir?" diye sordu. Ben de; "Allah (c.c) ve elçisi daha iyi bilir" dedim. "Allah'tan başkasını dost edinmeyen, Allah için seven ve nefret edenin imanı en güçlü imandır" buyurdu. "İnsanların hangisinin daha üstün olduğunu biliyor musun?" diye sorunca; "Allah ve elçisi daha iyi bilir" dedim. "Dini anladıktan sonra en güzel amelleri işleyendir" buyurdu. Bana; "ey Abdullah!" diye seslendi ve üç defa; "buyur ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. "İnsanların hangisi daha bilgilidir?" diye sordu. "Allah ve elçisi daha iyi bilir" dedim. "İnsanlar ihtilaf etseler de hakkı gören kişi daha bilgilidir. İsterse amelleri kusurlu ve kâşının üstünde sürünür olsun. Bizden önceki ümmetler yetmişiki fırkaya bölündüler. Onların üçü kurtuldu ve diğerleri helâk oldu. O fırkalardan biri krallara karşı koydular, dinleri ve İsa (a.s)'nin dini uğrunda onlarla savaştılar. Krallar tarafından katledildiler ve demir kısıkaçlarla parça parça edildiler. Diğer bir

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4. s.124.

(2) Hadid, 27.

fırka ise krallara karşı koyacak ve dinleri uğrunda onlarla savaşı-
cak güçte değildiler. Bu yüzden yeryüzüne dağıldılar ve korktular.
Allah (c.c)'in; "...uydurdukları ruhbanlığa gelince, onu biz yazma-
dık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar..."⁽²⁾
sözü onlar hakkındadır. Kim bana inanır, tasdik eder ve bana
uyarsa, bu onu korur. Kim de bana uymazsa onlar helâk olanlar
dır" buyurdu.

Süveyd ve Ebu İshak'ın rivayet etmiş olduğu bu hadis
garibdir ve Ukeyl el-Ca'dî münferid olarak rivayet etmiştir.

Süveyd b. Gafle, Bilal (r.a)'den rivayet ediyor: "Rasûlullah
(s.a) mesh ve sarık üzerine meshetti".

İbnü'l-Cevzî'nin beyanına göre Süveyd, Kûfe'de, Hicrî 75 yı-
lında vefat etti. ⁽¹⁾

ESVED B. YEZİD (R.H) ⁽²⁾

Kıyamda çok Kur'ân okuyan, devamlı oruç tutan, izinden gidi-
len fakih ve fakir bir esir olan Esved b. Yezid Nehaî de Kûfeli
Tâbiîn'dendir.

Esved'in İbadet Hayatı

İbrahim'den naklediliyor:

Esved, Ramazan'da iki gecede Kur'ân'ı hatmediyordu. Rama-
zan dışında ise, altı gecede Kur'ân'ı hatmediyordu.

Ebu İshak şöyle diyor:

Esved, Umre ve hac olarak seksen defa Mekke'ye gitti.

Şâ'bî, Esved hakkında şöyle diyor:

Çok namaz kılan, çok oruç tutan ve çok hacceden biriydi.

İbni Avn'dan naklediliyor:

Şâ'bî'ye; "Alkame mi daha faziletli yoksa Esved mi?" diye
sordum. Şâ'bî;

"Alkame" diyerek şöyle devam etti:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.14.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.2, s.102.

"Esved çok hacca giden biriydi. Alkame ise çabuk idrak ettiği halde yavaş biriydi".

Şâ'bî anlatıyor:

Bir evin halkı, tümünden cennete layık oldular. Bu ev halkı; **Alkame, Esved ve Abdurrahman'dı.**

Alkame b. Mürsed'den naklediliyor:

Zühd, Tâbiünden sekiz kişiyle sona erdi. **Esved b. Yezid** bu sekiz kişiden biriydi. O, ibadet hususunda çok titizdi, vücudu morarıp benzi sararıncaya kadar oruç tutardı. **Alkame b. Kays** ona;

"Bu bedene niçin azap ediyorsun?" dediğinde şöyle cevap verdi.

"Bu bedeninin rahatını istiyorum da ondan".

Esved'in ölümü yaklaştığında ağladı. Kendisine, niçin ağladığını sordular.

Esved;

"Benden daha çok korkması gereken biri var mı ki korkmıyorum? Allah'a yemin olsun ki, Allah'tan bir bağışlanma gelse bile, yaptıklarımın dolaylı hâyâ etmem beni üzüntülü bir hâle getirirdi. Eğer kulla Allah arasında küçük bir günah bile olsa ve Allah bunu bağışlasa, kul bundan utanmaya devam ederdi".

Esved b. Yezid seksen kere hacca gitmişti.

Abdurrahman b. Sevrân Ebu Kays Evdî'den naklediyor:

Esved b. Yezid oruç ve ibadet için, bedeni morarıncaya ve benzi sararıncaya kadar nefsinin zorluyordu. **Alkame** ona şöyle diyordu;

"Yazıklar olsun sana, niçin bu bedene eziyet ediyorsun?" **Esved b. Yezid** de şöyle cevap veriyordu.

"Bu herhangi bir işe benzemez. Bu çok önemli bir iş".

Esved'den Gelen Hadisler

Esved b. Yezid'in tek başına rivayet ettiği hadisler şunlardır.

Esved, Abdullah ve Mes'ûd'dan naklediyor:

Rasûlullah (s.a);

"Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadakayla tedavi edin, belâlar için duâ hazırlayın" buyurdu.

Esved babasından o da Abdullah b. Mesûd'dan naklediyor:

Peygamber (s.a)'e esirler getirildiğinde, Rasûlullah (s.a) Ehl-i Beyt'in tümüne onları dağıtıyordu. Aralarında bir fark gözetmiyordu.

Esved Abdullah b. Mes'ûd'dan naklediyor:

Eğer ilim sahipleri ilmi koruyup onu ehline verseydiler, zamanlarının efendileri olurlardı. Ancak onlar, ilmi ehli dünyaya, onların dünyalarını almak için sarfettiler. Peygamberimiz (s.a)'i şöyle derken duydum:

"Kim üzüntülerini teke indirir ve sadece Allah için üzülsünse, Allah da ona âhirette yardımcı olacaktır."

İbnü'l-Cevzî, Esved b. Yezid'in Kûfe'de 75 yılında vefat ettiğini söylüyor ⁽¹⁾

MESRUK (R.H) ⁽²⁾

Rabbini bilen, O'na âşık olan ve günahı için kendini ayıplayan, kefilliğine güvenilen ve Allah'ın kullarını sevenlerden biri de **Ebu Âişe Mesrûk**'tur. Tam adı, **Mesrûk b. Abdurrahman Hemadânî Kûfî** dir.

Tasavvuf, başa gelenlere ve gelecek olanlara hazırlıklı olmak, varlığı ve (Allah'a götüren) yolları düşünmektir.

Mesrûk'tan naklediliyor:

"Kişiye ilim olarak Allah'tan korkması, cehalet olarak da ilmiyle sevinmesi yeter".

Eyyub Tâî'den naklediliyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.15.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.2, s.95.

Şa'bî'ye bir mesele hakkında sordum. Şöyle dedi:

İlmi en son sınırına kadar isteyen Mesrûk'tan başka birini görmedim.

Vâkıa Suresi'nin Fazileti, Mesrûk'un İbâdet Yönü ve Dünyayı Çöplüğe Benzetişi

Mesrûk'tan naklediliyor:

"Kimi, evvelkilerin ilmini, sonuncuların ilmini, dünyanın ilmini ve âhiretin ilmini bilmek sevindirirse, Vâkıa sûresini okusun".

Ebu İshak'tan naklediliyor:

Mesrûk hacca gitti ve bütün gecelerini namaz kılarak geçirdi.

Alâ b. Harun anlatıyor:

Mesrûk hacca gitti. Dönünceye kadar, tek yanı dışında yatağa yatmadı.

Mesrûk'tan naklediliyor:

"Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secdede olduğu andır".

Ebu Duhâ'dan naklediliyor:

Mesrûk, namaz kılmak için kalkıyor ve hiç durmadan namaz kılıyordu. Her namazdan önce ailesine;

"Bütün ihtiyaçlarınızı bana, namaza başlamadan önce söyleyin" diyordu.

İbrahim b. Muhammed b. Münteşir'den naklediliyor:

Mesrûk, ailesiyle kendisi arasındaki perdeyi indiriyor ve namaza durarak, onları ve dünyalarını terk ediyordu.

İbrahim b. Muhammed b. Münteşir babasından naklediyor:

Mesrûk, şu âyeti düşünerek, verdiği hükümlerden dolayı ücret almıyordu.

"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır".⁽¹⁾

İbrahim b. Muhammed b. Münteşir'den naklediliyor:

Mesrûk her cuma bir katıra binip beni de arkasına oturtuyor-

(1) Tevbe, 111.

du. Bir gün Hire'de eski bir çöplüğe gelerek katırını çöplüğün üzerine sürdük ve;

"Dünya altımızda" dedi.

Hamza b. Abdullah b. Utbe, Mes'ud'dan naklediyor:

Mesruk, kardeşinin oğlunun elinden tutup onu Kâfe'de bir çöplüğe götürmüş ve şöyle demiş;

"Sana dünyayı göstereyim mi? İşte burası dünya. İnsanlar ondan yediler, onu yok ettiler, ondan giyindiler ve giydiklerini eskittiler. Hayvanlarına binip onları güçsüz hale getirdiler. Orada birbirlerinin kanlarını döktüler, birbirlerinin mahremini helâl saydılar ve dünyada akrabalık bağlarını parçaladılar".

İbrahim b. Muhammed b. Münteşir, Mesrûk'tan naklediyor:

"Müminler için mezardan daha hayırlı bir yer yoktur. Orada dünyanın meşgalelerinden kurtulur ve Allah'ın azabından emin olunur".

Müslim, Mesrûk'tan naklediyor:

Benim en mutlu anım, hizmetçimin bana, evde ne bir ölçek buğdayın ne de bir dirhemnin bulunmadığını söylediği andır.

Mesruk'tan Gelen İki Hadis

Mesrûk, Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a);

"Pislik kötüye keffaret olmaz, ancak, temiz şey kötüye keffaret olur" buyurdu.

Mesrûk'un Abdullah'tan merfû olarak rivayet ettiği şu hadis, onun tek başına rivayet ettiği hadislerdendir.

Mesrûk Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a);

"Gözler zinâ eder, eller zinâ eder, ayaklar zinâ eder, avret yeri zinâ eder" buyurdu.

İbnü'l-Cevzi, Mesrûk'un 63 yılında vefat ettiğini söylüyor. ⁽¹⁾
Allah (c.c) rahmet eylesin.

ALKAME B. KAYS EN-NAHAİ (R.H)⁽²⁾

Rabbânî âlim, **Alkame b. Kays Ebu Şibl en-Nahai el-Hemedânî** de Kûfeliler'dendir. Fakih, âbid, tilâveti ve kanaat-kârlığı hoş biridir.

Mürre'den naklediliyor:

Alkame Kur'an okuyan hikmet sahibi kişilerdendi.

Mürre'den naklediliyor:

Alkame, bu ümmetin rabbânî (ilmi ve ameli tam olan) büyüklerindendir.

Sahabeye Benzeyen, Sahabenin Danıştığı Alkame'nin Kur'an'a Olan Sevgisi, Parmakla Gösterilmekten Hoşlanmaması, Öldüğünde Yük Beygiri ve Mushafından Başka Bir Şey Bırakmaması ve İlim Hususundaki Öğütleri

Ebu Muammer şöyle diyor:

Amr b. Şurahbîl'in yanına girdik.

"Bizi, görünüş ve tavır olarak **Abdullah b. Mes'ûd'a** en çok benzeyene götürün" dedi. Biz de onu **Alkame'ye** götürdük.

Kâbûs b. Ebî Zebyan'dan naklediliyor:

Babama,

"**Rasûlullah'ın** ashabını bırakarak ne için **Alkame'ye** gidiyordun?" dedim. Babam;

"**Rasûlullah (s.a)'ın** ashabını, **Alkame'ye** sorular sorarak ondan fetva isterlerken gördüm" dedi.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.15.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.2, s.95.

Abdullah b. Mes'ûd şöyle der:

Alkame'nin okuttuğu ve öğrettiği şeyden başka bir şey okumadım ve bilmiyorum.

Alkame b. Kays'tan naklediliyor:

*"Ben Allah'ın, Kur'an'ı okumada güzel ses ihsan ettiği biriydim. **Abdullah b. Mes'ûd** bana geliyordu; ben de ona Kur'an okuyordum. Okumayı bitirdiğimde **Abdullah b. Mes'ûd**;*

"Bize daha fazlasını oku" diyordu.

İbrâhim'den naklediliyor:

Güzel bir sesi olan **Alkame**, **Abdullah**'a Kur'an okudu. Orada bulunanlardan biri;

"Anam babam sana feda olsun, yavaş yavaş oku. Yavaş okumak Kur'an'ın süsüdür" dedi.

İbrahim'den naklediliyor:

Alkame, Kur'an'ı bütün hamasetiyle okurdu.

İbrahim şöyle der:

Alkame arkadaşlarına şöyle diyordu.

Bizimle birlikte yürüyün de, imanımız artsın.

Abdurrahmân b. Yezid'den naklediliyor:

Alkame'ye;

*"Mescide girsen, insanlar senin etrafında toplansalar, sana sorulsa, biz de seninle beraber otursak olmaz mı? Senden başka sorulacak kim var?" denildiğinde, **Alkame**;*

*"Bana İşte bu **Alkame**' denilmesinden hoşlanmıyorum" dedi.*

İbrahim şöyle diyor:

Alkame, gülüp oynayan bir topluluk gördüğünde, onlara eski günlerini hatırlatıyordu.

Hüseyin b. Ubeydullah Nahaf'den naklediliyor:

Alkame öldüğünde, geride evinden, yük beygirinden ve bir mashaftan başka bir şey bırakmadı. Onu da hastalığında yanında

kalan, azatlı kölesine vasiyet etti.

İbrahim'den naklediliyor:

Alkame, hastalığında hanımına şöyle dedi:

"Gel, baş ucuma otur. Belki Allah benim iyiliklerimin bir kısmıyla seni rızıklandırır".

İbrahim şöyle diyor:

Bir adam **Alkame'**e geldi ve ona sövdü. Bunun üzerine **Alkame**;

"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, bir şey yapmadıkları halde eziyet edenler, bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir..."⁽¹⁾ âyetini okudu. Adam;

"Sen mümin misin?" deyince, **Alkame**;

"Umuyorum" dedi.

İbrahim anlatıyor;

Alkame şöyle dedi:

"Ben gençken Kur'an'dan hiçbir ayet ezberlememiştim. Kur'an'a herhangi bir sayfa gözüyle bakıyordum".

Abbas, **Alkame'**den naklediyor:

"İlmin dirilmesi müzakereyledir".

İbrahim **Alkame'**den naklediyor:

"Hadisi müzakere ediniz. Hadisin canlı kalması, onun konuşulmasıyla mümkündür".

Ali b. Müdrîk'den anlatılıyor:

Alkame, **Esved'e** şöyle dedi;

"Öleceğim zaman bana, 'lâ ilâhe illallah' kelimesini telkin et. Öldüğümde, ölümümü hiçbir kimseye bildirme. Ölümümün, cahiliye âdetleriyle haber verilmesinden korkuyorum. Cenazemi taşıyan son kişi de evden çıktığında kapıyı kapatınız. Benim artık oradaki lere ihtiyacım yoktur".

(1) Ahzâb, 58.

Alkame'den Gelen Hadisler

Alkame'nin, ravi zinciri Peygamber (s.a)'e kadar kesintisiz olarak giden (müsned) ve tek başına rivayet ettiği (garib) hadisleri de şunlardır:

Alkame, Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle dedi:

"Allah Teâlâ (c.c), kolaylaştırdıklarının kabul edilmesini sevdiği gibi, farz kıldıklarından razı olunmasını da sever"⁽¹⁾.

Alkame, Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a) bir hasırın üzerine uzandı. Hasır Rasûlullah (s.a)'ın yüzünde iz bıraktı. Sonra, Rasûlullah (s.a) şöyle dedi:

"Benimle dünyanın hali, bir süvarinin bir ağacın altında gölgelenmesi, sonra oradan ayrılarak onu geride tek başına bırakması gibidir"⁽²⁾.

Alkame Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Mahlûkâtın hepsi, Allah'ın ehli beytidir. Allah'a en sevgili olan, onun ehli beytine iyi davranandır"⁽³⁾.

Alkame Abdullah'tan naklediyor:

Rasûlullah (s.a)'ı şöyle derken duydum:

"Sizden öncekileri dinar ve dirhem helâk etti. Onlar sizi de helâk edecek"⁽⁴⁾.

İbnü'l-Cevzî, Alkame'nin Kûfe'de, 61 yılında 90 yaşında vefat ettiğini söylüyor. ⁽⁵⁾

(1) Bu hadisi Muammer dışında, kimse Şa'bî'den merfû olarak (Peygamber (s.a)'den) rivayet etmemiştir. Muammer'den, Gundur ve Bekir b. Bekkar rivayet etmiş, ikisinin dışında başkaları tarafından merfû olarak rivayet edilmemiştir.

(2) Muttasıl ve merfû olarak bu hadisi Mesudî'den başka kimse Amr b. Mürre'den rivayet etmedi.

(3) Sebhi Basri dışında Alkame'nin hadisini merfû olarak rivayet eden kimseyi bilmiyorum.

(4) Hakem'in garib hadislerindendir. Ondan Musa b. Umeyr dışında kimse bu hadisi rivayet etmedi.

(5) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.16.

ŞAKİK B. SELEME EL-ESEDÎ (R.H)

Künyesi Ebu Vâil'dir. Âsım'ın anlattığına göre Vâil'in ka-mıştan yapılmış bir kulübesi vardı. Atı ile beraber orada kalırdı. Allah rızası için savaflara çıktığında bu kulübeyi bozar, içindekileri tasadduk ederdi. Savaştan döndüğünde yeniden inşa ederdi.

Asım, Şakik'in namazlarını huşu ile kıldığını ve namaz esnasında hiçbir tarafa dönmeyip sanki cansız bir madde haline geldiğini anlatır. ⁽¹⁾

Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*'da Şakik b. Seleme'ye geniş yer ayırmıştır. İşte Şakik ile ilgili söyledikleri : ⁽²⁾

Allah dostlarından biri de, hüznü, nazik, müçtehid ve mezhep sahibi Şakik b. Seleme Ebu Vâil'dir.

Ebu Bekir b. Ayyaş, Asım'dan rivayet ediyor:

"Ebu Vâil evinde namaz kıldığı zaman hüngür hüngür ağlardı. Bunu herhangi birinin görmesi için yapmasını istesenez ve karşılığında dünyayı verseniz, asla yapmazdı".

Cerir, Mugîre'den rivayet ediyor:

İbrahim et-Teymî, Ebu Vâil'in evdeki (durumunu) anlatırdı ve Ebu Vâil'in kuş gibi çırpındığını söylerdi.

Ali b. Sabit, Said b. Salih'ten rivayet ediyor:

"Ebu Vâil'in hıçkırık seslerini dinleyip, ağladığını gördüm".

Hallad b. Yahya, Ma'ruf b. Vâsıl'dan rivayet ediyor:

Ebu Vâil, Şakik b. Seleme'nin yanındaiken, Allah'ın, kullarına olan yakınlığından bahsedildi. Bunun üzerine o; *"evet, Allah (c.c) kullarına yakındır. Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: 'Ey âdemoğlu! Bana bir karış yaklaş, sana bir arşın yaklaşayım. Bana bir arşın yaklaş, sana iki arşın yaklaşayım. Bana yürüyerek gel, sana koşarak geleyim'".*

A'meş, Şakik'ten rivayet ediyor:

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.17

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.101.

"Korku verici bir gecede yola çıktık. Sık ağaçlı ve yosunlu bir yere uğradık. Orada uyuyan bir adam gördük. Otlaması için atını başucuna bağlamıştı. Onu uyandırdık ve; 'böyle bir yerde mi uyuyorsun?' dedik. Başını kaldırdı ve şöyle dedi: 'Arş sahibinin kendisinden başkasından korktuğumu bilmesinden hayâ ederim'. Tekrar başını yere koydu ve uyudu".

Ebu Bekir b. Ayyaş, Âsım b. Ebi'n-Necd'den rivayet ediyor:

"Ebu Vâil'in bağışı iki bin (dirhemdi). Evinden ayrıldığında ailesine yetecek kadar bırakır ve geriye kalan malını tasadduk ederdi".

Ebu Bekir b. Ayyaş, Âsım'dan rivayet ediyor:

Ebu Vâil'in ne namazda, ne de sair zamanlarda sağa sola baktığını görmedim ve hayvanlara sövdüğünü hiç işitmedim. Sadece Haccac için şöyle dedi: "Allah'ım; ona gıda verme, açlığı gidermeyen kuru dikenden yapılmış bir yemek yedir". Sonra hatasını idrak etmiş ve; "şayet kendin bunu seviyorsan" demiştir.

Abde, Zeberkan'dan rivayet ediyor:

Ebu Vâil'in yanındaydım. Haccac'a sövmeye ve onun kötülüklerini anlatmaya başladım. Bunun üzerine Ebu Vâil; "hayır böyle yapma. 'Allah'ım beni bağışla' demediğini ve Allah'ın onu bağışlamadığını nereden biliyorsun?" dedi.

Ebu Bekir b. Ayyaş, Âsım'dan rivayet ediyor:

Abdullah b. Mes'ûd, Rabî b. Haysem'i gördüğünde; "ihlaslı ve mütevazî insanları müjdele"⁽¹⁾ ve Ebu Vâil'i gördüğünde; "tevbekâr" derdi.

Ebu Bekir b. Ayyaş, Âsım'dan rivayet ediyor:

Ebu Vâil, kişinin; "Rabbim beni cehennemden azat et" demesinden hoşlanmazdı. Çünkü Allah (c.c) sadece sevabını umanı ateşten azad eder.

Âsım, Şakik b. Seleme'nin secdede şöyle dediğini işittiğini rivayet ediyor:

"Rabbim beni bağışla ve affet. Beni bağışlarsan, bu senin ihsanıdır. Şayet azap edersen, zulmetmiş olmazsın". Sonra, sesi

(1) Hacc, 34.

mescidin dışından duyulacak şekilde ağlardı.

A'meş, Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

Mesruk'la birlikte Basra'da Ubeydullah b. Ziyad'ın yanına girdim. Önünde Isbahan diyarının haraç vergisi olan üç milyon değerinde paradan bir tepecik bulunuyordu. Dedi ki: *"Ey Ebu Vâil! Ölüp de böyle bir servet bırakan kişi hakkında ne dersin?"*. Dedim ki: *"Ya gayri meşru yoldan zimmetine geçirmişse?"*. O zaman; *"şer üstüne şer olur"* dedi. Sonra bana şöyle dedi: *"Kûfe'ye geldiğinde bana uğra. Umulur ki sana bir iyiliğim dokunur"*. Geri döndüğümde **Alkame'yle** istişare ettim ve; *"İbni Ziyad bana şöyle şöyle söyledi"* dedim. O da; *"eğer benden görüşümü istemeden önce ona gitseydin, sana hiçbir şey söylemezdim. Ancak ona gitmeden önce bana geldiğin için sana nasihat etmem bir haktır"* dedi ve sözlerine şöyle devam etti: *"Allah'a yemin olsun ki, iki milyonumun olmasını istemem ve insanları buna zorlarım"*. *"Ey Şib'in babası! Niçin böyle söylüyorsun?"* dediğimde, *"çünkü kendilerinin kaybettiklerinden çok bana kaybettirmelerinden korkuyorum"* dedi.

el-Mualla b. İrfan, Ebu Vâil'i yanına gelen bir adama şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

Ebu Vâil; *"oğlun çarşı sorumluluğuna getirildi"* dedi. Bunun üzerine adam şöyle dedi: *"Ölüm haberini getirseydin daha çok sevinirdim. Çünkü onların kazancının evime girmesinden hoşlanmam"*.

A'meş, Şakik'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Allah'ım, bizi katında şekavet ehli olarak yazdıysan, onu sil ve bizleri iman ehli yaz. Eğer bizleri katında cennet ehli yazdıysan, bizleri iman üzere sabit kıl. Çünkü sen dilediğini siler ve dilediğini sabit kılarsın".

Âsım, Ebu Vâil'den naklediyor:

Ebu Vâil'e; *"bazı kimseler, Allah'ın mü'minleri cehenneme koyduğunu söylüyorlar"* dedim. Bunun üzerine *"yemin olsun ki, cehennemin mü'minler dışında dolgusu vardır"* dedi.

Şeybânî, Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

"Allah (c.c) kıyâmet gününde kulunun (günahlarını) kendi eliyle örter ve; 'Biliyor musun? Biliyor musun?' der. Kul; 'evet, bili-

yorum' der. Bunun üzerine Allah (c.c); 'Seni bağışladım' buyurur".

Ebu Bekir b. Ayyâş, Âsım'dan, o da Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

"Günümlüz kurrâlarının neye benzediğini biliyor musun? Onlar, koyunu besleyen ve kestiginde içi boş çıkan insanın veya altın para biriktiren ve sonra çıkartıp kıldığında bakır çıkan insanın haline benziyor".

A'meş, Şakık b. Seleme'den rivayet ediyor:

"Zamanımızın kurrâları kabarık yünlü koyunlar gibidir. Onların birini kırktığınızda küçücük kalır. Bir diğerini kırktığınızda yine ufacak kalır".

Husayn, Ebu Vâil'in kendisine şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Allah yolunda savaşan bir oğlumun olması, bana yüzbin dirhemden daha sevimlidir".

A'meş, Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

"Ey Süleyman! Rabbimiz ne güzelli O'na itaat ettiğimizde bize asla azap etmez".

A'meş, Şakık'ten rivayet ediyor:

Abdullah'ın yanına, altınla süslenmiş bir mushaf getirildi. Bunun üzerine; "Kur'an'ı en güzel süsleyen, onu lâıykıyla okuyandır" buyurdu.

Mansur, Ebu Vâil'in; "O'na (Allah'a) yaklaşmaya yol arayın..."⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Yani amellerle yakınlığı arayın".

Ebu Ma'ser, İbrahim'den rivayet ediyor:

"Her köyde, (hürmetine musibetlerin) defedildiği biri vardır. **Ebu Vâil'in de onlardan olduğunu sanırım**".

Ebu Bekir b. Ayyâş, Âsım'dan rivayet ediyor:

"**Ebu Vâil'in ne namazda, ne de başka bir durumda (sağasola) iltifat ettiğini görmedim ve herhangi birine; 'nasıl akşamladın ve nasıl sabahladın?' dediğini hiç duymadım**".

(1) Maide, 35.

Ebu Vâil'in Hadis Aldığı Kimseler, Ondan Rivâyette Bulunanlar ve Hadisleri

Ebu Vâil birçok büyük sahabiden müsned rivayetlerde bulunmuştur. Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Mes'ûd, Ebu Musa, Huzeyfe, Habbab b. Eret, Ebu Mes'ûd, Usâme b. Zeyd, Selman, Ebu'd-Derda, el-Berâ, Sehl b. Hanif, Ka'b b. Aceze, Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Cerîr el-Becelî, Kays b. Ebu Karze, Âişe ve Ümmü Seleme (r.a) rivayette bulunduğu sahabelerdendir.

Ayrıca Mesruk b. Ecda, Selman b. Rabîa, Alkame b. Kays ve Amr b. Şurahbil gibi Tâbiîn büyüklerinden rivayette bulunmuştur. Hadislerinin genelini ise, A'meş, Mansur, Hammad b. Ebî Süleyman, Azîm b. Behdele, Mugîre b. Muksem, Habîb b. Ebî Sâbit, Zeyd b. Hâris, Husayn b. Abdurrahman, Seleme b. Küheyl, el-Hakem b. Uteybe, Abede b. Ebî Lübâbe, Amr b. Mürre, Vâsıl el-Ahtab, el-Alâ b. Hâlid, Müslim el-Batin, Mualâ b. İrfan, Muhammed b. Sûka ve daha başkalarından rivayet etmiştir.

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Biz Rasûlullah (s.a)'ın arkasında namaz kılarken; 'selam insanlara değil, Allah'a, Cebrâil'e, Mikâil'e ve falancaya olsun' derdik. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: 'Allah (c.c), teslim olunandır. Böyle değil şöyle söyleyin: 'Selamın ve tahiyâtın güzeli Allah içindir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey Peygamber! Selam, bize ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun. Allah'ın bir, **Muhammed** (s.a)'ın O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şehadet ederim'. Böyle dediğiniz zaman selamınız Allah'ın yerdeki ve gökteki tüm salih kullarına ulaşır". Bu hadisi A'meş'ten hadis imamları ve başkaları rivayet etmiştir. Şakîk'ten ise Mahal b. Mihrâz ez-Za'îbî rivayet etmiştir. Şakîk, Abdullah'tan bir benzerini rivayet etmiştir. Bu hadisi zikrettiklerimizin dışında şu râviler rivayet etmiştir: Hammad b. Süleyman Mansur b. Mugîre, el-Hakem b. Uteybe, Asım b. Behdele, Mugîre, Husayn, Ebu Hâşim, Fudayl b. Amr, Said b. Mesruk, Vâsıl el-Ahtab, Habîb b. Hassan, Ebu Sa'd el-Bakkal.

Hadisi, Şakîk'in dışında İbn Mes'ud (r.a)'dan rivayet edenler ise şunlardır: Büreyde el-Eslemî, Ebu'l-Ahvas, Alkame, Mes-

ruk, el-Esved, Ebu Ma'mer, Zeyd b. Vehb, Ubeyde es-Selmâni, Umeyr b. Sa'd, Abdurrahman b. Ebî Leyla, Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Ebu Ubeyde, Ebu'l-Kunûd ve Ebu Fizâra.

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivayet ediyor:

"Üç kişi olduğunuz zaman, ikiniz üçüncünüzün dışında gizlice (fısıldaşarak) konuşmayın. Çünkü bu onu üzer".

(A'meş'ten, Sevri, Şu'be, Kays b. Rabî ve başkaları benzerini rivayet etmişlerdir.)

Ebu Vâil, Şakık b. Seleme'den rivayet ediyor:

İbni Mes'ûd (r.a) Safa tepesine çıktı ve eliyle dilini tutup ona şöyle dedi: *"Ey dilim! Hayır söyle ki, ganimete eresin. Sus ve şer söyleme ki -üzülmeden önce- selamete eresin".* Sonra Rasûlullah (s.a)'ı; *"âdemoğlunun hatalarının çoğu dilindendir"* derken işittiğini söylemiştir.

(A'meş'ten rivayet edilen bu hadis garîbdir. Asıl adı **Abdullah b. Katar** olan Kûfe'li **Ebu Bekir Nehşeli**, ondan münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Allah (c.c) bir kişi için hayır dilerse, onu dinde fıkıh (anlayış) sahibi yapar ve onu rüşdüne eriştirir". (A'meş'in bu hadisi garîbdir. **Ebu Bekir b. Ayyaş** kendisinden münferid olarak rivayet etmiştir. Bu kişinin asıl adı hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları **Ebu Bekir**, bazıları da **Şu'be** olduğunu söylemiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah'tan Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Her insan, attığı her adımın hangi amaçla atıldığından hesaba çekilecektir".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir. Asıl adı **Muhammed** olan Kûfe vaizi **İbnu's-Simak**, kendisinden münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah'tan, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ashabım! Yıldızlar ve kader zikredildiğinde (dilinizi) tutun".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir ve kendisinden Müshir, münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor:

"Kur'ân-ı Kerîm, şefa'at eden ve ettirendir. Tasdik edici ve mücadeleci bir hasımdır. Kim onu önüne alır (önder edinirse), cennete götürür. Kim de arkasına alırsa, cehenneme götürür".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir ve kendisinden münferid olarak **er-Rabî** rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor:

"Cömertin günahından endişelenmeyin. Çünkü Allah (c.c) her ayağı kaymasında onun elinden tutar".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir.)

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Cennetin bir karışı, dünyadan ve içindekilerden hayırlıdır".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir ve bu râviden başkasından hadisi yazmadık.)

Şakîk b. Seleme, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in; "Allah onların mükâfatlarını tam öder ve lûtfundan onlara fazlasını da verir..."⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Mükâfatları, cennete koyması, lûtfundan fazla vermesi ise, cehennemlik olup da, dünyada iyilik ettiklerini kendilerine şefa'at ettirmesidir".

(A'meş'in rivayeti garîb, Sevrî'ninki ise, azîzdır. A'meş'ten **İsmail b. Ubeydullah el-Kindî, İsmail'den ise, Bakiyye b. Velid** münferid olarak rivayet etmiştir. Sevrî'nin hadisini ise sadece bu râviden yazdık.)

(1) Nisâ, 173.

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan rivayet ediyor:

Peygamber (s.a)'in yanına bir atlı geldi. Ona yaklaştı ve şöyle dedi: *"Ey Allah'ın Rasûlü! Dokuz günlük yoldan geldim. Atımı sürekli dizginledim, geceleri uyumadım ve gündüzlerin susuzluğuna katlandım ki, uykumu kaçırın iki hâsleti sana sorayım"*. Peygamber (s.a); *"ismin ne?"* dedi. Adam; *"adım Zeydül-Hayl"* dedi. Rasûlullah (s.a); *"adın Zeydül-Hayr olsun"* dedi ve soracağını sormasını istedi. Adam; *"sana Allah tarafından sevilenin ve sevilmeenin alâmetini sormak istiyorum"* dedi. Peygamber (s.a); *"nasıl sabahladın?"* diye sorunca şöyle dedi: *"Hayır, hayır ehlini ve onun için çalışanları sever olduğum halde sabahladım. Hayır işlediğim-de sevabı hak ettiğime kesin inanırım ve kaçırdığımda da yonarım"*. Adamın bu sözleri üzerine Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: *"İşte Allah'ın istediği ve istemediği kulundaki alâmeti budur. Eğer senin hayır ehli olmanı istemeseydi diğer alâmeti verirdi ve herhangi bir vadede helâk olmana aldırış etmezdi"*.

(A'meş'in bu hadisi garîbdir. Kendisinden Beşir, Beşir'den ise Avn b. İmâra münferid olarak rivayet etmiştir.)

Şakik b. Seleme, İbni Mes'ud (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar halkalar halinde mescitlerde oturacaklar ve gayeleri sadece dünya olacak. Onlarla asla oturmayınız. Çünkü Allah'ın onlara hiç ihtiyacı yoktur".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir.)

Şakik b. Seleme, Abdullah (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor:

"Bazı kavimlere ne oluyor da, zenginleri şerefli sayıyor ve âbidleri hafife alıyorlar. Kur'an'ın, arzularına uyan hükümlerini uyguluyor, uymayanlarını terk ediyorlar. O takdirde Kur'an'ın bir kısmına inanmış, bir kısmını ise inkâr etmiş olmaktadırlar. Sınırlı ecel ve rızık ile çılışıp elde edilmeyeceklerin peşinden koşarlar, çalışmayla ve ticaretle elde edileceklerin peşinden koşmazlar".

(Amr b. Şu'be'nin bu hadisi garîb hükmündedir. Ömer b. Yezid ondan münferid olarak rivayet etmiştir.)

Şakik, Abdullah (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurdu-

ğunu rivayet ediyor:

"Hac ve Umre'ye devam edin. Çünkü onlar, ateşin altın ve gümüşü demir artıklarından temizlediği gibi günahları temizler ve fakirliği yok eder. Kabul gören haccın cennetten başka sevabı yoktur".

(Âsım'ın bu hadisi garibdir ve Amr b. Kays el-Melef kendisinden münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivayet ediyor:

"Allah'ım, aramızı düzelt, kalplerimizi birbirine yaklaştır ve bizleri en doğru yola ulaştır. Bizleri açık ve gizli kötülüklerden koru, karanlıklardan kurtar ve nura eriştir. Rabbimiz; kulaklarımızı, gözlerimizi, kalplerimizi, ailelerimizi ve çocuklarımızı mübarek kıl ve tevbelerimizi kabul et. Çünkü sen tevbeleri çokça kabul eden ve çokça merhamet edensin. Bizleri verdiğin nimetlere şükreden kıl ve nimetlerini tamamla".

(Cami'nin bu hadisi garibdir ve Ali b. Şerik münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Ali b. Ebî Tâlib (ra.)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Ruhlar, kuşanmış askerler gibidir. Tanışanlar birbirleriyle kaynaşırlar. Tanışmayanlar ise birbirlerinden uzak olurlar".

(A'meş'in bu hadisi garibdir ve bu senetten başka senetle onu aktarmadık.)

Ebu Vâil, Huzeyfe (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Mü'minin ağlaması kalbinden, münafığınki ise gözündendir".

(Ameş'in bu hadisi garibdir ve sadece bu yolla onu bilmekteyiz.)

Ebu Vâil, Huzeyfe (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Zinâdan kaçının. Çünkü zinânın, üçü dünyada ve üçü âhirette olmak üzere altı özelliği vardır. Dünyadakiler basireti gidermesi, rızkın azalması ve fakirliğin artmasıdır. Âhirettekiler ise,

Allah'ı kızdırmaya, kötü hesaba ve cehennemde ebedî kalmaya neden olmasıdır".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir. Mesleme münferid olarak rivayet etmiştir ve bu kişi hadis rivayetinde zayıftır.)

Ebu Vâil, Huzeyfe (r.a)'den Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Bilmeyene, bilip de, bildiğiyle amel etmeyene yazıklar olsun".

(A'meş'in bu hadisi garîbdir ve onu sadece bu yolla bilmekteyiz.)

A'meş, Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

Abdullah ve Ebu Musa el-Eş'arî'nin yanındayken Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini haber verdiler: *"Kıyâmetin kopmasına ya-
hın cehalet yayılır, ilim yok olur ve cinayetler çoğalır".*

(A'meş'in bu hadisi sahîh ve sabit hadistir. Onu birden fazla kişi rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Ebu Musa (r.a)'dan Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kişi sevdiği ile beraberdir".

(A'meş'ten **Ebu Muâviye, Muhammed b. Ubeyd** ve daha başkaları rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Ebu Musâ (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor:

"Şu dirhem ve dinarlar sizden öncekileri helâk etti. Onların sizleri de helâk edeceğini görüyorum".

(Şu'be'nin A'meş'ten rivayet ettiği bu hadis garîbdir. Şu'be'den **Ebu Davud ve Yahya b. Said**'den başkasının rivayet ettiğini bilmiyoruz. **Ebu Dâvud**'dakini Müemmel, ondan münferid olarak rivayet etmiştir.)

Ebu Vâil, Üsâme b. Zeyd (r.a)'den Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Emîr, kıyâmet günü getirilir ve eşeğin yüküyle birlikte ezilmesi gibi ezilir. (Dünyada) iyiliği emredip, kötülükten alıkoy-

maz mıydın?' dendiğinde, 'Evet emrederdim, ancak kendim yapmazdım' der".

(Şu'be'nin Habîb'den rivayeti garîb hükmündedir. A'meş ve başkalarının Şakîk'ten rivayeti ise meşhurdur.)

Ebu Nuaym'ın yukarıda verdiği mâlumatın sonra, İbnü'l-Cevzî'nin Said b. Salih'den rivâyet ettiği vefat tarihi hakkındaki rivâyete geçelim : ⁽¹⁾

"Ebu Vâil cenaze namazlarımızda imam olurdu. 150 yaşındayken vefat etti. Fadl b. Dükeyn, Ebu Vâil'in, Cemâcim Vakası ⁽²⁾ndan sonra öldüğünü söylüyor".

ZEYD B. VEHB (R.H)

İbnü'l-Cevzî, Zeyd'in künyesinin Ebu Süleyman olduğunu belirtiyor. Ayrıca Zeyd'in de aynı Suveyd gibi Rasûlullah (s.a)'ın yanına Medine'ye gelme azmiyle yola çıktığını, ama Zeyd yoldayken efendimiz (s.a)'ın vefat ettiğini bildiriyor. ⁽³⁾ Zeyd hakkında ayrıntılı bilgiyi Ebu Nuaym veriyor : ⁽⁴⁾

A'meş Zeyd b. Vehb'den rivayet ediyor:

Orduyla birlikte yola çıktık ve Dihkan'ın arazisine uğradık. Askerler atlarını oradaki tarlalara saldılar. Ben ise atımın dizgininden tuttum ve duvarın kenarına oturdum. Duvarın sahibi olan Dihkan geldi ve bana; "*sen neden diğerlerinin saldırdığı gibi atını salmıyorsun?*" dedi. "*Helâl olmayacağından korktum*" dedim. Bunun üzerine; "*Allah sana şöyle şöyle yapsın. Sen onlara musallat oldun*" dedi. "*Nasıl olur? Ben atımın dizginini tuttum ve ekinlere bırakmadım*" dediğimde; "*sen olmasaydın, onlar helâk olmuşlardı*" dedi.

A'meş, Zeyd b. Vehb'den rivayet ediyor:

"Bir seriyeyle beraber yola çıktık. Yolda başı kapalı bir

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.3, s.18.

(2) Cemâcim Vakası : Haccac b. Yusuf ile Abdurrahman b. Esas arasında Hicri 84 yılında Sicistan'da vuku bulan savaş.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.3, s.19.

(4) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.171.

adamın kafa taslarının bulunduğu bir yerde durduğunu gördük. Onu uyardık ve; 'sen korkutucu bir yerdesin, korkmuyor musun?' dedik. Bunun üzerine adam başını açtı ve; 'kendisinden başkasından korktuğumu görmesinden hayâ ederim' dedi.

Zeyd'den Gelen Hadisler

Zeyd b. Vehb, Ömer, Osman, Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Ebu Zerr, Huzeyfe ve diğer büyük sahabilerden müsned rivayetler aktarmıştır.

Zeyd b. Vehb, Ömer (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Asırların en hayırlısı, benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü asır (gelmektedir). Allah (c.c) onların hiçbir şeyine bakmaz (onları bağışlar)".

A'meş'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve kendisinden sadece **İshak** rivayet etmiştir.

Zeyd b. Vehb, Ömer (r.a)'den rivayet ediyor:

"Üç kişi yolculuğa çıktıkları zaman içlerinden birini başkan seçsinler. O emîr, Peygamber (s.a)'in seçmiş olduğu emirdir".

(A'meş'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve **Kasım b. Malik** münferid olarak rivayet etmiştir.)

Zeyd b. Vehb, Ali (r.a)'den Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Ağaçlar Ebu Zerr'den daha doğru sözlüstünü gölgelendirmemiştir".

Zeyd b. Vehb, İbn Mes'ud (r.a)'dan Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

Peygamber (s.a); *"ümmetimden kırklar adındaki kırk kişi hiç eksilmezler ve kalpleri İbrahim (a.s)'in kalbi üzeredir. Allah (c.c) onlarla insanları korur. Onlar namazla, oruçla ve sadakayla bu mertebeye erişmemişlerdir"* buyurdu. *"Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar ne ile bu mertebeye eriştiler?"* dediklerinde; *"cömertlik ve müslümanlara nasihatla eriştiler"* buyurdu".

(A'meş'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir. Onu Zeyd'den sadece Ebu Raca'nın rivayet ettiğini bilmekteyiz.)

Zeyd b. Vehb, İbni Mes'ûd (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Hafaza melekleri, mühürlü kitaplarıyla bir köle ve cariye'nin yanına indiklerinde, onların söylediklerini ve yaptıklarını yazarlar. Ayrılmak üzereyken biri diğerine; 'yanındaki mühürlü kitabı aç!' der. Kitaplarını açtıklarında, her ikisinde yazanların da aynı olduğunu görürler. İşte bunu, Allah (c.c)'ın; 'İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, dediklerini zapteden (bir) melek hazır bulunmasın'⁽¹⁾ sözü ifade etmektedir".

A'meş'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve kendisinden sadece Süheyl rivayet etmiştir.

Zeyd b. Vehb, Abdulmelik'ten, Peygamber (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ey Hucurat (oda) ehli! Ateş (cehennem) kızdırıldı ve fitne gece karanlığı gibi ortalığı sardı. Allah'a yemin olsun ki, benim bildiklerimi bilseniz, çok ağlar, az gülersiniz".

A'meş'in Zeyd'den rivayet ettiği bu hadis garibdir ve kendisinden Muhammed b. Faide Ebu Müslim münferid olarak rivayet etmiştir.

Zeyd b. Vehb, Huzeyfe (r.a)'den rivayet ediyor:

Huzeyfe (r.a) hızlı namaz kılan birini gördü ve; *"ne zaman dan beri namazlarını böyle kılıyorsun?"* dedi. Adam; *"kırk yıldan beri böyle kılıyorum"* dedi. Bunun üzerine **Huzeyfe** (r.a) şöyle dedi: *"Kırk yıldan beri namaz kılmadın. Bu hâl üzere vefat etsen, Muhammed (s.a)'ın fıtratı üzere ölmemiş olursun".* **Huzeyfe** daha sonra, kişinin, namazın rükünlerini eksik bırakmaksızın hızlı kılabilceğini söylemiştir.

Talha'nın Zeyd'den rivayet ettiği bu hadis garibdir. Ondandır sadece Malik'in rivayet etmiş olduğu bilinmektedir. Malik'ten ise Yahya b. Said, Halid b. Abdurrahman el-Mahzumî, Muhammed b. Sabik ve başkaları rivayet etmiştir.

(1) Kaf, 18.

İbnü'l-Cevzî, Zeyd'in Cemâcîm Vakası'ından sonra vefat ettiğini bildiriyor ⁽¹⁾.

YEZİD B. ŞUREYK ET-TEYMÎ VE OĞLU İBRAHİM (R.H)

İbnü'l-Cevzî, Yezid'in künyesinin *Ebu İbrahim* olduğunu bildiriyor. Bunun dışında Yezid'in Hz.Ömer, Ali ve Sa'd b. Ebî Vakkas'tan hadis rivayet ettiğini söylüyor. ⁽²⁾ Yezid hakkında oğlu İbrahim yoluyla gelen ayrıntılı bilgiyi Ebu Nuaym'ın kitabında buluyoruz : ⁽³⁾

Allah dostlarından biri de, Yezid b. Şureyk et-Teymî ve oğlu İbrahim'dir.

İbrahim et-Teymî, babasından rivayet ediyor:

"Basra'ya geldim ve yirmibin (dirhem) kâr ettim. Buna sevinmedim ve oraya tekrar dönmek istemiyorum. Çünkü Ebu Zerr (r.a)'i şöyle derken işittim: 'Kıyâmet gününde bir dirhem sahibinin hesabı iki dirhem sahibinden daha hafif olacak'".

İbrahim et-Teymî, babasından rivayet ediyor:

Babam Basra'ya gitti. Dörtbin dirheme köle satın aldı ve dörtbin dirhem kâr etti. Bunun üzerine; *"Ey babacığım! Tekrar Basra'ya dönsen, yine öncekiler gibi köle alıp satsan ve kâr etsen"* dediğimde şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin olsun ki, elde ettiğim kâra kesinlikle sevinmedim, oraya tekrar dönüp aynı kârı etmeyi de düşünmüyorum"*.

İbrahim et-Teymî anlatıyor:

"Kendimi cehennemde, cehennem ateşini tadar, zakkum ağacından yer ve yakıcı suyundan içer olarak (tahayyül) ettim. 'Ey nefsim! Ne arzuluyorsun?' dedim. 'Dünyaya dönmek ve bu azaptan kurtulmak için amel etmek istiyorum' dedi. Yine nefsimi, cennette, oradaki hurilerle olduğumu, ipek ve yeşil renkli elbiseler içinde

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.3, s.19.

(2) A.y.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4,s.210.

(tahayyül) ettim. Nefsime; 'Ey nefsim! Ne arzuluyorsun?' dedim. 'Dünyaya dönüp, bu mükâfatlardan daha fazlasını kazanmak için amel etmek istiyorum' dedi. Bunun üzerine; 'sen dünyadasın ve umut diyarındasın' dedim".

Ebu Hayyan, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor: "Ameli-mi sözlerimle her karşılaştırmamda yalancı olmaktan korktum".

Müsafer el-Cassas, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"Allah'ım beni kitabınla ve Peygamberinin sünnetiyle hakta ihtilafa düşmekten, sapıklıklardan, şüpheli işlerden, düşmanlıktan, şaşkırmaktan ve senin iznin olmayan (hususlarda) nefsimi uymaktan koru!".

Avam b. Havşab, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"Sevinerek bir lokma yiyen ve sevinerek içen kişi sadece âhiretteki nasibini azaltır".

A'meş rivayet ediyor:

"İbrahim et-Teymî secde ettiği zaman serçeler gelir, üzerine konarlardı".

Süfyan, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"Sizinle geçmiştekiler arasında ne kadar (zaman) var? Dünya onlara gelmiş, ancak onlar dünyadan uzaklaşmışlardır. Sizden kaçmakta, fakat siz ona tâbi oluyorsunuz".

Ebu Hafsa rivayet ediyor:

İbrahim et-Teymî, "...şimdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir..." ⁽¹⁾ âyetini okudu ve; "ateşten elbise biçen (Allah noksanlıklardan) münezzehtir" dedi.

Avam b. Havşab, İbrahim et-Teymî'nin, "...ve ona her yönden ölüm gelecek..." ⁽²⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor: "Ölüm her saç telinin yerinden gelir". **Hasen b. Harun ise;** "saçlarının etrafından dahi gelir" demiştir.

Ekyel, İbrahim en-Nahaf'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

(1) Hac, 19.

(2) İnsan, 21.

"Hayır söyleyenlerden, İbrahim et-Teymî'den daha çok Allah (c.c)'in rızasını gözeten kimse yoktur. Ağzından, bize yetecek kadar bir şeyler çıkmasını isterdim".

A'meş, İbrahim en-Nahâf'yi şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"İbrahim et-Teymî'den başka Allah rızası için kıssa anlatan yoktu. (Ağzından) bir şeyler çıkmasını (hep) arzularım".

Huşeym, Avam'dan rivayet ediyor:

"İbrahim et-Teymî'nin ne zamanda, ne de namaz dışında göğe baktığını hiç görmedim".

Avam b. Havşab rivayet ediyor:

"İbrahim et-Teymî'den daha hayırlı kimse görmedim ve onun ne namazda, ne de namaz dışında kafasını kaldırıp göğe baktığına hiç şahit olmadım. Onu şöyle derken işittim: 'Allah'ım! bana zulmeden kişiye merhamet et'".

Mansur, İbrahim et-Teymî'den; *"Rableri onlara tertemiz bir içki içirir" (1) âyeti hakkında; 'cisimlerinden misk gibi kokan bir ter çıkar' dediğini rivayet etmiştir".*

Sevrî'nin babası İbrahim et-Teymî'den, *"...miktarı (dünya senesi ile) ellibin yıl olan bir günde yükselip çıkar" (2) âyeti hakkında; "mü'min için kıyâmetin uzunluğu, öğleyle ikindi arasındaki zaman kadardır" dediğini rivayet etmiştir.*

Avam b. Havşab, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor: *"Rüyamda bir nehire geldim. Bana; 'sabretmen karşılığında ondan iç ve dilediğine içir' dendi".*

A'meş, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"Çok zaman bir ay boyunca sudan başka bir şey tatmamışım-dır". "Bir ay mı?" dediğimde; "bazen de iki ay" karşılığını verdi.

İdris, Husayn'dan o da İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"Dünyada kölesi olan kişinin, Allah katında kendisinden üstün olduğunu görmesinden daha büyük üzüntü var mıdır?"

(1) İbrahim, 17.

(2) Mearic, 4.

Kişinin, dünyada âmâ olan birinin âhirette gözlerinin açıldığını ve kendisinin âmâ olduğunu görmesinden daha büyük üzüntü var mıdır? Sizden öncekiler dünya kendilerine gelmesine rağmen ondan uzaklaşırlardı. Oysa dünya sizden uzaklaşmasına rağmen siz ona tâbi olmaktadır. Başınıza gelen olaylar ise (çokçadır). O halde kendi durumunuzla, geçmiştekilerin durumunu kıyaslayın".

Bir kişi, İbrahim et-Teymî'nin ashabına vaaz ederken, bu sözlere yakın sözler söyleyerek; "Allah'ın ilim verdiği, fakat o ilimle amel etmeyen, kendinden duyan bir başkasının o ilmin faydasını kıyâmet gününde elde ettiğini görmesinden büyük üzüntü olabilir mi?" buyurduğunu rivayet etmiştir.

Ebu Bukeyr, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor: "Cehen-nem ehli olup, üzülmemek isteyen kişiler; 'Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun' ⁽¹⁾ desinler. Çünkü cennet ehli böyle der. Cennet ehli olmamaktan korkan kişiler ise, 'Derler ki: Daha önce biz, ailemiz için de korkardık' ⁽²⁾ desinler. Çünkü cennet ehli böyle der".

Avâm b. Havşab'ın babası, İbrahim et-Teymî'den rivayet ediyor:

"En büyük günah Allah (c.c)'ın gizlediğini (kula ait gizlediği günahı) açığa vurmasıdır".

İbrahim et-Teymî'den Gelen Hadisler

İbrahim b. Yezid et-Teymî Ebu İsmail hadis imamlarından müsned rivayetlerde bulunmuştur. Rivayetlerinin geneli babasından ve Hâris b. Süveyd'dendir.

İbrahim et-Teymî babası, Ali (r.a)'den rivayet ediyor:

"Yanımızda Allah'ın kitabı ve Peygamber (s.a)'e ait şu sahifeden başka bir şey yok. Medine'nin İyr ve Sevr dağları arasında kalan kısım haram (bölgesi)'dir. Kim orada bir günah işler (veya suç işler) veya suç işleyeni barındırırsa Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti üzerine olur. Allah (c.c) kıyâmet gününde onun adaletini (sözünü) ve şefaatinı kabul etmez. Kim velilerinin izni olmadan birini veli edinirse, Allah'ın, meleklerin ve tüm insan-

(1) Fâtır, 34.

(2) Tur, 26.

ların laneti üzerinedir. Kıyâmet gününde adaleti ve şefaati kabul edilmez".

Şu'be'nin metni sahihtir ve muttefakun aleyhtir. Onu Cerîr, Hafs, İbni Nümejr, Ebu Muâviye ve bazı insanlar A'meş'ten rivayet etmiştir.

İbrahim et-Teymî babası tarikiyle Ebu Zerr (r.a)'den şöyle rivayet ediyor:

Güneşin batmasına yakın mescitte Peygamber (s.a)'in yanındaydık. Dedi ki: *"Ey Eba Zerr! Güneş nereden batar?"*. Ben de; *"Allah ve Elçisi daha iyi bilir"* dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Güneş gider arşın altında Rabbine secde etmek için izin ister. Neredeyse izin verilmeyecek olunur ve şefaet isteyerek izin alır. (Secdesi) uzayınca; 'yerine dön' denilir. Allah (c.c)'in; 'Güneş, kendisine has yörüngede akıp gitmektedir. İşte bu, aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir"*⁽¹⁾ âyeti bunu ifade etmektedir".

A'meş'in rivayet ettiği bu hadis sahihtir ve muttefakun aleyhtir. İbrahim et-Teymî'den ise, Hakem b. Uteybe, Fudayl b. Umeyr, Harun b. Sa'd, Musâ b. Müseyyib, Habib b. Ebu'l-Eşres ve Basrahlılar'dan Yunus b. Ubeyd rivayet etmiştir. Ayrıca *"Güneş batıdan doğar ve o zaman... Ancak Rabbinin bazı âyetleri (alâmetleri) geldiği gün, önceden inanmamış, ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye (o günkü) imanı bir fayda sağlamaz..."*⁽²⁾ ilâvesini rivayet etmişlerdir.

İbrahim et-Teymî babası tarikiyle Ebu Zerr (r.a)'den şöyle rivayet ediyor:

Dedim ki: *"Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi mescit ilk önce kuruldu?"*. *"Önce Mescid-i Haram, sonra Mescid-i Aksa kuruldu"* dedi. *"Aralarında ne kadar zaman (farkı) var?"* diye sorduğumda, *"kırk yıl. Ne zaman namaz vakti girerse, orada namazını kıl. İşte orası (senin için) mescittir"* buyurdu.

Bu hadis sahihtir ve muttefakun aleyhtir.

Hadisi Sevrî, A'meş'ten rivayet etmiştir. Sevrî'den başka rivayet edenler ise şunlardır: Ma'mer, Abdurrahman b. Ziyad, Ebu Avâne, Hafs b. Kıyas, İsa b. Yûnus, Cerir ve daha başkala-

(1) Yâsin, 38.

(2) En'am, 158.

rı.

İbrahim et-Teymî aynı hadisi iki ayrı yolla **Ebu Zerr** (r.a)'den rivayet etmiştir.

İbrahim et-Teymî babası tarikiyle **Ebu Zerr** (r.a)'den, **Peygamber** (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim Allah için bir mescit yaptırırsa, Allah (c.c) ona cennette bir ev yapar. İsterse yaptığı mescit bağırlak kuşunun kafesi (yumurtladığı yer) kadar olsun".

Bu şekilde **Fıryabî** ve başkaları **Sevrî**'ye mevkuf olarak rivayet etmiştir. **Sevrî**'nin ashabından ise sadece **Veki'** ve **Abdullah b. Velid el-Adevî** merfu olarak rivayet etmiştir. **Ebu Bekir b. Ayyaş** da **A'meş**'ten rivayet etmiş, **A'meş**'ten ise **Kutbe b. Abdula-ziz** merfu olarak rivayet etmiştir.

Teym kabilesinden biri, **Ebu Zerr** (r.a)'den şöyle rivayet ediyor:

Peygamber (s.a)'e; *"beni cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel öğret"* dedim. Bunun üzerine; *"bir kötülük işlendiğinde arkasından iyi bir amel işle. Çünkü bir iyiliğin karşılığı on kattır"* buyurdu. *"Ey Allah'ın Rasûlü! La ilâhe illallah' iyi amellerden mi?"* dediğimde, *"o güzel amellerin en iyisidir (en faziletli olanıdır)"* buyurdu.

İbrahim et-Teymî'nin babası, **Ebu Mes'ûd el-Ensârî** (r.a)'den rivayet ediyor:

Bir gün köleyi sopayla döverken arkamdan; *"Ebu Mes'ûd biliyor mu?"* diye bir ses işittim. Kızgınlığımdan, sesin kimden geldiğini anlayamadım. Arkamdan seslenenin Rasûlullah (s.a) olduğunu gördüğümde sopa elimden düştü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Biliyor musun ey Ebû Mes'ûd! Allah (c.c) senin bu köleye güç yetirmenden çok sana güç yetirir".* Ben de; *"seni hak ile gönderene yemin olsun ki, bundan sonra kesinlikle hiçbir köleyi dövmeyeceğim"* dedim.

(Bu hadis sabit ve meşhur hadistir. **A'meş**'ten **Sevrî**, **Kays b. Rabî**, **Cerir** ve daha başkaları rivayet etmiştir.)

İbrahim et-Teymî, **Enes** (r.a)'den rivayet ediyor:

Peygamber (s.a) bekâr kalmaktan nefret eder ve bekâr kalmayı şiddetli biçimde yasaklardı. *"Salih ve doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla diğer kavimlere karşı öğüneceğim"* derdi.

ZİRR B. HUBEYŞ (R.H)⁽¹⁾

Allah dostlarından biri de, ilim öğrenmek için yola çıkan, uhrevî ganimete ermek için cihat eden ve zikir ehli olan **Zirr b. Hubeyş Ebu Meryem**'dir. O, kemâle ermek için sıkıntılara katlanmış, tembelliği yenmiş ve vuslat için sebat etmiştir.

Tasavvuf; sıkıntılara katlanmak, tembelliği yenmek ve vuslat için sebat etmektir.

Âsım, Zirr b. Hubeyş'ten rivayet ediyor:

"Kûfe halkından oluşan bir grupla yola çıktım. Allah'a yemin olsun ki, yola çıkmamın nedeni, Rasûlullah (s.a)'ın ashabından olan Ensar ve Muhacirler'le buluşmaktan başka bir şey değildi".

Hemmam, Zirr b. Hubeyş'ten rivayet ediyor:

"Osman (r.a)'ın hilafeti zamanında memleketimden ayrıldım. Ayrılışımın nedeni, Peygamber (s.a)'ın ashabıyla buluşmaktan başka bir şey değildi. Safvan b. Assal'la karşılaştım ve; 'Rasûlullah (s.a)'ı gördün mü?' diye sordum. 'Evet gördüm ve onunla birlikte oniki savaşa katıldım' dedi".

Âsım, Zirr ve Hubeyş'ten rivayet ediyor:

"Medine'ye geldim. Camiye girdim ve Übey b. Ka'b (r.a)'ın orada olduğunu gördüm. Yanına geldim; 'ey Münzir'in babası! Allah sana rahmet etsin; bana kanat ger' dedim. Çünkü o sıkı tabiatlı biriydi. Ona Kadir gecesini sordum. Ramazan ayının yirmiyedinci gecesi olduğunu söyledi. Bunu nereden öğrendiğini sorduğumda; 'Peygamber (s.a)'ın haber verdiği alâmetten' dedi".

Âsım şöyle diyor:

Hubeyş bana, Übey b. Ka'b'la birlikte olduğunu ve ona şöyle

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.181.

dediğini haber verdi: *"Ey Münzir'in babası! Allah sana rahmet etsin, kanadını bana ger. Çünkü senden (ilminden) faydalanmak istiyorum"*. Übey b. Ka'b sıkı tabiatlı biriydi. Bunun üzerine; *"Kur'an'ın hiçbir âyetini bırakmayıp bana sormak mı istiyorsun?"* dedi. Zirr b. Hubeyş sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Benimle sadık arkadaş gibiydi. 'Ey Münzir'in babası! Bana Kadir gecesini haber ver. Çünkü İbn Mes'ûd (r.a); «kim senenin tamamını ihyâ ederse, Kadir gecesini de ihyâ etmiş olur» diyor' dedim. Bunun üzerine; 'Allah'a yemin olsun ki, Kadir gecesinin Ramazan ayında olduğunu biliyor. Ancak bunu sadece Kadir gecesine güvenmemele- ri için insanlardan gizlemiştir. Kur'an'ı Muhammed (s.a)'e indirene yemin olsun ki, Kadir gecesi Ramazan ayının yirmiyedinci gecesidir' dedi. Dedim ki: 'Ey Münzir'in babası! Bunu nereden öğrendin?' 'Peygamber (s.a)'in bize bildirmiş olduğu alâmetten' dedi. 'Alâmet nedir?' diye sorduğumda, 'o gecenin (sabahında) güneş ışsız olarak doğar ve yükselir' dedi. Âsım (r.h) o gece sahurda yemek yemez ve sabah namazına kadar beklerdi. Namazı kıldıktan sonra oradaki ibadethanenin damına çıkar, ışsız olarak güneşin doğuşunu, sonra aydınlanıp yükselişini gözlerdi"*.

Yezid b. Ebî Süleyman, Zirr b. Hubeyş'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Eğer sultanınızdan korkmasaydım, elimi kulağıma kor ve 'Kadir gecesi Ramazan ayının son on gününün yedisi içindedir. Önünde üç, arkasında üç gün vardır. Bunu bana yalan söylemeyen kişi yalanlanmayan kaynaktan aktarmıştır' diye bağırırdım". Ebu Davud; "yalanlanmayan"dan kastın, Übey b. Ka'b'ın Peygamber (s.a)'den rivayeti olduğunu söylemiştir.

Âsım, Zirr b. Hubeyş'ten rivayet ediyor:

"Safvan b. Assal'ın yanına geldim. Bana; 'seni buraya getiren nedir?' dedi. Ben de; 'ilim edinmek için geldim' dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Kim evinden ilim edinmek için çıkarsa, melekler, onun yaptığına rıza alâmeti olarak üzerine kanatlarını gererler".

Âsım, Zirr b. Hubeyş'ten rivayet ediyor:

"Mesh üzerine mesh verme konusu aklıma takıldı. Bunun için Safvan b. Assal el-Muradî'nin yanına geldim. Bana; 'Ey Zirr!

Seni buraya getiren nedir? İlim isteği midir? deyince, *'evet ilim isteği' dedim. Bunun üzerine; 'ilim talep eden hiçbir kimse yok ki, melekler onun yaptığına rıza gösterisi olarak kanatlarını onun üzerine germesinler' dedi.*

Hazm b. Nu'man, Âsım'dan rivayet ediyor:

"Zirr b. Hubeyş'ten daha güzel (Kur'ân) okuyan görmedim".

Hazm b. Nu'man, Âsım'dan; *"Zirr b. Hubeyş gibisini görmedim"* dediğini de rivayet etmiştir.

Ebu Bekir b. Ayyaş şöyle diyor: *"Zirr b. Hubeyş, Arapça bilgisi bakımından insanların en bilgilisiydi. İbn Mes'ûd (r.a) dil konularında ona sorardı".*

Hammad b. Zeyd, Asım'dan rivayet ediyor:

"Bu geceyi binek (ibadet için fırsat) edinen kişilere eriştim. Zirr b. Hubeyş onlardan biriydi".

Süveyd el-Kelbî rivâyet ediyor:

Zirr b. Hubeyş, Abdumelik b. Mervan'a bir mektup yazdı ve nasihat etti. Mektubun sonunda şöyle dedi: *"Ey mü'minlerin emiri! Sıhhatli oluğun seni çok yaşamaya tamah ettirmesin. Zira sen kendi nefsinin daha iyi bilmektesin. Öncekilerin şu sözünü unutma: 'Kişiler çocuk sahibi olduklarında, cisimleri büyümeye ve yaşlanmaya müptela olur. Hastalıklar ona alışır. İşte onlar, hasadı beni yoran ekinlerdir". Abdumelik b. Mervan mektubu okuduğunda ağladı ve gözyaşları elbisesini ıslattı. Sonra; *"Zirr doğru söylüyor. Ancak başka bir dille yazsaydı daha merhametli olurdu"* dedi.*

Zirr b. Hubeyş'in İlim ve Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Ebu Nuaym hazretleri şöyle demiştir:

"Zirr b. Hubeyş dört halifeye erişti. Ömer (r.a) ve Ali (r.a)'den hadis işitti. Ashabın âlimlerinden olan Übey b. Ka'b (r.a), Abdullah b. Mes'ud (r.a) ve Huzeyfe (r.a)'den ilim öğrendi".

Zirr b. Hubeyş, Ömer (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle bu-

yurduğunu rivayet ediyor:

"Bir kişi, (mahremi olmayan) bir kadınla yalnız kalmasın. Çünkü üçüncüleri şeytan olur. Kim cennetin nimetlerine nail olmak istiyorsa (müslümanların) cemaatına bağlı kalsın. Çünkü şeytan bir kişiyedir ve iki kişiden uzaktır. Kim günahlarına üzülüyor ve sevaplarına seviniyorsa, o mü'mindir".

(Zirr'in Ömer (r.a)'den rivayet ettiği bu hadis garıbdır. Bu hadisi Ömer (r.a)'den rivayet eden sahabeler Abdullah b. Zübeyr ve daha başkalarıdır.)

Zirr b. Hubeyş, Ali b. Ebî Tâlib'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Tohumları bitiren, rüzgârı estiren ve azametle muttasıf olan Allah'a yemin olsun ki, Peygamber (s.a) bana; 'seni sadece müminler sever ve senden sadece münaфіklar nefret eder' buyurmuştur".

(Bu hadis sahihtir ve muttefakun aleyhtir. Abdullah b. Dâvud el-Hureybî ve Abdullah b. Muhammed b. Âişe rivayet etmiştir. Ayrıca hadisin bir benzerini Şu'be, Adiy b. Sâbit'ten rivayet etmiştir.)

Zirr b. Hubeyş, Ali (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kızım Fâtıma'yı iyiler de, kötüler de sever. Seni ise, sadece mü'minlerin seveceği ve senden sadece münaфіkların nefret edeceği bana vaadedildi".

(Bu hadisi, buraya kadar zikrettiklerimizin dışında el-Hakem b. Uteybe, Câbir b. Yezid el-Cu'fi, Hasen b. Amr el-Fükeyhî, Süleyman eş-Şeybânî, Selim el-Ferra, Müslim el-Meleî, Velid b. Ukbe, Ebu Meryem, Harun'un babası Ebu'l-Cehm, Seleme Ebu Süveyd el-Cu'fi, Eban b. Kutn, Şuayb ez-Za'bfî'nin oğulları Eyyub ve Ammar rivayet etmiştir. Bu kişilerin hepsi Kûfe'li râviler ve önemli ilim adamlarıdır. Ayrıca Ubade b. Rabî, Ali'den yukarıdaki hadisin bir benzerini rivayet etmiştir.)

Zirr b. Hubeyş anlatıyor:

Zübeyr (r.a)'i öldüren kişi Ali (r.a)'den (yanına girmek için) izin istedi. Bunun üzerine Ali (r.a) şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin olsun ki, Zübeyr'i öldüren cennete giremez. Çünkü ben Peygamber*

(s.a)'i; 'her peygamberin havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr'dir' dediğini işittim".

(Bu hadis sahîhtir.)

Zirr b. Hubeyş, Übey b. Ka'b (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a)'in bildirdiği alâmet üzere Kadir geces, Ramazan ayının yirmiyedinci gecesidir. O alâmet, o gecenin sabahında güneşin berrak ve ışsız olarak doğmasıdır".

Şu'be'nin rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir. Ayrıca Asım'dan Süfyan-ı Sevrî, İbni Uyeyne, Hammad b. Zeyd, Hammad b. Şuayb ve Ebu Bekir b. Ayyaş rivayet etmiştir. Meşhur olanı ise, Şu'be'nin İbni Ebî Lübâbe ve Zirr'den rivayetidir. Zirr'den ise Şa'bî ve Yezid b. Ebî Süleyman rivayet etmiştir.

Zirr b. Hubeyş, İbn Mes'ûd (r.a)'dan rivayet ediyor:

Peygamber (s.a) bir gece yatsı namazını geciktirdi ve mescide geldiğinde insanların kendisini beklediklerini gördü. Sonra; "sizden başka hiçbir din sahibi Allah (c.c)'ı bu saatte zikretmemektedir" dedi ve bunun üzerine; "hepsi bir değildir. Ehli Kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk var ki, gece saatlerinde secde ederek Allah'ın âyetlerini okurlar"⁽¹⁾ âyeti indi.

Nasru'l-Kassab, Asım'dan ve A'meş, Zirr'den hadisin bir benzerini rivayet etmişlerdir.

Zirr b. Hubeyş, İbni Mes'ûd (r.a)'dan rivayet ediyor:

Peygamber (s.a) bir gece bazı ailelerinin yanında idi ve gece ilerleyinceye kadar (yatsı namazını kaldırmaya) gelmedi. Camiye geldiğinde bazıımız namaz kılıyor, bazılarımız da yatıyordu. Rasûlullah (s.a); "bu namazı ehli kitaptan hiçbiri kılmıyor" dedi ve bunun üzerine; "hepsi bir değildir. Ehli kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk var ki...",⁽²⁾ âyeti indi.

Zirr b. Hubeyş, İbn Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Bu Kur'an'ı okumaya çalışınız. Çünkü o çabuk unutulandır. Kur'an'ın insanların hafızasından kaçışı, bağını koparıp, vatanına

(1) Âl-i İmran, 113.

(2) Âl-i İmran, 113.

koşan develerin kaçıışı gibidir. Sizden biri; 'şu şu âyeti unuttum' demesin. Aksine o unutturulmuştur".

Zirr b. Hubeyş, İbn Mes'ûd (r.a)'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) Rabbine kavuşunca Ensar; "bir emir bizden, bir emir de sizden olsun" dediler. Bunun üzerine Ömer (r.a) şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a) **Ebu Bekir'e** namaz kıldırmasını söylemedi mi? Kimin gönlü **Ebu Bekir'in** önüne geçmeye razı olur!". Ensar ise; "**Ebu Bekir'in** önüne geçmekten Allah'a sığınırız" dediler.

Zirr b. Hubeyş, Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Fâtıma namusunu haramdan korumuş ve onun zürriyeti cehenneme haram kılınmıştır".

Âsım'ın Zirr'den rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve Muâviye münferid olarak rivayet etmiştir.

Zirr b. Hubeyş, İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet ediyor:

Peygamber (s.a)'e; "zenginlik nedir?" diye soruldu. Peygamber (s.a) da; "insanların elindekilerden ümidi kesmektir" buyurdu.

Asım'ın rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve İbrahim, Ebu Bekir'den münferid olarak rivayet etmiştir.

Zirr b. Hubeyş, İbni Mes'ud (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim bizi aldatırsa, bizden değildir. Aldatan ve hile yapan cehennemdedir".

Asım'ın rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve Osman münferid olarak rivayet etmiştir. Biz ise bu hadisi Fadl b. Habab'ın rivayetinden bilmekteyiz.

Zirr b. Hubeyş, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim ümmetimin faydalanacağı kırk hadis ezberlerse ona; 'dilediğin kapıdan cennete gir' denilir".

Ebu Bekir b. Ayyaş'ın, Âsım'dan rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve onu sadece bu senetle bilmekteyiz.

Zirr b. Hubeys, İbni Mes'ud (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Müezzin namaza çağırdığında, bir nidacı gönderilir ve; 'Ey âdemoğlu! Kalkın, kendi aleyhinize (yaktığınız ateşi) söndürün' diye nidâ eder. İnsanlar kalkıp namaz için abdest alırlar ve hataları yok olur. Namazı kılarlar ve bir diğer vakte kadar bağışlanırlar. İkinci, akşam ve yatsı olunca aynı şekilde nidâ edilir. Böylece bağışlanmış olarak uyurlar". Sonra Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "Bazıları hayır üzere, bazıları da kötülük üzere sabahlar".

Zirr b. Hubeys, Huzeyfe b. Yeman (r.a)'dan naklediyor:

Annem bana; "Peygamber (s.a)'le en son ne zaman buluştun?" dedi. "Şu zamandan beri onunla buluşmadım" dediğimde bana kızdı. Bunun üzerine; "beni bırak, gidip akşam namazını onunla kılar, sana ve bana mağfiret dilemesini isterim" dedim. Mescide geldiğimde Rasûlullah (s.a) akşam namazını kılıyordu. Yatsı oluncaya kadar namaz kıldı ve yatsıdan sonra camiden ayrıldı. Yolda önüne biri çıkınca biraz geride kaldım. Sonra yaklaştım. Sesimi duyunca; "arkamdan gelen kim?" dedi. "**Hüzeyfe**" dedim. Bunun üzerine; "ey **Hüzeyfe!** Seni buraya getiren nedir?" deyince, olanları haber verdim. Şöyle dedi: "Allah seni ve anneni bağışlasın. Biraz önce önüme çıkını görmedin mi? O, bu andan önce yeryüzüne inmeyen bir melek idi. Bana selam vermek için Allah (c.c)'dan izin almıştır."

(Meysera, Minhal'den münferid olarak rivayet etmiştir. **Kays b. Rabî** ise İsrail'den ayrı bir şekilde; **Meysera; Adiy b. Sabit; Zirr b. Hubeys** tarikiyle rivayet etmiştir.)

Zirr b. Hubeys, Ebu Zerr (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim şöhet elbisesini giyerse, o elbiseyi çıkarıncaya kadar Allah (c.c) ondan yüz çevirir".

(**Zirr**'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve **Vekî, Osman**'dan münferid olarak rivayet etmiştir.)

Zirr b. Hubeys, Safvan b. Assal el-Muradî'den, Peygamber (s.a)'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c) batıdan bir tevbe kapısı açmıştır ve uzunluğu yetmiş yıl uzunluğundadır. Allah (c.c), güneş aynı cihetten doğuncaya kadar o kapıyı kapatmayacaktır".

Bu hadisi, Said b. Ebî Eyyub, Abdurrahman b. Merzuk ed-Dimeşkî'den münferid olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bu hadisi, İmam Ahmed, İshak b. Rahaveyh ve Ebu Bekir b. Ebî Şeybe, Ebu Abdurrahman el-Mukrî'den, o da Said'den rivayet etmiştir.

Zirr b. Hubeyş, Safvan b. Assal el-Murâdî'den rivayet ediyor:

Peygamber (s.a)'le birlikte bir yolculukta idik. Bir adam çıkageldi ve Peygamber (s.a) onu görünce; *"ne kötü kardeş ve ne kötü insan!"* dedi. Yaklaşınca, onu meclisine yakın oturttu. Adam oradan ayrılınca; *"ey Allah'ın Rasûlü! O'nu gördüğünde, 'ne kötü kardeş ve ne kötü insan!' dedin, sonra onu meclisine yakın oturtun"* dediler. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü (s.a) şöyle buyurdu: *"O münafıktır. Başkalarını da bozmasından korktuğum için, bu zararını yok etmek amacıyla meclisime yakın oturttum".*

Asım ve Hişam'ın rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve Halil b. Zekeriya münferid olarak rivayet etmiştir.

İbnü'l-Cevzî, Zirr'in 122 yaşında vefat ettiğini söylüyor. (1)

AMR B. ŞURAHBİL (R.H.) (2)

Ebu Meysera Amr b. Şurahbil, Allah yolunu iyi bilen ve ahiret yolculuğu için azimle çalışan bir zâttı.

Malik b. Makul, Ebu İshak'tan rivayet ediyor:

Ebu Meysera yatağına yattı ve; *"keşke annem beni doğurmasaydı"* dedi. Karısı; *"ey Ebu Meysera! Allah sana ihsan edip, seni İslâm'a kavuşturmadı mı? Sana şöyle şöyle nimetler vermedi mi?"* deyince, *"doğru; ancak Allah (c.c) cehenneme sürükleneceğimizi açıklamış ve oradan uzaklaşacağımızı açıklamamıştır"* karşılığını

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.3, s.20.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.141.

verdi.

A'meş, Ebu Vâil'den rivayet ediyor:

"Hemedan'da Şurahbil gibi bir çocuk doğmuştur. Onun soyundan olmayı istediğim kadar, başkasını istemedim".

Vâsıl el-Ahtab, Ebu Vâil'den rivayet ediyor: *"Hemedan'da Amr b. Şurahbil'in soyundan olmayı arzuladığım kadar başka hiçbir kimsenin soyundan olmayı arzulamadım". "Mesrûk'tan da mı daha çok?"* denildiğinde; *"evet, Mesrûk'tan da çok"* cevabını verdi.

Ebu İshak, Şurahbil'den rivayet ediyor:

"Selman b. Rabia'ya bir farz hakkında soruldu. Amr b. Şurahbil, Selman'ın hükmüne muhalefet etti. Bunun üzerine Selman b. Rabia kızdı ve yüksek sesle bağırdı. Amr b. Şurahbil; "Allah'a yemin olsun ki, Allah (c.c) onu böyle indirmiştir" dedi. Sonra Ebu Musa el-Eş'arî'ye gittiler. Ebu Musa (r.a); "doğru, Amr'ın söylediğidir" dedi. Sonra Selman'a; "sana doğruyu göstermiş, kızmaman gerekirdi", Amr'a da; "ona muhalefet ederken insanların duymayacağı bir sesle yapman gerekirdi" dedi.

Ebu İshak, Mürre'den bir benzerini rivayet etmiştir.

Ebu İshak, bir komşusunun şöyle dediğini rivayet ediyor:

Şureyh, hasta olan Ebu Meysera'nın ziyaretine geldi ve; "namazı ima ile mi kılıyorsun?" dedi. Ebu Meysera; "evet ima ile kılıyorum" deyince, "sen benden daha bilgilisin" dedi.

Ammâra, Ebu Ma'mer Abdullah b. Sahbara'nın şöyle dediğini rivayet ediyor:

Ebu Meysera öldüğünde; "ey Abdullah'ın arkadaşları! Ebu Meysera'nın cenazesinin arkasından yürüyün. Çünkü o cenazelere katılmayı müstehap görürdü" dedi.

Abdurrahman, Ebu İshak'tan rivayet ediyor:

"Ebu Meysera, cenaze namazını Şureyh'in kıldırmasını vasiyet etti".

Ebu İshak, Ebu Meysera'nın, "...O, her an yaratma halindedir"⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor: *"O'nun*

(1) Rahman, 29

*hallerinden biri, eceli geleni öldürmesi, dilediğini annesinin kar-
nında yaratması, dilediğini yüceltmesi, dilediğini aşağılaması ve
esirleri kurtarmasıdır”.*

Ebu İshak, Amr b. Şurahbil'den, *“ey Peygamberler! Temiz
ve helâl olan şeylerden yeyin; güzel amel ve hareketlerde bulu-
nun...”*⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor:

“İsa (a.s) annesinin yemeğinden yiyordu”.

Amr b. Şurahbil'in Hadis Aldığı Kimseler ve Rivâyetleri

**Amr b. Şurahbil, Ömer b. Hattab, Abdullah b. Mes'ud ve
Habbab b. Eret** gibi Ensar'ın ve Muhacirler'in büyüklerinden
müsnet rivayetlerde bulunmuştur.

Ebu Meysera, içki haram kılındıktan sonra **Ömer (r.a)**'ın
şöyle dediğini rivayet ediyor:

Ömer (r.a); *“Allah'ım, bize içki konusunda yeterli bir beyan
indir”* dedi. Bunun üzerine Allah (c.c); *“sana içki ve kumardan
soruyorlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah vardır...”*⁽²⁾
âyetini indirdi. **Ömer (r.a)**'i çağırdılar ve inen âyeti kendisine oku-
dular. **Ömer** tekrar; *“Allah'ım, bize içki konusunda kesin bir beyan
(âyet) indir”* dedi. Bunun üzerine Allah (c.c); *“Ey iman edenler! Siz
sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar...- namaza
yaklaşmayın”*⁽³⁾ âyetini indirdi. Bu âyetten sonra namaz için kamet
getirildiğinde; *“sarhoş olan namaza yaklaşmasın”* diye nidâ
edilirdi. Âyet inince **Ömer (r.a)** çağırıldı ve âyet kendisine okundu.
Ömer yine; *“Allah'ım, içki konusunda kesin beyan (âyet) indir”*
dedi. Bunun üzerine Maide sûresindeki, içkiyi kesin olarak yasak-
layan âyet indirildi. **Ömer (r.a)**'i çağırdılar ve âyeti okudular. Bu-
nun üzerine **Ömer (r.a);** *“bıraktık, bıraktık”* dedi.

Ebu İshak'tan Süfyan Sevrî ve Kays b. Rabî bir benzerini
rivayet etmiştir. Ayrıca **Amr b. Şurahbil, Ömer (r.a)**'den bir ben-
zerini rivayet etmiştir. Hadisin bir benzerini de **Abdurrahman b.
Mehdi** ve daha başkaları **Süfyan'dan** rivayet etmiştir.

Ebu Meysera, Ömer (r.a)'den naklediyor:

(1) Mû'minun, 51.

(2) Bakara, 219.

(3) Nisa, 43.

"Ömer (r.a) Hz. Peygamber (s.a)'e Allah'ın Rasûlül Burası Allah'ın Halîli (dostu)'nin makamıdır" dedi. Rasûlullah (s.a); "evet, doğru" dedi. Ömer (r.a); "burayı namazgâh edinsek?" deyince, "...İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin..."⁽¹⁾ âyeti indirildi.

Ebu Meysera, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a)'a dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir?". O; "seni yoktan varetmiş olan Rabbine ortak koşmandır" buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim. "Rızkına ortak olur korkusuyla çocuğunu öldürmendir" buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim. "Komşunun ailesiyle zina yapmandır" buyurdu. Allah (c.c) Peygamberini tasdik ederek şöyle buyurmuştur: "Onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler..."⁽²⁾.

Cerîr, İbni Numeyr ve başkaları A'meş'ten bu hadisin bir benzerini rivayet etmişlerdir.

Amr b. Şurahbil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Benden sonra kayırma ve hoşunuza gitmeyen şeyler göreceksiniz". Dedik ki: "Bize ne emredersin?". "Onların haklarını verin ve kendi hakkınızı Allah'tan isteyin" buyurdu.

Sevrî'nin A'meş'ten rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve Müemmel ondan münferid olarak rivayet etmiştir.

Amr b. Şurahbil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim (insanları) sapıtmak için benim ağzımdan yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın".

Talha ve A'meş'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir. Onu mücevved ve merfu bir senetle sadece Yunus b. Bükeyr rivayet etmiştir.

Amr b. Şurahbil, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"(Kıyâmet günü) öldürülen kişi, öldürenin elinden tutarak

(1) Bakara, 125.

(2) Furkan, 68.

gelir ve; *'Ey Rabbim! Bu adam benim canıma kıydı' der. Allah (c.c) öldürene; 'Onu niçin öldürdün?' deyince, 'senin yüceliğin için öldürdüm' der. Allah (c.c); 'Yücelik benim içindir' buyurur. Yine öldürülen, kendisini öldürenin elinden tutarak gelir ve; 'Ey Rabbim! Bu adam beni öldürdü' der. Allah (c.c); 'Onu neden öldürdün?' buyurunca, 'falancanın aziz olması için' der. Bunun üzerine Allah (c.c); 'İzzet sadece benim içindir. Günahının gerektirdiği (cehennem) dön' buyurur'.*

Süleyman et-Teymî'nin A'meş'ten rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir ve kendisinden sadece oğlu **Mu'temir** rivayet etmiştir. Ayrıca **Amr b. Âsım**, **Mu'temir'den** hadisin bir benzerini rivayet etmiştir.

Ebu İshak, Amr b. Şurahbil'den rivayet ediyor:

Hasta olan **Habbab (r.a)'ın** ziyaretine gittim. **Habbab (r.a)** şöyle dedi: *"Eğer Rasûlullah (s.a)'ın; 'sizden biri ölümü istemesin' buyurduğunu işitmeseydim, ölmeyi temenni ederdim".*

Amr b. Şurahbil'in Habbab'dan rivayet ettiği bu hadis garibdir.

ABDULLAH B. EBÎ HÜZEYL (R.H)⁽¹⁾

Allah dostlarından biri de, vaktini iyi değerlendiren ve ibadetlerini gizleyen **Abdullah b. Ebî Hüzeyl Ebu'l-Mugîre'dir**.

Mâlik, Ebu Ferve'den naklediyor:

"Abdullah b. Ebî Hüzeyl'le otururduk. Biri gelip, insanlara ait bir şey konuştuğu zaman; 'Ey Allah'ın kulu! Bunun için buraya oturmadık' derdi".

Halid, Ebî Sinan'dan naklediyor:

Abdullah b. Ebî Hüzeyl bir gün günahlarından şikâyetle bulundu (yakındı). Adamın biri; *"ey Ebu Mugîre! Sen temiz ve muttaki biri değil misin? (Niçin yakınıyorsun?)"* dedi. Bunun üzerine **Abdullah b. Ebî Hüzeyl**; *"ey Rabbim! Bu kulun bana yaklaş-*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4, s.358.

mayı istedi. Ben onun günahına seni şahit tutuyorum" dedi.

Abdullah b. Hıraş, Avvam b. Havşab'dan naklediyor:

"İbrahim en-Nahaf'ı her gördüğümde kızgın gibiydi. İbrahim et-Teym'nin kafasını göğe kaldırdığını hiç görmedim. İbnî Ebî Hüzeyl'i ise hep korku içinde gördüm".

Avvam b. Havşab, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den naklediyor:

"Ben, Allah'tan korkuncaya kadar konuşuyor ve Allah'tan korkuncaya kadar susuyorum"

Ebu Sinan, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den naklediyor:

"Gecenin karanlığında (avret yerini açmaktan) Allah'tan hayâ eden kişilere eriştik".

Ebu Sinan, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den rivayet ediyor:

"Allah (c.c) helâ dışında her yerde anılmayı (zikredilmeyi) sever".

Avvam b. Havşab, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den rivayet ediyor:

Bazı âlimlerden namaz kıldırması istenirdi; ancak kabul etmezlerdi. *"Kabul etmene ne engel oluyor?"* dediklerinde, *"birinin buradan geçip 'bu adamı en hayırlıları olduğu için ileri geçirmiş olmaları' demesinden korkuyorum"* derlerdi.

Ebu Sinan, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den; *"Ateş orada orada dişleri sırtır olduğu halde yüzlerini yalar"* ⁽¹⁾ *âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor:*

"Ateş yüzlerini öyle yalar ki, hiç et bırakmaz ve yüzlerinin etlerini arkalarına savurur".

Abdullah b. Ebî Hüzeyl, Ömer (r.a)'den; *"Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi..."* ⁽²⁾ *âyeti hakkında; "önlüğü veya gömleğinin koluyla yüzünü kapatır olduğu halde geldi" dediğini rivayet etmiştir.*

Ebu't-Tiyâh, Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den rivayet ediyor:

(1) Mül'mün, 104.

(2) Kasas, 25.

Buhtunnasr İsrailoğulları'na musallat olunca, cariyeler getirildi ve halkalar halinde oturtuldular. Peygamberleri yanlarına uğradı. Peygamberlerini görünce ağladılar, bağıldılar ve ona yöneldiler. **Buhtunnasr** bunu duyunca peygamberi çağırttı ve; "*beni kavmine musallat eden nedir?*" dedi. Peygamber ise; "*günahının büyüklüğü ve kavminin kendilerine (günah işleyerek) zulmetmeleri*" dedi.

Abdullah b. Ebî Hüzeyl'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Abdullah b. Ebî Hüzeyl Ebu Bekir (r.a)'den rivayette bulunmuştur. Rivayetlerinin bazıları mürseldir. **Ali b. Ebî Tâlib (r.a)'den** rivayette bulunmuş, **Ammar b. Yâsir, Habbab b. Eret, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre, Cerîr b. Abdullah el-Becî, Abdurrahman b. Ebzâ** ve daha başka sahabilerden hadis işitmiştir.

Abdullah b. Ebî Hüzeyl, Abdullah b. Amr (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a), faydası olmayan ilimden, kabul edilmeyen duâdan, korkmayan kalpten ve doymayan nefisten Allah'a sığınır."

(Sevrî'nin **Ebu Sinan'dan** rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve **Abdurrahman münferid** olarak rivayet etmiştir.)

Abdullah b. Ebî Hüzeyl, Ebu Hureyre (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Cehennem ehli cehenneme girdikleri zaman, cehennem onları karşılar ve ateşi yüzlerini yalar. Hiçbir kemik üzerinde et bırakmaz..." Bu hadisi muttasıl ve merfu olarak **Abdullah b. Ebî Hüzeyl'den** sadece **Muhammed b. Süleyman b. İsbahânî** rivayet etmiştir. **Ebu Sinan'dan İbni Uyeyne, İbni Fudayl** ve **Cerîr** rivayet etmiştir. Merfu veya mevkuf oluşunda ihtilaf etmişlerdir. **İbni Fudayl, Ebu Hureyre (r.a)'den** mevkuf olarak rivayet etmiştir. **Abdullah b. Ebî Hüzeyl Ebu Hureyre (r.a)'den** ve **Ebu Sinan, Abdullah'tan** hadisın bir benzerini rivayet etmiştir. Ancak **Ebu Hureyre (r.a)'ye** dayandırmamıştır.

Abdullah b. Habbâb, Übey b. Ka'b (r.a)'ı şöyle derken işitti-

ğini rivayet ediyor:

Peygamber (s.a) Deccal'ı andı ve şöyle dedi: "Gözlerinin biri, yeşil cam gibidir. Kabir azabından Allah'a sığın".

(Abdullah b. Ebî Hüzeyl'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve Habîb münferid olarak rivayet etmiştir. Hadisin benzerini Şu'be'den Kander ve Vehb b. Cerîr rivayet etmiştir. Ayrıca İmam Ahmed, Ebu Davud'dan hadisin benzerini rivayet etmiştir. Ebu Dâvud ise Şu'be'den aktarmıştır.)

MÜRRE B. ŞERÂHİL (R.H) ⁽¹⁾

Allah dostlarından biri de, sürekli ibadet eden, teheccüdü hiç bırakmayan, oyun ve batıl şeylerden uzak duran, dilini fitneden ve kötü şeylerden koruyan et-Tayyib Ebu İsmail Mürre b. Şerâhîl'dir.

Abbas b. Muhammed, Yahya b. Main'den rivayet ediyor:

"Mürre b. Şerâhîl gerçekten tayyib (güzel)'dir. Çokça ibadet ettiği için et-Tayyib lakabı verilmiştir".

Ebu Sinan, Amr b. Mürre'den, Mürre b. Şerâhîl'in "Mürre et-Tayyib" olarak isimlendirildiğini rivayet etmiştir.

İbni İdris, Husayn'ı şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Mürre b. Şerâhîl'in yanına geldik ve kendisini sorduk. Oniki yıldır ibadet etmekte olduğu odada bulunduğunu söylediler ve yanına girdik".

Ebu Bedr şöyle diyor:

"İbadet etmede o kadar ileri gitti ki, çokça ibadet etmesi nedeniyle Mürretü't-Tayyib olarak adlandırıldı".

Süfyan b. Uyeyne, Atâ b. Saib'den rivayet ediyor:

"Mürre b. Şerâhîl her gün ve gece bin rek'at namaz kılıyordu. Yaşlanıp, şişmanladığında ise dört yüz rek'at kılmaya başladı. Namaz kıldığı yere baktığımda, sanki develerin çöktükleri yer

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlââ*, c.4, s.162.

gibiymi".

İsa b. Yunus, İsmail b. Ebî Halid'den rivayet ediyor:

"Mürre b. Şerâhil'i keçe üzerinde namaz kılariken gördüm. Duvardaki bir direğe tutunuyordu. Kıyamda Allah'a sena ediyor ve secdeye gidiyordu".

Velid b. Şuca', Alâ b. Abdülkerim el-Eyâmî'den rivayet ediyor:

"Zaman zaman Mürre el-Hemedânî'ye uğradık. Yanımıza geldiğinde alnı, elleri, dizleri ve ayakları üzerinde secde izlerini görürdük. Yanımızda kısa bir müddet oturur ve; 'o (hayat), sadece rükû ve secde etmektir' diyerek ayrılırdı".

Ebu Ferva el-Hemedânî, İbni Ebî Hüzeyl'den rivayet ediyor:

"Yaşlandığı zaman Mürre el-Hemedânî'ye; 'artık kaç rekât namaz kılıyorsun?' diye sordum. 'Her gün ikiyüzelli rekât kılıyorum'" dedi.

İbnü'l-Mubârek naklediyor:

İlk fitne çıktığında, Allah (c.c) onu (Mürre b. Şerâhil'i) korudu. Mürre b. Şerâhil; *"eğer bu fitneden uzak kalırsam, Allah'a şükredeceğim"* dedi. Bunun için her gün elli rek'at namaz kılıyor ve Kur'an'ı hatmediyordu. İbnü'z-Zübeyr fitnesi çıkınca, ondan da uzak kılındı. *"Bu fitneden de kurtuldum. Allah'a şükredeceğim"* dedi. Bunun için Kur'an'ın sûreleri sayısınca, her gün yüzondört rek'at namaz kılıyor ve Kur'an'ı hatmediyordu".

Zebîd el-Eyâmî rivayet ediyor:

Mürre b. Şerâhil'e; *"Sıffin'de Ali (r.a)'ye katılmayacak mısın?"* denildi. Bunun üzerine o şöyle dedi: *"Ali (r.a) Bedir ve benzeri büyük savaşlara katılarak hayır amellerde beni geçmiştir. Ben ise, o amellerden düşük olanlarda ona katılmayı istemiyorum".*

İsmail b. Ebî Hâlid, Mürre'nin şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kavmimden üçbin kişiyle birlikte Kâdisiyye Savaşı'na katıldım. Benim dışımda onların her biri fitneye bulaşmış ve her biri bana gıpta etmiştir".

Kays b. Alaî, Mürre'nin şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a)'ın izinden gitmeyen kişi korksun". Sonra; *"(bir kısmına inanıp bir kısmını da inkâr etmek suretiyle) dinlerini parça parça edip, gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur..."* ⁽¹⁾ âyetini okudu".

Hamza el-Abdî rivayet ediyor:

Mürre b. Şerâhîl'in yanına geldik. Bize şöyle dedi: "Allah (c.c), kulu için takdir ettiği belâyı gerçekleştirir. İsterse o kul itaat üzere olsun. Bir kimseye de rızık takdir ederse onu verir. İsterse o kul âsi olsun".

Mürre'nin Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Mürre b. Şerâhîl, büyük sahabilerden ve Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan müsned rivayetlerde bulunmuştur.

Mürre el-Hemedanî, Ebu Bekir (r.a)'den rivayet ediyor:

Peygamber (s.a)'i şöyle derken işittim: *"Aldatıcılar ve hainler cennete giremez".*

Mürre, Ebu Bekir (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Müslüman kardeşini sapitan ve ona tuzak kuran lanetlenmiştir".

Ebu Seleme el-Kindî, Fırkat'tan hadisın bir benzerini rivayet etmiştir.

Mürre el-Hemedanî, Ebu Bekir (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kötü huylu olan cennete giremez. Müslümana zarar veren ve onu aldatan ise lanetlenmiştir".

Mürre el-Hemedanî, Ebu Bekir (r.a)'den, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

Adamın biri; *"ey Allah'ın Rasûlü! Bize bu ümmetin köle bakımından diğer ümmetlerden daha çok olduğunu söylemedin mi?"* deyince, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Evet, öyle. Onlara öz çocuklarınız gibi ikram edin ve yediklerinizden yedin".* Adam;

(1) En'âm, 159.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Dünyanın bize faydası ne?" dedi. Rasûlullah (s.a) da; 'güzel bir at besler ve Allah yolunda cihad edersin. Bir köle ise sana yeter. Namaz kıldığı zaman o kardeşindir. Namaz kıldığı zaman o, kardeşindir' buyurdu".

Bu üç hadisi Ebu Bekir (r.a)'den sadece Mürre b. Şerâhîl rivayet etmiştir. Kendisinden ise sadece Firkat es-Sebhî rivayet etmiştir.

Mürre el-Hemedânî rivayet ediyor:

Ali (r.a) Peygamber (s.a)'in kılıcının kınının içinden parmak kadar bir yazı çıkardı ve bize okudu. Kâğıtta şunlar yazıyordu: "Her peygamberin bir haramı vardır. Benim haramım da Medine'dir. Kim burada bir suç işler veya suç işleyeni barındırırsa, Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerinedir. Kıyâmet gününde ne şefaati, ne de adaleti kabul edilir".

(Mürre b. Şerâhîl'in rivayet etmiş olduğu bu hadis garibdir. Onu sadece Süddî'nin rivayetinden bilmekteyiz ve Süddî'den ise sadece İbrahim b. Tahman rivayet etmiştir.)

Mürre b. Şerâhîl, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Bizi ikindi namazını kılmaktan alıkoydular. Allah (c.c) kabirlerini veya evlerini ateşle doldursun".

(Mürre'nin rivayet etmiş olduğu bu hadis sahihtir. İmam Müslim bu hadisi Avn b. Selam ve Muhammed b. Talha'dan rivayet etmiştir.)

Mürre b. Şerâhîl, Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Allah (c.c) rızıklarınızı taksim ettiği gibi, aranızda ahlâkınızı da taksim etmiştir. Allah (c.c) dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. İmanı ise, sadece sevdiğine verir. Allah (c.c) bir kulu sevdiğinde ona iman verir. Mallarınızı infak etmeyip cimrileştüğünüzde, korkup düşmanla savaşmadığınızda ve aciz kalıp geceleri ibadet edemediğinizde; 'Sübhanallahi ve'l-Hamdü lillah' sözünü çokça söyleyiniz. Çünkü bu sözler Allah katında, altın ve gümüşten oluşan dağdan daha sevimlidir". Hadisin metni Mâlik b. Makul'a aittir. Birçok kişi Muhammed b. Talha'dan hadisin

bir benzerini mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. **Selam b. Selman el-Medâîni** ise, **Muhammed b. Talha**'dan hadisin benzerini merfu olarak rivayet etmiştir. Yine **Süfyân-ı Sevrî**, **Zebîd**'den merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir. **Sevrî**'den merfu olarak ise, **İsa b. Yunus**, **Süfyân b. Uyeyne** ve **Kâsım b. Hakem** rivayet etmiştir. Ayrıca **Abdurrahman b. Zebîd**, babasından merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir.

Mürre b. Şerâhîl, **Abdullah b. Mes'ûd** (r.a)'dan mevkuf olarak şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c) rızıklarınızı taksim ettiği gibi, ahlâkınızı da aranızda taksim etmiştir. Allah (c.c) dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. İmanı ise sadece sevdiğine verir". (Hamza ez-Zeyyat, Zebîd'den hadisin bir benzerini merfu olarak rivayet etmiştir. İsmail b. Ebî Halid ve Mes'udî, Zebîd'den bir benzerini merfu olarak rivayet etmişlerdir. Sabah b. Muhammed ise Mürre'dan merfu olarak rivayet etmiştir.)

Mürre el-Hemedânî, **Abdullah b. Mes'ûd** (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Allah (c.c) aranızda rızıklarınızı taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etmiştir. Allah (c.c) dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. Dini ise sadece sevdiğine verir. Kime din vermişse, onu sevmiştir. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kulun dili ve kalbi teslim olmadıkça, selamette olamaz. Komşusu şerrinden emîn olmadıkça, iman etmiş olmaz". Dedik ki: "Kişinin komşusuna karşı olan şerri nasıldır?", "zulmü ve eziyetidir" buyurdu ve şöyle devam etti: "Kul haram kazanç edinir ve onu infak ederse, bereketi olmaz ve kabul edilmez. Miras olarak arkasında bırakırsa, sadece cehennem azığı olur. Allah (c.c) kötülüğü kötülükle silmez. Kötülüğü iyilikle siler. Hiç şüphesiz ki kötü kötüyü yok etmez". (Bu ilâveyi sadece es-Sabah, Mürre'den, ondan ise sadece Eban rivayet etmiştir.)

Mürre b. Şerâhîl, **Abdullah b. Mes'ûd** (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Gece namazının gündüz namazına olan üstünlüğü, gizli verilen sadakanın açıktan verilen sadakaya olan üstünlüğü gibidir". (Mansur b. Mu'temir ve Sevrî, Zebîd'den hadisin bir ben-

zerini mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. **Muhalled b. Yezîd** ise, **Sevrî**'den tek başına merfu olarak rivayet etmiştir.)

Mürre el-Hemedânî, İbni Mes'ud (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Allah (c.c) iki kişiye taaccüb eder. Ehline olan sevgisine rağmen yatağını ve hanımını bırakıp namaza çıkan kişiye taaccüb (hayret eder-hoşuna gider) ve meleklerine; 'Kuluma bakın; katımda bulunanları isteyerek, yatağından ve hanımından ayrılıp namaza yönelmiştir' buyurur. Allah yolunda cihada çıkan, yenildiğinde nelerle karşılaşacağını ve savaştığında ne kazanacağını bilen, buna rağmen savaşıp kanını akıtan insana taaccüb eder ve meleklerle; 'Kuluma bakın; katımdakileri umarak savaşmış ve kanını akıtmıştır' buyurur". (Bu hadis garîbdir. **Mürre**'den münferid olarak rivayet edilmiştir. Ondan ise, **Hammad b. Seleme** rivayet etmiştir. Ayrıca **İmam Ahmed, Ravh b. Ubade** ve **Affan b. Müslim** tarikiyle **Hammad b. Seleme**'den rivayet etmiştir.)

Mürre b. Şerâhîl, İbni Mes'ud (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den naklediyor:

"Cehennem ehline; 'siz cehennemde dünyadaki taş tanelerinin sayısınca kalacaksınız' dense sevinirler. Cennet ehline ise; 'siz dünyadaki taş tanelerinin sayısınca cennette kalacaksınız' dense üzülürler". **Ubeyd**; *"ancak siz ebediyet için yaratıldınız"* ilâvesini rivayet etmiştir. (**Mürre** ve **Süddî**'nin rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir ve **Hakem b. Zahir** münferid olarak rivayet etmiştir.)

Mürre b. Şerâhîl, İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet ediyor:

Annemiz **Âişe**'nin evinde toplandık. Rasûlullah (s.a) bize baktı ve gözleri yaşardı. Ölümünün yaklaştığını bizlere bildirdi ve şöyle buyurdu: *"Hoş geldiniz; Allah ömrünüzü uzun etsin, sizleri birlik içinde kılsın, muzaffer etsin, yüceltsin, başarılı kılsın, kabul etsin, hidayete erdirdsin ve selamete kavuştursun. Sizlere, Allah'tan korkmayı, Allah'a da sizleri tavsiye ediyorum. İbadet etmede ve yeryüzünde Allah'a karşı büyüklük taslamayın. Allah (c.c) kitabında bana ve sizlere şöyle buyurmuştur: 'İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzüne böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz'*⁽¹⁾. *"Kibirlenenler için cehennemde barınacak bir yer mi yok-*

(1) Kasas, 83.

tur?⁽¹⁾. Dedik ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ecelin ne zaman?". Bunun üzerine; "ecel yaklaştı. Son, Allah'a, Sidretülmünteha'ya ve Firdevs cennetlerinedir" buyurdu. "Seni kim yıkasın?" dediğimizde; "Ehli beytimden bana en yakın olanlar" buyurdu. "Seni neye saralım (kefenleyelim)?" dediğimizde; "dilerseniz bu elbiseme, yemen bezine veya beyaz Mısır bezine sarın" buyurdu. Dedik ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Namazını kim kıldırısın?". Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Acele etmeyin. Allah sizleri bağışlasın ve benden ötürü sizleri mükâfatlandırsın. Beni yıkayıp, kefenleyip kabrimin kenarına koyduğunuzda, oradan bir süre ayrılın. Çünkü ilk namazı dostum Cebbrâil, sonra Mikâil, sonra İsrâfil ve daha sonra Cebbrâil çok sayıda meleklerle birlikte kılacaklar. Sonra siz gelin, namazımı kılın ve çokça salatu selam okuyun. Ağlayarak, inleyerek ve bağırarak bana eziyet etmeyin. İlk önce ehli beytimin erkekleri, sonra kadınları namazımı kılınsınlar. Ashabımdan orada bulunmayanlara selamımı söyleyin. Şahit olun ki, İslâm'a giren, bugünden kıyâmete kadar dinime tabi olacaklara selamımı söyledim". "Ey Allah'ın Rasûlü! Kabrine kim insin?" dediğimizde, "Ehli Beytimin erkekleri insinler. Onlarla birlikte çok sayıda melek de orada olacaktır. Siz onları göremezsiniz, ancak onlar sizi görürler" buyurdu.

Mürre'nin, İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiş olduğu bu hadis garîbdir. Muttasıl bir senetle sadece İsbahânî'nin oğlu Abdulmelik b. Abdurrahman rivayet etmiştir. Âli senetle ise sadece Muhammed b. Cafer el-Medâinî'nin rivayet ettiğini bilmekteyiz.

(1) Zümer , 10.

